

XXXVI

BUGAMI

[illegible]

[illegible]

1775

IOSEPHI BINGHAMI,

RECTORIS ECCLESIAE HAVANTINAE
IN AGRO HANTONIENSI ANGLIAE,

ORIGINES
SIVE
ANTIQVITATES ECCLESIASTICAE.

EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM
VERTIT

IO. HENRICVS GRISCHOVIVS,
HALBERSTADIENSIS.

VOLVMEN SECVNDVM.

HALAE,
SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI.
M DCC XXV.

LECTORI BENEVOLO S.

Vum anno superiore libros duos priores *originum* siue *antiquitatum ecclesiasticarum* IOSEPHI BINGHAMI latine redditos vnoque volumine comprehensos in lucem publicam edidi: de reliquorum quidem voluminum subsequutura versione nihil certi pollicitus sum, quibusdam tamen conditionibus in incepto me perrecturum, declaraui.

Quemadmodum igitur, quod ad istarum conditionum vltimam attinet, non multo post tum priuatis non nullorum epistolis ac sermonibus, tum publicis aliorum scriptis, intellexi, laborem istum meum non inutilem haberi; ita, quando DEVS O. M. priores etiam mihi clementissime indulsit, Iunio mense exeunte pedem vlterius promoui, et mediocre aliquod spatium, quantum per ordinarias occupationes licuit, huc vsque emensus sum. Quatuor nimirum sequentes libros, tertium, quartum, quintum & sextum, absolui, quos hoc

ſecundo volumine nunc in vulgus exire iubeo.

Quo modo in hac elaboratione verſatus ſim, nihil attinet heic exponere, quia eamdem, quam in primo volumine inii, viam ſum proſequutus: qua de re in præmiſſa iſti volumini præfatione, quantum neceſſe fuit, dixi, adeoque beneuolum lectorem eo remitto.

Indicem ex virorum doctorum deſiderio, qui de primo volumine id publice monuerunt, in hoſce priores ſex libros ſubiungere, animus mihi initio fuit, ſed re magis deliberata mutaui conſilium, ſatius eſſe ratus, ad totius operis finem hunc ipſum reſeruare: vbi lectori hac in re, Deo bene iuvante, cumulatiſſime ſatis fiet. Interim in generaliore cuiuſque voluminis conſpectu præcipuas materias, quiſquis quærere volet, reperire facile poterit.

Superſunt adhuc libri ſeptemdecim: viginti enim tres de hoc argumento auctor conſcripſit, eoſque decem voluminibus diuulgauit. Quorum vltimum quum anno

MDCCXXII.

MDCCXXII edidiſſet, proxime inſequuto MDCCXXIII * diem ſuum obiit.

In huius celeberrimi viri e vita exceſſum in nouis *Londinenſibus* inſcriptio quædam publicata, et ab honoratiſſimo quodam amico inde excerpta, atque, vbi primum volumen modo prodierat, *Londino* ad me miſſa fuit: Quam ſi nunc etſi paullo ſerius cum beneuolo lectore communicauero, rem non ingratam ipſi me facturum, confido. Ita vero ſe habet:

OBSTVPESCE. VIATOR.
VENERANDI. CINERES. HEIC. SVNT. RECONDITI.
IOSEPHI. BINGHAMI. M. A.
COLLEGII. VNIVERSALIS. APVD. OXONIENSES.
QVOMDAM. SOCII.
CVIVS. MVLTIPLICEM. SI. SPECTES. DOCTRINAM.
SI. EXACTAM. VETERIS. DISCIPLINAE.
ET. CONSVETVDINVM. ECCLESIASTICARVM. NOTITIAM.
QVAM. MVLTIS. SCRIPTIS. PRODIDIT.
CYPRIANICA. AETATE. VEL. ETIAM. IGNATIANA.
VIXISSE. AGNOSCAS.
NISI. QVOD. NON. ESSET. EPISCOPVS.
AT. VAE. SAECVLO. MERITORVM. IMMEMORI.
INGRATO.
QVVM. QVI. PATRIARCHATVM. IN. ECCLESIA. MERVIT.
NON. NISI. HAVANTI. IN. AGRO. HANTONIENSI.
** PAROCHVS. OBIIT.

* Quo menſe & die mortuus ſit, reſciſcere nondum potui. Aiunt, auctumno inclinato in hiemem id factum eſſe.

** Cl. Binghamus primum *Rector of Headborn-Worthy near Wincheſter*, & poſtea

Quod reliquum eſt, operam me daturum, recipio, vt (ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ καὶ ζήσωμεν) tertium volumen hoc ſecundo paullo amplius vertente anno appareat, et reliqua ſeptem ſuo quodque tempore conſequantur. Scripſi Glauchæ ad Halas Magdeburgicas VIII Kal. Mart. MDCCXXV.

IO. H. GRISCHOVIVS.

---

inde *Hauantum* translatus *Rector of Havant* ſeſe nominauit, quo ipſo non ludo litterario (vti quidem iſta appellatio in noſtris oris eum ſenſum ſuppeditat) ſed eccleſiæ vtriusque loci præfuiſſe intelligendus eſt. In *Anglia* enim, quemadmodum interprete eodem amico didici, inter eccleſiæ alicuius miniſtros is *Rector* dicitur, qui primus & ordinarius animarum paſtor eſt, & die dominica ſolemniorem ad populum concionem recitat, ſi quidem ſimul maiores recipiat decimas. Quas ſi non ille primarius paſtor, ſed vel patronus eccleſiæ vel eccleſia ipſa colligat, tum non *Rector*, ſed lingua patria *Curate* nuncupatur: licet easdem alioquin, quas *Rector*, functiones obeat. Eamdem appellationem poſtea in HENRICI SPELMANNI *Gloſſario archaiologico*, *Londini* anno MDCLXXXVII. edito, inueni, vbi p. 480. b. hæc leguntur: Rector Eccleſiæ] Lind. De Abbate dictum. Chart. Alaman 43. - *Sacro-ſancta eccleſia S. Galluni, qui* (leg. *qua*) *eſt constructa in pago Durgania, vbi ipſus in corpore requieſcit & Ioannes Abbas ad præſens* Rector Eccleſiæ *eſſe videtur.* Huc ſpectant etiam, quæ HENRICVS LVDOLPHVS BENTHEMVS habet in libro ſuo germanico de *eccleſiarum & ſcholarum Anglicanarum ſtatu* p. 218. n. 7. *Nun folgen*, inquiens, *die* Rural-Deans, *vor dieſem* Archipresbyteri *genennet - - - Hierauf kommen die Prieſter eines ieden Kirchſpiels, welche von ihnen gemeiniglich* Rectors *oder auch* Vicars *genennet werden.* Confer ſis etiam ibid. p. 509. 510. 511. 512. vbi in conſtitutionibus eccleſiæ *Anglicanæ*, quas auctor lingua latina exhibet, frequens *Rectorum* mentio fit. Quæ quum ita ſint, non dubitaui, ad indicandum BINGHAMI noſtri munus, appellationem *Rectoris*, addito vocabulo *Eccleſiæ*, in fronte huius latinæ editionis adhibere: Quum alias eccleſiarum noſtrarum ſtilo *paſtorem primarium*, vel ſimpliciter *paſtorem*, dicere ipſum potuiſſem.

SVMME

SVMME REVERENDO DOMINO

AC IN DEO PATRI,

IONATHANI,

DIOECESIS WINCHESTRIENSIS

EPISCOPO,

NEC NON

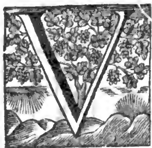
NOBILISSIMI ORDINIS PERISCELIDIS

PRAESVLI,

A DEO SALVTEM ET PROSPERI-

TATEM.

DOMINE SVMME REVERENDE,

T humanissima illa, qua cum pluribus hominibus aliis primam huius operis partem dignatus es, acceptio me incitavit, vt vlterius progressus sim, publicam quamdam ecclesiæ operam me præstare existimans: ita, quum huius secundi voluminis argumentum non nisi prioris narrationis, de primitiuæ ecclesiæ clericis cœptæ, continuatio sit, ad secundam hanc partem TIBI, DOMINE SVMME REVERENDE, *dedicandam iterum me obligat ea nixum spe, fore, vt non minori cum beneuolentia abs* TE *accipiatur atque approbetur. Res, de quibus heic exposui, magnam partem maximi momenti sunt, quæ in iustum ordinem redactæ et in publicam productæ lucem multorum fortasse hoc tempore studium accendere poterunt, vt necessaria ista officia imitatione exprimere studeant, quæ dum sedulo præstitit ecclesia primitiua, magnam perfectionem et gloriam consequuta est; et, quod vere dixerim, tot præstantissimis regulis nobilissimisque exemplis ad eamdem perfectionem et gloriam acquirendam etiamnum nos prouocat atque instigat. In quarto et sexto horum librorum non nulla de generaliore primitiuorum clericorum forma tradere conatus sum: ostendendo, quænam animi dotes et ornamenta in illis requisita fuerint, antequam sacro ecclesiæ ministerio consecrarentur; et quibus legibus postea, cum vitæ tum laborum suorum intuitu, in continuo*

officio-

*officiorum suorum ac functionis exercitio gubernari debuerint. Ex quibus multæ, fateor, in ipsarum consideratione versantem me non mediocriter adfecerunt: ipsasque aliis, qui eas legere non grauabuntur, tales se probaturas sperauerim. Heic enim et præcepta et incitamenta optimæ notæ reperiuntur, quæ industriam nostram exstimulare, studium incendere, nosque in exprimendis effingendisque propositis animo nostro exemplis negotiosos efficere possunt atque indefessos. Si quis cogitauerit, me hæc collegisse, vt bonorum illorumue hominum, qui hac ætate viuunt, existimationi detraherem, ego cum veterum quodam * in simili casu dixero:* Ne quis me in sugillationem istius temporis sacerdotum scripsisse, quæ scripsi, existimet, sed in ecclesiæ vtilitatem. Vt enim oratores et philosophi, describentes, qualem velint esse perfectum oratorem et philosophum, non faciunt iniuriam *Demostheni* et *Platoni*, sed res ipsas absque personis definiunt: sic descriptione episcopi & in eorum expositione quæ scripta sunt, quasi speculum sacerdotii proponitur. Iam in potestate & conscientia singulorum est, quales se ibi adspiciant: vt vel dolere ad deformitatem vel gaudere ad pulchritudinem possint.

Nihil heic proponitur nisi regula et exempla nobilissimarum virtutum; probitatis & integritatis vitæ; studiorum ac laborum clericalem functionem decentium; pietatis & deuotionis in adsiduis nostris ad Deum accessibus; fidelitatis, diligentiæ ac prudentiæ in prædicando inter homines ipsius

* Hieron. epist. LXXXIII. ad Ocean. tom. II. p. 323. edit. Basil. MDLXV. (tom. II. p. 217. B. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

 verbo

verbo; sollicitudinis ac sollertiæ coniunctæ cum circumspectione ac caritate in administranda publica ac priuata disciplina; candoris et ingenuitatis in componendis inter viros bonos minus necessariis controuersiis; et zeli in oppugnandis ac committendis inter se validis ac dolosis hæreticorum et prauorum hominum consiliis; iuxta ac magnanimitatis et patientiæ in tolerandis cum manifestorum veritatis hostium, tum falsorum amicorum, vexationibus, calumniis ac criminationibus; cum multis aliis pariter commendabilium virtutum exemplis, quæ in veterum clericorum vitis splenduerunt eorumque ornauere functionem; quorum regulas & actiones, TE, DOMINE SVMME REVERENDE, *et omnes viros bonos cum voluptate lecturos, confido, quia suam quisque pulchritudinem in hoc speculo repræsentatam videbitis; et quisquis a delineata heic imagine aberrauerit, lenem quamdam admonitionem & calcar inueniet ad res eas redintegrandas, quæ in ipsius agendi ratione desiderantur, et maiori cum studio eo connitendum, vt ad antiquum illud exemplar paullo propius accedat.*

Per excelsam Tuam, DOMINE, *stationem et delegatam* TIBI *prouinciam ad antiquæ disciplinæ exercitium inter clericos Tuos efficaciore quadam ratione instaurandum idoneus es: et iam quibusdam euidentissimis documentis declarasti, hoc ipsum statutum cum animo ac deliberatum* TE *habere. Cuiusmodi consilia vt hominibus industriis ac virtutum studiosis voluptati sunt, ita dubitandum non est, fore, vt contrarium animum gerentibus iustum terrorem incutiant; et strictior disciplina inter clericos introdu-*

cta

cta disciplinæ inter laicos etiam introducendæ viam faciliorem reddat; cuius restauratio iam diuturnis votis expetitur, quamquam non nisi lentis gradibus adhuc ad eam itum est. Interim vnumquemque, licet in inferiore quadam positum statione, pro virili parte sua ad obtinendum hunc finem studium atque operam suam conferre decet: quo consilio has obseruationes de veterum clericorum legibus ac disciplina collegi et digessi, vt qui illorum agendi rationem sponte sua sequi velint, magna ac bona exempla sibi proposita habeant; dum cæteri, quos exempla mouere nequeunt, alia ratione eo adducantur, nimirum auctoritate illa, qua TV, DOMINE, *polles, et qua alii in eadem statione in ecclesiæ emolumentum atque ædificationem imperti-ti sunt; quam ego cupidissime promotum eo, et quoad vixero, iturus sum. Vale.*

NOMINI TVO SVMME REVERENDO

deuinctissimus cliens

IOSEPHVS BINGHAMVS.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

LIBER TERTIVS

De inferioribus clericorum ordinibus in ecclesia primitiua.

CAPVT PRIMVM

De prima inferiorum ordinum origine, numero & vsu: Et quomodo a superioribus episcoporum, presbyterorum & diaconorum ordinibus distincti fuerint.

CAPVT SECVNDVM

De hypodiaconis.

CAPVT TERTIVM
De acoluthis.

CAPVT QVARTVM
De exorcistis.

CAPVT QVINTVM
De lectoribus.

CAPVT SEXTVM
De ostiariis seu ianitoribus.

CAPVT SEPTIMVM
De psalmistis seu cantoribus.

CAPVT OCTAVVM
De copiatis siue fossariis.

CAPVT NONVM
De parabolanis.

CAPVT DECIMVM
De catechistis.

CAPVT VNDECIMVM

De ecclesiecdicis & defensoribus, seu syndicis ecclesiæ.

CAPVT DVODECIMVM

De oeconomis.

CAPVT DECIMVM TERTIVM

Breuis narratio de quibusdam aliis inferioribus ministris in ecclesia.

LIBER

LIBER QVARTVS

De electione & ordinatione clericorum & præcipuis ordinandorum qualitatibus.

CAPVT PRIMVM

De diuersis homines ad ministerium ecclesiasticum designandi modis, apostolico & prisco ecclesiæ æuo vsitatis.

CAPVT SECVNDVM

Specialior antiquæ methodi & ritus clericos eligendi enarratio.

§. IX.

CAPVT TERTIVM

De examinatione & qualitatibus eorum, qui ad officium aliquod clericale ordinandi erant in ecclesia primitiua. Et primum quidem de eorum fide & moribus.

CAPVT QVARTVM

De requisitis ordinandorum ratione externi ipsorum status & conditionis in mundo.

CAPVT

CAPVT QVINTVM

De digamia & cælibatu sigillatim, & de legibus, quas de vtroque, ratione veterum clericorum, ecclesia statuit.

CAPVT SEXTVM

De priscorum clericorum ordinatione & legibus inibi generatim obseruatis.

CAPVT SEPTIMVM

De coactis & iteratis ordinationibus.

LIBER QVINTVS

De priuilegiis, immunitatibus & reditibus clericorum in ecclesia primitiua.

CAPVT PRIMVM

Exempla quædam reuerentiæ, quam sibi mutuo exhibuerunt clerici.

§. I.

CAPVT SECVNDVM

Exempla reuerentiae clericis a ciuili magistratu exhibitae. Vbi speciatim de eorum exemtione a saecularis iudicii in rebus ecclesiasticis cognitione.

CAPVT TERTIVM

De clericorum immunitatibus respectu tributorum & ciuilium munerum aliarumque molestiorum functionum in imperio Romano.

§. XVI.

CAPVT QVARTVM
De veterum clericorum reditibus.

CAPVT

CAPVT QVINTVM

De decimis & primitiis fructuum speciatim.

CAPVT SEXTVM

De redituum veteris ecclesiæ dispensatione & partitione.

LIBER SEXTVS

De diuersis legibus ac regulis, quæ ad munera, vitam & conuersationem veterum clericorum attinent.

CAPVT PRIMVM

De harum regularum excellentia generatim, deque recti exempli moribus, quos ad earum præscriptum clerici conformarunt.

§. I. Chri-

CAPVT SECVNDVM
De legibus ad vitam & conuersationem priscorum clericorum respicientibus.

CAPVT TERTIVM

De legibus, quæ magis ſpeciatim ad officiorum & functionis clericorum exercitium ſpectant.

CAPVT QVARTVM

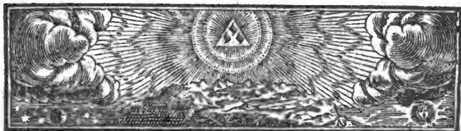
De quibusdam aliis legibus & regulis, quæ priorum iſtarum quædam quaſi ſepimenta & propugnacula fuerunt.

§. *III.*

CAPVT QVINTVM

Obſeruationes quædam ad hactenus dicta. Concluſio cum adlocutione ad clerum præſentis eccleſiæ.

ORIGI-

I. N. I.

ORIGINVM ECCLESIASTICARVM

LIBER TERTIVS

DE INFERIORIBVS CLERICORVM ORDINIBVS IN ECCLESIA PRIMITIVA.

CAPVT PRIMVM

DE PRIMA INFERIORVM ORDINVM ORIGINE, NVMERO ET VSV: ET QVOMODO A SVPERIORIBVS EPISCOPORVM, PRESBYTERORVM ET DIACONORVM ORDINIBVS DISTINCTI FVERINT.

§. I.

Ordines inferiores non apostolicæ sed ecclesiasticæ tantum esse institutionis, contra Baronium & *concilium* Tridentinum *probatur.*

POsteaquam libro vltimo de ſuperioribus clericorum ordinibus in primitiua eccleſia diſſeruimus, de illis nunc agere inſtituimus, qui vulgo *ordines inferiores* appellantur. Et heic primum in origi-

riginem & numerum eorum inquirendum eſt. BARONIVS [a] & concilium *Tridentinum* [b], duo illa magna eccleſiæ *Romanenſis* oracula, vbi de eorum ortu & numero loquuntur, admodum confidenter ſtatuunt, quod præciſe quinque fuerint, nimirum *hypodiaconi*, *acoluthi*, *exorciſtæ*, *lectores* & *oſtiarii*, & omnes ab apoſtolis inſtituti. Quam ipſorum ſententiam non tantum BELLARMINVS [c] & vulgares quique iſtius partis ſcriptores ſequuntur, ſed SCHELSTRATVS etiam [d], qui vtpote maiori luce colluſtratus

(a) Baron. an. XLIV. n. LXXVIII. Ignatius eiusmodi numerat eccleſiaſticos ordines & officia, ſic ſcribens ad Antiochenos: *Saluto*, inquit, *ſanctum presbyterorum collegium*, *ſaluto ſacros diaconos*; & paullo poſt: *Saluto hypodiaconos*, *lectores*, *cantores*, *ianitores*, *laborantes*, *exorciſtas*, *confeſſores*: *ſaluto cuſtodes ſacrorum veſtibulorum* &c. hæcque omnia miniſteria ex *apoſtolica inſtitutione fluxiſſe*, ſatis demonſtrat, dum ſuperius eosdem Antiochenos alloquutus, hæc ait: *Pauli & Petri fuiſtis diſcipuli: ne perdatis depoſitum.* Porro Ignatius inter illa non ordines tantum, ſed & officia quædam recenſuit eccleſiaſtica, nempe *cantorum* & *laborantium*.

(b) Concil. Trident. ſeſſ. XXIII. cap. II. Ab ipſo eccleſiæ initio ſequentium ordinum nomina, atque vniuscuiusque eorum propria miniſteria, *ſubdiaconi*, ſcilicet, *acolythi*, *exorciſtæ*, *lectoris* & *oſtiarii* in vſu fuiſſe cognoſcuntur. It. Catechiſm. ad parochos tit. de ſacramento ordinis p. 222. (p. 275. n. XXIV. edit. Lugdun. an. MDCLXXXII.) Docendum igitur erit, hoſce omnes ordines ſeptenario numero contineri, ſemperque ita a catholica eccleſia traditum eſſe, quorum nomina hæc ſunt, *oſtiarius*, *lector*, *exorciſta*, *acolythus*, *ſubdiaconus*, *diaconus*, *ſacerdos*.

(c) Bellarm. de clericis lib. I. c. XI. tot.

(d) Schelſtrat. Concil. Antioch. Reſtitut. Diſſert. IV. c. XVII. art. II. p. 319. 320. Ioannes Morinus exercitatione XIV. acturus de minoribus ordinibus ſecundum Græcos capite I. hunc titulum præfigit: *Demonſtratur, ab annis mille ſupra centum nullam fuiſſe apud orientales trium minorum ordinum memoriam. Immo hoc ſilentium extendi poſſe ad tempora apoſtolis vicina.* Per tres illos ordines a græcis ſublatos intelligit oſtiariorum, exorciſtarum & acolythorum. *Vna*, inquit, *eſt illis ordinatio nempe lectoris, & ſi quis curioſius agere velit, duas illis tribuet, cantoris nimirum & lectoris tam citati.* Hoc autem vt probet, extendi poſſe ad tempora apoſtolis vicina, producit liturgiam antiquam S. Marco tributam, quæ tres ordines minores omittit: *Memento etiam vbique degentium orthodoxorum epiſcoporum, presbyterorum, diaconorum, ſubdiaconorum, lectorum, cantorum, monachorum, viduarum, laicorum.* Canonem item LXIX. Apoſtolorum: *Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut hypodiaconus, aut lector, aut cantor ſanctam quadrageſimam non ieiunaverit, vel quartam, vel paraſceuen, deponitor.* Conſtitutiones Clementis lib. VIII. capitis XXI. adferentes duntaxat gradus presbyterorum, diaconorum, hypodiaconorum, lectorum aut cantorum & diaconiſſarum. Demum S. Ephrem Conſtantini magni temporibus in ſermone paræne-

per

per nebulam, ante aliorum oculos obuersantem, prospicere poterat. BONA *cardinalis* [e] hypodiaconos a reliquis distinguit. Is aperte fatetur, acoluthos, exorcistas, lectores & ostiarios non esse institutionis apostolicæ, vti quidem recentiores scholastici dictitent: de *subdiaconis* autem prorsus idem cum illis sentit, *Subdiaconorum*, inquiens [f], *licet expressa mentio in sacris litteris non reperiatur, eorum tamen institutio vel ad Christum, vt recentiores scholastici existimant, vel ad apostolos referenda est.* Scriptores *Gallicani* non generatim adeo tenaces sunt huius opinionis, vtpote qui patrum *Tridentinorum* decreta fide implicita se recipere numquam iurauerunt; sed eorum multi ingenue fatentur, quod inferiorum ordinum origo soli ecclesiasticæ institutioni debeatur. MORINVS [g] probare satagit, non fuisse inter *Graecos* proxima ab apostolis ætate eiusmodi ordinem, qualis fuit *acoluthorum, exorcistarum* & *ostiariorum*; neque SCHELSTRATVS illius argumenta conuellit, licet ea confutare præ se ferat. DVARENVS [h] tales ordines ab initio in primitiua ecclesia fuisse, negat. COTELERIVS [i] eorum originem obscuritate prorsus inuolutam, neque de eorum vllo apud IGNATIVM vel alium quempiam vetustum scriptorem ante CYPRIANVM & TERTVLLIANVM mentionem factam esse, fatetur. Itaque HABERTVS [k] *Consultius*, inquit, *meo quidem iudicio ordines hierarchicis inferiores ipsamque adeo hypodiaco-*

tivo de secundo domini aduentu: *Tunc clerici ab aliis diuidentur clericis, episcopi ab episcopis, diaconi ab aliis diaconis, & subdiaconi cantores atque lectores a se inuicem.* Verum miror, Ioannem Morinum ex hisce testimoniis probare conatum, silentium trium ordinum extendi posse ad tempora apostolis vicina &c.

(e) Bona Rer. Liturg. lib I. c. XXV. n. 17. Acolythos, exorcistas, lectores & ostiarios, ab apostolis vel ab immediatis eorum successoribus institutos, doctores scholastici adserunt, sed non probant.

(f) Bona ibid, n. 16.

(g) Morin. de ordinat. exercitat. XIV. c. I. tot. p. 188 -- 192. conf. not. (d).

(h) Duaren. de minister. & beneficiis ecclesiast. lib. I. c. XIV. In veteri ecclesia non erat hæc munerum distinctio, quæ postea in vsum venit, vt alii ostiarii dicerentur, alii lectores, exorcistæ, aut acolythi, sed diaconorum hypodiaconorumque munere coniuncta erant hæc omnia.

(i) Coteler. not. in constitut. apost. lib II. c. XXV. Quo post apostolos tempore minores ordines, diaconatu inferiores, cœperint in ecclesia institui, adeo obscuritate inuoluitur, vt nulla possit certa coniectura deprehendi atque explicari.

(k) Habert. Archieratic. Part. V. obseruat. I. p. 48.

ni & a sacramentorum vsu expungere & ad institutionem duntaxat ecclesiasticam cum antiquis theologis referre. Per antiquos theologos intelligit scholasticos, qui generatim idem olim statuerunt. Ad PETRVM LOMBARDVM quod attinet, qui inter eos facile princeps est, ipse declarat [*l*], quod ecclesia primitiua non habuerit ordines presbyterorum & diaconorum ordinibus inferiores; nec apostolus de vllo alio præceperit; sed quod ipsa ecclesia sæculis subsequutis hypodiaconos & acoluthos instituerit. Et hæc etiam THOMAE AQVINATIS [*m*], AMALARII FORTVNATI [*n*] multorumque aliorum est opinio. Ipse SCHELSTRATVS [*o*] fatetur, fuisse hanc duorum paparum VRBANI II. & INNOCENTII III. sententiam,

(*l*) Lombard. Sent. lib. IV. Distinct. XXIV. p. 348. Hos solos primitiua ecclesia legitur habuisse, & de his solis præceptum apostoli habemus. Subdiaconos vero & acolythos procedente tempore ecclesia sibi constituit.

(*m*) Aquin Supplem. Part. III. Quæst. XXXVII. Art. II. Resp. ad 2dum. In primitiua ecclesia propter paucitatem ministrorum omnia inferiora ministeria diaconibus committebantur, vt patet per *Dionysium cap. III. eccles. hierarchiæ*, vbi dicit: *Ministrorum alii stant ad portas clausas, alii aliud proprii ordinis operantur; alii autem sacerdotibus proponunt super altare sacrum panem & benedictionis calicem.* Nihilominus erant omnes prædictæ potestates, sed implicite, in vna diaconi potestate. Sed postea ampliatus est cultus diuinus, & ecclesia quod implicite habebat in vno ordine, explicite tradidit in diuersis.

(*n*) Amalar. de offic. eccles. lib. II. c. VI. (Tom. VI. Biblioth. SS. Patr. p. 933) Notandum est, eos ordines, qui potissimum necessarii sunt in ecclesia, apostolum Paulum denominasse & eorum mores depinxisse, sine quibus non potest rite immolatio altaris celebrari, scilicet sine sacerdote & diacono. Vt sine retractatione sacerdos vigilet circa hostias, necessarius est diaconus, ad ministranda ea, quæ necessaria sunt sacerdoti: *cæteri ordines his adiecti sunt.* Crescente ecclesia creuit officium ecclesiasticum: vt multitudini ecclesiæ subueniri posset, *adiiciuntur inferiores* in adiutorio præpositorum.

(*o*) Schelstrat. de Concil. Antioch. p. 514 515. Scio Vrbanum secundum in synodo Beneuentana apud Iuonem in decreto parte 5. c. 72. statuisse: *Nullus in episcopatum eligatur, nisi in sacris ordinibus religiose viuens inuentus est, sacros autem ordines dicimus diaconatus, presbyteratus. Hos siquidem solos primitiua ecclesia legitur habuisse: super his solis præceptum apostoli habemus. Subdiaconi vero, quia & ipsi altaribus administrant, opportunitate exigente concedimus sed rarissime, si tamen spectatæ sint religionis & scientiæ &c.* Et Innocentium tertium hæc ita interpretatum fuisse in epistola ad Mutinensem episcopum relata per Gregorium papam IX. libro I. decret. tit. XIV. c. IX. *quod Vrbanus ad statum primitiuæ ecclesiæ se referens, (in quo subdiaconatus ordo sacer minime dicebatur) instituit, vt de subdiacono (nisi vtilitatis caussa &c.) non posset electio celebrari.* Et ipsum Innocentium addidisse; *vt subdiaconus in episcopum valeat libere eligi, sicut diaconus vel sacerdos* &c.

quod

quod *ſubdiaconorum* ordo in primitiua eccleſia inter ſacros ordines relatus non fuerit. Erat quidem inferior ordo ſæculo tertio, ſed ſacri ſiue ſuperioris ordinis appellatione ab eccleſia ad duodecimum vſque ſæculum non dignatus, vbi, quemadmodum MENARDVS e quodam PETRI CANTORIS [p] eius ſæculi ſcriptoris, codice MSCto refert, hoc titulo nouiſſime fuit ornatus: hoc eſt tempore, quo epiſcopi & presbyteri pro vno tantum ordine haberi cœperunt, certæ cuidam hypotheſi, *Romanenſi* eccleſiæ propriæ, commodandi cauſſa, *hypodiaconorum* ordo ad ſuperioris ordinis dignitatem increuit. Et cum eccleſia primitiua epiſcoporum, presbyterorum & diaconorum ordines pro tribus ſuperioribus ordinibus habere conſueuiſſet, eccleſia *Romana* nunc alia loquendi ratione vtens, presbyterorum, diaconorum & hypodiaconorum ordines, tres ſuperiores ordines vocare incipiebat: ita vt hic vltimus ſuperior quidem ordo fieret, qui ſæculis aliquot ante inferior tantum, & initio nullus plane, ordo fuerat. Ad teſtimonia quod attinet, quæ ab SCHELSTRATO poſt BELLARMINVM & BARONIVM adlegantur, vt inferiores ordines ab apoſtolis inſtitutos eſſe, probent, nullius hac in re auctoritatis ſunt, nullius ponderis. Epiſtolam nomine IGNATII ad *Antiochenos* exaratam & conſtitutiones CLEMENTI ROMANO tribui ſolitas, e quibus ſolis teſtimonia in hac materia adferri ſolent, non genuina eorum, ſed multo recentiorum auctorum ſcripta eſſe, nunc quidem in vulgus notum eſt. Vt adeo, antequam meliora argumenta proferantur, æquum rectumque ſit concludere, quod hi inferiores ordines non apoſtolicæ ſed eccleſiaſticæ tantum conſtitutioni originem ſuam debeant.

§. II.

Non certus aliquis eorum numerus in eccleſia primitiua.

Et hoc porro non tantum ex plerorumque veterum ſcriptorum ſilentio, ſed etiam ex narrationibus illorum, qui de ipſis ſtatim poſt eorum inſtitutionem loquuntur, demonſtrari poteſt. Nam etſi eccleſia *Romana* eos præciſe quinque numero eſſe ſtatuit, in antiqua tamen eccleſia talis regula haud fuit;

(p) Pet. Cantor de verbo munifico ap. Hug. Menard. p. 280. (citante Schelſtrat. p. 515.) Prima manus inpoſitio debetur diaconibus ordinandis: *de nouo enim inſtitutum eſt, ſubdiaconatum eſſe ſacrum ordinem.*

aliæ enim narrationes de pluribus quam quinque, aliæ de paucioribus loquuntur; id quod, eos non apoſtolicæ inſtitutionis eſſe, arguit. Auctor ſub nomine IGNATII [q] ſex præter *acoluthos* numerat, nimirum *hypodiaconos*, *lectores*, *cantores*, *oſtiarios*, *copiatas & exorciſtas*. Auctor conſtitutionum ſub nomine CLEMENTIS ROMANI [r] quatuor tantum ex his ordinibus recenſet, videlicet, *hypodiaconos*, *lectores*, *pſaltes* & *oſtiarios*. Nam *copiatarum* vel *acoluthorum* nullam facit mentionem: & licet de *exorciſtis* loquatur, tamen eccleſiaſticum ordinem fuiſſe verbis expreſſis [s] negat. Canones apoſtolici [t], vt vulgo appellantur, tres tantum nominant, *hypodiaconos*, *lectores* & *cantores*. Et quamuis auctor ſub nomine HIERONYMI [u] quatuor memoret, tamen *copiatas* ſiue *foſſarios* in numerum refert, *acoluthis* & *exorciſtis* omiſſis. EPIPHANIVS [x] acoluthorum non meminit, ſed eorum in locum *copiatas* & *interpretes* ſubſtituit. Alii quoque *parabolanos* addunt; & ſi a CORNELIO [y] diſceſſeris, vix vllum alium

(q) Ignat. ep. ad Antioch. n. XII. Ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, ψάλτας, πυλωρούς, τοὺς κοπιῶντας, ἐπορκιστάς. Saluto ſubdiaconos, lectores, cantores, oſtiarios, laborantes, exorciſtas.

(r) Conſtit. Apoſt. lib. III. c. XI. Ἀλλ' οὔτε τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς ἐπιτρέπομεν βαπτίζειν, οἷον ἀναγνώσταις, ἢ ψάλταις, ἢ πυλωροῖς, ἢ ὑπηρέταις· ἀλλὰ μόνοις ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, ἐξυπηρετουμένων αὐτοῖς τῶν διακόνων. Sed neque reliquos baptiſmum conferre volumus; veluti *lectores*, aut *pſaltes*, aut *ianitores*, aut *miniſtros*; niſi ſolos epiſcopos & presbyteros, miniſtrantibus diaconis.

(s) Ibid. lib. VIII c. XXVI. Ὁ αὐτός, περὶ ἐπορκιστοῦ διατάσσομαι· ἐπορκιστὴς οὐ χειροτονεῖται. Ipſe ego nec, de exorciſta conſtituo: *Exorciſta non ordinatur.*

(t) Canon. Apoſt. c. LXIX. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν οὐ νηστεύει, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευήν, καθαιρείσθω. Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut *hypodiaconus*, aut *lector*, aut *cantor* ſanctam quadrageſimam non ieiunat, vel feriam quartam, vel paraſceuen, deponatur.

(u) Hieron. de ſeptem ordin. eccleſ. Tom. IV. p. 81. (edit. Francof. MDCLXXXIV, Tom. IV p. 56. 57. 58. 59).

(x) Epiphan. expoſit. fid. n. XXI. Εἶθ' ἑξῆς τούτων, ἐπορκισταί, καὶ ἑρμηνευταὶ γλώσσης εἰς γλῶσσαν ἢ ἐν ταῖς ἀναγνώσεσιν, ἢ ἐν ταῖς προσομιλίαις· λοιπὸν δὲ καὶ κοπιαταί, οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων· καὶ θυρωροί, καὶ ἡ πᾶσα εὐταξία. Poſt illos omnes ordines deinceps exorciſtæ ſequuntur, & linguarum *interpretes* tam in lectionibus quam in concionibus. Sequuntur *laborantes*, qui mortuorum corpora curant. Tum *ianitores*, ac reliqui diſciplinæ cauſſa ordines inſtituti.

(y) Cornel. Ep. ad Fab. apud Euſeb. lib. VI. c. XLIII. Ἐν ᾗ οὐκ ἠγνόει· πῶς γάρ; πρεσβυτέρους εἶναι τεσσαράκοντα ἕξ, διακόνους ἑπτά, ὑποδιακόνους ἑπτά, ἀκολούθους δύο

ex ſcriptoribus antiquis inuenias, qui numero quinario inferiorum ordinum ita inhæreat, vti nunc quidem in eccleſia *Romanenſi* computatur.

§. III.

Nec in omnibus eccleſiis eodem tempore inſtituti.

Huius differentiæ ratio hæc ſit, oportet, quod nulla certa regula de iſtis ordinibus initio relicta fuerit; ſed vnaquæque eccleſia eo tempore & numero eos ipſa inſtituerit, quemadmodum res eius viſæ fuerint id poſtulare. Primum enim pleræque horum inferiorum ordinum functiones a diaconis peragebantur, quemadmodum alio loco [z] oſtendimus. At numero conuerſorum in amplioribus eccleſiis, qualis *Romana* erat, quæ ad numerum ſeptem diaconorum ſe adligarat, increſcente, functiones officii diaconalis ſubito multiplicabantur & ingraueſcebant, vt eis obeundis tam pauci non eſſent. Quocirca adiutores quidam primum in magnis eccleſiis, ſub nomine horum inferiorum ordinum eis conſtituebantur, vt diaconis grauia quædam onera, quæ illis incumbebant, adleuarent. Et hæc cauſſa eſt, quamobrem in tam amplis & populoſis eccleſiis, ſicuti *Romana* & *Carthaginenſis* erant, ſæculo tertio incunte ordines inferiores deprehendamus; cum contra ea in multis minoribus eccleſiis ipſo adhuc quarto & quinto ſæculo omnia officia a diaconis adminiſtrarentur: id quod ex verbis auctoris, qui ſub nomine AVGVSTINI [a] latet, colligas, qui quum de diaconis *Romanis* loquitur, ita ait: *Vt non omnia miniſteria obſequiorum per ordinem agant, multitudo facit clericorum. Nam vtique altare portarent & vaſa eius & aquam in manus funderent ſacerdoti; ſicuti videmus per omnes eccleſias.* Quod euidenter indicare videtur, hos inferiores ordines nondum in omnes eccleſias fuiſſe receptos, quum auctor ille hanc obſeruationem faceret.

§. IV.

Præcipuus eorum vſus in primitiua eccleſia fuit, vt eſſent quoddam hierarchiæ ſeminarium.

καὶ τεσσαράκοντα· ἅμα πυλωροῖς δύο καὶ πεντήκοντα. In qua ſciebat (quomodo enim illud neſcire potuiſſet?) presbyteros quidem eſſe quatuor & quadraginta: ſeptem autem diaconos totidemque *ſubdiaconos*, *acoluthos* duos & quadraginta, *exorciſtas* & *lectores* cum *oſtiariis* quinquaginta duos.

(z) lib. II. c. XX. §. XV. p. 319.

(a) Aug. quæſt. vet. & nov. teſt. Tom. IV. c. CI.

Ex

Ex ecclesiarum autem eos admittentium institutione diuerso, & bono quidem, fini ac intentioni inseruiebant. Nam præterquam quod diaconos functionibus suis ex aliqua parte releuarent, erant etiam sacræ hierarchiæ siue superiorum ordinum ecclesiæ quoddam seminarium. Ea enim ætate ecclesiæ, quæ istos ordines instituerant, superiores ministros suos, episcopos, presbyteros & diaconos ex illis plerumque cooptabant; & horum minorum ordinum clerici sub probatione & tentamine constituti, maiorum ordinum quidam erant candidati. Ecclesia enim vtilitate christianarum academiarum tunc temporis destituta hanc rationem homines ad ministerium aptandi inibat, vt prius in quibusdam inferioribus officiis eos exerceret, quo disciplinæ beneficio melius instruerentur, & ad superiorum ordinum officia obeunda magis idonei redderentur. Et hac ratione quilibet episcopus omnium clericorum in diœcesi sua tum ingenii facultatem, tum mores perspectos habebat & exploratos. Ante ipsius enim oculos educabantur & sub ipsius cura & inspectione gubernabantur. In quibusdam locis eadem vtebantur domo & mensa: quemadmodum POSSIDIVS [b] speciatim de ecclesia *Hipponensi*, quam AVGVSTINVS moderabatur, & SOZOMENVS [c] de ecclesia *Rinocurorensi*, quæ *Palæstinæ* & *Ægypto* confinis erat, memoriæ prodidere, quod clericis domus, mensa & omnia communia fuerint. Hinc in *Hispania* regum *Gothicorum* memoria circa finem sæculi quinti in consuetudinem abiit, vt parentes filios suos ecclesiæ ministerio valde pueros dedicarent: quo in casu in episcopi familiam recipiebantur, & sub ipso a quodam prudenti & graui presbytero educabantur, quem episcopus ad hoc negotium delegabat, eisque præficiebat, nomine *præpositi* & *magistri disciplinæ* salutandum: quia præcipuum eius negotium erat, vitam & mores eorum inspectare, & legibus ac disciplina ecclesiæ eos erudire. Sicut in secundo & quarto conciliis [d] *Toletanis*, quæ de his rebus præcipiunt, videre licet.

(b) Possid. vit. Aug. c. XXV. Cum ipso semper *clerici vna etiam domo ac mensa* sumtibusque communibus alebantur & vestiebantur.

(c) Sozom. lib. VI. c. XXXI. Κοινὴ δὲ ἐστι τοῖς αὐτόθι κληρικοῖς οἴκησις καὶ τράπεζα καὶ τἄλλα πάντα. *est* eius loci *clericis communis domus & mensa*, reliqua denique omnia communia.

(d) Concil. Tolet. II. c. I. (Tom. IV. Concil. p. 1733.) De his, quos voluntas parentum a primis infantiæ annis in clericatus officio mancipauit, statuimus, obser-

§. V.

§. V.

Non licuit illis officio suo renuntiare, & ad mere sæcularem vitam redire.

Et hanc ob caussam hi inferiores ordines non minus quam reliqui ad perpetuum ecclesiæ ministerium obligati erant, posteaquam semel ei se deuouissent atque dedicassent. Non poterant tunc statione sua decedere & ad mere sæcularem vitam pro lubitu suo reuerti. Concilium *Chalcedonense* [e] in hanc rem hunc decretorium habet canonem: *Eos qui in clero semel ordinati sunt, & itidem monachos statuimus, nec ad militarem expeditionem, nec ad sæcularem dignitatem posse venire. Qui autem hoc audent & non pœnitentia ducti ad id reuertuntur, quod propter Deum prius elegerant, anathematizari.* Qui canon in *Turonico* [f], *Triburiensi* [g] & aliis quibusdam conciliis repetitur, vbi ita exponitur, vt inferiores ordines æque ac superiores includantur.

§. VI.

Quomodo a superioribus ordinibus nomine, officio & modo ordinationis, distincti fuerint.

Etsi autem in his rebus conueniebant, in aliis tamen respectibus a se inuicem valde discrepabant. 1. Nomine: Superiorum ordinum clerici communiter vocabantur *ἱερωμένοι*, *sacrati*, vt a SOCRATE [h] & aliis. Vnde nomen *hierarchiæ* ab aucto-

vandum, vt mox cum detonsi vel ministerio electorum contraditi fuerint, in domo ecclesiæ sub episcopali præsentia a præposito sibi debeant erudiri. It. Conc. Tolet. IV. c. XXIV. (Tom. V. Conc. p. 1713.) Si qui in clero puberes aut adolescentes existunt, omnes in vno concilaui atrii commorentur, vt lubricæ ætatis annos non in luxuria sed in disciplinis ecclesiasticis agant, deputati probatissimo seniori, quem & magistrum doctrinæ & testem vitæ habeant.

(e) Concil. Chalced. c. VII. (Tom. IV. Conc. p. 759.) Τοὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ κατειλεγμένους, ἢ καὶ μονάσαντας, ὡρίσαμεν, μήτε ἐπὶ στρατείαν, μήτε ἐπὶ ἀξίαν κοσμικὴν ἔρχεσθαι· ἢ τοῦτο τολμῶντας καὶ μὴ μεταμελουμένους, ὥστε ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοῦτο, ὃ διὰ Θεὸν πρότερον εἵλοντο, ἀναθεματίζεσθαι.

(f) Concil. Turonic. I. c. V. (Tom. IV. Conc. p. 1051.) Si quis clericus relicto officii ordine laicam voluerit agere vitam, vel se militiæ tradiderit, excommunicationis pœna feriatur.

(g) Concil. Tribur. c. XXVII. (Tom. IX. p. 454.) In synodo Chalcedonensi statutum est, vt clerici, qui semel in clero deputati sunt, neque ad militiam, neque ad aliquam veniant dignitatem - - - Nos autem eamdem sequentes canonicam auctoritatem, statuimus, vt clericus &c.

(h) Socrat. lib. I. c. XI. ὁ δὲ πρὸς λυσιτέλειαν τῆς ἐκκλησίας καὶ κόσμον τῶν ἱερωμένων

re, ſub nomine DIONYSII [*i*] AREOPAGITAE delitefcente, vſurpatur, ad ſignificandos peculiariter epiſcoporum, presbyterorum & diaconorum ordines; quemadmodum HALLIERVS, celebris doctor *Sorbonicus* contra CELLOTIVM *Loiolitam* in docta ſua & diligenter elaborata *hierarchiae eccleſiaſticae defenſione* [*k*] abundantiſſime demonſtrauit. Ab altera autem parte inferiores ordines in antiquis canonibus *inſacrati* tantum appellantur; vti in concilio *Agathenſi* [*l*], in quo quum *miniſtri inſacrati* ſacra vaſa contingere, vel diaconicon ſiue ſacrarium ingredi prohibentur, manifeſtum eſt, inferiores ordines intelligi oportere. II. Alia differentia, quae priori diſtinctioni ortum dedit, in differentibus caerimoniis, in ordinationis ritu obſeruatis, ſita erat. Alii ſemper coram altari ſacro miniſterio initiabantur, alii non item: alii cum ſolemni manuum impoſitione; alii plerumque ſine iſthoc ritu. Vnde BASILIVS [*m*] ordinem alterum βαθμὸν, *gradum*; alterum vero ἀχειροτόνητον ὑπηρεσίαν, *inferius miniſterium*, *ſine impoſitis manibus conſecratum*, nuncupat. III. Praecipua differentia in officii ac functionis eorum exercitio verſabatur. Alii ad miniſtrandum coram Deo & ſacerdotibus, ad celebranda eius ſacramenta, ad exponendum publice in eccleſia eius verbum, & ad id genus alia peragenda, ordinabantur. Quo intuitu tres ſupe-

διὰ τὴν αὐτοῦ συμβολὴν γέγονε, τοῦτο διηγήσομαι. Illud quod ad vtilitatem eccleſiae & ad honeſtatem *clericorum* eius (Paphnutii) conſilio geſtum ſit, deinceps exponam. Id. l b. I. c. XV. Τοῦτον φησὶν ὁ Ῥουφῖνος κομιδῇ νήπιον ὄντα παίζειν σὺν ἑτέροις ἡλικιώταις ἱερὸν παίγνιον· τοῦτο δὲ ἦν μίμησις ἱερωσύνης καὶ τοῦ καταλόγου τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν. Hunc (Athanaſium) cum admodum puer eſſet, ſacrum quemdam luſum cum pueris aequalibus luſiſſe Rufinus narrat. Is luſus erat imitatio ſacerdotii & collegii *ſacrorum virorum*.

(*i*) Dionyſ. de Hierarch. Eccleſ. c. V. n. 2. tot.

(*k*) Hallier. Defenſio Hierarch. Eccleſ. lib. I. c. III. lib. III. ſect. II. c. I. & II.

(*l*) Concil. Agath. c. LXVI. (Tom. IV. Concil. p. 1394.) Non oportet *inſacratos miniſtros* licentiam habere in ſecretarium, quod graeci diaconicon appellant, ingredi & contingere vaſa dominica.

(*m*) Baſil. Ep. Canon. LI. Τὸ κατὰ τοὺς κληρικοὺς ἀδιορίστως οἱ κανόνες ἐξέθεντο, κελεύσαντες μίαν ἐπὶ τοῖς παραπεσοῦσιν ὁρίζεσθαι τιμωρίαν, τὴν ἔκπτωσιν τῆς ὑπηρεσίας· εἴτε ἐν βαθμῷ τυγχάνοιεν, εἴτε καὶ ἀχειροτονήτῳ ὑπηρεσίᾳ προσκαρτεροῖεν. Quod aduerſus clericos ſtatutum eſt canones indefinite ediderunt, vnum in iis, qui lapſi ſunt, ſupplicium decerni iubentes, a miniſterio ſcilicet motionem: ſiue ſint in *gradu*, ſiue etiam in *miniſterio, quod non impoſitis manibus datur*, perſeuerent.

riores

riores ordines episcoporum, presbyterorum & diaconorum OPTATO aliisque suam quisque partem & gradum in christiano sacerdotio habere dicuntur, quemadmodum volumine primo [u] adnotauimus: Inferiores autem ordines ad nullum istiusmodi ministerium, sed tantum ad seruiendum ministris in cultu diuino, & ad obeunda minora quædam & ordinaria officia constituebantur, quæ quiuis christianus, episcopo mandante, perficere poterat. Quænam fuerint hæc officia, capite sequenti sigillatim narrabimus.

LIBRI TERTII

CAPVT SECVNDVM

DE HYPODIACONIS.

§. I.

Hypodiaconorum ad sæculum vsque tertium nulla facta mentio.

PRimam huius ordinis notitiam, quæ ab vllo antiquorum scriptorum data fuit, ex sæculo tertio medio accepimus, vbi *Cyprianus* & *Cornelius* vixerunt, qui de *hypodiaconis* tamquam in ecclesia ætate sua constitutis, loquuntur. CYPRIANVS [a] ad minimum decies in epistolis suis eorum meminit; & CORNELIVS in celebratissima sua [b] ad FABIVM episcopum *Antiochenssem* epistola, qua clericorum ad ecclesiam *Romanam* spectantium catalogum ei mittit, septem *subdiaconos* inter eos recenset. Nonnulli eos non adeo mature in ecclesia *græca* fuisse existimant: HABERTVS [c] enim nullum *græcum* scriptorem ante ATHANASIVM, [d] qui seculo quarto vixit, de iis loquutum esse, dicit.

(u) Vid. lib. II. c. XIX. §. XV. pag. 286.

(a) Cyprian. Ep. VIII, XX, XXIX. XXXIV. XXXV. XLV, LXXVIII. LXXIX. edit. Oxon.

(b) ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. vid. cap. I. §. II. not. (y) pag. 6. & 7.

(c) Habert. Archierat. p. 49. Apud *græcos* serius auditum *hypodiaconi* nomen --- Hypodiaconi nomen apud S. Anastasium primum legi epist. ad *Solitarios*, vbi Ariani ἥρπασαν Εὐτύχιον ὑποδιάκονον ἄνδρα καλῶς ὑπηρετοῦντα τῇ ἐκκλησίᾳ, rapuerunt Eutychium *hypodiaconum* præclare ecclesiæ ministrantem. ὑπηρετεῖν enim hypodiaconorum proprium.

(d) Athan. Epist. ad Solitar. Vit. agent. (Tom. I. p. 380. edit. Paris. MDCXCVIII.) vid. in not. antec. (c).

§. II.

Eorum ordinatio sine manuum impositione facta in ecclesia latina.

Auctor *constitutionum* eos quidem ad originem apostolicam refert & huic hypothesi gratificaturus *Thomam* apostolum introducit episcopis mandantem, vt eos impositis manibus [*e*] & precibus factis consecrent, quemadmodum de reliquis etiam inferioribus ordinibus vniuersis idem præcipit. Sed hac in re auctor ille vnus & solus ita statuit: non enim hæc ecclesiæ *græcæ*, cuius consuetudines præcipue enarrat, praxis videtur fuisse. BASILIVS testis fide multo dignior de illis & reliquis ordinibus inferioribus vniuersis dicit, quod sint [*f*] *ἀχειροτόνητοι sine impositione manuum consecrati*. Et quod ad ecclesiam *latinam* attinet, ex quodam concilii quarti *Carthaginensis* canone id manifestum est, in quo modus & ratio ordinationis ita exprimitur [*g*]: *Subdiaconus qui ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patinam de episcopi manu accipiat vacuam & calicem vacuum. De manu vero archidiaconi vrceolum cum aqua & mantile & manutergium.* Quæ ordinandi formula impositionem manuum penitus excludens, ex transuerso idoneum testimonium, vti HABERTVS [*h*] ingenue confitetur, suppeditat, quo hunc ordinem ab apostolis non institutum esse, probetur: Hi enim in nulla ordinatione hanc cærimoniam omittere consueuerunt.

§. III.

Breuis officiorum hypodiaconorum enarratio.

Quodnam fuerit *hypodiaconorum* officium, ex ante memorato canone quodammodo condiscere possumus, nimirum sacra altaris vasa & vtensilia aptare & præparare, eaque diuini cultus tempore diaconis tradere. At vero coram altari ministrare,

(*e*) Constitut. Apost. lib. VIII. c. XXI. Περὶ τῶν ὑποδιακόνων ἐγὼ Θωμᾶς διατάσσομαι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις· ὑποδιάκονον χειροτονῶν, ὦ ἐπίσκοπε, ἐπιθήσεις ἐπ' αὐτῷ τὰς χεῖρας, καὶ ἐρεῖς· δέσποτα Θεὲ κ. τ. λ. De *subdiaconis* ego Thomas vobis episcopis constituo. Quando *subdiaconum* ordinas, episcope, impones super eum manus & dices; Domine Deus, cætera...

(*f*) Basil. Epist. Can. LI. vid. supra in not. (m). p. 10

(*g*) Concil. Carthag IV. c V. (Tom. II. p. 1209.)

(*h*) Habert. Archierat. p. 48. Quia istud eo mihi probabilius, quo apud latinos hypodiacono manus haud quaquam imponatur, quam tamen cærimoniam diuinæ institutionis & apostolici temporis ordinatio procul dubio requireret.

vti

vti quidem faciebant diaconi, ipsis non licebat; multo minus circumductos ei cancellos, patinam aut calicem vel oblationes populi in eo collocandi caussa, ingredi: quemadmodum ex canone quodam [*i*] concilii *Laodiceni* apparet, qui ὑπηρέταις, per quos *hypodiaconi* intelliguntur, locum intra diaconicon seu sacrarium habere, vel sacra vasa, in mensa nimirum communionis, contingere interdicit. Quamquam hoc nunc quidem eorum officium sit in ecclesia *Romanensi*, & hoc ipso, BONA [*k*] fatente, ab antiquæ ecclesiæ hypodiaconis differant. Aliud eorum officium erat, ad fores ecclesiæ durante sacræ communionis celebratione, exspectare. Huius mentio a concilio *Laodiceno* facta est in canone [*l*] quodam, qui eos ad hanc stationem constituit. Et VALESIVS *Eusebium* eos putat intelligere, quando templum *Paulini* describens, de quibusdam loquitur [*m*], quorum officium fuerit θυραυλεῖν καὶ ποδηγεῖν τὰς εἰσιόντας, h. e. *exspectare ad ianuas & ingredientes ad suam quemque sedem deducere.* Auctor *constitutionum* [*n*] hanc functionem inter diaconos & hypodiaconos partitur ac diuidit, diaconos ad ianuas, quibus viri, & hypodiaconos ad ianuas, quibus mulieres in templum ingrediuntur, stare iubens, ne quis egrediatur, nec tempore oblationis aperiantur ianuæ. Præter has functiones

(*i*) Concil. Laod. c. XXI. (Tom. I, p. 1500.) Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν χώραν ἐν τῷ διακονικῷ καὶ ἅπτεσθαι δεσποτικῶν σκευῶν. Quod non oportet ministros locum habere in diaconico & sacra vasa tangere.

(*k*) Bona Rer. Liturg. lib. I. c. XXV. n. XVI. Olim nec calicem nec patinam nec oblationes in altari ponebant, sed hæc omnia porrigebant diaconis, eisque seruiebant intra sanctuarium.

(*l*) Concil. Laodic. c. XXII. (Tom. I. Concil. p. 1500.) Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτην ὠράριον φορεῖν οὐδὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιμπάνειν. Quod non oportet ministrum ferre orarium, neque fores relinquere.

(*m*) Euseb. Hist. Eccles. lib. X. c. IV. (p. 315. c. edit. Amstel. MDCXCV.) οἷς δὲ τὰς ἐπὶ τὸν οἶκον ἐπιτρέψας εἰσόδους· θυραυλεῖν καὶ ποδηγεῖν τοὺς εἰσιόντας κατεπίστευσεν. Illis vero aditus in templum permittens; ad portas stare & intrantes deducere eos iubet. Valef. in h. l. p. 174. Intelligit Eusebius hypodiaconos, qui portas ecclesiæ seruabant, & intrantes singulos ad sua loca deducebant.

(*n*) Constit. Apostol. lib. VIII. c. XI. οἱ δὲ διάκονοι ἱστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας καὶ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν, ὅπως μήτις ἐξέλθῃ μήτε ἀνοιχθῇ ἡ θύρα κἂν πιστός τις ᾖ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναφορᾶς. Diaconi stent ad ianuas, quibus viri in templum ingrediuntur, & *hypodiaconi ad ianuas, quibus mulieres*, ne quis egrediatur, nec aperiatur tempore oblationis, quamuis sit aliquis fidelis.

in ecclesia aliud eorum erat officium extra ecclesiam, videlicet legationem episcopi, acceptis ab eo litteris & mandatis, ad extraneas ecclesias obire. Ea enim tempestate episcopi ob persequutiones litteras ad extraneam quamdam ecclesiam non nisi per quemdam clericorum suorum mittebant. Vnde CYPRIANVS [o] istiusmodi litteras, *litteras clericas* appellat. Et hypodiaconi plerumque ii erant, quibus hoc negotium dabatur; vt ex omnibus epistolis CYPRIANI, quæ de hypodiaconis loquuntur, apparet; inprimis autem ex ea, quæ *ad clerum Carthaginensem* in exilio suo scripsit, vbi [p] eis narrat, quod, quum ad ecclesiam *Romanam* epistolam per clericos mittere ipsum oportuerit, nouum subdiaconum in hunc finem constituere necesse fuerit, quod ecclesia nullo eorum tum carere potuerit, vix reliquos habens, qui ad quotidiani ministerii partes explendas sufficerent. Hæc antiquitus præcipua *hypodiaconorum* post primam eorum institutionem officia fuerunt.

§. IV.

Quænam officia obire non potuerint.

Magna quoque adhibebatur cautio, ne extra terminos suos egrederentur, aut in diaconorum officium falcem suam immitterent. Non licebat ipsis panem [q] vel calicem populo ad mensam Domini distribuendi facultatem sibi arrogare; non poterant preces indicere, nec vllam ministerii partem obire, quam diaconi, tamquam *κήρυκες* siue sacri præcones ecclesiæ, obibant. Hic sensus est canonis [r] concilii *Laodiceni*, qui hypodiaconis durante diuino cultu *horarium* portare interdicit, quod ornamentum erat diaconorum, qui eo tamquam signo

(o) Cypr. Ep. IV. al. IX. Graue est, si *epistolæ clericæ* veritas mendacio aliquo & fraude corrupta est.

(p) Cypr. Ep. XXIV. al. XXIX. Quoniam oportuit me per clericos scribere; scio autem nostros plurimos absentes esse, paucos vero, qui illic sunt, vix ad ministerium quotidiani operis sufficere: necesse fuit *nouos* aliquos *constituere*, qui mitterentur: Fecisse me autem sciatis *lectorem* Saturum & *hypodiaconum* Optatum *confessorem.*

(q) Concil. Laod c. XXV. (Tom. I. conc. p. 1501.) Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἄρτον διδόναι οὐδὲ ποτήριον εὐλογεῖν, Non oportet ministros panem dare vel calicem benedicere.

(r) Ibid. can. XXII. Οὐ δεῖ ὑπηρέτην ὠράριον φορεῖν. Non oportet ministrum orarium ferre.

vte-

vtebantur, quo de faciendis precibus & aliis ecclesiæ ministeriis catechumenos, pœnitentes & cæteros, quos eorum mandato mores gerere decebat, admonebant. Hoc ornamentum igitur hypodiaconis portare non licebat, quod ornamentum esset superiori cuidam ordini peculiare & proprium. Porro idem obsequium eamdemque reuerentiam diaconis præstare debebant, quam diaconi præstabant presbyteris. Alio quodam eiusdem concilii canone [s] præsente diacono sedere prohibentur.

§. V.

Peculiaris ecclesiæ Romanæ *consuetudo in tuendo præcise septenario hypodiaconorum numero.*

Vnum adhuc restat, quod de hoc ordine moneam, nimirum singularis ecclesiæ *Romanæ* consuetudo in seruando *septem hypodiaconorum* numero. In epistola enim CORNELII [t], qui clericorum *Romanorum* nobis exhibet indicem, septem tantum diaconos & septem hypodiaconos offendimus, etsi quadraginta quatuor presbyteri & quadraginta duo acoluthi, exorcistæ autem, lectores & ostiarii ad minimum quinquaginta duo fuerunt. Aliæ autem ecclesiæ ad hoc exemplum sequendum sese non obstrinxerunt. In magna enim ecclesia *Constantinopolitana* & tribus minoribus ad eam spectantibus, nonaginta fuerunt hypodiaconi, vti ex quodam IVSTINIANI *nouella* [u] videre est, vbi clericorum catalogum sistit & certum cuique ordini numerum statuit, supra quingentos in vniuersum complectentem.

(s) Ibid. c. XX. Ὅτι οὐ δεῖ διάκονον ἔμπροσθεν πρεσβυτέρου καθέζεσθαι, ἀλλὰ μετὰ κελεύσεως τοῦ πρεσβυτέρου καθέζεσθαι· ὁμοίως δὲ ἔχειν τιμὴν καὶ τοὺς διακόνους ὑπὸ ὑπηρετῶν καὶ πάντων τῶν κληρικῶν. Quod non oportet diaconum ante presbyterum sedere, sed sedere cum iussu presbyteri. Similiter autem etiam *haberi honorem diaconis a ministris* & omnibus clericis.

(t) Euseb. lib. VI. c. XLIII. vid. c. I. §. II. not. (y) pag. 6. seq.

(u) Iustin. Nouell. III. cap. 1. θεσπίζομεν, μὴ περαιτέρω μὲν ἑξήκοντα πρεσβυτέρων, κατὰ τὴν ἁγιωτάτην μεγάλην ἐκκλησίαν εἶναι· διακόνους δὲ ἄῤῥενας ἑκατὸν, τεσσαράκοντα δὲ θηλείας· καὶ ὑποδιακόνους ἐνενήκοντα. Sancimus, non vltra sexaginta quidem presbyteros in sanctissima maiore ecclesia esse, diacones autem masculos centum, & quadraginta feminas: *Subdiaconos* vero *nonaginta.*

LIBRI

LIBRI TERTII
CAPVT TERTIVM
DE ACOLVTHIS.

§. I.

Acoluthi ordo erant ecclesiæ latinæ *peculiaris, nec vlli scriptori* græco *quatuor prioribus sæculis memoratus.*

HYpodiaconis scriptores *latini* proxime subiungunt *acoluthos*, qui ordo erant ecclesiæ *latinæ* peculiaris. Non enim talis ordo in ecclesia *græca* ante elapsos quadringentos circiter annos obtinuit, neque ab vllo vmquam scriptore *græco* per vniuersum illud tempus inter ecclesiæ ordines fuit recensitus, quemadmodum CABASSVTIVS [a] & SCHELSTRATVS [b] fatentur. Et quamquam in *libris ritualibus græcis* recentioribus aliquoties occurrit, SCHELSTRATVS tamen aliam tantum appellationem ordinis hypodiaconorum esse dicit. In ecclesia autem *latina* hi duo a se inuicem erant distincti. CORNELIVS enim in catalogo suo manifestam inter eos statuit differentiam, cum quadringenta duos acoluthos & septem duntaxat subdiaconos in ecclesia *Romana* fuisse, perhibet. CYPRIANVS quoque in epistolis suis de illis [c] sæpe loquitur, tanquam ab ordine subdiaconorum distinctis, licet qua in re eorum officia discreparint, ex neutro auctore facile possit definiri.

§. II.

Illorum ordinatio & officium.

At enim vero in concilio *Carthaginensi* quarto canon habetur, qui non nihil lucis in hac materia suppeditat. In eo enim formulam ordinationis nec non aliquam officii ipsorum significationem deprehendimus. Canon [d] iste ita se habet: *Acolythus, quum ordinatur, ab episcopo quidem doceatur, qualiter in officio suo agere debeat: sed ab archidiacono accipiat ceroferarium cum cereo,*

(a) Cabassut. Notit. Concil. c. XLII. p. 249. edit. Lugdun. MDCLXX. (in recentioribus editionibus nihil quod huc faceret, inuenire potui, istam autem vetustiorem, qua vsus est auctor noster, videre non licuit.)

(b) Schellstrat. de Concil. Antioch. Differt. IV. c. XVII. p. 526. Mirum profecto, si Iohannes VIII. in laudata superius epistola per acolythos intellexisset *ordinem acolythorum, qui apud græcos non exstabat* cet.

(c) Cypr. Ep. VII. XXXIV. LII. LIX. LXXVII. LXXVIII. LXXIX. edit. Oxon.

(d) Concil. Carth. IV. c. VI. (Tum. II. Conc. p. 1200.)

vt

vt sciat, se ad accendenda luminaria mancipari. Accipiat & vrceolum vacuum ad suggerendum vinum in eucharistiam sanguinis Christi. Vt adeo *acoluthorum* officium eo tempore præcipue in his duabus rebus constitisse videatur, vt nimirum luminaria ecclesiæ accenderent, & ministris vinum in eucharistiam suggererent. Ad quod officium qui designabantur, manuum impositione non egebant, sed episcopi tantum monitis & mandato instructi illud auspicabantur, quemadmodum ex canonis modo citati verbis liquet.

§. III.

Etymologia huius nominis.

Non nulli [*e*] aliud illorum officium fuisse existimant, nempe comitari episcopum eique ministrare, quocumque vaderet; eamque ob caussam dictos fuisse putant *acoluthos*. Vel fortassis ideo, quod vna cum feminis *canonicis* & *asceteriis*, quibus in quadam IVSTINIANI *nouella* [*f*] iunguntur, in exsequiis adseruire obstricti fuerunt. Vocabulum primigenium ἀκόλουθος, HESYCHIO [*g*] interprete, *seruum iuuenem* siue *pedissequum* significat, qui continuo quem comitatur eique ministrat. Et propterea eis hoc nomen datum esse videtur. Enim vero conclusio ista, quam vir quidam eruditus [*h*] inde elicit, quod acoluthorum ordo prius in ecclesia *græca* fuerit, quia nomen *græcæ* sit originis, non adeo certa videtur: Difficulter enim sibi quis persuaserit, fuisse ordinem in ecclesia *græca*, cuius tamen nullus e scriptoribus *græcis* ante IVSTINIANI tempora fecerit mentionem.

§. IV.

Num acoluthi iidem sint, qui deputati *&* ceroferarii *recentiorum sæculorum.*

Equidem HIERONYMVM [*i*] noui dicere, quod in ecclesiis o-

(*e*) Duaren. de minist. & benefic. lib. I. c. XIV. Quartus gradus est eorum, qui *acoluthi* græce dicebantur, ideo fortassis, quia episcopum comitabantur, quocumque proficisci vellet.

(*f*) Iustin. Nouell. LIX. tot.

(*g*) Hesych Ἀκόλουθος, ὁ νεώτερος παῖς, θεράπων, ὁ περὶ τὸ σῶμα.

(*h*) Felli Not. in Cypr. Epist. VII. Munus erat (acoluthorum) si quod aliud, per totam ecclesiam hoc sæculo receptissimum. Quod Orientales attinet, nomen a græcis haustum ostendit apud illos in vsu fuisse. De Romana ecclesia, litteræ Cornelii ad Fabium Antiochiensem id abunde testantur.

(*i*) Hieron. contr. Vigilant, Tom. II. p. 123. (epistol. LX. Tom. II. p. 85. a. edit. Fran-

rientalibus ad signum lætitiæ demonstrandum luminaria accendi consueuerint, quando legendum fuerit euangelium: sed vero ne semel quidem meminit, quod ad hoc negotium peculiarem acoluthorum ordinem habuerint: neque hæc vlla officii eorum pars in ecclesia *latina* videtur fuisse. De quo enim concilium *Carthaginense* loquitur, probabiliter nihil amplius est, quam accendere noctu lumina, quando ecclesia ad *orationem lucernalem* conuenit. Hoc acoluthorum officium, quantumcunque pontificii pro apostolica eius institutione militent, non amplius in ecclesia *Romana* obtinet, sed in ceroferariorum munus transmutatum est, quorum tantum est, ante diaconos cæterosque funale manibus suis gestando ambulare. Quod ab antiquorum acoluthorum officio tantopere differt, vt DVARENVS [*k*] non satis mirari possit, quomodo officium aliud in aliud mutatum sit, & cur doctores eum ecclesiæ veteris *acoluthum* appellitent, qui non nisi *ceroferarius* præsentis ecclesiæ exsistat. BONA [*l*] cardinalis sententiam paullo curatius explicat, grauiterque queritur, quod inferiores ecclesiæ *Romanæ* ordines nulla similitudine ad ecclesiæ primitiuæ ordines accedant, & quod iam ante quingentos annos vetus disciplina interierit.

---

cof. MDCLXXXIV.) Absque martyrum reliquiis per totas orientis ecclesias, quando legendum est euangelium, accenduntur luminaria, non vtique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum.

(*k*) Duaren. de minist. & benefic. lib. I. c. XIV. p 74. (pag. 1161. a. edit. Francof. MDXCVIII.) Nescio, quomodo tandem factum est, vt hoc munus in luminariorum curam postea conuersum sit, & doctores nostri passim acolythos ceroferarios interpretentur.

(*l*) Bona rer. liturg. lib. I. c. XXV. n. 18. Abiit nunc in desuetudinem hæc distinctio, quæ diaconos, subdiaconos & acolythos tantum comprehendebat. Desierunt quoque minorum ordinum officia, quæ plerumque a pueris & ab hominibus mercede conductis, nullisque ordinibus initiatis exercentur. Priscis temporibus nemo clericus ordinabatur, qui alicui ecclesiæ non esset addictus. Admissi autem pueri in consortium cleri primo litteras, cantum, & ritus ecclesiasticos edoceri solebant, vt passim legimus in vitis pontificum: tum ostiarii, deinde lectores ordinabantur, & sic per gradus ad reliquos ordines adscendebant, cum prius singulorum officia exercuissent. Atque hinc oriebatur, vt rerum ecclesiasticarum peritissimi essent, in quibus fuerant ab ipsa pene infantia enutriti. *Collabi cœpit hæc disciplina ante annos circiter quingentos*, donec paullatim ad illos mores deuentum est, quibus nunc vtimur & viuimus.

LIBRI

LIBRI TERTII
CAPVT QVARTVM
DE EXORCISTIS.
§. I.
Exorcistæ initio haud peculiarem clericorum ordinem constituerunt.

Nihil certius est, quam quod apostolorum ætate & proxime insequutis temporibus potestas exorcisandi seu eiiciendi dæmonas plenum miraculis spiritus sancti donum fuerit, non clericis, multo minus vni cuidam eorum ordini, peculiare & proprium, sed aliis etiam christianis datum, quemadmodum multa alia extraordinaria Spiritus Sancti dona ea tempestate impertiebantur. ORIGENES [a] dicit, christianos idiotas, hoc est, laicos precando & adiurando eiicere dæmonas. Et de *Gregorio Thaumaturgo* speciatim obseruat SOCRATES [b], quod laicus adhuc multa patrarit miracula, nunc sanans infirmos, nunc dæmonas, missis tantummodo ad obsessos epistolis, eiiciens. Et hanc potestatem omnibus christianorum ordinibus fuisse communem, ex TERTVLLIANI [c] aliorumque antiquorum apologetarum scriptis apparet, vbi ethnicos prouocare sustinent, quod si quem a dæmone obsessum in loco publico & in conspectu magistra-

(a) Orig. contr. Cels. lib. VII. p. 334. *οὐκ ὀλίγοι χριστιανῶν ἀπελαύνουσι τῶν πασχόντων, σὺν οὐδενὶ περιέργῳ καὶ μαγικῷ ἢ φαρμακευτικῷ πράγματι, ἀλλὰ μόνῃ εὐχῇ καὶ ὁρκώσεσιν ἁπλουστέραις, καὶ ὅσα ἂν δύναιτο προσάγειν ἁπλούστερος ἄνθρωπος· ὡς ἐπίπαν γὰρ ἰδιῶται τὸ τοιοῦτον πράττουσι, παριστάσης τῆς ἐν τῷ λόγῳ χριστοῦ χάριτος τὸ μὲν δαιμόνιον εὐτελὲς καὶ ἀσθενὲς, οὐ πάντως δεόμενον, πρὸς τὸ ἡττηθῆναι, καὶ εἶξαι ὑπεξελθεῖν ἀπὸ ψυχῆς ἀνθρώπου καὶ σώματος, σοφοῦ τινος καὶ δυνατοῦ ἐν ταῖς λογικαῖς περὶ τῆς πίστεως ἀποδείξεσιν.* Non pauci christiani eiiciunt ex obsessis corporibus, idque sine omni curiositate magorum & veneficorum sed solis precibus adiurationibusque simplicibus. Nam plerumque *plebeii homines hæc faciunt*, per verbum suum coarguente dæmonum infirmitatem Christi gratia, quod non opus sit ad profligandos eos ex anima hominis & corpore sapientibus verbis & validis de fide rationibus.

(b) Socrat. lib. IV. c. XXVII. *λαϊκὸς ὢν πολλὰ σημεῖα ἐποίησε, νοσοῦντας θεραπεύων καὶ δαίμονας δι' ἐπιστολῶν φυγαδεύων*, dum *adhuc laicus* esset, multa fecit miracula: nunc ægrotos sanans, nunc *dæmonas* per epistolam *fugans*.

(c) Tertull Apol. c. XXIII. Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem dæmone agi constet. Iussus a quolibet christiano loqui spiritus ille, tam se dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso,

tuum fiftere voluerint, vulgaris quilibet chriftianus eo illum adacturus fit, vt fe dæmonem non deum aliquem effe, confiteatur. MINVCIVS FELIX [d] de hac chriftianorum poteftate loquitur, fed certo cuidam hominum ordini minime eam adfignat; quod nec IVSTINVS [e] MARTYR, nec IRENAEVS [f], nec CYPRIANVS [g], nec ARNOBIVS [h] faciunt, licet fæpiffime de hac poteftate in ecclefia loquantur.

(d) Minuc. Octav. p. 83. (cap. XXVII. n. 6 p. 103. edit. Hall.) Hæc omnia fciunt plerique veftrum, ipfos dæmonas de femet ipfis confiteri, quoties a nobis & tormentis verborum & orationis incendiis de corporibus exiguntur.

(e) Iuftin. Apol. I. p. 45. Δαιμονιολήπτους πολλοὺς κατὰ πάντα τὸν κόσμον, καὶ ἐν τῇ ὑμετέρᾳ πόλει πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀνθρώπων τῶν χριστιανῶν, ἐπορκίζοντες κατὰ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ὑπὸ τῶν ἄλλων πάντων ἐπορκιστῶν καὶ ἐπαστῶν καὶ φαρμακευτῶν μὴ ἰαθέντας, ἰάσαντο, καὶ ἔτι νῦν ἰῶνται, καταργοῦντες καὶ ἐκδιώκοντες τοὺς κατέχοντας τοὺς ἀνθρώπους δαίμονας. Complures dæmonum intemperiis correptos homines per orbem omnem & hanc veftram vrbem, quos alii adiuratores & incantatores & venefici veftri curare non potuerunt, permulti hominum noftrorum, chriftianorum inquam, per nomen Iefu Chrifti fub Pontio Pilato crucifixi adiurantes fanarunt, atque etiam nunc fanant, exarmantes atque exigentes ab hominibus, qui illos obfederunt, dæmones.

(f) Iren. lib. II. c. LVI. Nec enim (qui funt a Simone & Carpocrate) cœcis poffunt donare vifum, neque furdis auditum, *neque omnes dæmones effugare*, præter eos, qui ab ipfis immittuntur, fi tamen & hoc faciunt; &c. Cap. LVII. In illius nomine, qui vere illius funt difcipuli, ab ipfo accipientes gratiam, perficiunt ad beneficia reliquorum hominum, quemadmodum vnusquisque accipit donum ab eo. *Alii enim dæmones excludunt firmiffime & vere*, vt etiam fæpiffime credant ipfi, qui emundati funt a nequiffimis fpiritibus & fint in ecclefia. cætera.

(g) Cyprian. ad Donat. p. 4. (p. 3. edit. Parif.) Inde iam facultas datur, caftitate fobria, mente integra, voce pura, in medelam dolentium, poffe venenorum virus exftinguere, animorum defipientium labes reddita fanitate purgare, infeftis iubere pacem, violentis quietem, ferocientibus lenitatem: *immundos & erraticos fpiritus, qui fe expugnandis hominibus immerferint, ad confeffionem minis increpantibus cogere, vt recedant*, claris verberibus vrgere, conflictantes, eiulantes, gementes, incremento pœnæ propagantis extendere, flagris cædere, igne torrere.

(h) Arnob. cont. Gent. lib. I. (pag. 18. edit. Hamburg. MDCX.) Quid? quod iftas virtutes, quæ funt a nobis fummatim non (vt rei pofcebat magnitudo) depromtæ, non tantum ipfe perfecit vi fua, verum (quod erat fublimius) multos alios experiri & facere fui nominis cum adfectione permifit. Nam cum videret (Chriftus) futuros vos effe geftarum ab fe rerum, diuinique operis abrogatores, ne qua fubeffet fufpicio, magicis fe artibus munera illa beneficiaque largitum, ex immenfa illa populi multitudine, quæ fuam gratiam fectabantur admirans, pifcatores, opifices, rufticanos atque id genus delegit imperitorum, qui per varias

§. II.

§. II.

Episcopi & presbyteri trium primorum sæculorum ordinarii ecclesiæ exorcistæ.

Vt autem hoc donum omnibus hominum ordinibus commune fuit, ita par est, credamus, specialiore ratione episcopis & presbyteris ecclesiæ fuisse collatum, qui, subnata exorcismum aliquem in ecclesia adhibendi occasione, ordinarii eius fuerunt administri. Ita BONA [i] cardinalis notissimum illum TERTVLLIANI locum intelligit, vbi de christiana quadam femina a dæmone obsessa loquens [k], *Theatrum*, inquit, *adiit, & inde cum dæmonio rediit. Itaque in exorcismo cum oneraretur immundus spiritus, quod ausus esset fidelem adgredi; constanter & iustissime quidem (inquit) fieri, in meo enim inueni.* Hunc exorcismum, inquam, BONA a presbytero quodam ecclesiæ, mirificum Spiritus S. donum induto, peractum esse existimat. Idem etiam de exorcistis apud CYPRIANVM [l], diuina potestate dæmonas eiicientibus, dici potest; itemque de iis, quorum FIRMILIANVS [m] meminit tamquam inspiratorum Dei gratia ad discernendos detegendosque malos spiritus; vti eorum aliquis mulieri *Cappadoci* fecit, quæ se inspiratam esse, & diuino mandato miracula patrare,

gentes missi, cuncta illa miracula sine vllis fucis atque adminiculis perpetrarent. Verbo ille compescuit verminantium membrorum cruces, & illi verbo compescuerunt furialium vermina passionum. In perio *ille* vno *exturbauit a corporibus dæmonas* & examinatis suos restituit sensus: sub eorum portantes & *illi* se casibus, *iussione non alia sanitati & constantiæ reddiderunt.*

(*i*) Bona Rer. Liturg lib. I. c. XXV. n. XVII. An isti (Tertullianus & Minucius Felix) de exorcistis loquantur, tamquam de clericis ad hoc officium specialiter ordinatis; *vel potius presbyteri eo tunc munere fungerentur*, sicut reuera sunt episcopi, incertum est.

(*k*) Tertull. de Spectac. c. XXVI.

(*l*) Cyprian. Ep. LXXVI. al. LXIX. ad Magnum p. 187. (p. 154. edit. Paris. MDCLXVI) Quod hodie etiam geritur, vt per Exorcistas voce humana & potestate diuina flagelletur & vratur & torqueatur diabolus.

(*m*) Firmilian. Ep. LXXV. ap. Cyprian. p. 213. (p. 146. 147. edit. cit.) Vnus de exorcistis vir probatus & circa religiosam disciplinam bene semper conuersatus, qui exhortatione quoque fratrum plurimorum, qui & ipsi fortes ac laudabiles in fide aderant, exercitatus, erexit se contra illum spiritum nequam reuincendum; qui subtili fallacia etiam hoc paullo ante prædixerat, venturum quemdam aduersum & tentatorem infidelem Tamen ille exorcista inspiratus Dei gratia fortiter restitit, & esse illum nequissimum spiritum, qui prius sanctus putabatur, ostendit.

baptizare, sanctificare panem & eucharistiam facere simulabat. Isti exorcismi fiebant manifesto cum miraculo, & nihil probant amplius, quam quod quidam homines isthoc dono instructi fuerint, qui probabiliter præcipui quidam ecclesiæ presbyteri fuerunt; illud certe non probant, quod exorcistæ iam tum eo tempore distinctum inter clericos ordinem in ecclesia constituerint.

§. III.

Quo sensu quilibet suus ipsius sit exorcista.

Sunt, qui huius ordinis eamdem, quam TERTVLLIANI ætatem esse, autumant, quod VLPIANVS magnus ille iureconsultus, qui TERTVLLIANI tempore vixit, in libro quodam suo [n] de exorcisatione, tamquam re impostoribus (per quos probabiliter christianos intelligit) visitata loquatur. GOTHOFREDVS exorcistas *iudæos* ab eo intelligi sentit, qui quidem plerique impostores erant: fac autem, ipsum christianos intelligere (quod vero est similius, si consideres, quod LACTANTIVS [o] de ipso narrat, publicasse videlicet illum nefaria principum in eos rescripta;) nihilo tamen magis probat, quam quod omnes largiuntur, fuisse nimirum exorcisationem seu imprecationem rem tunc temporis inter christianos vulgo cognitam & factitatam. Alii ipsius TERTVLLIANI testimonium in libro de *corona militis* vrgent, quo autem loco, tantum abest, vt peculiarem exorcistarum ordinem statuat, vt potius vnumquemque suum ipsius exorcistam facere videatur. Nam ibi inter alia argumenta, quibus ad dissuadendum christianis vitam militarem sub imperatoribus ethnicis vtitur, hoc etiam adfert [p], quod futurum sit, vt ad custodienda idolorum templa ponantur, atque ita cogantur dæmonas noctu defendere, quos interdiu fugassent exorcismis; per quos preces eorum intelligit, vt IVNIVS recte interpretatur. Ita etiam alio loco dissuadens christianis earum rerum mercaturam, quæ ad sustentandam idololatriam seu cultum dæmonum

(n) Vlpian. lib. VIII. de Tribunal, in Digest. lib. L. Tit. XIII. leg. I. Si incantauit, si imprecatus est, si (vt vulgari verbo impostorum vtar) exorcisauit.

(o) Lactant. Instit. lib. V. c. XI. Domitius (Vlpianus) de officio Proconsulis libro septimo rescripta principum nefaria collegit, vt doceret, quibus pœnis adfici oporteret eos, qui se cultores Dei confiterentur.

(p) Tertull. de Coron. Milit. c. XI. Quos interdiu exorcismis fugauit, noctibus defensabit.

faciant,

faciant, ita argumentatur, quod alias dæmones ipsorum alumni futuri; hoc est, quod ab ipsis foueri & nutriri censendi sint, quoad materiem aliquam eorum cultui suppeditauerint. *Qua constantia*, inquit [q], *exorcisabit alumnos suos, quibus domum suam cellarium præstat?* VICECOMES [r] & BONA [s] falso id interpretantur tamquam dictum de exorcismo ante baptismum, vocabulum *alumni* pro catechumenis ecclesiæ accipientes: Cum tamen hoc loco reuera dæmonas significet, qui ita a TERTVLLIANO respectu eorum dicuntur, qui ad eorum cultum sustinendum quidquam conferunt. Isti enim homines eorum quasi nutricii sunt. Vt adeo hic locus recte intellectus pro antiquitate exorcistarum, quatenus peculiarem clericorum ordinem constituere dicitur, non militet, sed solum ostendat, quo sensu christianus quilibet suus ipse debeat esse exorcista, nimirum precibus suis resistendo diabolo, vt fugere necesse habeat.

§. IV.

Exorcistæ sæculo tertio extremo certum ordinem constituere cœperunt.

Relicta igitur tum extraordinaria exorcisandi potestate, quæ miraculis plena erat, tum etiam ordinaria illa via, qua quilibet suus ipsius erat exorcista: restat, vt inquiramus, quo primum tempore exorcistarum ordo in ecclesia cœperit. Et heic BONAE [t] sententiam tutissimam esse iudico, quod hac extraordinaria & miraculis plena potestate subtracta ortus sit, quod probabiliter gradatim & non eodem tempore in omnibus locis factum est. CORNELIVS [u], qui sæculo tertio vixit, exorcistas inter inferiores ecclesiæ *Romanæ* ordines refert; Auctor tamen *constitutionum*, qui post eum vixit [x], non esse certum

(q) Tertull. de Idol. c. XI.

(r) Vicecom. de Ritib. Bapt. lib. II. c. XXX. p. 362.

(s) Bona Rer. Liturgic. lib. I. c. XXV. n. XVII. Omitto alia Tertulliani loca, quæ a quibusdam adferri solent ad huius ordinis antiquitatem ostendendam, *vt de idololatria* c. XII. *de anima* c. LVII. *de corona militis* c. XI. in his enim *de solemni exorcismo sermo est, quæ baptismo præmitti solet.*

(t) Bona ibid. Postea subtracta hac potestate constituit ecclesia ordinem, qui dæmonia expelleret.

(u) Ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. vid. c. I. §. II. not. (y) pag. 6. seq.

(x) Constit. Apost. lib. VIII. c. XXVI. Ἐπορκιστὴς οὐ χειροτονεῖται. εὐνοίας γὰρ ἑκουσίου τὸ ἔπαθλον, καὶ χάριτος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ, ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος.

ordi-

ordinem dicit, sed Deum exorcisandi donum tanquam liberam gratiam, cuicumque velit, largiri. Et propterea secundum hanc hypothesin nulla inter has *constitutiones* regula habetur, quae vllam ordinationem exorcistis praescribat, vtpote a Deo tantum, non autem ab ecclesia, constitutis. Sed hac in re *constitutionibus* tuto fidere non possumus: Certum enim est, hoc tempore exorcistas, tamquam certum ordinem in plerisque ecclesiae tum *graecae* tum latinae partibus fuisse institutos: id quod ex concilio *Antiocheno*, ad an. CCCXLI. celebrato, liquido constat, cuius in aliquo canone [y] chorepiscopis hypodiaconos, lectores, exorcistas promouendi facultas conceditur; quod ipsum hos omnes iam tum constitutos ecclesiae ordines fuisse, arguit. Post hoc exorcistarum inter inferiores ordines crebra a saeculi quarti scriptoribus iniicitur mentio; exempli caussa a concilio *Laodiceno* [z], ab EPIPHANIO [a], PAVLINO [b], SVLPICIO SEVERO [c], in

Exorcista non ordinatur. Haec enim certaminis laus pendet a libera & bona voluntate, & a gratia Dei per Christum, aduentu Spiritus Sancti.

(y) Concil. Antioch. c. X. (Tom. II. Conc. p. 565.) Τοὺς ἐν ταῖς κώμαις, ἢ ταῖς χώραις, ἢ τοὺς καλουμένους χωρεπισκόπους -- ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ -- καθιστᾷν ἀναγνώστας, καὶ ὑποδιακόνους, καὶ ἐφορκιστάς. Ii qui sunt in vicis vel pagis, qui dicuntur *chorepiscopi* -- visum est -- vt *constituant* lectores, hypodiaconos & *exorcistas*.

(z) Concil. Laodic. c. XXIV (Tom. I. p. 1502.) Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἀπὸ πρεσβυτέρων ἕως διακόνων, καὶ ἑξῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἕως ὑπηρετῶν, ἢ ἀναγνωστῶν, ἢ ψαλτῶν, ἢ ἐπορκιστῶν, ἢ θυρωρῶν, ἢ τοῦ τάγματος τῶν ἀσκητῶν, εἰς καπηλεῖον εἰσιέναι. Quod non oportet sacratos, a presbyteris vsque ad diaconos & deinceps quemlibet ecclesiastici ordinis vsque ad ministros, vel lectores, vel cantores, vel *exorcistas*, vel ostiarios, vel exercitatorum ordinis, in cauponam ingredi. Can. XXVI. vid. infr. not. (h)

(a) Epiphan. Exposit. Fid. n. XXI. vid. supra c. I. § II. sub not. (x) pag. 6.

(b) Paulin. Natal. IV. S. Felicis (Biblioth. Max. Patr. Tom. VI. p. 274.)

- - Primis *lector* seruiuit in annis,
Inde gradum cepit, cui munus voce fideli
Adiurare malos & sacris pellere verbis.
Quod quia perspicua meriti virtute regebat,
Iure sacerdotis veneranda insignia nactus
Mente loco digna meritum decorauit honorem.

(c) Sulpic. Vit. S. Martin. c. V. Tentauit idem Hilarius, imposito diaconi officio, sibi eum (Martinum) arctius implicare, & ministerio vincire diuino; sed cum saepissime restitisset, indignum se esse vociferans: intellexit vir altioris ingenii, hoc eum modo posse constringi, si id ei officii imponeret, in quo quidam locus iniuriae videretur. Itaque *exorcistam* eum esse praecepit. Quam ille ordinationem ne despexisse tamquam humiliorem videretur, non repudiauit.

rescri-

rescriptis THEODOSII [d] & GRATIANI [e] in codice *Theodosiano*, vbi imperatores eamdem, quam reliquis clericorum ordinibus, immunitatem a ciuilibus muneribus eis indulgent.

§. V.

Eorum ordinatio & officium.

Ordinatio & officium eorum a concilio *Carthaginensi* quarto ita describitur [f]: *Exorcista, quum ordinatur, accipiat de manu episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi episcopo: Accipe & commenda memoriæ & habeto potestatem imponendi manus super energumenum, siue baptizatum siue catechumenum.* Istæ formulæ certæ preces erant, quibus in nomine CHRISTI adiurabant mandabantque impuro spiritui, vt ex homine ab se obsesso egrederetur: id quod ex verbis PAVLINI, quæ de *Felice* quodam, ad hoc officium proueсto, habet, potest colligi, vbi dicit [g]:

- - - - - Primis lector seruiuit in annis,
Inde gradum cepit, cui munus voce fideli
Adiurare malos & sacris pellere verbis.

Non constat, quod ad hoc officium impositis manibus in *græca latina*ue ecclesia fuerint ordinati: attamen nemini illud, siue publice in ecclesia, siue priuatim in vllis ædibus aliis, sine mandato episcopi licebat exercere, vti concilium *Laodicenum* [h] præcepit; certe consentiente chorepiscopo, qui hoc in casu ex episcopi [i] arbitrio auctoritate instructus erat, fieri id debebat.

(d) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de Decurion. leg. CXXI. (Tom. III. p. 464. edit. Lugd. MDCLXV.) Qui ante secundum consulatum mansuetudinis meæ ex ordine curialis vel presbyteri fastigium vel ministerium diaconi vel *exorcistæ* suscepit officium, omne eius patrimonium immune a curialibus nexibus habeatur ac liberum.

(e) Ibid. lib. XVI. tit. II. de Episcop. leg. XXIV. (Tom. V. p. 56.) Presbyteros, diaconos, subdiaconos, atque *exorcistas* & lectores, ostiarios etiam, & omnes perinde, qui primi sunt, personalium munerum expertes esse præcipimus.

(f) Conc. Carthag. IV. c. VII. (Tom. II. p 1200.)

(g) Paulin. Natal. IV. Felic. vid. not. (b) pag. 24

(h) Conc. Laod. c. XXVI. Ὅτι οὐ δεῖ ἐξορκίζειν τοὺς μὴ προαχθέντας ὑπὸ ἐπισκόπων μήτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μήτε ἐν ταῖς οἰκίαις. Quod eos adiurare non oportet, qui ab episcopis promoti non sunt, neque in ecclesiis neque in ædibus.

(i) Concil. Antioch. c. X. vid. §. IV. not. (y) p. 24.

§. VI.

Breuis energumenorum *ipsorumque nominum & stationum in ecclesia enarratio.*

Energumeni, quorum in gratiam hoc officium constitutum fuit, ita vocabantur a *graeco* vocabulo ἐνεργούμενοι, quod in latissimo significatu suo homines a mouente seu operante quodam spiritu, siue bono siue malo, agitatos denotat; at sensu strictiore a scriptoribus ecclesiasticis vsurpatur pro hominibus, quorum corpora a malo spiritu oppressa possidentur. Quam ob caussam alias *δαιμονιζόμενοι*, *dæmoniaci*, & *κατεχόμενοι*, *obsessi* dicebantur. Et quum hoc sæpissime cum magna commotione, vexatione & disturbatione corporis esset coniunctum, quæ interdum phrenesin & furorem, interdum paroxysmos epilepticos aliasque violentas conquassationes & contorsiones efficiebat; tales homines hoc respectu sæpe χειμαζόμενοι a *græcis*, a *latinis* autem scriptoribus *hiemantes*, hoc est, hiberna quasi tempestate agitati, appellantur. Ita *constitutionum* auctor in quibusdam locis [*k*] eos simpliciter χειμαζομένους vocat, per quos illum *energumenos* intelligere, planum est, quod alio loco [*l*] ipsos χειμαζομένους ὑπὸ τοῦ ἀλλοτρίου *agitatos & vexatos a dæmone* nuncupat; & narrat nobis preces, hoc nomine, quum oblationes fierent in altari, pro vniuersis hominum statibus & ordinibus fusas, vt Deus ipsos a violenta ista agitatione dæmonis vellet liberare. Ita viri docti plerique, excepto ALBASPINAEO, phrasin

(*k*) Constit. Apost. lib. VIII. c. XXXV. *Ἑσπέρας γενομένης συναθροίσεις τὴν ἐκκλησίαν, ὦ ἐπίσκοπε, καὶ μετὰ τὸ ῥηθῆναι τὸν ἐπιλύχνιον ψαλμόν, προσφωνήσει ὁ διάκονος ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων καὶ* χειμαζομένων *καὶ τῶν φωτιζομένων καὶ τῶν ἐν μετανοίᾳ.* Congregabis, episcope, ecclesiam ad vesperum, & post recitatum psalmum vespertinum edicat diaconus, quæ precaturi sunt pro catechumenis, *energumenis*, baptizatis & pro pœnitentibus. Can. XXXVII. *ὡσαύτως ὄρθρου ὁ διάκονος μετὰ τὸ ῥηθῆναι τὸν ὀρθρινὸν καὶ ἀπολῦσαι αὐτὸν τοὺς κατηχουμένους καὶ* χειμαζομένους *καὶ βαπτιζομένους καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ.* Simili modo mane, postquam erit psalmus matutinus recitatus, & diaconus dimiserit catechumenos, *energumenos* & eos quibus instat baptismus ac pœnitentes.

(*l*) Constit. lib. VIII. c. XII. *Ἔτι παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὑπὲρ τῶν* χειμαζομένων *ὑπὸ τοῦ ἀλλοτρίου· ὅπως καθαρίσῃς ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ πονηροῦ.* Adhuc obsecramus te pro catechumenis ecclesiæ & pro iis, *qui vexantur ab alieno spiritu*, vt energumenos expulso actu mali dæmonis repurges.

illam

illam canonis concilii *Ancyrani* [m] intelligunt, qui certos quosdam peccatores iubet εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι, hoc eſt *precari in loco hiemantium*, ſiue in ea eccleſiæ parte, vbi ſtabant dæmoniaci, qui locus ab omnibus reliquis erat ſeparatus. Non nulli [n] etiam nomen κλυδωνιζόμενοι energumenis ex eadem ratione datum eſſe, putant, quia illud ſignificat homines a ſpiritu agitatos, quemadmodum fluctus, quum in alto tempeſtas eſt, iactantur.

§. VII.

Exorciſtis potiſſimum eorum cura commiſſa.

Hi *energumeni*, ſiue *dæmoniaci*, vel quocumque alio nomine appellati, erant ii, quibuscum exorciſtis præcipue intercedebat negotium. Nam præter preces, in omnibus publicis conuentibus pro ipſis a diaconis & epiſcopis & tota concione factas, (quarum precum formulæ quædam ab auctore *conſtitutionum* [o] recitantur) exorciſtarum erat, aliis temporibus [p], vbi nullus in templis conuentus erat, impoſitis manibus pro eis precari eoſque innocua quadam occupatione, exempli gratia, verrendis templis [q] aliiſque ſimilibus negotiis diſtinere, vt violentioribus Satanæ agitationibus anteuerteretur, ne tentator otioſos tentaret; itemque quotidianum [r] ipſis victum procurare, dum in

(m) Concil. Ancyr. c. XVII. (Tom. I. p. 1461.) Τοὺς ἀλογευσαμένους καὶ λεπρῶς ὄντας ἤτοι λεπρώσαντας, τούτους προσέταξεν ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι. Eos, qui rationis expertia animantia inierunt & qui leproſi ſiue vel fuerunt, iuſſit ſancta ſynodus inter *hiemantes* (h. e. energumenos) orare.

(n) Vid. Dodwel. Diſſertat. I. in Cyprian. n. XVII. Propius ad MSS. fidem accedet, ſi *chiydonizomeni* legamus & de *energumenis* ſiue *maniacis* intelligamus, qui *lymphatici* latinis, χειμαζόμενοι græcis quoque patribus audiunt. Idem enim valet primaria quoque ſignificatione χειμαζόμενοι quod κλυδωνιζόμενοι.

(o) Conſtit. Apoſt. lib. VIII. c. VI. Εὔξασθε οἱ ἐνεργούμενοι ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων· ἐκτενῶς πάντες ὑπὲρ αὐτῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς διὰ Χριστοῦ ἐπιτιμήσῃ τοῖς ἀκαθάρτοις καὶ πονηροῖς πνεύμασι κ. τ. λ. Energumeni, quos ſpiritus immundi agunt, adhibete cuncti preces Deo, intente pro iis precemur, vt ſumma in homines caritate Deus increpet per Chriſtum immundos & malos ſpiritus &c. cap. VII. tot.

(p) Concil. Carth. IV. c. XC. (Tom. II. p. 1207.) Omni die exorciſtæ energumenis manus imponant.

(q) Ibid. can. XCI. Pauimenta domorum Dei energumeni vertant.

(r) Ibid can. XCII. Energumenis in domo Dei adſidentibus victus quotidianus per exorciſtas opportuno tempore miniſtretur.

domo Dei adſiderent, quæ præcipuum commorationis habitationiſque locum eis videtur præbuiſſe.

§. VIII.

Officia exorciſtarum reſpectu catechumenorum.

Hoc fuit *exorciſtarum* officium reſpectu *energumenorum*; cui VALESIVS [s] & GOTHOFREDVS [t] aliam addunt functionem, videlicet catechumenis ante baptiſmum exorciſmo adiurare. Quæ res aliquam admittit diſputationem. Neque enim id ſemper exorciſtarum officium, niſi in altero horum duorum caſuum, fuiſſe liquet: vel, *primo*, ſi *catechumenus* etiam eſſet *energumenus*, qui caſus ſæpius exſiſtebat: & tunc curæ exorciſtarum erat committendus, quorum erat omnes energumenos exorciſmo percellere, ſiue iam baptizati eſſent, ſiue adhuc catechumeni, quemadmodum ex canone concilii *Carthaginenſis* iam §. V. adlegato conſtat. Vel, *ſecundo*, accidere poterat, vt exorciſta etiam factus eſſet catechiſta, & hoc in caſu dubium nullum eſt, quin eius officium fuerit, tam exorciſmum adhibere, quam inſtituere catechumenos. Tum autem catechiſtarum officium ab exorciſtarum officio ſæpe diuerſum erat (quamquam recentiores quidam ſcriptores vtrumque confundunt:) Interdum presbyter aliquis, vel diaconus vel lector erat catechiſta; Et hoc in caſu veroſimilius videtur, quod exorciſmus potius a catechiſta quam exorciſta peractus fuerit; eamque ob cauſſam de officio catechiſtarum ſuo loco diſtincte agemus.

(s) Valeſ. Not. in Euſeb. de Martyr. Palæſtin. c. II. Nec ſemel duntaxat exſufflabantur atque exorciſabantur catechumeni: ſed poſt ſingulas catecheſes diſcincti & excalceati deducebantur ad exorciſtam, vt ab eo purgarentur.

(t) Gothofred. Not. in Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXIV. *Exorciſmi & exorcizandi* vſus naſcente eccleſia fuit dæmoniorum eiiciendorum poteſtas. Mox translatus vſus ad baptiſmum & catechumenos: credito ſemel, malum ſpiritum hominem naſcentem inhabitare, qui baptiſmo excludi deberet. Itaque exorciſmi & exorciſtarum geminus iam vſus fuit extra donum miraculi: Catechumenos videlicet inſtituere & baptiſmo interuenire, ſpiritui immundo depellendo.

LIBRI

LIBRI TERTII
CAPVT QVINTVM
DE LECTORIBVS.
§. I.
Lectorum *ordo non institutus ante sæculum tertium.*

PLurimorum virorum doctorum, in ipsa etiam *Romanensi* ecclesia, hodie opinio est, non fuisse in primitiua ecclesia per duo priora sæcula talem ordinem, qualis *lectorum* est, a reliquis distinctum. BONA [*a*], vnum ex quatuor ordinibus esse, fatetur, quos ecclesiasticæ tantum institutionis esse existimat. Et COTELERIVS [*b*] dicit, non esse eius vllam factam mentionem ante TERTVLLIANVM, qui scriptor primus est, qui de eo, tanquam ordine in ecclesia instituto, loquitur. Contra enim hæreticos scribens [*c*] ipsis exprobrat, quod eorum ordines desultorii sint & inconstantes: *Hodie*, inquit, *diaconus, qui cras lector.* Quod ostendit, aliam in ecclesia obtinuisse consuetudinem, lectoresque tum non minus, quam diaconos vel vllos alios constitutum fuisse ordinem. CYPRIANVS, qui non multo post TERTVLLIANVM vixit, sæpissime de iis, tamquam ordine clericorum loquitur. In loco [*d*] quodam, fecisse se lectorem *Saturum*, dicit; & alibi

(*a*) Bona Rer. Liturg. lib. I. c. XXV. n. XVII. Dicendum cum S. Thoma in Supplem. tertiæ P. qu. 37. art. 2. quod temporibus apostolorum omnia ministeria, quæ ordinibus minoribus competunt, non a distinctis personis, sed ab vno duntaxat ministro exercebantur, quæ & ostiarii & lectoris & exorcistæ & acoluthi officio fungebatur. Verba Angelici Doctoris hæc sunt: *In primitiua ecclesia* cæt. (vid. supra c. I. §. I. sub not. (m) p. 4.) Contigit nimirum ecclesiæ, quod hominibus solet, quæ dum tenue patrimonium habent, vno seruo contenti sunt, qui solus omnia administrat. Si vero reditus augeantur, seruorum etiam augetur numerus; eoque magis crescit familia, quo illi locupletiores euadunt. Sic euangelicæ prædicationis initio paruula adhuc & latitans ecclesia paucis indiguit ecclesiasticarum functionum ministris. Crescente autem credentium multitudine, & auctis facultatibus ex fidelium oblationibus, cum soli diaconi non possent omnibus incumbere, diuersa onera & officia diuersis personis distributa sunt; ex quo factum est, vt splendidiori & augustiori apparatu ecclesiasticarum functionum cærimoniæ peragerentur.

(*b*) Coteler. Not. in Constit. Ap. lib. II. c. XXV. Primus, quod sciam, lectores nominat Tertullianus libro de præscriptione hæreticorum c. XLI.

(*c*) Tertull. de Præscript. c. XLI.

(*d*) Cyprian. Ep. XXIV. al. XXIX. Fecisse me sciatis *lectorem* Saturum.

Aurelii cuiusdam confessoris meminit, quem ob singularia eius merita & constantiam tempore vexationis [e] lectorem ordinarit. Et ob eamdem caussam *Celerinum*, alium quemdam confessorem, in eumdem ordinem [f] inter clericos cooptauit. Vt adeo lectorem in ecclesia agere non tantum pro officio clericali, sed etiam pro honorifico officio reputatum fuerit, cuius non erat quod confessorem puderet. Nonnumquam summæ dignitatis homines ad hoc officium ordinabantur, quandoquidem IVLIANVS in ecclesia *Nicodemiæ* lector [g] fuisse dicitur, quum christianum se profiteretur. SOZOMENVS [h], ipsum & fratrem eius clericis fuisse adnumeratos & populo scripturas publice legisse, diserte adfirmat. Neque vllus istius ætatis scriptor est, quin de lectoribus, tamquam distincto clericorum ordine in ecclesia, loquatur.

§. II.

A quibus scripturæ, ante institutum hunc ordinem, in ecclesia lectæ fuerint.

Quandoquidem ordinis lectorum, sæculo tertio & quarto frequenter licet memorati, primis duobus sæculis ne semel quidem mentio facta est, fas fuerit heic inquirere, a quibus scripturæ per ista duo sæcula lectæ fuerint? BASNAGIVS [i] ecclesiam

(e) Cypr. Ep. XXXIII. al. XXXVIII. Merebatur Aurelius clericæ ordinationis vlteriores gradus & incrementa maiora, non de annis suis sed de meritis æstimandus; sed interim placuit, vt ab officio *lectoris* incipiat. cætera.

(f) Cyprian. Ep. XXXIV. al. XXXVIII. Referimus ad vos, Celerinum — clero nostro non humana suffragatione sed diuina dignatione coniunctum, cætera.

(g) Socrat. lib. III. c. I. *καὶ δὴ τῆς ἐν Νικομηδείᾳ ἐκκλησίας ἀναγνώστης καθίσταται.* Quin etiam in ecclesia Nicomediensi lector est constitutus (Iulianus).
Gregor. Nazianz Inuect. I. Tom. I. p. 58 *Τῷ μέγε κλήρῳ φέροντες ἑαυτοὺς ἐγκαταλέλεξαν, ὥστε καὶ τὰς θείας ὑπαναγινώσκειν τῷ λαῷ βίβλους* κ. τ. λ. Quin etiam in clerum se ipsos adscripserunt, adeo vt diuinos quoque libros plebi lectitarent &c.

(h) Sozom lib. V c. II. *Ἔνθα δὴ θεραπείας καὶ ἀγωγῆς βασιλικῆς ἠξιοῦντο, καὶ μαθήμασι καὶ γυμνασίοις τοῖς καθ' ἡλικίαν ἐχρῶντο, καὶ λόγων διδασκάλοις καὶ τοῖς ὑφηγηταῖς τῶν ἁγίων γραφῶν· ὡς καὶ κλήρῳ ἐγκαταλεγῆναι, καὶ ὑπαναγινώσκειν τῷ λαῷ τὰς ἐκκλησιαστικὰς βίβλους.* Illic ambo (Iulianus & Gallus) regali cultu educati sunt atque instituti: ibi disciplinis & exercitationibus ipsorum ætati conuenientibus imbuti; ibi denique ab humaniorum artium magistris & a doctoribus sacrarum litterarum ita sunt eruditi, *vt in clerum adscriberentur, & ecclesiasticos libros populo prælegerent,*

(i) Basnag. Exercit. in Baron. p. 623. Liceat mihi pauca eruditi Lightfootii referre

chri-

christianam initio ecclesiam iudaicam sequutam, & hac in re synagogæ exemplum sibi propositum imitatam esse, statuit; cui, quemadmodum ex LIGHTFOOTO [k] obseruat, mos fuit singulis diebus sabbathi septem habere lectores, primum quidem sacerdotem, deinde Leuitam & postea quinque Israelitas, quos congregationis minister (quem illi episcopum, vel inspectorem vel angelum ecclesiæ nuncupabant) dignos iudicarat, vt euocatos ad hoc negotium nominaret. Eumdem in ecclesia morem obtinuisse, autumat; officium nulli fuisse perpetuum, sed potissimum a presbyteris & diaconis peractum, ita tamen, vt mandante episcopo quiuis alius illud obire potuerit. At enim res profecto tanta obscuritate est inuoluta, vt nihil certi ex primorum duorum sæculorum scriptoribus possit coniectari; sed quidquid de ea ratiocinari possumus, id ex probabilibus vetustarum consuetudinum reliquiis in sequentibus sæculis petendum est. Nam quum diaconos in multis ecclesiis euangelii lectionem continuasse reperiamus, etiam postquam lectorum ordo

---

ad perantiquum iuxta ac sanctissimum morem explicandum. *Die sabbathi erant septem lectores legis, die expiationis sex, diebus festis quinque, nouiluniis septemque diebus solemnium festorum quatuor, secundo quintoque septimanæ die tres. Porro lex a paucioribus quam tribus legi non poterat: a tribus, inquam, sibi inuicem succedentibus. Septem sabbatho lectores hoc ordine legebant: primo sacerdos, tum Leuita, deinde quinque Israelitæ sibi inuicem succedentes. Si nullus illic adesset sacerdos, aut Leuita, septem tum Israelitæ legebant. Si adesset illic sacerdos nullusque Leuita, tunc bis sacerdos legebat - - -* שרוח צבור *Angelus ecclesiæ, aut minister congregationis; euocabat eum qui lecturus erat, conscendebatque is cathedram* (בימה *βῆμα*) *in medio synagogæ positam hunc ad vsum, eique librum legis tradebat, quem aperiebat, inspiciebatque, quis locus legendus esset; sed non incipiebat, donec archisynagogus incipere ipsum iuberet - - priusquam legeret, inchoabat ab oratione, benedictione laudationeque Dei, quod eos in populum suum elegisset, suamque ipsis legem dedisset. Tum incipit; stansque toto tempore legit - - vt legebat, stabat iuxta minister congregationis, quo attenderet, recte ne pronuntiaret legeretque, hinc dicebatur* חזן *episcopus aut superinspector, vt supra obseruatum est.* Lightf. Harm. p. 479. Huic exercendo muneri nullus ordo sacer requirebatur: idcirco Christus, qui nec ortum ducebat a tribu Leuitica, nec a popularibus secus habebatur atque homo plebeius, *cum venisset Nazaretham, vbi fuerat nutritus, intrauit vt consueuerat die sabbathi in synagogam, καὶ ἀνέστη ἀναγνῶναι, & surrexit vt legeret.* Luc. IV, 16. Hunc in legendo morem ac priscis christianis obseruatum fuisse, probabilissimum est.

(*k*) Lightfoot Harmon. p. 479. vid. not. anteced. (i)

insti-

institutus fuit, quemadmodum alibi [*kk*] ex auctore [*l*] *constitutionum*, HIERONYMO [*m*] & concilio *Vasensi* [*n*] ostendimus, iure nostro concludere possumus, quod hæc antea officii eorum pars fuerit. Et quando presbyteri & episcopi, perhibente SOZOMENO [*o*], in aliis ecclesiis idem fecerunt, non sine ratione concludere licebit, hanc eorum in prioribus sæculis fuisse consuetudinem. An quis vero laicus hoc officium ex speciali episcopi mandato vllo tempore peregerit, quemadmodum Israelitæ in *iudaica* fecerunt ecclesia, id certo definiri non potest. In posterioribus tantum sæculis deprehendimus, quod in celebratissima ecclesia *Alexandrina* catechumeni æque ac fideles [*p*] ad lectoris officium fungendum admissi fuerint: & hoc ipsum nos induxerit, vt hoc officium in primis duobus sæculis ad solos clericos haud restrictum fuisse, credamus. Enim vero quum hoc ecclesiæ *Alexandrinæ* peculiare fuerit, non potest inde de vniuersalis ecclesiæ praxi aliquid firmiter statui, & propterea hanc materiam, vsque dum plus lucis ei adfusum fuerit, in suspenso relinquimus.

§. III.

Modus ordinandi lectores.

De hoc autem magis certum nobis est, quod, posteaquam lectorum ordo institutus fuit, generatim etiam inter clericorum

(*kk*) Lib. II. c. XX. §. VI. p. 303.

(*l*) Constitut. Apost. lib. II. c. LVII. *Μετὰ ταῦτα διάκονος ἢ πρεσβύτερος ἀναγινωσκέτω τὰ εὐαγγέλια.* Postea *diaconus* vel presbyter *legat euangelia.*

(*m*) Hieron. Ep. XLVIII. in Sabin. (Tom. I. p. 150. a. edit. Francof.) Euangelium Christi, quasi diaconus, lectitabat.

(*n*) Concil. Vasens. II c. II. (Tom. IV. p. 1680.) *Si digni sunt diaconi, quæ Christus in euangelio loquutus est legere*, quare indigni iudicentur sanctorum patrum expositiones publice recitare.

(*o*) Sozom. lib. VII. c. XIX. *Ταύτην δὲ τὴν ἱερὰν βίβλον ἀναγινώσκει ἐνθάδε μόνος ὁ ἀρχιδιάκονος· παρὰ δὲ ἄλλοις διάκονος· ἐν πολλαῖς δὲ ἐκκλησίαις οἱ ἱερεῖς μόνοι. ἐν δὲ ἐπισήμοις ἡμέραις ἐπίσκοποι ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀναστασίμου ἑορτῆς.* Et illic quidem (Alexandriæ) solus archidiaconus sacrum illum codicem legit: alibi vero diaconi. In multis autem ecclesiis *soli* duntaxat *presbyteri.* Alicubi in præcipuis festiuitatibus *episcopi legunt:* vt Constantinopoli primo die paschalis festiuitatis.

(*p*) Socrat. lib. V. c. XXII. (pag. 287 edit. Amstelod.) *Ἐν τῇ αὐτῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀναγνῶσται καὶ ὑποβολεῖς ἀδιάφορον, εἴτε κατηχούμενοι εἰσὶν εἴτε πιστοί.* In eadem vrbe Alexandria *lectores* & psaltæ absque vllo discrimine *fiunt*, *tam catechumeni quam fideles.*

ordines

ordines relatus sit; si forte *Alexandriam* exceperis, vbi peculiaris ista consuetudo catechumenos huic officio praeficiendi inualuerat. Vix enim credibile est, quod homines nondum baptizatos nec ad sacrorum mysteriorum communionem admissos in numero clericorum suorum habuerint. In omnibus autem aliis locis pro ordine clericali fuit reputatus, & homines huic officio destinati solitis inferiorum ordinum ritibus & caerimoniis initiari consueuerunt. In ecclesia *graeca* cum impositione manuum, in *latina* autem sine ea, ordinatos fuisse, HABERTVS [q] iudicat. Auctor *constitutionum* certam precum cum impositione manuum recitandarum formam praescribit; an vero haec totius ecclesiae *graeca* praxis fuerit, de eo quidem valde dubitatur. Certe in *latina* ecclesia aliter se res habuit. Concilium *Carthaginense* quartum [r] non de vlla alia caerimonia loquitur, nisi quod episcopus praesente populo sacra biblia manibus eius tradere, & his eum verbis adloqui debeat: *Accipe, & esto lector verbi Dei, habiturus, si fideliter & vtiliter impleueris officium, partem cum eis, qui verbum Dei ministrauerunt.* Et aeuo CYPRIANI hic ritus tradendi illis sacrum codicem ne quidem videtur obtinuisse, sed lectores constituebantur, episcopo solum mandante & ad eiusmodi functionem in ecclesia eos delegante.

§. IV.

Ipsorum statio & functio in ecclesia.

Haec erat *pulpitum* siue *tribunal* ecclesiae, vt passim vocatur a CYPRIANO, hoc est suggestus siue cathedra in inferiore sacrae aedis parte collocata & a *bemate* seu *tribunali* sanctuarii distincta. Lectoris enim non erat, scripturas legere coram altari sed tantum de pulpito. Vnde *super pulpitum imponi*, & *ad pulpitum venire*, phrases *Cyprianicae* [s] sunt, quibus lectoris denotatur ordi-

(q) Habert. Archierat. Part. IV. obseruat. I. p. 41. Ordinatur lector absque manus impositione apud latinos, sed a graecis cum ea tamquam communi ordinum materia.

(r) Concil. Carthag. IV. c. VIII. Lector cum ordinatur, faciat de illo verbum episcopus ad plebem, iudicans eius fidem, vitam & ingenium. Posthaec spectante plebe tradat ei codicem, de quo lecturus est, dicens, Accipe &c.

(s) Cypr. Ep. XXXVIII. & XXXIX. edit. Oxon. (epist. XXXIII. edit. Paris. MDCLXVI. p. 47.) Nihil magis congruit voci, quae Dominum gloriosa praedicatione confessa est, quam celebrandis diuinis lectionibus personare: post verba sublimia quae Christi martyrium proloquuta sunt, *euangelium Christi legere*, vnde martyres fiunt: *ad pulpitum* post catastam *venire* &c.

natio. In hoc loco tempore CYPRIANI euangelia æque ac alias ſcripturæ ſacræ partes lectitabant; id quod ex quadam CYPRIANI [t] epiſtola patet, in qua de *Celerino* confeſſore loquens, quem lectorem ordinauerat, dicit: *Quid aliud quam ſuper pulpitum, id eſt, ſuper tribunal eccleſiæ oportebat imponi, vt loci altioris celſitate ſubnixus & plebi vniuerſæ pro honoris ſui claritate conſpicuus legat præcepta & euangelium Domini, quæ fortiter & fideliter ſequitur?* ALBASPINAEVS [u], epiſtolas quoque & euangelia tempore perceptionis euchariſtiæ legiſſe eos, dicit: at prius probare debebat, quod earum lectio aliqua celebrationis euchariſtiæ pars fuerit: Non enim e vetuſtiſſimis liturgiis videtur ita fuiſſe, ſed tantum in *miſſa catechumenorum*, ſiue, vt nos nunc appellamus, *in the firſt ſervice*, in prima cultus ſacri parte, cui catechumeni intererant, legebantur. Et vbicumque ad ſacram communionem recepta fuerunt, diaconorum, non lectorum, fuit ea recitare. Sed de his plura, vbi ad liturgiam & cultum veteris eccleſiæ deueniemus.

§. V.

Ætas, qua quis lector ordinari potuit.

Vnum adhuc reſtat, quod de hoc ordine adnotari meretur, nimirum qua quis ætate lector potuerit ordinari. Hoc ipſum ex quadam IVSTINIANI *nouella* [x] condocemur, quæ lectorem aliquem ordinari ante annos duodeuiginti integros completos, diſerte prohibet. Prius autem, quam iſta lex lata eſſet, mos erat multo iuniores eos ordinare. ENNODIVS enim epiſcopus *Ticini Epiphanium* anteceſſorem [y] ſuum, octauo ætatis anno lectorem ordinatum fuiſſe, adfirmat: ſicut *Cæſarius Arelatenſis* [z] ſeptem tantum annos habuiſſe dicitur. Et inde condiſcere poſſumus, quid SIDONIVS APOLLINARIS intelligat, quum

(t) Cyprian. Ep. XXXIV. al. XXXIX.

(u) Albaſpin. Not. in concil. Carth. III. c. IV. (Tom. II. Concil. p. 1185.) Vetus ille mos inualuerat, vt non diaconi ſed lectores epiſtolas & euangelia in ſolemni miſſæ ſacrificio pronuntiarent.

(x) Iuſtin. Nouel. CXXIII. c. XIII. οὐκ ἐπιτρέπομεν - - ἀναγνώστην ἐλάττονα τῶν ὀκτὼ καὶ δέκα ἐνιαυτῶν. Fieri non permittimus - - lectorem minorem decem & octo annorum.

(y) Ennod. Vit. Epiphan. (Bibl. Patr. Tom. XV. p. 295) Annorum ferme octo lectoris eccleſiaſtici ſuſcipit officium.

(z) Vit. Cæſar. ap. Sur. XXVII. Aug. Clero adſcriptum inter ipſa infantiæ rudimenta, poſt exactæ ætatis ſeptennium.

loquens

loquens de *Ioanne* episcopo *Catalaunensi*, cum ab infantia lectorem [a] fuisse dicit. Quod de *Felice* etiam perhibet *Paulinus* [b], quod a primis ætatis annis lectoris officio functus sit. Ita VICTOR VTICENSIS persecutionis *Vandalicæ* in *Africa* immanitatem describens, eorum sæuitiam eo modo exaggerat, vt omnes clericos *Carthaginis*, fere quingentos vel amplius, quos inter [c] quamplurimi *lectores infantuli* fuerint, vel gladio vel fame eos exstinxisse, dicat. Caussa, quamobrem homines tam tenera ætate ad hoc officium ordinarentur, hæc erat, vti iam diximus supra, quod parentes filios suos nonnumquam ab incunabulis Dei ministerio dedicabant, & tum illi educabantur & instituebantur in quibusdam inferioribus officiis, vt experientia edocti ad maiora ecclesiæ officia magis idonei euaderent.

LIBRI TERTII
CAPVT SEXTVM
DE OSTIARIIS SEV IANITORIBVS.

§. I.

Nulla huius ordinis mentio ad tertium vsque quartumue sæculum facta.

Hic vltimus quinque istorum ordinum est, qui hodiernæ ecclesiæ *Romanæ* institutionis apostolicæ esse dicuntur. Enimvero per integra tria sæcula ne nomen quidem in vllo antiquo scriptore inuenimus, si a CORNELII [d] episcopi *Romani* epistolis discesseris, in quibus πυλωροὶ seu *ostiarii* cum reliquis memorantur. In CYPRIANO & TERTVLLIANO nulla eorum habetur mentio. Primus & infimus ordo apud eos est ordo *lectorum*, vti nunc quidem est in ecclesia *græca*, in quo ordo *ostiariorum* iam inde a

(a) Sidon. lib. IV. ep. XXV. *Lector* hic primum, sic minister altaris idque *ab infantia*.

(b) Paulin. Natal. IV. Felic. Primis lector seruiuit in annis.

(c) Victor de Persecut. Vandal. lib. III. Bibl. Patr. Tom. VII. p. 613. (lib. V. c. IX p. 78. edit. Ruinarti Paris. MDCXCIX.) Tunc Eugenio pastore iam in exsilio constituto, vniuersus clerus ecclesiæ Carthaginis cæde inediaque maceratur, fere quingenti vel amplius, inter quos quamplurimi erant *lectores infantuli*, qui gaudentes in Domino procul exsilio crudeli funduntur.

(d) Ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. vid. supr. c. I. §. II. not. (y) pag. 6. seq.

concilii *Trullani* tempore, hoc eſt, ab anno DCXCII. neglectus iacet, vti SCHELSTRATVS [*e*] fateri non dubitat, etiamſi MORINVM, quod in extendenda hac abrogatione ad tempora apoſtolica paullo apertius & liberius egerit, reprehendat, eumque confutandi cauſſa IGNATII & CLEMENTIS ROMANI [*f*] teſtimonia, pro adſerenda huius ordinis vetuſtate adleget. Sed ad ſpuria tantum ſcripta eorum nominibus edita nos remittit, quæ ante quartum ſæculum non innotuerunt, circa quod tempus paucos ſcriptores *græcos* de hoc ordine loqui cœpiſſe, conſtat. EPIPHANIVS [*g*] enim & concilium *Laodicenum* [*h*] θυρωροὺς, hoc eſt *oſtiarios*, inter reliquos clericorum ordines referunt. Et IVSTINIANVS etiam in quadam *nouella* [*i*] de eis tanquam in magna eccleſia *Conſtantinopolitana* conſtitutis loquitur, vbi eorum numerum in eius & reliquarum trium eccleſiarum vſum ad centum reſtringit. Hoc, eos in quibusdam eccleſiis *græcis* conſtitutos fuiſſe, demonſtrat, licet, HABERTO [*k*] obſeruante, non multa ſæcula durarint nec vniuerſe in omnibus eccleſiis munus aliquod obtinuerint.

§. II.

Modus eos ordinandi in eccleſia latina.

Quodnam ordinationis genus in eccleſia *græca* habuerint, relatum non legimus: nullus enim auctor eſt, qui hac de re loquatur. In eccleſia *latina* nihil niſi epiſcopi requirebatur delegatio, qui claues eccleſiæ manibus initiandi tradens, dicebat: *Sic age, quaſi redditurus Deo rationem de his rebus, quæ his clauibus recluduntur;* vti formula in concilio quarto *Carthaginenſi* [*l*] & in

---

(*e*) Schelſtrat. Conc. Antiochen. Diſſert. IV. c. XVII. p. 520. citat. ſupr. c. I. §. I. (d) pag. 2.

(*f*) Ignat. Epiſt ad Antioch. vid. c. I. §. II. not. (q) pag. 6. Clem. Conſtit. lib. III. c. XI. Ἀλλ' οὔτε τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς ἐπιτρέπομεν βαπτίζειν· οἷον ἀναγνώσταις, ἢ ψάλταις, ἢ πυλωροῖς, ἢ ὑπηρέταις. Immo neque reliquis clericis poteſtatem baptizandi facimus, vt lectoribus, cantoribus, *ianitoribus* aut miniſtris.

(*g*) Epiphan. Expoſit Fid. n. XXI. vid. c. I. §. II. not. (x) pag. 6

(*h*) Concil Laodic. c. XXIV. (Tom. I. conc. p. 150.) vid. c. IV. §. IV. not. (z) pag. 24.

(*i*) Iuſt. Nouel. III. c. I. καὶ ἑκατὸν πρὸς τούτοις τῶν καλουμένων πυλωρῶν, inſuper centum exſiſtentibus iis, quæ vocantur *oſtiarii*.

(*k*) Habert. Archierat. Part. V. obſ. I. p. 47. Series illa eiusmodi ordinum non omnino conſtans ac perpetua exſtitit.

(*l*) Conc. Carth. IV. c. IX.

Ordine

Ordine Romano [m] & GRATIANO [n], qui ex isto concilio id habet, præscripta exstat.

§. III.

Eorum officium & functio.

Officium eorum vulgo in hoc constitisse dicitur, vt ianuas durante diuino cultu custodirent & *fideles* a *catechumenis* & *excommunicatis*, aliisque ab ecclesia excludendis, distinguerent. Sed hæc, fateor, plura sunt, quam vt ex vetusta historia, saltem de multarum ecclesiarum statu & disciplina, possint comprobari. Nam speciatim in ecclesia *Africana*, vt alio loco ostendetur, non tantum catechumenis & pœnitentibus, sed hæreticis etiam iudæis & gentilibus libertas dabatur veniendi ad primam cultus diuini partem, quam *missam catechumenorum* vocabant, hoc est, sacræ scripturæ lectionem & homilias seu sermones de ea factos, audire eis licebat; qui vtpote ad erudiendum compositi eorum conuersioni poterant inseruire, vt adeo heic nulla distinctione opus esset. Quæ enim distinctio in altera cultus diuini parte, *missa fidelium* dicta, adhibebatur, ea diaconorum, hypodiaconorum & diaconissarum fiebat ministerio, quemadmodum dictum est supra, vbi de his ordinibus exposuimus. Vt ita, quidquid ab ostiariis hac in re peragi oportuit, nihil fuerit aliud, nisi vt aperirent & clauderent ianuas, tamquam ministri & serui sub aliis constituti, eorumque arbitrio penitus se gubernari paterentur. Eorum quoque erat officii, stata precationum & conuentuum ecclesiasticorum tempora indicere; id quod durante persequutione peculiare requirebat signum, vt ne forte detegerentur. Et hæc fortassis prima hunc ordinem in ecclesia *Romana* instituendi fuit caussa, cuius exemplum aliæ ecclesiæ gradatim sunt sequutæ. Sed quomodocumque res se habeat, illorum officium & statio paullo digniore loco, quam notariorum & æditūum officium in hodiernis nostris ecclesiis, videtur fuisse.

(m) Ordo Rom. Part. II. p. 98. (Bibl. Patr. max. Tom. XIII. p. 704.)
(n) Gratian. Distinct. XXIII. c. XIX.

LIBRI TERTII
CAPVT SEPTIMVM
DE PSALMISTIS SEV CANTORIBVS.
§. I.
Cantores *a lectoribus distinctus fuerunt ordo in antiqua ecclesia.*

HAcenus quinque istos ordines inferiores enarrauimus, quos ecclesia *Romanensis* a reliquis segregatos sine vlla idonea caussa apostolicæ institutionis auctoritate & charactere insignivit; quum tamen nullam aliorum quorumdam mentionem faciat, qui, quum non minorem antiquitatis famam habeant, distinctus clericorum ordo, æque ac illi priores, merentur appellari. Inter hos priscæ ecclesiæ *psalmistas, copiatas* & *parabolanos* refero. HABERTVS [*a*], BELLARMINVS [*b*] & alii, qui in ecclesiæ *Romanensis*, quinque tantum ordines inferiores admittentis, tuenda fide animum suum occupatum habent, *cantores* & *lectores* vnum eumdemque ordinem esse dictitant. Enim vero quemadmodum *canonistæ* de ipsorummet ecclesia generatim pro duobus ordinibus eos habent, ita nihil potest esse manifestius, quam quod a prima eorum institutione in ecclesia primitiua semper ita reputati fuerint. Ab omnibus enim scriptoribus eorum facientibus mentionem, æque ac vlli ordines alii distincte recensentur, vti curiosi huius rei lectoris animo satis fieri potest, si loca ex EPHREM SYRO [*c*], concilio *Laodiceno* [*d*], & sic dictis apostolicis canonibus [*e*], & constitutionibus [*f*], auctore [*g*] liturgiæ S.

(*a*) Hubert. Archier. Part. IV. obs. IV. p. 44. Diuersum ab lectore non constituit ordinem psaltes.

(*b*) Bellarmin. de clericis lib. I. c. XI. Etsi episcopus & presbyter distinguuntur, tamen quantum ad sacrificium, idem omnino ministerium exhibent, proinde vnum ordinem non duo faciant, *sicut etiam lector & cantor seu psalmista.*

(*c*) Ephrem. XCIII. Serm. de secundo Aduent.

(*d*) Concil. Laodic. can. XXIV. vid. c. IV. §. IV. not. (z) pag. 24

(*e*) Can. Apost. can. LXIX. vid. c. I. §. II. not. (t) p. 6
Can. XLIII. Ὑποδιάκονος, ἢ ψάλτης, ἢ ἀναγνώστης τὰ ὅμοια ποιῶν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀφοριζέσθω. hypodiaconus, vel lector, vel cantor similia faciens, vel cesset, vel segregetur.

(*f*) Constit. Apostol. lib III. c. XI. vid. c. I. §. II. not. (r) pag. 6

(*g*) Liturg. Marci Bihl. Patr. Gr. Latin. Tom. II. p. 35. (Io. Fabric. Cod. Apocr. Nou. Test. part. III. p. 288) Μνήσθητι δὲ καὶ τῶν ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων, ὑποδιακόνων, ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν, μοναζόντων, ἀεὶ παρ-

Marci

Marci, epiſtolis ſub nomine IGNATII [*h*] ſcriptis, IVSTINIANO [*i*] & concilio *Trullano* [*k*] ad calcem paginarum huc poſita, velit conſiderare. Speciatim vero IVSTINIANI *nouella* tum eos diſtinguit, tum nos certiores facit, fuiſſe viginti quinque *cantores* & centum ac decem *lectores* in eccleſia *græca Conſtantinopolitana*. Quod eos diverſos fuiſſe ordines, ſatis eſt teſtimonium.

§. II.

Ipſorum inſtitutio & officium.

Prima horum *cantorum* origo & conſtitutio, tamquam ordinis clericorum ad initium ſæculi quarti videtur eſſe referenda. Concilium enim *Laodicenum* primam eorum mentionem iniicit, niſi quis forte *canones apoſtolicos* paullo vetuſtiores eſſe exiſtimet. Ratio, ob quam inſtituti ſint, ad antiquam eccleſiæ pſalmodiam moderandam & excitandam videtur ſpectaſſe. Pſalmodia enim a prima & apoſtolica ætate ſemper pars diuini cultus fuit, in qua vniuerſum eccleſiæ corpus ſeſe coniunxit: id quod tam euidens eſt, vt, quamuis CABASSVTIVS [*l*] id neget, & ex acerbo animi in eccleſias *reformatas* adfectu, in quibus generatim iſta pſalmodia obtinet, cantiones iſtas *nenias proteſtantium* appellet; BONA tamen cardinalis plus vice ſimplici [*m*] non tantum con-

θένων, χηρῶν, λαϊκῶν. Memento etiam vbique degentium orthodoxorum epiſcoporum, presbyterorum, diaconorum, ſubdiaconorum, *lectorum*, *cantorum*, monachorum, ſemper-virginum, viduarum, laicorum. vid. etiam p. 258. 260. 269. apud eumd. Fabric.

(*h*) Ignat. Ep. ad Antioch. n. XII. vid. c. I. §. II. not. (q) pag. 6

(*i*) Iuſtin. Nouell. III. c. I. ἀναγνώστας δὲ ἑκατὸν δέκα καὶ ψάλτας εἰκοσιπέντε, *Lectores* centum & decem, *cantores* viginti quinque.

(*k*) Concil. Trullan. c. IV. (Tom. VI. p. 1144.) Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, ἢ θυρωρὸς, γυναικὶ ἀφιερωμένῃ τῷ Θεῷ μιχθείη, καθαιρείσθω κ. τ. λ. Si quis epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus, *vel lector*, *vel cantor*, vel oſtiarius, cum muliere Deo dedicata coierit, deponatur &c.

(*l*) Cabaſſut. Notit. Concilior. c. XXXVIII. p. 201. edit. Lugd. MDCLXX. 8uo. (Neque heic, vt ſupra p. 16. not. (a) in recentioribus editionibus inueni, quod multa cum induſtria diu quæſiui, adeoque neſcio, an adhibitum a me vocabulum idem illud ſit, quo vſus eſt Loiolita. Non puto tamen, ab eius mente longius abeſſe, quod auctor noſter Binghamus reddidit *a Proteſtant-Whim*.)

(*m*) Bona Rer. Liturg. lib. I. c. XXV. n XIX. A primordiis eccleſiæ pſalmos & hymnos in conuentu fidelium decantatos fuiſſe, apoſtolus adſerit ad Epheſ. c. V. cætera. It. de Diuin. Pſalmod. c. XVII. §. II. n. 3. Ab ipſo Domino & ab apoſtolis, ait Auguſtinus, pſalmos & hymnos canendi habemus documenta, & exempla & præcepta.

feſſus

fessus sit, sed solide etiam, hanc ecclesiæ primitiuæ fuisse praxin, demonstrarit. De qua re idcirco heic plura non dicam, sed obseruabo tantum, eius diminutionem ordinem *cantorum* in ecclesiam primitiuam inuexisse. Vbi enim experientia docuerat, populum negligentiæ atque ignorantiæ suæ culpa ad peragendam hanc cultus diuini partem haud idoneum exsistere, nisi quis sollertior peritiorque præeundo eum iuuaret; peculiaris hominum ordo institutus eique hoc negotium datum fuit, eo quidem consilio, vt vetus psalmodia restitueretur & emendaretur, non autem vt aboleretur vel euerteretur. Et ab hoc tempore *κανονικοὶ ψάλται cantores canonici*, hoc est, in canonem seu catalogum clericorum recepti, vocari eoque ipso a reliquo ecclesiæ corpore distingui cœperunt. In quibusdam locis consultum videbatur, vt ad certum tempus reliquis omnibus, præter hosce solos, cantare interdiceretur; ea fini sine dubio, vt antiquæ ecclesiasticæ harmoniæ concentus instauraretur, quod alia ratione commode fieri non poterat, nisi reliqui ad certum tempus silere & ab iis, qui artis musicæ peritiores essent, discere iuberentur. Ita canonem concilii *Laodiceni* [n] intelligo, dicentem, *non oportere præter canonicos cantores, qui suggestum adscendunt, & ex membrana legunt, aliquos alios canere in ecclesia.* Hæc temporaria erat prouisio, eo tantum spectans, vt antiqua psalmodia ad pristinam harmoniam & perfectionem suam reducta & instaurata reuiuisceret. Hoc sensu vt istum canonem accipiam, & prohibitionem ad tempus tantummodo factam esse existimem, eo magis me impellit, quod in sæculis subsequutis populum antiquo suo iunctim cantandi priuilegio fruitum esse, deprehendimus; cuius crebra fit mentio apud AVGVSTINVM, CHRYSOSTOMVM, BASILIVM & alios plures, qui de psalmodia & cultu ecclesiastico suorum temporum nos faciunt certiores, qua de re postea loco suo plura dicemus.

§. III.

Cur vocati ὑποβολεῖς.

Notandum heic est, hos canonicos cantores dictos etiam fuisse *ὑποβολεῖς monitores* siue *inspiratores*, ab eorum officio, quod erat plebi cantum præire. In quibusdam enim locis moris erat

(n) Concil. Laodic. c. XV. *μὴ δεῖν πλέον τῶν κανονικῶν ψαλτῶν τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων, καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων ἑτέρους τινὰς ψάλλειν ἐν ἐκκλησίᾳ.*

can-

cantori siue psalmistæ psalmum seu hymnum inchoare & dimidiam versiculi partem sua vnius voce cantare; & tum populus in altera dimidiati versiculi parte respondebat, qui hinc ὑπηχεῖν, hoc est, per modum respondendi *succinere*, dicebatur. Hoc sensu EPIPHANIVS *scholasticus* nomen ὑποβολεῖς in SOCRATE [o] intelligit; transfert enim illud *psalmi pronuntiatores:* Atque ita VALESIVS [p] etiam & COTELERIVS [q] id explicant. HABERTVS [r] autem contrarium statuit, nomen ὑποβολεῖς non *cantores* sed *lectores* denotare, & ita eos vocatos esse, existimans, quod concionatoribus partem scripturæ sacræ suggererent, de qua sermonem ad populum facerent. Tum enim homiliæ sæpissime in eam scripturæ partem habebantur, quam quis lector modo prælegisset. Controuersia inter hosce duos viros doctos difficilis est & feruida, cuius in rationes non inquiram amplius, sed intelligenti lectori eam relinquo dirimendam.

§. IV.

Quodnam genus ordinationis habuerint.

Vnum adhuc reliquum est, quod de hoc ordine obseruetur, nimirum, quo modo in hoc officium immissi fuerint. Et in hoc quidem cæteris inferioribus ordinibus vniuersis hic ordo conueniebat, vt manuum impositione, siue solemni consecratione, ei opus non esset. In vna tamen re ab illis discrepabat;

(o) Socrat. lib. V. c. XXII. (pag. 287. B. edit. Amstel.) Ἐν τῇ αὐτῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀναγνῶσαι καὶ ὑποβολεῖς ἀδιάφορον, εἴτε κατηχούμενοι εἰσὶν, εἴτε πιστοί. In eadem vrbe Alexandria *lectores* & *psaltæ* absque vllo discrimine fiunt, tam catechumeni quam fideles.

(p) Vales. in Socrat. ibid. (p. 71.) Pessime Musculus & Christophorsonus verterunt *interpretes*. Optime vero Epiphanius exposuit *psalmi pronuntiatores*. Horum munus videtur fuisse, prima psalmi verba præcinere. Populus deinde reliqua succinebat. ὑποβολεῖς dicebantur olim *monitores*, qui in scena monebant histriones, vt docet Festus. Hi suggerebant actoribus, quoties memoria eos deficiebat. Erant & *monitores* in precationibus, quorum meminit Tertullianus in Apologetico, vbi dicit, christianos *sine monitore orasse*, quia de pectore orabant.

(q) Coteler. Not. in Constit. Ap. lib. II. c. LVII. not. 34. Præcinebant cantores, populus vero succinebat. Qui *psaltæ* ideo in Socratis historia ecclesiastica lib. V. c. XXII. appellantur ὑποβολεῖς, *monitores*, *suggestores*, *psalmi pronuntiatores ac præuntiatores*, quemadmodum docuit magnus interpres.

(r) Habert. Archierat. Part. IV. obs. I. p. 39. Coniicio, lectores ὑποβολεῖς dici, quasi *subiectores* vel *suggestores*, non vero cantores, quod docto theologo placuit.

quod, quamuis cæteri ab episcopo vel chorepiscopo conferri solerent, hic a presbytero conferri poterat, hanc verborum formulam, in concilio quarto *Carthaginensi* [s] præscriptam, adhibente: *Vide, vt quod ore cantas, corde credas, & quod corde credis, operibus comprobes.* Et hæc vniuersa est cærimonia, quam in eorum inauguratione vsurpatam deprehendimus.

LIBRI TERTII

CAPVT OCTAVVM

DE COPIATIS SIVE FOSSARIIS.

§. I.

Copiatæ *siue* fossarii *primitiuæ ecclesiæ clericis adnumerati.*

Alius inferiorum clericorum ordo in primitiua ecclesia erant ii, quos exsequiarum curam agere & mortuis honestam sepulturam prospicere oportebat. Hi ab antiquis scriptoribus plerumque vocantur *copiatæ*, quod nomen CONSTANTIVS imperator in duobus rescriptis in *codice Theodosiano* [a] eis adsignat. EPIPHANIVS [b] de ipsis loquitur eodem eos nomine appellans *κοπιάτας*, & auctori sub nomine IGNATII [c] *κοπιῶντες* dicuntur. GOTHOFREDVS [d] id a *græco* vocabulo *κοπάζειν* deriuat, quod significat *quiescere;* alii *ἀπὸ τοῦ κοπετοῦ*, id est *planctu* & *lamentatione;* generatim autem hoc iis nomen datum esse credi-

(s) Concil. Carth. IV. c. X. Psalmista, id est, cantor potest absque scientia episcopi sola iussione presbyteri, officium suscipere, cantandi, dicente sibi presbytero: *Vide, vt quod ore cantas*, cætera.

(a) Cod. Theod. lib. XIII tit. I. de lustrali Conlat. leg. I. Negotiatores omnes protinus conuenit aurum argentumque præbere: clericos excipi tantum, qui *copiatæ* appellantur, nec alium quemquam esse immunem ab huius conlationis obsequio. It. lib. XVI. tit. II. de Episc. leg XV. Clerici, vel hi, quos *copiatas* recens vsus instituit nuncupari; ita a sordidis muneribus debent immunes atque a conlatione præstari, si exiguis admodum mercimoniis tenuem sibi victum vestitumque conquirent.

(b) Epiph. Exposit. Fid. n. XXI. vid. cap. I. §. II. not (x) pag 6

(c) Ignat. Epist. ad Antioch. n. XII. c. I. § II. not. (q) p. 6

(d) Gothofr. Comm in Cod. Theod. lib. XIII. tit. I. leg. I. Dicti *copiatæ* communi sententia hactenus, tamquam si diceres operarios, laboratores, ἀπὸ τοῦ κόπου καὶ κοπιᾶσθαι. Ego non minus quoque malim, ἀπὸ τῆς κοπίας seu κοπάζειν, quod significat *quietem* & *quiescere*.

tur

tur a κόπος & κοπιᾶσθαι, quod significat *laborare;* vnde a nonnullis *laborantes* appellantur. Auctor sub nomine HIERONYMI [e] *fossarios* eos a *fodiendis* tumulis nuncupat. Et in IVSTINIANI *nouellis* [f] *lecticarii* vocantur, a portandis emortuis corporibus, vel sandapilis. GOTHOFREDVS hos inmerito inter [g] veteris ecclesiæ clericos referri, existimat. Enimuero quando de rebus & ritibus veteris ecclesiæ loquimur, nescio quomodo magis proprie loqui possimus, quam si lingua veterum, qui ipsi ita eos appellant, vtamur. Nam non tantum auctor [h] sub HIERONYMI nomine eos *primum in clericis ordinem* vocat, sicuti sunt hoc respectu: sed HIERONYMVS etiam ipse eumdem eis titulum tribuit, quum de quopiam, qui terræ mandandus erat, loquens, *Clerici*, inquit [i], *quibus id officii erat, cruentum linteo cadauer obuoluunt, & fossam humum lapidibus construentes ex more tumulum parant.* Hæc caussa est, quamobrem EPIPHANIVS [k] & IGNATIVS personatus inferioribus ordinibus eos adnumerent. Neque GOTHOFRE-

(e) Hieron. de septem ordin. eccles. Tom. IV. p. 81. (p. 56 A. edit. Francof.) *Primus in clericis fossariorum ordo est*, qui in similitudinem Tobiæ sancti sepelire mortuos admonentur.

(f) Iustin. Nouel. XLIII. ἐπειδὴ τοῦτο μὲν Κωνσταντῖνος ὁ τῆς θείας μνήμης, ὁ τῆς μεγάλης ἡμῶν ταύτης πόλεως οἰκιστὴς, τοῦτο δὲ Ἀναστάσιος, ὁ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως, τὸν τῶν καλουμένων λεκτικαρίων, ἤτοι δεκανῶν ἀριθμὸν περιέστησαν εἰς ἓν μέτρον, χιλίους ἑκατὸν εἶναι δεκανούς. (ἤτοι ἐργαστήρια τοσαῦτα διορίσαντες, ἐφ' ᾧ τε ἐν μηδενὶ χρόνῳ ταῦτα δέχεσθαι προσθήκην· διὰ τὸ καὶ ὑποκεῖσθαι τῇ διατυπώσει τοῦ τῆς θείας μνήμης Ἀναστασίου τὸ μέτρον τῶν ἐξ ἑκάστου συστήματος εἶναι προσηκόντων λεκτικαρίων) ἡμεῖς μὲν ταῦτα βέβαια μένειν βουλόμεθα. Quia tam diuæ memoriæ Constantinus, amplæ huius nostræ vrbis conditor, quam etiam pientissimus princeps Anastasius, *lecticariorum* seu *decanorum*, (vt vocat) numerum ad certam mensuram redegerunt, mille & centum tantummodo *decanis* totidemque officinis definitis, vt nullo hæ vmquam tempore augmentum reciperent: propterea sane cupientes, vt numerus eorum, quos ex vno quoque collegio conuenit esse *lecticarios*, diuæ memoriæ Anastasii formulæ subiaceat, firma ea & fixa manere voluimus. Item Nouel. LIX. vid. infr. §. IV. sub not. (t) p. 46.

(g) Gothofred. Not. in Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XV. De *copiatis* obseruandum, eos separari hac lege a clericis, cum tamen alias clericorum numero censeantur.

(h) Hieron. de septem ordin. eccles. vid. anteced. not. (e)

(i) Hieron. Ep. ad Innocent. de muliere septies icta Tom. I. p. 235. (epist. XLIX. p. 153. A. edit. Francof.)

(k) Epiphan. vid. supra c. I. §. II. not. (x) pag. 6 Ignat. ibid. not. (q)

dvs in has leges imperatorias [*l*] in *codice Theodosiano* emendationes scribere necesse habebat, quæ *copiatis* nomen clericorum concedunt, eoque intuitu easdem ipsis immunitates & priuilegia indulgent. Hoc enim ideo tantum factum esse intelligitur, vt lingua & stilo aliorum ecclesiasticorum scriptorum vterentur.

§. II.

Tempore Constantini *primum instituti.*

Hic ordo tempore constantini primum institutus esse videtur. Nam constantivs eius filius in vna legum istarum, quas modo adlegauimus, de eo, tamquam nouissime instituto, loquitur; nec vllus priorum trium sæculorum scriptor reperitur, qui vllam vmquam eius iniecerit mentionem, sed per omne illud tempus cura sepeliendi mortuos officium tantummodo caritatis erat, ad quod perficiendum christianus quisque, occasione ita ferente, sese obligatum esse, credebat. Et hæc ratio est, cur tot tantasque huiuscemodi caritatis laudes in istorum sæculorum scriptoribus, nullum autem alicuius in hunc finem instituti ordinis vestigium, offendamus. constantinvs enim ad imperatoriam euectus dignitatem, quum in noua sede, *Constantinopoli* posita, quiete viueret, homines mille & centum nomine *copiatarum* ad hoc peculiare ministerium in istam ciuitatem cooptabat: Atque ita ad tempus vsque *Honorii* & *Theodosii iunioris* durauerunt, qui eos [*m*] ad nongentos & quinquaginta reduxerunt. *Anastasius* autem ad primum numerum eos rursus auxit, quod *Iustinianus* duabus *nouellis* [*n*], in hanc rem publicatis, confirmauit. Atque ex hoc ecclesiæ *Constantinopolitanæ* exemplo in reliquis populosis ecclesiis ortum suum eos traxisse, autumo.

§. III.

Cur decani *&* collegiati *dicti.*

At vero heic non nihil discriminis probabiliter intercessit inter eos, qui in ecclesia *Constantinopolitana* & illos, qui in aliis

(*l*) Cod. Theod. lib. VII. tit. XX. de veteranis leg. XII. Dum se quidam vocabulo *clericorum* & infaustis defunctorum obsequiis occupatos - defendunt, cætera. Ibid. lib. XIII. tit. I. de lustrali Collat. leg. I. *Clericos* excipi tantum, quæ *copiatæ* appellantur &c. Ibid. lib. XVI. tit. II. de Episcop. leg. XV. *Clerici* vero, vel hi, quos *copiatas* recens vsus instituit nuncupari, cætera.

(*m*) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de SS Ecclef. leg. IV. Non plures, quam nongenti quinquaginta *decani* sacrosanctæ huius amplissimæ vrbis deputentur ecclesiæ.

(*n*) Iustin. Nouel. XLIII. vid. p. antec. not. (*f*). Nouel. LIX. vid. sub sequ. not. (*r*)

mino-

minoribus ecclesiis fuerunt. Nam *Constantinopoli* in ciuilem quamdam societatem, *collegium* lingua Romana dictam, recepti erant; vnde leges *collegiatos* & *decanos* interdum eos vocant. Quemadmodum in ante memoratis *Honorii* & *Theodosii Iunioris* & *Iustiniani* legibus videre est. Et alia *Theodosii Magni* [o] lex, quæ vacationem ab aliis quibusdam muneribus ciuilibus ipsis indulget, cauet, ne sub fictitio & prætexto nomine agant, sed reuera in ecclesiæ ministerio constituti sint. Cur vero *decani* fuerint appellati, id non facile est ad hariolandum. Fortassis caussa hæc est, quod quædam ipsis cum *decanis palatii* esset similitudo, qui militares erant administri ad imperatoris spectantes palatium, & *corpus decanorum* in vtroque codice [p] dicuntur, CHRYSOSTOMO [q] aliisque *græcis* scriptoribus memorati nomine *δεκανῶν ἐν τοῖς βασιλείοις*, *decanorum palatii*, ad distinguendum eos ab his aliis *decanis ecclesiæ*, quos nonnulli imprudenter confundunt. Sed vero non satis persuasum mihi est, hanc huius nominis fuisse rationem, adeoque solum vt conjecturam propono, donec quis meliorem eius rationem attulerit.

§. IV.

Eorum officium & priuilegia.

Officium eorum erat, vniuersam exsequiarum curam habere & dare operam, vt omnes decenter & honeste sepelirentur. Speciatim hoc vltimum officium pauperibus sine vlla mercedis, hoc intuitu ab eorum cognatis sibi soluendæ, exactione

(o) Cod. Iust. lib. XI. tit. XVII. de collegiatis leg. vnica. Qui sub prætextu *decanorum* seu *collegiatorum*, cum id munus non impleant, aliis se muneribus conantur subtrahere, eorum fraudibus esse obuiandum.

(p) Vid. Cod. Theod lib. VI. tit. XXXIII. de decanis leg. I. Qui ex *corpore decanorum* ad primum militiæ gradum peruenerint, biennii spatio primiceriatus gerant officia &c. It. Cod. Iustin. lib. XII. tit. XXVII. leg. I. Qui ex *corpore decanorum* &c. leg. II. *Nostræ pietatis famulationibus adhærentes decanos* non oportet pro desiderio pulsantium ad alia pertrahi iudicia.

(q) Chrysostom. Hom. XIII. in Hebr. p. 1849. (pag. 817. Tom. VI. edit. Francof.) Εἰ γὰρ ἐνταῦθα καὶ ὁ ὕπαρχος καὶ πάντες οἱ περὶ τὸν βασιλέα, καὶ οἱ σφόδρα καταδεέστεροι, καὶ τὸν τῶν λεγομένων δεκανῶν τόπον ἐπέχοντες ἐν τοῖς βασιλείοις εἰσί, καίτοι τοσούτου ὄντος τοῦ μέσου τοῦ ὑπάρχου καὶ δεκανοῦ· πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς ἄνω βασιλείοις τοῦτο ἔσται. Si heic sunt & præfectus & omnes qui regi adsistunt, & qui sunt his longe inferiores & tenent locum eorum, qui dicuntur *decani*, sunt in regia, etiam si multum intersit inter præfectum & *decanum*: multo magis hoc erit in superna regia.

 præsta-

præſtare debebant. Ita *Conſtantinopoli* obtinuiſſe ex quadam IVSTINIANI *nouella* [r] liquet, quæ nos certiores facit, *Anaſtaſium* imperatorem certa prædia huic ſocietati adſignaſſe, certumque tabernarum & officinarum numerum in ciuitate conſtituiſſe, quæ omnis generis tributis ſolutæ eſſent & huic vſui propriæ: quarum ex mercedibus & prædiorum vectigalibus *defenſores* & *curatores eccleſiæ*, ſupremam huius rei curam & inſpectionem habentes, *bis decanis* ſoluere & eiusmodi exſequiis impenſas ſubminiſtrare oportebat. *Iuſtinianus* non ſolum hanc conſtitutionem confirmauit, ſed etiam facta de abuſu quodam querimonia, quod lege *Anaſtaſii* non obſtante ſtipendium pro exſequiis exigeretur, publicata *nouella* ſua abuſum iſtum corrigi iuſſit. Non reperimus autem, eiusmodi conſtitutionem in reliquis eccleſiis omnibus factam eſſe, ſed veroſimilius eſt, hos *copiatas* partim ex communi ærario eccleſiæ fuiſſe ſuſtentatos, partim ex ſuo ipſorum labore & mercatura, quæ animos eis addendi cauſſa generatim vectigalium & tributorum munere ſoluta erat, vitæ ſubſidia ſibi comparaſſe, quemadmodum poſtea videbimus.

(r) Iuſtin. Nouel. LIX. Singula bonorum operum a nobis Dei auxilio oportet accipere principium, aut ſi qua, ea quæ ab aliis facta ſunt bona, ſequuta eſt corruptio, hanc emendari a nobis & in antiquum reduci ordinem. Vt nos aut factione rei aut correctione ad bonos actus ſtudeamus habere ſemper participium. Quale videlicet aliquid & ſuper exſequiis defunctorum factum non recte perſpeximus emendare & donare omnibus, ne duplicem ſuſtineant difficultatem, ſimul quidem vt quæ ſua ſunt amittant, ſimul autem vt pro ſe damnificentur. Sed quod Conſtantinus piæ memoriæ recte cogitans diſpoſuit & poſthæc Anaſtaſius piæ memoriæ firmauit, adiiciens etiam reditus cauſſæ, hoc nos ipſi, cum periculum patiatur cadere, reparare & dare cum omni cautela & terminis competentibus cogimur, illud facientes manere immortale. Conſtantino enim piæ memoriæ nongentis quinquaginta ergaſteriis, ex diuerſis corporibus feliciſſimæ huius vrbis, ſine tributis dante ſanctiſſimæ maiori eccleſiæ; Anaſtaſio vero p. m. non ſolum ergaſteriis illis quinquaginta & centum adiiciente, ſed & reditum certum largiente per duas pragmaticas formas, quatenus quod ex ipſo reditu colligitur aurum, proficiat ad ea, quæ dantur a Deo amabilibus oeconomis his, qui ad hoc laborant: plurimi plerumque adierunt nos, dicentes non ſimiliter cauſſam procedere, neque ſine mercede fieri defunctorum exſequias, ſed exigi amare, & inueniri plurima foris nomina & corpora, quæ etiam inuitos exigunt lugentes, & cogunt dare non habentes, hæc omnia iuſtum iudicauimus competenti correctione digna facere. cætera.

LIBRI

LIBRI TERTII
CAPVT NONVM
DE PARABOLANIS.

§. I.
Parabolani *a quibusdam inter clericos relati.*

ALius hominum, a nonnullis inter veteris ecclesiæ clericos relatorum, ordo erant, quos *parabolanos* nominabant. *Theodosius iunior* in quadam lege sua ad eos spectante in *codice Theodosiano* [a] in clericis eos ponit & sub hoc titulo euidenter comprehendit, quemadmodum in huius loci expositione recte obseruauit GOTHOFREDVS. Ipse BARONIVS e clericorum grege eos fuisse, non negat, sed lectori suo persuadere satagit, quod non distinctus aliquis ordo, sed ex inferioribus clericorum [b] ordinibus electi fuerint: qua de re nihil in hac lege dicitur, sed contrarium potius adfirmatur, quod e pauperibus *Alexandriæ* eligi debuerint.

§. II.
Eorum constitutio & officium.

Officium eorum in proxime sequenti lege describitur, in qua ad curanda debilium corpora deputati esse dicuntur [c]. *Alexandriæ* in societatem quamdam quingenti vel sexcenti numero cooptati, ad arbitrium episcopi loci ex quouis hominum genere eligi debebant, si ab *honoratis* & *curialibus* discesseris, quos in ciuilibus patriæ suæ muneribus seruire oportebat, & quibus

(a) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcop. leg. XLII. Quia inter cætera Alexandrinæ legationis inutilia, hoc etiam decretis scriptum est, *vt reuerendissimus episcopus de Alexandrina ciuitate aliquos non exire* (quod quidem terrore eorum, qui *parabolani* nuncupantur, legationi insertum est,) placet nostræ clementiæ; vt nihil commune clerici cum publicis actibus vel ad curiam pertinentibus habeant. Gothofred. Not. in loc. Sane clericorum eos numero fuisse, tum huius legis principium, tum vtraque hæc lex & sequens, sub hoc titulo collectæ, ostendunt.

(b) Baron. an. CCCCXVI. p. 400. (Tom. V. p. 406.) Fuisse hos (Parabolanos) minoris ordinis clericos allectos exordium dari hoc anno rescripti insinuare videtur.

(c) Cod. Theod. ibid. leg. XLIII. *Parabalani* (qui ad curanda debilium ægra corpora deputantur) quingentos esse ante præcepimus: sed quia hoc minus sufficere in præsenti cognouimus, pro quingentis sexcentos constitui præcipimus.

adeo

adeo nulla in ecclesiasticum aliquod officium sese immittendi venia concedebatur. Gubernationi & mandato episcopi subesse iussi erant, vt ex eadem lege, quæ prioris legis emendatio est, apparet. Per istam enim iurisdictioni *præfecti Augustalis* (quemadmodum summus magistratus ciuilis *Alexandriæ* vocabatur;) subiiciebantur, per hanc autem legem *Theodosius* pristino decreto suo reuocato, curæ & arbitrio eos in totum subiiciebat episcopi, seu (vt *græcus* auctor, qui ecclesiasticas constitutiones e lege ciuili [d] collegit, eum nuncupat) *papæ*; intelligens non pontificem *Romanum*, vt nonnulli ex ignorantia falso existimant, sed papam seu episcopum *Alexandrinum*. Tunc enim quemuis episcopum *papam* appellare moris erat, quomodo alibi [dd] ostendimus. Quo tempore hic ordo cœperit, certo definiri non potest. Prima eius notitia in his *Theodosii Iunioris* legibus an. CCCCXV. habetur, quæ tamen de eo, non tanquam recens orto sed iam ante in ecclesia instituto, loquuntur. Circa idem tempus, quo *copiatæ* sub *Constantino* orti sunt, probabiliter institutus est, quando quædam humanitatis officia, a christianis ante voluntarie, prout sua quemque pietas instigabat, peracta iam in ordinarium abierant munus, & certus hominum ordo ad eiusmodi officia speciatim erat delegatus. Non peculiarem ecclesiæ *Alexandrinæ* ordinem fuisse, ex eo patet, quod mentio facta est *parabolanorum*, qui *Ephesi* tempore concilii secundi an. CCCCXLIX. heic celebrati, fuerint. Nam BASILIVS *Seleuciensis*, qui *Flauiani* damnationi & absolutioni *Eutychis* hæretici heic subscripserat, quum ad palinodiam canendam in concilio *Chalcedonensi* adduceretur, caussam suam ita tuebatur, vt ab armatis militibus vna cum *Barsuma* eiusque monachis & *parabolanis* [e] ma-

(d) Collect. Constit. Eccles. lib. I. tit. III. c. XVIII. (apud Iustell p. 1255.) παραβολάνοι γίνονται καὶ κατὰ δοκιμασίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, μὴ ὄντες ἀξιωματικοὶ καὶ βουλευταί, ὀφείλοντες ἐπιμελεῖσθαι τῶν λελωβημένων, καὶ ταῖς κελεύσεσι τοῦ πάπα πειθαρχεῖν. Parabolani ex episcopi Alexandrini arbitrio fiunt, qui non sunt in dignitate constituti, vel curiales: & confectorum morbis curam gerere debent, eiusque *papæ iussis obsequi*.

(dd) lib. II. c. II. §. VII. pag. 76. 77.

(e) Concil. Chalced. Act. I. (Tom. IV concil. p. 252.) εἰσέτρεχον εἰς τὴν ἐκκλησίαν στρατιῶται μετὰ ὅπλων, καὶ εἰσήεσαν οἱ μονάζοντες μετὰ Βαρσουμᾶ, καὶ οἱ παραβαλανεῖς, καὶ πλῆθος ἄλλο πολύ. κ. τ. λ. Irruebant in ecclesiam milites

gnaque

gnaque aliorum hominum turba ecclesiam ingressis ad subscribendum se adactum esse, diceret. Vocabulum primigenium est παραβαλανεῖς, quod vetus interpres recte reddidit *parabalanos*, quod idem est cum *parabolanis*; vtroque enim modo in antiquis auctoribus scriptum legitur. BINIVS autem in *græca* sua conciliorum editione vocabulum ab se non intellectum vertit, *ii, qui circa balnea versantur*, quasi *parabalani* homines essent, publicorum balneorum curam gerentes; quum tamen nunc nemo ignoret, officium eorum alius plane fuisse indolis, nomenque eis datum esse ex ratione ab ea, quæ a balneorum inspectione petitur, multum discrepante.

§. III.

Ratio nominis parabalanorum.

Quod ad rationem nominis eorum attinet, vt miras ALCIATI & ACCVRSII interpretationes, a GOTHOFREDO satis explosas, prætermittamus, DVARENI [*f*] & GOTHOFREDI opinio optima esse mihi videtur, quod vocati sint *parabolani*, quia παράβολον ἔργον, id est, rem periculosissimam tractabant, ministrando videlicet ægrotis, speciatim contagioso morbo & graui pestilentia conflictantibus. *Græci* παραβόλους nominare consueuerunt, qui mercedis caussa ad certamen cum bestiis in amphitheatro se ipsi offerrent. Atque ita SOCRATES historicus [*g*] hac voce vtitur, quum de *Theodosio*, aliquando venationis spectaculum præbente *Constantinopoli*, loquens, *Populus*, inquit, *vociferari cœpit: Cum fera bestia audax quidam parabolus pugnet!* Hi erant ii, quos *Romani bestiarios* & interdum *parabolos* & *parabolarios* vocabant, a græco vocabulo παραβάλλεσθαι, quod significat, vitam hominis periculo exponere, vti illi faciebant, qui certabant bestiis. Hoc sensu christianos, quum ad vitam suam pro CHRISTO profundendam adeo parati essent, generatim *parabolarios* ab ethnicis vocatos fuisse, supra [*gg*] ostendimus. Et GOTHOFRE-

cum armis instabant monachi, qui cum Barsuma & *parabalani* & multitudo alia grandis.

(*f*) Duaren. de Minist. & Benefic. lib. I. c. XIX. Parabolani ideo fortassis dicebantur, quia παράβολον ἔργον, rem periculi & discriminis plenam, tractabant.

(*g*) Socrat. lib. VII c. XXII. ὁ δῆμος κατεβόα, δεινῷ θηρίῳ ἕνα τῶν εὐψύχων παραβόλων μάχεσθαι.

(*gg*) lib. I. c. II. §. IX. pag. 24.

DVS [*b*] ac alii quidam [*i*] viri docti sentiunt, antiquam *græci* exemplaris lectionem in epistola *Pauli* ad *Philippenses* cap. II, 30. habuisse παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ *vitam periculo exponens*, quemadmodum vetustus quidam apud *Fratres Puteanos* interpres id reddidit: *Parabolatus de anima sua.* Eodem sensu hi primitivæ ecclesiæ *parabolani*, de quibus nunc sermo nobis est, nomen suum habuerunt ab exponendo vitam suam periculo, dum ægrotis in quibusuis contagiosis & exitiabilibus morbis ministrabant.

§. IV.

Leges & regulæ quædam ad vitam & mores eorum attinentes.

Hoc solum adhuc de iis adnotabo, quod, quum plerum-

(*b*) Gothofr. Not. in Cod. Th. lib. XVI. tit II. leg. XLII. Apostolus *Philipp. II. com. vlt.* διὰ τὸ ἔργον τοῦ χριστοῦ μέχρι θανάτου ἤγγισε παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ vbi vetustissimus etiam interpres, qui apud clarissimos mihique coniunctissimos fratres Puteanos optimæ notæ, *parabolatus de anima sua*, vertit: & male qui in παραβουλευσάμενος id vertunt. Et rursum παραβουλευσάμενος, ad locum Pauli respiciens, εἰς θάνατον ἑαυτὸν ἐκδούς: sed ibi restituendum, παραβολευσάμενος: in veteri glossario *desperatus* παράβολος: item παράβολοι, παράδοξοι. Denique παραβολεύσασθαι idem est quod ῥιψοκινδυνεύειν: Glossæ Philoxeni, παραβολεύσασθαι *periculum facere.* Valeant itaque iam Accursii nugæ, adserentis medicos contemtim *parabolanos* vocari solitos, eo quod multas haberent parabolas, quodque vt quisque loquacior est, ita & doctior medicus vulgi sententia & opinione existimetur: Immo valeant etiam Alciati deducentis a voce παρὰ & βῶλος, quasi *glebæ adscriptos*, dicas.

(*i*) Grotius in Phil. II, 30. Omnino legendum est παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ, id est, vitam *obiectans periculis*, quomodo viri magni Scaliger & Salmasius monuere. Plinius in epistolis, *periculosa vtque græci melius exponunt* παράβολα. Latinus interpres recepto vetustior posuerat heic *parabolatus est animam suam.* Nam Latine *parabolani* dicuntur, qui cum vitæ periculo ægrotis adsunt. Hammond. in Phil. II, 30. Vox παραβουλευσάμενος nuspiam occurrit, nisi apud *Hesychium*, *Phauorinum* & alios glossographos; qui non modo videntur eam hinc desumsisse, sed legisse παραβολευσάμενος, quamuis editiones aliter habeant. Nam ea vox collocatur inter παραβολὴ & παραβόλιον, inter quæ litterarum ordo non patitur collocari παραβουλευσάμενος. Itaque verisimillimum est heic quoque legendum esse παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ. Sic παράβολος apud Aristophanem, & ῥιψοκίνδυνος, *qui se in periculum conicit;* quo sensu habemus παραβεβλημένος 2 Macch. XIV, 38. Hæc autem est ipsa notio vocis apud *Hesychium*, qui eam interpretatur εἰς θάνατον ἑαυτὸν ἐκδιδούς, *qui se ipse in mortis periculum conicit.* cætera.

que

que, vt nominis fert ratio, expertæ audaciæ & confidentiæ essent homines, quauis occasione ad immiscendum sese dissidiis, in ecclesia vel republica obortis, parati fuerint. Quemadmodum in controuersia inter *Cyrillum* episcopum & *Orestem* moderatorem *Alexandriæ* videntur fecisse. Quæ caussa fuit, quamobrem *Theodosius* eorum numerum ad quingentos reduxerit, eisque *præfecti Augustalis* inspectioni submissis seuere interdixerit, ne in vllis spectaculis publicis vel communi ciuitatis concilio, vel foro comparerent, nisi quis suam ipsius, vel tamquam procurator totius societatis caussam heic agendam haberet. Atque tunc sine vllo sui ordinis in subsidium adsumto solus in iudicium venire debebat. Et quamquam hanc legem, quantum ad primam eius partem, non multo post abrogauit, sexcentos eos esse & episcopum electionem & cognitionem eorum habere permittens; tamen in ceteris partibus vniuersis saluam & inuiolatam manere iussit, & denuo occasionibus & modis supra dictis in vnum coire [k] eis interdixit. Et *Iustinianus* hanc legem codici suo eam inscribens perpetuam fecit. Id quod ostendit, magistratus ciuiles hos *parabolanos* pro formidabili hominum cœtu semper reputasse, adeoque vigili animo & oculis obseruasse & habuisse arctius, vt ne, dum ecclesiæ seruirent, detrimentum adferrent reipublicæ, sed intra demandati sibi muneris limites sese tenerent.

LIBRI TERTII
CAPVT DECIMVM
DE CATECHISTIS.
§. I.

Catechistæ *non distinctus clericorum ordo, sed ex quouis alio ordine electi.*

HActenus de singularibus ordinibus ecclesiasticis in primitiua ecclesia disseruimus, qui ad singularia quædam officia & functiones obeundas fuerunt instituti. Erant autem offi-

(k) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XVIII. Hi sexcenti viri reuerendissimi sacerdotis præceptis ac dispositionibus obsecundent: reliquis, quæ dudum latæ legis forma complectitur super his *parabolanis*, vel de spectaculis, vel de iudiciis, ceterisque (sicut iam statutum est) custodiendis.

cia quædam alia, quæ non distincti cuiusdam ordinis homines requirebant, sed a cuiusuis ordinis hominibus peragi poterant, de quibus etiam non nihil monendum est, quando iam in enarrandis ecclesiæ clericis sumus occupati. De *catechistis* primo loco dicemus, quorum erat, catechumenos primis religionis elementis instituere & hoc modo ad recipiendum baptismum præparare. Hoc officium interdum ab ipso episcopo peragebatur, quemadmodum ex loco quodam AMBROSII [a] apparet, vbi certa quadam die dominica post lectas sacras scripturas & habitum in eas sermonem, dimissis catechumenis, nonnullis competentibus, hoc est, baptismi candidatis, in baptisteriis symbolum se tradidisse, narrat. Hoc factum est *dominica palmarum*, vbi ipse episcopus catechumenos, pridie paschatis baptizandos, erudire consueuit. THEODORVS LECTOR [b] eiusdem consuetudinis meminit, cum perhibet, ante tempus *Timothei* episcopi *Constantinopolitani* symbolum *Nicænum* numquam in ecclesia publice recitari solitum, nisi semel in anno, nimirum die parasceues, hoc est, passionis & mortis Domini nostri IESV CHRISTI, quo episcopo moris fuit catechisare. Aliis temporibus presbyteri & diaconi erant catechistæ. CHRYSOSTOMVS hanc functionem obiit, quum esset presbyter *Antiochiæ*, vti ex ipsius quadam homilia [c] patet, quæ inscripta est κατήχησις πρὸς τοὺς μέλλοντας φωτίζεσθαι, *catechesis ad illuminandos*, h. e. *ad candidatos baptismi*. *Deogratias* catechistes erat, quum esset diaconus *Carthagine*, quemadmodum ex libro AVGVSTINI [d] *de catechisandis*

(a) Ambros. Ep. XXXIII. Post lectiones atque tractatum, dimissis catechumenis symbolum aliquibus competentibus in baptisteriis tradebam basilicæ.

(b) Theodor. Lector Collectan. lib. II. p. 563. Τιμόθεος τὸ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ πατέρων τῆς πίστεως σύμβολον, καθ' ἑκάστην σύναξιν λέγεσθαι παρεσκεύασεν, ἐπὶ διαβολῇ δῆθεν Μακεδονίου, ὡς αὐτοῦ μὴ δεχομένου τὸ σύμβολον, ἅπαξ τοῦ ἔτους λεγόμενον πρότερον ἐν τῇ ἁγίᾳ παρασκευῇ τοῦ θείου πάθους τῷ καιρῷ τῶν γινομένων ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου κατηχήσεων. Tom. XXVI. Bibl. Patr. p. 86. b. hæc latine ita habent: Timotheus ab amicis rogatus symbolum fidei trecentorum & octo decies patrum per singulas synaxes dici curauit, ad reprehensionem videlicet Macedonii, quasi ille symbolum hoc non receperit, cum antea semel tantum in anno in parasceue scilicet dominicæ passionis, *tempore, quo episcopus catechizabat*, recitatum esset.

(c) Chrysost. Hom. XXI. ad Popul. Antioch.

(d) August. de catechiz. rudibus c. I. Tom. IV. p. 295. edit. Paris. MDCXXXVII.

rudibus

rudibus discimus, quem isto rogante scripsit, subsidium quoddam in hoc peragendo officio ei subministraturus.

§. II.

Lectores non numquam catechistae facti.

Neque vero soli superiores ordines hoc officio functi sunt, sed interdum etiam aliqui ex inferioribus ordinibus ad illud obeundum fuerunt selecti. *Optatus* lector duntaxat ecclesiae *Carthaginensis* erat & *Cyprianus* tamen catechistam, siue vt ille loquitur [*e*], *doctorem audientium*, h. e. infimi ordinis catechumenorum, eum faciebat. *Origenes* haud subliniorem gradum habuisse in ecclesia videtur, quum catechista *Alexandriae* constitutus fuit. Nam & EVSEBIVS [*f*] & HIERONYMVS [*g*] eum duodeviginti tantum annos natum fuisse, dicunt, quum hoc ei officium demandaretur, id quod fuit ad minimum septem annis ante, quam per canones ecclesiae diaconus ordinari potuit.

§. III.

Cur vocati sint a quibusdam graecis *scriptoribus* ναυτολόγοι.

Sub nomine *Clementis Romani* qui delitescit, auctor hoc videtur respexisse, quando ecclesiam cum naue & clericos cum nautis comparans, catechistas ab episcopis, presbyteris & diaconis manifesto distinguit. *Adsimilentur*, inquit [*h*], *proreta episcopo, nautae presbyteris, praefecti laterum diaconis, nautologi*, (quorum officium erat in nauem recipere vectores, cum illisque de naulo pacisci) *catechistis*. Hoc erat proprium catechistarum officium, docere catechumenos, quodnam esset pactum, quod

(Tom. IV. p. 893. edit. Basil. MDLXIX.) Dixisti, quod saepe apud Carthaginem, vbi diaconus es, ad te adducantur, qui fide christiana imbuendi sunt, &c.

(*e*) Cypr. Ep. XXIV. al. XXIX. Optatum inter lectores *doctorem audientium constituimus*.

(*f*) Euseb. lib. VI. c. III. Ἔτος ἦγεν ὀκτωκαιδέκατον, καθ' ὃ τῦ τῆς κατηχήσεως προέστη διδασκαλείου. *Annum aetatis octauum decimum agebat* tunc, cum catechumenis instituendis praefectus est.

(*g*) Hieron. de scriptor. in Origene: *Decimo octauo* aetatis suae *anno* κατηχήσεων opus adgressus, caetera.

(*h*) Clem. Ep. ad Iacob. n. XIV. (apud Coteler. Tom. I. p. 609.) παρεικάσθω ὁ πρωρεὺς ἐπισκόπῳ; οἱ ναῦται πρεσβυτέροις, οἱ τοιχάρχαι διακόνοις, οἱ ναυςολόγοι τοῖς κατηχῦσιν.

facere, & quaenam essent conditiones, quas implere deberent, nimirum poenitentia, fides & noua obedientia, si in nauem christianam, hoc est ecclesiam, recipi vellent, in qua per hunc modum in regnum coelorum traiicere eos oporteret. Hoc intuitu catechistae appellabantur ναυστολόγοι, & vt tales ab episcopis, presbyteris & diaconis distinguebantur. COTELERIVS [i] in bibliotheca quadam regis *Galliarum* codicem manuscriptum se inuenisse dicit, in quo eadem comparatio facta, & ex constitutionibus citata sit, his verbis: *Similis est ecclesia naui. Rector nauis Christus est; proreta episcopus; nautae presbyteri; praefecti laterum diaconi; naustologi lectorum & ministrorum ordo.* Vt adeo in propatulo sit, catechistas non numquam ex inferioribus ordinibus fuisse electos, si qui eorum ad digne obeundum huius functionis partes idonei inuenti fuerint. Et hoc eo minus mirabitur, qui considerauerit, diaconissas, durante earum ordine, priuatum catechistarum officium, rudiores & rusticas feminas domi erudiendo, implere iussas fuisse: Quod heic nihil attinet euincere, quia iam supra de huius ordinis officiis loquentes [ii] illud demonstrauimus.

§. IV.

Num omnes catechistae publice in ecclesia docuerint?

Sed in his casibus vniuersis vnum illud diligenter notandum est, non licuisse istis catechistis catechumenos suos publice in ecclesia instituere, sed tantum in priuatis auditoriis huic rei speciatim destinatis. VALESIVS [k] hoc de *Origene* obseruat,

(i) Cotel. Not. in Constit. Apostol. lib. II. c. LVII. p. 263. n. 40. Erant ναυστολόγοι seu ναυτολόγοι, qui in prora constituti, tum nauem intrantes recipiebant, tum vero cum nauigaturis de futuro itinere colloquebantur, de naulo paciscebantur. Quo circa *naustologos referunt* partim ianitores, ratione videlicet primi nautologorum officii; partim *catechistae*, ratione posterioris. Quam secundam comparationem videre est inferius epistola dicta Clementis ad Iacobum c. XIV. & XV. In MS. Regio 2392 haec nactus sum. Ἐκ τῶν διατάξεων· Ὅτι ἔοικεν ἡ ἐκκλησία νηΐ· ὁ μὲν κυβερνήτης ἐστὶν ὁ Χριστός· ὁ δὲ πρωρεὺς, ὁ ἐπίσκοπος· οἱ ναῦται, οἱ πρεσβύτεροι· οἱ τοίχαρχοι, οἱ διάκονοι· οἱ ναυτολόγοι, τὸ τῶν ἀναγνωστῶν καὶ ὑπηρετῶν τάγμα.

(ii) Lib. II. c. XXII. §. IX. p. 353.

(k) Vales. Not. in Euseb. lib. VI. c. XIX. ad verba ἐπὶ τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας: Hinc colligitur Origenem, qui catechetes fuerat Alexandriae, *in priuato auditorio, non autem in ecclesia catechumenos instituisse.* Neque enim Alexandro &

& recte

& recte hoc colligit ex *inuectiua* DEMETRII episcopi *Alexandrini* in *Alexandrum* episcopum *Hierosolymitanum* & *Theoctistum* episcopum *Caesareensem*, qui *Origeni* publice in ecclesia concionandi impertierant auctoritatem, quum tamen nondum esset presbyter. Haec ridicula fuisset accusatio, si ipse eamdem *Origeni* potestatem antea dedisset, quando duodeuicesimo aetatis anno catechista fuit *Alexandriae*. RVFFINVS quidem in versione EVSEBII diserte adfirmat, *Demetrium* catechisandi & publice docendi in ecclesia ei dedisse auctoritatem [*l*]. Sed haec interpolatio est & falsa verborum EVSEBII interpretatio, quae id non dicunt, sed tantum [*m*], quod a *Demetrio* ecclesiae episcopo catechumenorum institutio, siue, vti nos id reddiderimus, schola catechetica ipsi demandata fuerit, vbi probabiliter ante aliquod tempus etiam grammaticam & alias humaniores litteras docuerat. Eiusmodi scholas catecheticas ecclesiae multis in locis coniunctas exstitisse, ex *nouella* quadam [*n*] LEONIS imperatoris palam est, qui loca ista sacra κατηχούμενα

Theoctisto episcopis id obiiceret, si Alexandriae idem ab Origene factum fuisset. Item Hallier. de Hierarch. Eccles. lib. I. c. VII. p. 66.

(*l*) Ruffin. lib. VI. c. III. Videns Demetrius episcopus, quod ad ipsum praecipue doctrinae gratia & praedicationis verbi Dei, multitudines plurimae conuolarent, *catechizandi ei*, id est docendi *magisterium in ecclesia tribuit*.

(*m*) Euseb. lib. VI. c. III. ἐπειδὴ δὲ ἑώρα φοιτητὰς ἤδη πλείους προσιόντας, αὐτῷ μόνῳ τῆς τοῦ κατηχεῖν διατριβῆς ὑπὸ Δημητρίου τοῦ τῆς ἐκκλησίας προεστῶτος ἐπιτετραμμένης, ἀσύμφωνον ἡγησάμενος τὴν τῶν γραμματικῶν λόγων διδασκαλίαν τῇ πρὸς τὰ θεῖα παιδεύματα ἀσκήσει, ἀπορρήγνυσιν ἅτε ἀνωφελῆ καὶ τοῖς ἱεροῖς μαθήμασιν ἐναντίαν τὴν τῶν γραμματικῶν διατριβήν. Cum plures quotidie discipulos accedentes videret, propterea quod *catechumenorum institutio ipsi soli mandata fuerat a Demetrio episcopo*: ratus grammaticae artis professionem cum diuinae fidei institutione minime consentire, scholam grammaticae litteraturae vtpote inutilem & sacris disciplinis contrariam sine vlla cunctatione abiecit.

(*n*) Leo Nouel. LXXIII. Πρᾶγμα κακῶς μὲν καὶ πρὸ τοῦ κωλύοντος αὐτὸ δικαίου γενόμενον χεῖρον δὲ μετὰ τὸ κωλυθῆναι τολμώμενον (φημὶ δὲ, τὸ ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερῴοις, ἅπερ ὁ πολὺς ἄνθρωπος κατηχούμενα καλεῖν ἔγνω συνοικεῖν τινὰς γυναιξὶν, οὐκ ἄξιον παριδεῖν. Quae res etiam antequam iure prohibita esset, detestabiliter committebatur, at vero post prohibitionem multo detestabilius audetur (quod nempe *in ecclesiarum coenaculis, quae promiscuum vulgus* κατηχούμενα *vocare solet*, quidam cum mulieribus habitant) eam neglectim habere aequum non est.

Vid. Concil. Trullan. c. XCVII. Τοὺς ἀδιακρίτως τοὺς ἱεροὺς τόπους κοινοποιοῦντας ἐν

vocat,

vocat, & ad ecclesiam spectauisse, dicit. Fortassis baptisteria, vt AMBROSIO dicuntur, aut alia quædam loca huic instituto adhibita fuerunt.

§. V.

De successione in schola catechetica Alexandrina.

Eiusmodi scholam, de qua diximus, eam fuisse, par est, credamus, in qua *Origenes* & tot alii viri celebres *Alexandriæ* prælectiones catecheticas habuerunt. *Pantænum* in hac schola an. CLXXXI. docuisse eamque ex antiqua consuetudine doctrinæ sacræ officinam fuisse & ad ætatem vsque suam durasse, auctor est EVSEBIVS [o]. HIERONYMVS originem eius a. S. *Marco*, primo ecclesiæ *Alexandrinæ* fundatore, deducit, *Pantænum* [p] philosophiam christianam *Alexandriæ* docuisse, adserens, vbi consuetudo fuerit antiquitus a S. *Marci* inde temporibus, semper habere *doctores ecclesiasticos*. Vbi per doctores ecclesiasticos non episcopos & presbyteros ecclesiæ, (qui in omnibus ecclesiis æque

τῶν ἐν τοῖς σεβασμίοις ναοῖς κατηχουμένων προστάσσομεν ἐξωθεῖσθαι. Eos, qui - - indiscriminatim loca sacra communia faciunt, etiam ex *catechumeniis*, quæ sunt in venerabilibus templis, extrudi iubemus.

Balsam. in h. l. ἱεροὶ τόποι λέγονται οἱ ἀφωρισμένοι τῷ Θεῷ, ἤγουν οἱ θεῖοι ναοί, οἱ πρόναοι, κατηχουμενεῖα, καὶ τὰ περὶ αὐτούς. Sacra loca dicuntur, quæ sunt Deo dicata, ædes scilicet diuinæ, & diuinarum ædium porticus seu vestibula & *catechumenia*, & quæ circa ea sunt.

Zonar. h. l. Ἱεροὺς τόπους οὐ τοὺς θείους ναοὺς ἐνταῦθα καλεῖ, ἀλλὰ τὰς περὶ αὐτοὺς κατοικίας, οἷά εἰσι τὰ λεγόμενα κατηχούμενα. Sacrorum locorum nomine non heic templa, sed adiunctas templis habitationes, qualia sunt, *quæ catechumena* appellantur, intelligit.

(o) Euseb. lib. V. c. X. Ἡγεῖτο τηνικαῦτα τῆς τῶν πιστῶν αὐτόθι διατριβῆς τῶν ἀπὸ παιδείας ἀνὴρ ἐπιδοξότατος, ὄνομα αὐτῷ Πάνταινος· ἐξ ἀρχαίου ἔθους διδασκαλείου τῶν ἱερῶν λόγων παρ' αὐτοῖς συνεστῶτος· ὃ καὶ εἰς ἡμᾶς παρατείνεται· καὶ πρὸς τῶν ἐν λόγῳ καὶ τῇ περὶ τὰ θεῖα σπουδῇ δυνατῶν συγκροτεῖσθαι παρειλήφαμεν. Per idem tempus fidelium scholæ præerat vir doctrinæ caussa celeberrimus, nomine *Pantænus*, quippe iam *inde a priscis temporibus*, sacrarum litterarum schola in ea ciuitate fuerat instituta: quæ quidem *nostra adhuc ætate* perseuerat & ab hominibus tum eloquentia, tum diuinarum litterarum studio instructissimis obtineri dicitur.

(p) Hieron, de Scriptor. c. XXXVI. Pantænus Stoicæ sectæ philosophus, iuxta quamdam veterum in Alexandria consuetudinem, *vbi a Marco euangelista semper ecclesiastici fuerunt doctores* - - docuit sub Seuero principe & Antonino cognomento Caracalla.

ac A-

ac *Alexandriæ* ab initio fuerunt,) sed philosophiæ christianæ doctores in ludo catechetico intelligit, quorum ibi successio a primis iactis ecclesiæ fundamentis fuit. Et ista successio aliquot sæculis post fuit continuata. Nam *Pantano* successit *Clemens Alexandrinus* [q]; *Clementi Origenes* [r]; *Origeni Heraclas* [s]; *Heraclæ Dionysius* [t]. Quibus nonnulli [u] *Athenodorum*, *Malchionem*, *Athanasium* & *Didymum* subiungunt. Et auctor *synodici græci* a PAPPO publicati [w] *Arium* in eadem schola, antequam hæresin suam disseminaret, docuisse adfirmat. Facile esset plures alias

(q) Euseb. lib. VI. c. VI. Πανταινὸν Κλήμης διαδεξάμενος τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν κατηχήσεως εἰς ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ καθηγεῖτο. Per idem tempus *Clemens*, *qui Pantæno successerat*, apud Alexandriam catechumenorum institutioni adhuc præerat.

(r) Hieronym. de Scriptor. in Origene: *Hic* Alexandriæ dispersa ecclesia decimo octavo ætatis suæ anno κατηχήσεως opus adgressus, postea a Demetrio eius vrbis episcopo *in locum Clementis* presbyterum confirmatus per multos annos floruit.

(s) Hieron. ibid. Constat eum Alexandriam reuersum *Heraclam* presbyterum adiutorem sibi fecisse κατηχήσεως.

Euseb. lib. VI. c. XXVI. Ἔτος ἦν τοῦτο δέκατον τῆς δηλουμένης ἡγεμονίας, καθ' ὃ τὴν ἀπ' Ἀλεξανδρείας μετανάστασιν ἐπὶ τὴν Καισάρειαν, ὁ Ὠριγένης ποιησάμενος, Ἡρακλᾷ τὸ τῆς κατηχήσεως τῶν αὐτόθι διδασκαλεῖον καταλείπει. Decimus hic erat annus iam dicti imperatoris Alexandri, cum *Origenes* ab vrbe Alexandria migraturus *scholam* ad fideles eius loci instituendos *Heraclæ dereliquit*.

(t) Euseb. lib VI. c. XXIX. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ Δημήτριον ἐπὶ τρισὶ καὶ τεσσαράκοντα ἔτεσι τὴν ἐπισκοπὴν ἐκτελέσαντα, Ἡρακλᾶς τὴν λειτουργίαν παρείληφεν. τῆς δὲ τῶν αὐτόθι κατηχήσεως τὴν διατριβὴν διαδέχεται Διονύσιος, εἷς καὶ οὗτος τῶν Ὠριγένους γενόμενος φοιτητῶν. Alexandriæ cum post mortem Demetrii, qui annos tres & quadraginta sacerdotio perfunctus fuerat, Heraclas ministerium suscepisset ecclesiæ, *scholam ad ciues instituendos obtinuit Dionysius*, qui & ipse vnus e discipulis fuerat Origenis.

(u) Hospin. de templis lib. III. c V. p. 352 b. Quem (Origenem) postea in eodem docendi munere *Heraclas*, *Dionysius*, *Athenodorus*, *Malchion*, *Didymus*, *Athanasius* aliique insequuti sunt, viri non in sacris tantum sed & profanis scientiis doctissimi, quos *catechistas* vocabant a præcipua & maxime necessaria parte institutionis.

(w) Synodic. Tom. I. Concil. p. 1494. (p. 14. editi Argentorat. MDCXXI. 4to)
Πέτρου ἐν κυρίῳ τελειωθέντος Ἀχιλλᾶς διαδέχεται, καὶ Ἄρειον τῇ αἱρέσει καὶ φιλαρχίᾳ κρατούμενον, καὶ τοῖς Μελετίου τολμήμασιν ἀντιθέως συμπράττοντα, ἀπατηθεὶς χειροτονεῖ πρεσβύτερον καὶ τῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διδασκαλείῳ προΐστησιν. Petro in Domino defuncto Achillas successit: qui *Arium* ipsa hæresi & dominandi cupiditate victum & Meletii ausis nefarie cooperantem deceptus presbyterum constituit & *scholæ Alexandrinæ præfecit*.

istiusmodi scholas, quæ *Romæ*, *Cæsareæ*, *Antiochiæ* & alibi locorum fuerunt, recensere; sed de his loquendi alia nobis sese offeret occasio, quando christianorum imperatorum inuitamenta ad aperiundos bonarum litterarum ludos & constituendos liberalium artium & scientiarum magistros sumus consideraturi. Quæ de hoc argumento in medium heic adtulimus, ea in præsenti sufficere possunt, vt, quodnam catechistarum officium & quis scholarum catecheticarum in ecclesia vsus fuerit, inde condiscamus.

LIBRI TERTII
CAPVT VNDECIMVM
DE ECCLESIECDICIS ET DEFENSORIBVS, SEV SYNDICIS ECCLESIAE.

§. I.

Quinque genera **defensorum** ***notantur, quorum duo tantum ad ecclesiam spectant.***

ALiud officium, de quo heic fas est dicere, quia interdum, etsi non semper, a clericis administratum fuit, est officium *defensorum*. Quod vt intelligatur, primum necesse est distinguere inter *ciuiles* & *ecclesiasticos defensores*. GOTHOFREDVS enim generatim quatuor eorum genera fuisse existimat, videlicet *defensores senatus*, *defensores vrbium*, *defensores ecclesiarum & defensores pauperum*. Sed vnum adhuc addere potuisset eorum, quos [a] VLPIANVS *defensores rerumpublicarum* nuncupat, quorum officium erat, in gerendis publicis corporis seu societatis, ad quam pertinebant, negotiis procuratores seu syndicos agere: quod genus *defensorum* primum ab *Alexandro Seuero*, vt LAMPRIDIVS [b] in vita eius commemorat, institutum est. *Defensores ciuitatum*, siue, vt alias vocantur, *defensores plebis*, genus quoddam tribunorum plebis erant, quorum inter officia hoc erat præcipuum, vt plebeia conditione homines ab insultibus & oppressione magnorum & diuitum defenderent. Horum ad imitationem *ecclesiasti-*

(a) Digest lib. XLIX. tit. IV leg. l. §. 13. Tutores, item *defensores rerumpublicarum* & curatores adolescentium vel furiosi tertium diem habere debent, idcirco quia alieno nomine appellant.

(b) Lampríd. Vit. Alexand. Corpora omnium constituit, vinariorum, lupinariorum, caligariorum & omnino omnium artium: hisque ex sese *defensores* dedit.

cos

eos defensores institutos fuisse autumo, quemadmodum eorum tum appellatio tum officium aperte indicare mihi videtur.

§. II.

De defensoribus pauperum.

Defensores pauperum idem prorsus in ecclesia, quod *defensores plebis* in republica, gerebant officium. Si quis enim vel ex pauperibus, vel virginibus vel viduis ad ecclesiam pertinentibus a diuite quodam iniuriam pateretur vel opprimeretur, horum defensorum, tamquam curatorum & aduocatorum illarum erat, eis succurrere & ad magistratus de attribuendo illis iure adire. Hoc ex decreto, in concilio quinto [c] *Carthaginensi* an. CCCCI. facto, patet, quod etiam codici *Africano* insertum est, & ita habet: *Ab imperatoribus vniuersis visum est postulandum, propter adflictionem pauperum, quorum molestiis sine intermissione fatigatur ecclesia, vt defensores eis, aduersus potentias diuitum, cum episcoporum prouisione delegentur.*

§. III.

De defensoribus ecclesiæ, *eorum officio & functione.*

Quod ad aliud defensorum genus attinet, qui dicuntur *defensores ecclesiæ* (de quibus separatim loquor, quia GOTHOFREDVS inter eos distinguit, aliis licet eos vnos eosdemque esse statuentibus) istorum officium cum alius generis ciuilium defensorum, quos *defensores rerumpublicarum* nuncupant, officio prorsus idem videtur fuisse. Sicut enim hi procuratores & syndici suæ quisque societatis erant, ad publica collegiorum suorum negotia legibus gerenda obligati, quotiescumque sese offerret occasio: ita isti pro ecclesia, cuius erant procuratores, idem faciebant. Caussam ecclesiæ vel cuiusuis ecclesiastici agere eos oportebat, si quis iniuria adfectus vel oppressus a ciuili quodam iudicio in integrum restitui necesse haberet. Quod si caussa illic decidi non posset, ad ipsos imperatores nomine ecclesiæ eam deferre ab eisque peculiare mandatum in oppressi gratiam

(c) Conc. Carth. V. c. IX. (Tom. II. p. 1217.) vid. Cod. ecclef. African. c. LXXV. (Tom. II. Conc p. 1095. 1096.) Σύμπασιν ἔδοξεν αἰτῆσαι ἀπὸ τῶν βασιλέων διὰ τὴν πενήτων κάκωσιν, ὧν ταῖς ἐπαχθείαις ἀπαύστως ἡ ἐκκλησία παρενοχλεῖται, ὥστε ἐκδίκους τούτοις μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλεγῆναι κατὰ τῆς τῶν πλουσίων τυραννίδος.

procurare debebant. Ita POSSIDIVS [d] in vita *Augustini* narrat, quod quum circumcelliones effrenata & furiosa animi cupiditate rapti ex clericis catholicis nonnullos spoliassent & occidissent, *defensor ecclesiæ* has iniurias vltus & persequutus fuerit, ne pax ecclesiæ amplius turbaretur vel impediretur. Similiter in concilio *Carthaginensi* primo [e] legimus, quod, quum sit contra leges imperatorias, si quis laicus clerico officium sæculare demandare sustineat, talis iniuria ecclesiæ illata, vindicari possit, si *ecclesiæ defensores* officio suo non desint. Quod aperte indicat, defensorum officium fuisse, iura ecclesiæ legibus concessa fideliter tueri, & si qua eorum violatio fieret, violatores coram magistratibus persequi, & sententiam, quam in ecclesiæ gratiam ferrent, exsequi. Porro ex lege quadam *Arcadii* & *Honorii* proxime sequenti paragrapho recitanda, obseruari potest, in casu necessitatis similiter ad imperatores adire, eorumque mandata ad iudices inferiores deferre debuisse, si aliter ius obtinere non possent. Per canonem quemdam concilii *Chalcedonensis* defensores potestate etiam instruuntur otiosos monachos & clericos admonendi, qui sine venia vel mandato episcopi sui in regiam ciuitatem *Constantinopolim* commeabant; et si admoniti nihilo secius ibi commorari pergerent, iidem defensores vi inde expellere [f] & ad lares suos repetendos adigere eos poterant. Ex legibus etiam *Iustiniani* [g] patet, defensores vna cum oeconomis inspectores fuisse quosdam *copiatarum* siue magnæ societatis *decanorum*, quorum erat in exsequiis

(d) Possid. Vit. Aug. c. XII. De qua re, ne pacis ecclesiæ amplius impediretur profectus, *defensor ecclesiæ* inter leges non siluit. cætera.

(e) Conc. Carth. I. c. IX. (Tom. II. p. 616.) Ipsis non liceat clericos nostros eligere apothecarios vel ratiocinatores. - Quod si iniuria constitutionis imperatoriæ clericos inquietandos putauerint, si *defensio ecclesiastica* nos non deridet, pudor publicus vindicabitur.

(f) Concil Chalced. c. XXIII. ὥρισε ἡ ἁγία σύνοδος, τοὺς τοιούτους ὑπομιμνήσκεσθαι μὲν πρότερον διὰ τοῦ ἐκδίκου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης ἐκκλησίας ἐπὶ τῷ ἐξελθεῖν τῆς βασιλευούσης πόλεως· εἰ δὲ τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν ἐπιμένοιεν, ἀναισχυντοῦντες, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκβάλλεσθαι καὶ τοὺς ἰδίους καταλαμβάνειν τόπους. Statuit sancta synodus, vt ii prius a *sanctissimæ ecclesiæ defensore* admoneantur, vt imperatoria vrbe excedant: si autem in iisdem negotiis impudenter perseuerent, vt *per eundem defensorem eiiciantur*, & in propria loca reuertantur.

(g) Iustin. Nouel. LIX. c. I. seqq.

mini-

ministrare, vt antea ostendimus. Horum cura, tum quod ad eos ipsos, tum quod ad eorum reditus, defensoribus commissa erat. Inquirere itidem debebant, num singuli clerici ad ecclesiam pertinentes, matutinæ pariter & vespertinæ liturgiæ in ecclesia sedulo interessent, & ad episcopum referre, si quis eam neglexisset, vt censura ecclesiastica [*h*] animaduertere in eum posset. Hæc fuere præcipua, si non sola, defensorum in primitiua ecclesia officia. Spiritualem enim potestatem seu iurisdictionem in clericos habebant nullam; neque ad caussas criminales, grauiores leuioresue essent, episcopi nomine audiendas tum admitti consueuerunt; sed hæc ad eos posterioribus sæculis deuoluta sunt, vti MORINVS [*i*] longa quadam dissertatione de hoc argumento fuse ostendit, quo lectorem huius rei cupidum remitto, satis habens de officio defensorum ea tradidisse, quæ proximis post eorum institutionem temporibus in vsu fuisse, reperi.

§. IV.

De eorum natura & qualitate. Vtrum clerici fuerint an laici.

Sequitur nunc, vt in naturam & qualitatem eorum inquiramus, vtrum de clericis fuerint, vel laicis? In hoc enim viri docti non consentiunt. PETAVIVS [*k*] eos semper laicos fuisse dicit. MORINVS [*l*] autem & GOTHOFRE-

(*h*) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XLII. n. 10. *Διὸ παντὶ τρόπῳ τοὺς κληρικοὺς ψάλλειν κελεύομεν, καὶ καταζητεῖσθαι αὐτοὺς παρὰ τῶν κατὰ καιρὸν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, καὶ δύο πρωτοπρεσβυτέρων ἑκάστης ἐκκλησίας, καὶ τοῦ καλουμένου ἄρχοντος ἤτοι ἐξάρχου καὶ τοῦ ἐκδίκου ἑκάστου ἁγιωτάτης ἐκκλησίας, καὶ τοὺς μὴ εὑρισκομένους ἀμέμπτως ταῖς λειτουργίαις προσκαρτεροῦντας ἔξω τοῦ κλήρου καθίστασθαι.* Quapropter omnimodo clericos psallere iubemus, & ipsos inquiri a Deo amantissimis pro tempore episcopis & duobus presbyteris in singulis ecclesiis, & ab eo, qui vocatur archos vel exarchos & ab *ecdico* siue *defensore* cuiusque sanctissimæ ecclesiæ: & eos, qui inuenti non fuerint inculpate in liturgiis perseuerantes, extra clericum constitui.

(*i*) Morin. de Ordinat. Eccles. part. III. Exercit. XVI. c. VII. tot. p. 236 - 239.

(*k*) Petav. Not. in Epiphan. Hæres. LXII. n. X. Fuit defensor non ordinis sed officii nomen, *quod laici gerebant*, qui ecclesiæ iura in ciuili foro propugnabant.

(*l*) Morin. ibid. Exercit. XVI. c. VI. n. XVI. Dico ex antiquis monumentis constare, *illos ecclesiarum defensores potissimum fuisse clericos.* Dicit enim synodus Chalced. *Si oeconomum aut defensorem aut paramonarium promoueat episcopus &c.* Sed oeconomus erat clericus, ergo & defensor. Deinde dignita-

DVS [m] ex meliore ratione contrarium tuentur, quod initio generatim ex clericis selecti fuerint, vsque dum ex peculiaribus quibusdam rationibus satius esse visum sit, habere legis peritos, qui hoc munere in ecclesiis *Africanis* fungerentur. Hæc mutatio circa annum CCCCVII. facta est, quando patres *Africani* in concilio *Carthaginensi* [n] hac de re ita statuerunt: *Placuit, vt petant legati a gloriosissimis imperatoribus, vt dent facultatem DEFENSORES constituendi SCHOLASTICOS, qui in actu sunt vel in munere defensionis caussarum, vt more sacerdotum prouinciæ, iidem ipsi, qui defensionem ecclesiarum susceperunt, habeant facultatem pro negotiis ecclesiarum, quoties necessitas flagitauerit, vel ad obsistendum obrepentibus vel ad necessaria suggerenda, ingredi iudicum secretaria.* Huic petitioni gratificaturus HONORIVS post paullo legem publicauit, qua libertatem eis concessit pro lubitu aduocatum sibi eligendi defensorem. Lex ea ita habet [o]: *Priuilegia, quæ ecclesiis & clericis legum decreuit auctoritas, hoc quoque præceptione sancta & inuiolata permanere decernimus. Atque hoc ipsis præcipuum ac singulare deferimus, vt quæcumque ad ecclesiam tantum pertinentia specialiter fuerint impetrata non per coronatos* (hoc est, GOTHOFREDO recte explicante, non per clericos) *sed ab aduocatis, eorum arbitratu & iudicibus*

tem illam conferebat episcopus: Probabilissimum est igitur nulli alii quam clerico illam contulisse. Præterea eiusdem concilii c. XXIII. auctoritatem dat defensori Constantinopolitano vrbe eiiciendi clericos & monachos in ea sine episcopi mandato diuersantes, eosque domum repetere cogendi. Sane non videntur patres laico homini potestatem istam in clericos & monachos concessuri. Hoc confirmat eiusdem concilii actio I. in qua sæpius refertur Ioannes quidam presbyter & defensor; & infra videbimus quemdam Romanum defensorem sacerdotali dignitate insignitum. Solebat enim Gregorius defensores & rectores patrimoniorum ecclesiæ presbyteros, diaconos & subdiaconos constituere, vt legere est in eius vita apud Ioannem diaconum lib. I. c. LIII. Immo & episcopos, vt ipse testatur lib. X. ep. XLVI.

(m) Gothofred. Not. in Codic. Theod. lib. XVI. tit. II. de epist. leg. XXXVIII. p. 77. Clerici hactenus ipsi ad ecclesiarum defensionem iudiciis sese stitisse videntur: id quod tandem ipsis ecclesiasticis indecens visum: visumque satius, per aduocatos, & sic laicos, simul & forensium rerum peritos, ecclesiam & ecclesiastica priuilegia in ciuili foro defendi.

(n) Concil. African. vulgo dictum can. LXIV. conf. in eamdem sententiam Cod. Can. Afr. Gr. Lat. c. XCVII. (Tom. II. Conc. p. 1113.) & Concil. Mileuitan. II. c. XVI. (Tom. II. Conc. p. 1541)

(o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcop. leg. XXXVIII.

inuiola-

innotescant & sortiantur effectum. Vt adeo iam non amplius defensores de clericis esse necesse esset sed hoc officium frequenter laicis demandaretur. Quod ipsum porro ex ZOSIMI papæ [p], qui circa illud tempus vixit, quadam epistola manifestum est, vbi *Defensores*, inquit, *ecclesiæ, qui ex laicis fiunt, supra dicta obseruatione teneantur, si meruerint esse in ordine clericatus.* Verumtamen in quibusdam locis etiam postea defensores ex clericis fuisse, deprehendimus. MORINVS enim ostendit, in prima concilii *Chalcedonensis* sessione crebram *Ioannis* cuiusdam presbyteri ac [q] *defensoris* fieri mentionem; quemadmodum etiam in multis GREGORII MAGNI epistolis ecclesiæ *Romanæ* defensores ex clericis fuisse dicuntur. Quibus fragmentum aliquod THEODORI LECTORIS ex DAMASCENO [r] sumtum addam, qui de *Ioanne* quodam loquitur, qui ecclesiæ *S. Stephani Constantinopoli*, imperante *Anastasio*, hoc est, sæculo sexto ineunte, diaconus & defensor fuerit. Ex quibus omnibus aduersus PETAVIVM clarissime euincitur, defensores interdum ex clericis & non semper ex caussidicis & laicis, fuisse adoptatos.

§. V.

Ἔκδικοι & ἐκκλησιέκδικοι inter græcos *iidem cum ecclesiæ* latinæ *defensoribus.*

Non prætermittam, oportet, lectorem heic monere, quos *latini* defensores nominauerint, eos a *græcis* plerumque *ἐκδίκους* & *ἐκκλησιεκδίκους* appellatos esse, quod idem ac defensores significat; licet GOTHOFREDVS [s] sine vlla idonea caussa distinctio-

(p) Zosim. ep. I. c. III. (Tom. II. conc. p. 1557.)

(q) Concil. Chalced. Act. I. (Tom. IV. p. 156. a.) Ἰωάννης ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος καὶ ἔκδικος, Ioannes religiosissimus *presbyter & defensor*. it. p. 249. a. d. p. 252. a. p. 253. b. &c.

(r) Damascen. Orat. III. de Imagin. p. 799. vid. quæ sequuntur ex Theodoro. Fragm. Theodor. Lect. edit. a Vales. p. 583. Ἰωάννης δέ τις διάκονος καὶ ἔκδικος τοῦ πολυχθίστου εὐαγοῦς οἴκου Στεφάνου τοῦ τῶν μαρτύρων πρώτου κ. τ. λ. Ioannes quidam *diaconus ac defensor* supra memoratæ sanctæ ecclesiæ protomartyris Stephani &c.

(s) Gothofr. Not. in Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXXVIII. Vt ad istos de foro seu *laicos defensores* reuertamur, *cum his perperam misceri video* προστάτας *seu* ἐκδίκους, de quibus Epiphanius ante hanc legem hæresi LXXII. & can. I. Chalced. Hi enim inter clericos vel clericis proximi censentur.

nem

nem inter eos ſtatuat. Nam non tantum eorum functiones & poteſtas eædem eſſe perhibentur, ſed etiam vbi *græci* de *latinis* defenſoribus loquuntur, ἐκδίκους eos nuncupant, quemadmodum vel in codice eccleſiæ *Africanæ* [t] a IVSTELLO edito, vel a *græcis* vulgo ſic dicto concilio *Carthaginenſi*, ab EHINGERO [u] & BEVEREGIO [x] in Pandectis publicato, videre eſt. An vero προςάτης aliud *græcum* nomen defenſoris ſit, non adeo liquet. Vocabulum illud ſemel ab EPIPHANIO [y] adhibitum legitur, qui loquens de quodam *Cyriaco*, Κυριακὸν προςάτην eum appellat, quod PETAVIVS reddit *Cyriacum defenſorem*. Videtur quidem officium quoddam in eccleſia habuiſſe, quia in epiſtolæ cuiusdam ſubſcriptione clericis, presbyteris, diaconis, hypodiaconis & lectoribus iungitur; an vero hæc idonea faciendi eum defenſorem ratio ſit, id prudenti lectori diiudicandum relinquo.

§. VI.

Cancellarii & defenſores vni iidemque in eccleſia primitiua.

Res vna adhuc diſcutienda eſt, antequam huius argumenti tractationem ſeponamus; nimirum num *cancellarii* & *defenſores* vni & iidem in eccleſia primitiua fuerint? Ad quod vt reſpon-

(t) Cod. Can. Eccleſ. Afric. c. LXXV. ap. Iuſtellum p. 368 ὥστε ἐκδίκους τούτοις μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλεγῆναι κατὰ τῆς τῶν πλουσίων τυραννίδος. Vt *defenſores* eis aduerſus potentias diuitum cum epiſcoporum prouiſione delegentur. Ibid. can XCVII. p. 383. - ὥστε δοθῆναι ἄδειαν τοῦ καταστῆσαι ἐκδίκους σχολαστικούς - vt dene facultatem *defenſores* conſtituendi *ſcholaſticos*.

(u) Concil. Carth. Gr. ap. Ehinger. c. LXXVI. (pag. 265.) ὥστε ἐκδίκους τούτοις μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλεγῆναι κ. τ. λ. vt ſub not. antec. (t). Can. XCIX. αἰτήσωσιν ἀπὸ τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ὥστε δοθῆναι ἄδειαν τοῦ καταστῆσαι ἐκδίκους σχολαστικούς κ. τ. λ.

(x) Concil. Carth. ap. Beuereg. c. LXXVIII. Περὶ ἐκδίκων τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ὀφειλόντων παρὰ τοῦ βασιλέως αἰτηθῆναι - - ὥστε ἐκδίκους τούτοις μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλέγεσθαι κατὰ τῆς τῶν πλουσίων τυραννίδος. De *defenſoribus* eccleſiarum, quæ ab imperatoribus peti debent. - - vt iis *defenſores* cum epiſcoporum prouidentia eligantur aduerſus diuitum tyrannidem. Can. C. αἰτήσωσιν ἀπὸ τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ὥστε δοθῆναι ἄδειαν τοῦ καταστῆσαι ἐκδίκους σχολαστικούς κ. τ. λ. petant a glorioſiſſimis imperatoribus, vt detur facultas conſtituendi *defenſores ſcholaſticos* &c.

(y) Epiph. Hæreſ. LXXII. Marcel. n. X.

deam, manifestum esse, dico, quod non fuerint; quia quamprimum vllam officii *cancellariorum* in ecclesia mentionem inuenimus, expresse ab *ἐκδίκοις* seu defensoribus distinguuntur. In *nouella Heraclii* sæculo septimo incunte facta, qua administrorum ecclesiasticorum, qui in magna ecclesia *Constantinopolitana* esse permittebantur, numerus circumscriptus est, dicitur, debere ibi esse *duos syncellos*, *defensores* [z] *decem*, referendarios duodecim, notarios quadraginta, sceuophylaces, qui presbyteri sint, quatuor, qui diaconi, sex, qui lectores, duos. Non facile est ad definiendum, quodnam *cancellariorum* officium eo tempore fuerit; sed qualecumque demum illud fuerit, ex hoc ipso tamen patet, illos non eosdem fuisse cum defensoribus. Qui legis ciuilis periti sunt, *cancellarios* in foro ciuili non iudices, sed ministros, iudici in inferiore quadam statione apparentes, fuisse norunt. Quod ex titulo quodam, in codice tum *Theodosiano* tum *Iustinianeo* [a] *de adsessoribus & domesticis & cancellariis iudicum*, luculenter patet. HOTTOMANNVS & ACCVRSIVS pro scribis & tabellionibus eos habent; at GOTHOFREDVS in eruditis adnotationibus suis [b] in *codicem Theodosianum* ex CASSIODORO & AGATHIA fuse probat, fuisse custodes secretarii & *cancellarios* dictos, quod steterint ad cancellos, qui secretum a reliquo foro separabant. Ita vt eorum officium tum non fuerit, sedere tamquam iudices & adsessores, sed iudicibus apparere & pacem & bonum ordinem sub ipsis tueri. Et si hæc cancellariorum conditio in republica fuit, eiusmodi aliquod officium in ecclesia tempore *Heraclii*, qui primus eorum meminit, habuisse, credibile est; sed quodnam illud officium præcipue fuerit, ego vlterius definire mihi non sumo, quam quod non idem fuerit cum officio defensorum ecclesiæ.

(z) Heracl. Nouel. II. ap. Leunclav. Iur. Gr. Rom. Tom. I. p. 79. τοὺς μὲν θεοφιλεῖς συγκέλλους εἰς δύο τὸν ἀριθμὸν περιστάντας, καγκελλαρίους δὲ εἰς ιβ, ἐκδίκους δὲ εἰς ι, ῥεφερενδαρίους δὲ εἰς ιβ, νοταρίους δὲ εἰς μ, σκευοφύλακας δὲ, πρεσβυτέρους μὲν δ, διακόνους δὲ ς, ἀναγνώστας δὲ δύο.

(a) Cod. Theod. lib. I. tit. XII. De adsessoribus, domesticis & *cancellariis*.
Cod. Iustin. lib. I. tit. LI. De adsessoribus, & domesticis & *cancellariis* iudicum.

(b) Gothofred. Comment. in Cod. Th. lib. I. tit. XII. de Adsessor. leg. III. pag. 70. 71. 72. 73.

§. VII.

Num defensorum officium idem fuerit, quod hodiernorum nostrorum cancellariorum officium?

Quæri igitur poterit, an hodiernorum nostrorum cancellariorum officium similitudinem quamdam cum defensorum in ecclesia antiqua officio habeat? Sunt viri quidam eruditi, qui eos prorsus eosdem esse statuunt. BEVEREGIVS episcopus vtrorumque auctoritatem ex eodem fonte deriuat: Dicit enim [c], defensores caussas non suo sed episcopi nomine examinasse; neque vero eas tantum, quæ ad pauperes, patrocinium ecclesiæ implorantes, attinerent; „sed etiam presbyteris & diaconis, „cum quocumque vel clerico vel laico litem habentibus, eam„dem licuisse apud πρωτέκδικον seu defensorem mouere. Vnde „concludit, hosce nullos alios esse ecclesiasticos officiales, quam „qui olim ἔκδικοι, πρωτέκδικοι, ἐκκλησιέκδικοι & defensores ec„clesiæ nuncupati sint. Optandum erat, vt vir iste doctus antiqua documenta adtulisset pro potestate, quam vetustis illis defensoribus adscribit. Tunc enim similitudine ad cancellarios sub alio nomine propius accedere viderentur. Sed vero testimonia, quæ adducit, noua omnia sunt, videlicet PAPIAE *glossarium*, BALSAMONIS *meditata* & catalogi administrorum in ecclesia *Constantinopolitana*, vtpote qui libri aliquot sæculis post primam defensorum institutionem, & iis temporibus scripti sunt, vbi *protecdicus* inter *græcos* magnæ auctoritatis & potestatis minister euaserat. Vt adeo, etiamsi cancellariorum potestas eadem fuerit, quæ potestas ἐκδίκων inter recentiores *græcos*; adhuc tamen non satis solide probatum esse videatur, quod cum potestate veterum defensorum prorsus conueniat: siquidem veterum defensorum negotium non fuit, iudicum sed aduocatorum explere officium, nimirum iura pauperum & priuilegia ecclesiæ aduersus quosuis in ea inuolantes defendere. Si quis vero ex antiquis monimentis ostendere potuerit, defensoribus ampliorem fuisse potestatem, orbem eruditum huius rei patefactione maximopere sibi deuinxerit. Interim lector veniam mihi dabit, quod non maiorem eis potestatem adsignauerim, quam faciendi habui auctoritatem. Res obseruatu digna est,

(c) Beuereg. Not. in can. XXIII, concil, Chalced. p. 122. 123.

& viro-

& virorum doctorum ingenia exercere & amplioris disquisitionis argumentum esse poterit.

LIBRI TERTII
CAPVT DVODECIMVM
DE OECONOMIS.

§. I.

Oeconomi *seculo quarto instituti. Institutionis eorum caussæ.*

IN seculi quarti & quinti scriptoribus frequenter ministrum quemdam ecclesiæ offendimus, a *græcis* [a] οἰκονόμον & *latinis* [b] oeconomum vel, vt in AVGVSTINO [c] habetur, *præpositum domus* appellatum. Huius officium erat, totius dioecesis reditus, inspectante episcopo, administrare. Antiquitus enim, vti alio loco [cc] ostendimus, omnes ecclesiæ reditus episcopi fidei concrediti erant, vt ipso mandante & dirigente clericis & pauperibus ecclesiæ distribuerentur: qua in re gerenda archidiaconi sui opera plerumque vtebatur, quippe quem in ferundo magno onere, quod ipsi incumbebat, socium sibi adsciuerat. Sed gentilibus vndiquaque ad fidem christianam sese conuertentibus, & dioecesi qualibet & reditibus ecclesiasticis augescentibus, episcopus ipsiusque archidiaconus alius generis sat multis negotiis implicabantur, quibus maximam temporis sui partem impendere debebant: atque hinc ministros in hunc finem constituere eisque sub nomine *oeconomorum* ecclesiæ hoc negotium demanda-

(a) Concil. Chalced. c. II. (Tom. IV. conc. p. 755.) Εἴ τις ἐπίσκοπος — προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον κ. τ. λ. Can. XXV. τὰς δὲ προσόδους τῆς χηρευούσης ἐκκλησίας σώας φυλάττεσθαι παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς ἐκκλησίας. Viduæ ecclesiæ reditus apud ecclesiæ *oeconomum* saluus custoditor.

Can XXVI. Ἐπειδὴ δὲ ἔν τισιν ἐκκλησίαις, ὡς περιηχήθημεν, δίχα οἰκονόμων οἱ ἐπίσκοποι τὰ ἐκκλησιαστικὰ χειρίζουσι πράγματα κ. τ. λ. Quoniam in nonnullis ecclesiis, vt sæpe a nobis auditum est, episcopi absque *oeconomo* tractant res ecclesiasticas &c.

(b) Liberat. Breuiar. c. XVI. (Tom. V. concil. p. 765. c.) Cum quibus erat Ioannes ex *oeconomo* presbyter factus Tabennesiotis &c. - - Factusque est iterum *oeconomus* habens caussas omnium ecclesiarum.

(c) Possid. Vit. Augustin. c. XXIV. vid. sequent. not. (i) pag. 69

(cc) Lib. II. c. IV. §. VI. vol. I. p. 108. seqq.

re, necessarium credebatur. MORINVS [d] ad deuitandam suspicionem institutos eos fuisse, existimat; neque dubium est, quin in quibusdam ecclesiis hoc consilio instituti fuerint. Nam in residuis fragmentis concilii *Tyrii*, an. CCCCXLVIII. habiti, quæ actis concilii *Chalcedonensis* [e] inserta sunt, legimus, *Ibam* episcopum *Edessæ*, quum a nonnullis dissipatorum ecclesiæ redituum accusaretur, promisisse, se in posterum reditus per oeconomos ex clero ordinatos ad formam ecclesiæ maximæ *Antiochenæ* administrandos curaturum. Neque fere dubium est, quin similis accusatio, in concilio *Chalcedonensi* aduersus *Dioscorum* episcopum *Alexandrinum* facta, ratio fuerit, quæ concilii istius patres induxerit ad generale aliquod decretum hac in caussa in hanc quidem sententiam faciendum [f]: *Quoniam in nonnullis ecclesiis, vt sæpe a nobis auditum est, episcopi absque oeconomo tractant res ecclesiasticas, placuit omnem ecclesiam episcopum habentem, ex proprio clero oeconomum habere, vt nec sine testibus sit ecclesiæ administratio, nec ideo res eius dissipentur & probrum & dedecus sacerdotio inuratur.* Sed istum casum in omnibus ecclesiis exstitisse, persuadere mihi non possum. Hi enim canones manifesto contra eos episcopos facti sunt, qui res ecclesiæ administrabant ἀμάρτυροι *sine testibus*, vt

(d) Morin. de ordinat. eccles. Part. III. Exercit. XVI. c. V. n. III. Cum bona tam immobilia quam quotidianæ fidelium oblationes ad omnem clerum pertinerent, nec esset designata aliqua pars, quæ huius vel illius esset clerici, his bonis curandis, administrandis, & distribuendis deputatus erat e clero aliquis, quem *oeconomum* canones appellant, *ne si episcopus* ea solus administrasset, excepisset, distribuisset, *suspectus aliquando fieret rei communis male administratæ, surreptæ, sibi vindicatæ*, atque eo nomine apud clerum & laicos male audiret.

(e) Concil. Chalced. Act. IX. (Tom. IV p. 631.) Ἔδοξε τῷ αὐτῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Ἴβᾳ, ἐξ οἰκείας γνώμης ἐπαγγείλασθαι, ὅτι δὴ τοῦ λοιποῦ κατὰ τύπον τὸν ἐν τῇ μεγίστῃ τῶν Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ διοικεῖται τὰ πράγματα διὰ οἰκονόμων ἐκ τοῦ κλήρου προβαλλομένων ὑπὸ τῆς αὐτοῦ θεοσεβείας. Placuit eidem religiosissimo episcopo Ibæ ex propria voluntate promittere, quod de cetero secundum formam Antiochenæ maximæ ciuitatis *gubernarentur res per oeconomos ex clero ordinatos* ab eius religiositate.

(f) Concil. Chalced. c. XXVI. Ἐπειδὴ ἔν τισιν ἐκκλησίαις, ὡς περιηχήθημεν, δίχα οἰκονόμων οἱ ἐπίσκοποι τὰ ἐκκλησιαστικὰ χειρίζουσι πράγματα· ἔδοξε πᾶσαν ἐκκλησίαν ἐπίσκοπον ἔχουσαν, καὶ οἰκονόμον ἔχειν ἐκ τοῦ ἰδίου κλήρου, οἰκονομοῦντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου· ὥστε μὴ ἀμάρτυρον εἶναι τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐκ τούτου τὰ τῆς ἐκκλησίας σκορπίζεσθαι πράγματα, καὶ λοιδορίαν τῇ ἱερωσύνῃ προστρίβεσθαι.

verba

verba canonis habent; hoc eſt, ſine archidiacono vel oeconomo, de fideli eorum adminiſtratione teſtaturis. At in iſtis eccleſiis, vbi epiſcopi archidiaconum ſuum in auxilium adhibuerunt, iſta cauſſa conſtituendi oeconomum locum habere non potuit, quia ſuſpicioni malæ adminiſtrationis, æque bene archidiaconi ac alius cuiusdam miniſtri, cui hæc res committi poterat, teſtimonio prouiſum fuit. Et propterea generaliorem &, vt ego quidem exiſtimo, certiorem huius officii in eccleſia inſtitutioni rationem adſignaui.

§. II.

Semper ex clero eligendi.

Hanc meam opinionem porro confirmat, quod oeconomi æque ac archidiaconi ſemper ex clero debuerunt adoptari. Ita enim canones conciliorum *Tyrii* & *Chalcedonenſis* iam citati expreſſis verbis præcipiunt. Cui opinioni etiamſi quid vel maxime contrarium videatur, fuit tamen hæc conſtans praxis eccleſiæ. In actis concilii *Epheſini* [g], quæ etiam concilio *Chalcedonenſi* inſerta ſunt, offendimus quemdam *Chariſium*, qui & presbyter & oeconomus eccleſiæ *Philadelphienſis* vocatur. Et LIBERATVS [h] de *Ioanne* quodam loquitur, qui oeconomus *Alexandriæ* & presbyter in *Tabenneſo*, regione ad *Alexandriam* ſpectante, fuerit. POSSIDIVS in vita AVGVSTINI [i] narrat, quod ſemper vnum ex clericis ſuis *præpoſitum domus*, vti eum vocat, conſtituerit, cuius officium eſſet, curam redituum eccleſiaſticorum agere, & rationem acceptorum expenſorumque reddere, ſi ab eo requireretur. Et in eamdem ſententiam SOCRATES [k] de *Theophilo* epiſcopo *Alexandriæ*

(g) Concil. Epheſin. Act. 1, in conc. Chalced. (Tom. IV. p. 292 b.) Sanctiſſimo & vniuerſali concilio Deo amabili congregato in Epheſina ciuitate metropoli a *Chariſio presbytero & oeconomo* Philadelphiæ.

(h) Liberat. Breuiar. c. XVI. vid. not. antec. (b) p. 67

(i) Poſſid. Vit. Aug. c. XXIV. Domus eccleſiæ curam, omnemque ſubſtantiam ad vices valentioribus clericis delegabat & credebat: numquam clauem, numquam annulum in manu habens, ſed ab eisdem *domus præpoſitis* cuncta accepta & erogata notabantur.

(k) Socrat. lib. VI. c. VII. Δύο ἐξ αὐτῶν παρεκάλεσε συμεῖναι αὐτῷ, καὶ μόλις μὲν ἔπεισεν· ὡς ἐπίσκοπος δὲ ὅμως καὶ προσηνάγκασεν, καὶ τῇ τῶν κληρικῶν ἀξίᾳ τιμήσας, τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῖς ἐνεχείρισεν. Duos ex illis rogauit, vt ſecum manere vellent. Et ægre quidem illis perſuaſit: verum vt epiſcopus tandem compulit. *Cum igitur eos clericos ordinaſſet, diſpenſationem rerum eccleſiæ eis commiſit.*

dicit, quod; quum aliquando duos monachos ad honorem clericalem euexisset, dispensationem rerum ecclesiæ eis commiserit. Vt adeo & lex & praxis ecclesiæ fuerit, oeconomos ex clericorum ordine eligere, nec vllum exemplum vel præceptum in contrarium deprehendamus. Quod aperte indicat, veram caussam, cur hoc munus, quod antea ad archidiaconos spectavit, in eos deuolutum sit, non fuisse aliam, nisi quod ob negotiorum multitudinem archidiaconi illud curare non potuerint.

§. III.

Officium eorum, curam redituum ecclesiæ gerere, speciatim sede episcopali vacante.

Quodnam officium ipsum fuerit, ex iis constare potest, quæ iam diximus: quibus hoc vnum tantummodo addam, quod ex auctoritate concilii *Chalcedonensis* [l] oeconomus, quoad sedes episcopi vacaret, functionem suam continuare & ecclesiæ reditus curare atque prospicere debuerit, vt succedenti episcopo integri reseruarentur. Qui canon eo spectasse quibusdam non sine ratione videtur, vt moræ in explendis sedibus vacantibus anteuerteret, vt ne quis metropolitanus vel interuentor, cuius curæ ecclesia viduata suberat, spe ditescendi ex bonis ecclesiæ noui episcopi electionem differre animum induceret. Verum enim vero siue hæc caussa fuerit, siue non fuerit, id certe indicat, fuisse hos homines generatim singulari fide & recte factorum laude illustres, siquidem ecclesia in illis tantopere confidere potuit.

§. IV.

Consensus clericorum in eorum electione necessarius.

Et sane nulla non cura in eorum electione adhibebatur, vt essent istiusmodi notæ homines. Quam in rem nonnulli canones ab vniuerso clero eos eligi iubent; quemadmodum speciatim THEOPHILVS episcopus *Alexandriæ* [m] in epistolis suis ca-

(l) Concil. Chalced. c. XXV. vid. supra §. I. not. (a) p. 67.

(m) Theophil. can. IX. ap. Beuereg. Pandect. Tom. II. p. 173. ὅτι γνώμῃ παντὸς ἱερατείου οἰκονόμον ἀποδειχθῆναι ἕτερον, ἐφ' ᾧ συντίθεται καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀπόλλων, πρὸς τὸ τὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς δέον ἀναλίσκεσθαι. Vt *totius sacerdotalis ordinis sententia alius renuntietur oeconomus*, in quo Apollo quoque episcopus consensit, vt bona ecclesia in ea quæ oportet impendantur.

noni-

nonicis hac in re præcipit. Quod constitutum non nisi æquum & iustum erat. Quum enim ad vniuersum clerum reditus ecclesiæ attinerent, quippe e quibus victum & amictum necessarium habebant, fas erat, oeconomum, cuius curæ reditus isti committerentur, communi suffragio eligi, vt eo fine vllius contradictione admisso, nullus conquerendi caussam haberet, quod portione sua esset defraudatus.

LIBRI TERTII
CAPVT DECIMVM TERTIVM
BREVIS NARRATIO DE QVIBVSDAM ALIIS INFERIORIBVS ADMINISTRIS IN ECCLESIA.

§. I.

De παραμοναρίοις *seu* mansionariis.

PRæter hos iam commemoratos administros sæculo quarto & quinto pauci quidem alii fuerunt, quorum nomina vulgo non adeo obuia sunt, adeoque vel verbo eos indicabo, neque accuratiori officiorum & functionum ipsorum disquisitioni tempus meum impendam. Idem canon [a] concilii *Chalcedonensis*, qui de oeconomis & defensoribus loquitur, alius etiam ad ecclesiam spectantis ministri facit mentionem, qui istius concilii lingua vocatur παραμονάριος. Sed interpretes & critici de huius vocabuli significatu non concordant. In vetusta DIONYSII EXIGVI versione redditur *mansionarius* & in lectione ad marginem explicatur per vocabulum *ostiarii*. Et certe in ecclesia *Romana* viuente *Dionysio Exiguo* hoc erat *mansionarii* officium. Nam GREGORIVS MAGNVS non multo post in dialogo quodam suo [b] loquens de *Abundio mansionario*, *custodem* etiam *ecclesiæ* eum appellat; & in alio dialogo *mansionarii* [c] officium esse dicit, accende-

(a) Concil. Chalced. c. II. Εἴ τις ἐπίσκοπος - - προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ προσμονάριον (ita lego in edit. Labb. Tom. IV. p. 755.) κ. τ. λ. Si quis Episcopus - - propter pecunias promouerit oeconomum, vel defensorem, vel *paramonarium* &c.

(b) Gregor. M. Dial. lib. III. c. XXV. Inscriptio capitis sic habet: *De Abundio mansionario ecclesiæ beati Petri.* Ipsum caput ita incipit: Alius hic non ante longa tempora (sicut nostri Seniores referunt) *custos ecclesiæ Abundius* dictus est magnæ humilitatis atque grauitatis vir &c.

(c) Ibid. Dial. lib. I. c. V. *Constantius mansionarius* quadam die, dum in eadem ecclesia oleum deesset, & vnde *lampades accenderet* omnino non haberet, omnes lampades ecclesiæ impleuit aqua, &c.

cende-

cendere lampades siue candelas ecclesiæ. Attamen hoc non obstante doctissimi ex recentioribus criticis *græco* vocabulo *παραμονάριος* alium plane sensum dant. IVSTELLO [d] idem est ac *villicus* siue *actor possessionum.* BEVEREGIVS episcopus [e] *rerum ecclesiasticarum administratorem* reddit, quod idem est. Et eorum sententia a GOTHOFREDO, CVIACIO, SVICERO, VOSSIO & aliis compluribus confirmatur, quorum iudicium hac in re ad decidendam controuersiam suffecerit, vsque dum lector meliorem aliter eam dirimendi rationem viderit.

§. II.

De custodibus ecclesiarum *&* custodibus locorum sanctorum; *& quomodo hi ab se inuicem fuerint distincti.*

Alius generis ministrorum lex ciuilis meminit, qui vocati sunt *custodes ecclesiarum* & *custodes locorum sanctorum:* Quos etsi scriptores nonnulli confundunt, GOTHOFREDVS tamen inter eos distinguit. *Custodes ecclesiarum* vel iidem fuerunt cum *ostiariis;* vel cum sic dictis *senioribus ecclesiæ*, qui, vt alio loco [ee] ostendimus, cum nostris *Church-vvardens* & *Vestry-men*, hoc est, æditus & præcipuis conuentus in sacrario membris, comparari possunt. *Custodes* autem *locorum sanctorum* ea potissimum loca custodiebant, quæ, GOTHOFREDO recte iudicante, specialiore locorum sanctorum titulo gaudebant, quod essent monumenta quædam nostri Seruatoris; vti *Bethlehemum* locus natiuitatis eius; *Golgatha* mons, locus crucifixionis; & sepulcrum, locus resurrectionis; mons olearum, locus adscensionis ipsius. Hæc loca a christianis istorum temporum frequentissime visebantur, quemadmodum ex EVSEBIO, GREGORIO NYSSENO, HIERONYMO & diuersis aliis apparet, quos lector huius rei studiosus apud GOTHOFREDVM [f]

(d) Iustell. Bibliothec. Iur. Can. Tom. I. p. 91. *Paramonarii* sunt *villici* siue actores possessionum.

(e) Beuereg. Not. in conc. Chalced. c. II. p. 109. Παραμονάριος omni procul dubio aliquem *rerum ecclesiasticarum administratorem* significat.

(ee) Lib. II. c. XIX. §. XIX. vol. I. p. 294. sqq.

(f) Gothofr. Not. in Codic. Theod. lib. XVI tit. II. leg. XXVI. *Loca sancta* hoic sunt, *quæ in Palæstina* inter alia sub comite orientis, cui hæc lex ideo inscribitur, atque Hierosolymis nominatim *sita erant.* Nempe loca sancta, quæ Hierosolymis erant, & in vicinis Palæstinæ partibus, hoc sæculo adiri iam certatim solita, quibus hæc ad pietatem irritamenta visa, *μελέται πρὸς ἀρετὴν* seu *γυμνασίαι πρὸς θεοσέβειαν*, & abducendam mentem ab humanis rebus & cogitationes suas ad Deum transferendas &c.

con-

consulere potest, qui loca ista hanc ob caussam custodes quosdam sibi adsignatos habuisse, quos *custodes locorum sanctorum* dixerint, adfirmat. Sed quomodocumque res se habeat, certum est, eiusmodi officium in ecclesia eos obiisse, quod in lege pro ministerio religioso reputatum sit: & consequenter eodem privilegio [g], quo clerici, fruiti sunt, vt nimirum huius muneris sui intuitu immunitatem a tributis haberent: quemadmodum ex lege *Theodosii Magni*, qua hæc eis immunitas concessa est, constat.

§. III.

De sceuophylacibus *siue* ceimeliarchis.

Proxime ab his propter nominis & officii similitudinem *sceuophylaces* commemoramus, siue, vt alias vocantur, κειμηλίων φύλακας, hoc est *custodes vasorum sacrorum*, vtensilium & rerum pretiosarum, quæ in scriniis ecclesiæ reponebantur. Hic sceuophylax plerumque erat presbyter aliquis: Nam THEODORVS LECTOR [h], *Macedonium* & presbyterum & *sceuophylacem* ecclesiæ *Constantinopolitanæ* fuisse, adfirmat; & ante eum SOZOMENVS [i] de celebri *Theodoro* presbytero *Antiochiæ*, qui christianæ fidei caussa *Iuliani* ætate interfectus est, loquens, φύλακα τῶν κειμηλίων *sacrorum vasorum custodem* eum appellat; & ideo occisum dicit, quod persequutoribus tradere noluerit, quæ custodiæ suæ credita haberet. Non inepte etiam hic minister dici potest *chartophylax & custos archiuorum*, quod codicilli & archiua pars sacro-

(g) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXVI. Vniuersos quos constituerit custodes ecclesiarum esse, vel sanctorum locorum, ac religiosis obsequiis deseruire, nullius adtentationis molestiam sustinere decernimus. Quis enim eos capite censos patiatur esse deuinctos, quos necessario intelligit supra memorato obsequio mancipatos?

(h) Theodor. Lect. lib. II. (p. 559. edit. Vales.) προχειρίζεται ὁ βασιλεὺς εἰς ἐπίσκοπον Μακεδόνιόν τινα τῆς ἐκκλησίας πρεσβύτερον καὶ σκευοφύλακα. Imperator Macedonium quemdam CP. ecclesiæ *presbyterum & vasorum custodem* ad episcopatum promouit.

(i) Sozom. lib. V. c. VIII. Μόνον Θεόδωρον τὸν πρεσβύτερον, μὴ ὑποχωρήσαντα τῆς πόλεως, ὃν ὡς φύλακα τῶν κειμηλίων τὴν τούτων γνῶσιν κατεμηνύσαι δυνάμενον, συλλαβὼν, δεινῶς ᾐκίσατο. Solus Theodorus presbyter remansit in ciuitate Quem ille vtpote *sacrorum vasorum custodem*, qui eorum notitiam tradere valeret, comprehensum grauissime cruciauit.

rum ecclesiæ scriniorum erant. Vnde SVICERVS [*k*] obseruat, quod apud PHOTIVM vnus idemque homo *sceuophylax* & *chartophylax* nuncupetur. Sed notandum est, recentiores *græcos* hoc officium paullulum immutasse, concessa ei, quæ in ecclesia primitiua ad illud non spectauit, potestate. Iam enim, vti BALSAMON [*l*] narrat, chartophylax agit tamquam patriarchæ substitutus, excommunicando, animæ delicta coarguendo, & presbyteros & diaconos ordinari permittendo, sedetque tamquam supremus iudex ecclesiasticus sub patriarcha, in multis aliis casibus ad ecclesiam attinentibus; quas res autem ad officium *sceuophylacis* non reperimus primis temporibus spectauisse.

§. IV.

De hermeneutis *seu interpretibus.*

EPIPHANIVS alius generis ministrorum in ecclesia meminit, quos *ἑρμηνευτὰς* [*m*], *interpretes*, vocat, eorumque id officii esse, dicit, vt linguam aliam in aliam transferant, tam in lectionibus scripturarum, quam concionibus ad populum habitis. Eiusmodi officium in ecclesia fuisse, porro ex actis passionis *Procopii* martyris a VALESIO [*n*] publicatis liquet, vbi tria officia in ecclesia *Scythopolitana* obiisse dicitur; erat nimirum *lector*, *exorcista* & *syri* sermonis *interpres*. Istud officium præcipue in iis ecclesiis fuisse, existimo, vbi populus diuersas linguas loquebatur; vt in eccle-

(*k*) Suicer. thes. tom. II. p. 972. Σκευοφύλαξ dictus, qui sacra ecclesiæ vasa custodiebat. - - Dicebatur interdum & χαρτοφύλαξ. Vnde iste Eulampius, ad quem Photius scripsit, alibi vocatur χαρτοφύλαξ.

(*l*) Balsam. not. ad can. IX. concil. Nicæn. II. p. 299. Ἰδικῶς ἀφωρίσθησαν τῷ σεκρέτῳ τοῦ χαρτοφυλακείου τὰ ἐπισκοπικὰ δίκαια καὶ ὁ κατὰ καιροὺς χαρτοφύλαξ ἐνεργεῖ δικαίῳ τοῦ κατὰ καιροὺς ἁγιωτάτου πατριάρχου πάντα τὰ τούτῳ ἀνήκοντα ὡς ἐπισκόπῳ· ἀφορίζει γὰρ, διορθοῦται ψυχικὰ σφάλματα, διακόνους καὶ ἱερεῖς ἐπιτρέπει χειροτονεῖσθαι, τὰ τῶν ἱεροτελεστιῶν πιττάκια ἐκτίθεται, καὶ ἄλλα τοιαῦτά τινα. Chartophylacii seu tabularii secreto seorsum deputata sunt, iura episcopalia, & qui pro tempore est *chartophylax*, sanctissimi tempore Patriarchæ iura omnia, quæ ad eum pertinent vt episcopum, exercet: etenim excommunicat, animæ delicta corrigit, diaconos & sacerdotes ordinari permittit, sacrorum ministeriorum pittacia exponit & quædam huiusmodi alia.

(*m*) Epiphan. exposit fid. n. XXI. ἑρμηνευταὶ γλώσσης εἰς γλῶσσαν, ἢ ἐν ταῖς ἀναγνώσεσιν ἢ ἐν ταῖς προσομιλίαις.

(*n*) Act. Procop. ap. Vales. not. in Euseb. de martyr. Palæstin. c. I. Ibi ecclesiæ tria ministeria præbebat: Vnum in legendi officio, alterum in syri interpretatione sermonis, & tertium aduersus dæmones manus impositione consummans.

siis

fiis *Palæstinæ*, vbi alios *fyriace*, *græce* alios loquutos effe, probabile eft; & in ecclefiis *Africæ*, vbi *latina* alii, alii *punica* lingua vtebantur. In talibus ecclefiis interpretis officium neceffarium erat, vt ii, qui linguam, qua fcripturæ legebantur vel conciones recitabantur, non intelligerent, his e veftigio in linguam cognitam translatis, ædificationem reciperent. Tantum igitur abeft, vt ecclefia primitiua, fcripturas ignota quadam lingua præcludendo ignorantiam promotum iuerit, vt potius ipfas in omnes linguas transtulerit, immo peculiare etiam officium *interpretum* inftituerit, qui viua voce homines de iis, quæ lecta erant, erudirent, nec eos in cultu diuino barbaros effe paterentur; quæ tyrannis eft fæculis prioribus ignorata.

§. V.

De notariis.

Aliud officium, quod non prorfus filentio præteriri oportet, dum in hoc argumento verfamur, eft officium *notariorum*, fiue *exceptorum*, vt *latini* eos appellant; qui iidem funt, quos *græci* ὀξυγράφυς & ταχυγράφυς dicunt, ideo quia per notas & compendia celeriter fcribebant, quod in minifterio, cui præcipue adhibebantur, neceffe erat. Primus enim eorum vfus erat, ea, quæ ab ethnicis iudicibus contra chriftianos martyres effent gefta, in acta referre & quasuis circumftantias, in ipforum examinatione & paffione obferuatas, litteris figillatim confignare; quænam quæftiones eis propofitæ; quæ refponfiones datæ; & quæcumque gefta effent, dum cauffa eorum audiretur, & de ipfis pro confeffione Chrifti fumeretur fupplicium. Vnde iftæ confignationes *gefta martyrum* appellabantur; quæ monimenta autographa de martyrum fuorum paffione quælibet ecclefia adferuabat. Primam huius *notariorum* officii in ecclefia *Romana* inftitutionem PEARSONIVS [o] & alii quidam viri eruditi fub *Fabianum*, qui *Decianæ* perfecutionis tempore vixit, referendam effe, autumant. Nam in antiquiffimo quodam epifcoporum *Roma-*

(o) Pearfon. de fucceff. epifc. Rom. differt. I. c. IV. n. III.
Fell. not. in Cyprian. ep. XII. Hoc fere tempore, fub initiis Decii, Fabianus Romæ feptem inftituiffe dicitur fubdiaconos, quæ feptem *notariis* imminerent & gefta martyrum in integro colligerent.

norum catalogo [*p*] *Fabianus* ſeptem ſubdiaconos feciſſe dicitur, qui ſeptem *notariis* attenderent, vt geſta martyrum fideliter colligerent. Enim vero etſi hoc antea non erat ordinarium aliquod officium, res ipſa tamen ab hominibus ad hoc negotium aptis peragebatur; vti ex antiquis IGNATII & POLYCARPI & diverſorum aliorum actis liquet, quæ litteris conſignata fuerunt ante, quam *Fabianus* publicum & peculiarem *notariorum* munus *Romæ* inſtituiſſe dicitur. Sequentibus temporibus hi *notarii* ad ſcribenda conciliorum acta, & excipiendas orationes & diſputationes, & quæcumque in ſynodis gererentur, adhibebantur. Ita EVSEBIVS [*q*] diſputationem *Malchionis* cum *Paulo Samoſatenſi* in concilio *Antiocheno* a *notariis*, cuncta ex eorum ore excipientibus, in commentarios relatam eſſe, adnotat. Et SOCRATES [*r*] de diſputatione inter *Baſilium Ancyranum* & *Photinum* in concilio *Sirmienſi* idem memoriæ prodidit. Legimus etiam de quodam genere *notariorum* in conciliis, quorum id erat officii tabulas publicas, citata teſtimonia, petitorias diſceptationes, libellos ſupplices, & quæcunque id genus alia in concilio offerri legiue ſolebant, recitare. Et hi vulgo erant diaconi & interdum presbyter eorum caput erat, hinc *primicerius notariorum* appellatus; vti in actis conciliorum generalium *Epheſini* & *Chalcedonenſis* [*s*] frequens *Aetii* diaconi & *notarii* & *Petri* presbyteri *Alexandrini*, *primicerii notariorum* fit mentio. Erant enim *notarii*, qui ad ſermones ex celebrium & facundorum concionatorum ore exci-

(*p*) Catalog. Rom. pontif. in Fabian. Hic fecit ſex vel ſeptem ſubdiaconos, qui ſeptem *notariis* imminerent, vt geſta martyrum fideliter colligerent.

(*q*) Euſeb. lib. VII. c. XXIX. ὑπὸ ἐπισημειουμένων ταχυγράφων, ζήτησιν πρὸς αὐτὸν ἐνστησάμενος ἣν καὶ εἰς δεῦρο φερομένην ἴσμεν, μόνος ἴσχυσε τῶν ἄλλων κρυψίνουν ὄντα καὶ ἀπατηλὸν φωράσαι τὸν ἄνθρωπον. Hic (Malchion) aduerſus Paulum ſuſcepta diſputatione, *excipientibus cuncta notariis*, (quæ quidem diſputatio etiamnum exſtat) occultos hominis ſenſus fraudeſque detegere ſolus omnium valuit.

(*r*) Socrat. lib. II. c. XXX. Ἐφ᾽ ὧν ἀντικατέστη πρὸς Φωτεινὸν Βασίλειος ὁ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ τότε προεστὼς ἐκκλησίας, ὀξυγράφων τε τὰς φωνὰς αὐτῶν γραφόντων. Coram illis Baſilius, Ancyranæ tum eccleſiæ præſul in certamen deſcendit cum Photino, *notariis verba eorum excipientibus*.

(*s*) Concil. Epheſ. act. I. in actione I. concil. Chalced. tom. IV. p. 106. d. Αἴτιος διάκονος καὶ νοτάριος εἶπε. Aetius diaconus & *notarius* dixit.
Ibid. p. 291. d. Petrus presbyter Alexandriæ & *primicerius notariorum* dixit.

p-cendos

piendos adhibebantur. Quo pacto multas *Chrysostomi* & non nullas etiam *Attici* successoris eius conciones conseruatas esse, auctor est SOCRATES [t]. Episcopi etiam priuatos suos habebant ὑπογραφεῖς, quos non nulli *notarios* appellant: VALESIVS [u] autem in censum lectorum eos refert. Quicumque autem fuerint, *Athanasius* in hoc munere tamquam ὑπογραφεὺς *Alexandro* & *Proclus Attico* operam suam, vti narrat SOCRATES [w], praestiterunt.

§. VI.

De apocrisariis *seu responsalibus.*

Fortassis alia quaedam minora officia deprehendet curiosus lector, quae in hunc catalogum referri posse, existimet: at vero ne res leuioris momenti nimis exigue & exiliter ad calculos reuocare videar, vnum tantum *apocrisariorum* seu *responsalium* munus addam. Hi delegati quidam erant extranearum ecclesiarum & episcoporum nomine in ciuitate imperatoria habitantes, quorum id erat officii, vt tamquam procuratores omnes caussas ecclesiasticas ad eos, a quibus mandatum acceperant, attinentes, in aula imperatoris agerent. Munus eorum tempore *Constantini* vel certe non multo post institutum videtur, vbi imperatoribus christianam religionem amplexis peregrinae ec-

(t) Socrat. lib. VI. c. V. ὁποῖοι δέ εἰσιν οἵ, τε ἐκδοθέντες παρ' αὐτοῦ λόγοι, καὶ οἱ λέγοντος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ὀξυγράφων ἐκληφθέντες, ὅπως τε λαμπροὶ καὶ τὸ ἐπαγωγὸν ἔχοντες, τί δεῖ νῦν λέγειν. Quales porro fuerint eius conciones seu quae ab ipso editae, seu *quae ex ore dicentis a notariis exceptae sunt*, quae illustres, & ad alliciendos auditorum animos accommodatae, quid nunc attinet dicere. It. lib. VII. c. II. οὐ μὴν τοιοῦτοι ἦσαν οἱ λόγοι, ὡς καὶ παρὰ τῶν ἀκροατῶν σπουδάζεσθαι ἢ γραφῇ παραδίδοσθαι. Nec tamen eius conciones eiusmodi fuerunt, vt ab auditoribus vel plausu exciperentur vel *scriptis mandarentur.*

(u) Vales. not. in Socrat. lib. V. c. XXII. In actione prima synodi Ephesinae, Epaphroditus dicitur *lector & notarius* Hellanici episcopi Rhodiorum. Ex quibus patet, idem fere officium fuisse notarii, quod lectoris, vt scilicet psalmos, aut alios sacrae scripturae libros, vel in ecclesia vel coram episcopo legeret.

(w) Sozom. lib. II. c. XVII. Μετὰ πολὺ ὁμοδίαιτον καὶ ὑπογραφέα τὸν Ἀθανάσιον εἶχεν. Non multo post Athanasium in contubernium suum adsciuit (Alexander) eumque *notarium* deinceps habuit.

Socrat. lib. VII. c. XLI. τὰ πολλὰ παρῆν τῷ ἐπισκόπῳ Ἀττικῷ ὑπογραφεὺς αὐτοῦ τῶν λόγων γενόμενος. Versabatur adsidue cum Attico episcopo (Proclus) eiusdemque *notarius* fuit.

clesiæ in aula imperatoria caussas suas promouendi ampliorem, quam antea, nactæ fuerant occasionem. Sed quomodocumque res se habeat, tempore *Iustiniani* illud lege quadam stabilitum deprehendimus. Nam in quadam *nouella* sua [x] ipse definit, vt episcoporum nullus diu ab sua ecclesia abesse audeat, nisi hoc per imperialem fiat iussionem: Si vero aliquando propter ecclesiasticam occasionem inciderit necessitas caussam aliquam in aula persequendi, vel per ecclesiarum suarum *aprocrisarios*, quorum sit, res ecclesiæ administrare, vel per oeconomos vel per aliquos clericos petitiones ad imperium dirigi iubet. Ex hac quidem lege non apparet, quod *apocrisarii* de clero fuerint, ex aliis autem scriptoribus facile id colligere possumus. LIBERATVS enim [y] *Anatolium* diaconum *Alexandrinum Constantinopoli Dioscori* fuisse *apocrisarium* adfirmat, quo pacto commodam occasionem nactus sit, vt mortuo *Flauiano Constantinopoli* episcopus eligeretur. Et EVAGRIVS [z] idem de *Eutychio* obseruat, quod quum episcopi *Amasenorum apocrisarius* esset, statim post *Mennam* ad regiæ ciuitatis episcopatum euectus sit. Quod aperte indicare videtur, fuisse eum antea de clero, siquidem per saltum promotum eum esse, non constat. Porro heic obseruandum fuerit, quod in horum *apocrisariorum ecclesiæ* similitudinem pleraque fere monasteria suos itidem habuerint apocrisarios, quorum non erat, in ciuitate regia habitare, quemadmodum isti quidem faciebant; sed procuratorum more caussam monasterii vel cuiusdam membri agere, si ante episcopum, cuius iu-

(x) Iustin. nouel. VI. c. II. Sancimus, si quando propter ecclesiasticam occasionem inciderit necessitas, hanc aut per eos, qui res agunt sanctarum ecclesiarum (quos *apocrisarios* vocant) aut per aliquos clericos huc destinatos aut oeconomos suos notam imperio facere &c.

(y) Liberat. breuiar. c. XII. (Tom. V. conc. p. 750.) Ordinatus est pro eo (Flauiano) Anatolius diaconus, qui fuit Constantinopoli *apocrisarius* Dioscori.

(z) Euagr. lib. IV. c. XXXVIII. Εὐτύχιος παρὰ τὴν θείαν ἐς ἄκρον ἐξησκημένος γραφὴν, ἔτι ζῶντος Μηνᾶ, οὐδὲ τῶν διαφανῶν ὤν. ταῖς γὰρ ἀποκρίσεσι τοῦ Ἀμασείας ἐπισκόπου διηκονεῖτο -- ὅπερ καὶ Ἰουστινιανὸς ἐγνωκὼς, ἐς τὸν τῆς βασιλευούσης αὐτὸν ἀνεβίβασε θρόνον, παραυτίκα Μηνᾶ τελευτήσαντος. Eutychius, qui illic aderat in sacris scripturis apprime exercitatus, superstite adhuc Mena, nondum valde illustris, *erat enim* etiam tum *apocrisarius* episcopi Amasenorum: -- Quod cum Iustinianus intellexisset, Eutychium paullo post ad pontificalem vrbis regiæ sedem promouit, Mena ex viuis sublato.

risdictioni suberant, in ius ire necesse esset. Hoc ex alia quadam *Iustiniani nouella* patet, quæ [*a*] in istiusmodi casibus ascetas per *apocrisarios* seu *responsales* suos respondere iubet. Et hi non numquam etiam de clericorum erant numero, quemadmodum ex concilii generalis quinti actis liquet, vbi *Theonas* quidam [*b*] semetipsum presbyterum & *apocrisarium monasterii montis Sinai* appellat. Interpres *latinus ambasiatorem* eum vocat, quod non adeo accommodum est, quodam tamen modo rem exprimit. SVICERO enim [*c*] obseruante successu temporis imperatores legatis suis nomen apocrisariorum dederunt, immo quemuis legatum *ἀποκρισιάριον* vocarunt. Quod tanto magis heic noto, vt lector hæc distinguat, nec ciuilem & ecclesiasticam nominis *apocrisarii* acceptionem confundat. Et tantum de inferioribus clericorum in primitiua ecclesia ordinibus atque officiis.

(*a*) Iustin. nouell. LXXIX. c I. *Θεσπίζομεν, εἴ τις οἱανοῦν ἔχοι δίκην πρός τινας τῶν εὐλαβεστάτων ἀσκητῶν, ἢ τῶν ἱερωμένων παρθένων, ἢ γυναικῶν ἐν μοναστηρίοις ὅλως ὄντων, τῷ θεοφιλεστάτῳ πόλεως ἑκάστης ἐπισκόπῳ προσιέναι· τὸν δὲ πέμπειν, καὶ μετὰ πάσης σεμνότητός τε καὶ εὐσχημοσύνης τὰ περὶ τῆς τῶν προσώπων παρουσίας διατάττειν, εἴτε δέοι διὰ τῶν ἡγουμένων εἴτε* διὰ τῶν ἀποκρισιαρίων, *εἴτε δι' ἑτέρων τινῶν παραγίνεσθαι.* Sancimus, si quis quamcumque habuerit caussam cum aliquibus venerabilibus sanctimonialibus, aut sacris virginibus, aut mulieribus omnino in monasteriis consistentibus, Deo amabilem ciuitatis illius episcopum interpellet: ille vero mittat & cum omni honestate quæ sunt de personarum præsentia disponat: siue oportet per abbates, siue *per responsales*, siue per alios quoslibet hos fieri.

(*b*) Concil. V. general. act. I. (Tom. V. p. 116. a.) *Θεωνᾶς ἐλέῳ Θεοῦ πρεσβύτερος καὶ* ἀποκρισιάριος τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ. Theonas Dei misericordia *presbyter & apocrisarius sancti montis Sinai.*

(*c*) Suicer. thes. tom. I. p. 456. Successu temporis quemuis legatum *ἀποκρισιάριον* vocabant. Nicetas in Manuele Comneno lib. VI. *πέμψας* ἀποκρισιαρίους *πρὸς βασιλέα πάλιν περὶ εἰρήνης διαλέγεται.* *Missis ad imperatorem apocrisariis*, rursus de pace loquitur.
Isidorus Pelusiota epist. CXLIII. lib. IV. *τὴν τιμίαν κέλευσιν τοῦ εὐσεβοῦς καὶ θεοπροβλήτου ἡμῶν μεγάλου βασιλέως, πρῶτον μὲν διὰ* τοῦ βασιλικοῦ ἀποκρισιαρίου *μαθόντες.* Cum venerandum mandatum an & a Deo nobis præfecti magni imperatoris nostri primum quidem per *imperatorium apocrisarium* cognouissemus, &c.

LIBER

LIBER QVARTVS

DE ELECTIONE ET ORDINATIONE CLERICORVM ET PRAECIPVIS ORDINANDORVM QVALITATIBVS.

CAPVT PRIMVM

DE DIVERSIS HOMINES AD MINISTERIVM ECCLESIASTICVM DESIGNANDI MODIS, APOSTOLICO ET PRISCO ECCLESIAE AEVO VSITATIS.

§. I.

Quatuor diuersi modi homines ad ministerium designandi. De primo modo per sortes.

POstquam hactenus omnes tum superiores tum inferiores ordines cleri in ecclesia primitiua, nec non diuersa officia diuersasque eis adnexas functiones recensuimus, iam ad regularum & methodorum progredimur considerationem, quas in seligendis idoneis hominibus ad ministerium, speciatim pro tribus superioribus ordinibus, quorum semper præcipua ratio habita fuit, obseruarunt. Et heic primo loco notandum fuerit, apostolica & proxime insequuta ætate quatuor diuersos modos fuisse homines ad ministerium designandi, siue declarandi, quinam præ reliquis digni essent, quos muneri ecclesiastico initiarent. Horum primus fiebat sortitione; secundus selectione primitiarum ex conuersis gentilibus; tertius speciali mandato & inspiratione spiritus sancti; & quartus via ordinaria examinationis & electionis. Primus modus in designatione *Matthiæ* ad apostolatum obseruatus est, quemadmodum legimus Act. I, 23. 26. vbi dicitur, discipulos ipsos statuisse duos, *Iosephum* vocatum *Barsabam* & *Matthiam*; & precatos Deum, vt ostenderet, vtrum ex istis duobus elegisset, iecisse sortes eorum & cecidisse sortem super *Matthiam*. CHRYSOSTOMVS [a] hac eos methodo ideo vsos esse dicit, quod

(a) Chrysostom. Hom. V. in 1 Tim. ἐπεὶ οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι πνεύματος μετεῖχον, ὅτε

quod nondum ſpiritus gratiam adeptj eſſent, nec poteſtatem eligendi per inſpirationem tunc haberent; adeoque negotium orationi permittentes Deum hac in re definire ſuiſſe. *Eccleſiaſticæ hierarchiæ* auctor ſub nomine DIONYSII [*b*] Deum per viſibile aliquod ſignum precibus eorum reſpondiſſe, exiſtimat: quod autem ſi verum eſt, iſta electio non per ſortem facta eſt, vt ſcriptura eam factam eſſe adfirmat, ſed prorſus diuerſa eligendi methodus fuit. Quomodocumque autem res ſe habuerit, in hoc certe interpretes generatim concordant, fuiſſe in ea aliquid extraordinarii. LIGHTFOOTVS [*c*] putat, non habuiſſe *Matthiam* vllam aliam ad apoſtolatum ſuum ordinationem; apoſtolos enim non ordinaſſe eum poſtea impoſitis manibus, vt presbyteros deinceps ordinarunt. Quod ſi ita eſt, omnino extraordinarium quid fuit. Alii extraordinariam huius rei rationem in peculiari illius ad hoc munus electione & deſignatione per ſortes conſtitiſſe, ſentiunt. In vniuerſa enim hiſtoria eccleſiaſtica vix vllum aliud eiusmodi exemplum reperiri [*d*], aiunt. Et certe non adeo multa ibi occurrere, fateor: dantur tamen pauca quædam, quæ hanc eligendi methodum non prorſus ita ſingularem, vt vulgo creditur, fuiſſe oſtendunt. Nam in *Hiſpania* aliquando hæc communis conſuetudo fuit, vti e quodam concilii *Barcinonenſis* an. DXCIX. celebrati canone [*e*] colligere poſ-

τὸν Ματθίαν ἐξελέξαντο. ἀλλ' εὐχῇ τὸ πρᾶγμα ἐπιτρέψαντες, ἐγκατέλεξαν αὐτὸν τῷ τῶν ἀποστόλων ἀριθμῷ. Quippe ne apoſtoli quidem tunc ſpiritus gratiam adepti erant, cum Matthiam elegerunt; *ſed orationi negotium permittentes*, ipſum apoſtolorum numero adiecerunt.

(*b*) Dyonyſ. eccleſ. hier. c. V. p. 367. Δοκεῖ μοι τὰ λόγια κλῆρον ὀνομάσαι θεαρχικόν τι δῶρον, ὑποδηλοῦν ἐκείνῳ τῷ ἱεραρχικῷ χορῷ τὸν ὑπὸ τῆς θείας ἐκλογῆς ἀναδεδειγμένον. Mihi videtur ſcriptura ſortem appellare diuinum illud munus, quo declarabatur choro hierarchico, quisnam diuino ſuffragio electus erat.

(*c*) Lightfoot in Act. I, 21. (p. 758. n. III, edit. Franequ. MDCXCIX.) Apoſtolis non licuit ſe inuicem ordinare per impoſitionem manuum, pro more initiandi presbyteros; quin id eis ſorte obtinere neceſſe fuit, vtpote qui gradus apoſtolicos immediata quaſi Chriſti manuductione adierint.

(*d*) Dodw. diſſert. I. in Cyprian. §. XVII. Huius *ſortium* in ſacrorum miniſtrorum *electione* vſus poſt tempora apoſtolorum vel nulla exſtant omnino, vel quam pauciſſima, veſtigia. — Meminerunt & alii epiſcoporum manifeſtiſſimis Dei ſuffragiis conſtitutorum, *Gregorii Thaumaturgi* & *Alexandri* carbonarii *Gregorius Nyſſenus*, *Alexandri Hieroſolymitani*, *Euſebius* & *Fabiani Romani*. De ſortitione tamen altiſſimum vbique ſilentium, &c.

(*e*) Concil. Barcinon. c. III. (Tom. V. p. 1606.)

ſumus,

ſumus, in hunc modum præcipiente: *Hoc innouandum cuſtodiendumque in omnibus ſancta ſtatuit ſynodus, vt ſecundum priſcorum canonum conſtituta, vel ſynodalium epiſtolas præſulum pramonentes, nulli deinceps laicorum liceat ad eccleſiaſticos ordines, pratermiſſo canonum præfixo tempore, aut per ſacra regalia, aut per conſenſionem cleri, vel plebis, vel per electionem aſſenſionemque pontificum, ad ſummum ſacerdotium adſpirare ac prouehi; ſed cum per canonum conſcripta tempora eccleſiaſticos per ordinem, ſpeciali opere deſudando, probatæ vitæ adminiculo comitante, conſcenderit gradus, ad ſummum ſacerdotium, ſi dignitati vita reſponderit, auctore domino prouehatur. Ita tamen, vt duobus aut tribus, quos ante conſenſus cleri & plebis elegerit, metropolitani iudicio eiusque coepiſcopis præſentatis, QVEM SORS, præeunte epiſcoporum ieiunio, CHRISTO DOMINO TERMINANTE, monſtrauerit, benedictio conſecrationis accumulet.* Nihil heic eſt, quod a primo illo exemplo diſcrepet, niſi quod conſecrationis poſtea factæ mentio iniiciatur, quæ in hiſtoria *Matthiæ* abeſt. Fortaſſis in hoc etiam caſu conſecratio interceſſit, etiamſi verbis expreſſis non memorata. Sed hoc accuratiori diſquiſitioni relinquo.

§. II.

Secundus modus primitiarum ex conuerſis gentilibus ſelectione.

Secundus deſignationis modus erat ſelectio primitiarum ex conuerſis gentilibus, vt ad miniſterium ordinarentur. Hi enim, vti maiorem præ reliquis zelum, promto & alacri animo euangelium ſuſcipiendo, oſtendebant, ita ab apoſtolis, tamquam ad religionem chriſtianam in orbe terrarum propagandam apprime idonei, generatim eligebantur. CLEMENS ROMANVS in epiſtola ſua [ſ] ad *Corinthios*, apoſtolos *per regiones & vrbes verbum prædicantes primitias eorum, ſpiritu probantes, epiſcopos & diaconos eorum, qui credituri erant, conſtituiſſe*, ſcribit. Et hinc auctor, qui ſub huius ipſius CLEMENTIS nomine delitefcit, in fictitia ſua ad *Iacobum* epiſcopum *Hieroſolymitanum* epiſtola, rationes, quibus *Petrus* ad ipſum ordinandum inductus ſit, ei commemorans, di-

(ſ) Clem. Rom. ep. I. n. XLII. κατὰ χώρας καὶ πόλεις κηρύσσοντες, καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν δοκιμάζοντες τῷ πνεύματι εἰς ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν.

cit

cit [g] id factum esse ideo, quod inter eos, qui per ipsum ex gentibus seruati sint, locum optimarum primitiarum obtinuerit. Non nulli hoc cum primogeniturae inter veteres patriarchas iure comparant, quod primogenitis sacerdotium adsignat: nec ego ad illud quodammodo heic alludi, negauerim: sed tunc non in omnibus partibus isthaec comparatio valet. In vltimo enim casu non erat vllum ius naturale, sed personale meritum, eorum primogenituram efficiens, quae primis conuersis ius christiani sacerdotii conferebat.

§. III.

Tertius modus per speciale spiritus sancti mandatum.

Quod porro patebit, si consideraverimus, multos eorum ex speciali quodam spiritus sancti mandato fuisse ordinatos. Ita enim verba *δοκιμάζοντες τῷ πνεύματι* in CLEMENTE ROMANO intelligi possunt, vt significent factum a spiritu certorum hominum indicium, quos ordinatos voluerit; quem ego tertium homines ad ministerium designandi modum, primis hisce temporibus in ecclesia valde vsitatum, dixi. Ita *Timotheus* electus erat & ordinatus secundum praegressas de se prophetias 1 Tim. I, 18. Vnde ordinatio eius etiam vocatur donum, quod datum sit ei per prophetiam. 1 Tim. IV, 14. Quo intuitu antiqui interpretes CHRYSOSTOMVS [b] & THEODORETVS dicunt, non habuisse eum vllam

(g) Pseudo Clem. ep. ad Iacob. ap. Coteler. Tom. I, p. 606. n. III. *σὺ γὰρ δι' ἐμοῦ τῶν σωζομένων ἐθνῶν ὁ κρείττων ἀπαρχή.*

(b) Chrysostom. in 1 Tim. I, 18. *Τί ἐστι, διὰ προφητείας; διὰ πνεύματος ἁγίου· προφητεία γάρ ἐστιν, οὐ τὸ τὰ μέλλοντα λέγειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τὰ παρόντα, ἐπεὶ καὶ ὁ Σαὺλ κατὰ προφητείαν ἐδείχθη ἐν τοῖς σκεύεσι κρυπτόμενος· ὁ γὰρ Θεὸς τοῖς δικαίοις ἀποκαλύπτει· προφητεία ἦν καὶ τὸ λέγειν· ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν· οὕτως καὶ ὁ Τιμόθεος ᾑρέθη.* Quid est, ex prophetia? Ex spiritu sancto. Quippe munus est prophetiae, non modo futura praedicere; verum & praesentia dicere: quoniam & Saul prophetia ostensus est, qui inter vasa latebat. Deus enim reuelat iustis. *Prophetia itidem fuit, cum dicit Spiritus Sanctus: Separate mihi Saulum & Barnabam; Ita & Timotheus electus est.*

Theodoret. ibid. *Οὐ γὰρ ἀνθρωπίνης, φησὶ, τετύχηκας κλήσεως· ἀλλὰ κατὰ θείαν ἀποκάλυψιν τὴν χειροτονίαν ἐδέξω· εἰκὸς δὲ οὐ μόνον αὐτὸν ἐξ ἀποκαλύψεως προβληθῆναι διδάσκαλον· ἀλλὰ καὶ κατὰ τοιοῦτόν τινα τρόπον καὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς κλήσεως ἀπολαῦσαι.* Non enim, inquit, humanam sortitus es vocationum: sed *per diuinam reuelationem manus impositionem suscepisti.* Verisi-

huma-

humanam vocationem, ſed per diuinam reuelationem electum & ex ſpiritus ſancti mandato ordinatum fuiſſe. CLEMENS ALEXANDRINVS in peruagata ſua homilia, quam inſcripſit *Quis diues ſaluetur*, de eccleſiarum *Aſiaticarum* clericis, quos *S. Ioannes* ex *Patmo* inſula redux factus ordinarit, idem obſeruat, a ſpiritu deſignatos [*i*] eos fuiſſe, adfirmans. Noui equidem COMBEFISIVM [*k*] plane diuerſum his verbis ſenſum dare & dicere, quod per deſignationem, de qua hic ſermo eſt, non nouam aliquam & diſtinctam reuelationem intelligat, ſed, neſcio quam, diuinam hominum prædeſtinationem, vel ipſam etiam eorum ordinationem, quæ fuerit ſigillum ſeu conſignatio ſpiritus, & quod heic nullum teſtimonium pro communi ſenſu, quem interpretes huic loco adſignent, reperiatur. Verum vti hanc ſuam interpretationem ſingularem & reliquorum virorum doctorum omnium ſententiæ contrariam eſſe fatetur; ita cum rebus facti & antiqua hiſtoria manifeſto pugnat, quæ diuerſa alia eiusdem deſignationis exempla ſequentibus ſæculis ſuppeditat. Ex multis vnum alterumue exemplum adferam. EVSEBIVS [*l*], *Alexandrum* epiſcopum

mile eſt autem, illum non ſolum ex reuelatione fuiſſe ad docendi munus prouectum, ſed aliqua etiam ſimili ratione vocatum fuiſſe ab initio.

(*i*) Clem. Alex. ap. Euſeb. lib. III. c. XXIII. κλήρῳ ἕνα γέ τινα κληρώσων τῶν ὑπὸ τοῦ πνεύματος σημαινομένων.

(*k*) Combefiſ. not. in loc. p. 192. (p. 120. edit. Ittigian.) Quos ſpiritus deſignaſſet diuina potius prædeſtinatione, quam noua aliqua & diſtincta reuelatione, quam nec Clemens ſignificauit, nec vlla probat auctoritas, quicquid interpretes, a quibus non diſcedit Valeſius, leuius certe ſuppleant & detorqueant &c.

(*l*) Euſeb. lib. VI. c. XI. Μηκέθ' οἵου τε ὄντος λειτουργεῖν διὰ λιπαρὸν γῆρας, τὸν εἰρημένον Ἀλέξανδρον ἐπίσκοπον ἑτέρας ὑπάρχοντα παροικίας, οἰκονομία θεοῦ ἐπὶ τὴν ἅμα τῷ Ναρκίσσῳ λειτουργίαν ἐκάλει, κατὰ ἀποκάλυψιν νύκτωρ αὐτῷ δι' ὁράματος φανεῖσαν· ταύτῃ δ' οὖν ὥσπερ κατά τι θεοπρόπιον ἐκ τῆς τῶν Καππαδοκῶν γῆς ἔνθα τὸ πρῶτον τῆς ἐπισκοπῆς ἠξίωτο, τὴν πορείαν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα εὐχῆς καὶ τῶν τόπων ἱστορίας ἕνεκεν πεποιημένον, φιλοφρονέστατα οἱ τῇδε ὑπολαβόντες ἀδελφοὶ οὐκέτ' οἴκαδε αὐτῷ παλινοστεῖν ἐπιτρέπουσι, καθ' ἑτέραν ἀποκάλυψιν καὶ αὐτοῖς νύκτωρ ὀφθεῖσαν, μιᾷ τε φωνῇ σαφεστάτην τοῖς μάλιστα αὐτῶν σπουδαίοις χρήσασαν· ἐδήλου γὰρ προελθόντας ἔξω πυλῶν, τὸν ἐκ θεοῦ προωρισμένον αὐτοῖς ἐπίσκοπον ὑποδέξασθαι. Quum propter extremam ſenectutem miniſterium ſuum obire amplius non poſſet (Narciſſus) ſupra dictum Alexandrum alterius eccleſiæ epiſcopum *diuina diſpenſatio per reuelationem quamdam*, quæ illis in ſomnis apparuerat, *ad participandum cum Narciſſo ſacerdotis officium euocauit.* Hac igitur viſione tamquam diuino admonitus oraculo Alexander, quum

pum

pum *Hierosolymitanum* electum esse, dicit, κατὰ ἀποκάλυψιν *ex revelatione* & diuina voce, quæ quibusdam ecclesiæ ascetis significarit, vt extra portas ciuitatis egressi destinatum sibi a Deo episcopum susciperent; & hunc fuisse *Alexandrum* peregrinum ex *Cappadocia*, ob aliud negotium *Hierosolymas* profectum. Fuisse quidem eum antea alio loco episcopum; translationem autem ipsius ad sedem *Hierosolymitanam* diuina prorsus directione contigisse; & hæc res est, cuius caussa hoc adlego. Aliud eiusmodi exemplum habemus in electione *Alexandri* sic dicti *carbonarii*, episcopi *Comanæ*, cuius mentionem in vita *Gregorii Thaumaturgi* facit GREGORIVS NYSSENVS. Hic *Alexander* philosophus ethnicus & vir admodum eruditus erat, qui religionem amplexus christianam, vt celebritatem fugeret & studia sua philosophica occultius prosequeretur, ex profunda animi submissione ad carbonarium negotium exercendum sese applicabat, nomen inde *carbonarii* sortitus. Accidit igitur episcopatu *Comanæ* vacante, vt ciues ad *Gregorium Thaumaturgum* legationem mitterent, vt ad se veniret & ecclesiæ episcopum constitueret. Quum autem in multas partes suffragiis scinderentur, quidam cauillans & cum quadam irrisione *Alexandrum carbonarium* proponebat; qui quum per specialem [m] quamdam reuelationem *Gregorio Thaumaturgo* tamquam vir extraordinariis virtutibus & dignitate repræsentatus, qui, vt talis esse ignoraretur, contemtiore isto vitæ genere se occultasset, & facta iusta inquisitione talis quoque inuentus esset, qualis repræsentatus fuerat, ab vniuersa ecclesia episcopus concorditer electus & a *Gregorio* statim ordinatus fuit. CYPRIANVS de hac diuina designatione sæpe loquitur in caussa *Celereni* [n]

ex Cappadocia, in qua primum episcopus fuerat ordinatus, Hierosolyma profectus fuisset, tum orandi tum locorum visendorum gratia: fratres illius ecclesiæ humanissime eum excipientes, reuerti posthæc in patriam non siuerunt. Alia quippe reuelatio etiam ipsis per somnum visa fuerat; & vox quædam euidentissima ab iis, qui sanctitate inter ipsos eminebant, audita. Significabat enim ipsis, vt extra portas ciuitatis egressi, destinatum sibi a Deo episcopum susciperent.

(m) Nyssen. Tom. III. p. 561. 562.

(n) Cyprian. ep. XXXIV. al. XXXIX. ad cler. Carthagin. Referimus ad vos Celerinum fratrem nostrum virtutibus pariter & moribus gloriosum *clero nostro non humana suffragatione, sed diuina dignatione coniunctum.* Qui quum consentire dubitaret, ecclesiæ ipsius admonitu & hortatu *in visione per noctem com-*

& *Aurelii* [*o*], vbi lectores tantum debebant ordinari. Diuinitus etiam se admonitum & instructum fuisse [*p*] adfirmat, vt *Numidicus* ab alia ecclesia ad ecclesiam *Carthaginensem* transferretur. Et SOZOMENVS [*q*] ex APOLLINARIO *Syro* narrat, quod *Alexander* episcopus *Alexandriæ Athanasium* successorem reliquerit diuinis iussionibus ad eum designandum impulsus. Aliquanto enim ante ipsius obitum diuinis indiciis præmonstratum ei fuerat, non alium nisi hunc successorem ipsius fore. Hinc quum ex hac vita vocaretur iam morti vicinus *Athanasium* tunc absentem (fuga enim vtebatur, veritus, ne episcopus constitueretur) nominatim vocare cœpit. Et quum alter eiusdem nominis, qui illic aderat, vocanti respondisset, isti quidem nihil dixit, quippe quem non vocarat. Rursus vero vocare perstitit. Quumque id sæpius fieret, is quidem qui aderat, silentio transmittebatur; designabatur vero is, qui aberat. Quem, absentem licet, prophetico spiritu sic adloquebatur: *Effugisse te credis, Athanasi? Non effugies.* Facile foret, plura alia eiusdem generis exempla istis addere, sed hæc suffecerint ad demonstrandum contra COMBEFISIVM, quod prioribus illis sæculis homines nonnumquam ex speciali diuina reuelatione & prophetia ad ministerium designati fuerint, vel alioquin, ipsos veteres mirifice delusos esse, statuendum sit. Dum in hoc argumento versor, duo adhuc monere habeo. Primum quidem, quod, si qua columba in cuiuspiam capite, dum fieret electio, resideret, hoc ipsum pro diuino aliquo omine haberi consueuerit, & is, qui istud signum ha-

pulsus est, ne negaret nobis suadentibus. Cui plus licuit, hæc coëgit, quia nec fas fuerat, nec decebat sine honore ecclesiastico esse, quem sic dominus honorauit cælestis gloriæ dignitate.

(*o*) Id. Ep. XXXIII. al. XXXVIII. In ordinationibus clericis, fratres carissimi, solemus vos ante consulere & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare; sed expectanda non sunt testimonia humana, *cum præcedunt diuina suffragia*, *Amelius* frater noster, illustris adolescens, *a domino iam probatus* & in Deo suo carus, &c.

(*p*) Id. Ep. XXXV. al. XL. Admonitos nos & instructos sciatis *dignatione diuina*, vt Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero, & nobiscum sedeat in clero, luce clarissima confessionis illustris & virtutis ac fidei honore sublimis.

(*q*) Sozom. lib. II. c. XVII. Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος διάδοχον αὐτοῦ καθί-λειπει Ἀθανάσιον, θείαις προστάξεσιν, ὡς ἡγοῦμαι, ἐπὶ αὐτὸν ἀναγαγὼν τὴν ψῆφον.

beret,

beret, ſpectatus ſit tamquam a ſpiritu deſignatus, adeoque præ cæteris omnibus electus fuerit, tamquam emblemate quodam ſpiritus ſancti inſignitus. Hæc, obſeruante EVSEBIO [r], cauſſa erat, quamobrem *Fabianus* epiſcopus *Romæ* eligeretur & reliquis vniuerſis quantumuis peregrinus anteferretur. *De Fabiano*, inquit ille, *qui tum præſens erat, nemo ne tantiſper quidem cogitabat: columbam tamen repente e ſublimi delapſam capiti illius inſediſſe narrant, quæ ſpiritus ſancti, qui olim ſub columbæ ſpecie in ſeruatorem deſcenderat, imaginem referre videbatur. Quo ſpectaculo permotus populus, ac diuino ſpiritu incitatus ſumma cum alacritate vno conſenſu ſimul omnis exclamare cæpit, dignum eſſe: ſtatimque comprehenſum ſacerdotali cathedræ impoſuit.* *Seueri* epiſcopi *Rauennæ* & *Euortii* epiſcopi *Aureliæ* electio eodem modo facta eſt, vt BLONDELLVS [ſ] ex eorum

(r) Euſeb. lib. VI. c. XXIX. Ὁ Φαβιανὸς παρὼν, οὐδενὸς μὲν ἀνθρώπων εἰς διάνοιαν ᾔει· ὅμως δ' οὖν ἀθρόως ἐκ μετεώρου περιστερὰν καταπτᾶσαν ἐπικαθεσθῆναι τῇ αὐτοῦ κεφαλῇ μνημονεύουσι, μίμημα ἐνδεικνυμένην τῆς ἐπὶ τὸν σωτῆρα τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν εἴδει περιστερᾶς καθόδου· ἐφ' ᾧ τὸν πάντα λαὸν ὥσπερ ὑφ' ἑνὸς πνεύματος θείου κινηθέντα ὁμόσε, προθυμίᾳ πάσῃ καὶ μιᾷ ψυχῇ ἄξιον ἐπιβοῆσαι· καὶ ἀμελλήτως ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς λαβόντας αὐτὸν ἐπιθεῖναι.

(ſ) Blondel. Apol. p. 426.
Surius Vir. Sanctor. Febr. I. (p. 25 edit. Colon. M DC XVIII.) Accidit, vt Rauennæ epiſcopus ex hac vita migraret, & eccleſia illa paſtore orbaretur. Conueniunt igitur frequentes epiſcopi & ex propinquis & remotis locis, vt tantæ ciuitati pontificem ſolito more præficerent atque conſecrarent. Illis vero congregatis, Seuerus domi laborans; vxori dicit: Vadam ocyus & videbo, quis ſit futurus antiſtes noſter. Cui vxor: Sede heic, inquit, & tuum negotium age. Nam ſi velis vacare otio, non erit in rem noſtram. Siue vero tu illic adſis, ſiue domo reſideas, te pontificem non creabunt. Ille porro, liceat mihi, ait, cum bona pace tua illuc ire. Reſpondit coniunx: Fac vt lubet; nam ſine dubio, ſimulatque fueris ingreſſus, epiſcopus ordinaberis. Dixit hoc illa ſalſe & irridicule: ſed vir Dei illico abiit, & veniens in eccleſiam, vbi erat populus cum ſacerdotibus congregatus, quod eſſet vili & deformi opertus habitu, poſt templi oſtium latitabat. Precibus vero pro more abſolutis, *ecce columba niue candidior e cælo deſcendens, eius capiti inſidet.* Id ille conſpicatus, columbam a ſe abigit: at illa per aëra circumuolitans, *tertio redit ſuper caput eius*, tamquam in columba diceret ſpiritus ſanctus: Ad quem reſpiciam, niſi ad pauperculum & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos? Ea autem res ſtuporem attulit omnibus, qui ibi tum aderant e clero & populo, & in commune laudes grateſque egerunt Deo bonorum omnium largitori. *Mox* igitur *productus eſt e ſuo latibulo vir ſanctus, & vel inuitus raptus ad ſedem pontificiam*, vnctusque oleo exſultationis & vnguento ſacri chariſmatis, vt fieri ſolet ad eam dignitatem vocatis.

vitis

vitis a SVRIO descriptis, adnotauit; & lector curiosus alia exempla ex sua ipsius obseruatione proponere sibi poterit. Alterum quod monebo est, quod non numquam fortuitus quidam casus & peculiaris quædam circumstantia, diuina prouidentia ita dispensante, intercesserit, vt pro diuinæ voluntatis signi- ficatio-

---

Sur. ibid. Sept. VII. p. 83. Vbi eo (ad ecclesiam S. Stephani Aureliæ) ventum est, Euortius tamquam ignotus stat iuxta ostiarium. Paullo post iubent episcopi obserari fores & ipsi humi prostrati, cum multo gemitu & lacrimis rogant Deum, vt indicet, quem velit ordinari episcopum. Coniungebat vero etiam suos gemitus populus vniuersus, iurgiorum finem petens a domino, & exspectans quid dicturi essent episcopi. Illis ergo sic orantibus & plangentibus, *columba diuinitus missa*, per fenestram mirabili splendore radiat; atque in ecclesiam inuolans, cum claro strepitu totam fere ædem peruagatur, tamquam inuestigans quippiam. *Cernens* autem beatum *Euortium* ianuæ inhærentem, *in eius capite residet*. Ille vero manibus eam abigit. Eo signo valde permotus populus, tanto instantius orabat dominum, vt illum spiritum mitteret, qui in columba in Christum baptizatum descendit. Columba autem, vt se suo functam ministerio ostenderet, per ostium, quo ingressa erat, rursus auolauit. Tum vero perstrepens populus, lætitia effertur: Episcopi vero & ordines omnes accurate perquirunt, quisnam ille sit, in cuius capite columba sederit. Ibi rursus quædam extitit & sermonum & hominum discrepantia, aliis dicentibus, ostiarium esse: aliis vero non ostiarium, sed eius similem quemdam. Iterum ergo ad preces redeunt sacerdotes, rogantque dominum, vt iubeat redire denuo columbam. Non spreuit Deus illorum preces: *columba redit*, per omnem fere ecclesiam circumuolitat, & tandem *in caput beati Euortii aduolat*. Ille rei nouitate perterritus rursus eam repellit, eaque repulsa exit e templo. Exoritur populi strepitus, iubent episcopi hominem, in quo tantum miraculum visum esset, ad se accedere, rogant ab eo, quibus ex locis eo venerit, aut quo proficisci velit. Respondet ille, quemadmodum iam ante responderat ostiario. Illi igitur se exauditos a domino sentientes, gratias ei agunt, quod ex ea vrbe ad ipsos pastorem miserit, ex qua priscis temporibus religionis propagandæ caussa piissimos prædicatores misisset. Deinde præcipiunt beatissimo Euortio, vt cum ipsis ad orationem se submittat, & in altare caput immittat: orantque dominum, vt tertio miraculo ostendere velit, num ille sit, quem elegit ad ecclesiam illam tuendam ac fouendam. Nondum finierunt preces, & *ecce columba* plausu ingenti alas concutiens, *ad locum, in quo prius vir Dei steterat, se confert*, & eum non inueniens, tamquam inquirens vbi sit, coram omnibus circumuolitat. Erant tum ibi non pauci episcopi, qui dicerent, acciri debere etiam eos, quorum electio ecclesiam illam vulnerasset, vt viderent, num illis præsentibus ad Euortium columba se reciperet. Acciti sunt igitur, & cum starent cum Euortio inter episcopos, columba circumuolitans sensim ferebatur in sublime, tandemque se submittens, in vnius Euortii capite requieuit. Tum omnes acclamarunt, dignum illum esse sacerdotio, quippe quem ipse dominus eligeret, cætera.

ficatione & electionis cuiusdam comprobatione id ipsum habitum fuerit. SVLPICIVS SEVERVS hoc speciatim de circumstantia quadam adnotauit, quæ in electione *Martini*, episcopi ecclesiæ *Turonicæ*, accidit. Nonnulli ex episcopis prouincialibus, qui ad antistitem constituendum fuerant euocati, sine vlla idonea ratione electioni eius repugnabant; præcipue autem *Defensor* quidam nomine acerrime resistebat. Accidit autem fortuito, vt, quum lector, cui legendi eo die officium erat, interclusus a populo deesset, turbatis ministris, dum exspectabatur, qui non aderat, vnus e circumstantibus sumto libro, quem primum versum inueniebat, arriperet, hæc psalmi octaui verba exhibentem: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, vt destruas inimicum & DEFENSOREM.* Ita enim vulgata versio *Gallicana* tunc legisse videtur. Quibus verbis lectis e vestigio clamor populi tollebatur & pars aduersa confundebatur. Atque ita, inquit auctor noster [t], *habitum est, diuino nutu hunc psalmum lectum fuisse, vt testimonium operis sui defensor audiret, quia ex ore infantium atque lactentium in Martino domini laude perfecta & ostensus pariter & destructus est inimicus.* Ex his igitur, quæ dicta sunt, lector de veterum opinione iudicare poterit, quando de specialiore hominum ad ecclesiæ ministerium designatione loquuntur.

§. IV.

Quartus modus per communia suffragia & electionem.

Quartus & vltimus designationis modus erat, per ordinaria suffragia & electionem ecclesiæ. Quæ methodus generatim tam accurata erat & tantopere approbata, vt ex imperatoribus *Romanis* aliquis, licet gentilis, laudibus eam extollere sibique exemplum imitandum in ciuilium ministrorum ad publicum imperii vsum electione proponere non dubitauerit. Ita enim LAMPRIDIVS [u] morem *Alexandri Seueri* nobis repræsentat, *vbi*, inquiens, *aliquos voluisset vel rectores prouinciis dare, vel præpositos facere, vel procuratores, id est, rationales, ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, vt si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus; si non probasset, subiret pœnam capitis: dicebatque,*

(t) Sulpic. Seuer. vit. Martin. c. VII. p. 215. (c. IX. p. 314. edit. Lipf. MDCCIII.)
(u) Lamprid. vit. Alex. Seuer. c. XLV. (edit. Parif. MDCXX, p. 130.)

graue esse, quum id christiani & iudaei facerent in praedicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt, non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus & fortunae hominum committerentur & capita. Quod ipsum indicat, quod in ministrorum christianorum electione omnis cura adhibita fuerit, quum eorum praxis hoc respectu tam amplum testimonium ab ipsis ethnicis habeat. Et certe scriptores recentiores vniuersi in hac re generatim consentiunt, quod electiones summa cum cautione & diligentia olim factae sint. In enarrandis autem methodis, quibus hac in re vsi sint veteres, in alia omnia abeunt; vt adeo argumentum nullum tam intricatum sit tamque perplexum, quam quod ad ministrorum ecclesiae attinet electionem, quae res non nullos etiam ab eius commemoratione deterruit. Verum enim vero committendum mihi non est, vt ista formidine abreptus lectores meos penitus heic destituam, & idcirco diuersas recentiorum auctorum, qui de hoc argumento exposuerunt, sententias paucis indicabo ostendamque, quid de vera huius rei ratione ex perspicuis antiquae historiae documentis statui tuto possit, id quod proxime sequenti capite facere animus est.

LIBRI QVARTI

CAPVT SECVNDVM

SPECIALIOR ANTIQVAE METHODI ET RITVS CLERICOS ELIGENDI ENARRATIO.

§. I.

Diuersae virorum doctorum opiniones de plebis in electionibus clericorum potestate.

MAgna illa quaestio, circa quam viri docti hac in re tantopere inter se dissident atque discordant, ad personas attinet, quae ius suffragandi in clericorum electione habebant. Sunt, qui plebi nullam aliam potestatem vnquam concessam fuisse, statuunt, nisi dandi testimonium electae parti, vel contradicendi, si quas iustas & idoneas exceptiones haberent. Ita HABERTVS [a],

(a) Habert. archierat. p. 436 Plena illa & absoluta per populum electio, numquam ecclesiae praesertim graecae placuit, bene quidem consensus plebis & approbatio, vel etiam postulatio, sed *electio neutiquam*.

SIXTVS

SIXTVS [b] SENENSIS & BELLARMINVS [c] ſentiunt. Alii dicunt, populum abſolutam ſibique propriam eligendi habuiſſe poteſtatem, idque iure apoſtolico, quo per multorum ſæculorum decurſum ſemper gauiſus ſit. Hanc ſententiam accurate tractavit & cum magnæ eruditionis laude contra N. a SANCTA CLARA & reliquos ſecus ſentientes adſeruit BLONDELLVS [d]. PETRVS *de* MARCA [e] inter hæc duo extrema medium tenet. Dicit enim, populum tantumdem poteſtatis antiquitus habuiſſe ac vllum de clericis infra epiſcopos; hoc eſt eorum conſenſum in prouehendo aliquo epiſcopo non minus neceſſarium fuiſſe, quam ipſorum teſtimonium, hoc ipſum tamen electionem vocare non vult: nam deſignationem, ſiue electionem & iudicium ſoli metropolitano vna cum ſynodo prouincialium epiſcoporum adſignat. Et licet nonnumquam de populi ſuffragatione legamus, illud tamen de ſuffragatione tantum conſenſus non electionis intelligendum eſſe, ſtatuit. MASONIVS [f] autem in reſponſione ad PAMELIVM, qui hoc argumentum

---

(b) Sixt. Senenſ. biblioth. lib. V. adnot. CXVIII. Si recte vtriusque doctoris (Origenis & Cypriani) verba expendantur, neuter eorum ius eligendi epiſcopum populo attribuit, ſed hoc tantum fuiſſe indicant a rectoribus eccleſiæ plebi conceſſum, vt ipſi, *populo præſente*, ſub oculis omnium deligerentur, vt digni atque idonei publico iudicio comprobarentur, ne vlla poſt ordinationem retractandi occaſio remaneret, vnde & Lampridius, ſcriptor a noſtra religione alienus in vita Alexandri Aug. refert conſueuiſſe prius nomina eorum, qui eccleſiæ præficiendi erant, proponi palam, *vt ſi quid contra eum populus haberet, id in medium proferret*. cætera.

(c) Bellarm. de clericis lib. I. c. VII. Ius eligendi ſacrum pontificem ceterosque eccleſiæ paſtores & miniſtros, *non conuenit populo iure diuino*. Sed ſi quid aliquando in hac re populus potuit, id totum habuit ex conniuentia vel conceſſione pontificum. cætera.

(d) Blondel. apol. p. 379. &c.

(e) Marca de concord. lib. VIII. c. II. n. II. Si negotium iſtud referatur ad primam originem, morumque vetuſtæ eccleſiæ & antiquorum canonum ratio habeatur, conſtans eſt illa ſententia, quæ *ſolum teſtimonium & conſenſum deſignandi epiſcopi clero & populo tribuit*, ipſam vero deſignationem ſiue electionem & iudicium metropolitano vna cum ſynodo prouincialium epiſcoporum. In quo teſtimonio dando non reperio diſcrimen aliquod conſtitutum a veteribus inter clerum ciuitatis & populum. Æquo enim iure hac in parte vtebantur & vtriusque conſenſus ad ſuſcipiendum epiſcopum exſpectandus erat. Tota quippe, vt iam dixi, auctoritas erat penes epiſcopos & præcipue penes metropolitanum, qui rebus geſtis τὸ κῦρος adhibebat, vt loquitur ſynodus Nicæna.

(f) Moſon's *conſecrat. of biſhops* lib. IV. c. IV. p. 159. 160.

iam

iam ante MARCAM quodammodo tractauit, hoc reiicit, tamquam distinctionem, quæ errorem imprudentibus obtrudat, adseritque, quod populo proprie suffragium in electione competat, & episcopum ANDREWS [g] pro eadem sententia adlegat: hoc tamen non adeo feruide persequitur, vt cum BLONDELLO illud ius immutabile fuisse, contendat; sed a Deo liberum relictum esse dicit, vt pro arbitrio ecclesiæ ordinaretur, atque ita omnia decenter & secundum ordinem fierent. Et hæc SPALATENSIS [h], RICHERII [i],

(g) Andrews resp. ad apol. Bell. c. XIII. p. 313. Præsentia plebis apud Cyprianum includit testimonium de vita, *nec excludit suffragium de persona.*

(h) Spalat. de rep. eccles. lib III. c. III. n. XLII. Quoniam qui excludunt plebem nostri ab electionibus episcoporum, plebis partes non alias ponunt antiquitus, nisi vt testimonium reddat de vita & moribus promouendi; vt errare se cognoscant, si non sint satis tot testimonia iam adlata, in quibus multo plus tribuitur plebi quam tale testimonium; legant acta concilii Chalcedonensis - - legant etiam Alcuinum (de diuin. offic. c. XXXVI.) vbi sic scribit; Quum episcopus ciuitatis fuerit defunctus, eligitur alius a clero seu populo. cætera.

(i) Richer. histor. concil. lib. I. c. XII. n. XVIII. p. 389. edit. Colon. MDCLXXXIII. (p. 383 384. edit. MDCLXXX.) Canon XXII. (concil. IV. Constantinop.) sic habet: *Promotiones atque consecrationes* cætera. - Huic canoni concordat XII. ad cuius intelligentiam cardinalis Cusanus lib. II. de concordantia c. XXXII. demonstrans inuitis dari non posse episcopum: quam in rem laudat can. de Neptis XXXI. quæst. II. quo docetur, *sicut in matrimonio carnali, sic in ecclesia vnum corpus spirituale constitui debere ex episcopo & plebe, ac proinde consensum necessarium videri: quoniam non dubium,* inquit, *inter episcopum & ecclesiam matrimonium esse III quæst. I. can. Audiuimus. Et propterea I. quæst. 1. can. Ordinationes, dici ordinationes, quæ non fiunt communi consensu cleri & populi secundum canonicas sanctiones, & ab iis, ad quos consecratio pertinet, non comprobari & falsas iudicari; quoniam qui taliter ordinantur, non per ostium, id est, per Christum intrant, sed, vt ipsa veritas testatur, fures sunt & latrones. Et ratio huius est, quoniam consensus de essentia matrimonii est. Diuersitas enim ordinum præpositorum & subiectorum pro conseruatione reipublicæ ordinata est, vt dum reuerentiam exhibent minores potioribus, & potiores minoribus dilectionem, vera concordia ex diuersitate contexeretur, vt recte officiorum gereretur administratio, vt LXXXIX. Dist. can. Ad hoc, & Distinct. XLV. can. Licet. Igitur ex concordantia subsistit ecclesia. QVARE INVITIS PRAESES NON RECTE PRAEPONITVR, de quo pulcre Distinct. XCV. can. Esto. Sed oportet, quod ille QVI PRAEEST, AB OMNIBVS QVIBVS PRAEEST, CONSTITVATVR, tacite vel expresse: sin autem aliter præsumtum fuerit, viribus carere dubium non est, quia irritum est Distinct. LXVI can. Archiepiscopus: qui dicit alibi, OPORTET VT ILLE, QVI OMNIBVS PRAEESSE DEBET, AB OMNIBVS ELIGATVR.* cætera.

IVSTEL-

IVSTELLI [k], SVICERI aliorumque quorumdam doctorum virorum in vtrisque ecclesiis opinio videtur fuisse. Sunt alii, qui distinguunt inter tempora, quæ concilium *Nicænum* antegressa, & inter ea, quæ illud consequuta sunt. Putant enim, quidquid potestatis in prioribus tribus sæculis populo concessum fuerit, id hoc ipso concilio nec non *Antiocheno* & *Laodiceno*, quod vtrumque non multo post insequutum est, ei rursus ereptum. Ita SCHELSTRATVS [l] in dissertationibus suis in concilium *Antiochenum* statuit, vbi CHRISTIANVM LVPVM & SIRMONDVM in eamdem sententiam citat. Sed hoc, tamquam fictio omni destituta fundamento, explosum est non tantum a SPALATENSI [m] & PEARSONIO [n], sed etiam a RICHERIO [o], CABASSVTIO [p],

(*k*) Iustel. not. in can. VI. concil. Chalced. (Tom. I. p. 92. b.) Is fuit vetus mos ecclesiæ in episcopis ordinandis, vt rogarentur suffragia non modo cleri, sed etiam populi, atque vt omnium, de eo qui ordinandus erat, iudicia sciscitarentur, illius nomen ecclesiæ publice proponebatur, facta omnibus potestate quidquid vellent eis obiiciendi. &c.

(*l*) Schelstrat not. in can. XIX. concil. Antioch. (p. 599.) Canon innouat quartum Nicænum & eadem statuit cum duodecimo Laodiceno: id quod statuit, vbique obseruatum fuit a tempore Nicæni concilii, a quo omnes fatentur *plebis suffragia non amplius fuisse in vsu.*

(*m*) Spalat. de rep. eccles. lib. III. c. III. n. XII. Post concilium Nicænum in electionibus eumdem prorsus veterem morem perpetuo ecclesiam ad nostra pene tempora seruasse, vt *a clero & populo* fieret, ex patribus & rebus gestis; ex conciliis & iuribus; ex Rom. pont. attestationibus & decretis iam, sumo probandum. cætera.

(*n*) Pearson. vindic. Ignat. part. I. c. XI. p. 324. tot.

(*o*) Richer. histor. concil. tom. I. c. II. n. VII. (p. 20. lin. vlt. edit. Colon. MDCLXXX.) Notandum contra Valesium tertia parte libri de suprema potestate papæ quæst. sexta circa medium, vbi canonem quartum Nicænum explicat, patres Nicænos non abstulisse populo ius eligendorum episcoporum, sed tantum præcepisse electionem populi & cleri a metropolitano confirmari, & ab episcopis prouinciæ fieri oportere. Nam dehinc semper populus in sua possessione eligendi pastores continuauit, idque hac synodali epistola clare ostenditur, vbi nominatim habetur *episcopum Alexandriæ debere populi electionem confirmare.*

(*p*) Cabassut. notit. concil. c. XVII. ad can. IV. Nicæn. p. 83. edit. Lugdun. MDCLXX. 8uo. (p. 50. edit. Venet. MDCCIII. 8uo.) Nullatenus heic audiendus Theodorus Balsamon scribens in hunc can IV. episcopos olim quidem fuisse ab vniuersa plebe electos. Quia tamen in hisce popularibus comitiis multa iactabantur indecora in eos, quorum proponebatur electio, fuisse Nicæno isto canone consuetudinem illam abrogatam statutumque, vt soli episcopi eligerentur. Sed errat Balsamon, cum nullum heic appareat abrogationis vestigium, & constet, fuisse

VALESIO [q], PETAVIO [r], *de* MARCA [s], aliisque eruditis ecclesiæ *Romanensis* scriptoribus, qui patres *Nicænos* hac in re nihil immutasse, sed omnia ita, vt inuenerint, reliquisse, statuunt. Alii rursus distinguunt inter electionem episcoporum & reliquorum clericorum, populi consensum ad episcoporum quidem electionem, non autem ad inferiorum clericorum promotionem, necessarium fuisse, dictitantes. Ita CABASSVTIVS [t], & BEVEREGIVS

pleraque post Nicænum concilium admissa vbique in episcopis eligendis populi suffragia: sic tamen vt moderationi & regimini subesset episcoporum: quemadmodum Athenis πρόεδροι popularibus suffragiis præerant, vt docet Iulius Pollux lib. VIII. cæt.

(q) Valesf. not. in Euseb lib. VI. c. XLIII. p. 121. Presbyteri olim ab episcopo ordinari non poterant *sine consensu* cleri & *populi*. Ac de populi quidem suffragio in electione presbyterorum testantur patres concilii Nicæni in epistola synodica ad episcopos Ægypti - - - - Denique adeo necessarium fuit plebis suffragium in electione presbyterorum, vt sæpenumero in ecclesia plebs tumultuosis vociferationibus presbyterum aliquem fieri postularet & cogeret. cætera.

(r) Petau. not. in Synes. p. 56. Quo in canone (Nicæno IV.) de episcopi creatione ipsa, siue electione agitur; quæ ita *populi suffragiis permitti solebat*, vt iis moderandis ac gubernandis adessent, immo præessent episcopi. *Nec audiendus Balsamo, qui ad hunc canonem obseruat*, olim quidem episcopos a populo consueuisse deligi, sed quod in suffragiis ferendis, de eorum vita quædam interdum minus decora & honesta iactarentur, *morem illum hoc canone abrogatum fuisse*, ac deinceps statutum, vt ab episcopis ea fieret electio. Quo nihil dici potest absurdius. Non enim popularia suffragia iste canon sustulit, sed his, vt dixi, moderandis, vel cum illis etiam episcoporum auctoritatem iussit adhiberi. Quemadmodum Athenis popularibus concionibus aderant πρόεδροι, vt docet Iulius Pollux lib. VIII. & Harpocratio. Quin etiam multo post Nicænum concilium tempore perseuerauit in ecclesia, *vt a populo crearentur episcopi*; idque & pontificum Romanorum & conciliorum decreta sanxerunt.

(s) Marca de concord. lib. VIII. c. III. n. IV. Ex quibus canonibus (can. Nic. IV. Antioch. XIX. Laodicen. XIII.) aperte conficitur, episcoporum promotionem iudicio synodi plenissime permissum. Et ne consultatio, quæ cum *clero & plebe* habenda est auctoritate canonis fulta, contumaces redderet ciuium animos episcoporum iudicio, eius mentio omissa est in canonibus; relicta interim consuetudine iam recepta de tractatu electionis habendo cum *clero & plebe* ciuitatis. Ius itaque episcoporum canone firmatum est. Quod pertinet ad populum, consuetudini relictum est.

(t) Cabassut. notit. concil. c. XXXV. p. 196. (p. 136. 137. edit. Venet. M DCC III.) Probatum inuictis testimoniis fuit superius ad Nicænum canonem quartum, ad episcoporum electionem admissa olim fuisse plebis suffragia. Secus tamen fieri solitum fuit circa minorum sacerdotum & inferiorum ecclesiæ ministrorum electionem, vt ex isto canone decimo tertio perspicuum fit. Populi quidem te-

episco-

episcopus [u], qui hoc argumentum notius esse, putat, quam vt in controuersiam vocari possit. VALESIVS nihilo secius de eo disputat, & contrarium [w] adserit, nimirum presbyteros olim ab episcopo ordinari non potuisse, sine consensu cleri & populi. STILLINGFLEETVS episcopus, qui ex nouissimis scriptoribus est, qui hoc argumentum tractauerunt, mentem suam sequentibus obseruationibus declarat: „*Primo* quidem, quod præcipuum fun-„damentum, quo plebis ius [x] nitatur, situm sit in regula illa a-„postolica, quod episcopum oporteat irreprehensum esse, & bo-„num habere testimonium: adeoque [y] populi curam & nego-„tium in electionibus, ipsa etiam CYPRIANI ætate, non ad suffragia, „sed tantum ad testimonia sua de bona vel mala vitæ candidati „ratione danda, spectauisse dicit. *Secundo*, quod populus tamen „hac occasione potestatem electionis sibi arrogauerit, & hoc i-„pso magnos tumultus & turbas dederit in ecclesia. *Tertio*, quod

stimonium de vita & moribus ordinandi requirebatur. Iuxta illud 1 Tim. III. *oportet illum & testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt.* Quin immo nonnumquam populus ipse aliquem proponebat, & postulabat ordinari: Testatur enim Paulinus ep. XLV. se Barcinone in Hispania fuisse ab episcopo Lampio initiatum clero & *sacratum ad illius populi postulationem.* Item refert Aug. ep. CCXXV. *fuisse Pinianum ab Hipponensi populo* instanter postulatum, vt ad clerum promoueretur. Insuper (ne quid huc pertinens omittatur) actuum apost. I. non soli apostoli, sed tota ecclesia Matthiam elegit, & Ioseph Barsabam, vt ex eis vnus adsumeretur. Et act VI. credentium conuocata multitudo septem diaconos elegit. Verum ad illud primum caput testatur Chrysostomus, Petrum potuisse quidem per se ipsum merito eligere, sed maluisse per modestiam & prudentiam vniuersæ ecclesiæ gratificari. Postulationes autem, quæ fiebant episcopis a populo, nihil habuisse præter supplicationes: neque ius vllum, aut obligationem induxisse, certum est.

(u) Beuereg. not. in can. VI concil. Chalced. ad vocab. *ἐπικηρύττεσθαι*: Non quidem inficias eam, quin *ἐπικηρύττειν* sæpius, palam & per præconem aliquid denuntiare & prædicare significet, neque etiam me latet, suffragia olim cleri populique publice rogata esse, priusquam episcopus ordinaretur: sed qua tamen ratione Christophorus Iustellus hanc vocem eo sensu heic vsurpari adseruerit, non video. Etiamsi enim episcoporum nomina publice proposita fuerint, priusquam antiquitus ordinarentur; idem *tamen in presbyterorum, aliorumque inferiorum clericorum ordinationibus numquam obtinuisse*, notius est, quam vt probatione indigeat. cætera.

(w) Valef. in Euseb. lib. VI. c. XLIII. vid. not. (q) supra p. 94

(x) Stillingfl. *Unreason. of Separat.* Par. III. n. XXV. p. 312. 313. § 25 n. 1. 2. 3. 4 5.

(y) Ibid. p. 316. 317.

ad

„ad occurrendum istis tumultibus multi episcopi inconsulta ple-„be constituti & canones ad eam melius compescendam conditi „sint. *Quarto*, quod vbi magistratus fuerint christiani, ipsi non „obstante, quod populus sibi arrogarit, iure in tanti momenti „caussa id egerint, quod ad pacem ecclesiæ & reipublicæ conser-„vandam facere crediderunt. *Quinto*, quod quum ecclesiæ gu-„bernatio mutaretur, populo ius suum per ipsorum consensum in „popularis senatus collegiis, *parlamentorum* nomine insignitis, ser-„vatum, & quod consensu isto episcoporum nominatio principi-„bus, inferior autem beneficiorum *patronatus* hominibus priuatis „vindicatus sit.„ In tanta sententiarum ac opinionum virorum doctorum varietate haud nefas erit a quibusdam dissentire, & idcirco opiniones eorum recognoscendi mihi sumam libertatem, & sine partium studio indicabo, quidquid in illis cum antiqua historia & regulis ac consuetudine ecclesiæ vel congruere vel pugnare existimem.

§. II.

In episcopi cuiusdam electione populus æqualem cum clero inferiore habebat potestatem.

Heic ante omnia notandum est, non vniuersalem quamdam & immutabilem regulam circa hoc negotium semper & vbique obseruatam fuisse, sed praxin pro diuersa rerum & circumstantiarum ecclesiæ conditione discrepasse; quemadmodum ex iis, quæ in hac historia subsequuntur, euidenter apparebit. Interim obseruationem a PETRO *de* MARCA factam eatenus veram esse, reor, quod quidquid potestatis in episcopi sui electione clerus inferior habuit, idem populo, siue vniuerso ecclesiæ corpori, generatim concessum fuerit, metropolitano quidem & synodo prouincialium episcoporum rem omnem moderante. Nam de plebis potestate, quæcumque tandem ea fuerit, prorsus eædem locutiones & verba eadem adhibentur. Non nulli consensum, alii suffragium, electionem alii vocant; in hoc autem consentiunt omnes, quod consensus, suffragium & electio tum cleri tum populi omnino æqualis fuerit. Ita *Cornelius* CYPRIANO [z], de cle-

(z) Cypr. epist. LII. al. LV. p. 104. (p. 68. edit. Paris. MDCLXVI.) Factus est Cornelius episcopus de Dei & Christi eius iudicio, *de clericorum* pene omnium *testimonio*, *de plebis* quæ tunc adfuit *suffragio* & de sacerdotum antiquorum & bonorum virorum collegio.

rico-

ricorum testimonio & plebis suffragio episcopus factus esse, obseruatur. Vbi manifestum est, vocabula *testimonium* & *suffragium* & clero & populo adscribi. SOCRATES [a] de *Chrysostomi* loquens electione, communi omnium suffragio, cleri videlicet ac populi, eum electum esse dicit. Et THEODORETVS [b] *Eustathii*, ecclesiæ *Antiochensis* episcopi, electionem eadem ratione describit, quando ad suscipiendum episcopatum communi episcoporum, clericorum & vniuersæ plebis suffragio compulsum eum esse, scribit. SIRICIVS [c] hoc cleri ac plebis electionem nominat; & CELESTINVS [d] cleri ac plebis consensum & desiderium; LEO autem [e] consensum & electionem & vota populi; qui etiam addit, *si in aliam forte personam partium se vota diuiserint, metropolitani iudicio eum alteri præferendum esse, qui maioribus & studiis iuuetur & meritis.* Ex quibus omnibus, & compluribus locis aliis, quæ in eamdem hanc sententiam adferri poterant, perspicue apparet, potestatem cleri & populi hac in re fuisse æqualem, nec alterutrum sibi quidquam arrogasse, quod alteri non perinde licuerit.

§. III.

Hæc potestas non mere testimonialis sed iudicialis erat & vim habebat electionis.

Et hinc porro liquet, hanc coniunctam cleri ac populi po-

(a) Socrat. lib. VI. c. II. ὀλίγου διαδράσαντος χρόνου ψηφίσματι κοινῷ ὁμοῦ πάντων κλήρου τε φημὶ καὶ λαοῦ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν Ἀρκάδιος μεταπέμπεται.

(b) Theod. lib. I. c. VII. ὁ μέγας Εὐστάθιος, ὁ τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας τὴν προεδρίαν λαχών - - τοῦτον δὲ ἄκοντα, ποιμαίνειν ἀντ' ἐκείνου τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην ψήφῳ κοινῇ κατηνάγκασαν, ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς καὶ ἅπας ὁ λεὼς ὁ φιλόχριστος. Magnus Eustathius ecclesiæ Antiochensis episcopus - - *communi consensu episcoporum & clericorum DEIque amantissimæ plebis* inuitus ad ecclesiæ illius administrationem euectus fuit.

(c) Siric. ep. I. ad Himerium Tarracon. c. X. (Tom. II. concil. p. 1021.) Presbyterio vel episcopatui, si eum *cleri ac plebis* euocauerit *electio*, non immerito societur.

(d) Celestin. ep. II. c. V. (Tom. II. concil. p. 1621.) Nullus inuitis detur episcopus. *Cleri, plebis, & ordinis consensus & desiderium* requiratur.

(e) Leo M. ep. LXXXIV. ad Anastas. c. V. (Tom. III. conc. p. 1385.) Cum de summi sacerdotis electione tractabitur, ille omnibus præponatur, *quem cleri plebisque consensus concorditer postularit;* ita vt si in aliam forte personam partium se vota diuiserint, metropolitani iudicio is alteri præferatur, qui maioribus & studiis iuuatur & meritis; cætera.

testatem non mere testimonialem, sed, vt ANDREWS episcopus & MASONIVS adserunt, iudicialem & efficacem fuisse potestatem, per modum proprii suffragii & electionis; idque tam aetate *Cyprianica*, quam postea. CYPRIANVS enim tum testimonii tum suffragii meminit, quod & clero & populo competat; eamque ordinationem iustam & legitimam esse dicit [f], quae omnium tam cleri quam plebis, suffragio & iudicio fuerit examinata: ita vt electioni episcopi sui, non propter nudum de ipsius vita dandum testimonium, sed, quemadmodum ANDREWS episcopus id interpretatur, ad ferenda suffragia ipsius personae intuitu tunc adfuerint. Quae obseruatio porro diuersarum regularum & rituum, qui in his electionibus generatim adhiberi consueuerunt, commemoratione probari poterit atque confirmari.

§. IV.

Testimonia de hac potestate e quibusdam vetustis regulis ac consuetudinibus ecclesiae petita. Primum *quidem, quod nullus episcopus vlli plebi orthodoxae inuitae obtrudi debuerit.*

Vna ex his regulis erat, quod nullus episcopus orthodoxo populo inuito nec consentienti obtrudi debebat. Orthodoxo, inquam, populo. Si enim maior populi pars haeretica esset vel schismatica, praxis alia erat, vt deinceps ostendetur; sin autem omnes essent catholici, & de catholico benequemerito episcopo inter eos conueniret, ipsorum electio plerumque rata habebatur, nec quempiam, a quo eorum abalienatae essent voluntates, fas erat constitui. Interdum episcopi in synodo aliquem proponebant, populusque eum recipiebat: interdum populus proponebat, & consentiebant episcopi, & si in digna quadam electione ciuium concordarent animi, vix vmquam eam reiectam fuisse, inuenias. Si vero diuisi essent & discordes, metropolitani erat, conciliare eorum animos & in electione sua figere, neque vero haud electum eis obtrudere poterat. Hoc e quadam LEO-

(f) Cyprian. ep. LXVIII. al. LXVII. ad fratr. Hispan. p. 172. (p. 113. edit. Paris. MDCLXVI.) Coram omni synagoga iubet Deus constitui sacerdotem, id est, instruit & ostendit, ordinationes sacerdotales non nisi sub populi adsistentis conscientia fieri oportere, vt plebe praesente vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita praedicentur, & sit ordinatio iusta & legitima, quae *omnium suffragio & iudicio* fuerit examinata.

NIS

NIS epistola [g] discimus, vbi simul & regulam & praxin ecclesiae, eiusque rationes nobis tradit. *Quum* inquit, *de summi sacerdotis electione tractabitur, ille omnibus praeponatur, quem cleri plebisque consensus concorditer postularit; ita vt si in aliam forte personam partium se vota diuiserint, metropolitani iudicio is alteri praeferatur, qui maioribus & studiis iuuatur & meritis: tantum vt nullus inuitis & non petentibus ordinetur, ne plebs inuita episcopum non optatum aut contemnat, aut oderit & fiat minus religiosa, quam conuenit, cui non licuerit habere, quem voluit.* Huius regulae violationem, tamquam grande crimen *Hilario Arelatensi Valentinianus* III. imperator obiectabat *Indecenter*, inquiens [h], *alios inuitis & repugnantibus ciuibus ordinauit. Qui quidem, quoniam non facile ab his qui non elegerant recipiebantur, manum sibi contrahebat armatam -- & ad sedem quietis pacem praedicaturos per bella ducebat.* LEO [i] idem ei exprobrabat aliaque ipsum via incedere oportuisse, monebat, *Exspectarentur*, inquiens, *certa vota ciuium, testimonia populorum; quaereretur honoratorum arbitrium, electio clericorum: -- Qui praefuturus est omnibus, ab omnibus eligatur.* Hoc manifesto ostendit, populi suffragium tunc temporis amplius quid, quam mere testimoniale, fuisse.

§. V.

Secundo: *Hoc porro exemplis confirmatur episcoporum, qui contra ipsam animi sui propensionem ad suffragia plebis se conformarunt.*

Secundo: Aliud argumentum est, quod in multis casibus populi suffragia ipsis episcopis praeualuerint, si in primis suis consiliis inter se essent diuisi. Hoc in celebratissima illa *Martini* episcopi *Turonici* electione accidit, cuius mentio capite superiore §. III. facta est. Populus concordissime eum desiderabat episcopum. *Defensor* cum magna episcoporum parte initio repugnabat: sed populi suffragium praeualebat, & episcopi ad eius se accommodabant arbitrium, *Martinumque* ordinabant. Aliud simile exemplum suppeditat PHILOSTORGIVS, *Demophilus* episcopus *Constantinopolitanus*, quum episcopi ordinandi caussa vna cum aliis quibusdam episcopis, *Arianismi* suspectis, *Cyzicum* venisset, populus

(g) Leo ep. LXXXIV. c. V. conf. not. anteced. (e)
(h) Nouell. XXIV. ad calc. cod. Theod.
(i) Leo epist. LXXXIX. ad episc. Vien.

interpolita conteſtatione id nolebat concedere, niſi prius *Aëtium* & *Eunomium* tum orationibus tum ſcriptis publice anathemate damnaſſent: quam conteſtationem quum illi admiſiſſent, ſuo tamen *Cyziceni* inhærebant privilegio, neminemque alium ad epiſcopatum promoueri patiebantur, niſi quem ipſorum ſuffragia [k] prætuliſſent. Qui quum eſſet ordinatus, illico τὸ ὁμοούσιον, doctrinam illam catholicam, quod filius eiusdem cum patre ſit ſubſtantiæ, prædicabat. Antiquæ hiſtoriæ monimenta lectori plura iſtiusmodi exempla alia ſuppeditabunt.

§. VI.

Tertio: *Ex ratione ſuffragandi & eligendi, quam populus inibat.*

Tertio: Aliud teſtimonium de poteſtate populari in electionibus perhibet modus ſuffragandi ſeu teſtandi adſenſum vel diſſenſum in alicuius ordinatione: qui erat triplex. Vel enim *primo* vnanimes erant in ſuffragando pro quopiam vel contra eum, & tunc mentem ſuam vniuerſali quadam acclamatione declarare ſolebant, vna omnes voce clamantes, ἄξιος, *dignus*, vel ἀνάξιος, *indignus*. Cuius rei exempla in AMBROSIO [l], AVGVSTINO [m], EVSEBIO [n], PHILOSTORGIO [o], PHOTIO [p], auctore *conſtitutionum* [q] & diuerſis aliis reperire lector poteſt.

(k) Philoſtorg. lib. IX. c. XIII. οὐχ ἕτερόν τινα πρότην ἐλθεῖν ἀνεχόμενοι, ἀλλ' ὃν αὐτῶν αἱ ψῆφοι προσίεντο.

(l) Ambroſ. de dignit. ſacerd. c. V. In ordinationibus eorum clamant & dicunt: *Dignus es, & iuſtus es.*

(m) Aug. ep. CX. Dignus & iuſtus eſt, dictum eſt vicies.

(n) Euſeb. lib. VI. c. XXIX. Ἐφ' ᾧ τὸν πάντα λαὸν ὥσπερ ὑφ' ἑνὸς πνεύματος θείου κινηθέντα ὁμόσε, προθυμίᾳ πάσῃ καὶ μιᾷ ψυχῇ ἄξιον ἐπιβοῆσαι. Quo ſpectaculo permotus populus ac diuino ſpiritu incitatus ſumma cum alacritate vno conſenſu ſimul omnis *exclamare cœpit dignum eſſe.*

(o) Philoſtorg. lib. IX. c. X. πολλοὶ τοῦ παρόντος ὄχλου, ἐν τῇ Δημοφίλου καθιδρύσει ἀντὶ τοῦ Ἄξιος ἀνεβόων τὸ Ἀνάξιος. Dum Demophilus in epiſcopali ſede collocaretur, multi ex populo, qui tum aderant, non *dignus* acclamarunt, ſed *indignus*.

(p) Phot. cod CCLVI. p. 1414. ὁ λαὸς μιᾷ φωνῇ σὺν αὐτῷ βασιλεῖ ἐπὶ πλείους ὥρας ἐβόα τὸ ἄξιος. Populus vno ore cum ipſo imperatore horis aliquot exclamauit: *Dignus eſt.*

(q) Conſtit. apoſt. lib. VIII. c. IV. - - ἐν τρίτῳ πάλιν πυθέσθωσαν, εἰ ἄξιός ἐστι

Vel

Vel *secundo* diuisi in electione sua erant & tum dissensum suum specialioribus propositæ partis accusationibus, coitionibus factionibusque & interdum cruentis tumultibus significabant. CHRYSOSTOMVS [r] ad hunc eligendi modum respicit, quando in libro suo de sacerdotio ita scribit: *Vis & aliud tibi pugnæ huius generis aperiam, periculis mille plenum? Ito hinc iam, & publica festa specta: ea dico, in quibus dignitatum ecclesiasticarum electiones de more fiunt, & tam multis videbis inibi criminationibus lacerari episcopum, quanta est tota illa subditorum multitudo, quibus eligendi potestas concessa est. Hos omnes tam in multas factiones scindi neque inter se consentire, neque cum eo, cui forte episcopatus delatus sit, presbyterorum congregationem conuenire videas; sed vnusquisque a suis partibus stat, alius hunc alius illum eligens.* Et relatio non tantum ab AMMIANO MARCELLINO [s] sed SOCRATE [t] etiam aliisque historicis data de tumultu, *Romæ* in electione *Damasi* oborto, ostendit, quod populo nonnumquam plus concessum fuerit, quam nudum dare testimonium, alioquin in tam effrenatum ac indomitum tumultum vix fuisset concitatus. Erat etiam *tertius* aliquis consensum suum testandi modus, vt decreto electionis maioris securitatis gratia subscriberent, ne qua pars postea se in electionem consensisse negare posset. Ita

---

ἀληθῶς τῆς λειτουργίας - καὶ συνθεμένων αὐτῶν ἐκ τρίτου ἄξιον εἶναι, ἀπαιτείσθωσαν οἱ πάντες σύνθημα. κ. τ. λ. - Rursus tertio interrogent, *vtrum sit ministerio dignus* - - & cum tertio annuerint & *dignum esse* assensi fuerint, petatur ab omnibus, vt præbeant signum adsensus.

(r) Chrysostom. de sacerdot. lib. III. c. XV. (Tom. IV. edit. Francof. p. 41.) Βούλει σοι καὶ ἕτερον ἐπιδείξω ταύτης τῆς μάχης εἶδος, μυρίων ἐμπεπλησμένον κινδύνων; Ἴθι δὴ καὶ διάκυψον εἰς τὰς δημοτελεῖς ἑορτὰς, ἐν αἷς μάλιστα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τὰς αἱρέσεις ποιεῖσθαι νόμος· καὶ τοσαύταις ὄψει κατηγορίαις τὸν ἱερέα βαλλόμενον, ὅσον τῶν ἀρχομένων τὸ πλῆθός ἐστι. πάντες γὰρ οἱ δοῦναι κύριοι τὴν τιμὴν εἰς πολλὰ τότε σχίζονται μέρη· καὶ οὔτε πρὸς ἀλλήλους, οὔτε πρὸς αὐτὸν τὸν λαχόντα τὴν ἐπισκοπὴν, τὸ τῶν πρεσβυτέρων συνέδριον ὁμογνωμονοῦν ἴδοι τις ἄν, ἀλλ' ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν ἑστήκασι, ὁ μὲν τοῦτον, ὁ δὲ ἐκεῖνον αἱρούμενος.

(s) Ammian. lib. XXVII. c. III. Damasus & Vrsinus supra humanum modum ad rapiendam episcopatus sedem ardentes, scissis studiis asperrime conflictabantur, ad vsque mortis vulnerumque discrimina adiumentis vtriusque progressis: quæ nec corrigere sufficiens Iuuentius nec mollire, coactus vi magna secessit in suburbanum. Et in concertatione superauerat Damasus, parte quæ ei fauebat instante, cætera.

(t) Socrat. lib. IV. c. XXIX. tot.

in electione *Meletii* episcopi *Antiocheni* factum est, qui communi *catholicorum* & *Arianorum* consensu eligebatur, vtraque parte suæ opinioni eum addictum esse existimante. Decretum electionis, vt THEODORETVS auctor est [u], perscriptum & cunctorum subscriptionibus firmatum tum hi tum illi tamquam commune pactum *Eusebio Samosatensi* episcopo seruandum tradebant, quod quum *Constantius*, catholicum sese præbente *Meletio*, ab *Eusebio* repeteret, nullis comminationibus ab eo extorquere illud poterat. AVGVSTINVS idem [w] de *Eradii*, successoris sui *Hippone*, electione narrat, quam certis de caussis se viuo fieri volebat. Primum ecclesiæ notarios acclamationes populi excipere calamo iubebat, deinde vt gestis subscriberent, qui poterant, omnes rogabat. Et hæc ordinaria erat via, si metropolitanus in electione adesse coram non posset, decretum totius ecclesiæ litteris consignabatur ad eumque deferebatur, vt ratum & firmum illud esse iuberet. Cuius consuetudinis reliquias etiamnum videre licet in antiquo *ordine Romano* [x], vbi formula quædam decreti habetur, cui clerus & populus, quum episcopum eligerent, subscribere, illudque metropolitano ac synodo exhibere debebant, vt electus consecraretur. Quo in casu si metropolitanus in examine electum talem deprehenderet, qualem ipsi ei scripto repræsentauerant, confirmabat ratamque habebat eorum electionem, atque illico ipsum ordinabat. Quæ omnia innuunt, populum decretoriam quamdam in electionibus habuisse potestatem, nec mere testimoniale eius fuisse suffragium.

§. VII.

Quarto: *Ex vsu & officio interuentorum.*

Quarto: Hoc porro ex vsu & officio *interuentorum* in ecclesia *latina* manifestum est, quorum erat, maturam noui episcopi in vacantem sedem electionem promouere atque procurare,

(u) Theodor. lib II c. XXXI. & XXXII.

(w) August. ep CX. A notariis ecclesiæ, sicut cernitis, excipiuntur quæ dicimus, excipiuntur quæ dicitis, & meus sermo & vestræ acclamationes in terram non cadunt – Hoc ad vltimum rogo, vt gestis istis dignemini subscribere, qui potestis.

(x) Ordo Rom. (Bibliothec. patr. tom. X. p. 104.) Decretum, quod clerus & populus firmare (al. formare) debet de electo episcopo —. *vt omnium nostrorum vota in hanc electionem conuenire noscatis, huic decreto canonico promtissima voluntate singuli manibus propriis roborantes subscripsimus.*

quem-

quemadmodum alio loco [xx] ostendimus. In *Romana* enim & *Africana* ecclesiis, vacante quodam episcopatu, moris erat, vt metropolitanus prouincialium suorum episcoporum cuidam daret negotium, vt ad vacantem ecclesiam se conferret, clerique ac populi animos ad concordiam in noui episcopi electione praepararet; qua de re vbi inter eos conuenerat, metropolitanum per interuentorem rogabant, vt electionem suam confirmaret, & vna cum synodo quadam episcoporum prouincialium veniret & ordinaret eum, quem elegissent; vel alioquin decretum litteris consignabant, tum ab interuentore tum a semetipsis subscriptum, nouumque electum episcopum metropolitano exhibebant, qui eum in propria ipsius ecclesia ordinabat. Haec fuit praxis prouinciae *Romanae* tempore SYMMACHI & GREGORII MAGNI, vti ex eorum epistolis apparet, quibus interuentores, siue, vt eos vocant, visitatores instruuntur, quemadmodum in praesenti casu se gerere debeant. *Decretum*, inquit SYMMACHVS [y], *sine visitatoris praesentia nemo conficiat, cuius testimonio clericorum ac ciuium possit vnanimitas declarari.* Et GREGORIVS *Barbaro* episcopo *Beneuentano* & visitatori ecclesiae *Panormitanae* mittens, ita praecipit: *Dilectio tua ad praedictam ecclesiam (Panormitanam) properabit & adsiduis adhortationibus clerum plebemque eiusmodi ecclesiae admonere festinet; vt remoto studio vno eodemque consensu talem sibi praeficiendum expetant sacerdotem: qui & tanto ministerio dignus valeat reperiri, & a venerandis canonibus nullatenus* [z] *respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, & dilectionis tuae testimonio litterarum ad nos sacrandus occurrat.* Nihil potest esse euidentius, quam quod clerus & populus episcoporum suorum electionem, adhibito in rei societatem visitatore quodam siue interuentore, confecerint, & tunc a se electum metropolitano repraesentauerint, qui si nihil haberet, quod vi canonum aduersus ipsum exciperet, confirmata eorum electione ad ordinandum illum illico se componebat.

(xx) Lib. II. c. XV. Vol. I. p. 201. 203.
(y) Symmach. ep. V. c. VI. (tom. IV. concil. p. 1696.
(z) Gregor. lib. XI. ep. XVI. (tom. V. concil. p. 1521.)

§. VIII.

§. VIII.

Quinto: *Ex consuetudine illa, qua populus homines correptos vi quadam illata episcopo ordinandos exhibuit.*

Quinto: Nouum datæ populo potestatis & priuilegii documentum similiter spectari potest, quod hisce temporibus plebs multis in locis homines violentis illatis manibus corripere eorumque ordinationem ab episcopo aperta vi deposcere consueuit. Ita in AVGVSTINI consecratione vsu venisse, auctor nobis est POSSIDIVS [a], *Eum,* inquiens, *tenuerunt &, vt in talibus consuetum est, episcopo ordinandum intulerunt, omnibus id vno consensu & desiderio fieri perficique petentibus magnoque studio & clamore flagitantibus, vbertim eo flente.* Idem de semetipso narrat PAVLINVS [b], quod *per vim inflammatæ plebis* presbyter ordinatus fuerit. Et sunt plura alia eiusdem generis exempla.

§. IX.

Sexto: *Ex appellatione parentum, qua nonnulli episcopi ex quodam vrbanitatis officio populum suum hoc intuitu salutarunt.*

Sexto: Vnum duntaxat adhuc noto, quod ad hoc spectat argumentum, quod est vrbanitatis & officii plena salutatio, qua nonnulli episcopi erga populum suum vtebantur, *parentes* ob hanc caussam eos appellando, respectu videlicet curæ ac potestatis, quam in eorum designatione atque electione habebant. Ipse AMBROSIVS [c] loquens ad plebem suam his vtitur verbis: *Vos mihi estis PARENTES, qui sacerdotium detulistis: Vos, inquam, Filii vel PARENTES, filii singuli, vniuersi PARENTES.* Quibus verbis manifesto respicit ad factam diuina prouidentia ciuium *Mediolanensium* consensionem, qui quum antea in multas scissi essent factiones, AMBROSII audito nomine, illico in eius electionem concordissime conspirarant. Hæc sunt quædam testimonia, quæ ex transuerso adlata probare possunt, quod clerus & populus in episcoporum suorum electione commune quoddam habuerint suffragium; & quod ciuium suffragium amplius quid quam vim testimonii

(a) Possid. vit. Augustin. c. IV.

(b) Paulin. ep. XXXV. inter epistol. August. A Lampio apud Barcilnoam in Hispania *per vim* inflammatæ subito plebis *sacratus sum.* Vid. Paulin. ep. VI. ad Seuer. p. 101.

(c) Ambros. comment. in Luc. lib. VIII. c. XVII.

monii habuerit, ſpeciatim ſæculo quarto & quinto, in eccleſia *latina*, vbi, fatente PETRO *de* MARCA, præcipua deſideriorum plebis habita fuit ratio.

§. X.

Quam poteſtatem in presbyterorum deſignatione habuerit populus.

Neque vero hoc priuilegium tantummodo in epiſcoporum ſuorum electione, ſed nonnumquam in presbyterorum etiam deſignatione illis datum fuit. Nam *Auguſtinus* & *Paulinus* presbyteri ſolum conſecrabantur, quum vis illa, de qua modo loquuti ſumus, a populo eis inferretur. Præterea HIERONYMVS [*d*] presbyteros & reliquos clericos non minus a populo, quam ab epiſcopis electos eſſe, verbis expresſis adfirmat. Et POSSIDIVS [*e*] hanc ipſam eccleſiæ conſuetudinem fuiſſe, atque *Auguſtinum, in ordinandis ſacerdotibus & clericis conſenſum maiorem chriſtianorum & conſuetudinem eccleſiæ ſequendam eſſe, arbitratum*, obſeruat. Et SIRICIVS, qui de ſenſu & praxi eccleſiæ *Romanæ* loquitur, dicit [*f*], quod, ſi quis diaconus ordinandus ſit presbyter vel epiſcopus, is prius a clero & plebe eligi debeat. Et idcirco iſtis viris doctis non facile poſſum adſentire, qui epiſcopos quidem ante ordinationem ſuam, non autem presbyteros vel vllos alios inferiores clericos, plebi proponi ſolitos eſſe, adſerunt.

§. XI.

An concilium Nicænum *hac in re quidquam immutauerit.*

Qui populum olim hac in re ante concilium *Nicænum* aliquid valuiſſe, nouo autem quodam huius concilii decreto eius poteſtatem abrogatam eſſe, ſtatuunt, euidentiſſime falluntur opinione. Certum enim eſt, patres *Nicænos* hac in re nihil immutaſſe, ſed rem omnem ita reliquiſſe, quemadmodum eam invenerunt. Etſi enim in quodam eorum canone [*g*] dicitur,

(*d*) Hieron. ep. IV. ad Ruſtic. Cum te vel populus vel pontifex ciuitatis in clerum elegerit, agito quæ clerici ſunt. Id. in Ezech. lib. X. c. XXIII. Speculator eccleſiæ vel epiſcopus vel presbyter, qui a populo electus eſt.

(*e*) Poſſid. vit. Aug. c. XXI.

(*f*) Siric. ep. I. ad Himer. Tarracon. c. X. Exinde iam acceſſu temporum presbyterium vel epiſcopatum, *ſi eum cleri ac plebis euocauerit electio*, non immerito ſortietur.

(*g*) Concil. Nicæn. c. IV. (tom. II. conc. p. 29.) Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ

quod præſentia aut certe conſenſus omnium, qui in prouincia ſint, epiſcoporum, nec non confirmatio & approbatio metropolitani ad epiſcopi cuiusdam electionem & ordinationem neceſſario requiratur; tamen hoc eo non valet, vt vllum antiquum priuilegium, quo populus gauiſus ſit, excludatur, ſed vt tantummodo metropolitanorum & epiſcoporum prouincialium iura ſtabiliantur, in quæ *Meletius*, epiſcopus ſchiſmaticus *Aegyptius*, ſpeciatim inuaſerat, ſine metropolitani ſui auctoritate & coëpiſcoporum ſuorum in prouinciis *Aegypti* conſenſu epiſcopos conſecrare auſus. Nihil præterea hoc canone deſignari, inde patet, quod idem illud concilium in epiſtola ſynodica, ad eccleſiam *Alexandrinam* ſcripta, electionis populi expreſſam faciat mentionem, eamque tamquam canonicæ electionis conditionem requirat. De iſtis enim epiſcopis *Meletianis* loquens, qui in catholicæ eccleſiæ gremium redire volebant, ait: *Quod ſi quempiam eorum, qui in eccleſia cenſentur, diem ſuum obire contigerit; tum in defuncti locum atque honorem prouehantur ii, qui nuper adſciti ſunt, modo digni videantur, & modo populus eos eligat* [b], *ſuffragante nihilominus plebisque iudicium confirmante Alexandrinæ vrbis epiſcopo.* PEARSONIVS, doctus epiſcopus noſtras, ipſum *Athanaſium* [i] poſt finitum concilium *Nicænum* hoc modo electum fuiſſe, recte obſeruauit. Quod certiſſimo eſt argumento, quod ius plebis hoc concilio non fuerit abrogatum. *Euſebiani* creationem *Athanaſii* irritam fieri cupientes, defectum popularis electionis obiiciebant:

πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτο, ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξ ἅπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμψήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι· τὸ δὲ κῦρος τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ. Epiſcopum oportet maxime quidem ab omnibus, qui ſunt in prouincia, conſtitui. Si autem ſit hoc difficile, vel propter vrgentem neceſſitatem, vel viæ longitudinem, tres omnino eundem in locum congregatos, abſentibus quoque ſuffragium ferentibus, ſcriptisque adſentientibus, tunc electionem fieri; eorum autem quæ fiunt, confirmationem in vnaquaque prouincia a metropolitano fieri.

(b) Conc. Nic. ep. ſynod. apud Theodor. lib. I. c. IX. & Socrat. lib. I. c. IX. εἰ δέ τινας ποτὲ συμβαίη ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τηνικαῦτα συναναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος, τοὺς ἄρτι προσληφθέντας, μόνον εἰ ἄξιοι φαίνοιντο, καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο, συνεπιψηφίζοντος αὐτῷ καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου.

(i) Pearſon. vindic. Ignat. par. I. n. XI. (apud Cotel. tom. II. p. 314.)

bant: sed episcopi *Aegypti* in synodo congregati, epistola ad omnes ecclesiæ catholicæ episcopos scripta, contrarium magna animi contentione adserebant, testantes [*k*] „quod omnis multitudo omnisque populus catholicæ ecclesiæ, tamquam ex vna anima & corpore congregati clamoribus vociferationibusque postularint *Athanasium* ecclesiæ episcopum dari.„ Vnde GREGORIVS NAZIANZENVS [*l*] quoque eum ψήφῳ τοῦ λαοῦ παντὸς, *totius populi suffragiis*, ad *Marci* thronum euectum esse, dicit. Facile esset, complura alia eiusmodi exempla & documenta addere, ad tempus vsque concilii *Chalcedonensis*, vbi plebs *Alexandrina* adhuc vetusto suo vsa fuit priuilegio, vti ex diuersis LIBERATI locis apparet, qui de *Pomerio* & aliis quibusdam eorum episcopis dicit, quod a nobilibus ciuitatis & omnium sententia [*m*] electi fuerint: Sed nihil amplius hac de re dicam, sed duos solum concilii *Carthaginensis* quarti canones adlegabo, qui omnem ecclesiæ praxin, quod ad hanc attinet materiam, complectuntur. Horum alter sic habet [*n*]: *Cum consensu clericorum & laicorum & conuentu totius prouinciæ episcoporum, maximeque metropolitani vel auctoritate vel præsentia ordinetur episcopus.* Alter canon [*o*] præcipit, *vt episcopus sine consilio clericorum suorum clericos non ordinet; ita vt ciuium adsensum & conniuentiam & testimonium quæ-*

(*k*) Epist. synod. concil. Alex. ap. Athan. apol. II. tom. II. p. 726. edit Par. MDCXXVII. (tom. I. p. 129. edit. Par. MDCXCVIII.) ὅτι πᾶν τὸ πλῆθος καὶ πᾶς ὁ λαὸς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὥσπερ ἐκ μιᾶς ψυχῆς καὶ σώματος συνεληλυθότες, ἀνεβόων, ἔκραζον, αἰτοῦντες Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον τῇ ἐκκλησίᾳ.

(*l*) Nazianz. orat. XXI. tom. I. p. 377. οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα, ψήφῳ τοῦ λαοῦ παντὸς, οὐ κατὰ τὸν ὕστερον κρατήσαντα πονηρὸν τύπον, οὐδὲ φονικῶς τε καὶ τυραννικῶς, ἀλλ' ἀποστολικῶς τε καὶ πνευματικῶς, ἐπὶ τὸν Μάρκου θρόνον ἀνάγεται, οὐχ ἧττον τῆς εὐσεβείας ἢ τῆς προεδρίας διάδοχος. Sic igitur, atque ob eas caussas, *totius populi suffragiis*, non autem secundum prauum exemplum, quod postea inoleuit, neque per vim ac cædem, sed apostolico & spirituali modo ad Marci thronum euehitur, non minus pietatis quam principatus successor.

(*m*) Liberat. breuiar. c. XIV. (tom. V. concil. p 763.) Collecti sunt *nobiles* ciuitatis, vt eum, qui esset vita & sermone pontificatu dignus, eligerent -- nouissime in Proterium *vniuersorum sententia* declinauit. Id. c. XV. Scripsit imperator Leo duci Alexandriæ Stilæ, vt pelleret quidem ab episcopatu modis omnibus Timotheum, inthronizaret autem alium *decreto populi*, qui synodum vindicaret.

(*n*) Concil. Carthag. IV. c. I. (tom. II. concil. p. 1199.)

(*o*) Ibid, c. XXII. p. 1201.

rat. Hæc communiſſima & ordinaria eccleſiæ praxis videtur fuiſſe.

§. XII.

Exceptiones quædam generalis iſtius regulæ. Primo, *ſi maxima eccleſiæ pars eſſet hæretica vel ſchiſmatica.*

Verum enim vero vt omnes regulæ generales ſuas patiuntur exceptiones, ita inficias ire nemo poteſt, hanc regulam interdum variaſſe, aut ad minimum quasdam limitationes & reſtrictiones admiſiſſe. Neque ego lectori me probauero, nec huic argumento fecero ſatis, niſi eas quoque enumerem. Heic igitur *primo* loco nobis obſeruandum eſt, hanc regulam non valuiſſe, ſi cuiusdam eccleſiæ pars maxima vel in hæreſin vel ſchiſma incidiſſet. Hoc enim in caſu, ſi generali plebis ſuffragio electiones factæ eſſent, non niſi hæretici vel ſchiſmatici epiſcopi ordinari debuiſſent. Quamobrem *Arianiſmi* longe lateque prævalentis & diuturni *Donatiſtarum* ſchiſmatis temporibus eccleſia non ſemper ad hanc regulam præciſe ſe adſtrinxit. In collatione *Carthaginenſi* [p] catholicis a *Donatiſtis* exprobratum legimus, quod epiſcopos multis in locis fecerint, vbi non habuerint populum; hoc eſt populum catholicum; erant enim vniverſi *Donatiſtæ:* & conſequenter iſti epiſcopi non tantum ſine conſenſu populi, ſed eo etiam contradicente ordinati fuerunt. Et hanc iſtorum epiſcoporum conditionem fuiſſe, autumo, qui in concilii *Antiocheni* canone decimo ſeptimo & duodeuiceſimo memorantur; quorum canonum alter [pp] ita habet: *Si quis epiſcopus accepta ordinatione & manuum impoſitione epiſcopi, & populo præeſſe iuſſus, munus non ſuſceperit, nec, vt ad ſibi concreditam eccleſiam proficiſcatur, perſuaderi poſſit, is ſit excommunicatus, donec coactus ſuſcipiat, vel perfecta ſynodus epiſcoporum prouincialium de ipſo aliquid decernat.* Et alter [q] dicit: *Si quis ordinatus non ierit in parochiam, ad*

(p) Collat. Carth. c. CLXXVII. (tom. II concil. p. 1399.) Petilianus epiſcopus dixit (Alypio epiſcopo eccleſiæ catholicæ): Sic etiam tu multos habes per omnes agros diſperſos: immo crebros vbi habes, ſane & *ſine populis* habes.

(pp) Conc. Antioch. c. XVII. (tom. II. conc. p. 569.) Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροθεσίαν ἐπισκόπου λαβὼν, καὶ ὁρισθεὶς προεστάναι λαοῦ, μὴ καταδέξοιτο τὴν λειτουργίαν, μηδὲ πείθοιτο ἀπιέναι εἰς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτ[illegible]κλησίαν, τοῦτον εἶναι ἀκοινώνητον, ἕως ἂν ἀναγκασθεὶς καταδέξοιτο, ἢ ὁρίσοι τι περὶ αὐτοῦ ἡ τελεία σύνοδος τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐπισκόπων.

(q) Ibid. c. XVIII. Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς εἰς παροικίαν, μὴ ἀπέλθῃ εἰς ἣν ἐχειρο-

quam

quam est ordinatus, non sua quidem culpa, sed διὰ τὴν τοῦ λαοῦ παραίτησιν, *propter populi recusationem, vel aliquam aliam caussam, is sit & honoris & muneris particeps,* cætera. Hi canones eo tempore conditi sunt, quo factio *Ariana* multas turbas in ecclesia excitarat, quæ res probabiliter fecit, vt episcopi quidam ad ecclesias suas proficisci grauarentur, & alii, factione acriter repugnante, admitti non possent. In vtroque autem canone ordinationes sine expetito populi consensu factæ esse perhibentur; cuius consuetudinis crebra exempla historiæ ecclesiasticæ momimenta in istiusmodi casibus exhibent.

§. XIII.

Secundo: *Si episcopi ordinarentur pro locis dissitis vel nationibus barbaris.*

Secundo: Alia huius regulæ exceptio erat, si episcopos ordinari oporteret pro longe dissitis regionibus, vel nationibus barbaris. Quando *Athanasius Frumentium* episcopum *Indorum* ordinauit *Alexandriæ*, vt historici [qq] referunt, nullus sibi persua-

---

χειροτονηθῇ, οὐ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν, ἀλλ' ἤτοι διὰ τὴν τοῦ λαοῦ παραίτησιν, ἢ δι' ἑτέραν αἰτίαν οὐκ ἐξ αὐτοῦ γενομένην, τοῦτον μετέχειν τῆς τιμῆς καὶ τῆς λειτουργίας κ. τ. λ.

(qq) Ruffin. lib. I. c. IX. Frumentius Alexandriam pergit, dicens, æquum non esse opus occultare dominicum. Igitur rem omnem, vt gesta est, exponit episcopo, & monet, vt prouideat virum aliquem dignum, quem congregatis iam plurimis christianis & ecclesiis constructis in barbarico solo episcopum mittat. Tum vero *Athanasius* (nam is nuper sacerdotium susceperat) attentius & propensius Frumentii dicta gestaque considerans, in concilio sacerdotum ait: Et quem alium inueniemus virum talem, in quo sit spiritus Dei in ipso, sicut in te, qui hæc ita possit implere? Et *tradito ei sacerdotio, redire eum cum domini gratia, unde venerat; iubet.*

Socrat. lib. I. c. XIX. Ἀθανάσιος — αὐτὸν Φρουμέντιον τὴν ἐπισκοπὴν ἀναδέξασθαι παραινέσαντες, εἰπὼν μὴ ἔχειν αὐτοῦ ἐπιτηδειότερον· γίνεται δὴ τοῦτο· καὶ Φρουμέντιος ἀξιωθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς αὖθις ἐπὶ τὴν Ἰνδῶν παραγίνεται χώραν κ. τ. λ. Athanasius — ipsum Frumentium episcopatum suscipere hortatur, adserens nullum se habere ad hoc munus aptiorem ipso. Atque ita factum est. Frumentius ergo episcopali apice decoratus ad regionem Indorum reuertitur. cætera.

Theodoret. lib. I. c. XXIII. Φρουμέντιος τὴν Ἀλεξάνδρου καταλαβὼν πόλιν, τὸν τῆς ἐκκλησίας ἐδίδαξε πρόεδρον, ὡς Ἰνδοὶ λίαν ποθοῦσι τὸ θεῖον ἐνδέξασθαι φῶς. Ἀθανάσιος δὲ τηνικαῦτα τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης κατεῖχε τοὺς οἴακας· ὃς τῶν διηγημάτων ἐκείνων ἀκούσας, καὶ τίς σοῦ, ἔφη, ἄμεινον καὶ τὴν τῆς ἀγνοίας ἀχλὺν ἀποσκεδάσει τοῦ ἔθνους, καὶ τοῦ θείου κηρύγματος αὐτοῖς ἀποίσει τὴν αἴγλην; ταῦτα εἰπὼν, καὶ τῆς ἀρχιερατικῆς αὐτῷ χάριτος μεταδοὺς, εἰς τὴν τοῦ ἔθνους ἐξέπεμψε γεωργίαν. Frumentius Alexandriam profectus, ecclesiæ illius antistitem certiorem fecit, quan-

ferit,

ſerit, quod formalem conſenſum habuerit, etiamſi de vniuerſæ iſtius gentis approbatione potuerit præſumere. Sicuti nec cogitare poſſumus, epiſcopum *Tomitarum* in *Scythia* a populo ſuo eligi debuiſſe, quandoquidem ille vnus vniverſæ iſtius regionis epiſcopus [r] erat, *Conſtantinopoli* plerumque ordinari ſolitus, quemadmodum canone viceſimo octauo concilii *Chalcedonenſis* [rr] barbararum gentium epiſcopi ordinari iubentur.

§. XIV.

Tertio: *Si quis interuentor vel alius aliquis epiſcopus ſine ſynodi prouincialis conſenſu ſemetipſum in ſedem aliquam intruderet.*

Tertio: Si quis interuentor vel viſitator, qui in vacantem aliquam ſedem ad procurandam inibi maturam electionem miſſus fuerat, in hanc ſedem ſemetipſum intrudere adlaboraret, nixus populi, quæ durante adminiſtratione ſua ſibi conciliarat, ſtudiis; non tamen in huius ſedis poſſeſſione manere permittebatur, etiamſi maximam multitudinis partem ſibi fauentem haberet, vel vniuerſi etiam in eius electionem conſentirent. Quemadmodum ex canone quodam concilii *Carthaginenſis* quinti [s], qui codici etiam eccleſiæ *Africanæ* inſertus legitur, apparet. Ca-

---

topere optarent Indi diuinæ fidei radiis illuſtrari. Eo tempore Athanaſius eccleſiæ illius clauum regebat. Qui quum eas res audiſſet: Ecquis, inquit melius quam tu ab animis huius gentis caliginem ignorantiæ depellere & diuinæ prædicationis lucem inferre poſſit. His dictis cum ſacerdotalem gratiam ei impertitus eſſet, ad gentis illius culturam eum dimiſit.

(r) Sozom. lib. VIII. c. XIX. Σκύθαι πολλαὶ πόλεις ὄντες ἕνα πάντες ἐπίσκοπον ἔχουσι. In prouincia Scythia, quamuis multæ vrbes ſint, vnus eſt omnium epiſcopus.

(rr) Conc Chalced. c. XXVIII. (tom. IV. conc. p. 770) ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς καὶ τῆς Θρᾳκικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ἀπὸ τοῦ προειρημένου ἁγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης ἐκκλησίας. Ponticæ & Aſianæ & Thracicæ diœceſis metropolitæ ſoli, præterea *epiſcopi* prædictorum diœceſium, quæ ſunt *inter barbaros*, a prædicto *throno* ſanctiſſimæ *Conſtantinopolitanæ eccleſiæ ordinentur*.

(s) Conc. Carth. V. c. VIII. (tom. II. p. 1216.) Conſtitutum eſt, vt nulli interceſſori licitum ſit cathedram, cui interceſſor datus eſt, quibuslibet populorum ſtudiis vel ſeditionibus retinere, ſed dare operam, vt intra annum eisdem epiſcopum prouideat. Quod ſi neglexerit, anno exemto, interuentor alius tribuatur. Vid. Cod. can. eccleſ. Afric. c. LXXIV. ibid. p. 1093.

ſus

sus iste idem erat, qui quorumdam vacantium episcoporum, (*ἐπισκόπων σχολαζόντων*, vti dicuntur in canonibus) qui ordinati erant pro istiusmodi locis, qui recipere eos nolebant. Horum si quis in vacantem sese ingereret ecclesiam, sine metropolitani & synodi prouincialis consensu, reiiciendus erat, etiamsi vniuersus populus vna mente in eius electionem conspirasset; quemadmodum concilium *Antiochenum* expressis verbis [t] contra eiusmodi inuasores decreuit, *Si quis*, inquiens, *episcopus vacans in vacantem ecclesiam irrumpens sedem arripuerit absque perfecta synodo, is sit eiectus, ETIAMSI OMNIS POPVLVS, QVEM INVASIT, EVM ELEGERIT.* Idem concilium alium habet canonem [u] præcipientem, vt *episcopus ab alia parochia in aliam ne transeat, nec se sua sponte ingerens, nec a populis vi adactus.* Quod ipsum manifesto indicat, in omnibus istiusmodi casibus nullam electionis popularis habitam fuisse rationem, si sine prouinciali cuiusdam synodi consensu eam peragere sibi sumsissent.

§. XV.

Quarto: *Si in factiones diuisionesque scissus esset populus.*

Quarto: Si populus in electione sua in partes esset diuisus, nec de quopiam eorum concordarent opiniones, tunc nouis disceptationibus & noxiis factionis diuisionisque consequutionibus anteuertendi caussa vsitati moris erat, vt metropolitanus & synodus personam aliquam mediam, nec ab vlla parte nominatam, eligerent, eamque omnibus competitoribus populi præferrent. Et hoc plerumque felici cum successu fieri solebat. Populus enim vt plurimum sua ipsius electione pudefactus generatim in hoc acquiescebat. SIDONIVS APOLLINARIS illustre exemplum huius rei in *Ioannis* episcopi *Cabillonensis* ordinatione exhibet, in epistola ad *Domnulum* quemdam scribens in hanc sententiam: *Postquam episcopus Paulus iunior discesserat decesseratque, exceperunt pontificale consilium variae voluntates oppidanorum, nec non &*

(t) Conc. Antioch. c. XVI. (tom II. conc. p 568.) Εἴ τις ἐπίσκοπος σχολάζων ἐπὶ σχολάζουσαν ἐκκλησίαν ἑαυτὸν ἐπιῤῥίψας, ὑφαρπάζοι τὸν θρόνον δίχα συνόδου τελείας, τοῦτον ἀπόβλητον εἶναι, καὶ εἰ πᾶς ὁ λαὸς, ὃν ὑφάρπασεν, ἕλοιτο αὐτόν.

(u) Ibid. c. XXI. ἐπίσκοπον ἀπὸ παροικίας ἑτέρας εἰς ἑτέραν μὴ μεθίστασθαι, μήτε αὐθαιρέτως ἐπιῤῥίπτοντα ἑαυτὸν, μήτε ἀπὸ λαῶν ἐκβιαζόμενον, μήτε ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκαζόμενον.

sla,

illa, quæ bonum publicum ſemper euertunt, ſtudia priuata, quæ quidam triumuiratus accenderat competitorum: quorum hic antiquam natalium prærogatiuam reliqua deſtitutus morum dote ructabat: hic per fragores paraſiticos, culinarum ſuffragio comparatos, Apicianis plauſibus ingerebatur, hic apice votiuo ſi potiretur, tacita pactione promiſerat, eccleſiaſtica ploſoribus ſuis prædæ prædia fore. Quod vbi viderunt ſanctus Patiens & ſanctus Euphronius, qui rigorem firmitatemque ſententiæ ſanioris, præter odium gratiamque, primi tenebant, conſilio cum coëpiſcopis prius clam communicato, quam palam prodito, STREPITVQVE FVRENTIS TVRBAE [vv] DESPECTO, iunctis repente manibus arreptum nihilque tum minus, quam quæ machinabantur, optantem ſuſpicantemque, ſanctum Ioannem, virum honeſtate, humanitate inſignem — ſtupentibus factioſis, erubeſcentibus malis, acclamantibus bonis, reclamantibus nullis, collegam ſibi conſecrauere. Et hæc vſitata erat agendi methodus, populo in factiones inſanabiles diuiſo.

§. XVI.

Quinto: *Imperatores interdum ſuam interponebant auctoritatem, vt tumultibus in ſimilibus caſibus occurrerent.*

Quinto: Nonnumquam imperatores auctoritatem ſuam interponebant & ipſimet, quem epiſcopum ordinatum cuperent, nominabant, experientia edocti, quam periculoſos tumultus iſtæ electiones populares inter ciues ſolerent excitare. Ita in *Nectarii* epiſcopi *Conſtantinopolitani* factum eſt electione, qui a *Theodoſio* ſolo nominatus fuit. Vix enim populus hac de re conſultare cœperat, quum, SOZOMENO perhibente [x], imperator mandaret epiſcopis, vt nomina eorum, quos quisque epiſcopatu dignos iudicaret, in charta perſcriberent, vnum ex omnibus eligendi facultate ſibi ipſi reſeruata. Immo, quum epiſcopi quidam refragarentur, *Nectarium* tantum catechumenum, necdum ſacro quidem lauacro iniatum eſſe, dictitantes, imperator tamen in electione ſua perſiſtebat; & epiſcopi, ſententia imperatoris comprobata, illico eum baptizabant atque epiſcopum conſecrabant. SOCRATES eiusdem prærogatiuæ mentionem facit, qua ſimili in caſu vſus eſt *Theodoſius Iunior*, qui *Neſtorium* ſedi *Conſtantinopolitanæ* nominauit, διὰ τὰς κενοσπουδιστάς, propter

(vv) Sidon. Apoll. lib. IV. ep. XXV.
(x) Sozom. lib. VII. c. VIII. tot.

homi-

homines factiosos & inanem gloriam [y] in ecclesia aucupantes. Et eamdem ob caussam, vt idem auctor [z] narrat, vbi episcopus fato functus fuerat, ne rursus de eligendo nouo episcopo ambigeretur, episcopis mandauit, vt *Proclum* in episcopali solio collocarent. PETRVS *de* MARCA [a] alia quædam, plura autem huc spectantia, exempla historia ecclesiastica lectori suppeditabit.

§. XVII.

Sexto: *Populus nonnumquam ad vnum aliquem ex tribus, quos episcopi nominauerant, eligendum adstrictus erat.*

Rursus populum & clericos in electione sua ad vnum ex tribus, quos episcopi in concilio prius nominassent, adsciscendum nonnumquam adstrictos fuisse, legimus. Hic mos tempo-

(y) Socrat. lib. VII. c. XXIX. Μετὰ τὴν τελευτὴν Σισιννίου ἔδοξε τοῖς κρατοῦσι, μηδένα μὲν διὰ τοὺς κενοσπουδιστὰς ἐκ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζεσθαι, καίτοι πολλῶν μὲν τὸν Φίλιππον, πολλῶν δὲ τὸν Πρόκλον χειροτονηθῆναι σπευδόντων. ἐπήλυδα δὲ ἐκ τῆς Ἀντιοχείας καλεῖν ἐβούλοντο· —— τριμήνου δὲ διαδραμόντος ἄγεται ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ὁ Νεστόριος. Post obitum Sisinnii, *propter homines manis gloriæ studiosos*, placuit imperatoribus neminem ex ecclesia Constantinopolitana ad episcopatum promouere, licet multi Philippum, nec pauciores Proclum ordinari summo studio contenderent. Peregrinum igitur hominem Antiochia euocare satius visum est. Elapso igitur trium mensium spatio Nestorius Antiochia adducitur.

(z) Id. lib. VII. c. XL. Ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος σοφῶς τοῦ πράγματος προενόησεν, ἵνα γὰρ μὴ πάλιν περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου ζήτησις ᾖ, καὶ ταραχὴν τῇ ἐκκλησίᾳ κινήσῃ, μὴ μελλήσας, ἀλλ᾽ ἔτι κειμένου τοῦ σώματος Μαξιμιανοῦ τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἐνθρονίσαι τὸν Πρόκλον ἐπέτρεψεν.

(a) Marca de concord. lib. VIII. c. IX. n. XVIII. Quandoque contentionum suhortarum occasione reges, necessario veluti remedio, ad ecclesiæ quietem electione sua palatina vtebantur. Quod probatur diserte ex auctore antiquo vitæ sancti Leodegarii. *Incubuit*, inquit, *caussa necessitatis, vt in Augustodunensi vrbe Leodegarium ordinare deberent episcopum. Siquidem nuper inter duos contentio de eodem episcopatu exorta fuerat, & vsque ad sanguinis effusionem certatum. Cumque vnus ibidem occubuisset in morte & alter pro perpetrato scelere datus fuisset in exilii trusionem, tunc Bathildis regina, quæ cum Clothario filio Francorum regebat palatium, diuino, vt credimus, inspirato consilio, ad memoratam vrbem hunc direxit virum, vt ibidem esset episcopus.* Circa idem tempus, id est anno DCLXIV. *optimates & rectores palatii* consilium dederunt Childerico regi, vt Landebertum præficeret ecclesiæ Traiectensi: *cui regis imperio plebs omnis consensit*, inquit auctor vitæ, cætera.

re concilii ſecundi *Arelatenſis*, anno CCCCLII celebrati, obtinuit in *Gallia*, quandoquidem concilium illud canone quodam de electionibus ſic ſtatuit [*b*]: *Placuit in ordinatione epiſcopi hunc ordinem cuſtodiri, vt primo loco venalitate, vel ambitione ſubmota tres ab epiſcopis nominentur, de quibus clerici vel ciues erga vnum habeant eligendi poteſtatem.* Aliæ leges [*c*] clerum & populum tres nominare, metropolitanum autem & epiſcopos prouinciales ſorte iacta experiri, iubent, quem ex tribus iſtis ordinari oporteat; quæ regula in eccleſia *Hiſpanica* tempore concilii *Barcinonenſis* anno DXCIX obſeruata fuit.

§. XVIII.

Septimo: *Legibus* Iuſtiniani *electiones optimatibus confirmatæ, inferiore plebe prorſus excluſa.*

Denique in legibus IVSTINIANI imperatoris inſignem huius rei mutationem factam deprehendimus, vbicumque hæ leges locum inuenerunt. Nam vi earum inferior ciuium vulgus ab vniuerſo electionis negotio, clericis & optimatibus in vnaquaque eccleſia iam delegato, penitus erat excluſus. Duabus enim *nouellis* [*d*] ſuis diſerte loquitur in hanc ſententiam: *Sanci-*

(*b*) Concil. Arelat. II. c. LIV. (tom. IV. conc. p. 1017.)

(*c*) Conc. Barcinon. c. III. (tom. V. p. 1606.) - - ad ſummum ſacerdotium prouehatur, ita tamen, vt *duobus aut tribus*, quos ante *conſenſus cleri* & *plebis* elegerit, metropolitani iudicio eiusque coëpiſcopis præſentatis, quem ſors præeunte epiſcoporum ieiunio, Chriſto domino terminante, monſtrauerit, benedictio conſecrationis accumulet.

(*d*) Iuſtin. nouell. CXXIII. c. I. Et nouell. CXXXVII. c. II. *θεσπίζομεν, ὁσάκις ἂν χρεία γένηται ἐπίσκοπον χειροτονηθῆναι, τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως, ἧς μέλλει ἐπίσκοπος χειροτονεῖσθαι, ἐπὶ τρισὶ προσώποις ψηφίσματα ποιεῖν, κινδύνῳ τῶν ἰδίων ψυχῶν, καὶ ἕκαστον αὐτῶν ὀμνύσαι κατὰ τῶν θείων λογίων, καὶ ἐγγράφειν ἐν αὐτοῖς, λέγοντας ἐν αὐτοῖς τοῖς ψηφίσμασιν, ὅτι οὔτε διά τινα δόσιν, οὔτε διὰ ὑπόσχεσιν, ἢ φιλίαν, ἢ δι' ἄλλην οἱανδήποτε αἰτίαν, ἀλλ' εἰδότες αὐτοὺς τῆς ὀρθῆς καὶ καθολικῆς πίστεως καὶ σεμνοῦ εἶναι βίου, καὶ γράμματα εἰδέναι, τούτους ἐπελέξαντο - - - ἵνα ἐκ τῶν τριῶν προσώπων, ὑπὲρ ὧν τὰ τοιαῦτα ψηφίσματα γέγονεν, ὁ βελτίων χειροτονηθῇ τῇ ἐπιλογῇ καὶ τῷ κρίματι τοῦ χειροτονοῦντος.*
Cod Iuſtin. lib. I. tit III. de epiſcop. leg. XLII. *διὰ τοῦ παρόντος νόμου θεσπίζομεν, ὁσάκις ἂν ἐν οἱᾳδήποτε πόλει ἱερατικὸν θρόνον σχολάσαι συμβαίη, ψήφισμα γίνεσθαι παρὰ τῶν οἰκούντων τὴν αὐτὴν πόλιν ἐπὶ τρισὶ τοῖς ἐπὶ ὀρθῇ πίστει, καὶ βίου σεμνότητι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς μεμαρτυρημένοις, ὥστε ἐκ τούτων τὸν ἐπιτηδειότερον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζεσθαι.* Præſenti lege ſancimus, vt quoties in quacumque ciuitate ſacerdotalem ſedem vacare contigerit, decretum fiat ab his, qui eam ciuitatem incolunt, ſuper tribus perſonis rectæ fidei & honeſtæ vitæ aliorumque

mu-

mus, quoties opus fuerit episcopum ordinari, clericos & primates ciuitatis, cui episcopus ordinandus est, mox in tribus personis decreta facere, propositis sacrosanctis euangeliis, periculo suarum animarum dicentes in ipsis decretis, quia neque propter aliquam donationem, neque propter aliquam promissionem aut amicitiam, aut aliam quamlibet caussam, sed scientes eos rectae & catholicae fidei & honestae esse vitae, & litteras nosse, hos elegerunt —- Vt ex tribus illis personis melior ordinetur, electione & iudicio ordinantis. MARCA putat, concilium *Laodicenum* diu ante in eamdem sententiam fecisse canonem, eorum, qui sint in sacerdotio constituendi, electiones τοῖς ὄχλοις, *vili plebeculae*, vt MARCA [e] reddit, permitti vetantem. At certo non constat, canonem istum hanc prohibitionem isthoc sensu intendere; plebs enim vetustam praxin suam aliquot saeculis post hoc concilium adhuc exercuit. Quidquid vero huius sit, ex tota hac materia dispalescit, hanc populi potestatem non ita vniuerse obtinuisse, sed variis in casibus certis limitibus fuisse circumscriptam, atque pro diuersa temporum ac nationum conditione variasse.

§. XIX.

Quomodo & quando principes ac patroni praecipuam electionis potestatem nacti sint.

Tandem labefactato imperio *Romano* reges *Gothorum* in *Gallia* & *Hispania* generatim in harum electionum societatem honoris caussa adsciscebantur, eorumque consensus aeque necessario ac vllius alius ad ordinationem episcoporum, qui sub eorum imperio ditioneque erant, requirebatur. Quo pacto eorum potestas subito in praerogatiuam quamdam increuit, vt ius nominandi sibi solis arrogarent, caeteris vero omnibus in hoc negotio nihil fere reliquum esset, quam eorum nominationem

bonorum, & virtutum testimonium habentibus, vt ex ipsis idoneior ad episcopatum promoueatur.

(e) Concil. Laodic. c. XIII. Μὴ τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν τὰς ἐκλογὰς ποιεῖσθαι τῶν μελλόντων καθίστασθαι εἰς ἱερατεῖον.

Marc. de concord. lib. VIII. c. VI. n. VIII. Quare canonis istius (Laodiceni decimi tertii) decretum sequutus Iustinianus suis legibus diserte clerum & primates populi solos ad electiones episcoporum admisit neglectis turbis: quarum adsensus non erat negligendus, sed inter suffragia legitima non censebatur. Sic enim accipienda sunt verba canonis, vt plebis interuentio prohibeatur, non autem vt sola eius violentia arceatur.

 accepta-

acceptare. Id quod ſtudioſius huius rei lector fuſius expoſitum invenire poteſt apud PETRVM *de* MARCA [*f*], vbi de mutatione, poſterioribus temporibus in eccleſiis *Gallicanis* & *Hiſpanicis* facta, agit, quod pluribus heic perſequi inſtituti mei ratio non permittit. Quod vero ad nominationis poteſtatem inferioribus patronis conceſſam attinet, communis eſt & concordans virorum eruditorum ſententia [*g*], quod diœceſibus in diſtinctas prouincias diuiſis fundatisque ruri eccleſiis originem nacta ſit. Nam ad pium iſtud atque vtile opus eo melius promouendum eccleſiæ cuiusdam fundatori, qui annuos ei conſtituebat reditus, ius

(*f*) Marca de concord. lib. VIII. c. IX. & X.

(*g*) Stillingfl. *Unreaſ. of Separat.* p. 326. 317. As to the inferiour *Right of Patronage;* it is juſtly thought to bear equal date with the *firſt ſettlements* of *chriſtianity* in peace and quietneſs. For when it began to ſpread into *remoter Villages* and places diſtant from the *Cathedral Churches*, where the *Biſhop* reſided with his *Presbyters*, as in *College* together; a neceſſity was ſoon apprehended of having *Presbyters fixed* among them. For the *Council* of *Neocæſarea* mentions the ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι, the *Countrey Presbyters* c. 13. whom the *Greek Canoniſts* interpret to be ſuch as then were *fixed* in *Countrey Cures*, and this *Council* was held ten years before the *Council* of *Nice*. In the time of the firſt *Council* of *Orange*, A. D. 441. expreſs mention is made of the *Right of Patronage* reſerved to the *firſt Founders* of *churches* c. 10. viz. *If a Biſhop built a church on his own Land in another Biſhops Dioceſe, yet the Right of preſenting the Clerk was reſerued to him.* And this was confirmed by the *ſecond Council* of *Arles*, c. 36. A. D. 452. By the *Conſtitution* of the *Emperour Zeno*, A. D 479. the *Rights of Patronage* are *eſtabliſhed*, upon the *agreements* at *firſt* made in the *endowments* of *Churches*. This *Conſtitution* was confirmed by *Juſtinian* A. D. 541. and he allows the *nomination* and *preſentation* of a fit *Clerk*: And the ſame were ſettled in the *Weſtern Church*; as appears by the *ninth Council* of *Toledo*, about A. D. 650. and many *Canons* were made in ſeveral *Councils* about *regulating* the *Rigths* of *Patronage*, and the *endowments* of *churches*, till at laſt it obtained by *general conſent*, that the *Patron* might tranſmit the *right* of *preſentation* to his *heirs*, and the *Biſhops* were to approve of the *Perſons* preſented, and to give *inſtitution* to the *Benefice*. The *Barons* of *England* in the *Epiſtle* to *Gregory IX.* plead, *that their Anceſtors had the Right of Patronage from the firſt planting of chriſtianity here.* For thoſe, upon vvhoſe Lands the *Churches* vvere built, and at vvhoſe coſt charges vvere endovved, thought they had great *Reaſon* to reſerve the *Nomination* of the *Clerks* to themſelves. *And this Joh. Sarisburienſis* ſaith, *was received by a general cuſtom of this whole kingdom.* So that the *Right of Patronage* vvas at firſt built upon a *very reaſonable conſideration;* and hath been ever ſince received by as *univerſal a Conſent* as any *Law* or *Cuſtom* among us, cætera.

præ-

præſentandi ſibimetipſi reſeruare concedebatur, vt idoneum quemdam clericum epiſcopo nominare, eiusque approbationi exhibere poſſet. Viam huic praxi ſtrauit decretum aliquod concilii *Arauſicani* primi an. CCCCXLI quo hæc poteſtas & priuilegium epiſcopis primum tribuitur, vt, *ſi quis epiſcoporum in alius cuiusdam epiſcopi territorio eccleſiam ædificare diſponat, epiſcopus, in cuius territorio eccleſia adſurgat, eam* quidem *conſecret, reſeruata* tamen *ædificatori* [*h*] *epiſcopo hac gratia, vt quos deſideret clericos in re ſua videre, ipſos ordinet is, cuius territorium ſit; vel ſi ordinati iam ſint, ipſos habere acquieſcat.* Et hic canon repetitus eſt in concilio *Arelatenſi* [*i*] ſecundo, in editionibus SIRMONDI ac LABBEI, quamquam in aliis quibusdam deſideretur. Poſtea in legibus *Iuſtiniani* omnibus eccleſiarum fundatoribus eorumque heredibus facultas data eſt, ex iure, quod vocant, patronatus hiſce eccleſiis ſuos nominandi clericos. *Si quis*, inquit quædam ipſius *nouella* [*k*], *oratorii domum ædificauerit, & voluerit in ea clericos ordinare aut ipſe aut eius heredes: Si expenſas ipſis clericis miniſtrant, & dignos denominant, denominatos ordinari* iubemus. Neque epiſcopus alium quempiam ordinandi habebat poteſtatem, niſi forte eos, qui ab ipſis electi fuerant, tamquam indignos ſacræ regulæ ordinari prohiberent. Alia *nouella* [*l*] epiſcopo eos examinandi deque eorum doctrinæ &

(*h*) Concil. Arauſic. I. c. X. (tom. III. p. 1449.)

(*i*) Conc. Arelat. II. can. XXXVI. (tom. IV. p. 1015.)

(*k*) Iuſtin. nouell. CXXIII. c. XVIII. *Εἴ τις εὐκτήριον οἶκον κατασκευάσει, καὶ βουληθείη ἐν αὐτῷ κληρικοὺς προβάλλεσθαι, ἢ αὐτὸς ἢ οἱ τούτου κληρονόμοι εἰ τὰς δαπάνας αὐτοὶ τοῖς κληρικοῖς χορηγήσουσι, καὶ ἀξίους ὀνομάσουσι, τοὺς ὀνομασθέντας χειροτονεῖσθαι· εἰ δὲ τοὺς παρ' αὐτῶν ἐπιλεγέντας, ὡς ἀναξίους κωλύσουσιν οἱ θεῖοι κανόνες χειροτονηθῆναι, τηνικαῦτα ὁ τοῦ τόπου θειότατος ἐπίσκοπος, οὓς ἂν νομίσοι καλλίονας, προβάλλεσθαι φροντιζέτω.*

(*l*) Nouell. VII. c. II. *Διορίζομεν, ὥστε εἴ τις οἰκοδομήσας ἐκκλησίαν, ἢ καὶ ἄλλως χορηγῶν τοῖς ἐν αὐτῇ λειτουργοῦσι σιτήσεις, βούλοιτο τινὰς κληρικοὺς ἐγκαθιστᾷν αὐτῇ, μὴ εἶναι αὐτῷ παρρησίαν μηδεμίαν οὓς βούλεται κατ' ἐξουσίαν προσάγειν τῇ σῇ θεοφιλίᾳ, ἐφ' ᾧτε χειροτονεῖν αὐτοὺς ἀκρίτως καὶ ἀνεξετάστως· ἀλλὰ προσαγομένους αὐτοὺς ἐξετάζεσθαι παρὰ τῆς σῆς ἁγιωσύνης, γνώμῃ τε τῇ σῇ καὶ τοῦ τὸν ἱερατικὸν θρόνον ἐπιτροπεύοντος, ἀεὶ τούτους δέχεσθαι τὴν χειροτονίαν οἵπερ ἂν τῇ τε σῇ μακαριότητι καὶ τοῖς μετ' αὐτὴν ἐπιτήδειοι δόξαιεν καθεστάναι καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λειτουργίας ἄξιοι.* Decernimus, ſi quis ædificans eccleſiam, aut etiam aliter expendens in ea miniſtrantibus alimenta, voluerit aliquos clericos ſtatuere, non eſſe ei fiduciam vllam, quos vult per poteſtatem deducere tuæ reuerentiæ ad ordinandos eos, ſed examinari a tua ſanctitate, ſententiaque tua, & qui pontificalem ſedem rexerit,

 vitæ

vitæ ratione iudicandi impertit libertatem; at si dignos eos deprehendisset, ordinare eos debebat, non habens in tali casu arcendi eos potestatem. Qui plura hac de re legere auet, is STILLINGFLEETVM [m] eruditum episcopum consulat, qui de huius rei progressione ad sequentia tempora ipsum erudiet; quod quum ab instituto nostro alienum sit, redimus ad negotium electionis in veteri ecclesia, & ad enarrandas diuersas proprietates, quæ in iis, qui ad aliquod munus siue dignitatem in ecclesia eligendi erant atque ordinandi, necessario requirebantur, progredimur.

LIBRI QVARTI

CAPVT TERTIVM

DE EXAMINATIONE ET QVALITATIBVS EORVM, QVI AD OFFICIVM ALIQVOD CLERICALE ORDINANDI ERANT IN ECCLESIA PRIMITIVA. ET PRIMVM QVIDEM DE EORVM FIDE ET MORIBVS.

§. I.

Triplex disquisitio de ordinandis instituta I. ratione fidei II. ratione morum III. ratione externi status & conditionis eorum.

ANtequam legitimo modo quis eligi vel ordinari ad officium aliquod clericale in ecclesia posset, electoribus & consecratoribus diuersæ intuitu eius faciendæ erant disquisitiones, quas ad hæc tria genera referri posse, existimo. Instituebatur videlicet disquisitio ratione *fidei*, *morum* & *externi status ac conditionis* eius in mundo. Duo priora inquirendi ac examinandi genera strictissime adhibebantur, propterea quod magis essentialia essent & ad ministerium necessaria: neque vero tertium omittebatur, quia peculiaris horum temporum ratio specialius id requirebat. Tunc enim homines legibus imperii ad obeunda, pro rerum ac fortunarum suarum conditione, reipublicæ officia tenebantur, & hæc officia plerumque cum officiis ecclesiæ vna consi-

semper hos suscipere ordinationem, qui tuæ beatitudini & qui postea opportuni videbuntur exsistere & Dei ministerio digni.

(m) Stillingfl. *Vreasonablenes of Separation* par. III. p. 317. vid. sub not. anteced. (g) p. 116.

confiſtere non poterant. Vnde neceſſe erat inquirere, antequam quis ordinaretur, an ſtatui publico aliquo modo obligatus, vel vlli diſtinctæ poteſtati obnoxius eſſet, ne eccleſia in aliorum hominum iura inuadere videretur, vel moleſtiam in ſemetipſam deriuaret, ſi ipſius clerici ad vitam ſæcularem reuocarentur.

§. II.

Regula ac methodus in fidem & eruditionem eorum inquirendi.

Probatio fidei ac orthodoxiæ eorum, ſub qua ipſorum quoque eruditionem comprehendimus, triplici fiebat ratione; dum partim eligentes ad publicum de ipſis teſtimonium exhibendum obſtringebantur; partim electi ad certas quæſtiones, de doctrina ſua ſibi propoſitas, reſpondere; partim etiam certis fidei capitibus eo tempore, quo ordinandi erant, ſubſcribere iubebantur. Secundum legem quamdam *Iuſtiniani* [a] illi, qui epiſcopum elegerant, decretum electionis ſcripto conſignare & iureiurando adſeuerare debebant, quod *ſcientes ipſum rectæ & catholicæ fidei & honeſtæ vitæ eſſe ipſum elegerint.* Et eadem lex iubet *exigi etiam ante omnia ab eo epiſcopo, qui ordinandus eſt, libellum eius propria ſubſcriptione complectentem, quæ ad rectam eius fidem pertinent; enuntiari etiam ab ipſo & ſanctam oblationis formulam, quæ in ſancta communione fit & eam, quæ fit in baptiſmate precationem, & reliquas deprecationes.* Hoc ipſo ſignificabat ordinandus, ſe liturgiam, ſiue publicum eccleſiæ cultum, agnoſcere atque comprobare. Concilium *Carthaginenſe* quartum ſpecialiorem examinandi formulam per interrogationes epiſcopo, qui ordinandus ſit, proponendas præſcribit, quæ longior eſt, quam vt heic inſeri poſſit; complectitur autem potiſſimum eas quæſtiones, quæ ad ſymbolum fidei eorum & ad doctrinas attinebant, quæ contra notiſſimas hæreſes [b], tum quidem adhuc ſerpentes vel

(a) Iuſtin. nouell. CXXXVII. c. II. (vid. ſupra c. II. §. XVIII. not. (d) pag 114.) Ibid. Ἀπαιτεῖσθαι δὲ πρότερον τὸν μέλλοντα χειροτονεῖσθαι παρὰ τοῦ χειροτονοῦντος λίβελλον μεθ' ὑπογραφῆς ἰδίας, περιέχοντα τὸ περὶ τῆς ὀρθῆς αὐτοῦ πίστεως ἀπαγγέλλειν δὲ τοῦτον καὶ τὴν θείαν προσκομιδὴν τὴν ἐπὶ τῇ ἁγίᾳ κοινωνίᾳ γινομένην, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι εὐχήν, καὶ τὰς λοιπὰς προσευχάς.

(b) Conc. Carth. IV. c. I. (tom. II. conc. p. 1198.) Qui epiſcopus ordinandus eſt, antea examinetur, ſi natura ſit prudens, ſi docibilis, ſi moribus temperatus, ſi vi-

nouiſſi-

nouiſſime in eccleſia longe lateque dominatas, erant directæ; Examinari etiam iubetur candidatus, an in lege domini bene inſtructus, an ad exponendum ſacræ ſcripturæ ſenſum idoneus & in dogmatibus eccleſiaſticis omnino exercitatus ſit. Ex quibus iudicare poterimus, quantopere præcauere ſtuduerint veteres, ne qui, niſi ſpectatæ fidei & orthodoxiæ, ad præcipuas eccleſiæ functiones admitterentur.

§. III.

Syneſii *ordinatio, quæ a præſcripta regula deflexit, conſideratur.*

Quam ob cauſſam viris quibuſdam doctis admodum difficile viſum eſt decernere, quo loco habenda ſit illa agendi ratio, quam in *Syneſii* ordinatione iniit *Theophilus Alexandrinus*, eo quidem tempore, vbi doctrinam de reſurrectione aliaque chriſtianæ fidei capita ſe non poſſe credere, profeſſus erat. BARONIVS [c], HABERTVS [d] & TAYLORIVS [e], eruditus ille epiſcopus noſtras, hoc ipſum eum tantum ſimulaſſe & iſthoc ſtratagemate vſum fuiſſe putant, vt impediret, quo minus ordinaretur. Quæ res vero ſi ita ſe habuit, vere canonica aduerſus eum excipiendi cauſſa fuit. Canones enim vllum ordinari vetant [f], qui deteſtandi cuiuſdam criminis reum ſemetipſum accuſaſſet, ſiue iſta accuſatio vera eſſet, ſiue falſa. Iſtum enim ſe reum probare dicunt, vel veritatem confitendo, vel circa iſtud nego-

ta caſtus, ſi ſobrius, ſi ſemper ſuis negotiis vacans, ſi humilis, ſi affabilis, ſi miſericors, ſi litteratus, *ſi in lege domini inſtructus, ſi in ſcripturarum ſenſibus cautus, ſi in dogmatibus eccleſiaſticis exercitatus.* cætera.

(c) Baron. an. CCCCX tom V. p. 315. edit. MDCX. (p. 318 edit. Antvv. MDCLVIII.) Errore maxime labuntur, qui putant hæc ſerio fuiſſe a Syneſio inculcata. &c.

(d) Habert. archierat. p. 500. Ad hoc etiam meo iudicio non nihil facit illa quamvis *ſimulata Syneſii*, cum ad Cyrenenſem epiſcopatum poſceretur, *conteſtatio*, qua minabatur, ſe palam facturum, quid in mente haberet de animæ ante corpus exſiſtentia &c.

(e) Taylor. duct. dubit Book 3. c. 2. p 495. Edit. germanic. Brem. 1705. p. 180. ita habet: Dieſen allen ohngeachtet, vveihete ihn doch der Biſchoff zu *Alexandria, Theophilus*, zum Biſchoffe ein, vvohl vviſſende, daſs alles dieſes ſein vorgeben nichts als ein griff und fund vvare einer alten albern phantaſtiſchen demuth.

(f) Conc. Valent. c. IV. (tom. II. concil. p. 905.) Quicunque ſub ordinatione vel diaconatus vel presbyterii vel epiſcopatus, mortali crimine ſe dixerint eſſe pollutos, a ſupradictis ordinationibus eſſe ſubmouendos, reos ſcilicet *vel veri confeſſione vel mendacio falſitatis.*

tium

tium mentiendo. Quæ quidem de se *Synesius* dicebat, non ficta erant & commentitia, sed ipse ingenue & ex animi sui sententia loquebatur; vt non tantum ex iis, quæ EVAGRIVS [g] historicus hac de re memoriæ prodidit, sed ex narratione, quam ipse in epistola quadam [h] ad *Euoptium* fratrem suum fecit, apparet: *Scis*, inquit, *philosophiam cum plerisque ex peruulgatis istis pugnare decretis. Etenim numquam profecto mihi persuasero, animam origine esse posteriorem corpore. Mundum ac cæteras eius partes vna interire numquam dixero. Tritam illam ac decantatam resurrectionem sacrum quidpiam atque arcanum* (ἱερόν τι καὶ ἀπόῤῥητον) *arbitror; longeque alsum ab vulgi comprobandis opinionibus -- sed si ad episcopale munus vocer, nolo ementiri dogmata. Horum Deum, horum homines testes facio.* Hæc contestatio apertior videtur & firmior, quam vt a quopiam, qui omnium horarum hominem agit & sensa mentis ac consilia callide dissimulat, fieri possit; eamque ob caussam vero est similius, serio & ex animo hæc eum dixisse, quemadmodum LVCAS HOLSTENIVS [i] peculiari quadam dissertatione de hoc

(g) Euagr. lib. I. c. XV. οὗτος γὰρ Συνέσιος ἦν μὲν τὰ ἄλλα πάντα λόγιος· φιλοσοφίαν δὲ οὕτως ἐς τὸ ἀκρότατον ἐξήσκησεν, ὡς καὶ παρὰ Χριστιανῶν θαυμασθῆναι, τῶν μὴ προσπαθείᾳ ἢ ἀντιπαθείᾳ κρινόντων τὰ ὁρώμενα. πείθουσι δ' οὖν αὐτὸν τῆς σωτηριώδους παλιγγενεσίας ἀξιωθῆναι, καὶ τὸν ζυγὸν τῆς ἱερωσύνης ὑπελθεῖν, οὔπω τὸν λόγον τῆς ἀναστάσεως παραδεχόμενον, οὐδὲ δοξάζειν ἐθέλοντα εὐθυβόλως, εὖ μάλα τοχασάμενοι, ὡς ταῖς ἄλλαις τἀνδρὸς ἀρεταῖς ἕψεται καὶ ταῦτα τῆς θείας χάριτος μηδὲν ἐλλειπὲς ἔχειν ἀνεχομένης. καὶ οὐκ ἐψεύσθησαν τῆς ἐλπίδος. κ. τ. λ. Hic Synesius cum reliquis disciplinis excultus fuit, tum in philosophia adeo excelluit, vt admirationi esset etiam christianis, his scilicet, qui neque odio, neque gratia adducti de rebus iudicare solent. Persuadent igitur illi, vt salutaris regenerationis lauacrum perciperet, & sacerdotii iugum subiret, *tametsi resurrectionis doctrinam nondum suscepisset*, neque ita sentire vellet: recte omnino coniicientes, ad reliquas eius viri virtutes ista accessura, cum diuina gratia nihil imperfectum habere sustineat. Nec spes eos fefellit. cætera.

(h) Synes. ep. CV. p. 397. edit. Par. MDCV. 8uo. (p. 249. edit. Par. MDCXXX. fol.) Οἶδα δ' ὅτι πολλὰ φιλοσοφία τοῖς θρυλλουμένοις τούτοις ἀντιδιατέτακται δόγμασιν. ἀμέλει τὴν ψυχὴν οὐκ ἀξιώσω ποτὲ σώματος ὑστερογενῆ νομίζειν· τὸν κόσμον οὐ φήσω καὶ τἄλλα μέρη συνδιαφθείρεσθαι· τὴν καθωμιλημένην ἀνάστασιν ἱερόν τι καὶ ἀπόῤῥητον ἥγημαι, καὶ πολλοῦ δέω ταῖς τοῦ πλήθους ὑπολήψεσιν ὁμολογῆσαι. καλούμενος δ' εἰς ἱερωσύνην οὐκ ἀξιῶ προσποιεῖσθαι δόγματα· ταῦτα θεὸς, ταῦτα ἀνθρώπους μαρτύρομαι.

(i) Holsten. differt. tert. de Synesio ap. Vales. not. in Theodor. p. 203. Ipsa Synesii verba adeo quidem perspicua sunt, adeo certa & manifesta, vt qua ratione in du-

argumento contra BARONIVM id fuſius demonſtrat. VALESIVS ad defendendum *Theophilum*, *Syneſium*, antequam epiſcopus fieret, opiniones ſuas mutaſſe dicit, [k]: ſed hoc ipſo plus adfirmat, quam probari poteſt. Optima huius rei ratio ab HOLSTENIO data eſt, quod tum admirabiles virtutes, & excellentiſſimæ animi dotes in eo elucentes, tum magna hominum penuria in iſtis calamitoſis temporibus *Theophilum* ad eum ordinandum induxerint, ea ſpe nixum, fore, vt Deus eius mentem illuminaret, nec tam excellentem hominem iſtiusmodi erroribus in religione diu inhærere pateretur. Sed quicumque colores iſti rei dati fuerint, innocentiam facti, regulis eccleſiæ adeo contrarii, difficulter probabunt. Exemplum prorſus ſingulare fuit, quod nullum ante ſe habuit nec imitatione expreſſum eſt vmquam: quandoquidem vniuerſalis eccleſiæ conſuetudo erat, vti oſtenſum eſt, hominum examinare orthodoxiam, ab eisque poſtulare, vt antequam ordinarentur, regulæ fidei adſentirent atque ſubſcriberent.

§. IV.

De moribus ordinandorum curate inſtituta inquiſitio.

Deinde in mores hominum ordinandorum inquirebatur, atque hæc inquiſitio ſtudioſe diligenterque fiebat. Moris enim tunc generatim erat, eos ſolum ordinare, quos plebs vniuerſa noſſet, & quorum vitæ rationem comprobaret, adeoque de ipſis teſtimonium poſſet dicere. *Præſident apud nos*, inquit TERTVLLIANVS [l], *probati quique ſeniores, honorem iſtum non pretio, ſed teſtimonio adepti.* CYPRIANVS [m] ait, *Epiſcopus deligatur plebe præſente, quæ ſingulorum*

bium vocari poſſint, plane non videam. Conteſtationes vero adeo ſanctis ac religioſis verbis ſunt conceptæ, vt qui iis ludere, aut eludere alios voluerit, eum & conſcientiam fidemque profligaſſe, & veritatem, Deumque veritatis præſidem ludibrio habuiſſe iure merito credas. cætera.

(k) Valeſ. not. in Euagr. p. 120, lib. I. c. XV. Baronius cuncta illa non ſerio dici cenſet, ſed ficte atque ſimulate, vt epiſcopatus onus declinaret. Verum hanc Baronii ſententiam merito improbauit Petauius. Multo enim veriſimilius eſſe dicit, Syneſium hæc ad fratrem ſuum ſcripſiſſe, ſicut tunc ſentiebat. *Poſtea vero a Theophilo aut aliis ſacerdotibus edoctum, antequam epiſcopus fieret, veram de reſurrectione ſententiam amplexum eſſe.*

Petau. vit. Syneſ. p. 4. Multo veriſimilius eſt, hoc illum initio ita, vt in animo habebat, adſeueraſſe; ac paullo poſt ab Theophilo, aliisue doctis viris perſuaſum veritati ceſſiſſe, antequam epiſcopus fieret.

(l) Tertull. apol. c. XXXIX.

(m) Cyprian. ep. LXVIII. al. LXVII. p. 172. (p. 114. edit. Par. MDCLXVI.)

lorum

lorum vitam plenissime nouit & viniuscuiusque actum de eius conuersatione perspexit.

§. V.

Cur nullum peregrinum in extranea quadam ecclesia ordinari oportuerit.

Quam ob caussam leges peregrinorum ordinationem in ecclesia, ad quam illi non pertinebant, fieri vetabant. OPTATVS [n] *Donatistis* praxin contrariam obiiciebat, *Quid est hoc*, inquiens, *quod pars vestra in vrbe Roma episcopum ciuem habere non potuit? Quid est, quod toti Afri & peregrini in illa ciuitate sibi successisse noscuntur?* E contrario autem ipsos prouocabat [o], idem ab ecclesia factum esse, vt ostenderent, dicens: *Numquid nos aliquem adduximus Hispanum aut Gallum? aut nos ordinauimus ignorantibus peregrinum?* In lege ciuili constitutionem aliquam HONORII imperatoris [p] habemus in eamdem hanc sententiam: *Clerici non ex alia possessione, vel vico, sed ex eo, vbi ecclesiam esse constiterit, ordinentur.* Si quis vero hoc decretum potius ex ratione status factum esse putet, idem illud in canonibus ecclesiæ legere poterit e. g. in concilio *Illiberritano* [q] ita decernente: *Omnes qui peregre fuerint baptizati, eo quod eorum minime sit cognita vita, placuit, ad clerum non esse promouendos in alienis prouinciis.* Et hæc regula generatim obseruata fuit, si a casibus quibusdam extraordinariis discesseris, nimirum, si quis vel publica fama iam vbique inclaruisset, vel specialiores quædam rationes hanc legem migrari iuberent, qua de re alio loco [qq] egimus.

§. VI.

Nec vllum, qui publicam pænitentiam in ecclesia egisset.

Inquisitionis huius ad mores hominum spectantis seueritas inde porro constare potest, quod criminis cuiusdam publicam offensionem habentis patratio, cuius caussa quis ad poenitentiam coram ecclesia agendam obligatus erat, secundum regulas & disciplinam horum temporum eiusmodi hominem ad sacra ministeria perpetuo inhabilem reddebat. Licet enim veniam impetrarent & ad communionem rursus admitterentur lai-

(n) Optat. lib. II. p. 48 edit. Par. MDCXXXI. fol. (p. 38. edit. Par. MDCLXXIX.)

(o) Ibid. p. 51. (p. 43.)

(p) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcop. leg. XXXIII.

(q) Concil. Eliber. c. XXIV (tom. I. p. 973.)

(qq) Vid. lib. II. c. X. §. III. vol. I. p. 148.

corum homines malefici ac ſcelerati, qui publicæ pœnitentiæ diſciplinam admittebant; tamen ad dignitates clericales eos prouehere conſultum non videbatur, ſed ordinibus & officiis eccleſiaſticis arcebantur. Certe in plerisque eccleſiis occidentalibus ſæculo quarto & quinto ita obtinuit, quemadmodum ex *latinis* horum temporum ſcriptoribus apparet. SIRICII AC INNOCENTII epiſtolæ hanc ipſorum ætate conſuetudinem eccleſiæ *Romanæ* fuiſſe, oſtendunt. SIRICIVS [r] enim, *Poſt pœnitudinem*, inquit, *ac reconciliationem nulli vnquam laico liceat honorem clericatus adipiſci, quia quamuis ſint omnium peccatorum contagione mundati, nulla tamen debent gerendorum ſacramentorum inſtrumenta ſuſcipere, qui dudum fuerint vaſa vitiorum.* Epiſtolæ INNOCENTII [s] eiusdem ſunt argumenti, & quod ad eccleſias *Gallicanas* attinet, teſtimonium habemus GENNADII [t] & concilii ſecundi *Arelatenſis* [u] & *Agathenſis* [w]. Pro eccleſiis *Hiſpanicis* habetur canon in concilio [x] *Toletano* primo, qui nullum pœnitentem ordinari permittit, niſi neceſſitate ita exigente, & tunc ad inferiorem tantum ordinem, ianitorum vel lectorum, officia admitti iubet. Eccleſiarum *Africanarum* agendi ratio ex concilio *Carthaginenſi* quarto manifeſta eſt, quod ita decernit [y]: *Ex pœnitentibus (quamuis ſit bonus) clericus non ordinetur. Si per ignorantiam epiſcopi factum fuerit, deponatur clero, quia ſe ordinationis tempore non prodidit fuiſſe pœnitentem. Si autem ſciens epiſcopus ordinauerit talem, etiam ab epiſcopatus ſui ordinandi duntaxat poteſtate*

(r) Siric. ep. 1 ad Himer. Tarracon. c. XIV. (tom. II. concil. p. 1022.)

(s) Innoc. ep. XXII. c. III. (ibid. p. 1274.) Vbi pœnitentiæ remedium neceſſarium eſt, illic ordinationis honorem locum habere non poſſe decernimus.

(t) Gennad. de eccleſ. dogmatic. c. LXXII. (apud Auguſtin. tom. III. edit. Frob. fol. p. 146.) Monitum duarum poſt baptiſmum matronarum clericum non ordinandum .. *neque enim, qui publica pœnitentia mortalia crimina defles.*

(u) Concil. Arelat. II. c. XXV. (tom. IV. p. 1014.) Hi qui poſt ſanctam religionis profeſſionem apoſtatant & ad ſæculum redeunt & poſtmodum pœnitentiæ remedia non requirunt, ſine pœnitentia communionem penitus non accipiant, *quos etiam iubemus ad clericatus officium non admitti.*

(w) Conc. Agath. c. XCIII. (ibid. p. 1390.) De pœnitentibus id placuit obſeruare, quod ſancti patres noſtri ſynodali ſententia conſuerunt, *vt nullus de his clericus ordinetur.* cætera.

(x) Concil. Tolet. I. c. II. (tom. II. conc. p. 1225.) Placuit, vt *pœnitentes non admittantur ad clerum*, niſi tantum neceſſitas aut vſus exegerit, & tunc inter oſtiarios deputentur vel inter lectores.

(y) Conc. Carth. IV. c. LXVIII. (ibid. p. 1203.)

priuetur.

priuetur. Ex quibus intelligi poteſt, quid ſibi velit OPTATVS, quando de *Donatiſtis*, qui pueros quosdam de eccleſia catholica ad publicam pœnitentiam in eccleſia agendam compulerant, loquens [z] dicit: *Inueniſtis pueros, de pœnitentia ſauciaſtis, ne aliqui ordinari potuiſſent.* Manifeſto enim ad hanc regulam eccleſiæ reſpicit, quod qui publicam pœnitentiam egiſſent, ad officium clericale gerendum inhabiles hoc ipſo facti ſint. Quæ etiam AVGVSTINI opinio videtur eſſe, cum de chriſtiano quodam aſtrologo, qui errati ſui pœnitentiam egerat, loquens [a], *Poſſet videri,* inquit, *quia ſic conuerſus eſt, clericatum quærere in eccleſia. Pœnitens eſt: Non quærit niſi ſolam miſericordiam;* ratus, quod homo in tali rerum ſtatu conſtitutus per regulas & canones eccleſiæ ordines ambire non poſſet. Sed notandum eſt, hoc ſemper de publica non priuata pœnitentia intelligendum eſſe. Concilium enim *Gerundenſe* [b] in *Catalonia* inter publicam pœnitentiam, quæ in eccleſia, & priuatam, quæ domi ab ægrotante fit, expreſſis verbis diſtinguit; illam, non hanc, homines ad recipiendos ordines inhabiles efficere, pronuntians. Et in reliquis canonibus vniuerſis, vbi hæc diſtinctio expreſſa non eſt, ſemper tamen intelligi debet. Nam pœnitentia ſigna quædam publica offenſionis hominibus relinquebat, quæ eos minus dignos eſſe prodebant, qui clero eccleſiæ adſcriberentur. At enim vero hæc

(z) Optat. lib. II. p. 59. (p. 55. edit. MDCLXXIX.)

(a) Auguſtin. append. enarrat. Pſalm. LXI. Vid. Auguſt. epiſt. L. ad Bonifac. p. 87. (p. 232. edit. Altdorf. MDCLXVIII. 4to) Si ergo, inquiunt, oportet, vt nos extra eccleſiam & aduerſus eccleſiam fuiſſe pœniteat, vt ſalui eſſe poſſimus; quomodo poſt illam pœnitentiam apud nos clerici, vel etiam epiſcopi permanemus? Hoc non fieret, quoniam reuera, quod fatendum eſt, fieri non deberet -- Vt enim conſtitueretur in eccleſia, nè quisquam poſt alicuius criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat; non deſperatione indulgentiæ, ſed rigore factum eſt diſciplinæ -- ne forſitan etiam de cæteris criminibus, ſpe honoris eccleſiaſtici, animus intumeſcens ſuperbe ageret pœnitentiam, ſeueriſſime placuit, vt poſt actam de crimine damnabili pœnitentiam, nemo ſit clericus, vt deſperatione temporalis altitudinis medicina maior & verior eſſet humilitatis.

(b) Concil. Gerundenſ. an. DXVII. c. IX. (tom. IV. pag. 1569.) Qui ægritudinis languore depreſſus, pœnitentiæ benedictionem, quam viaticum deputamus, per communionem acceperit; & poſtmodum reconualeſcens caput pœnitentiæ in eccleſia publice non ſubdiderit, ſi prohibitis vitiis non detinetur obnoxius, admittatur ad clerum.

lex in extraordinariis casibus migrari poterat, & sunt viri quidam docti, qui eam tribus prioribus sæculis ecclesiæ non adeo stricte obseruatam fuisse, arbitrantur.

§. VII.

Nullum homicidam, nullum adulterum, nullum, qui tempore persecutionis fidem abnegauerat, ordinari licebat.

Quod ad specialia crimina attinet, ingens eorum multitudo erat, quæ homines inhabiles ad sacra ministeria reddebant, siue publice pœnitentiam illi egissent, siue non egissent; cuiusmodi sunt tria grandia crimina, *homicidium, adulterium* & *lapsus* tempore persequutionis. Concilium *Toletanum* [e] inter peccata, quæ homines a sacris ordinibus excludunt, primo loco nominat homicidium. Crimen fornicationis & adulterii eamdem ob rationem a sic dictis *canonibus apostolicis* [d], conciliis *Neo-cæsareensi* [e], *Nicæno* [f], *Illiberitano* [g], aliisque nonnullis notatum est. Quid? quod

(c) Concil. Tolet. I. can. II. (tom. II. p. 1223.) Pœnitentem dicimus, qui post baptismum, aut pro *homicidio*, aut pro diuersis criminibus, grauissimisque peccatis publicam pœnitentiam gerens, sub cilicio (al. concilio) diuino fuerit reconciliatus altario.

(d) Canon. apostol. c. LXI. Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιστοῦ πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως, καὶ ἐλεγχθείη, εἰς κλῆρον μὴ ἀγέσθω. Si aduersus fidelem aliqua accusatio intendatur, vt *fornicationis*, vel *adulterii*, vel alicuius alius prohibitæ actionis, & conuictus fuerit, *ad clerum ne prouehatur*.

(e) Concil. Neocæs. c. IX. (tom. I. p. 1481.) Πρεσβύτερος, ἐὰν προημαρτηκὼς σώματι προαχθῇ, καὶ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἥμαρτε πρὸ τῆς χειροτονίας, μὴ προσφερέτω, μένων ἐν τοῖς λοιποῖς, διὰ τὴν ἄλλην σπουδήν. κ. τ. λ. Si presbyter, qui *corpore* prius *peccauerat*, promotus fuerit & si ante ordinationem peccasse confessus fuerit, ne offerat, manens in aliis, propter aliud eius bonæ vitæ studium. c. X. Ὁμοίως ὁ διάκονος, ἐὰν ἐν τῷ αὐτῷ ἁμαρτήματι περιπέσῃ, τὴν τοῦ ὑπηρέτου τάξιν ἐχέτω. Similiter & diaconus, si in idem peccatum inciderit, ministri ordinem habeat.

(f) Concil. Nicæn. c. II. (tom. II. p. 29.) Εἰ προϊόντος τοῦ χρόνου ψυχικόν τι ἁμάρτημα εὑρεθῇ περὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἐλέγχοιτο ὑπὸ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων, πεπαύσθω ὁ τοιοῦτος τοῦ κλήρου, si procedente tempore, *animale* aliquod *peccatum* circa personam inuentum fuerit, & a duobus vel tribus personis conuincatur, *cesset qui talis est a clero.*

(g) Conc. Eliber. c. XXX. (tom. I. p. 974.) *Subdiaconos eos ordinari non debere, qui in adolescentia sua fuerint mœchati;* eo quod postmodum, per subrepti-

con-

concilium *Neo-Cæsareense* paullo vlterius progreditur & decernit [*b*]: *Si alicuius vxor, quum esset laicus, adulterata fuisse conuicta fuerit, is non potest ad ministerium accedere : sin autem etiam post ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere : quod si cohabitet, non potest sibi commissum ministerium exsequi.* De lapsus & sacrificationis crimine tempore persequutionis admisso ORIGENES [*i*] tradit, moris ætate sua fuisse in ecclesia, vt, qui ei obnoxii essent, ab omnibus dignitatibus & magistratibus ecclesiasticis excluderentur. Et ATHANASIVS [*k*] idem adfirmat, *Id ipsum*, inquiens, *heic & vbique placuit, nimirum vt iis, qui lapsi sunt, si impietatis fuerint præfecti, venia concedatur, si resipiscant, nec detur tamen locus in clero.* Si qui vero

---

onem, ad altiorem gradum promoueantur: vel si qui sunt in præteritum ordinati, amoueantur.

(*b*) Conc. Neo Cæs. c. VIII. Γυνή τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται. Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει ἀπολῦσαι αὐτήν, ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας.

(*i*) Origin. contr. Cels. lib. III. p. 142. 143. Οἵα δ' ἐστὶν αὐτοῖς ἀγωγὴ καὶ περὶ ἁμαρτανόντων, καὶ μάλιστα τῶν ἀκολασταινόντων, οὓς ἀπελαύνουσι τοῦ κοινοῦ οἱ κατὰ τὸν Κέλσον παραπλήσιοι τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα ἐπιδεικνυμένοις; καὶ τὸ μὲν τῶν Πυθαγορείων σεμνὸν διδασκαλεῖον κενοτάφια τῶν ἀποστάντων τῆς σφῶν φιλοσοφίας κατεσκεύαζε, λογιζόμενον νεκροὺς αὐτοὺς γεγονέναι· οὗτοι δὲ ὡς ἀπολωλότας καὶ τεθνηκότας τῷ Θεῷ τοὺς ὑπ' ἀσελγείας ἤ τινος ἀτόπου νενικημένους, ὡς νεκροὺς πενθοῦσι καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας, ἐὰν ἀξιόλογον ἐνδείξωνται μεταβολήν, χρόνῳ πλείονι τῶν κατ' ἀρχὰς εἰσαγομένων ὕστερόν ποτε προσίενται εἰς οὐδεμίαν ἀρχὴν καὶ προστασίαν τῆς λεγομένης ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταλέγοντες τοὺς φθάσαντας, μετὰ τὸ προσεληλυθέναι τῷ λόγῳ, ἐπταικέναι. Iam erga peccantes quam seuera est disciplina, præcipue contaminatos libidine, quos e sua communione reiiciunt nostri, quantumuis Celsus eos nugacibus circulatoribus similes faciat? Et Pythagoreorum quidem reuerenda schola ponebat cenotophia disciplinæ suæ desertoribus, nimirum, quod haberet eos pro mortuis: hi vero vt perditos Deoque mortuos lugent eos, qui libidine alioue simili malo victi fuerint: ac rursum resipiscentes, haud secus quam rediuiuos recipiunt tandem, post longiorem melioris mentis approbationem, quamquam primum ad religionem discendam admitterentur, ea tamen conditione, vt, *quoniam lapsi sunt, excludantur in posterum ab omnibus dignitatibus & magistratibus ecclesiasticis.*

(*k*) Athan. ep. ad Rufinian. tom. II. p. 41. edit. Par. MDCXXVII. (tom. I. p. 963. edit. Par. MDCXCVIII.) Ἤρεσεν ὅπερ ὧδε καὶ πανταχοῦ, ὥστε τοῖς μὲν καταπεπτωκόσι καὶ προεσταμένοις τῆς ἀσεβείας, συγγινώσκειν μὲν μετανοοῦσι, μὴ διδόναι δὲ αὐτοῖς τόπον κλήρου.

per

per ignorantiam ordinati essent, simulatque cognoscerentur, secundum canonem quemdam magni illius concilii *Niceni* [*l*] removeri debebant. Quæ regula non noua, sed antiqua totius ecclesiæ catholicæ regula erat. CYPRIANVS [*m*] enim *Romæ* & in *Africa* & ab omnibus omnino episcopis in toto mundo constitutis decretum esse, dicit, *eiusmodi homines ad pœnitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem cleri atque sacerdotali honore probiberi.* Quam ob caussam ipsi etiam *Ariani*, quibus alioquin secundum regulas agere non adeo placebat, nonnumquam ordinationem alicui denegare consultum duxerunt; quemadmodum ATHANASIVS [*n*] & SOCRATES [*o*] *Asterio* sophistæ eos fecisse perhibent, quem ad clerum admittere non voluerint, eo quod persequutionis tempore sacrificasset. Enim vero in huius regulæ obseruatione non perstiterunt. Nam si PHILOSTORGIVS [*p*] vera narrat, præcipui sectæ *Arianæ* episcopi, *Eusebius Nicomediensis*, *Maris Chalcedonensis*, *Theognis Nicænus*, *Leontius Antiochenus*, *Antonius Tarsensis*, *Menophantus Ephesinus*, *Numenius*, *Eudoxius*, *Alexander &*

(*l*) Concil. Nic. c. X. (tom. II. conc. p. 33.) Ὅσοι προεχειρίσθησαν τῶν παραπεπτωκότων κατὰ ἄγνοιαν, ἢ καὶ προειδότων τῶν προχειρισαμένων, τοῦτο οὐ προκρίνει τῷ κανόνι τῷ ἐκκλησιαστικῷ· γνωσθέντες γὰρ καθαιροῦνται. Quicumque ex iis, qui lapsi sunt vel per ignorantiam, vel scientibus iis, qui promouerunt, ordinati sunt, hoc ecclesiastico canoni non præiudicat; *hi* enim *cogniti deponuntur.*

(*m*) Cyprian. ep. LXVIII. al. LXVII. p. 174. edit. Par. MDCXLVIII. (p. 114. edit. Par. MDCLXVI.)

(*n*) Athan. de synod. Arim. & Seleuc. tom. I. p. 887. edit. Par. MDCXXVII. (tom. I. p. 731. E. edit. MDCXCVIII.) Ἀστέριος δέ τις ἀπὸ Καππαδοκίας, πολυκέφαλος σοφιστής, εἷς ὢν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπειδὴ θύσας ἐν τῷ προτέρῳ διωγμῷ, τῷ κατὰ τὸν πάππον Κωνσταντίου, οὐκ ἠδύνατο παρὰ αὐτῶν εἰς κλῆρον προαχθῆναι κ. τ. λ. Quidam Asterius ex Cappadocia, multiceps Sophista, vnus ex Eusebianis, cum in priore persecutione sub Constantii auo diis sacrificasset, nec posset ab illis in clerum cooptari, *cætera.*

(*o*) Socrat. lib. I. c. XXXVI. Συνῆν δὲ ὁ Ἀστέριος συνεχῶς καὶ τοῖς ἐπισκόποις, τοῖς μάλιστα τὴν Ἀρειανῶν δόξαν μὴ ἀθετοῦσι· καὶ δὴ καὶ εἰς τὰς συνόδους ἀπήντα, ὑποδῦναι μιᾶς πόλεως ἐπισκοπὴν προθυμούμενος· ἀλλ' ἱερωσύνης μὲν ἀπέτυχε, διὰ τὸ ἐπιτεθυκέναι κατὰ τὸν διωγμόν. Versabatur autem adsidue idem Asterius cum episcopis, ac præcipue cum illis, qui opinionem Arii minime reiiciebant. Quin etiam ad synodos frequens ventitabat, ad episcopatum cuiuspiam ciuitatis studens arrepere. Verum ille sacerdotium quidem minime est adsequutus, eo quod persecutionis tempore sacrificasset.

(*p*) Philostorg. lib. II. c. XIV.

Asterius

Asterius Cappadox persequutionis *Diocletianæ* tempore omnes diis gentilium sacrificarunt. Sed vero fatendum tunc est, quosdam ex hisce episcopis in ecclesia consecratos fuisse ante, quam hæresis *Ariana* apparere cœpisset: vnde concludi oportet, vel episcopis, qui eos ordinarunt, de eorum lapsu non innotuisse, vel ecclesiam nonnumquam in hoc etiam casu ab ordinaria regula discedendi vsam esse libertate. BARONIVS [q] & alii quidam EVSEBIVM historicum incusant, quod persequutionis tempore sacrificauerit: PETAVIVS [r], HVETIVS [s] & ANTONIVS PAGIVS [t] eamdem labeculam *Origeni* ex EPIPHANIO, primo huius historiæ narratore, adspergunt: VALESIO interim [u] & DVPINIO [w] *Origenis* famam ab

(q) Baron. ad an. CCCXXXV. n. VIII. Potamon inuectus est voce magna contra Eusebium & dixit: Tu sedes Eusebi, & Athanasius innocens stans a te iudicatur? quis tulerit talia! Dic mihi tu: Nonne mecum fuisti in carcere tempore persecutionis? Et ego quidem oculum amisi pro veritate; tu vero nihil mutilatum in corpore habere videris, neque testimonium propter confessionem tribuisti, sed stetisti viuens, nulla parte detruncata. Quomodo discessisti e carcere? *nisi quod promisisti* iis, qui necessitatem nobis persecutionis intulerunt, *id quod nefarium est, te facturum esse, aut sane fecisti!*

(r) Petau. animaduers. in Epiphan hæres. LXIV. n. II. p. 259. Verisimile est, Origenem, cum in Decii persecutione adfecta iam ætate *lapsus esset*, in Palæstinam recessisse ac Tyri mortuum esse.

(s) Huet. Origenian. lib. I. c. IV. p. 21. 22. 23.

(t) Pagi critic. in Baron. A. CCLI. n. VI. Negat Baronius, Origenem in hac Decii persecutione lapsum, eiusque sententiam Valesius in notis Eusebianis sequutus est. Præferenda tamen sententia Petauii in animaduersionibus ad Epiphanium hæres LXIV. n. II. & ad librum eiusdem de ponderibus & mensuris c XVIII. atque Huetii lib I. Origenianorum c. IV. sancto Epiphanio id adserenti fidem adhibendam censentium. Hæc Epiphanii verba: *ob eximiam sanctitatem & eruditionem summam in inuidiam est adductus* cætera. Quæ verba licet ab aliquo Origeniani nominis hoste in Epiphanii textum intrusa dicat Baronius, tamen vel ipsa stili similitudo, vt inquit Petauius, satis Epiphanio adiudicat. Facti illius etiam meminerunt Nemesius cap. XX. Leontius Byzantius, & Iustinianus imperator aduersus Origenis errores, qui a synodo quinta probatus est. Et profecto incredibile videtur, hunc imperatorem in encyclica epistola ad vniuersos episcopos destinata, quæ in concilii quinti acta refertur, vel qui nomine eius eamdem scripsit, mendacium re nulla postulante confictum, patribus in os obiecisse viris non illiteratis, & rei inauditæ nouitatem procul dubio miraturis eiusque falsitatem facile perspecturis.

(u) Valef. not. in Euseb. lib. VI. c. XXXIX. De Æthiope aduersus Originem subornato & de abrogata fide nihil heic dicit Eusebius: sed & Baronius cuncta hæc fabulosa esse merito censuit. Nemesius tamen in libro de natura hominis c. XXX. narrationem illam Epiphanii confirmat.

(w) Du Pin bibliotheque tom. I. p. 444. edit. anglic, Lond. MDCXCII. fol. (Tom. I.

hac tetra macula vindicare conantibus. Eamdem operam *Eusebio* HANCKIVS [x] & CAVEVS [y] commodarunt. Nihil in his controuersiis definiam, sed obseruabo solum, quod si accusationes contra hosce duos viros factæ iustæ fuerunt, consequatur necesse sit, vt homines lapsi potuerint ordinari, aut certe in clericatu manere, de gradu suo minime deturbati, vbi ecclesia ordinariam legem migrare consultum duxisset; quæ probabiliter non ita rigida fuit, quin admitteret exceptionem aliquam, si idoneæ caussæ & casus extraordinarii ipsam requirere viderentur.

---

p. 125. edit. latin. Colon. MDCXCII. 4to.) Ab Epiphanio accusatur, quod ad altaria accesserit, simulaitque tus diis offerre, quæ Epiphanius de Origene narrat, sunt falsa, fictaque a quodam Origenis inimico, a quo Epiphanius, vir satis credulus, deceptus est. Ad ostendendum hanc historiam esse commentitiam, sufficit obseruasse Origenis inimicos infensissimos, vti Theophilum, Hieronymum, Iustinianum &c. qui nihil eorum praeterierunt, quibus eius fama minueretur, nihil de ea dixisse; eiusque defensores Eusebium & Pamphilum tantum abest vt eum ab hac culpa exemerint, vt contra illius firmitatem ac constantiam depraedicauerint. Fateor, Epiphanium non dicere sicut Nicephorum, id sub Decii persecutione euenisse; at quibusuis temporibus adsignes, pariter ruit iis, quæ a nobis obseruata sunt. Immo minus verisimiliter ad persecutionis Maximini tempora refertur; quis enim crediderit Origenem, post tam ineptam culpam, ita fuisse a Palæstinæ episcopis laudatum?

(x) Hanckius de scriptor. Byzantin. par. I. c. I. n. CLVIII. Crimen illud, quod ab inimicis Eusebio per altercationes obiectum quidem, cuius autem conuictus non fuit, in dubium merito venit. Quin, cum credibile non sit, Eusebio si gentilium diis sacrificasset, per istius rei conscios Cæsariensem episcoparum postea vel collatum vel permissum fuisse; potius vero simile, quoniam Eusebius ex carcere saluus emissus erat, alios ea gratia non dimissos, suspicionis materiam consequutos, illum non sine culpa, vel sacrificantis, vel sacrificaturi, custodia digressum: cum tamen ex eo potuerit alio modo liberari.

(y) Caue histor. litter. vol. I. p. 128. edit. Londin. (p. 112. edit. Genev. MDCCX. fol.) Postea nata aduersariis eius calumniandi materia, ipsum nempe carceri inclusum idolis immolasse. Obiecerunt id ei anno CCCXXXV. synodo Tyriæ inter alios præsidenti confessores Ægyptii & in his præcipue Potamo episcopus Heracliensis. Verum si accusasse sufficiat, quis erit innocens? odio & liuore ducti tela in illum vndique arripiebant: neque vllum hac in re testem proferunt, præter leuem quemdam rumusculum, seu rumoris potius suspicionem, quod nec ipse difficetur Potamo, nulla alia ex caussa ortum, quam quod Eusebius ex carcere saluus & illæsus euaserat. Quid? quod si immolasset, ex rigida istius temporis disciplina, omni clericali gradu excidisset, certe ad superiorem ordinem neutiquam promouendus.

§. VIII.

§. VIII.

Nullum fœneratorem vel hominem seditiosum.

Aliud flagitium, quod homines hisce temporibus a clericali excludebat honore, erat seditio siue rebellio. Qui enim in rerum nouarum studio conuictus erat, eum numquam ordinari licebat. Hoc ex concilio *Carthaginensi* quarto [z], homines seditiosos & vsurarios coniungente & vtrisque ordinationem abiudicante, videre est. Quod ad crimen vsuræ attinet, eius naturam hoc loco non explanabo, id quod commodiore loco [zz] fiet, sed animaduertam tantum, quod hoc crimen eo sensu, quo veteres illud damnauere, tam odiosum fuerit tamque grauem apud omnes habuerit offensionem, vt obnoxium sibi hominem honore ac priuilegio ordinationis priuarit. Vnde GENNADIVS de praxi loquens ecclesiæ *latinæ* & de proprietatibus, in hominibus ordinandis requisitis, dicit, non debere esse tales, qui vsuras accepisse conuincantur [a]. In ecclesia *græca*, certe in *Cappadocia*, hæc regula non in vniuersum tam stricte obseruata videtur: Canones enim BASILII [b] tales homines non absolute a ministerio ecclesiastico arcent, *qui vsuras accipit*, inquientes, *si iniustum lucrum in pauperes consumere voluerit & ab auaritiæ morbo deinceps liberari: ad sacerdotium admitti potest.*

§. IX.

Neque eum, qui simetipsi aliquod corporis sui membrum voluntarie prætruncasset.

Aliud crimen, quod quem a priuilegio ordinationis repellebat, erat proprii corporis deformatio vel laceratio. Equidem si quis fortassis eunuchus natus esset, nulla lex eius ordinationem prohibebat: EVSEBIVS [c] enim *Dorotheum* presbyterum

(z) Conc. Carth. IV. c. LXVII. (tom. II. p. 1208.) *Seditionarios numquam ordinandos clericos, sicut nec vsurarios, nec iniuriarum suarum vltores.*

(zz) Infra lib. VI. c. II. §. VI.

(a) Gennad. de eccles. dogmat. CLXXII. (ap. Aug. tom. III. p. 146.) Neque illum, qui vsuras accepisse conuincitur.

(b) Basil. can. XIV. ap. Beuereg. pandect. tom. II. p. 71. (vel tom. II. concil. p. 1729.) Ὁ τόκους λαμβάνων, ἐὰν καταδέξηται τὸ ἄδικον κέρδος εἰς πτωχοὺς ἀναλῶσαι, καὶ τοῦ λοιποῦ, τοῦ νοσήματος τῆς φιλοχρηματίας ἀπαλλαγῆναι, δεκτός ἐστιν εἰς ἱερωσύνην.

(c) Euseb. lib. VII. c. XXXII. (p. 323. edit. Vales.) Τὴν φύσιν εὐνοῦχος, οὕτω πεφυκὼς ἐξ αὐτῆς γενέσεως.

Antiochenum ab ipso matris vtero eunuchum fuiſſe dicit; & SOCRATES [*d*] ac SOZOMENVS, *Tigrim* presbyterum *Conſtantinopolitanum* a barbaro quodam domino caſtratum, perhibent. Vel ſi quis a perſecutorum crudelitate membro aliquo orbatus eſſet; vti multis confeſſoribus ſub perſequutione *Deciana* dexter oculus effoſſus & femur ſiniſtrum infirmatum fuerat; hoc in caſu nulla lex eorum ordinationem prohibebat, niſi muneri miniſtrorum obeundo prorſus impares eſſent, cæci videlicet vel ſurdi vel muti redditi. *Canones* enim ſic dicti *apoſtolici* [*e*] decernunt: *Si quis vel oculo orbatus, vel femore oblæſus epiſcopatu autem dignus ſit, fiat. Non enim corporis dammum eum polluit, ſed animæ inquinatio. Qui autem eſt ſurdus & cæcus, ne ſit epiſcopus: non vt pollutus, ſed ne eccleſiaſtica impediantur.* Concilium *Nicænum* tertiam ſubiungit conditionem, qua hominem membro corporis truncatum ordinari licitum erat, ſi videlicet in periculoſiore quodam morbo medici regulam iſtam:

—— *Immedicabile vulnus*

Enſe recidendum eſt, ne pars ſincera trahatur,

ſequendam eſſe duxiſſent. Iſtiusmodi omnes excepti erant, nec ad eos canonum ſpectabat prohibitio. Crimen autem erat, ſi quis, quum eſſet ſanus, ſe ipſum exſecuiſſet, vt canon *Nicænus* [*f*]

(*d*) Socrat. lib. VI. c. XV. ἐκέλευον δὲ παρεῖναι ἅμα αὐτῷ Σαραπίωνα, καὶ Τίγριν εὐνοῦχον πρεσβύτερον, καὶ Παῦλον ἀναγνώστην. Simul Serapionem diaconum & *Tigrim ennuchum presbyterum*, & Paulum lectorem adeſſe iubet. Sozomen. lib. VIII. c. XXIV. Ἐν τῷ τότε καιρῷ καὶ Τίγριος πρεσβύτερος τῆς ἐσθῆτος γυμνωθεὶς, καὶ κατὰ νώτου μαστιγωθεὶς, πόδας καὶ χεῖρας δεδεμένος διαταθεὶς, διελύθη τὰ ἄρθρα· ἐγένετο δὲ οὗτος βάρβαρος τὸ γένος, οὐκ ἐκ γενετῆς εὐνοῦχος· ἐν οἰκίᾳ δέ τινος τῶν ἐν δυνάμει τὰ πρῶτα δουλεύσας, καὶ ἐπαινεθεὶς παρὰ τοῦ κεκτημένου, μετέσχεν ἐλευθερίας. Tunc etiam *Tigrius presbyter* veſtimentis exutus & tergo flagris cæſus, victisque pedibus ac manibus in equuleo extenſus, membris diſſolutus eſt. Erat hic barbarus natione, *eunuchus* quidem ſed *non ab origine.* Qui cum in domo cuiusdam potentis ſeruus fuiſſet, domino ſuo probatus, libertatem meruerat.

(*e*) Can. apoſt. c. LXXVI. LXXVII. Εἴ τις ἀνάπηρος ᾖ τὸν ὀφθαλμὸν, ἢ τὸ σκέλος πεπληγμένος, ἄξιος δέ ἐστιν ἐπισκοπῆς, γινέσθω· οὐ γὰρ λώβη σώματος αὐτὸν μιαίνει, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμός. Κωφὸς δὲ ὢν καὶ τυφλὸς, μὴ γινέσθω ἐπίσκοπος· οὐχ ὡς βεβλαμμένος, ἀλλ᾽ ἵνα μὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ παρεμποδίζοιτο.

(*f*) Concil. Nicæn. c. I. Εἴ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ἰατρῶν ἐχειρουργήθη, ἢ ὑπὸ βαρβάρων ἐξε-

id

id reddit; neque eum in clerum cooptari conueniebat: vel si iam ordinatus illud facinus admisisset, honore clericali priuandus erat. *Canones apostolici* [g] hanc huius rei dant rationem, quod sit sui homicida & opificii Dei hostis. Neque vllam habebat excusationem, si quis ex quodam pietatis vel vitandæ fornicationis obtentu semetipsum exsecuisset. Isti enim statutæ canonibus pœnæ non minus quam alii vlli obnoxii erant; id quod a GENNADIO [h] & a concilio [i] *Arelatensi* obseruatum est, & prima quidem hunc canonem faciendi caussa erat, vt falsæ isti pietatis opinioni anteuerterent, quæ ORIGENIS [k] quon-

τμήθη, οὗτος μενέτω ἐν τῷ κλήρῳ· εἰ δέ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πεπαῦσθαι προσήκει· καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προάγεσθαι· ὥσπερ δὲ τοῦτο πρόδηλον, ὅτι περὶ τῶν ἐπιτηδευόντων τὸ πρᾶγμα, καὶ τολμώντων ἑαυτοὺς ἐκτέμνειν, εἴρηται· οὕτως εἴ τινες ὑπὸ βαρβάρων ἢ δεσποτῶν εὐνουχίσθησαν, εὑρίσκοιντο δὲ ἄλλως ἄξιοι, τοὺς τοιούτους εἰς κλῆρον προσίεται ὁ κανών. Si quis a medicis in morbo excisus, vel a barbaris exsectus est, is in clero maneat. *Si quis autem, quum esset sanus, se ipsum exsecuit, eum etiam in clero examinatum cessare conuenit*, & deinceps nullum talem oportet promoueri. Quemadmodum autem hoc manifestum est, quod de iis, qui de industria hoc agant, & se ipsos audent excidere, dictum est: ita si aliqui a barbaris vel dominis castrati sint, inueniantur autem & ii alioqui digni, tales in clerum admittit canon.

(g) Can. apost. c. XXI. ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν, μὴ γινέσθω κληρικός· αὐτοφονευτὴς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός. Qui se ipsum mutilauit, ne sit clericus: *est sui homicida & Dei opificii hostis*.

(h) Gennad. de eccles. dogm. c. LXXII. Neque eum (ordinandum) qui semetipsum quolibet corporis sui membro indignatione aliqua vel iusto iniustoue timore superatus truncauerit.

(i) Conc. Arelat. II. c. VII. (tom. IV. p. 1101.) Hos, qui se carnali vitio repugnare nescientes abscindunt, ad clerum peruenire non posse.

(k) Euseb. lib. VI. c. VIII. Ἐν τούτῳ δὲ τῆς κατηχήσεως ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας τοὔργον ἐπιτελοῦντι τῷ Ὠριγένει πρᾶγμά τι διαπέπρακται, φρενὸς μὲν ἀτελοῦς καὶ νεανικῆς, πίστεώς γε μὴν ὁμοῦ καὶ σωφροσύνης μέγιστον δεῖγμα περιέχον· τὸ γὰρ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἁπλούστερον καὶ νεανικώτερον ἐκλαβὼν, ὁμοῦ μὲν σωτήριον φωνὴν ἀποπληροῦν οἰόμενος· ὁμοῦ δὲ καὶ διὰ τὸ νέον τὴν ἡλικίαν ὄντα, μὴ ἀνδράσι μόνον καὶ γυναιξὶ δὲ τὰ θεῖα προσομιλεῖν, ὡς ἂν πᾶσαν τὴν παρὰ τοῖς ἀπίστοις αἰσχρᾶς διαβολῆς ὑπόνοιαν ἀποκλείσειε, τὴν σωτήριον φωνὴν ἔργοις ἐπιτελέσαι ὡρμήθη. Origenes dum catechumenis apud Alexandriam instituendis vacaret, facinus adgreditur, quod minus perfecti sensus & iuuenilis cuiusdam audaciæ potius videri: fidei tamen & continentiæ maximum in se specimen continet. Nam cum verba illa, *sunt quidam eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum*: simplicius ac iuuenilius accepisset, partim vt ser-

dam occupauerat animum, qui hæc fernatoris verba, *sunt eunuchi, qui se ipsos castrarunt propter regnum cælorum*, erroneo quodam sensu accepta secundum litteram in semetipso impleuerat. Et *Valesii* hæretici paullo longius progrediebantur, hoc modo hominem Deo seruire oportere existimantes; eamque ob caussam tum semetipsos, tum omnes ad partes ipsorum transeuntes castrabant, quemadmodum AVGVSTINVS [*l*] auctor nobis est. Ad corrigendas impediendasque has erroneas opiniones & consuetudines ecclesia hanc regulam primum dedit; quæ adeo stricte obseruata fuit, vt vix duo exempla in contrarium sæculis subsequutis deprehendas. *Leontius* se ipsum exsecuerat, suspicionem ex consuetudine cum *Eustolio* virgine vitaturus; sed propter id facinus presbyteri officium ei abrogatum, & concilio *Nicæno* occasio hinc data est, antiquum canonem contra istas praxes renouandi; ita, vt quum postea *Ariani* episcopum *Antiochiæ* eum ordinassent, catholici, quemadmodum narrant historici [*m*], in

vatoris nostri verbum adimpleret, partim vt omnem obsceni rumoris & calumniæ occasionem infidelibus adimeret, eo quod ipsa ætate iuuenis non solum viris sed & fœminis diuinæ fidei præcepta tradebat, dictum seruatoris reipsa exsequi adortus est.

Epiphan. hæref. LXIV. n III. φασὶ δὲ καὶ τοῦτον τὸν Ὠριγένην ἐπινενοηκέναι ἑαυτῷ κατὰ τὸ σωμάτιον· οἱ μὲν λέγουσι νεῦρον ἀποτεμηκέναι διὰ τὸ μὴ ἡδονῇ ὀχλεῖσθαι, μηδὲ ἐν ταῖς κινήσεσι ταῖς σωματικαῖς φλέγεσθαί τε καὶ πυρβολεῖσθαι· ἄλλοι δὲ οὐχί φασιν, ἀλλ' ἐπινενοηκέναι τι φάρμακον ἐπιθεῖναι τοῖς μορίοις, καὶ ἀποξηρᾶναι. Eumdem illum Origenem narrant quiddam in corpusculum excogitasse suum; siue neruum sibi, vt quidam existimant, inciderit, quo se illecebrarum molestia liberaret, neque turpibus corporis motibus velut incendio quodam æstuaret. Siue, quod alii malunt, medicamento aliquo partibus illis imposito resiccarit.

(*l*) August de hæref. c. XXXVII. Valesii & se ipsos castrant, & hospites suos, hoc modo existimantes Deo se debere seruire.

(*m*) Socrat. lib. II. c. XXVI. - - Λεόντιος ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας τότε προεστὼς· ὅστις ἡνίκα πρεσβύτερος ἦν, ἀφῃρέθη τῆς ἀξίας, ὅτι γυναικὶ συνδιημερεύων Εὐστολίῳ ὄνομα, καὶ τὴν εἰς αὐτὴν αἰσχρὰν ὑπόνοιαν ἐπικρύψαι σπουδάσας, τῶν γεννητικῶν ἐξέτεμεν ἑαυτὸν, καὶ τοῦ λοιποῦ παῤῥησιέστερον τῇ γυναικὶ συνδιῆγεν, ὡς μὴ ἔχων δι' ὃ εἰς αὐτὴν διαβάλλοιτο· γνώμῃ δὲ καὶ σπουδῇ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίου τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας προεβλήθη ἐπίσκοπος μετὰ Στέφανον, ὃς Πλάκιτον διεδέξατο πρότερον. - - Leontius, qui Antiochenæ ecclesiæ tunc temporis præsidebat. Qui quum esset presbyter, eo dignitatis gradu deiectus fuerat, propterea quod cum muliere quadam, Eustolio nomine, perpetuo degens, vt omnem turpis cum illa consuetudinis suspicionem adimeret, genitalia sibi membra præciderat: atque exinde liberius cum ea versabatur, vtque iam carens illis propter quæ antea in suspicionem criminis vocabatur. Postea tamen sententia ac studio imperatoris

ordi-

ordinationem eius tamquam minus canonicam generatim declamitauerint. Vnicum exemplum, quod ab hac regula exemtum videtur, habemus apud BARONIVM in *Timotheo* epiſcopo *Alexandrino*, *Ammonem* monachum *Aegyptium* ordinante, quippe qui, vt ordinationem effugeret, ipſe ſibi auriculam dextram praeciderat, hoc modo ſe ipſum inhabilem redditurus; quem vero, BARONIO [n] adfirmante, nihilominus *Timotheus* epiſcopum ordinauit, factum illud his verbis defendens: *A Iudaeis lex iſta ſeruatur. Ego, ſi dederitis mihi aliquem etiam naribus truncum, ſed moribus probum, non eum dubitabo epiſcopum facere.* Sed datur ratio quaedam de huius narrationis veritate dubitandi; nam non tantum PALLADIVS, quem citat BARONIVS, ſed SOCRATES [o] etiam & SOZOMENVS hanc hiſtoriam commemorantes, potius ſignificare videntur, quod non fuerit ordinatus. Sed quidquid verum eſſe ſtatuamus, ſingulare hoc fuit exemplum, & vix aliud ſimile in vniuerſa hiſtoria eccleſiaſtica obuium. Quod oſtendit, quam caute in huius regulae obſeruatione verſati fuerint veteres, ne qua ignominia vel offendiculi culpa in eccleſiam redundaret.

§. X.

Tantummodo de criminibus poſt baptiſmum commiſſis reſpondere debebant, qui ad ordinationem admittendi erant.

Verum in his omnibus & ſimilibus caſibus hoc inprimis notandum eſt, quod crimina, quae quem recipiendo ordini eccleſiaſtico inhabilem fecerint, generatim ea tantum fuiſſe intelligenda ſint, quae poſt baptismum fuerint commiſſa. Omnia enim crimina ante baptismum deſignata, lauacro baptiſmi ita

Conſtantii, ad Antiochenſis eccleſiae epiſcopatum promotus fuerat poſt obitum Stephani, qui Flaccillo ſucceſſerat.

Theodoret. lib II. c. XXIV. Ἐν Ἀντιοχείᾳ μετὰ Στέφανον, ὃς Φλάκιλλον διαδεξάμενος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐξηλάθη συλλόγων, Λεόντιος τὴν προεδρίαν ἐδέξατο, παρὰ τοὺς ἐν Νικαίᾳ γραφέντας ὅρους ταύτην λαβών· ἐκτομίας γὰρ ἦν, αὐτουργὸς γενόμενος τῆς τόλμης. Antiochiae poſt Stephanum Flaccilli ſucceſſorem, qui eccleſia eiectus fuerat, Leontius epiſcopatum obtinuit, contra *Nicaenos canones* eum honorem ſortitus. *Erat enim eunuchus, ſuaque manu ſe ipſum abſciderat.*

(n) Baron. ann. CCCLXXXV. n. XXX. p 571.

(o) Socrat. lib. IV. c. XXIII. Sozom. lib. I. c. XIV. Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. XII.

depur-

depurgata esse credebantur, vt vniuersali eorum interposita obliuione, homo nihilosecius ad ordinationem recipiendam idoneus esset. Ita vt non tantum, quæ quis gentilitatis superstitioni adhuc addictus perpetrauerat, sed in quæ etiam, dum catechumenus esset, inciderat, in hoc examine, vbi in mores eorum ante ordinationem inquirebatur, condonarentur. Hoc non tantum ex iis patet, quæ cum *Augustino* acta sunt, cuius vitia tempore ordinationis numquam ei exprobrata fuerunt, quia baptismum eius antecesserant; sed etiam ex canone in concilio *Ancyrano* facto, de iis, qui in idololatriam prolapsi erant, quum essent solum catechumeni. Sic enim dicit [p] canon: *Eos qui ante baptismum sacrificarunt, & postea baptizati sunt, visum est ad ordinem promoueri, vt qui abluti sunt.* Verum quidem est, vnius tantum criminis sacrificationis, heic fieri mentionem; at ex eadem ratione hoc ad cætera crimina istius modi omnia extendi debet: atque hanc consuetudinem ecclesia plerumque sequuta est.

§. XI.

Excepto, si quid in ipso eorum baptismo regulæ minus conuenienter factum esset. Et quod ad baptismum attinet clinicorum.

Verumtamen heic rursus obseruandum est, quod si in ipso alicuius baptismo aliquid regulæ ecclesiæ contrarium factum esset, eiusmodi crimen ei semper obiectum fuerit, vt ab ordinatione prohiberetur. Ita sæpissime iis accidit, qui baptismum tantum *clinicorum*, morbo vel alia necessitate vrgente, receperant, si baptismum suum ad tam periculosum vsque temporis momentum secure distulissent, & maturius potuissent admitti, nisi sua ipsorum culpa neglexissent. Hæc baptismi dilatio in magnis semper criminibus posita dignaque habita fuit, in quam pœna quadam ecclesiastica animaduerteretur. Eamque ob caussam ecclesia inter alia remedia, quibus ad hanc consuetudinem impediendam vtebatur, eos, qui istius criminis rei essent, & sibimetipsis fatalem baptismi clinici necessitatem imposuissent, puniendos esse statuebat, denegando ipsis ordinationem. Canonem hunc in finem factum in concilio *Neo-Cæsareensi* [q] habemus:

(p) Conc. Ancyr. c. XII. (tom. I. p. 1460.) Τοὺς πρὸ τοῦ βαπτίσματος τεθυκότας καὶ μετὰ ταῦτα βαπτισθέντας, ἔδοξεν εἰς τάξιν προάγεσθαι, ὡς ἀπολουσαμένους.

(q) Conc. Neo-cæsar. c. XII. (tom. I. p. 1483.) Ἐὰν νοσῶν τις φωτισθῇ, εἰς πρεσβύτερον

bemus: *Si quis ægrotans fuerit baptizatus, non potest in presbyterum euehi. Fides enim eius non est ex instituto sed ex necessitate: nisi forte propter consequens eius studium & fidem, hominumque raritatem talis possit admitti.* Et hanc antiquam ecclesiæ regulam fuisse, ex iis apparet, quæ de *Nouati* in presbyterorum ordinem euectione narrat CORNELIVS [r]; Vniuersum clerum multosque ex populo refragatos esse dicit, eo quod non liceret quemquam ex iis, qui vrgenti vi morbi in lectulo, perinde ac ille, perfusi essent, in clerum adsumi; & postulasse ab iis episcopum, vt hunc solum ordinari a se paterentur. Quod, istiusmodi hominum ordinationem cum communi regula & consuetudine ecclesiæ pugnauisse, indicat.

§. XII.

Nec non ad baptismum ab hæreticis datum.

Similiter, qui ab hæreticis baptizati erant, ad clericalem promotionem ordinarie non admittebantur, quum in sinum ecclesiæ catholicæ rediissent. Concilium *Illiberritanum* [s] hac de re absolute decernit: *Ex omni hæresi*, inquiens, *qui ad nos fidelis venerit, minime est ad clerum promouendus: vel si qui sunt in præteritum ordinati, sine dubio deponentur.* INNOCENTIVS papa de [t] eadem consuetudine in ecclesia *Romana* testatur, cum ait: *Nostræ lex ecclesiæ est, venientibus ab hæreticis, qui tamen illic baptizati sunt, per manus impositionem laicam tantum tribuere communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare.* Fatendum tamen est, concilium *Nicænum* hac lege *Nouatianos* [u] exemisse, permit-

ἄγεσθαι οὐ δύναται· Οὐκ ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· εἰ μὴ τάχα διὰ τὴν μετὰ ταῦτα αὐτοῦ σπουδὴν καὶ πίστιν, ἢ διὰ σπάνιν ἀνθρώπων.

(r) Ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. (p. 199. edit. Amstelod.) ὃς διακωλυόμενος ὑπὸ παντὸς τοῦ κλήρου, ἀλλὰ καὶ λαϊκῶν πολλῶν· ἐπεὶ μὴ ἐξὸν ἦν τὸν ἐπὶ κλίνης διὰ νόσον περιχυθέντα, ὥσπερ καὶ οὗτος, εἰς κλῆρόν τινα γενέσθαι, ἠξίωσε συγχωρηθῆναι αὐτῷ τοῦτον μόνον χειροτονῆσαι.

(s) Concil. Illiberrit. can. LI. (tom. I. conc. p. 976.)

(t) Innocent. ep. XXII. n. IV. (tom. II. conc. p. 1274.)

(u) Conc. Nic. c. VIII. (tom. II. p. 32.) Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς καθαρούς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ ὥστε χειροθετουμένους αὐτοὺς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. De his qui se Catharos, id est, puros, quandoque nominant, ad catholicam autem ecclesiam accedunt, sanctæ magnæ synodo visum est, *vt impositis eis manibus sic in clero maneant.*

tendo eorum clericis, vt baptizati tamen & ordinati inter ipſos impoſitis manibus reciperentur, & ſic in clero manerent. Et patres *Africani* eamdem *Donatiſtis* gratiam indulſerunt, hoc modo eos, vt ad eccleſiæ catholicæ communionem redirent, allecturi. In concilio enim *Carthagine* ann. CCCXCVII. habito, quod codici *Africano* [vv] inſertum eſt, quæſtio proponebatur, annon qui infantes parentum ſuorum errore, non ſuo iudicio & conſenſu, penes *Donatiſtas* baptizati eſſent, ſi ad eccleſiam redirent, ad ordinationis priuilegium admitti poſſent? Et in proxime ſequenti concilio [x] hæc propoſitio acceptabatur, ſtebatque in eorum gratiam decretum, *debere talibus ſuſcipiendum munus clericatus non impedire nomen erroris*, cætera. Ex quibus intelligi poteſt, fuiſſe hanc talem partem diſciplinæ, quæ obſeruari vel etiam negligi potuerit, prout rectores eccleſiaſtici pro

(w) Cod. can Afric. c XLVIII. al. XLVII. (tom. II. concil. p. 1071.) Ἤρεσεν, ἵνα ἐρωτήσωμεν τοὺς ἀδελφοὺς καὶ συνιερεῖς ἡμῶν Σιρίκιον καὶ Σιμπλικιανὸν περὶ μόνων τῶν νηπίων τῶν παρὰ τοῖς Δονατισταῖς βαπτιζομένων, μήπως τοῦτο, ὅπερ οἰκείᾳ προθέσει οὐκ ἐποίησαν, τῇ τῶν γονέων πλάνῃ ἐμποδίσῃ αὐτοῖς πρὸς τὸ μὴ προκόπτειν εἰς ὑπουργίαν τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, ὅταν πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν σωτηριώδει προθέσει ἐπιστρέψωσι. De Donatiſtis placuit, vt conſulamus fratres & conſacerdotes noſtros Siricium & Simplicianum de ſolis infantibus, qui baptizantur penes eosdem: ne quod ſuo non fecerunt iudicio, cum ad eccleſiam Dei ſalubri propoſito fuerunt conuerſi, parentum illos error impediat, ne promoueantur ſacri altaris miniſtri.

(x) Ibid. c. LVIII al. LVII. Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ συνόδῳ ὁρισθὲν μέμνηται ἅμα ἐμοὶ ἡ ὑμετέρα ὁμοψυχία, ὥστε τοὺς παρὰ τοῖς Δονατισταῖς μικροὺς βαπτιζομένους, μηδέπω δυναμένους γινώσκειν τῆς πλάνης αὐτῶν τὸν ὄλεθρον, μετὰ τὸ εἰς πεῖραν λογισμοῦ δεκτικὴν παραγενέσθαι, ἐπιγνωσθείσης τῆς ἀληθείας, τὴν φαυλότητα ἐκείνων βδελυττομένους πρὸς τὴν καθολικὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, τὴν ἀνὰ πάντα τὸν κόσμον διακεχυμένην, τάξει ἀρχαίᾳ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς ἀναδεχθῆναι, τοὺς τοιούτους ἐκ τοῦ τῆς πλάνης ὀνόματος μὴ ὀφείλειν ἐμποδίζεσθαι εἰς τάξιν κληρώσεως, ὁπόταν τὴν ἀληθινὴν ἐκκλησίαν ἰδίαν ἑαυτῶν ἐλογίσαντο τῇ πίστει προσερχόμενοι, καὶ ἐν αὐτῇ τῷ Χριστῷ πιστεύσαντες, τῆς τριάδος τὰ ἁγιάσματα ὑπεδέξαντο. Quoniam ſuperiori concilio ſtatutum eſſe, mecum recognoſcit vnanimitas veſtra, vt hi, qui apud Donatiſtas paruuli baptizati ſunt, nondum ſcire valentes erroris eorum interitum: & poſteaquam ad ætatem rationis capacem peruenerunt, agnita veritate falſitatem eorum abhorrentes, ad eccleſiam Dei catholicam per vniuerſum mundum diffuſam, ordine antiquo, per manus impoſitionem recepti ſunt, *debere talibus ſuſcipiendum munus clericatus non impedire nomen erroris*, cum veram eccleſiam illorum putauerint, ad fidem accedendo, & ibi Chriſto crediderint; & trinitatis ſacramenta perceperint.

ſua

sua sapientia ecclesiæ maxime profuturum iudicarint. At vero si, qui ad ecclesiam redibant, ab istis hæreticis baptizati essent, quorum baptismus nullus adeoque in ecclesia iterandus erat, qualis *Paulianistarum* siue *Samosatenianorum* hæreticorum baptismus erat; eos magnum concilium *Nicænum* statuebat rebaptizatos ordinari [y] posse. Baptismus enim, vt notauimus supra, homines ab omnibus criminibus ablutos exhibet: & quum pristinus eorum baptismus nullus esset, hic ipsorum tantum baptismus esse reputabatur, quem reuersi ad ecclesiam catholicam susceperant; neque vllum flagitium, quod antea commiserant, eorum in ecclesia ordinationi fraudi esse poterat.

§. XIII.

Nullum ordinari licebat, nisi qui omnem familiam suam christianos catholicos fecisset.

Non possum, quin heic alius conditionis faciam mentionem, in illis, qui ordinandi erant, requisitæ, eo quod magni vsus fuit in ecclesia; nimirum, quod neminem ad superiores saltem episcoporum, presbyterorum ac diaconorum ordines admitti licuerit, priusquam omnes, qui in eius domo erant, ad ecclesiæ catholicæ communionem perduxisset. Hanc regulam in concilio *Carthaginensi* tertio inuenimus [z], quæ ad *paganorum, iudæorum, hæreticorum* & *schismaticorum*, qui omnes christianis catholicis opponebantur, conuersionem promouendam æquabiliter collineabat. Et sane apta & conueniens regula hac in re erat, siquidem nihil iniquius inhonestiusue religioni accidere poterat, quam si fulcrum aliquod atque occultum incitamentum aduersariis illius ab iis daretur, qui ad ministerium altaris

(y) Concil. Nic. c. XIX. Περὶ Παυλιανισάντων, εἶτα προσφυγόντων τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὅρος ἐκτέθειται ἀναβαπτίζεσθαι αὐτοὺς ἐξάπαντος· εἰ δέ τινες ἐν τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξητάσθησαν, εἰ μὲν ἄμεμπτοι καὶ ἀνεπίληπτοι φανεῖεν, ἀναβαπτισθέντες χειροτονείσθωσαν ὑπὸ τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου. De Paulinianistis, qui deinde ad ecclesiam confugerunt, statutum est, vt ii omnino rebaptizentur. Si qui vero tempore præterito in clericorum numero erant, si quidem a culpa & reprehensione alieni visi fuerint, *rebaptizati ordinentur* a catholicæ ecclesiæ episcopo.

(z) Concil. Carth. III. can. XVIII. (tom. II. p. 1170.) Vt episcopi, presbyteri & diaconi non ordinentur, priusquam omnes, qui sunt in domo eorum, christianos catholicos fecerint.

erant

erant designati, Accedit, quod hæc commoda esset aduersus gentilitatis superstitionem talione vtendi ratio: IVLIANVS enim christianis sese opponendi studio pro sacerdotibus suis paganis simile decretum fecerat, *Arsacium Galatiæ* sacerdotem cohortatus, „vt a sacerdotali ministerio remoueret [a], qui cum vxoribus & „liberis ac familiis suis ad deos non accederent, sed aut seruos, „aut filios aut coniuges *Galilæas* sustinerent, qui & impii essent „erga deos, & impietatem religioni præponerent.„ Ingens certe negligentia atque imprudentia in ecclesiæ christianæ rectoribus fuisset, si non eamdem in tuenda vera religione adhibuissent sollicitudinem, quam hic princeps *paganus* ad falsam religionem inter idolorum flamines in tuto collocandam impendit: adeoque etiamsi nihil nisi quædam æmulatio hac in re fuerit, fuit tamen idonea ratio, cur hoc omnibus christiani sacerdotii candidatis iniungeretur.

§. XIV.

Quam rationem inierint veteres ad præuertendum promotiones Simoniacas.

Vnum superest, quod sub hoc capite memorem, nempe, honesto & legitimo modo ad munera sua prouehi, nec obliquis ac sinistris artibus quamdam ordinationem sibi procurare eos oportuisse. Meritum non largitio aduocatus eorum esse, & in omnibus electionibus vnice spectari debebat. In tribus prioribus sæculis, vbi munera exilia, persecutiones autem magnæ erant, ab ambitiosis ingeniis haud multum periculi extimescendum, nec magna aduersus promotiones *Simoniacas* ferendi leges necessitas erat. Tum enim martyrium quasi res annexa erat episcopatui; & ecclesiæ doctores ac rectores, vt plurimum primi erant, quos petebat oppugnabatque aduersariorum furor. At in posterioribus sæculis ambitio largitionesque inter alia vitia inualescebant & tunc seueræ leges tam in ecclesia, quam republica ad crimina ista reprimenda ac præuertenda constituebantur. SVLPICIVS SEVERVS huius differentiæ inter tem-

(a) Iulian. ep. ad Arsac. ap. Sozomen. lib. V. c. XVI. *τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας ἀπέσεσον, εἰ μὴ προσέχονται μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ θεραπόντων τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ ἀνέχοιντο τῶν οἰκετῶν, ἢ υἱέων, ἢ τῶν γαλιλαίων γαμετῶν, ἀσεβοῦντων μὲν εἰς τοὺς θεοὺς, ἀθεότητα δὲ θεοσεβείας προτιμώντων.*

pora

pora persequutionis, & inter ea, quæ eam sunt insequuta, facit mentionem, cum *certatim*, inquit [*b*], *gloriosa in certamina ruebatur multoque auidius tum martyria gloriosis mortibus quærebantur, quam nunc episcopatus prauis ambitionibus appetuntur.* Quod ipsum ætate SVLPICII, nimirum sæculo quinto, a quibusdam artes illicitas, ad ingerendum sese in officia ecclesiastica, adhibitas fuisse, indicat. Quam ambitionem & mala consilia ecclesia emendatura seuere in omnes eos animaduertebat, qui *Simoniæ*, siue, vt tunc quidam [*c*] nominabant, *χριστεμπορείας*, hoc est, *impiæ ex Christo nundinationis*, rei erant. Concilium *Chalcedonense* decretum habet [*d*], vt, si quis episcopus ordinationem fecerit, siue vllum officium ecclesiasticum propter pecunias contulerit, de proprio gradu in periculum veniat, & qui ordinatus fuerit, de dignitate deiiciatur. Et lector diuersas alias eiusdem argumenti con-

(*b*) Seuer. histor. lib. II. p. 99. edit. Amstelod. MDCLVI. 8uo. (lib. II. c. XXXIII p. 248. edit. Lipf. MDCCIII.)

(*c*) Epist. Alexandri Alexandrini ap. Theodoret. lib. I. c. IV. Οἱ δὲ τὴν ἐκείνου χριστεμπορείαν θεωροῦντες, οὐκ ἔτι τῆς ἐκκλησίας ὑποχείριοι μένειν ἐκαρτέρησαν. Isti vero *impiam* illius ex *Christo nundinationem* cernentes, non amplius ecclesiæ subiacere voluerunt.

(*d*) Concil. Chalced. c. II. (tom. IV. p. 755.) Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγῃ ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατηριθμημένων, ἢ προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ προσμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι' αἰσχροκέρδειαν οἰκείαν· ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας, ἐλεγχθεὶς, περὶ τὸν οἰκεῖον κινδυνευέτω βαθμόν· καὶ ὁ χειροτονούμενος μηδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας ἢ προβολῆς, ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας, ἢ τοῦ φροντίσματος, οὗπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν· εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανείη τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασιν, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἢ μονάζων, ἀναθεματιζέσθω. Si quis episcopus propter pecunias ordinationem fecerit, & non venalem gratiam in venditionem deduxerit, & propter pecunias ordinauerit episcopum, vel chorepiscopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel aliquem eorum, qui in clero adnumerantur, vel propter pecunias promouerit oeconomum, vel defensorem, vel paramonarium, vel omnino aliquem ex canone, turpis quæstus gratia: qui hoc tentasse conuictus fuerit, de proprio gradu in periculum veniat: & qui est ordinatus, ex ordinatione vel promotione, quæ instar mercatorum venundatur, nihil iuuetur: sed sit a dignitate vel curatione alienus, quam pecuniis adeptus est. Si quis autem sequester & intercessor adeo turpibus & nefariis lucris apparuit, hic quoque, si sit quidem clericus, proprio gradu excidat: si sit autem laicus, vel monachus, anathematizetur.

ſtitutiones in ſic dictis *canonibus apoſtolicis* [e], in concilio *Conſtantinopolitano* [f], ſub *Gennadio* ann. CCCCLIX. celebrato, *Aurelianenſi* ſecundo [g], *Bracarenſi* [h] & multis aliis reperire poteſt. Leges etiam imperatoriæ ad hanc præcipue fraudem impediendam datæ exſtant. Nam lege quadam *Iuſtiniani* [i] ſancitur, vt quoties opus fuerit epiſcopum ordinari, clerici & primates ciuitatis, cuius futurus ſit epiſcopus, mox in tribus perſonis decreta faciant, propoſitisque eis ſacroſanctis euangeliis periculo ſuarum animarum dicant, „quod neque propter aliquam donationem, neque propter aliquam promiſſionem, aut amicitiam, aut „aliam quamlibet cauſſam, ſed ſcientes eos rectæ & catholicæ fi„dei & honeſtæ eſſe vitæ & litteras noſſe, hos elegerint„. Et alia eiusdem imperatoris lex [k], poſtquam eamdem conſtitu-

(e) Canon. apoſt. c. XXIX. *Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι᾽ αὐτῶν ἐγκρατὴς γένηται ἐκκλησίας, καθαιρείσθω, καὶ ἀφοριζέσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες.* Si quis epiſcopus ſæcularibus principibus vſus, per eos eccleſiam adeptus ſit, deponatur, & ſegregetur, & omnes qui illi communicant.

(f) Conc. CP. epiſt. ſynod. (tom. IV p. 1025.) *Ὁ δεσπότης ἡμῶν καὶ Θεὸς καὶ σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγχειρίσας τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς τοῦ εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα καὶ διδασκάλους τούτους ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις ἐξαποστείλας, παρεκελεύσατο διαρρήδην, ἣν εἰλήφασι παρ᾽ αὐτοῦ δωρεὰν, ταύτης καὶ αὐτοὺς τοῖς ἀνθρώποις μεταδιδόναι δωρεὰν, μὴ κλωμένους ὑπὲρ αὐτῆς χαλκὸν ἢ ἄργυρον, ἢ χρυσὸν, ἢ τινα περιουσίαν, ἄλλως ὅλως ὑλικὴν ἢ γεώδη - - ταύτην τὴν ἐντολὴν, οὐ μόνον ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν δι᾽ ἐκείνων ἐνετείλατο κ. τ. λ.* Cum Dominus & Deus ſaluator noſter Ieſus Chriſtus ſuis diſcipulis euangelii prædicationem credidiſſet, eosque per vniuerſum terrarum orbem inter homines ad docendum miſiſſet, aperte iuſſit, vt quod gratis accepiſſent, eis quoque gratis darent, non aurum vel argentum, aut alios omnino materiales & terrenas facultates pro eis acquirentes - - Hoc autem præceptum non ſolum illis, ſed etiam nobis per illos dedit, cætera.

(g) Conc. Aurel. II. c. III. (ibid. p. 1780) Ne quis epiſcopus de quibuslibet cauſſis, vel epiſcoporum ordinationem, cæterorumque clericorum, aliquid præſumat accipere: quia ſacerdotem nefas eſt cupiditatis venalitate corrumpi. Ibid. can. IV. Si quis ſacerdotium per pecuniæ nundinum exſecrabili ambitione quæſierit, abiiciatur vt reprobus: quia apoſtolica ſententia donum Dei eſſe præcipit, pecuniæ trutina minime comparandum.

(h) Conc. Bracar. III c. III (tom. V. p. 897.) Placuit, vt de ordinationibus clericorum epiſcopi *munera nulla ſuſcipiant*, ſed, ſicut ſcriptum eſt, quod gratis donante Deo accipiunt, gratis dent. Et non aliquo pretio gratia Dei & impoſitio manuum venumdetur.

(i) Iuſtin. nouel. CXXIII. c. I. vid ſupra lib. IV. c. II. §. 18. not. (d) pag. 114.

(k) Nouel. CXXXVII. c. II. *Ὅρκον δὲ ὑπέχειν καὶ αὐτὸν χειροτονούμενον κατὰ τῶν θείων γραφῶν, ὡς οὔτε δι᾽ ἑαυτοῦ οὔτε δι᾽ ἑτέρου προσώπου δέδωκέ τι ἢ ὑπέσχετο, οὔτε μετὰ*

tionem

tionem repetiit, iubet, „iusiurandum suscipere eum, qui ordi„natur, per diuinas scripturas, quod neque posthac daturus sit „vel ordinanti ipsum, vel his, qui sacra pro eo suffragia fece„runt, vel alii cuiquam ordinationis de ipso faciendæ nomine.„ Quibus dictis lex eadem statim subiungit: „Si quis autem præ„ter memoratam obseruationem episcopus ordinetur, iubemus „& ipsum omnibus modis episcopatu deiici & eum qui contra „talem obseruationem eum ordinare ausus fuerit.„ Hæ erant quædam ex antiquis istis regulis, quæ in examinandis hominum vitis & moribus obseruari debebant, antequam ad sacram functionem ordinarentur, vel ad vllum præcipuum officium in ecclesia obeundum admitterentur.

LIBRI QVARTI
CAPVT QVARTVM
DE REQVISITIS ORDINANDORVM, RATIONE EXTERNI IPSORVM STATVS ET CONDITIONIS IN MVNDO.

§. I.
Nullum militem ordinari fas erat.

Tertia inquisitio in externum hominum statum ac conditionem instituebatur. Erant enim quædam vocationes & vitæ genera, quæ homines ab ordinationis priuilegio excludebant, non quod vocationes absolute vitiosæ haberentur, sed quia officia ad eas spectantia cum officiis clericorum plerumque sociari non poterant, nec simul cum eis consistere. Huiusmodi erant omnia ista officia, quæ sub generali nomine *militiæ Romanæ* comprehenduntur. Hac enim appellatione quæcumque officia, tam ciuilia quam militaria, intelligebant *Romani*, omnia inferiora officia nomine *militiæ* nuncupantes, quemadmodum GOTHOFREDVS & alii viri docti [a] obseruarunt. Huius militiæ

ταῦτα δώσει, ἢ αὐτῷ χειροτονοῦντι αὐτὸν, ἢ τοῖς τὰ ψηφίσματα εἰς αὐτὸν ποιησαμένοις, ἢ ἑτέρῳ τῶν πάντων τινὶ ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν γενομένης χειροτονίας. Εἴ τις δὲ παρὰ τὴν μνημονευθεῖσαν παραφυλακὴν ἐπίσκοπος χειροτονηθῇ, κελεύομεν καὶ αὐτὸν πάσι τρόποις τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβάλλεσθαι, καὶ τὸν παρὰ ταῦτα τολμήσαντα χειροτονῆσαι.

(a) Gothofred. comm. in cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurion. leg. LXIII. p. 414. a.

tria

tamen in militiæ disciplinam profecti ad hoc faciendum, occasione ita requirente, semetipsos obstrinxissent. Quod significare videtur, quod milites ad inferiora quidem officia, non autem ad sacros & superiores ecclesiæ ordines, admitti licuerit.

§. II.

Nec vllum seruum vel libertum sine domini consensu.

Aliud hominum genus, qui a priuilegio arcebantur ordinationis, erant serui & clientes beneficiarii in imperio *Romano;* qui quum antiquitus ex ipso ortu vel emtione dominorum suorum ministerio obligati essent, legitimo modo ordinari non poterant, propterea quod ecclesiæ ministerium cum reliquis eorum officiis haud posset sociari; nec quempiam obtutu ordinationis iure suo priuari conueniret. Hinc in tali casu patronus semper consulendus erat ante, quam seruus ordinaretur. Sic in ita dictis *canonibus* [e] *apostolicis* decretum inuenimus in hanc sententiam: *Seruos in clerum prouehi sine voluntate dominorum, non permittimus, ad eorum, qui possident, molestiam. Domorum enim euersionem talia efficiunt. Si quando autem etiam dignus seruus visus sit, qui ad gradum eligatur, qualis noster quoque Onesimus visus est, & domini concesserint, ac liberauerint & ædibus emiserint, fiat.* Concilium *Toletanum* [f] canonem eiusdem argumenti habet. Et concilium *Illiberritanum* [g] paullo longius progreditur & dicit, quod, etiamsi quis dominus sæcularis, hoc est, ALBASPINAEO interprete, gentilis seruum suum libertate donarit, ordinari tamen non conueniat. Cuius rei ratio hæc fuisse creditur, quod isti domini sub certa conditione eos manu emittebant, ius certa quædam officia ac operas ab eis exigendi sibi reseruantes, quæ ab illis præstari saluo ecclesiæ ministerio non poterant. Leges im-

verit, chlamydem sumserit, aut cingulum; etiamsi grauiora non admiserit, si ad clerum admissus fuerit, diaconii non accipiat dignitatem.

(e) Can. apost. LXXXI. Οἰκέτας εἰς κλῆρον προχειρίζεσθαι ἄνευ τῆς τῶν δεσποτῶν γνώμης, ἀνατροπὴν τὸ τοιοῦτο ἐργάζεσθαι· εἰ δέ ποτε καὶ ἄξιος φανείη ὁ οἰκέτης πρὸς χειροτονίαν βαθμοῦ, οἷος καὶ ἡμέτερος Ὀνήσιμος ἐφάνη, καὶ συγχωρῶσιν οἱ δεσπόται, καὶ ἐλευθερώσωσι, καὶ τοῦ οἴκου ἑαυτῶν ἐξαποστελῶσι, γινέσθω.

(f) Concil. Tolet. I. c. X. Clericos, si quidem obligati sint vel pro æquatione, vel de genere alicuius domus, non ordinandos, nisi probatum fuerit, & patroni consensus accesserit.

(g) Concil. Eliber. c. LXXX. (tom. I. conc p. 979.) Prohibendum est, vt liberti, quorum patroni in sæculo fuerint, ad clerum prouehantur.

peratoriæ [h] etiam hac in re cauent, ne qui eum in modum obligati ad vllum munus clericale admittantur; vel si admissi fuerint, ideo tantummodo vt vinculum obligationis suæ euadant, dominis eorum potestatem concedunt in seruitium eos suum repetendi, nisi forte episcopi vel presbyteri fuerint vel triginta annos in alio quodam ecclesiæ ministerio transegerint. Vnde patet, eiusmodi hominum ordinationem ex ciuili tantum ratione fuisse prohibitam; non quod istud vitæ genus vitiosum esset, vel inhonorificum & iniuriosum functioni, eiusmodi homines ordinatos habere, sed quod ciuilis & ecclesiastici status munia consistere vna non possent.

§. III.

Nec vllum ex ciuili societate, vel sodalitio opificum, qui apud rempublicam locatas habebant operas.

Ex eadem ratione leges eorum ordinationem fieri vetant, qui collegio cuidam ad operam suam reipublicæ præstandam inscripti erant, nisi prius veniam a collegio & principe, sub quo ministerium obibant, nacti essent. Hæc legis [i] *Iustiniani* sententia est, quæ sic dictos ταξεώτας seu *cohortales*, hoc est ministros & apparitores iudicum, ordinari interdicit, nisi forsan monasticam vitam aliquis eorum non minus quindecim annis impleuisset. Et concilium primum *Aurelianense* [k] expressis verbis aut regis iussionem aut iudicis voluntatem requirit ante, quam quis ministrorum sæcularium ad clericatus officium prouehatur. Leges *Theodosii iunioris* [l] & *Valentiniani*

(h) Valent. III nouel. XII. ad calcem cod. Theod. p. 26. Nullus originarius, inquilinus, seruus, vel colonus ad clericale munus accedat ---- vt vinculum debitæ conditionis euadat. --- Originarii sane vel *serui*, qui iugum natalium declinantes, ad ecclesiasticum se ordinem transtulerunt, exceptis episcopis & presbyteris, *ad dominorum iura recedant, si non in eodem officio annum tricesimum compleuerunt.*

(i) Iustin. nouel. CXXIII c. XV. Ἀλλὰ μηδὲ βουλευτὰς ἢ ταξεώτας κληρικοὺς γίνεσθαι .. πλὴν εἰ μή, ὡς εἰκός, μοναχικὸν βίον τις ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔλαττον δεκαπέντε ἐνιαυτῶν διήνυσε.

(k) Concil. Aurelian. I. c. IV. (tom. IV. conc. p. 1405) De ordinationibus clericorum id obseruandum esse decreuimus, vt *nullus sæcularium ad clericatus officium præsumatur, nisi aut cum regis iussione aut cum iudicis voluntate.*

(l) Theod. nouel. XXVI. de corporatis vrbis Romæ ad calcem cod. Theod. p. 13. Inlustris magnificentia tua pragmatici nostri tenore comperto sciat, *corporatum* *tertii*

tertii [*m*] quemcunque ex corporatis ordinari prohibent, & si qui forte in inferiorem clerum adoptati fuerint, a competenti collegio suo reuocandos esse, dicunt; si qui autem in superiorem aliquem gradum episcoporum, presbyterorum vel diaconorum sint adlecti, illi vicarios pro se reddere eosque de facultatibus suis instruere iubentur ad præstandam operam suam in collegio, vnde ipsi adsumti sint. Curiosus huius rei lector diversas alias leges inuenire potest in *codice Theodosiano* [*n*], a *Valentiniano seniore* & *Theodosio magno* specialiorum ciuilium societatum, ad vsum publicum institutarum, respectu factas; ex quibus nullus ordinari poterat, quin aut facultates suas relinquere aut ad pristinam stationem, quam inexcusabili ratione deseruerat, redire cogeretur.

§. IV.

Neque vllum ex imperii Romani *curialibus, siue decurionibus.*

Ex similibus rationibus canones quempiam de sic appellatis in imperio *Romano curialibus* siue *decurionibus*, hoc est, curiæ

bis Romæ, qui non expleto ordine cœpti officii, priusquam ad primum itor favos ad locum emeritus peruenerit ad militiæ cuiuslibet cingulum se credidit transferendum, corporibus cui nomen suum ante dicauerat, *oportere reuocari*: siue etiam in clericorum numero reperitur, vsque ad diaconi locum similis præcepti conditio teneatur &c.

(*m*) Valent. nouel. XII. ibid. p. 27. Ii qui diaconi ordinati sunt, suffectos pro se dare debebunt. Si non habent, vnde sibi hac ratione prospiciant, ipsi ad nexum proprium reducantur. Cæteris inferioris gradus ad competentia ministeria retrahenda: exceptis episcopis atque presbyteris: seruatis tamen, quæ de patrimonio talium personarum legum præcedentium statuta sanxerunt - - Ita vt huius conditionis *diaconus domino pro se vicarium reddat*, *omni pariter peculio restituto.*

(*n*) Cod Theod. lib. XIV. tit. IV. de suariis l g. VIII. Eos qui ad clericatus se priuilegia contulerunt, aut agnoscere oportet propriam functionem, aut ei corpori, quod declinant, proprii patrimonii facere cessionem.

Ibid. lib. XIV. tit. III. de pistoribus leg. XI. Hac sanctione generaliter edicimus, nulli omnino ad ecclesias, ob declinanda pistrina, licentiam pandi: Quod si quis ingressus fuerit, amputato priuilegio christianitatis sciant, se omni tempore ad consortium pistorum & posse & debere reuocari.

It. lib. VIII. tit. V. de cursu publico leg. XLVI. In his, qui non terrena sed cælestia priuilegia quæsiuerunt, hoc custodiendum esse sancimus, vt si quemquam ex huiusmodi genere hominum iam tenet religio sacrosancta, eiusque operam non potest accipere mancipatus, facultates memorati cursus publicus consequatur.

ſeu communis concilii in vna quaque ciuitate membris, ordinari ſeuere interdicunt. Hi *curiales* ſiue *decuriones* erant homines, per facultates, quas poſſidebant, ad munia in patria ſua ſuſtinenda obſtricti; ita vt omnes adminiſtri ciuiles, cuiusque ciuitatis magiſtratus, publicorum redituum collectores, operum publicorum inſpectores, pontifices ſeu flamines, qui ludos publicos & ſpectacula præbebant populo, cum multis aliis, quorum officia numero viginti duo GOTHOFREDVS [o] recenſet, ex eorum collegio adſciſcerentur. Hi plerumque facultatibus diuites erant, quorum ſubſtantia ad trecentorum ſolidorum valorem adſcendebat; quæ ſumma a *Theodoſio iuniore* [p] definita eſt, vtpote ad efficiendum aliquem curiæ membrum neceſſaria. Et tum ipſimet, tum eorum facultates functionibus municipalibus ita tenebantur, vt nullum iſtius corporis membrum ad aliquod officium eccleſiaſticum admitti liceret, niſi prius propriæ vrbis munia & munera expleuiſſet, aut certe per ſuffectum tam

(o) Gothofred. paratitlon. cod. Theod. lib XII. tit. I. de decurionibus (tom. IV. p. 339.) Inter alia (curialium) munera hæc erant. (1.) Curæ publicæ iis committebantur. (2) Ad proſequutiones deſtinabantur. (3) Pecuniarum ciuitatis publicarum adminiſtratio eis committebatur. (4) Exactio item annonarum. (5) Adſcriptio. (6.) Suſceptores in aliis prouinciis creabantur, compulſores. (7.) Suſceptores ſuo periculo nominabant. (8.) Iudicum præcepta exſequebantur. (9) Geſta municipalia coram his fiebant. (10.) Manſiones, horrea, pagi his committebantur. (11.) Præpoſiti manſionum horreorum pagis creabantur. (12.) Procuratores metallorum ex his fiebant. (13.) Deſcriptionibus, contributionibus facultates eorum ſubiectæ erant. (14) Calefaciendis thermis apud Antiochiam aliquid præſtabant. (15.) Adde & alia munera, veluti legationis &c. (16.) Vt poſtliminio reverſi ſuis ſedibus redderentur, auxilium ſuum deferre debebant. (17.) Palatiorum a tranſeuntium iniuriis & a ſenio vindicandorum cura ad eos quoque pertinebat, operum publicorum curam geſſere & reipublicæ pecuniæ. (18) Periculo ordinis complurima erant; Aurum coronarium ab his præſtabatur. (19.) Curſus publici mancipatus ad hos aliquando pertinuit, aliquando non. (20.) Non ſufficientibus his qui ad curſus clabularis procurationem eligendi erant, curiales ad hoc munus vocati. (21.) Prouidebant, quo pacto paſtui militarium animalium ſine læſione prouincialium conſuleretur. (22) Curialium munera inferiora fuere prototypiæ & exactiones: Scribæ & logographi curiarum munera.

(p) Theod. nouel. XXXVIII ad calcem cod. Theod. p. 17. a. Illam quoque partem diſpoſitio noſtra non præterit, vt quiſquis ciuis vel incola deinceps in nullo obnoxius (cuius tamen ſubſtantia trecentorum ſolidorum non exſuperet quantitatem) fuerit repertus, habeat adipiſcendi clericatus liberam facultatem. Eum vero, cuius patrimonium maiore quam definiuimus æſtimatione cenſebitur, liceat curiæ ſecundum vera ſtatuta ſociari.

perſo-

personalia quam patrimonialia officia & onera sustineret; alias homo ita ordinatus secundum leges imperii, de quibus libro proxime sequenti [pp] agemus specialius) ab ecclesiastica ad saecularem rursus vitam per curiam reuocandus erat. Quod ecclesiae adeo erat incommodum, vt ad cuiusuis ex his curialibus ordinationem prohibendam, turbasque simul & molestias, quae istiusmodi ordinationem plerumque consequebantur, praeuertendas ipsa sibi leges ferret. AMBROSIVS [q] presbyteros & diaconos ex curialibus ordinatos post triginta & plurium annorum ministerium ecclesiasticum ad officia curialia nonnumquam retractos fuisse, adfirmat. Huic igitur calamitati vt occurreret concilium *Illyricum*, THEODORETO [r] memoratum, decretum faciebat, vt presbyteri & diaconi semper ex inferiore clero, non autem ex curia aut militari officio, adsumerentur. INNOCENTIVS episcopus *Romanus* in epistolis suis frequenter ad hanc ecclesiae [s] regulam respicit, vbi duas contra eorum ordinationem adfert rationes: *Primo*, quod saepius a curia reposcantur ad seruiendum in officiis ciuilibus, quae res ecclesiae calamitatem importare soleat. *Secundo*, quod multi eorum officio flaminum [t] post baptismum functi & coronati fuerint, sicut gentilium sacerdotes, dum ludos publicos & spectacula populo exhiberent. Quod ipsum licet christianis magistratibus a lege ciuili permissum esset, ecclesia tamen in criminibus ponebat, cuius caussa homines non numquam ad publicam poenitentiam agendam ob-

(*pp*) Vid. infra lib. V. cap. III. §. XV.

(*q*) Ambros. ep. XXIX. Per triginta & innumeros annos presbyteri quidam gradu functi, vel ministri ecclesiae retrahuntur a munere sacro & curiae deputantur.

(*r*) Ap. Theodoret. lib IV. c. IX. (it. tom. II. conc. p. 831.) *ὁμοίως πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, ἐξ αὐτοῦ ἱερατικοῦ τάγματος -- καὶ μὴ ἀπὸ τοῦ βουλευτηρίου καὶ στρατιωτικῆς ἀρχῆς.*

(*s*) Innocent. ep. IV. c III. (tom. II. conc. p. 1261.) De curialibus manifesta ratio est, quoniam etsi inueniantur huiusmodi viri, qui debeant clerici fieri, tamen quoniam saepius ad curiam repetuntur, *cauendum ab his est, propter tribulationem, quae saepe de his ecclesiae prouenit.*

(*t*) Innocent. ep. XXIII. c. VI. (ibid. p. 1282.) *Neque de curialibus aliquem venire ad ecclesiasticum ordinem posse*, qui post baptismum vel coronati fuerint, vel sacerdotium sustinuerint, & editiones publicas celebrauerint. Nam & hoc de curialibus est cauendum, ne iidem qui ex curialibus fuerint, aliquando a suis curiis, quod frequenter videmus accidere, reposcantur.

ligabantur, vti ex concilii *Illiberritani* [u] canonibus liquet; & consequenter pro tali flagitio reputabatur, quod hominem ad ordinationem recipiendam inhabilem redderet. Vt adeo vtroque intuitu hi curiales ab ecclesiasticis ordinibus excludendi fuerint. Quæ regula etsi hominum importunitate interdum violabatur, leges tamen tum ecclesiasticæ, tum ciuiles istis ordinationibus acriter aduersabantur; nec raro in illos ipsos, qui eiusmodi ordinationem confecerant, pœnis ecclesiasticis animadvertebatur. Cuius rei illustre exemplum a SOZOMENO [w] narratur, qui *Neone* a concilio *Constantinopolitano* munus episcopale abrogatum, dicit, quod nonnullos ex his curialibus ordinasset. SOZOMENVS quidem eos *πολιτευομένους* appellat, sed id aliud duntaxat curialium nomen est, quos *græci* alias βουλευτὰς, & *latini municipes* & *minorem senatum* [x] nominant, vt a senatu maiore *Constantinopolitano* ac *Romano* eos distinguant. Isti homines, quocumque venerint nomine, officiis reipublicæ ita erant obnoxii, vt nisi aliqua ratione ea expleuissent, non possent ad vllum officium in ecclesia obeundum admitti.

§. V.

Nec vllum procuratorem, vsque dum officium eius exspirasset.

Sane vniuersaliter hac in re statutum erat, vti ex concilio quodam *Carthaginensi* [y] condiscimus, vt sæcularibus officiis obnoxii ne ordinarentur. Eamque ob caussam ab eodem concilio, ad minimum pro ecclesiis *Africanis*, decretum fuit, procuratores & actores pupillorum non debere ordinari antequam eo-

(u) Concil. Elib. c. III. Flamines, qui non immolauerint, sed munus tantum dederint, eo quod se funestis abstinuerunt sacrificiis, placuit, in fine eis præstari communionem; *acta tamen legitima pœnitentia.*

(w) Sozom. lib. IV. c. XXIV. Νέωνα δὲ (καθαιροῦσι) ὡς ἀπείρους τινὰς ἱερῶν γραφῶν καὶ θεσμῶν ἐκκλησίας, ἀπερισκέπτως πολιτευομένους ὄντας, ἐπισκόπους καταστήσαντα. *Neonam* ideo *deposuerunt*, *quod* nonnullos sacrarum scripturarum & ecclesiæ legum penitus ignaros, cum *decuriones* essent, inconsiderate *episcopos ordinasset.*

(x) Maiorian. nouell I. ad calcem cod. Theod. p. 32. b. Curiales seruos esse reipublicæ ac viscera ciuitatum nullus ignorat, quorum cœtum recte appellauit antiquitas *minorem senatum.*

(y) Conc. Carth. I. c. IX. (tom. II. p. 1825.) Recte statutum est, vt obnoxii alienis negotiis non ordinentur.

rum

rum officium & administratio perfecte exspirasset; quod alias futurum esset, vt si ordinati [z] ab aliquo fuerint, ecclesia infamaretur. At vero, nisi me omnia fallunt, hæc prohibitio ad inferiores gradus extendenda haud est, sed ad eos duntaxat referenda, quorum erat ad altare ministrare.

§. VI.

Caussidicis ordinatio denegata in ecclesia Romana.

In quibusdam ecclesiis absoluta quædam prohibitio & regula contra aduocatos siue caussidicos videtur facta, non tantum quoad in isto vitæ genere persisterent, sed etiam in perpetuum. Hæc consuetudo in *Romana* & *Hispanicis* ecclesiis videtur obtinuisse. INNOCENTIVS enim episcopus *Romanus* in epistola [a] quadam ad concilium *Toletanum* de praua quadam consuetudine in ecclesias *Hispanicas* irrepente conqueritur, quod videlicet multi in forensi exercitatione versati ad sacerdotium admittantur. Ad quam prauam consuetudinem, vti eam vocat, corrigendam hanc regulam obseruandam proponit: *Ne quispiam ad ordinem debeat clericatus admitti, qui caussas post acceptum* [b] *baptismum egerit.* Quas caussas huius interdicti speciatim tum habuerit ecclesia *Romana*, ego quidem ignoro, neque vero hæc totius ecclesiæ catholicæ regula videtur fuisse. Nam concilium *Sardicense* [c] aduocatum etiam episcopum permittit ordinari, si

(z) Ibid. c. VIII. Magnus episcopus Aprungensis dixit: Quid dilectioni vestræ videtur, procuratores & actores, tutores etiam seu curatores pupillorum, si debeant ordinari? Gratus episcopus dixit: Si post deposita vniuersa & reddita ratiocinia, actus vitæ ipsorum fuerint comprobati in omnibus, debent & cum laude, cleri, si postulati fuerint, honore munerari. Si enim ante libertatem negotiorum vel officiorum ab aliquo sine consideratione fuerint ordinati, ecclesia infamatur. Vniuersi dixerunt: Recte omnia statuit sanctitas tua: ideoque tua, nostra est quoque sententia.

(a) Innoc. ep. XXIII. c. IV. d. (tom. II. p. 1281.) Quantos ex his, qui post acceptam baptismi gratiam in forensi exercitatione versati sunt, & obtinendi pertinaciam susceperunt, accitos ad sacerdotium esse comperimus.

(b) Ibid. c. VI. p. 1281. b.

(c) Conc. Sardic. c. X. (tom. II. p. 636) Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι νομίζω, ἵνα μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐπιμελείας ἐξετάζοιτο, ὥστε ἐάν τις πλούσιος, ἢ σχολαστικὸς ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἀξιοῖτο ἐπίσκοπος γίνεσθαι, μὴ πρότερον καθίστασθαι, ἐὰν μὴ καὶ ἀναγνώστου, καὶ διακόνου, καὶ πρεσβυτέρου ὑπηρεσίαν ἐκτελέσῃ, ἵνα καθ' ἕκαστον βαθμόν, ἐάνπερ ἄξιος

prius

prius lectoris & diaconi & presbyteri ministerium peregisset. Quod consuetudinem, quod speciatim ad hanc partem attinet, non vnam eamdemque in omnibus ecclesiis fuisse, indicat.

§. VII.

Nec non energumenis, scenicis, comœdis, aliisque non nullis, in omnibus ecclesiis.

Diuersas alias cautiones lector inuenire potest a GENNADIO [*d*] datas contra ordinationem eorum, qui in scena lusisse deprehensi fuerint, vel qui aliquando in furorem versi insaniuerint, vel adflictione diaboli vexati sint, vel qui concubinam habuerint, vel meretricem aut repudiatam matrimonio sibi iunxerint. Sed hisce immorari necesse non est, siquidem nuda eorum nominatio satis ostendit, eos in tali vitæ genere fuisse constitutos, quod pro idoneo impedimento ordinationis ipsorum merito reputari potuerit. Pluris autem refert inquirere, quid veteres per *digamiam* intelligant, quam secundum apostolum hominis cuiusdam ordinationi obstare, semper iudicauerunt? Et num vllum perpetui cœlibatus votum ab antiquis clericis exactum fuerit, si ad ecclesiæ ordines admitti voluerint? Quæ quæstiones quum in primis huc spectent, haud abs re fuerit distincte, breuiter tamen & strictim, ad eas capite sequenti respondere.

LIBRI QVARTI

CAPVT QVINTVM

DE DIGAMIA ET COELIBATV SIGILLATIM, ET DE LEGIBVS, QVAS DE VTROQVE, RATIONE VETERVM CLERICORVM, ECCLESIA STATVIT.

νομισθείη, εἰς τὴν ἁψῖδα τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ προκοπὴν διαβῆναι δυνηθείη. Osius episcopus dixit: Hoc quoque necessarium existimo, vt cum omni cura & diligentia examinetur; vt *si* quis diues, siue *quis ex foro scholasticus, episcopus fieri dignus habeatur, non prius constituatur, quam lectoris & diaconi & presbyteri ministerium peregerit:* vt in vno quoque gradu, si dignus existimatus fuerit, ad episcopatus fastigium per progressionem possit adscendere.

(*d*) Gennad. de eccles. dogmat. c. LXXII. (ap. Augustin. tom. III. p. 146. edit. Basil. MDXXVIII.)

§. I.

§. I.

Nullum digamum ex præscripto apostoli ordinari licebat.

QVod ad digamiam attinet, primitiua & apostolica regula erat, episcopum vel diaconum vnius duntaxat vxoris virum esse oportere, qua regula omnes leges contra digamiam in ecclesia primitiua fundatæ erant. Obseruandum autem est, quod inter veteres de huius apostolicæ regulæ sensu non exacte conuenerit; & hæc ipsa diuersas notiones diuersasque praxes inter eos, ordinationis digamorum intuitu, genuerit.

§. II.

Tres diuersæ opiniones inter veteres de digamia. I. *Quod omnes, qui secundas nuptias post baptismum celebrassent, tamquam digami ab ordinibus ecclesiæ prohibendi essent.*

Communis & peruulgata regulæ apostolicæ acceptio erat, quod omnes ab ordinibus clericatus tamquam digamos prohiberi oporteret, qui post baptismum duas vxores, etsi legitimo & succedente tempore alteram post alteram, matrimonio sibi iunxissent. Quamquam enim secundas nuptias tamquam vitiosas & illegitimas cum *Nouatianis* & *Montanistis* non damnabant; tamen, quum apostolum homines post iteratas nuptias episcopos fieri nolle existimarent, a superioribus ecclesiæ ordinibus eos repellebant. Fuisse hanc quarumdam ecclesiarum tempore ORIGENIS consuetudinem, ex commentario eius in *Lucam* euangelistam liquet, vbi, *Ab ecclesiasticis*, inquit, *dignitatibus non solum fornicatio* [a] *sed & nuptiæ repellunt: neque enim episcopus, nec presbyter, nec diaconus, nec vidua possunt esse DIGAMI.* TERTVLLIANVS quum ad *Montanistarum* castra transiisset, hoc argumentum arripiebat illudque ad abolendas secundas nuptias apud quoscumque homines vrgebat, caussatus [b], quod laicus matrimonium iterandi licentiam ab ecclesiasticis decenter petere non posset, quum ecclesiasticos, episcopos, presbyteros & diaconos monogamos esse, videret. Quod ipsum in diuersis scriptorum suorum partibus frequenter [c] repetit. Neque infici-

(a) Orig. hom. XVII. in Luc. p. 228. edit. Basil. MDLXXI. (p. 145. d. edit. Paris MDCIV.)

(b) Tertull. de monogam. c. XI. Qualis es id matrimonium postulans, quod eis, a quibus postulas, non licet habere? ab episcopo monogamo, a presbyteris & diaconis eiusdem sacramenti &c.

(c) Tertull. de pœnit. c. IX. † De exhortat. castit. c. VII. In veteri lege animad-

as iri poteſt, multos ex ſcriptoribus antiquis, AMBROSIVM [*d*], HIERONYMVM [*e*], GENNADIVM [*f*], EPIPHANIVM [*g*], & concilium

---

verto caſtratam licentiam ſæpius nubendi - - apud nos plenius, atque inſtructius præſcribitur, vnius matrimonii eſſe oportere, qui alleguntur in ordinem ſacerdotalem. Vſque adeo memini digamos loco deiectos. Id. ad vxor. lib. I. c. VII.

(*d*) Ambroſ. de offic. lib. I. c. L. De caſtimonia quid dicam, quando *vna tantum, nec repetita permittitur copula*, & in ipſo ergo coniugio lex eſt, non iterare coniugium, nec ſecundæ coniugis ſortiri coniunctionem. Quod plerisque mirum videtur, cur etiam ante baptiſmum iterato coniugio ad electionem muneris & ordinationis prærogatiuam impedimenta generentur, cum etiam delicta obeſſe non ſoleant, ſi lauacri remiſſa fuerint ſacramento: Sed intelligere debemus, quia in baptiſmo culpa dimitti poteſt, lex aboleri non poteſt. In coniugio non culpa ſed lex eſt. Quod culpæ eſt igitur, in baptiſmo relaxatur, quod legis eſt, in coniugio non ſoluitur.

(*e*) Hieron. ep. II. ad Nepotian. (tom. I. p. 11. b. edit. Francof.) Prædicator continentiæ nuptias ne concilíet. Qui apoſtolum legit, *ſupereſt, vt qui habent vxores, ſic ſint, quaſi non habeant*: cur virginem cogit vt nubat? *Qui de monogamia ſacerdos eſt*, quare viduam hortatur, vt digama ſit? Ep. XI. ad Geront. p. 58. edit. cit. Conſidera, quod vidua non eligatur, niſi vnius viri vxor, & nos putamus, ſacerdotum hoc tantum eſſe priuilegium, *vt non admittatur ad altare, niſi qui vnam habuerit vxorem.* Non ſolum enim ab officio ſacerdotis digamus excluditur, ſed & ab eleemoſyna eccleſiæ, dum indigna putatur ſtipe, quæ ad ſecunda coniugia deuoluta eſt: quamquam lege ſacerdotali teneatur & laicus, qui talem præbere ſe debet, vt poſſit eligi in ſacerdotium, *Non* enim *eligitur, ſi digamus fuerit.* Porro eliguntur ex laicis ſacerdotes: *Ergo & laicus tenetur mandato, per quod ad ſacerdotium peruenitur.* Id. epiſt. LXXXIII. (tom. II. p. 215. b. edit. cit.) In vtraque epiſtola (Timothei & Titi) ſiue epiſcopi, ſiue presbyteri - iubentur *monogami in clerum eligi.*

(*f*) Gennad. de eccleſ. dogmat. c. LXXII. (ap. Auguſt. tom. III, p. 146. edit. Baſil. MDXXVIII. p. 207. edit. MDLXIX.) Maritum duarum poſt baptiſmum matronarum clericum non ordinandum.

(*g*) Epiph. expoſit. fid. n. XXI. Δευτερόγαμον οὐκ ἔξεστι δέχεσθαι ἐν αὐτῇ (ἐκκλησίᾳ) εἰς ἱερωσύνην, κἄντε ἐγκρατευόμενος εἴη χῆρος, ἀπαρχῆς τάξεως ἐπισκόπου, καὶ πρεσβυτέρου, καὶ διακόνου, καὶ ὑποδιακόνου· μετὰ ταύτην τὴν ἱερωσύνην λοιπὸν ἀναγνωστῶν τάγμα ἐξ ὅλων τῶν ταγμάτων, τουτέστι παρθένων, καὶ μοναζόντων, καὶ ἐγκρατευομένων, καὶ χηρευσάντων, καὶ τῶν ἔτι ἐν σεμνῷ γάμῳ. *Secundis nuptiis implicitus in eccleſia ad ſacerdotium non admittitur*; tametſi aut ſeſe ab vxore contineat, aut ſit viduus: Eiusmodi, inquam, ab epiſcopi, presbyteri, diaconi, & ſubdiaconi gradu reiicitur. Secundum hos gradus lectorum ordo ex omnibus ordinibus eligi poteſt; hoc eſt e virginibus, monachis, continentibus viduis, & iis, qui honeſtis matrimoniis alligantur.

Agathen-

Agathense [*b*] ac *Carthaginense* [*i*] eumdem verbis apostoli sensum dedisse. Modo EPIPHANIVS inter superiores ac inferiores ordines distinxit, regulamque hoc sensu illos non hosce obligare statuit.

§. III.

II. Alii hanc regulam ad omnes, qui vel ante vel post baptismum bis coniugium inierant, extenderunt.

Erant rursus alii, qui hanc regulam sensu strictiore accipiebant, eam non illos tantum ab ordinatione excludere, existimantes, qui post baptismum ad secundas nuptias transiissent, sed etiam eos, qui bis ante, vel semel ante & semel post, acceptum baptismum contraxissent matrimonium: qualiter multi gentiles & catechumeni illis temporibus, quando baptismus hominibus adultis dabatur, fecisse deprehensi sunt. AMBROSIVS [*k*], hos ipsos ad ordinationem non admittendos esse, sentiebat: atque ita ab INNOCENTIO episcopo *Romano* [*l*] & concilio *Valen-*

(*b*) Concil. Agath. c. I. (tom. IV. conc. p. 1383) Placuit de *bigamis* aut internuptarum maritis, quamquam aliud patrum statuta decreuerint, vt qui huc vsque ordinati sunt, habita miseratione, presbyterii vel diaconatus *nomen tantum obtineant; officium vero presbyteri consecrandi, & ministrandi huiusmodi diaconus non præsumat.*

(*i*) Conc. Carth. IV. c. LXIX. (tom. II. p. 1205.) Simili sententiæ subiacebit episcopus, si sciens ordinauerit *clericum eum, qui* viduam aut repudiatam *vxorem habuit*, aut *secundam.*

(*k*) Ambros. ep. LXXXII. ad Vercellenses (tom. V. p. 121. C. edit. Colon. MDCXVI.) Plerique ita argumentantur, vnius vxoris virum dici post baptismum habitæ, eo quod baptismo vitium sit ablatum, quo afferebatur impedimentum. Et vitia quidem atque peccata diluuntur omnia, vt si quis contaminauerit suum corpus cum plurimis, quas nulla coniugii lege sociauerit, remittantur ei omnia: sed coniugia non resoluuntur, si quis iterauerit. Culpa enim lauacro, non lex soluitur. Nulla enim culpa coniugii, sed lex est. Ideo & apostolus legem posuit, dicens: *Si quis sine crimine est, vnius vxoris vir.* Ergo qui sine crimine & *vnius vxoris vir*, tenetur ad legem sacerdotii suscipiendi: *qui autem iterauerit coniugium*, culpam quidem non habet coinquinati, sed *prærogatiua exuitur sacerdotis.*

(*l*) Innoc. ep. II. c. VI. (tom. II. concil. p. 1251.) Ne ab aliquibus existimetur, ante baptismum si forte quis accepit vxorem, & ea de sæculo recedente alteram duxerit, in baptismo esse dimissum, satis errat a regula: quia in baptismo peccata remittuntur, non acceptarum vxorum numerus aboletur. Id. epist. XXIII, c. VI. Nec illud debet admitti, quod aliquanti pro defensione praui erroris opponunt, & adserunt, quod ante baptismum vxor accepta non debeat imputari,

tine

tino [m] in *Gallia* decretum fuit. Sed hæc opinio, tamquam a sententia apostoli alienissima, ab aliis generatim reiecta fuit.

§. IV.

III. Maxime probabilis eorum opinio, qui apostolum per digamos polygamos & tales, qui post diuortium aliam vxorem duxissent, intelligere existimarunt.

Maxime probabilis istorum veterum scriptorum est opinio, qui regulam apostolicam interpretantur, tamquam quæ polygamorum, siue eorum prohibeat ordinationem, qui plures eodem tempore vxores haberent, & qui sine caussa vxoribus suis repudiatis alias post prioris diuortium sibi iunxissent; quæ res *iudæis* pariter & *gentilibus* tum valde vsitata, in se autem plena offensionis & ab apostolo digna habita fuerit, quæ inter iusta ordinationis impedimenta referretur. Hunc sensum CHRYSOSTOMVS [n]

---

quia in baptismo omnia dimittuntur. Non intelligentes huiusmodi, quod sola in baptismo peccata dimittuntur, nec vxorum numerus aboletur.

(m) Concil. Valent. c. I. (tom. II. conc. p. 905.) Sedit, *neminem post hanc synodum*, qua eiusmodi illicitis vel sero succurritur, *de digamis*, aut internuptarum maritis, *ordinari clericum posse*. Nec requirendum, vtrumne initiati sacramentis diuinis, an ne gentiles, hac se infelicis sortis necessitate macularint, cum diuini præcepti casta sit forma.

(n) Chrysostom. homil. X. in 1 Timoth. III, 2. (tom. VI. p 464. c. d. edit. Francof.) -- *μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα· οὐ νομοθετῶν τοῦτό φησιν, ὡς μὴ εἶναι ἐξὸν ἄνευ τούτου γίνεσθαι, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κωλύων· ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν ἰουδαίων ἐξῆν καὶ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, καὶ δύο ἔχειν κατὰ ταυτὸν γυναῖκας· τίμιος γὰρ ὁ γάμος· τινὲς δὲ, ἵνα μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ ᾖ φασι τοῦτο εἰρῆσθαι.* *Vnius vxoris virum.* Non hoc velvti sanciens dixit, quasi non liceat absque vxore episcopum fieri; sed eius rei modum constituens. Iudæis quippe licitum erat etiam secundo matrimonio iungi, & duas itidem simul habere vxores: *honorabiles enim nuptiæ.* Quidam vero hoc ita intelligunt, vt scilicet ad episcopatum is adsumatur, qui vnius fuerit vxoris vir.

Id. homil. II. in Tit. I, 6. (tom. VI. p. 629.) *ἐπιστομίζει τοὺς αἱρετικοὺς τοὺς τὸν γάμον διαβάλλοντας, δεικνὺς, ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔστιν ἐναγὲς, ἀλλ' οὕτω τίμιον, ὡς μετ' αὐτοῦ δύνασθαι καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον ἀναβαίνειν θρόνον, ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τοὺς ἀσελγεῖς κολάζων, καὶ οὐκ ἀφιεὶς μετὰ δευτέρου γάμου τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζεσθαι τούτοις· ὁ γὰρ πρὸς τὴν ἀπελθοῦσαν μηδεμίαν φυλάξας εὔνοιαν, πῶς ἂν οὗτος γένοιτο προστάτης καλός; τίνα δὲ οὐκ ὑποσταίη κατηγορίαν; ἴστε γὰρ ἅπαντες, ἴστε ὅτι εἰ μὴ κεκώλυται παρὰ τῶν νόμων τὸ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, ἀλλ' ὅμως πολλὰς ἔχει τὸ πρᾶγμα κατηγορίας, οὐδεμίαν οὖν παρέχειν λαβὴν τοῖς ἀρχομένοις τὸν ἄρχοντα βούλεται.* Obstruere intendit hæreticorum ora, qui nuptias damnant, ostendens eam rem culpa carere, immo ita esse pretiosam, vt cum ipsa etiam possit quispiam ad sanctum episcopatus solium subuehi. Castigat hoc ipso etiam impudicos, dum non eos

& THEO-

& THEODORETVS [o] proponunt & defendunt, vtpote qui menti apoſtoli maxime omnium conueniat. Et certum eſt, ſecundas nuptias vllo alio ſenſu acceptas non ſemper inſeparabile aliquod impedimentum hominum in eccleſia chriſtiana ordinationi intuliſſe. TERTVLLIANVS [p] enim fatetur, inter catholicos fuiſſe epiſcopos digamos; licet ipſi *inſultantes apoſtolo* dicantur. Et ex epiſtolis SIRICII [q] atque INNOCENTII [r] conſtat, *Hiſpaniæ* & *Græciæ* epiſcopos non dubitaſſe digamos inter clericos ſuos generatim adlegere; huius enim rei cauſſa ipſos reprehendere ſibi ſumunt. THEODORETVS, pro eo atque ipſemet hac in re ſentiebat, *Irenæum* digamum conſecrabat epiſcopum: quam conſecrationem quum nonnulli ex hoc capite illegitimam dicerent, communi aliarum eccleſiarum conſuetudine eum defendebat.

---

permittit poſt ſecundas nuptias ad eccleſiæ regimen dignitatemque paſtoris adſumi. Nam qui defunctæ vxori beneuolentiam nullam ſeruaſſe deprehenditur, quo pacto hic eccleſiæ præceptor eſſe optimus poterit? Immo quibus criminibus non ſubiicietur indies? Noſtis enim profecto omnes, quod etſi per leges ſecundæ nuptiæ permittuntur, multis tamen ea res accuſationibus patet: nullam ergo occaſionem præbere ſubiectis præſulem vult.

(o) Theod. in 1 Tim. III, 2. πάλαι εἰώθεισαν καὶ Ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ δύο καὶ τρισὶ καὶ πλείοσι γυναιξὶ νόμῳ γάμου κατὰ ταυτὸν συνοικεῖν· τινὲς δὲ καὶ νῦν, καίτοι τῶν βασιλικῶν νόμων δύο κατὰ ταυτὸν ἄγεσθαι κωλυόντων γυναῖκας, καὶ παλλακίσι μίγνυνται καὶ ἑταίραις· ἔφασαν τοίνυν, τὸν θεῖον ἀπόστολον εἰρηκέναι, τὸν μιᾷ μόνῃ γυναικὶ συνοικήσαντα σωφρόνως, τῆς ἐπισκοπῆς ἄξιον εἶναι χειροτονίας· οὐ γὰρ τὸν δεύτερον, φησιν, ἐξέβαλε γάμον, ὅγε πολλάκις τοῦτο γενέσθαι κελεύσας. Olim conſueuerant & græci & iudæi cum duabus & tribus & pluribus etiam vxoribus ſimul iungi lege matrimonii. Quin nunc etiam nonnulli, tametſi leges imperatoriæ prohibeant duas ſimul vxores ducere, rem habent cum concubinis & meretricibus. Dixerunt ergo, diuinum apoſtolum dixiſſe, eum qui cum vna ſola vxore pudice cohabitat, dignum eſſe qui ordinetur epiſcopus. Neque enim ſecundum, inquiunt, reiecit matrimonium, qui illud ſæpe iuſſit fieri.

(p) Tertull. de monogam. c. XII. Quot enim & *digami præſident* apud vos, *inſultantes* vtique apoſtolo?

(q) Siric. epiſt. I. ad Himer Tarrac. c. VIII. (tom. II. concil. p. 1021.) Apoſtolus vnius vxoris virum tam ſacerdotem, quam diaconum fieri debere mandauit. Quæ omnia ita a veſtrarum regionum deſpiciuntur epiſcopis, quaſi in contrarium magis fuerint conſtituta.

(r) Innocent. ep. XXII. ad epiſc. Maced. c. I. (ibid. p. 1271.) Eos qui viduas accepiſſe ſuggeruntur vxores, non ſolum clericos effectos agnoui, verum etiam vſque ad infulas ſummi ſacerdotii perueniſſe: quod contra legis eſſe præcepta, nullus ignorat.

tino [*m*] in *Gallia* decretum fuit. Sed hæc opinio, tamquam a sententia apoſtoli alieniſſima, ab aliis generatim reiecta fuit.

§. IV.

III. Maxime probabilis eorum opinio, qui apoſtolum per digamos polygamos & tales, qui poſt diuortium aliam vxorem duxiſſent, intelligere exiſtimarunt.

Maxime probabilis iſtorum veterum ſcriptorum eſt opinio, qui regulam apoſtolicam interpretantur, tamquam quæ polygamorum, ſiue eorum prohibeat ordinationem, qui plures eodem tempore vxores haberent, & qui ſine cauſſa vxoribus ſuis repudiatis alias poſt prioris diuortium ſibi iunxiſſent; quæ res *iudæis* pariter & *gentilibus* tum valde vſitata, in ſe autem plena offenſionis & ab apoſtolo digna habita fuerit, quæ inter iuſta ordinationis impedimenta referretur. Hunc ſenſum CHRYSOSTOMVS [*n*]

quia in baptiſmo omnia dimittuntur. Non intelligentes huiusmodi, quod ſola in baptiſmo peccata dimittuntur, nec vxorum numerus aboletur.

(*m*) Concil. Valent. c. I. (tom. II. conc. p. 905.) Sedit, *neminem poſt hanc ſynodum*, qua eiusmodi illicitis vel ſero ſuccurritur, *de digamis*, aut internuptarum maritis, *ordinari clericum poſſe*. Nec requirendum, vtrumne initiati ſacramentis diuinis, an ne gentiles, hac ſe infelicis ſortis neceſſitate macularint, cum diuini præcepti caſta ſit forma.

(*n*) Chryſoſtom. homil. X. in I Timoth. III, 2. (tom. VI. p 464. c. d. edit. Francof.) -- μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα· οὐ νομοθετῶν τοῦτό φησιν, ὡς μὴ εἶναι ἐξὸν ἄνευ τούτου γίνεσθαι, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κωλύων· ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν ἰουδαίων ἐξῆν καὶ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, καὶ δύο ἔχειν κατὰ ταυτὸν γυναῖκας· τίμιος γὰρ ὁ γάμος· τινὲς δὲ, ἵνα μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ ᾖ φασι τοῦτο εἰρῆσθαι. *Vnius vxoris virum.* Non hoc velvti ſanciens dixit, quaſi non liceat abſque vxore epiſcopum fieri; ſed eius rei modum conſtituens. Iudæis quippe licitum erat etiam ſecundo matrimonio iungi, & duas itidem ſimul habere vxores: *honorabiles enim nuptiæ*. Quidam vero hoc ita intelligunt, vt ſcilicet ad epiſcopatum is adſumatur, qui vnius fuerit vxoris vir.

Id. homil. II. in Tit. I, 6. (tom. VI. p 629.) ἐπιστομίζει τοὺς αἱρετικοὺς τοὺς τὸν γάμον διαβάλλοντας, δεικνὺς, ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔστιν ἐναγὲς, ἀλλ᾽ οὕτω τίμιον, ὡς μετ᾽ αὐτοῦ δύνασθαι καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον ἀναβαίνειν θρόνον, ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τοὺς ἀσελγεῖς κολάζων, καὶ οὐκ ἀφιεὶς μετὰ δευτέρου γάμου τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζεσθαι ταύτην· ὁ γὰρ πρὸς τὴν ἀπελθοῦσαν μηδεμίαν φυλάξας εὔνοιαν, πῶς ἂν οὗτος γένοιτο προστάτης καλός; τίνα δὲ οὐκ ὑποσταίη κατηγορίαν; ἴστε γὰρ ἅπαντες, ἴστε ὅτι εἰ μὴ κεκώλυται παρὰ τῶν νόμων τὸ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, ἀλλ᾽ ὅμως πολλὰς ἔχει τὸ πρᾶγμα κατηγορίας, οὐδεμίαν οὖν παρέχειν λαβὴν τοῖς ἀρχομένοις τὸν ἄρχοντα βούλεται. Obſtruere intendit hæreticorum ora, qui nuptias damnant, oſtendens eam rem culpa carere, immo ita eſſe pretioſam, vt cum ipſa etiam poſſit quiſpiam ad ſanctum epiſcopatus ſolium ſubuehi. Caſtigat hoc ipſo etiam impudicos, dum non eos

& THEO-

& THEODORETVS [o] proponunt & defendunt, vtpote qui menti apoſtoli maxime omnium conueniat. Et certum eſt, ſecundas nuptias vllo alio ſenſu acceptas non ſemper inſeparabile aliquod impedimentum hominum in eccleſia chriſtiana ordinationi intuliſſe. TERTVLLIANVS [p] enim fatetur, inter catholicos fuiſſe epiſcopos digamos; licet ipſi *inſultantes apoſtolo* dicantur. Et ex epiſtolis SIRICII [q] atque INNOCENTII [r] conſtat, *Hiſpaniæ* & *Græciæ* epiſcopos non dubitaſſe digamos inter clericos ſuos generatim adlegere; huius enim rei cauſſa ipſos reprehendere ſibi ſumunt. THEODORETVS, pro eo atque ipſemet hac in re ſentiebat, *Irenæum* digamum conſecrabat epiſcopum: quam conſecrationem quum nonnulli ex hoc capite illegitimam dicerent, communi aliarum eccleſiarum conſuetudine eum defendebat.

---

permittit poſt ſecundas nuptias ad eccleſiæ regimen dignitatemque paſtoris adſumi. Nam qui defunctæ vxori beneuolentiam nullam ſeruaſſe deprehenditur, quo pacto hic eccleſiæ præceptor eſſe optimus poterit? Immo quibus criminibus non ſubiicietur indies? Noſtis enim profecto omnes, quod etſi per leges ſecundæ nuptiæ permittuntur, multis tamen ea res accuſationibus patet: nullam ergo occaſionem præbere ſubiectis præſulem vult.

(o) Theod. in 1 Tim. III, 2. *πάλαι εἰώθεισαν καὶ Ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ δύο καὶ τρισὶ καὶ πλείοσι γυναιξὶ νόμῳ γάμου κατὰ ταὐτὸν συνοικεῖν· τινὲς δὲ καὶ νῦν, καί τοι τῶν βασιλικῶν νόμων δύο κατὰ ταὐτὸν ἄγεσθαι κωλυόντων γυναῖκας, καὶ παλλακίσι μίγνυνται καὶ ἑταίραις. ἔφασαν τοίνυν, τὸν θεῖον ἀπόστολον εἰρηκέναι, τὸν μιᾷ μόνῃ γυναικὶ συνοικοῦντα σωφρόνως, τῆς ἐπισκοπῆς ἄξιον εἶναι χειροτονίας· οὐ γὰρ τὸν δεύτερον, φησίν, ἐξέβαλε γάμον, ὅγε πολλάκις τοῦτο γίνεσθαι κελεύσας.* Olim conſueuerant & græci & iudæi cum duabus & tribus & pluribus etiam vxoribus ſimul iungi lege matrimonii. Quin nunc etiam nonnulli, tametſi leges imperatoriæ prohibeant duas ſimul vxores ducere, rem habent cum concubinis & meretricibus. Dixerunt ergo, diuinum apoſtolum dixiſſe, eum qui cum vna ſola vxore pudice cohabitat, dignum eſſe qui ordinetur epiſcopus. Neque enim ſecundum, inquiunt, reiecit matrimonium, qui illud ſæpe iuſſit fieri.

(p) Tertull. de monogam. c. XII. Quot enim & *digami præſident* apud vos, *inſultantes* vtique apoſtolo?

(q) Siric. epiſt. I. ad Himer Tarrac. c. VIII. (tom. II. concil. p. 1021.) Apoſtolus vnius vxoris virum tam ſacerdotem, quam diaconum fieri debere mandauit. Quæ omnia ita a veſtrarum regionum deſpiciuntur epiſcopis, quaſi in contrarium magis fuerint conſtituta.

(r) Innocent. ep. XXII. ad epiſc. Maced. c. I. (ibid. p. 1171.) Eos qui viduas accepiſſe ſuggeruntur vxores, non ſolum clericos effectos agnoui, verum etiam vſque ad infulas ſummi ſacerdotii perueniſſe: quod contra legis eſſe præcepta, nullus ignorat.

Quod ad digamiam, inquiebat, *attinet* [s], *maiorum vestigiis inhaesimus. Nam & beatae sanctaeque memoriae Alexander, qui apostolicam hanc sedem* (Antiochenam) *rexit, vna cum beatissimo Acacio Beroeae episcopo beatae memoriae Diogenem digamum ordinauit: eodemque modo beatus Praylius Domninum Caesareae, qui digamus item erat. Consuetudinem ergo sequuti sumus & viros illustres scientiaque & vita celeberrimos. Ac multa etiam alia huiusmodi minime ignorans beatae memoriae Proclus, Constantinopolitanorum episcopus & ordinationem ipse admisit & laudans admiransque rescripsit. Similiter etiam Ponticae dioeceseos primarii Deo carissimi episcopi & Palaestini omnes, neque vlla orta est hac de re controuersia.* Ex quibus intelligimus, diuersam hac in re fuisse ecclesiae consuetudinem; adeoque BELLARMINVS & alii *Romanenses* lectoribus suis nimium quantum imponunt, quando ordinationem digamorum, intelligentes per eos duarum legitimarum vxorum maritos, tum regulae apostoli tum vniuersali consensioni & consuetudini ecclesiae contrariam esse, dictitant.

§. V.

Nullum caelibatus votum a clericis, tamquam ordinationis suae conditio, tribus prioribus saeculis requisitum.

Sed adhuc magis lectores suos deludunt, perpetui caelibatus votum, seu abstinentiam coniugialis societatis a clericis, tamquam ordinationis suae conditionem, ab apostolicis inde temporibus, requisitam esse, ementientes. Contrarium enim ex innumeris episcoporum & presbyterorum exemplis manifestum est, qui in matrimonio sine vllo ordinationis vel functionis suae impedimento vixerunt. In hoc vetusti scriptores generatim concordant, quod apostolorum plerique vxores habuerint.

(s) Theodor. epist. CX. ad Domnum. εἰς τὸ τῆς διγαμίας, τοῖς πρὸ ἡμῶν ἠκολουθήσαμεν· καὶ γὰρ ὁ τῆς μακαρίας καὶ ὁσίας μνήμης Ἀλέξανδρος, ὁ τὸν ἀποστολικὸν τοῦτον διακοσμήσας θρόνον, σὺν τῷ μακαριωτάτῳ Ἀκακίῳ τῆς Βεροίας ἐπισκόπῳ, τὸν τῆς μακαρίας μνήμης Διογένην ἐχειροτόνησαν δίγαμον ὄντα· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ μακάριος Πραΰλιος Δομνῖνον τὸν Καισαρείας δίγαμον ὄντα· ἔθει τοίνυν ἠκολουθήσαμεν, καὶ ἀνδράσιν ἐπισήμοις, καὶ ἐπὶ γνώσει καὶ βίῳ πολυθρυλλήτοις· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα δεδιδαγμένος ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Πρόκλος, ὁ τῆς Κωνσταντινουπολιτῶν ἐπίσκοπος, καὶ αὐτὸς τὴν χειροτονίαν ἐδέξατο, καὶ ἔγραψεν ἐπαινῶν καὶ θαυμάζων· ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ πρωτεύοντες τῆς ποντικῆς διοικήσεως θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, καὶ οἱ παλαιστῖνοι πάντες, καὶ οὐδεμία ἀμφιβολία περὶ τούτου γεγένηται.

rint. Nonnulli, omnes habuiſſe, dicunt, præter [t] *Paulum* & *Ioannem.* Alii *Paulum* itidem maritum fuiſſe ſtatuunt, quod ſcripſerit ad σύζυγον γνήσιον, quod *germanam comparem* reddentes vxorem eius intelligunt. Phil. IV, 3. Hæc CLEMENTIS ALEXANDRINI [u] erat opinio, quam ex eo adſumſiſſe videntur EVSEBIVS [w] & ORIGENES [x] atque interpolatæ epiſtolæ [y] ad eccleſiam *Philadelphienſem* auctor, ſub nomine IGNATII; quem recentiores quidam *Romanenſes* genuinum *Ignatium* eſſe, falſo ſibi perſuadentes minus ſincere mutilarunt, expuncto ex ipſo textu *Pauli* nomine; quam turpem agendi rationem VSSERIVS [z] epiſcopus detexit, & COTELERIVS [a] re ipſa hoc fatetur, quando auctorem

(t) Ambroſ. ad Hilar. in 2 Cor. XI. Omnes apoſtoli, excepto Ioanne & Paulo, vxores habuerunt.

Epiphan. hæreſ. LXXVIII. n. X. εἰ ἦσαν τέκνα τῇ Μαρίᾳ, καὶ εἰ ὑπῆρχεν αὐτῇ ἀνήρ, τίνι λόγῳ παρεδίδου τὴν Μαρίαν τῷ Ἰωάννῃ, καὶ τὸν Ἰωάννην τῇ Μαρίᾳ; τίνι δὲ τῷ λόγῳ Πέτρῳ μᾶλλον οὐ παραδίδωσι; τίνι δὲ τῷ λόγῳ Ἀνδρέᾳ, Ματθαίῳ τε, καὶ Βαρθολομαίῳ; ἀλλὰ δῆλον ὅτι Ἰωάννῃ διὰ τὴν παρθενίαν. Si Maria liberos habuiſſet, aut ſuperſtes vir eius fuiſſet, cur illam Ioanni, Ioannem illi commendaret? Verum cur non Petro potius, vel Andreæ, vel Matthæo, Bartholomæoue commendat. Nimirum *Ioanni propter virginitatem* hoc tribuit.

Cotelerius citat Euſebium, Baſilium & alios quosdam in eandem ſententiam. not. in Ignat. ep. ad Philadelph. interpolat n. IV. vid. ſequ. not. (a)

(u) Clem. Alex. ſtromat. III. p. 448. edit. Pariſ. M DC XLI. (pag. 535. edit. Oxon. MDCCXV.) Καὶ ὅ γε Παῦλος οὐκ ὀκνεῖ ἔν τινι ἐπιστολῇ τὴν αὐτοῦ προσαγορεύειν σύζυγον, ἣν οὐ περιεκόμιζεν, διὰ τὸ τῆς ὑπηρεσίας εὐσταλές. Et Paulus quidem certe non veretur in quadam epiſtola *ſuam appellare coniugem*, quam non circumferebat, quod non magno ei eſſet opus miniſterio.

(w) Euſeb. lib. III. c. XXX. vbi hæc Clementis verba recitantur.

(x) Origen. com. in Roman. I. p. 459. edit. Baſil. (p. 296. L. edit. Pariſ. M DCIV.) Paulus ergo (ſicut quidam tradunt) cum vxore vocatus eſt: de qua dicit ad Philippenſes ſcribens: *Rogo te etiam germana compar, adiuua illas, quæ cum ipſa ſunt.*

(y) Pſeudo-Ignat. ep. ad Philad. n. IV. ὡς Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων τῶν γάμοις προσομιλησάντων. Sicut Petri & *Pauli* & aliorum apoſtolorum, qui in nuptiis verſati ſunt.

(z) Vſſer. diſſert. in Ignat. c. XVII. tot. (apud Coteler. tom. II. p. 216 227. 228.)

(a) Coteler. not. in loc. (tom. II. patr. apoſtolic. p. 80. n. 43.) Amplectitur Ignatiaſter opinionem Clementis Alexandrini ſτρωματέων III. p. 448. & aliorum quorumdam, ortam ex prauo intellectu Paulinorum textuum Philipp. IV, 3. & 1 Cor. V, 9. quam refert etiam nec refellit Euſebius hiſtor. lib III. c. XXX. vt modeſte fit a Nicephoro c. XLIV. lib. II. quæque per Origenem initio *explanationum* in epiſtolam ad Romanos ſimpliciter cum oppoſita ſententia proponitur.

hoc

hoc scripsisse & in eo CLEMENTIS ALEXANDRINI, ORIGENIS & EVSEBII opinionem amplexum esse dicit. Sed praetermissis illis, quae ad *Pauli* coniugium attinent, (quippe de quo viri eruditi inter se controuersantur atque concertant, plerisque eorum perpetuum ipsius caelibatum defendentibus,) negari nequit, alios quosdam ex apostolis vxores habuisse. Et in proxime insequutis saeculis episcopos, presbyteros ac diaconos, sine vlla reprehensione vel dignitatis imminutione, vxoribus iunctos deprehendimus. Tales erant, vt pauca quaedam exempla adferamus, *Valens* presbyter *Philippensis* POLYCARPO [*b*] memoratus, *Chaeremon Nili* vrbis episcopus grandaeuus, qui vna cum coniuge in *Arabicum* montem tempore persecutionis fugit, vbi ambo simul periere, vti auctor est EVSEBIVS [*c*]. *Nouatus* presbyter erat *Carthaginensis* illigatus coniugio, quemadmodum ex epistolis CYPRIANI [*d*] discimus. *Cyprianus* ipse, fatente PAGIO [*e*], in matrimonio vixit. Ita etiam *Caecilius* [*f*] presbyter, qui eum ad agnitionem verae diuinitatis ex gentili errore perduxerat. Sicut & *Numidicus*, alius presbyter *Carthaginensis*, de quo CYPRIANVS [*g*] historiam notatu dignam narrat, quae *De-*

(*b*) Polycarp. ep. ad Philipp. n. XI. (apud Coteler. tom. II. p. 189) Valde contristor pro eo (Valente) & pro coniuge eius.

(*c*) Euseb. lib. VI. c. XLII. Χαιρήμων ἦν ὑπεργήρως τῆς Νείλου καλουμένης ἐπίσκοπος πόλεως, οὗτος εἰς τὸ Ἀράβιον ὄρος ἅμα τῇ συμβίῳ ἑαυτοῦ φυγὼν, οὐκ ἐπανελήλυθεν.

(*d*) Cyprian. ep. XLIX. al. LII. ad Corn. Vterus *vxoris* (Nouati) calce percussus & abortione properante in parricidium partus expressus, & damnare nunc audet sacrificantium manus, cum sit ipse nocentior pedibus, quibus filius, qui nascebatur, occisus est.

(*e*) Pagi critic. in Baron. ad ann. CCXLVIII, n. IV. edit. Par MDCLXXXIX. (NB. in edit. Antwerp. MDCCV. tom. I p 231. n. V. Baronio, Caecilium coniugatum fuisse, adfirmanti, contradicit, adeoque erronea haec est adlegatio.)

(*f*) Pontic. vit. Cyprian. Erat sane illi etiam de nobis contubernium viri iusti & laudabilis memoriae Caecilii, & aetate tunc & honore presbyteri, qui eum ad agnitionem veram diuinitatis a saeculari errore correxerat. Hunc toto honore atque omni obseruantia diligebat, obsequenti veneratione suspiciens, non iam vt amicum animae coaequalem, sed tamquam nouae vitae parentem. Denique ille demulsus eius obsequiis, in tantum dilectionis immensae merito prouocatus est, vt de saeculo excedens, arcessitione iam proxima *commendaret illi coniugem ac liberos suos*, & quem fecerat de sectae communione participem, postmodum faceret pietatis heredem.

(*g*) Cypr. epist. XXXV. al. XL.

ciana

cianæ perſecutionis tempore contigit. *Numidicus presbyter*, inquit, *vxorem adhærentem lateri ſuo, concrematam ſimul cum ceteris, (vel conſeruatam magis dixerim) lætus adſpexit. Ipſe ſemiuſtulatus & lapidibus obrutus & pro mortuo derelictus, dum poſtmodum filia ſollicita pietatis obſequio cadauer patris inquireret, ſemianimis inuentus & extractus & refocillatus eſt.* *Phileas* eccleſiæ *Thmuitarum* epiſcopus & *Philoromus*, perhibente EVSEBIO [*h*], vxores habuerunt & liberos. Ex hoc enim capite, vt nimirum vxoribus ac liberis ſuis conſulere vellent, ſub perſequutione *Diocletianea* ad abnegandam religionem ſuam vrgebantur; ſed virili animo hoc argumentum contemnentes leges CHRISTI eis omnibus præponebant. EPIPHANIVS [*i*], *Marcionem* hæreticum, epiſcopi filium fuiſſe & ab ipſo parente ob inceſtum eccleſia pulſum, dicit. *Domnus* etiam epiſcopus *Antiochiæ* [*k*] *Demetriani*, eiusdem ciuitatis quondam e-

(*h*) Euſeb. lib. VIII. c. IX Οἷος Φιλόρωμος ἦν. - - Φιλέας τε τῆς Θμουϊτῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος -- οἱ δὲ μυρίων ὅσων πρὸς αἵματός τε καὶ τῶν ἄλλων φίλων ἀντιβολούντων, ἔτι μὴν τῶν ἐπ' ἀξίας ἀρχόντων, πρὸς δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ παρακαλοῦντος, ὡς ἂν αὐτῶν οἶκτον λάβοιεν, φειδώ τε παίδων καὶ γυναικῶν ποιήσοιντο· οὐδαμῶς πρὸς τῶν τοιούτων ἐπὶ τὸ φιλοζωῆσαι μὲν ἑλέσθαι, καταφρονῆσαι δὲ τῶν περὶ ὁμολογίας καὶ ἀρνήσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεσμῶν ὑπήχθησαν. Huiusmodi fuit Philoromus. - - Huiusmodi etiam fuit Phileas eccleſiæ Thmuitarum epiſcopus - - qui cum innumeri cognati atque amici, quidam etiam ex magiſtratibus atque honoratis eos rogarent; cum iudex ipſe eos cohortaretur, vt ſui ipſorum miſereri & *vxoribus ac liberis ſuis* conſulere vellent: numquam his omnibus adduci potuerunt, vt vitæ ſuæ conſeruandæ cauſſa diuinas leges de confeſſione & negatione nomine Chriſti latas contemnerent.

(*i*) Epiphan. hær. XLII. n. I. τὴν φθορὰν ἀπεργασάμενος ἐξωθεῖται τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρός· ἦν γὰρ αὐτοῦ πατὴρ δι' ὑπερβολὴν εὐλαβείας τῶν διαφανῶν καὶ σφόδρα τῆς ἀληθείας ἐπιμελουμένων, διαπρέπων ἐν τῇ τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίᾳ. Ob hunc inceſtum eccleſia *ab ipſo parente* pulſus eſt (Marcion,) viro cum primis religioſo & veritatis amore flagrantiſſimo, & in hac epiſcopalis muneris adminiſtratione præſtanti.

(*k*) Euſeb. lib. VII. c. XXX. Ἠναγκάσθημεν ἀντιτασσόμενον αὐτὸν τῷ θεῷ καὶ μὴ εἴκοντα ἐκκηρύξαντες, ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ καταστῆσαι ἐπίσκοπον θεοῦ προνοίᾳ ὡς πεπείσμεθα, τὸν τοῦ μακαρίου Δημητριανοῦ καὶ ἐπιφανῶς προστάντος πρὸ τούτου τῆς αὐτῆς παροικίας υἱὸν Δόμνον ἅπασι τοῖς πρέπουσιν ἐπισκόπῳ καλοῖς κεκοσμημένον. Hunc Deo bellum indicentem nec cedere volentem, cum a communione noſtra abdicaſſemus, neceſſe habuimus, alium eius loco eccleſiæ catholicæ epiſcopum ordinare, non abſque diuina vt credimus prouidentia: *Demetriani* ſcilicet beatæ memoriæ *epiſcopi*, qui ante hunc magna cum laude eam-

piscopi, filius fuisse perhibetur. Facile esset, innumera exempla alia subiungere; sed hæc sufficiunt ad ostendendum, quod cuiuslibet conditionis homines primis ecclesiæ temporibus ad episcoporum & presbyterorum dignitatem euecti fuerint.

§. VI.

Contrariarum opinionum vanitas.

Doctissimi quique ecclesiæ *Romanensis* aduocati non habuerunt vmquam, quod his omnibus opponerent, nisi suam, quam animo ipsimet finxerunt, omni fundamento destitutam opinationem, quod omnes coniugati, vbi ordinandi essent, promiserint, se ab vxoribus ex compacto separatos vitam in posterum acturos, id quod voto cælibatus ab aliis facto responderit. Hoc omne est, quidquid PAGIVS [*l*] aut SCHELSTRATVS [*m*] hac in caussa post scriptores omnes alios, qui ipsis præiuere, dicere potuerunt. Quod vero non tantum sine probatione, sed & aduersus euidentissima antiquorum historicorum documenta, contrarium manifesto demonstrantia, statuitur. *Nouato* enim presbytero *Carthaginensi*, cuius caussam examinat PAGIVS, certe post ordinationem cum vxore procreandis liberis operam dare licuit: vt ex querimonia constat, quam de ipso habet CYPRIANVS [*n*], quod vterum vxoris calce percusserit atque ita abortionem ei importarit, ob quod crimen ille certe non presbyterio tantum sed ecclesia etiam pulsus fuisset, nisi subito exorta persequutio examinationi & condemnationi illius anteuertisset. *Cyprianus* interim eum non accusat, quod post ordinationem matrimonio vsus liberos procreasset; sed quod liberos a se genitos occidisset; quod posterius certe scelus erat, quo eiectionem tam ex

dem rexit ecclesiam, *filium Domnum*; virum omnibus, quæ episcopum decent, dotibus exornatum.

(*l*) Pagi critic. in Baron. an. CCXLVIII. n. VI. (p. 232. edit. Antuerp. MDCCV.) Hæc similiaue exempla aliud non probant, quam ex matrimonio iunctis ad sacerdotium fuisse promotos, quos postea matrimonio vsos ostendere debuisset Pearsonius, vt eius argumentum vim haberet.

(*m*) Schelstrat. eccles. Afric. differt. III. c. IV. p. 157. edit. Paris. MDLXXIX.) Hos omnes nihil aliud voluisse, quam ex matrimonio iunctis ad sacerdotium fuisse promotos, recte adnotat Pamelius addens, nullibi scriptum reperiri, hos postea matrimonio vsos: quod omnis antiquitas semper tradiderat, continentiæ legem sacris illis ordinibus esse adnexam, vnde & canon: *Pudicitiæ custodes etiam ab vxoribus se abstineant.*

(*n*) Cypr. epist. XLIX. al. LII. ad Cornel. vid. supra not. (d) pag 160

officio

officio quam ecclesia commeruerat: prius autem nulla lege, quæ tum in *Africana* vel in vniuersa ecclesia obtinuit, pro crimine fuit reputatum. In nonnullis quidem locis ad introducendam eiusmodi legem vnius & alterius zelotæ animus paullulum videtur inclinasse; sed simulac res ista vrgeri cœpisset, illico sapientum virorum consilio atque auctoritate suppressa fuit. Ita obseruat EVSEBIVS, *Pinytum*, ecclesiæ *Gnossiorum* in *Creta* insula episcopum, ad legem cælibatus fratribus suis imponendam fuisse propensum: *Dionysium* autem episcopum *Corinthiorum* missa epistola eum admonuisse [o], *ne graue onus castitatis fratrum ceruicibus tamquam necessarium imponeret, sed eius, quæ in plerisque hominibus insit, infirmitatis rationem haberet.* Atque ita res per tria sæcula durauit sine vlla lege, qua cælibatum clericorum tempore ordinationis eorum requisitum fuisse, constet.

§. VII.

Clericis sua libertas relicta a concilio Nicæno.

In concilio *Nicæno* ann. CCCXXV. repetebatur huius rei propositio, legem videlicet ferendam esse, vt quicumque in sacrum ordinem adlecti essent, ab omni vxorum, quas ante ordinationem matrimonii iure sibi sociassent, coniugali commercio abstinerent. Sed vix hæc propositio facta erat, quum *Paphnutius* celebratissimus episcopus *Ægyptiacus*, ipse non modo coniugii sed muliebris etiam congressus penitus expers, vehementer vociferaretur, „non esse imponendum clericis & sacerdotibus „graue hoc iugum; honorabiles nuptias & torum immacula-„tum esse, dicens; ne ex nimia seueritate damnum potius in-„ferrent ecclesiæ. Neque enim omnes ferre posse tam districtæ „continentiæ disciplinam: ac forsitan inde euenturum esse, vt „cuiusque vxoris castitas minime custodiretur. Congressum „viri cum vxore legitima castitatem esse, adserens. Satis esse, „vt qui in clerum fuissent adscripti, iuxta veterem ecclesiæ tra-„ditionem iam non amplius vxores ducerent; non tamen quem-

(o) Dyonys. ep. ad Pinytum ap. Euseb. lib. IV. c. XXIII. *Ταύταις ἄλλη ἐγκατείλεκται πρὸς Κνωσσίους ἐπιστολή, ἐν ᾗ Πινυτὸν τῆς παροικίας ἐπίσκοπον παρακαλεῖ, μὴ βαρὺ φορτίον ἐπάναγκες τὸ περὶ ἁγνείας τοῖς ἀδελφοῖς ἐπιτιθέναι, τῆς δὲ τῶν πολλῶν καταστοχάζεσθαι ἀσθενείας.* In eodem volumine continetur etiam epistola ad Gnossios, in qua Pinytum ecclesiæ illius episcopum monet, (Dionysius) *ne graue onus castitatis*, cætera.

„quam seiungendum esse ab ea, quam antehac tunc, quum „esset laicus, legitime duxisset. Quibus dictis vniuersus sacerdotum cœtus adsensus est, & suppressa, quæ facta erat, motione, pristinam suam cuique libertatem reliquit. Ita SOCRATES & SOZOMENVS [p] rem narrant. Contra quam narrationem post BELLARMINVM nihil aliud monet VALESIVS [q], quam quod eam sibi suspectam videri dicat, & ab historicis suis dissentiendi veniam expetat. Quod autem merum effugium est ex ipsius DVPINII iudicio, ob hanc rem ita in eos [r] animaduertentis: *Nonnulli de veritate illius historiæ dubitant. Credo, eos ad eam in dubium reuocandam potius adductos esse, quia verentur, ne factum illud hodiernæ disciplinæ aliquantum noceat, quam quia solido aliquo argumento ad id adserendum inducuntur. Verum qui ita adfecti sunt, cogitare deberent, totum huiusmodi præscriptum ad disciplinam pertinere, & ecclesiæ disciplinam secundum tempora mutari posse, nec necesse esse ad eam adserendam probare, illam semper in omnibus locis eamdem fuisse.* Vt adeo ex huius docti scriptoris pontificii sententia non sit fas dubitare, concilium *Nicænum* in clericorum coniugatorum gratiam decreuisse, quemadmodum historici illi tradunt; & istius æui consuetudinem a præsentis ecclesiæ *Romanæ* consuetudine fuisse diuersam: qua de re mundo persuasum esse, alii tam ægre ferunt.

§. VIII.

Et ab aliis istius æui conciliis.

Ex aliis istius æui conciliis patet, quod clericis matrimonio iunctis in ministerio ecclesiæ manere permissum nec vllum abstinentiæ votum in ipsorum ordinatione ab illis requisitum sit. SOCRATES memoriæ prodidit, in concilio *Gangrensi* condemnatum esse *Eustathium* hæreticum, eo quod homines se separare [s] doceret ab illis presbyteris, qui vxores suas retinebant, quas, dum essent laici, legitimo modo sibi copulauerant, eorum benedictionem & communionem instar piaculi declinandam esse,

(p) Socrat. lib I. c. XI. Sozom. lib I. c. XXIII.

(q) Vales. not. in Socrat. lib. I. c. XI. Tota hæc narratio de Paphnutio & de cælibatu clericorum prorsus suspecta mihi videtur.

(r) Du Pin. bibliotheque vol. II. pag. 253. edit. Lond. MDCXCII. (pag. 555. edit. Colon. MDCLXXXXIII.)

(s) Socrat. lib. II. c. XLIII πρεσβυτέρου γυναῖκα ἔχοντος ἣν νόμῳ λαϊκὸς ὢν ἠγάγετο, τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν κοινωνίαν, ὡς μύσος ἐκκλίνειν κελεύων.

dictitans.

dictitans. Decretum illud etiamnum inter illius concilii canones [t] reperitur, his verbis expressum: *Si quis de presbytero, qui vxorem duxit, contendat, non oportere eo sacra celebrante oblationi communicare, sit anathema.* Concilium *Ancyranum* diaconis post ordinationem vxorem ducere permittit; *Quicumque*, inquiens, *diaconi constituti [u], in ipsa ordinatione testificati sunt, & dixerunt, oportere se vxores ducere, quum non possint sic manere, ii si vxorem postea duxerint, sint in ministerio, eo quod hoc sit illis ab episcopo concessum.* Et quamquam concilium *Neo-Caesareense* canone quodam [vv] presbyteros, si post ordinationem vxorem duxerint, ordine suo moveri iubet; eos tamen, qui ante ordinationem matrimonium inierint, alio quodam canone in officio [x] sine vlla censura manere sinit, separationem ab vxoribus tantum exigens, si adulteratae fuisse conuictae fuerint. Concilium quidem *Illiberitanum* [y] & quaedam istius temporis alia paullo seuerius contra clericorum matrimonium agere coeperunt: Sed eorum leges non adeo magnam vim habuisse videntur. Nam SOCRATES [z], sua ae-

(t) Conc. Gangrens. c. IV. (tom. II p. 419.) Εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω.

(u) Conc. Ancyran. c. X. (tom. I. p. 1460.) Διάκονοι, ὅσοι καθίστανται, παρ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν εἰ ἐμαρτύραντο καὶ ἔφασαν χρῆναι γαμῆσαι, μὴ δυνάμενοι οὕτως μένειν, οὗτοι μετὰ ταῦτα γαμήσαντες, ἔστωσαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, διὰ τὸ ἐπιτραπῆναι αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου.

(vv) Conc. Neo-Caes. can. I. (tom. I. p. 1480.) Πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ τῆς τάξεως αὐτὸν μετατίθεσθαι. Presbyter si vxorem duxerit, ordine suo moueatur.

(x) Ibid. c. VIII. γυνή τις μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται· ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει ἀπολῦσαι αὐτήν· ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας. Si alicuius vxor, cum esset laicus, adulterata fuisse conuicta fuerit, is non potest ad ministerium accedere. Sin autem etiam post ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod si cohabitet, non potest sibi commissum ministerium exsequi.

(y) Concil. Illiberrit. c. XXXIII. (tom. I. conc. p. 974.) Placuit in totum prohiberi episcopis, presbyteris & diaconibus, vel omnibus clericis positis in ministerio, *abstinere se a coniugibus suis & non generare filios*: quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.

Conc. Arelat. II. c. II (tom. IV. p. 1011.) Adsumi aliquem ad sacerdotium non posse in coniugii vinculo constitutum, nisi fuerit praemissa (al. promissa) conuersio.

(z) Socrat. lib. V. c. XXII (p. 287. c. edit. Amsteled. MDXCVI.) Ἔγνων ἐγὼ καὶ ἕτερον ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ, γενόμενος κληρικὸς ἐκεῖ, ἣν νόμῳ γαμήσας πρὶν κληρικὸς γένη-

tate in ecclesiis orientalibus multos, episcopatus etiam sui tempore, liberos ex legitimo coniugio suscepisse, & qui ab vxoribus abstinuerint, nulla lege aut necessitate constrictos sed sua sponte id fecisse, perhibet. Tantummodo in *Thessalia*, *Macedonia* & *Achaia* clericos ad abstinendum ab vxoribus suis sub pœna ecclesiastica obligatos fuisse; cuius consuetudinis auctorem dicit fuisse HELIODORVM episcopum, dum libros *Aethiopicos* inscriptos composuerit. Vt ita eo tempore nondum vniuersale aliquod decretum aduersus episcopos, multo minus aduersus presbyteros & diaconos in coniugio constitutos, in ecclesia *graeca* extitisse, certum sit. Concilium autem *Trullanum* ann. DCXCII. differentiam inter episcopos & presbyteros statuit, presbyteris, diaconis & cunctis inferiorum ordinum clericis post ordinationem cum vxoribus suis cohabitandi [a] concedendo libertatem;

ται, μετὰ τὸ κληρικὸς γενέσθαι συγκαθευδήσας αὐτῇ, ἀποκήρυκτος γίνεται· τῶν ἐν ἀνατολῇ πάντων γνώμῃ ἀπεχομένων, καὶ τῶν ἐπισκόπων, εἰ καὶ βούλοιντο, οὐ μὴν ἀνάγκῃ νόμου τοῦτο ποιούντων· πολλοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ παῖδας ἐκ τῆς νομίμης γαμετῆς πεποιήκασιν ἀλλὰ τοῦ μὲν ἐν Θεσσαλίᾳ ἔθους, ἀρχηγὸς Ἡλιόδωρος, Τρίκκης τῆς ἐκεῖ γενόμενος, οὗ λέγεται πονήματα ἐρωτικὰ βιβλία, ἃ νέος ὢν ἔταξε, καὶ Αἰθιοπικὰ προσηγόρευσε· φυλάσσεται δὲ τοῦτο τὸ ἔθος ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ αὐτῇ Μακεδονίᾳ καὶ Ἑλλάδι. Aliam consuetudinem in Thessalia esse cognoui. Clericus ibi promotus, si post clericatum dormierit cum vxore, quam ante clericatum legitimo matrimonio sibi copulauerat, abdicatur; cum in oriente cuncti sua sponte, etiam episcopi, ab vxoribus suis abstineant, nulla tamen lege aut necessitate constricti id faciant. *Multi enim illorum, episcopatus etiam sui tempore liberos ex legitimo coniugio susceperunt.* Huius porro in Thessalia consuetudinis auctor fuit Heliodorus, Triccæ, quæ eius regionis vrbs est, episcopus; cuius nomine circumferuntur amatorii libri, quos ille, dum iuuenis esset, composuit & Aethiopicos inscripsit. Eadem consuetudo Thessalonicæ & in Macedonia atque Achaia obseruatur.

(a) Concil Trull. c. XIII. (tom. VI. conc. p. 1147.) Ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας διακόνου ἢ πρεσβυτέρου ἀξιοῦσθαι χειροτονίας καθομολογεῖν, ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς· ἡμεῖς τῷ ἀρχαίῳ ἐξακολουθοῦντες κανόνι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐρρῶσθαι βουλόμεθα· μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας κ. τ. λ. Quoniam Romanæ ecclesiæ pro canone traditum esse cognouimus, vt promouendi ad diaconatum, vel presbyteratum, profiteantur, se non amplius vxoribus suis coniungendos; nos antiquum canonem apostolicæ perfectionis ordinisque seruantes, hominum, qui simul in sacris legitima coniugia deinceps quoque firma & stabilia esse volumus,

& ec-

& ecclesiam *Romanam* ob contrariam consuetudinem grauiter reprehendendo; sed tamen episcopis [*b*] iniungendo, vt ab vxoribus suis separati vitam agant, de vxoribus [*c*] autem præcipiendo, vt monasterium ingrediantur, vel etiam ad diaconatus in ecclesia dignitatem prouehantur. Atque ita res in ecclesia *græca*, quod ad episcopos, non autem vllos alios, mutata est. In ecclesia *latina* etiam mutatio, sed lentis gradibus multis in locis, facta est. Nam in *Africa* ipso concilii *Trullani* tempore ipsi episcopi cum vxoribus suis cohabitarunt, vt ex modo memoratorum canonum aliquo istius concilii [*d*] constat. Sed in hanc disquisitionem vlterius descendere non fert instituti mei ratio; quum, quæ iam dicta sunt, ad demonstrandum sufficiant, quod clericis vxores habentibus in prioribus sæculis ministerio suo fungi licuerit; & quod cælibatus hisce temporibus non fuerit necessaria quædam ordinationis conditio, vti quidem præsentis ecclesiæ *Romanæ* scriptores polemici falso dictitant. Atque ita diuersas veterum clericorum qualitates & requisita, de quibus ante ipsorum ordinationem disquisitio facta fuit, hactenus perstrinximus. Nunc proximo loco ad solemnium rituum rei ipsius nec non legum ac consuetudinum, ordinationis tempore obseruatarum, considerationem progredimur.

---

nequaquam eorum cum vxoribus coniunctionem dissoluentes, vel eos mutua tempore conuenienti consuetudine priuantes, cætera.

(*b*) Ibid. can. XII. *Καὶ τοῦτο εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν, ὡς ἔν τε Ἀφρικῇ καὶ Λιβύῃ καὶ ἑτέροις τόποις, οἱ τῶν ἐκεῖσε θεοφιλέστατοι πρόεδροι συνοικεῖν ταῖς ἰδίαις γαμεταῖς, καὶ μετὰ τὴν ἐπ' αὐτοῖς προελθοῦσαν χειροτονίαν οὐ παραιτοῦνται - - - ἔδοξεν ὥστε μηδαμῶς τὸ τοιοῦτον ἀπὸ τοῦ νῦν γίνεσθαι. κ. τ. λ.* Porro hoc quoque ad cognitionem nostram peruenit, quod in Africa & Lybia & aliis locis quidam ex iis, qui illic sunt, religiosissimi præsules cum propriis vxoribus, etiam postquam ad eos processit ordinatio, vna habitare non recusant - - nobis visum est, vt nihil eiusmodi deinceps vllo modo fiat. cætera.

(*c*) Ibid. c. XLVIII. *Ἡ τοῦ πρὸς ἐπισκοπῆς προεδρίαν ἀναγομένου γυνὴ κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ οἰκείου ἀνδρὸς προδιαζευχθεῖσα, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν ἐν μοναστηρίῳ εἰσίτω, πόῤῥω τῆς τοῦ ἐπισκόπου καταγωγῆς ᾠκοδομημένῳ, καὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου προνοίας ἀπολαυέτω· εἰ δὲ καὶ ἀξία φανείη, καὶ πρὸς τὸ τῆς διακονίας ἀναβιβασθήσεται ἀξίωμα.* *Vxor* eius, qui ad episcopalem dignitatem promouetur, communi viri sui consensu prius separata, postquam in episcopum ordinatus est ac consecratus, *monasterium ingrediatur*, & episcopi prouidentia fruatur. Sin autem digna visa fuerit, etiam ad diaconatus dignitatem prouehatur.

(*d*) Concil. Trull. c. XII. vid. not. anteced. (b).

LIBRI

LIBRI QVARTI

CAPVT SEXTVM

DE PRISCORVM CLERICORVM ORDINATIONE ET LEGIBVS INIBI GENERATIM OBSERVATIS.

§. I.

Statuta ecclesiæ auribus clerici inculcari oportebat, antequam episcopus eum ordinaret.

Electione cuiusdam personæ debitis dotibus instructæ, secundum ante memoratas regulas facta, episcopi vel etiam metropolitani, si electus ipse esset episcopus, officium erat, ipsam ordinare. Qui antequam ad ordinationem adgrederetur, aliæ quædam leges & regulæ obseruandæ erant. Nam vt ne iurisiurandi contra *Simoniam* & subscriptionum, quas antiquitus ab ordinandis requisitas fuisse, supra [e] ostendi, denuo faciam mentionem: non committendum mihi est, vt monere obliuiscar, in ecclesia *Africana* regulam a patribus concilii *Carthaginensis* (*a*) tertii factam & inde in codicem (*b*) *Africanum* translatam esse, vt ordinandis episcopis vel clericis prius ab ordinatoribus suis decretum conciliorum auribus eorum inculcaretur, ne se deinde aliquid contra statuta concilii fecisse pœniteret. Hæc regula efflagitante & satagente *Augustino* facta est, vti POSSIDIVS in vita eius (*c*) memoriæ prodidit. Quum enim viuo adhuc *Valerio* episcopus *Hipponis* ordinatus esset, quod contra concilii *Nicæni* statuta, ipsi quidem tempore ordinationis adhuc ignota, factum erat; a patribus *Africanis* supplicando impetrauit, vt canones ecclesiæ in cuiusuis ordinatione legi oportere decernerent. Hæc regula tacitum inuoluebat promissum, quod ordinatus.

(*e*) Vid. cap. III. §. II. p. 119 & §. XIV. p. 140.

(*a*) Conc. Carth. III. c. III. (tom. II. p. 1167.)

(*b*) Cod. Afric. can. XIIX. (ibid. p. 1057.) Ἤρεσεν, ὥστε χειροτονουμένου ἐπισκόπου ἢ κληρικοῦ, πρότερον ἀπὸ τῶν χειροτονούντων αὐτοὺς τὰ δεδογμένα ταῖς συνόδοις εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτῶν ἐντίθεσθαι· ἵνα μὴ ποιοῦντες κατὰ τῶν ὅρων συνόδου μεταμεληθῶσιν.

(*c*) Possid. vit. Aug c. VIII. Quod in se ipso fieri non debuisse, vt viuo suo episcopo ordinaretur, postea & dixit & scripsit, propter concilii vniuersalis vetitum, quod iam ordinatus didicit: Nec quod sibi factum esse doluit, aliis fieri voluit. Vnde etiam sategit, vt conciliis constitueretur episcoporum, ab ordinatoribus deberi ordinandis, vel ordinatis, omnia statuta sacerdotum in notitiam esse deferenda,

natus canones ſibi prælectos vellet obſeruare: ſed maioris ſecuritatis gratia deinceps in explicitum promiſſum commutatum eſt lege quadam *Iuſtinianea (d)*, qua vnusquisque clericus poſt regularum lectionem profiteri iubetur, ſe, quantum ab homine præſtari poſſit, completurum hæc, quæ his contineantur. Vnde ſine vllo dubio orta eſt recentior illa obedientiæ, ſeptem generalium conciliorum canonibus præſtandæ, profesſio in eccleſia *græca*; & iusiurandum *S. Petro* apoſtolo ab epiſcopis *Romanis* praeſtandum in eccleſia *latina*, quo octo vniuerſalium conciliorum decreta ſeſe obſeruaturos, promittunt. Prioris iſtius profeſſionis formulam in amplitudine ſua apud HABERTVM *(e)*, poſterius autem apud BARONIVM *(f)* & in ſic dicto *libro diur-*

(d) Iuſtin. nouell. c. I. n. VIII Οὕτως αὐτὸν διακείμενον καὶ πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν παρασκευαζόμενον προσῆκόν ἐστι τοὺς ἰσχυγεῖς καὶ πανταχόθεν ἐκκεκριμένους ἀναγινώσκειν κανόνας πρὸ τῆς χειροτονίας. οὓς ἡ ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος ἡμῶν ἐδέξατο πίστις, καὶ ἡ καθολικὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστολικὴ προσήκατό τε καὶ παραδίδωσιν ἐκκλησία. - - Εἰ καταδέξοιτο, καὶ φήσειεν ὡς καθ' ὅσον ἀνθρώπῳ δυνατὸν πληρώσει τὰ τούτοις περιεχόμενα, τηνικαῦτα νουθετεῖν αὐτὸν, καὶ λέγειν ὡς, εἰ μὴ ταῦτα φυλάξει, Θεοῦ τε ἀλλότριος ἔσται, καὶ ἐκπεσεῖται τῆς δοθείσης τιμῆς. Sic eum conſtitutum & ad epiſcopatum præparatum, competens eſt venerabiles & vndique probatos legere regulas ante ordinationem, quas recta & inuiolata noſtra ſuſcipit fides, & catholica Dei apoſtolicaque diſpoſuit & tradidit eccleſia. - - Si ſuſceperit & dixerit, quia quantum homini eſt poſſibile, complebit hæc, quæ his continentur, tunc monere eum & dicere, quia niſi hæc obſeruauerit, & a Deo alienus erit & cadet a iam dato honore.

(e) Habert. archierat. p. 496. Πρὸς τούτοις ἀποδέχομαι τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ συνόδους, αἵ τινες ἐπὶ φυλακῇ τῶν σεπτῶν δογμάτων συνηθροίσθησαν, καθομολογῶν τοὺς ὑπ' αὐτῶν διωρισμένους στέργειν καὶ φυλάττειν κανόνας· καὶ τὰς ἁγίας διατάξεις, ὅσαι τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν πατράσι κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ χρόνους ἐτυπώθησαν, πάντας οὓς ἀποδέχονται, συναποδεχόμενος, καὶ οὓς ἀποστρέφονται συναποστρεφόμενος κ τ λ. Præter hæc *recipio ſanctas & uniuerſales ſeptem ſynodus*, quæ conſeruationis ſanctorum dogmatum cauſſa fuere coactæ, promittens pie ſtatutos ab eis canones amplexurum & ſeruaturum: ibidemque ſanctas conſtitutiones, quæcumque ſanctis a patribus noſtris promulgatæ ſunt diuerſis occaſionibus & temporibus, omnes quas ipſi recipiunt, cum eis recipio, & quas auerſantur, cum eis auerſor.

(f) Baron. an. DCCCLXIX tom. X. p. 433. (p. 411. 422 num. LXXII. edit. MDCXVIII.) Ego N ſanctæ Romanæ eccleſiæ diaconus, vel presbyter, aut epiſcopus cardinalis electus, vt fiam per Dei gratiam huius ſanctæ apoſtolicæ ſedis humilis miniſter, profiteor tibi beate Petre apoſtolorum princeps *cætera* - - De cæteris eccleſiæ dogmatibus ſicut in vniuerſalibus conciliis & conſtitutionibus apoſtolicorum pontificum, probatiſſimorumque eccleſiæ doctorum ſcriptis ſunt com-

no (ff) lector, qui eos consulere voluerit, videre potest.

§. II.

Nullum clericum ἀπολελυμένως licebat ordinari.

Secundo, alia regula, quam in hoc negotio oportebat obseruari, erat, vt quilibet in ordinatione sua ad certam quandam ecclesiam designaretur, nec libertas ei, vbicumque vellet, ministrandi relinqueretur, ad deuitandum diuersa incommoda, quæ ex isthac consuetudine solebant oboriri. Hæc regula ad episcopos æque atque inferiores clericos spectabat. Nam *nullatenses* recentiorum temporum, quemadmodum *titulares* & *vtopicos* episcopos appellat PANORMITANVS, in primitiua ecclesia rarius noti erant. Etsi enim quilibet episcopus certo sensu totius ecclesiæ catholicæ episcopus ordinatus erat, vti antehac (*g*) ostendimus; ordinis tamen caussa certæ cuidam regioni, quod ad ordinarium potestatis suæ exercitium attinebat, semper adstringebatur. Atque ita etiam presbyteri & reliqui inferiores clerici omnes episcopi sui diœcesi adstricti erant, neque poterant ordinari, nisi locum quemdam haberent, in quo functionem exercere suam possent. Hæc vetusta erat ecclesiæ consuetudo, quam concilium *Chalcedonense* canone quodam confirmauit, ita habente (*gg*): *Nullum absolute ordinari* (conuenit), *nec presbyterum, nec diaconum, nec omnino aliquem eorum, qui sunt in ordine ecclesiastico, nisi specialiter in ecclesia ciuitatis, vel pagi, vel martyrio, vel monasterio, is qui ordinetur, designetur. Eos autem, qui absolute ordinantur, decreuit sancta synodus, irritam ac inuali-*

mendata, id est, quæ ad rectitudinem nostræ vestræque orthodoxæ fidei a te traditionem recipiunt, conseruare, *sanctaque octo vniuersalia concilia*, id est Nicænum, Constantinopolitanum, & Ephesinum primum, Chalcedonense, quintum quoque, & sextum item Constantinopolitana, & septimum item Nicænum, octauum quoque Constantinopolitanum vsque ad vnum apicem immutilate seruare, & pari honore ac veneratione digna habere. cætera.

(*ff*) Garneri liber diurn. Romanor. pontific. Par. MDCLXXX. 4to p. 29. vbi eadem verba leguntur.

(*g*) Vid. lib. II. c. V. tot. vol. I. pag. 111. sqq.

(*gg*) Conc. Chalced. c. VI. (tom. IV. p. 758) Μηδένα ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, μήτε ὅλως τινὰ τῶν ἐν ἐκκλησιαστικῷ τάγματι· εἰ μὴ ἰδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πόλεως ἢ κώμης, ἢ μαρτυρίῳ, ἢ μοναστηρίῳ, ὁ χειροτονούμενος ἐπικηρύττοιτο· τοὺς δὲ ἀπολύτως χειροτονουμένους ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος ἄκυρον ἔχειν τὴν τοιαύτην χειροθεσίαν, καὶ μηδαμοῦ δύνασθαι ἐνεργεῖν ἐφ' ὕβρει τοῦ χειροτονήσαντος.

dam

dam habere eiusmodi manuum impositionem, & nusquam exercere ac operari posse ab eius, qui ordinauit, iniuriam. Hanc ordinationem *latini localem*, & homines, qui ita ordinati erant, *locales* appellabant, quod ad certum aliquem locum essent designati. Ita in concilio, *Valentiæ* (*h*) in *Hispania* habito, canonem reperimus, quempiam ordinari prohibentem, *qui localem se futurum primitus non spoponderit: vt per hoc nullus a regula vel disciplina ecclesiastica deviare permittatur impune*, quod facile possent facere, si de loco in locum transire eis liceret. *Leonis* episcopi *Romani* stilo hæc est *ordinatio* (*i*) *loco fundata*, siue, vt nos iam diximus, *titulus*; cuiusmodi quæ non sit ordinatio, vanam nec auctoritate munitam dicit. Obseruandum autem est, quod *titulus* tum non semper denotet ecclesiam quamdam parochialem, siue distinctum beneficium curiale; hæc enim regula erat, antequam diœceses in parœcias dispescerentur: sed coarctatio clericorum, in eorum ordinatione facta, eo spectabat, vt episcopi sui diœcesi alligati in adsignato sibi loco sacris operarentur.

§. III.

Exceptiones huius regulæ admodum raræ.

Erant quædam paucæ huius regulæ exceptiones, sed admodum raræ & non nisi extraordinariis occasionibus admissæ. PAVLINVS (*k*) diserte hoc de se ipse testatur, *Ea conditione*, inquiens, *in Barcinonensi ecclesia consecrari adductus sum, vt ipsi ecclesiæ non alligarer; in sacerdotium tantum domini, non in locum ecclesiæ dedicatus.* Et HIERONYMVS (*kk*) de ordinatione sua *Antiochiæ* eadem narrat; quod presbyter consecratus fuerit ea conditione, vt monacho porro esse, & ad monasterium suum reuerti sibi liceret. Eadem de *Barse* & *Eulogio* duobus monachis EDESSAE commemorat SOZOMENVS (*l*), quod ambo episcopi fuerint, non alicuius vrbis sed ho-

(*h*) Concil. Valent. c. VI. (tom. IV. conc. p 1260)

(*i*) Leo epist. XCII. ad Rustic. c. I. (tom. III. concil. p. 1405.) Vana habenda est ordinatio, quæ nec *loco fundata* est nec *auctoritate munita.*

(*k*) Paulin. ep. VI. ad Seuer. p. 101.

(*kk*) Hieron. ep. LXI. ad Pammach. tom. II. p. 181. edit. Basil. MDLXV. (p. 123 e. edit. Francof. MDLXXXIV.) *Si sic presbyterium tribuis, vt monachum non auferas:* tu videris de iudicio tuo. Sin autem sub nomine presbyteri tollis mihi, propter quod sæculum dereliqui: ego habeo, quod semper habui.

(*l*) Sozom. lib. VI. c. XXXIV. Βάρσης τε καὶ Εὐλόγιος, οἳ καὶ ἐπισκόπω ἄμφω ὕστερον

 noris

noris duntaxat cauſſa, tamquam ad repenſanda præclara ipſorum facinora, in ſuis monaſteriis ordinati. Iſtiusmodi ordinatio erat, quam, teſte THEODORETO *(m)*, *Flauianus* epiſcopus *Antiochenus Macedonio*, notiſſimo anachoretæ *Syro*, tribuit, quem ille e cella, quam in deſerto incolebat, abduxit ideo tantum, vt in numerum ſacerdotum eum cooptaret, poſtmodum in deſertum eum reuerti paſſus. Hæc exempla huius generis omnia ſunt, quæ in antiquæ hiſtoriæ monimentis me inuenire memini. Nondum iſte mos obtinebat, ſecundum quem partibus infidelium ordinantur epiſcopi, qui epiſcopatus ſuos numquam videre

---

ἐγενέσθην, οὐ πόλεως τινὸς, ἀλλὰ τιμῆς ἕνεκεν, ἀνταμοιβῆς ὥσπερ τῶν αὐτοῖς πεπολιτευμένων, χειροτονηθέντες ἐν τοῖς ἰδίοις μοναστηρίοις.

(m) Theod. hiſt. relig. c. XIII. (tom. III. p. 835. d. e. l. Par. MDCXLII.) Ἐπειδὰν ὁ μέγας Φλαβιανὸς τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ ποίμνην ποιμαίνειν ἐτάχθη, τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἔμαθεν ἀρετὴν, ᾔδετο γὰρ, καὶ ἐν τοῖς ἁπάντων ἐφέρετο στόμασιν· ἄγει μὲν αὐτὸν ἐκ τῆς τοῦ ὄρους κορυφῆς ὡς γραφῆς κατ' αὐτοῦ γενομένης. τῆς δὲ μυστικῆς ἱερουργίας προκειμένης, προσάγει τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ τοῖς ἱερεῦσι ἐγκαταλέγει· ὡς δὲ τέλος ἔλαβεν ἡ λειτουργία, καί τις αὐτὸ τοῦτο μεμήνυκε, πάμπαν γὰρ ἠγνόει τὸ γεγονὸς, τὰ μὲν πρῶτα ἐλοιδορεῖτο, καὶ λόγοις ἔβαλλεν ἅπαντας: ὕστερον δὲ τὴν βακτηρίαν λαβὼν, εἰώθει γὰρ σκηριπτόμενος διὰ τὸ γῆρας βαδίζειν, ἐδίωκεν αὐτόν τε τὸν ἀρχιερέα, καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσοι παρῆσαν· ὑπελάμβανε γὰρ τὴν χειροτονίαν τῆς τοῦ ὄρους αὐτὸν κορυφῆς, καὶ τῆς ποθουμένης διαίτης ἀποστερήσειν. ἀλλὰ τότε μὲν αὐτὸν μόλις τινὲς τῶν συνήθων ἀγανακτοῦντα κατέπαυσαν· ἐπειδὰν δὲ ὁ τῆς ἑβδομάδος συνεπεράνθη κύκλος, καὶ ἧκε πάλιν τῆς δεσποτικῆς ἑορτῆς ἡ ἡμέρα, αὖθις αὐτὸν ὁ μέγας Φλαβιανὸς μετεπέμψατο, τῆς πανηγύρεως κοινωνῆσαι σφίσι παρακαλῶν. ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἀφικομένους, οὐκ ἀπόχρη ὑμῖν, ἔφη, τὰ ἤδη γεγενημένα, ἀλλὰ πάλιν με βούλεσθε προβάλλεσθαι πρεσβύτερον; τῶν δὲ λεγόντων, ὡς οὐ δυνατὸν εἴη δὶς τὴν αὐτὴν ἐπιτεθεῖναι χειροτονίαν, οὐκ εἶξεν, οὐδὲ ἀφίκετο, ἕως αὐτὸν ὁ χρόνος καὶ οἱ συνήθεις τοῦτο πολλάκις ἐδίδαξαν. Poſtquam magnus Flauianus magno Dei gregi paſtor eſt ordinatus, & viri *(Macedonii)* virtutem cognouit, prædicabatur enim & per omnium ora ferebatur, de montis illum vertice per ſpeciem obiectæ accuſationis abduxit, & ſub myſticum ſacrificium altari admouit, coaptavitque in numerum ſacerdotum. Cumque peracta liturgia hoc illi quidam indicaſſet, ignorabat enim prorſus, quid egiſſent, primum quidem conuiciis verbisque aſperis proſcidit vniuerſos: deinde arrepto baculo, quo innixus propter ſenium incedebat, pontificem ipſum, & alios qui aderant, inſequutus eſt, ordinationem hanc ratus montis verticem ſibi optatamque habitationem erepturam. Sed tum quidem ſic indignantem ægre tandem amici quidam ſedauerunt. Expleto autem hebdomadis circulo, cum rediiſſet dies dominicus, iterum euocat illum magnus Flauianus, rogatque vt celebritati cum ipſis interſit. Tum ille ad eos qui venerant, An vobis, ait, non ſufficiunt, quæ iam acta ſunt, ſed iterum me presbyterum creare vultis? Et reſpondentibus illis, fieri non poſſe, vt bis eadem fiat manuum impoſitio, non acquieuit, nec profectus eſt, donec illum tempus & familiares hoc ſæpius edocuerunt.

animum

animum inducunt. Quamquam posterioribus temporibus hæc regula neglecta est, vti ZONARAS (*n*) de ecclesia *græca* queritur, & HABERTVS (*o*) non potest, quin id æque lugeat in *latina*; prisca tamen ecclesia in legibus obseruandis accuratior fuit, vix vllum vmquam vel episcopum vel inferiorem aliquem clericum ordinans, quin eos certæ cuidam diœcesi addiceret, ex qua sine consensu superiorum in aliam transferri non poterant.

§. IV.

Nulli episcopo alienum clericum, nisi consentiente eius episcopo, licebat consecrare.

Tertio: Alia hinc circa ordinationes enata est regula, vt nulli episcopo ordinare vel admittere in ecclesiam suam clericum quempiam liceret, qui ad aliam spectaret ecclesiam, sine istius episcopi consensu, cui antea addictus fuerat. Concilia [*p*] seueram hac de re in decretis suis sententiam pronuntiant; in-

(*n*) Zonar. not. in conc. Chalced. c. VI. ὥσπερ νῦν ἕκαστον τῶν ἀρχιερέων τῆσδε τῆς πόλεως ἐπίσκοπον ὁ χειροτονῶν αὐτὸν προβληθῆναι λέγει, οὕτως τὸ παλαιὸν πᾶς χειροτονούμενος τῆς δε τῆς ἐκκλησίας ἱερεύς, ἢ διάκονος, ἢ κληρικὸς ἁπλῶς ὠνομάζετο, εἰ καὶ νῦν τοῦτο πάντη καταπεφρόνηται. Vt nunc dierum quemlibet antistitum certæ cuiusdam ciuitatis episcopum, qui eum ordinat, promoueri dicit, sic quicumque olim ordinibus insignitus esset, certæ cuiusdam ecclesiæ sacerdos, diaconus, clericusue (*quamuis hæc postea tota ratio sit neglecta*) simpliciter nuncupabatur.

(*o*) Habert. archierat. ad can. VI. Chalced. p. 351. Hanc ecclesiæ legem ac disciplinam antiquam esse, recte in eum canonem Zonaras animaduertit, εἰ καὶ νῦν τοῦτο πάντη καταπεφρόνηται, *quamuis*, inquit, *ea nunc plane in contemtum abierit*, quod nobis peræque lugendum est.

(*p*) Conc. Carth. III. c. XXI. (tom. II. p. 1170.) Vt clericum alienum, *nisi concedente eius episcopo*, nemo audeat vel retinere vel promouere in ecclesia sibi credita.

Conc. Chalced. c. XX. (tom. IV. p 766.) Κληρικοὺς εἰς ἐκκλησίαν τελοῦντας, καθὼς ἤδη ὡρίσαμεν, μὴ ἐξεῖναι εἰς ἄλλης πόλεως τάττεσθαι ἐκκλησίαν κ. τ. λ. Clericos in ecclesiis ministerio fungentes, quemadmodum iam statuimus, *non licere in alius ciuitatis ecclesia ordinari.*

Conc. Arausian. I. c. VIII. (tom. III. p. 1449.) Si quis alibi consistentem clericum ordinandum putauerit, prius definiat, vt cum ipso habitet. Sic quoque *non sine consultatione eius episcopi, cum quo ante habitauit*, eum, qui fortasse non sine caussa diu ab alio ordinatus non est, ordinare præsumat.

 primis

primis magnum illud concilium *Nicænum* [q], *Sardicense* (r) & *Arelatense* secundum [s] vniuersas eiusmodi ordinationes vanas & irritas declarant. Concilium *Carthaginense* [t] primum ad ipsos etiam laicos, ad aliam ecclesiam spectantes, istam prohibitionem extendit. Sic enim statuit: *Non debere clericum alienum ab aliquo suscipi sine litteris episcopi sui, neque apud se retinere, nec laicum vsurpare sibi de plebe aliena, vt eum ordinet sine conscientia eius episcopi, de cuius plebe est.* Quarum legum hæc erat ratio, quod quilibet episcopus peculiare aliquod & proprium ius in vniuersum dioecesеos suæ clerum ac populum habere credebatur; atque ad pacem & bonum ordinem in ecclesia custodiendum apprime faciebat, tales regulas tueri atque obseruare. Tantum in ecclesia *Africana* episcopus *Carthaginensis* hac in re quodam gaudebat priuilegio, quia exarchus & primas omnium prouinciarum *Africanarum* erat. Ex antiqua enim consuetudine, canone quodam concilii *Carthaginensis* tertii [u], qui codici *Africano* [vv] etiam

(q) Conc. Nic. c. XVI. (tom. II. p. 36.). Εἰ τολμήσειέ τις ὑφαρπάσαι τὸν ἐν τῷ ἑτέρῳ διαφέροντα, καὶ χειροτονῆσαι ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, μὴ συγκατατιθεμένου τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, οὗ ἀνεχώρησεν ὁ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενος, ἄκυρος ἔστω ἡ χειροτονία. Si ausus fuerit quispiam eum, qui ad alium pertinet surripere, & in ecclesia, *non consentiente proprio episcopo*, a quo recessit, qui in canone censetur, *irrita sit ordinatio.*

(r) Conc. Sardic. c. XV. (tom. II. p 640.) Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐξ ἑτέρας παροικίας βουληθῇ ἀλλότριον ὑπηρέτην, χωρὶς τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, εἴς τινα βαθμὸν καταστῆσαι, ἄκυρος καὶ ἀβέβαιος ἡ κατάστασις ἡ τοιαύτη νομίζοιτο. Si quis episcopus ex alia parochia velit alienum ministrum *sine consensu proprii episcopi* in aliquo gradu constituere, *irrita & infirma eiusmodi constitutio* existimetur,

(s) Concil. Arelat. II. c. XIII. (tom. IV. p. 1012.) Quod si, aliquo commorationis tempore, *inuito episcopo suo*, in aliena ecclesia habitans, ab episcopo loci clericus fuerit ordinatus, *huiusmodi ordinatio irrita* habeatur.

(t) Conc. Carth. I. c. V. (tom. II. p. 1824.)

(u) Conc. Carth. III. c. XLV. (ibid. p. 1176.) Fuit semper hæc licentia huic sedi, vnde vellet, & de cuius nomine fuisset conuentum, pro desiderio cuiusque ecclesiæ ordinare episcopum.

(vv) Cod. can. Afric. c. LV. (ibid. p. 1078.) Περὶ τοῦ ἐξεῖναι τῷ ἐπισκόπῳ Καρχηδόνος, ὅθεν θέλει, κληρικὸν χειροτονεῖν. Vt Carthaginensi episcopo, vnde voluerit, clericum liceat ordinare. Ibid. p. 1079. b. ἀεὶ ὑπῆρξεν ἡ αὐθεντία αὕτη τῷ θρόνῳ τούτῳ ἵνα ὅθεν ἤλθε, (ἤθελε) καὶ περὶ οἱουδήποτε προσεκράτη ὀνόματος κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἑκάστης ἐκκλησίας ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπον. Fuit semper hæc licentia &c. vid. not. (u).

insertus

infertus eft, confirmata epifcopo *Carthaginenfi* ex alia ecclefia clericum aliquem adfumere, eumque in ecclefiæ cuiusdam, iurisdictioni fuæ fubiacentis, minifterium ordinare licitum erat. Enimuero exceptio in fpeciali ipfius cafu regulam in reliquis omnibus confirmat.

§. V.

Nulli epifcopo permiffum erat, vt in aliena diœcefi aliquem ordinaret.

Quarto: Alia regula ad feruandum bonum ordinem hac in re erat, vt quilibet epifcopus in fua ipfius ecclefia fe contineret, nec fibi poteftatem in aliena diœcefi quempiam ordinandi arrogaret. Ita concilium *Antiochenum* [x] & fic dicti *canones apoftolici* [y] præcipiunt, *ne quis epifcopus audeat extra fuos fines facere ordinationes in vrbibus & pagis ei non fubiectis.* AVGVSTINVS huic regulæ infiftere neceffe habebat, quum ciues *Hipponenfes Pinianum* etiam inuitum ab ipfo ordinari vellent presbyterum, minitantes, fi id facere detrectaret, fefe alium poftulaturos epifcopum, a quo ordinaretur. AVGVSTINVS illis indicabat [z], ab alio epifcopo in ecclefia fibi tradita, nifi fe interrogato ac permittente, eum ordinari haud poffe; & quum promiffione de illo inuito non ordinando detineretur, fe a promiffi fide non poffe deflectere, nec permittere, vt ab alio epifcopo ordinaretur. *Epiphanius*, tefte SOCRATE [a], diaconum in diœcefi *Chry-*

(x) Conc. Antioch. c. XXII. (tom. II. p. 572.) Ἐπίσκοπον μὴ ἐπιβαίνειν ἀλλοτρίᾳ πόλει τῇ μὴ ὑποκειμένῃ αὐτῷ, μηδὲ χώρᾳ τῇ αὐτῷ μὴ διαφερούσῃ ἐπὶ χειροτονίᾳ τινός, μηδὲ καθιστᾶν πρεσβυτέρους, ἢ διακόνους, εἰς τόπους ἑτέρῳ ἐπισκόπῳ ὑποκειμένους, εἰ μὴ ἄρα μετὰ γνώμης τοῦ οἰκείου τῆς χώρας ἐπισκόπου. εἰ δὲ τολμήσειέ τις τοιοῦτο, ἄκυρον εἶναι τὴν χειροτονίαν, καὶ αὐτὸν ἐπιτιμίας ὑπὸ τῆς συνόδου τυγχάνειν. Epifcopus in alienam ciuitatem, quæ ei fubiecta non eft, non adfcendat, nec in regionem quæ ad eum non pertinet, ad alicuius ordinationem, *nec presbyterum vel diaconum conftituat in locis alii epifcopo fubiectis*, nifi cum voluntate proprii illius regionis epifcopi. Si quis autem tale quid aufus fuerit, infirma fit ordinatio & ipfe a fynodo puniatur.

(y) Can. apoft. c. XXXV. ἐπίσκοπον μὴ τολμᾷν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὅρων χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ χώρας.

(z) Aug. epift. CCXXV. ad Albinam. Dicebam ego, quibus poteram, qui ad nos in abfidem honoratiores & grauiores adfcenderant, nec a promiffi fide me poffe dimoueri, *nec ab alio epifcopo in ecclefia mihi tradita, nifi me interrogato ac permittente, poffe ordinari.*

(a) Socrat. lib. VI. c. XII. Προσορμήσας τῷ ἐπὶ Ἰωάννην μαρτυρίῳ. ἀπέχει δὲ τοῦτο ἑπτὰ

fo ftomi

Chryſoſtomi Conſtantinopolitana ordinare auſus fuerat: *Chryſoſtomus* vero ei dicebat, quod contra regulas egiſſet, dum in eccleſiis iurisdictioni ſuæ non ſubiectis ordinationem feciſſet. Quod ipſum oſtendit, fuiſſe hanc vniuerſalem legem, quæ tam in orientalibus, quam occidentalibus eccleſiis inualuerit. Et ſecundum eamdem regulam omnes metropolitani cum epiſcopis ſuis prouincialibus ſuæ ipſorum prouinciæ adligati erant, nec vllum epiſcopum in alia prouincia poterant ordinare, niſi ab iſtius prouinciæ epiſcopis, vt ſibi ſubſidio venirent, inuitati. Quæ regula in concilio generali *Conſtantinopolitano* [b] ſtatuta & in concilio *Epheſino* [c] confirmata fuit, occaſione controuerſiæ inter eccleſias *Cypricas* & patriarcham *Antiochenum* ortæ, vtpote qui poteſtatem ordinandi in his eccleſiis ſibi ſtudebat adſerere, quod autem illius ſtudium reiiciebatur, propterea quod extra eius diœceſin ſub alius iurisdictione eſſent conſtitutæ. Sed vero obſeruandum eſt, has regulas de ordinariis caſibus, pacis & concordiæ inter eccleſiæ antiſtites conſeruandæ gratia, factas eſſe, vnoquoque interim in ſuo ipſius circuitu res ſuas agente & fines ac limites, quibus eum leges circumſcripſerant, tuente. Alias enim, vti antehac oſtendimus [cc], quilibet epiſcopus vniuerſæ catholicæ eccleſiæ erat epiſcopus, & hoc intuitu ordinandi, alioſue officii epiſcopalis actus in quacumque mundi parte, neceſſitate atque extraordinaria occaſione ita

σημεῖα τῆς πόλεως, καὶ ἐξελθὼν τῆς νεὼς, σύναξιν τε ἐπιτελέσας καὶ διάκονον χειροτονήσας αὖθις εἰς τὴν πόλιν εἰσέρχεται. Qui (Epiphanius) cum ad baſilicam S. Ioannis appuliſſet, quæ ſeptem paſſuum millibus ab vrbe diſtat; mane egreſſus, collectam ibi celebrauit: & *ordinato diacono* ciuitatem ingreſſus eſt, c. XIV. Παρὰ κανόνας πράττεις πολλὰ, ὦ Ἐπιφάνιε, πρῶτον μὲν χειροτονίαν ἐν ταῖς ὑπ' ἐμὲ ἐκκλησίαις ποιησάμενος κ. τ. λ. Multa contra regulas agis, o Epiphani, qui primum quidem *in eccleſiis ſub diſpoſitione mea conſtitutis ordinationem feceris* &c.

(*b*) Conc. Conſtant. c. II. (tom. II. p 947.) Ἀκλήτους ἐπισκόπους ὑπὲρ διοίκησιν μὴ ἐπιβαίνειν ἐπὶ χειροτονίαις, ἢ τισιν ἄλλαις οἰκονομίαις ἐκκλησιαστικαῖς. *Non vocati epiſcopi vltra dioeceſim ne tranſeant ad ordinationem* vel aliquam aliam adminiſtrationem eccleſiaſticam.

(*c*) Concil. Epheſ. act. VII decret. de epiſc. Cypr. (tom. III. p 801) Vid. lib. II. c. XVII. §. IX. not. (g) vol I. p. 244.

(*cc*) Lib. II. c. V. vol. I. p. 111. ſeqq.

fe-

ferente, peragendi habebat auctoritatem. Quemadmodum *Athanasius* & *Eusebius Samosatensis Arianæ* hæresis longe lateque dominantis tempore fecerunt, ordinantes episcopos & presbyteros in quacumque prouincia vel diœcesi, (licet cum littera huius legis id pugnaret,) eum quidem in finem, vt fides catholica & orthodoxorum hominum successio conseruaretur. Vt adeo hæc regula tantummodo fuerit pro communibus & ordinariis casibus. Et in *Cypro*, EPIPHANIO testante [*d*], hæc regula plane non fuit obseruata, sed quiuis episcopus in quacunque alia diœcesi ordinabat, prout necessitas hoc requireret, & id quidem caritatis vinculis minime ruptis. Nam generalem quamdam veniam sibi inuicem indulserant, vt, quemadmodum ecclesiæ istius prouinciæ omnium maxime expediret, eiusmodi libertate inter se se mutuo vterentur; etsi priuilegia sua aduersus omnium peregrinarum sedium & speciatim *Antiochenæ* inuasiones strenue tuebantur.

§. VI.

Quatuor solemnium temporum ordinationis origo.

Proxime nunc in hoc negotio considerandum est tempus & locus ordinationis. De tempore varie potest institui quæstio I. An ecclesia antiquitus certa & statuta ordinationis tempora habuerit, vti nunc quatuor tempora per annum habet? II. An dies dominicus semper fuerit ordinationi constitutus? III. An ordinationes semper ad matutinam liturgiam fuerint adligatæ? Ad *primam quæstionem* quod attinet, non liquet, ecclesiam ante sæculum quartum certa anni tempora ordinationi statuisse. HABERTO enim recte obseruante [*e*], vsitatius tum erat, singulos ordinare, prout cuiusque ecclesiæ necessitas postulabat. LEO [*f*] quidem papa *ieiunia quatuor temporum*, quæ apud nos in *Britannia* nunc vulgo dicuntur *Ember-weeks*, ab apostolica deriuat traditione. At vero, vti PAGIVS [*g*] & QVESNEL-

(*d*) Epiph. ep. ad Ioan. Hierosolym. tom. II. p. 313. Multi episcopi communionis nostræ presbyteros in nostra ordinauerunt prouincia. cætera.

(*e*) Habert. archierat. part. VIII. obseruat. IV. p. 130. Tunc *singuli, & quidem rari,* non vero tam multi ac hodie, *ordinabantur.*

(*f*) Leo serm. II. de ieiun. Pentecost. p. 77. Item serm. IX. de ieiun. 7. mensis, siue de ieiunio quatuor temporum p. 88. it. serm. VII.

(*g*) Pagi critic. in Baron. ann. LXVII. n. XV. Per canones, inquit Quesnellus, nil ali-

lvs [h] in animaduersionibus in hunc auctorem obseruant, nihil ei familiarius est, quam legem apostolicam appellare, quæ ipse vel in sua ipsius ecclesia vsitata, vel in *Damasi* & *Siricii*, antecessorum suorum decretis sancita inuenit. Vt adeo, quum omnes ante leonem auctores hac de re sileant, illius auctoritate valde niti haud possimus. Accedit, quod ne semel quidem indicet, ieiunia ista statutorum & solemnium ordinationis temporum intuitu, sed ex alia quadam generaliore ratione, fuisse indicta. Adeoque certum non est, ecclesiam tunc, quum leo scriberet, ann. CCCCL. vlla fixa ordinationis tempora habuisse. Et in sæculis antegressis non habuisse magis liquet. De episcopis enim certum est, ecclesiam eorum ordinationi certum tempus non præstituisse; sed simul ac episcopus aliquis mortuus esset, alius in eius locum omni adhibita festinatione eligebatur atque ordinabatur;& in quibusdam locis secundo vel tertio die ab eius obitu hoc fiebat, quemadmodum iam antea [bb] ostendimus. De presbyteris & diaconis aliisque hisce inferioribus itidem manifestum est, quod in tribus prioribus sæculis quouis tempore ordinati fuerint, prout res ecclesiæ id exegit. *Cyprianus Aurelium* lectorem ipsis calendis *decembribus* ordinauit, quemadmodum pearsonivs [i] secundum criticas supputandi regulas iudicat, & *Optatum* hypodiaconum mense *augusto* [k]; quo-

---

ud Leo intelligit, quam regulam ecclesiasticam solo vsu & traditione ecclesiastica firmatam, quomodo sæpius vsurpare videtur. - - - Familiare est Leoni, vt cum de apostolica traditione sermonem habet, de ea loquatur, quam ab apostolo Petro ecclesiæ Romanæ relictam putabat. Ea vero ex b. Petri traditione descendere existimauit, quæ & olim obseruata & decretis sancita inueniebat eorum ecclesiæ suæ pontificum, quorum monumenta supererant illa ætate.

(h) Quesnell. ap. Pagium vid. not. antec.

(bb) Lib. II. c. XI. §. II. volum. I. p 157. 158.

(i) Pearson. annal. Cyprian. ann. CCL. n. XX. p. 25. (p 20. edit. Amstelod. MDCC.) Mense decembri ineunte, Cyprianus cum collegis suis, inconsulto clero suo, Aurelium confessorem ordinauit lectorem, & quidem vt opinor, ipsis calendis decembribus. cætera.

(k) Pearson. ibid. n. XV. *Scripsit epistolam XXVII. mense Augusto* ineunte ad clerum Romanum. Scripsit etiam eodem tempore ad Moysem & Maximum reliquosque confessores Romæ in carcere constitutos epistolam XXVIII. - - Vt autem hæ litteræ solemniter, iuxta morem ecclesiæ, mitterentur; Cyprianus *fecit lectorem Saturum & hypodiaconum Optatum* confessorem, easque per eosdem misit, cuius rei statim clerum suum certiorem fecit epistola XXIX.

rum

rum neutrum ſolemne ordinationis tempus fuit. *Paulinus*, qui ſæculo quarto vixit, die nati ſeruatoris memoriæ ſacro ordinatus eſt, vti ipſe [*l*] nos facit certiores. Neque tamen is vnus ex quatuor diebus fuit, quos deinceps ſtata ordinationis tempora fecerunt. *Pontificale Romanum* ſub nomine DAMASI in plerorumque epiſcoporum vitis memorat, quas in prouincia *Romana* epiſcoporum, presbyterorum & diaconorum ordinationes per totam quisque vitam ſuam fecerint; & ordinationes ſemper menſe *decembri* factæ dicuntur. Quod ipſum, ſi liber iſte magnæ cuiusdam auctoritatis eſſet, probaret, vnum fixum ordinationis tempus *Romæ* fuiſſe; non quatuor. Sed huius libri fides, fateor, nulla ratione primorum ſæculorum hiſtoriæ innititur, quia multo recentioris æui eſt, quam quidem inſcriptio præ ſe fert. Et auctor fortaſſis de rebus vetuſtis loquitur ex ſui ipſius temporis conſuetudine, vbi vnum ex his quatuor temporibus in vſum exiit: quod ante tempus *Simplicii* an. CCCCLXVII. factum videtur. *Liber* enim *pontificalis* in vita eius [*m*] *decembri* addit *februarium*; quemadmodum hoc etiam in vita *Gelaſii* facit. Et in decreto quodam *Gelaſii* [*n*] quinque tempora ordinationi præſtituuntur. Dicitur enim ibi: *Ordinationes presbyterorum & diaconorum niſi certis temporibus & diebus exerceri non debent, id eſt, quarti menſis ieiunio, ſeptimi, & decimi, ſed & etiam quadrageſimalis initii ac mediana quadrageſimæ die, ſabbathi ieiunio circa veſperam nouerint celebrandas.* AMALARIVS FORTVNATVS [*o*] mutationis tempore *Simplicii* factæ meminit, cum *Primi apoſtolici*, inquit, *ſemper in decembrio menſe, in quo natiuitas domini noſtri Ieſu Chriſti celebratur, conſecrationes miniſtrabant vſque ad Simplicium, qui fuit a Petro quadrageſimus nonus. Ipſe primus ſacrauit in Februario.* Quod ille ſine dubio ex ante memoratis locis *libri pontificalis* adſumſit, quippe qui interdum de vno, interdum vero de duobus ſolemnibus tempo-

(*l*) Paulin. ep. VI. ad Seuer. p. 101. *Die Domini, quod naſci carne dignatus eſt*, repentina vi multitudinis - - *presbyteratu initiatus ſum.*

(*m*) Pontifical. vit. Gelaſ. (tom. IV. conc. p. 1055.) Hic *fecit ordinationes* duas in vrbe Roma per *menſes februarium & decembrem*, presbyteros triginta duos, diaconos duos, epiſcopos per diuerſa loca numero ſexaginta ſeptem.

(*n*) Gelaſ. ep. IX. ad epiſc. Lucaniæ c. XI. al. XIII. (ibid. p. 1191.)

(*o*) Amalar. de offic. eccleſ. lib. II. c. I. (Bibl. SS. patr. tom. VI. p. 927. edit. Pariſ. MDLXXXIX.)

ribus ordinationis, numquam vero de quatuor, loquitur. Quod argumento eſt, quatuor iſta nondum fuiſſe conſtituta, quum liber ille conficeretur, qui cum interpolatione, quam nunc habet, non niſi poſt *Iuſtiniani* tempora exſtitit, vti virorum doctorum concordans eſt opinio. Atque adeo ampliori aliorum diſquiſitioni id relinquimus, an vlla eiusmodi ſtatuta ordinationis tempora, cuiusmodi hi auctores memorant, quatuor vel quinque, prioribus ſæculis in eccleſia *Romana* fuerint. In aliis eccleſiis de nullo relatum legimus, ſed exempla producta contrarium potius demonſtrant. Studioſus huius rei lector plura iſtiusmodi exempla alia in promtu facile habebit, ex quibus colligi poterit, tempora ordinationis prioribus quatuor ſæculis non fuiſſe certa & ſtata, ſiquidem nullus antiquus ſcriptor intra hoc intervallum vllam eorum mentionem iniicit. Quocirca neceſſe haud eſt, vt cum BARONIO [p] & BELLARMINO [q] *ieiunia quatuor temporum* apoſtolicæ traditioni adſcribamus, ſed ſufficit, de iis loqui tamquam vſitato eccleſiæ more, qui eccleſiaſtica inſtitutione, aliquot ſæculis poſt facta, fundetur.

§. VII.

Ordinationes quolibet hebdomadis die indiſcriminatim factæ per tria priora ſæcula.

Idem ad *ſecundam quæſtionem* reſponderi oportet, an dies dominicus ſemper fuerit dies ordinationis? Manifeſtum eſt, quod per tria priora ſæcula haud fuerit. PAGIVS [r] enim ante *Con-*

(p) Baron. ann. LVII. n. CCIX. Ipſa *quatuor anni temporum ieiunia*, quæ in eccleſia ſeruari ſolent, *ex apoſtolica inſtitutione* ſumſiſſe principium, ſanctus Leo abſque vlla dubitatione confirmat. cætera.

(q) Bellarm. de verbo Dei non ſcripto lib. IV. c. III. p. 206 (p. 67. H. edit. Colon. MDCXV. (Sextum mendacium eſt: *Calixtus ieiunia quatuor temporum inſtituit, ergo falſum eſt, quod ſint ex apoſtolica traditione.* Mendacium eſt, quod Calixtus omnia inſtituerit quatuor temporum ieiunia. Ipſe enim in epiſt. 1. dicit, ſe tantum addidiſſe vnum ieiunium ad tria, quæ antea erant. Quocirca quod ſanctus Leo ſermon. II. de ieiunio Pentecoſtes, & ſerm. VIII. de ieiunio ſeptimi menſis dicit, illa ieiunia eſſe ex apoſtolica traditione, non pugnat cum decreto Calixti.

(r) Pagi critic. in Baron. ann. LXVII. n. XIV. edit. Parif. MDCLXXXIX. (n. XVIII. edit Antuerp. MDCCV.) Ante conſtitutam a Conſtantino magno eccleſiæ pacem, pontificum Romanorum ordinationes quocumque die indiſcriminatim peractæ. Hanc regulam tertiæ eccleſiæ ſæculo tot exemplis comprobabimus, vt ea in dubium reuocari minime poſſit. In martyrologio Hieronymiano ad diem

ſtantini

ſtantini magni tempora ipſorum pontificum *Romanorum* ordinationes quocumque hebdomadis die indiſcriminatim peractas, & ſæculo demum quarto diem dominicum aliosque dies feſtos ſolemniores ordinationibus præſtitutos eſſe, firmiſſimis argumentis & rationibus, ex certiſſimis chronologiæ regulis petitis, exemplisque contra PAPEBROCIVM comprobauit. Vt ita, quum LEO papa [*s*] ordinationes, alio quam dominico die factas, canonibus & patrum traditioni contrarias dicit, de ſui temporis conſuetudinibus loqui, vt antea, intelligendus ſit; ſi modo id moris tum fuit, cum LEO vixit. Datur enim ratio dubitandi de auctoritate epiſtolarum vel LEONIS, vel GELASII, qui non longe poſt vixit. GELASIVS [*t*] enim, ordinationes presbyterorum ac diaconorum ſabbathi ieiunio circa veſperam celebrandas eſſe dicit. Vt adeo vel alterutram harum epiſtolarum ſpuriam eſſe, vel conſuetudinem in vno eodemque ſæculo in eccleſia *Romana* variaſſe, neceſſe ſit.

§. VIII.

Cærimonia iſta tempore oblationis in ſacris matutinis peragi ſolita.

GELASIVS, fateor, in hac decreti ſui parte ſingularis eſt, ordinationes circa veſperam fieri iubens. Etſi enim veteres non ſemper certo cuidam diei anni vel certo cuidam diei hebdomadis præciſe inhærebant; accuratius tamen tempus diei obſeruabant, vt ordinationes durante cultu Dei matutino peragerent. Hæc antiquiſſima eccleſiæ regula fuit, vti ex iis, quæ *Nouatiano* obiectata fuere, condiſcere poſſumus, quod videlicet inter alia minus legitime facta *ὥρα δεκάτῃ, hora decima,* ſiue *quarta pomeri-*

XXVIII. Decembris legitur: *Romæ Felicis & Bonifacii epiſcopi de ordinatione;* quæ vltima verba a librario corrupta & poſita loco iſtorum: *Epiſc. dies ordinationis*, id eſt, *epiſcoporum.* Nam in martyrologiis aliquando legitur: *Ordinatio N. epiſcopi* vel *epiſcopatus N.* vel *natale epiſcopatus N.* vel *natale cathedræ;* id eſt, S. Petri Anthiochiæ. Quare S. Felix huius nominis primus anno centeſimo ſexageſimo nono die viceſima octaua menſis decembris, quæ in feriam tertiam incidebat, ordinatus eſt. Mitto alia exempla ſuis locis adducenda. Poſt itaqua tria priora eccleſiæ ſæcula in morem inductum, vt ordinationes tam Romanorum pontificum, quam cæterorum epiſcoporum, diebus dominicis vel feſtis ſolemnioribus peragerentur.

(*s*) Leo ep. LXXXI. ad Dioſcorum c. I. tot. (tom. III. conc. p. 1374. 1375.)

(*t*) Gelaſ. ep. IX. ad epiſcop. Lucan. c. XI. vid. not. antec. (n) in textu, pag. 179.

diana, eaque minus canonica, ordinatus fuerit, quemadmodum CORNELIVS [*u*] in epistola sua ad *Fabianum* huius rei eum incusat. Concilium *Laodicenum* in definiendo tempore multo adhuc accuratius est, cum dicit, non oportere ordinationes sub conspectu audientium & catechumenorum [*w*], sed tempore oblationis celebrari. Cuius rei ratio fuit, vt ordinatus eo tempore, quo ipsius ordinatio fieret, vel consecrare vel certe participare sacram eucharistiam posset. Hinc THEODORETVS de *Macedonii* anachoretæ loquens ordinatione, eam [*x*] τῆς μυστικῆς ἱερουργίας προκειμένης, mystici sacrificii, hoc est, sacræ synaxeos tempore factam, dicit. Atque ita EPIPHANIVS *Pauliniani*, fratris *Hieronymi*, ordinationem repræsentat [*y*], quem presbyterum ordinauit, quum in sanctis sacrificiis ad altare ministraret. Sed hoc de tribus superioribus episcoporum, presbyterorum & diaconorum ordinibus præcipue, si non solum, intelligendum est: de reliquis enim perinde erat, quo tempore ordinarentur, dummodo id in ecclesia, durante quadam diuini cultus parte, fieret.

§. IX.

Ecclesia vnicus legitimus ordinationis locus.

Enimuero extra ecclesiam nulla ordinatio legitime fieri poterat. Quamquam hoc discrimen superiores inter & inferiores ordines intercedebat, vti isti intra sanctuarium seu partem altaris, hi autem extra eam conferrentur; in hoc tamen

(*u*) Ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. p 198 Οὓς παραγενομένους ἅτε δὴ ἀνθρώπους ἁπλουστέρους περὶ τὰς τῶν πονηρῶν μηχανάς τε καὶ ῥᾳδιουργίας, συγκλεισθέντας ὑπό τινων ὁμοίων αὐτῷ τεταγμένων ἀνθρώπων, ὥρᾳ δεκάτῃ μεθύοντας καὶ κραιπαλῶντας, μετὰ βίας ἠνάγκασεν εἰκονικῇ τινι καὶ ματαίᾳ χειρεπιθεσίᾳ ἐπισκοπὴν αὐτῷ δοῦναι. Qui quum aduenissent homines simplicioris ingenii, nec in his perditorum hominum artibus ac fallaciis satis triti, eos ille a quibusdam sui similimis, quos ad id comparauerat, inclusos *hora decima* temulentos & crapula oppressos, adumbrata quadam & inani manuum impositione episcopatum sibi tradere per vim coëgit.

(*w*) Conc. Laodic c. V. (tom. I. p. 1497.) Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰς χειροτονίας ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκροωμένων γίνεσθαι.

(*x*) Theodoret. histor relig. c. XIII vid. supra §. III. not (m) pag 172

(*y*) Epiphan. ep. ad Ioan. Hierosol. (tom. II p. 313. a. *Cum ministraret in sanctis sacrificiis*, rursus cum ingenti difficultate tento ore eius *ordinauimus presbyterum* & iisdem verbis, quibus antea suaseramus, impulimus, vt sederet in ordine presbyterii.

vtrique

vtrique conueniebant, vt ecclesia esset locus proprius creandi omnes istos ordines, qui in ecclesiastico quopiam officio versarentur. Quocirca GREGORIVS NAZIANZENVS [z] merito exprobrat *Maximo Cynico*, qui in sedem *Constantinopolitanam* ipse se intruserat, quod exclusus ecclesia in ædibus cuiusdam aulœdi ordinatus fuerit. Quod *Vrsino* etiam, in sedis *Romanæ* petitione cum *Damaso* concurrenti, obiectabatur, quod non in ecclesia [a] sed in obscuro quodam loco basilicæ, cui nomen *Sicinæ*, ordinatus esset.

§. X.

Ordinatio flexis coram altari genibus recepta.

Quod ad ritus in ipso ordinationis actu vsitatos attinet, præter id, quod antea nobis notatum fuit, vbi de quolibet ordine speciatim loquuti sumus, æquum fuerit, generatim de illis nonnulla obseruare. Primum quidem, quod episcoporum, presbyterorum ac diaconorum ordinationes flexo ante altare vtroque poplite recipi consueuerint. Ita auctor qui sub nomine DIONYSII [b] delitescit, rem repræsentat in libro de *hierarchia ecclesiastica*. Et THEODORETVS [c] eiusdem rei tamquam con-

(z) Nazianz. Carm. de vit. (tom. II. p. 15.)
Εἰς γὰρ χοραύλου λυπρὸν οἰκητήριον
Ἀχθέντες οἱ σεμνοί τε καὶ θεῷ φίλοι,
Λαοῦ τ' ἔχοντες τῶν ἀποβλήτων τινάς,
Κυνῶν τυποῦσι τὸν κάκιστον ποιμένα
Κείραντες, οὐ δήσαντες, οὐδὲ σὺν βίᾳ;
Κύων γὰρ ἦν πρόθυμος εἰς τὰ κρείσσονα.
Namque *in choraulæ sordidam ingressi domum*,
Graues, superno & Numini cari viri,
Ac quosdam habentes fæce de vulgi infima,
Cane resecta præsulem signant coma
Nequissimum, haud vi, nec ligatum. nam canis
Ad summa quæque promtus ac feruens erat.

(a) Socrat. lib. IV. c. XXIX. χειροτονεῖται οὐκ ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀποκρύφῳ τόπῳ τῆς βασιλικῆς, καὶ ἐπικαλουμένης Σικίνης.

(b) Dionys. de hierarch. ecclef. c. V. contempl. III. §. 2. p. 364. §. 8. p. 368, 369. (tom. I. edit. Antuerp. MDCXXXIV.)

(c) Theodoret. lib. IV. c. XV. Πάντων τὸν Ἀντίοχον ψηφισαμένων τοῦ θείου διάδοχον, καὶ παρὰ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἀγαγόντων τε καὶ κλῖναι βιασαμένων τὰ γόνατα

suetì

sueti ritus meminit, quando de episcopi cuiusdam ordinatione loquens, eum ad sacram mensam adductum & genua flectere vi coactum esse, dicit.

§. XI.

Ad impositionem manuum & preces data.

Deinde ipse ritus conferendi ordines superiores semper fiebat cum impositione manuum & precibus. Id quod ex HIERONYMO [*d*] patet, quando ait, χειροτονία, *id est ordinatio clericorum, non solum ad imprecationem vocis, sed ad impositionem completur manus: ne scilicet vocis imprecatio clandestina clericos ordinet nescientes.* GREGORIVS quidem NYSSENVS [*e*] miram nobis historiam de ordinatione *Gregorii Thaumaturgi* refert, quem *Phadimus* ecclesiæ *Amasæensium* episcopus solis precibus sine manuum impositione ordinauit: aberat enim fuga in solitudinem ordinationem euitaturus; quo non obstante *Phædimus* ecclesiæ *Neo-Cæsareensis* episcopum eum consecrauit, quod munus postea suscepit. Sed ex viri cuiusdam docti [*f*] coniectura verosimillimum est, quod aliam habuerit ordinationem; sin minus, hæc actio singulare aliquod exemplum, communi regulæ & stabilito ecclesiæ ordini contrarium, haberi debet. *Græci* hanc manus impositionem & χειροτονίαν & χειροθεσίαν appellant, vti in canonibus concilii *Niceni* [*g*] & *Chalcedonensis* videre est. Nonnum-

κ. τ. λ. Cum vniuersi Antiochum successorem patrui elegissent, & ad sacram mensam (i. e. altare) eum adducerent, & *genua flectere* cogerent, cætera.

(*d*) Hieron. lib. XVI. in Iesai. c. LVIII. p. 265. edit. Basil. MDLXV. (tom. V. p. 184 G. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

(*e*) Nyssen. vit. Greg. Thaum. (tom. III. p. 544.) Ὁ Φαίδιμος – ἀντὶ χειρὸς ἐπάγει τῷ Γρηγορίῳ τὸν λόγον ἀφιερώσας τῷ Θεῷ τὸν σωματικῶς οὐ παρόντα. Phædimus – loco manus impositionis Gregorio adhibet sermonem, Deo consecrans eum, qui corpore coram non adesset.

(*f*) Caue histor. litterar. vol. I. p. 94. edit. Lond. (p. 82. edit. Geneu. MDCCXX.) A Phædimo Amaseæ antistite Neo-Cæsareæ episcopus ordinatur, modo plane mirabili & hactenus inaudito. Cum enim Gregorius in solitudinem secesserat, ne a philosophiæ studiis distraheretur animus, & vt Phædimi consilium euitaret, nouas subinde latebras quæreret; Phædimus impetu quodam diuino prouectus, oratione primum ad Deum conuersa, deinde sermone ad Gregorium habito eum, quasi iam præsenti manus imponeret, Deo & ecclesiæ isti episcopum consecrauit. Quam prouinciam, Deo animum eius suauiter disponente, *Gregorius more consueto, vti credi par est, prius ordinatus*, postea lubens suscepit.

(*g*) Concil. Nic. c. XIX. (tom. II. conc. p. 37.) Ἐμνήσθημεν δὲ διακονισσῶν τῶν ἐν τῷ σχήματι ἐξετασθεισῶν, ἐπεὶ μηδὲ χειροθεσίαν τινὰ ἔχουσιν, ὥστε ἐξάπαντος ἐν

quam

quam tamen hæc vocabula inter ſeſe diſtinguuntur, vti in auctore *conſtitutionum*, qui dicit [*h*] πρεσβύτερος χειροθετεῖ οὐ χειροτονεῖ, *Presbyter manum imponit non ordinat;* Vbi manifeſtum eſt, per manus impoſitionem non intelligi ordinationem, ſed aliam quamdam benedictionem eccleſiæ, in qua manuum impoſitio æque vſitata fuerit atque in ordinatione. Neque vero χειροτονία ordinationem in antiquis ſcriptoribus ſemper, etſi vt plurimum, ſignificat; quemadmodum FRONTO DVCAEVS [*i*] aliique viri docti oſtenderunt: ſed interdum nihil denotat amplius, quam deſignationem ſiue electionem: vt cum IGNATIVS phraſi χειροτονῆσαι θεοπρεσβύτην [*k*] vtitur, ad ſignificandam duntaxat electionem ſeu conſtitutionem alicuius tabellarii ad perferendas alio ec-

τοῖς λαϊκοῖς αὐταὶ ἐξετάζονται. Diaconiſſarum meminimus, quæ in habitu quidem cenſentur, quoniam nec vllam habent *manuum impoſitionem*, vt omnino inter laicos ipſæ connumerentur.

Conc. Chalced. c. XV. (tom. IV. conc. p. 763.) Εἰ δέ γε δεξαμένη τὴν χειροθεσίαν, καὶ χρόνον τινὰ παραμείνασα τῇ λειτουργίᾳ, ἑαυτὴν ἐπιδῷ γάμῳ, ὑβρίσασα τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἡ τοιαύτη ἀναθεματιζέσθω μετὰ τοῦ αὐτῇ συναφθέντος. Si poſtquam *ordinatione ſuſcepta* in miniſterio aliquo tempore permanſit (diaconiſſa) ſe ipſam matrimonio tradiderit, Dei gratiæ iniuriam faciens, ea vna cum illo, qui ei coniunctus eſt, anathematizetur.

(*h*) Conſtit. apoſtol. lib. VIII. c. XXVIII.

(*i*) Front. Duc. not. in Chryſoſtom. hom. I. ad pop Antiochen. p. 1. περὶ χειροτονιῶν *de ordinationibus.*] Bixianus interpres verterat *de electionibus*, atque apud profanos quidem ſcriptores χειροτονία, quæ proprie manuum extenſionem ſonat, decretum ſignificat, vel ſuffragiorum lationem, qua in populi comitiis magiſtratus deferebantur, & χειροτονεῖν *per ſuffragia creare*, ſed apud chriſtianos & ſacros auctores peculiariter pro eccleſiaſticorum miniſtrorum ordinatione ſumitur, qui plerique per impoſitionem manuum accipiebant poteſtatem, cætera.

(*k*) Ignat. ep. ad Smyrn. n. XI. Πρέπει εἰς τιμὴν Θεοῦ χειροτονῆσαι τὴν ἐκκλησίαν ὑμῶν θεοπρεσβύτην κ. τ. λ. Decet ad Dei honorem, vt eccleſia veſtra *eligat ſacrum legatum*, cætera.

Id. epiſt. ad Philadelph. n. X. πρέπον ἐστὶν ὑμῖν χειροτονῆσαι διάκονον εἰς τὸ πρεσβεῦσαι ἐκεῖ Θεοῦ πρεσβείαν. Decet vos *eligere diaconum, qui obeat* ibi *legationem* Dei.

Id. ep. ad Polycarp. n. VII. Πρέπει, συμβούλιον ἀγαγεῖν θεοπρεπέστατον καὶ χειροτονῆσαί τινα, ὃν ἀγαπητὸν λίαν ἔχετε καὶ ἄοκνον, ὃς δυνήσεται θεόδρομος καλεῖσθαι. Decet concilium cogere Deo decentiſſimum & *eligere aliquem*, quem valde carum habeatis & impigrum, *qui poterit diuinus curſor appellari.*

clesiæ epistolas. Quod ipsum ideo adnoto, vt lectorem aduersus quorumdam auctorum errores præmuniam, qui ordinationes cum electionibus confundunt, quia inter criticos verborum sensus ita non distinguunt, quemadmodum substrata materia id postulat.

§. XII.

Signum crucis in ordinatione vsurpatum.

Porro obseruandum est, quod sicut a priscis christianis multis occasionibus, ita peculiariter in ordinationibus, signum crucis adhibitum fuerit. Id quod e CHRYSOSTOMO discimus, qui plus vice simplice eius hac occasione mentionem iniicit. *Cum*, inquit, *regeneramur*, (videlicet in baptismo) *crux domini adest; cum sacratissimo alimur cibo, ac in ordine* [*l*] *consecrandi statuimur*, *vbique ac semper id victoriæ insigne nobis adsistit.* In hanc rem SVICERVS [*m*] ex personato DIONYSIO obseruat, quod manuum impositio vocata sit σφραγὶς & ςαυροειδὴς σφραγὶς[*n*], propterea quod signum crucis capiti consecrandi imprimeretur.

§. XIII.

Nulla autem vnctio vel ritus tradendi instrumenta in presbyterorum & diaconorum manus adhibitus.

Quod ad vnctionis ritum attinet, alio iam loco nouitatem eius [*nn*] ostendendi habuimus occasionem; nec minus consuetudinis tradendi vasa quædam sacra in manus ordinatorum. Quam vasorum porrectionem HABERTVS numquam in conferendis su-

(*l*) Chrysostom. hom. LV. in Matth. Κἂν ἀναγεννηθῆναι δέῃ, ςαυρὸς παραγίνεται, κἂν τραφῆναι τὴν μυςικὴν ἐκείνην τροφήν· κἂν χειροτονηθῆναι, κἂν ὁτιῦν ἕτερον ποιῆσαι, πανταχοῦ τοῦτο τῆς νίκης ἡμῖν παρίςαται σύμβολον.

(*m*) Suicer. thesaur. voce σφραγὶς tom. II. p. 1199. Manuum impositio, quæ fiebat ad ordinationem, σφραγὶς, *consignatio* dicebatur, quia, dum manum imponerent capiti, signum crucis etiam in capite consecrandi faciebant. Dionysius Areopagita cap. V. de eccles. hierarchia p. 314. ςαυροειδῆ σφραγῖδα vocat, & pag. 312. explicat mysterium sacerdotalis consecrationis: ἑκάςῳ κ. τ. λ. vid. not. seq. (n)

(*n*) Dionys. de hierarch. eccles. c. V. p. 312 314. edit. Paris. MDCXLIV. (p. 364. edit. Antuerp. MDCXXXXIV.) Ἑκάςῳ αὐτῶν ἡ ςαυροειδὴς ἐνσημαίνεται πρὸς τοῦ τελοῦντος ἱεράρχου σφραγὶς: Vnicuique eorum *signum crucis* a consecrante pontifice *imprimitur*. vid. etiam p. 365. §. 4.

(*nn*) Lib. II. c. XIX §. XVII. vol. I. p. 291.

periori-

perioribus sed inferioribus tantum ordinibus ex præscripto concilii *Carthaginensis* quarti, hanc præcipuam ordinationis eorum partem constituentis, vsitatam fuisse dicit. Quamquam idem HABERTVS [o] & alii quidam genuini huius concilii auctoritatem in dubium vocant, omnes eius canones pro spuriis habentes. Sed hoc tantum ὡς ἐν παρόδῳ.

§. XIV.

Ordinationes osculo pacis finitæ.

Finitis consecrationis ritibus clerici tunc præsentes recens ordinatum osculo pacis [p] consalutare solebant. Atque ita in

(o) Habert. archieratic. p. 323. Martinus Becanus IV. parte de sacram. tract. de ordin. qu. IV. conclusione III. *Impositio manuum videtur esse materia essentialis huius sacramenti & a Christo instituta: porrectio vero instrumentorum videtur esse accidentalis & ab ecclesia introducta. Concilium enim Florentinum in instructione Armenorum solum meminit materiæ accidentalis, quæ ab ecclesia fuit instituta; non autem substantialis, quam Christus præscripsit, quia hæc ex scripturis & antiquis patribus erat satis cognita, non autem illa. Addo, si hoc argumentum valeret, posset ita optime retorqueri: Antiqua concilia non assignant aliam materiam nisi manuum impositionem.* Contra quæ postrema Becani verba, quia proferri possent canones ordinationum concilii IV. Carthaginensis, in quibus porrectionis instrumentorum fit aliqua mentio: monendus est lector, primo fieri mentionem solius manuum impositionis in trium ordinum hierarchicarum, episcopi, presbyteri & diaconi consecratione: porrectionis vero calicis & aliorum instrumentorum in aliorum ordinatione. Secundo, *canones illos primos non esse concilii Carthaginensis* nec temporis illius; sed ex libris ritualibus posterioris sæculi illuc transpositos, vt alibi plenius ostenditur.

(p) Dionys. hierarch. eccles. c. V. p. 367. (p. 364 edit. Antuerp.) Ἑκάστῳ δὲ αὐτῶν ἡ σταυροειδὴς ἐνσημαίνεται πρὸς τοῦ τελοῦντος Ἱεράρχου σφραγὶς, καὶ καθ᾽ ἕκαστον ἀνάρρησις ἱερὰ γίνεται, καὶ τελειωτικὸς ἀσπασμὸς, ἀσπαζομένου παντὸς ἱερατικοῦ παρόντος ἀνδρὸς, καὶ τοῦ τελέσαντος ἱεράρχου τὸν πρός τι τῶν εἰρημένων ἱερατικῶν ταγμάτων ἀποτελεσθέντα. Vnicuique eorum signum crucis a consecrante pontifice imprimitur & singulis sancta prædicatio perficiensque salutatio adhibetur, cunctis præsentibus ecclesiasticis vna cum pontifice consecrante, *consalutantibus illum, qui in aliquem dictorum ordinum sacrorum est cooptatus.*

Constit. apost. lib. VIII c. V. μετὰ τὴν προσευχὴν εἷς τῶν ἐπισκόπων ἀναφερέτω τὴν θυσίαν ἐπὶ τῶν χειρῶν τοῦ χειροτονηθέντος· καὶ τῇ ἕωθεν ἐνθρονιζέσθω εἰς τὸν αὐτῷ διαφέροντα τόπον παρὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, πάντων αὐτὸν φιλησάντων τῷ ἐν κυρίῳ φιλήματι. Post preces vnus ex episcopis offerat hostiam in manus ordinati & mane in solio suo a reliquis episcopis collocetur, *cunctis eum in domino osculantibus.*

loco

loco ad eius officium pertinente collocatus, si esset episcopus vel presbyter, primum sermonem ad populum habebat. Sed hac de re quantum ad episcopos attinet, iam antehac exposuimus; quantum vero ad presbyteros in ecclesia *graeca*, vbi concionari presbyteris erat vsitatius, istiusmodi sermonum exempla reperire lector potest inter homilias CHRYSOSTOMI [q] & GREGORII NYSSENI [r], quas die consecrationis suae recitarunt.

§. XV

Dies ordinationis episcopi anniuersaria solemnitate celebratus.

Non possum, quin vnum adhuc notem, cuius me iam alio loco oportebat meminisse, quia honos erat, ordini episcoporum speciatim exhibitus, nimirum, quod multis in locis dies ordinationis eorum inter dies festos, vertente quouis anno celebrari solitos, relatus fuerit. His diebus cogebantur conuentus ecclesiastici, fiebant sermones ad populum, & omnes solemnitates festi cuiusdam diei adhibebantur. Id quod ex AVGVSTINI patet sermonibus, quorum duo [s] anniuersaria suae ipsius ordinationis die fuerunt recitati; & in alio quodam [t], a SIRMONDO in lucem dato, sub eodem titulo diei anniuersarii consecrationis suae meminit. In quarto quodam itidem de die anniuersario ordinationis *Aurelii* [u] episcopi *Carthaginensis* loquitur, inuitans plebem, vt veniant festumque diem celebrent in basilica *Fausti*, quae nota erat aedes ecclesiastica *Carthagine*. Inter homilias etiam LEONIS episcopi *Romani* tres priores die anniuersario collocationis eius in pontificatu habitae sunt. Et recentior quidam eruditus criticus [w] obseruauit, quod in *Hieronymiano* aliisque quibusdam vetustis martyrologiis nonnumquam, eiusmodi festa annua occurrant, sub titulis *ordinatio episcopi*, & *natale episcopatus* huius illusue antistitis.

(q) Chrysostom. homil. quum presbyter esset designatus tom. IV. p. 953.

(r) Gregor. Nyssen hom. in suam ordinat tom. II. p. 40.

(s) Aug. homil. XXIV. & XXV. ex quinquaginta (tom. X. p. 472 473 sq. edit. Basil. MDLXIX.)

(t) Id hom. XXXIX edit. a Sirmond. tom. XIII p 841.

(u) Id. hom. XXXII. de verb domini: Dies anniuersarius ordinationis domini senis Aurelii crastinus illucescit. Rogat & admonet per humilitatem meam caritatem vestram, vt ad basilicam Fausti deuotissime venire dignemini.

(w) Pagi critic. in Baron ann. LXVII n. XIV. (n. XVIII. edit. Antuerp.) In martyrologio Hieronymiano caetera, vid. supra cap. VI. §. VII. not. (r) pag. 180.

tistitis. Qui dies anniuersarii ordinationis eorum initio sine vllo dubio fuerunt, quos ipsimet, dum viuerent, egerunt, & quorum celebratio post obitum in memoriam eorum continuata fuit. Quo pacto martyrologiis inseri cœperunt, tamquam statæ solemnitates, denotantes ibi non diem natalem, nec emortualem, vt nonnulli falso arbitrantur, sed diem consecrationis eorum atque prouectionis ad thronum episcopalem. Sed hac de re plura, vbi de diebus festis ecclesiæ agendum erit.

LIBRI QVARTI
CAPVT SEPTIMVM
DE COACTIS ET ITERATIS ORDINATIONIBVS.

§. I.

Coactæ ordinationes in ecclesia primitiua creberrimæ.

ANtequam hunc librum finiamus, nonnihil de coactis & iteratis ordinationibus addemus, quippe quæ sæpissime in ecclesia primitiua acciderunt. Antiquitus enim, vbi populares permittebantur electiones, nihil erat populo vsitatius, quam homines vi corripere inuitosque episcopo exhibere ordinandos. Etsi enim, vt SVLPICIVS SEVERVS queritur, officia ecclesiastica prauis ambitionibus appetebantur; erant tamen, qui non minori studio illa auersabantur, quam alii ea ambibant, & quos nihil nisi illata quædam vis ordinationi alicui submittere poterat. Vidimus iam vnum duoue exempla in AVGVSTINO [x] & PAVLINO; & historia ecclesiastica plura nobis suppeditat. Nam, vt ne eorum mentionem iniiciam, qui fugam pararunt, vel se abdiderunt ordinationem ita deuitaturi, vti *Cyprianus* [a], *Gregorius Thaumaturgus* [b], *Augustinus* [c],

(x) Vid. supra cap. II. § VIII. pag. 104.

(a) Pont. vit. Cyprian. Iudicio Dei & plebis fauore, ad officium sacerdotii & episcopatus gradum adhuc neophytus, & vt putabatur nouellus, electus est: -- cum in dilectionem eius & honorem totus populus adspirante Deo prosiliret, *humiliter ille secessit*, antiquioribus cedens & indignum se titulo tanti honoris existimans, cætera.

(b) Gregor. Nyssen. vit. Gregor. Thaumaturg. tom. III, p. 544, conf. supra c. VI. §. XI. not. (e) pag. 184.

(c) Sozom. lib. II. c. XVII. *Τόνγε Ἀθανάσιον φασὶν ἀποφυγεῖν πειραθῆναι, καὶ ἄκοντα*

 Euagri-

Euagrius [*d*] & *Ambrosius* [*e*] fecerunt; erant etiam alii, qui prorsus inuiti ordinabantur; sicut *Nepotianus*, de quo HIERONYMVS narrat, quod quum ab *Heliodoro* auunculo suo presbyter ordinatus esset, gemuerit [*f*] & eiulauerit nec sibi potuerit temperare, quin iram in ordinantem euomeret, quamquam tunc primum & solum id fecerit. *Martinus Turonensis* ecclesiæ episcopus adeo a suscipiendo episcopatu abhorrebat, vt dolo quodam a monasterio suo erui & sub quadam custodia ad ordinationem suam deduci eum oporteret, quemadmodum historia sacra [*g*] tradit. Et *Macedonii* anachoretæ, quam *Flauianus Antiochenæ* ecclesiæ episcopus peragebat, ordinatio adeo inuito eo fiebat, vt non auderet quispiam ei, quid ageretur, exponere, antequam res esset confecta; & quum presbyterum se ordinatum esse intelligeret, furore quodam in *Flauianum* & omnes huius negotii consortes accendebatur, ratus, hanc ordinationem sibi aliam vitæ rationem adlaturam regressumque ad montis verticem & optatam habitationem interclusuram. Ita THEODORETVS in orientalium religiosorum vitis [*h*] historiam enarrat. Et hunc morem his temporibus valde communem fuisse, ex eo apparet, quod de consuetudine, quæ in *Cypro* obtinuerit, dicit EPIPHA-

βιασθῆναι πρὸς Ἀλέξανδρον, τὴν ἐπισκοπὴν ὑποδέξασθαι· Athanasius ipse fugam parauisse dicitur, & *per vim* ab Alexandro *coactus* esse, *vt sacerdotium susciperet*.

(*d*) Socrat. lib. IV. c. XXIII. exeunte. p. 238 Ἐπειδὴ δὲ χρόνῳ ὕστερον καὶ Εὐάγριος ὑπὸ Θεοφίλου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς ἐπισκοπὴν συλληφθεὶς ἀπέφυγεν κ. τ. λ. Postea vero cum & ipse Euagrius ad episcopatum raptus a Theophilo Alexandrinæ vrbis episcopo *aufugisset*, cætera.

(*e*) Paulin. vit. Ambros. Ille quum videret, nihil intentationem suam posse proficere, *fugam parauit*: egressusque noctis medio ciuitatem quum Ticinum se pergere putaret, mane ad portam ciuitatis Mediolanensis, quæ Romana dicitur, inuenitur. - - Qui inuentus cum custodiretur a populo, missa relatio est ad clementissimum imperatorem Valentinianum. - - Pendente relatione iterum fugam parauit, atque in possessione cuiusdam Leontii clarissimi viri aliquandiu delituit. cætera.

(*f*) Hieron. epist. III. epitaph. Nepotian. Presbyter ordinatur. Iesu bone, qui gemitus, qui eiulatus, quæ cibi interdictio, quæ fuga oculorum omnium! Tunc primum & solum auunculo iratus est.

(*g*) Sulpic. Seuer. vit. S. Martin. lib. I. p. 224. (c. IX. p. 312. edit Lips.) Dispositis in itinere ciuium turbis sub quadam custodia ad ciuitatem vsque deducitur. cætera.

(*h*) Theod. histor. relig. c. XIII. vid. supra c. VI. §. III. not. (m) pag. 172.

NIVS

NIVS [*i*], quod qui in iſta prouincia ab epiſcopis ſuis ordinationem euadendi cauſſa profugiſſent, eos ab alio epiſcopo comprehendi & conſecrari, atque ita ad epiſcopos ſuos, a quibus profugi facti, remitti oportuerit. Quod argumento eſt, ordinationes coactas his temporibus conſuetas pariter fuiſſe & licitas.

§. II.

Nulla excuſatio hoc in caſu accepta, niſi quis forte iureiurando, ſe ordinari nolle, conteſtatus eſſet.

Neque vero preces & obſecrationes, quascumque ad ordinationem auertendam in eiusmodi caſibus quis faceret, locum vllum habebant, niſi interpoſito iureiurando ordinationi publice contradiceret. In tali enim caſu libertati ſuæ relinquendus, nec aduerſus tam ſolemnem contradictionem ordinandus erat. Hoc ex quodam BASILII canone manifeſtum eſt, vbi dicitur: *Qui* [*k*] *iurarunt, ſe ordinationem non admiſſuros: ſi eam detrectent, ne cogentur peierare.* Et hoc etiam ex iis colligi poſſe exiſtimo, quæ EPIPHANIVS cum *Pauliniano*, fratre HIERONYMI, tali occaſione ſe egiſſe narrat. Fugiſſe eum, dicit, ab epiſcopo ſuo metu ordinationis, ſed diſpenſatione Dei eo vbi ipſe fuerit, veniſſe. *Quum igitur*, inquit, EPIPHANIVS [*l*], *celebraretur collecta in eccleſia villæ, quæ eſt iuxta monaſterium noſtrum, ignorantem eum & nullam penitus habentem ſuſpicionem per multos diaconos apprehendi iuſſimus & teneri os eius, ne forte liberari ſe cupiens adiuraret nos per nomen Chriſti, & primum diaconum ordinauimus, proponentes ei timorem Dei & compellentes vt miniſtraret.* Et paullo poſt pergit: *Quum miniſtraret in ſanctis ſacrificiis, rurſus eum ingenti difficultate tento ore eius ordinauimus presbyterum,* cætera. Quo ipſo videtur indicare, ſi per nomen Chriſti eum adiurare ſiuiſſet, ordinationem illius ſe tentare non potuiſſe: nihil autem niſi iſtiusmodi adiuratio immunitatem ipſi dare potuiſſe videtur. Et hoc iterum argumento eſt, quod his

(*i*) Epiphan. epiſt. ad Ioan. Hieroſol Multi epiſcoporum communionis noſtræ & presbyteros in noſtra ordinauerunt prouincia, *quos nos comprehendere non poteramus*, & miſerunt ad nos diaconos & hypodiaconos, quos ſuſcepimus cum gratia.

(*k*) Baſil. ep. canon. ad Amphiloch. c. X. (tom. II. conc. p. 1727.) *Οἱ ὀμνύοντες μὴ καταδέχεσθαι τὴν χειροτονίαν, ἐξομνύμενοι, μὴ ἀναγκαζέσθωσαν ἐπιορκεῖν.*

(*l*) Epiph. epiſt. ad Ioann. Hieroſol.

tempo-

temporibus inuitos ordinari licuerit, & eorum ordinatio legitima & non minus, quam cæteræ omnes, valida fuerit.

§. III.

Hæc consuetudo postmodum legibus imperialibus & canonibus ecclesiasticis prohibita.

Proxime autem insequuto æuo hæc consuetudo propter varia, quæ ex ea nasci obseruabantur, incommoda, prohibita fuit. LEO & MARCIANVS imperatores tulerunt legem multumque de ista consuetudine abroganda laborarunt. Decreuerunt enim, neminem inuitum [m] esse ordinandum. *Ad suscipiendum*, inquiunt, *clericatus officium vnicuique nos optionem dedimus, non legem: quia quamlibet sanctum onus, vt volentibus patimur imponi ita ab inuitis iubemus arceri. Nonnullorum enim persuasio sacerdotum reluctantibus istud onus imponit, vt improuidas mentes, violentiæ intercedentis offensa, ad odium piæ religionis instituat. Eo ergo licentiam huius præsumtionis excludimus, vt si quispiam probatus fuerit vi coactus, sub contumelia publica clericatus officia suscepisse spontaneis accusationibus, vel si ipse voluerit allegare perpessa, licentiam commodemus apud iudices competentes huiusmodi admissa damnare: vt si inter leges obiecta constiterint decem libras auri archidiaconus cogatur inferre ei, qui pertulerit exsoluendas: dehinc si ille desistit, accusatoribus, censibus & ciuitatis ordini profuturas. Illo suæ reddito voluntati, qui coactus non potuit consecrari. Et quia ab eiusmodi ausu nec episcopum a verecundia esse conuenit alienum, ad apostolicæ sedis deuocetur antistitem. In illa reuerendissima sede notam illicitæ præsumtionis incurrat.* Secundum hanc legem *Ioanni* ecclesiæ *Rauennatis* episcopo, qui tale quid faciendo deliquerat, SIMPLICIVS [n] episcopus *Romanus* an. CCCCLXXXII. priuationem potestatis ordinandi minatus est. Et concilium *Aurelianense* tertium [o] ann. DXXXVIII. pro ecclesiis *Gallicanis* decreuit, vt *episcopus, qui inuitum vel reclamantem præsumsisset ordinare, annuali pænitentiæ subditus missas facere non præsumeret.* Tantum regulæ & consuetudines ecclesiasticæ sequentis sæculi ab iis, quæ in præcedenti obtinuerunt, discreparunt.

(m) Leo nouel. II. in append. cod. Theodos. p. 34.

(n) Simplic. ep. II. ad Ioan. Rauennat. (tom. IV concil. p. 1069.) Denuntiamus, quod si posthac quidquam tale præsumseris & aliquem seu episcopum seu presbyterum, seu diaconum, *inuitum* facere forte credideris, *ordinationes tibi* Rauennatis ecclesiæ vel Aemiliensis *noueris auferendas.*

(o) Conc. Aurel. III. c. VII. (tom. V. concil. p. 297.)

§. IV.

§. IV.

Epiſcopus tamen inuitus ordinatus ſtationem ſuam relinquendi non habebat priuilegium.

Notandum vero eſt, poſt factam hanc emendationem diſcrimen aliquod inter coactam epiſcopi alicuius, & inferioris cuiusdam clerici, presbyteri, diaconi, aut cuiusuis alius ordinationem obſeruandum eſſe. Quamquam enim ante memoratæ leges imperatoriæ omnibus inferioribus clericis in hunc modum ordinatis libertatem commodabant officium ſuum, quod adhibita vi illis impoſitum erat, deſerendi, ſi ipſis ita placeret, & vitam ſæcularem rurſus amplectendi; epiſcopis tamen hoc priuilegium abſolute [p] denegabant, decernentes, ordinationem eorum ratam & firmam manere, nec vlla actione, quam conſecratoribus ſuis intenderent, inanem reddi vel abrogari oportere. Quod ipſum antiqua eccleſiæ regula fundatum videtur, quæ in concilio *Antiocheno* [q] memorata ac in concilio *Chalcedonenſi* confirmata [r] fuit in hanc ſententiam: *Si quis epiſcopus accepta ordinatione & manuum impoſitione epiſcopi & populo præeſſe iuſſus, munus non ſuſceperit, nec vt ad ſibi concreditam eccleſiam proficiſcatur, perſuaderi poſſit, is ſit excommunicatus, donec coactus ſuſcipiat, vel perfecta ſynodus epiſcoporum prouincialium de ipſo aliquid decernat.* Quod decretum violentiæ vſionem in compellendo homines ad onus epiſcopalis functionis ſubeundum comprobare videtur; idque ſecundum aliam LEONIS & ANTHEMII legem in codice *Iuſtinianeo* [s], quæ hoc in requiſitis epiſcopi cuiusdam ponit, vt tantum abſit, vt munus ambiat, vt potius quæri & ad illud ſuſcipiendum eum compelli oporteat. Hæ erant olim leges eccleſiæ & imperii de coactis ordinationibus.

(p) Leo nouel. II. ibid. *Si* qui ſane *epiſcopus inuitus fuerit ordinatus*, hanc conſecrationem nulla violari accuſatione permittimus

(q) Conc. Antioch. c. XVII. (tom. II. p. 569.) Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροθεσίαν ἐπισκόπου λαβὼν, καὶ ὁρισθεὶς προεστάναι λαοῦ, μὴ καταδέξοιτο τὴν λειτουργίαν, μηδὲ πείθοιτο ἀπιέναι εἰς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν, τοῦτον εἶναι ἀκοινώνητον, ἕως ἂν ἀναγκασθεὶς καταδέξοιτο, ἢ ὁρίσοι τι περὶ αὐτοῦ ἡ τελεία σύνοδος τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐπισκόπων.

(r) Conc. Chalced. act. XI. (tom. IV. conc. p. 691.)

(s) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. de epiſcop. leg. XXXI. Tantum ab ambitu debet eſſe ſepoſitus, *vt quæratur cogendus*, rogatus recedat, inuitatus effugiat; ſola illi ſuffragetur neceſſitas excuſandi.

§. V.

Ordinationes iteratæ generatim damnatæ.

De ordinationibus iteratis, antequam ad quæstionem, quæ ad eas attinet, respondeamus, notandum est, quod distinguendum sit inter ordines, qui legitime & canonice a viris, in ecclesia iusto titulo condecoratis, collati, & eos, qui præter canones a viris, auctoritate destitutis vel ab hæreticis & schismaticis extra ecclesiam, dati fuerunt. Qui ordines modo regulis ecclesiæ conuenienti dati essent, illi non secus ac baptismus indelebilem quemdam characterem impressisse credebantur, vt adeo nulla vnquam occasione eos iterari necesse esset; quid? quod istiusmodi iteratio pro actione criminali haberetur. Concilium *Carthaginense* tertium plenariæ synodi *Capuensis* vestigiis insistens, decreuit, quod æque illicitum sit [t] baptismum iterare atque ordinationes. Et *canones* sic dicti *apostolici* [u] & ordinantem & ordinatum, qui vel dederit vel receperit secundam ordinationem officio deiici iubent. AVGVSTINVS [w] in ecclesia catholica licere negat, vel ordinationem iterari vel baptismum: neminem enim ordinationem suam [x], tamquam internum characterem & virtutem, perdere, licet ob aliquam culpam ab officii

(t) Conc. Carth. III. c. XXXVIII. (tom. II. p. 1172.) Illud suggerimus, mandatum nobis, quod etiam in Capuensi (al. Capsensi) plenaria synodo videtur statutum: *non liceat fieri* rebaptizationes & *reordinationes*, vel translationes episcoporum.

(u) Can. apost. LXVII. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος δευτέραν χειροτονίαν δέξεται παρά τινος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας. εἰ μήγε ἄρα συσταίη, ὅτι παρὰ αἱρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν· τοὺς γὰρ παρὰ τῶν τοιούτων βαπτισθέντας ἢ χειροτονηθέντας, οὔτε πιστοὺς, οὔτε κληρικοὺς εἶναι δυνατόν. *Si quis* episcopus, vel presbyter, vel diaconus *secundam ordinationem ab alio susceperit, deponatur & ipse & qui ordinauit*, nisi vtique constiterit, quod ab hæreticis ordinationem habeat. Qui enim ab eis baptizati & ordinati sunt, vt fideles vel clerici sint, fieri non potest.

(w) Aug. cont. Parmen. lib. II. c. XIII. (tom. VII. p. 41. edit. Basil. MDLXIX.) Nulla ostenditur caussa, cur ille, qui ipsum baptismum amittere non potest, ius dandi amittere possit. Vtrumque enim sacramentum est: & quadam consecratione vtrumque homini datur, illud cum baptizatur, istud cum ordinatur: ideoque *in catholica vtrumque non licet iterari.*

(x) Id. de bon. coniug. c. XXIV. (tom. VI p. 809) *Manet in illis ordinatis sacramentum ordinationis;* & si aliqua culpa quisquam ab officio remoueatur, sacramento Domini semel imposito non carebit cætera.

ficii administratione remoueatur. Idem testatur OPTATVS [y], *Donatum* in concilio *Romano* sub *Melciade* propter iteratam episcoporum, persequutionis tempore lapsorum, ordinationem condemnatum esse commemorans; quod hoc ab ecclesiæ catholicæ consuetudine alienum esset. Et alii [z] *Arianis* eamdem culpam adsignant, quod catholicis episcopis ad se venientibus secundam ordinationem tribuerint.

§. VI.

Conditio a Cæciliano Donatistis *oblata examinatur.*

In OPTATO quidem locus de *Cæciliano*, *Carthaginensis* ecclesiæ episcopo, habetur, qui primo intuitu videtur dicere, quod *Cæcilianus* secundæ ordinationi se submittere voluerit. OPTATVS [a] enim a *Cæciliano Donatistis* mandatum dicit, vt si a *Felice* minus recte ordinatus esset, vti quidem illi existimarent, ipsi venirent & se tamquam adhuc diaconum ordinarent. At AVGVSTINVS, qui fortassis *Cæciliani* mentem melius perspexit, [b] hoc ab eo dictum

(y) Optat. lib. I. p. 44. edit. Par. MDCXXXI. (p. 27. edit. Par. MDCLXXIX.) In Donatum sunt hæ sententiæ latæ: Quod confessus sit rebaptizasse & *episcopis lapsis manum imposuisse: quod ab ecclesia alienum est.*

(z) Vid. Vales. not. in Sozom. lib. VI. c. XXVI. Arriani non solum rebaptizabant catholicos, sed etiam clericos eorum ad se venientes iterum ordinabant. Cuius rei insigne exemplum habemus in libello precum Marcellini presbyteri p. 81. sub finem: *Hic est egregius & sanctissimus ille episcopus, qui cum fuisset primum a catholicis episcopis ordinatus episcopus, postea ab impio Georgio in laicorum numerum redactus, nihilominus ab ipso Georgio episcopus ordinatus est in vexatione fidelium;* & paullo post: *Nisi quia atrocius gessit Theodorus, cum de episcopo catholico sit laicus, piam damnans fidem & subscribens Arrianæ impietati, vt ab heretico iterum episcopus ordinaretur.* Idem quoque testatur Hieronymus in chronico, de Cyrillo Hierosolymitano loquens. *Cyrillus*, inquit, *cum a Maximo fuisset presbyter ordinatus, & post mortem eius ita ei ab Acacio episcopo Cæsariensi & ceteris Arrianis episcopatus promitteretur, si ordinationem Maximi repudiasset, diaconus in ecclesia ministrauit.* In quo Arriani Donatistas videntur imitati, qui vtrumque factitarunt.

(a) Optat. lib. I. p. 41. (p. 20.) A Cæciliano mandatum est, vt si Felix in se, sicut illi arbitrabantur, nihil contulisset, ipsi tamquam diaconum ordinarent Cæcilianum.

(b) August. breuic. collat. die III. c. XVI. (tom. VII. p. 784. edit. Basil. MDLXIX.) Dixerunt etiam scripsisse Optatum, quod Cæcilianus dixerit, si traditores sunt, qui me ordinauerunt, ipsi veniant & ordinent me. Quod quidem si dictum est, ideo dici potuit, ad illos deridendos, quibus hoc mandasse perhibetur, quo-

putat esse ad illos deridendos; non quod secundæ alicui ordinationi se submittere voluisset, certo enim sciisse *Cæcilianum*, quod *Felix* & reliqui, qui se ordinassent, non traditores essent, quemadmodum ipsos conuiciarentur. Vt adeo nullum iteratæ ordinationis exemplum eorum in ecclesia habeamus, qui legitime fuerunt ordinati: quia, vt THEODORETVS [c] loquitur, *οὐ δυνατὸν δὶς τὴν αὐτὴν ἐπιτεθῆναι χειροτονίαν, fieri non potest, vt bis eadem fiat manuum impositio.* Vnde nec in translatione episcoporum ex ecclesia alia in aliam de vlla noua ordinatione, sed tantum de inthronisatione seu institutione, tamquam noua relatione in presbyterorum & diaconorum album, legimus, vbi ex alia ecclesia adsumti & in alia constituti fuerunt. CYPRIANVS, quum *Numidicum* ex alia ecclesia, vbi antea fuerat presbyter, in suam ipsius ecclesiam a se adsumtum esse narrat, non nouam ordinationem, sed nomen [d] tantum & sedem inter presbyteros *Carthaginenses* ei se dedisse, dicit. Et hæc constans ecclesiæ consuetudo fuit in eiusmodi casibus, quidquid etiam contrarium indicare videatur.

§. VII.

Schismatici nonnumquam iterum ordinati.

De iis, qui extra ecclesiam ab episcopo schismatico vel hæretico ordinati erant, res paullo aliter se habebat. Nam ecclesia non semper eorum ordinationes comprobabat, sed interdum disciplinam tuendi erroresque illorum detestandi caussa, nouam eos recipere ordinationem iubebat. Hoc decretum fuit a magno concilio *Nicæno* in caussa episcoporum ac presbyterorum, quos *Meletius* schismaticus in *Aegypto* ordinarat, posteaquam a metropolitano suo *Alexandrino* munere fuerat exutus. Non admittendi erant ad vllum ministerium in ecclesia catholica, nisi prius *μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντες sanctiore ordinatione* [e]

niam certus erat, ordinatores suos non esse traditores. Non enim ait, quia traditores sunt, sed, si traditores sunt cætera.

(c) Theod. histor. relig. c. XIII. conf. supra c. VI. §. III. not. (m) p. 172

(d) Cyprian. ep. XXXV. al. XL. Admonitos nos & instructos sciatis dignatione diuina, vt Numidicus *presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero* & nobiscum sedeat in clero.

(e) Ep. synod. ap. Socrat. lib. I. c. IX. Τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας, μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας κοινωνῆσαι ἐπὶ τούτοις ἐφ', ὥστε ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργίαν, δευτέρους δὲ εἶναι ἐξάπαντος πάντων τῶν ἐν ἑκάστῃ παροικίᾳ τε confir-

confirmati, vt concilium in epistola sua ad ecclesiam *Alexandrinam* id exprimit. Huic decreto morem gesturus *Theodorus* episcopus vrbis *Oxyrinchi* presbyteros partis *Meletii* ad ecclesiam redeuntes denuo ordinabat, sicut VALESIVS [*f*] e libello precum MARCELLINI, quem obtulit *Theodosio* imperatori, demonstrat: & alii viri docti [*g*] idem sentiunt. In quibusdam tamen casibus ecclesia episcoporum & presbyterorum receptioni adsentiebat, ad accipiendam nouam ordinationem eos non compellens; sicvt in *Africa*, AVGVSTINO [*b*] adfirmante, moris erat, ordinatio-

καὶ ἐκκλησίας ἐξεταζομένων, τῶν ὑπὸ τοῦ τιμιωτάτου καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου προκεχειρισμένων. Ii, qui ab ipso (Meletio) constituti sunt, *sanctiore ordinatione confirmati*, ad communionem admittantur, ea lege, vt honorem quidem ac ministerium suum retineant; secundo tamen semper loco sint ab iis omnibus, qui in vnaquaque paroecia & ecclesia versantur a carissimo collega nostro Alexandro prius ordinati. vid. etiam Theodoret. lib. I. c. IX.

(*f*) Vales. not. in Theodor. lib I. c. IX. Falsum est, quod adferunt viri doctissimi, ecclesiam illis temporibus non probasse reordinationes episcoporum & presbyterorum. Certe Marcellinus presbyter in libello precum, quem obtulit Theodosio imperatori, diserte testatur, Theodorum catholicum episcopum vrbis Oxyrinchi reordinasse presbyteros partis Meletii. Sic enim scribit pag. 83. *Sane hinc vult se catholicum videri, quod & ipse quosdam nunc presbyteros seu diaconos Apollonii facit sumsit quodam laicos, & eos iterum ordinat, vt videatur turpissimae istius ordinationis vicem referre, quam passus est.* Theodorus igitur catholicus cum Meletianos presbyteros iterum ordinauit, in eo sequutos videtur decretum synodi Nicaenae.

(*g*) Du Pin biblioth. cent. IV. p. 251. edit. Anglic. Lond. MDCXCII. (tom. II. p. 557. not. i. edit. Paris. MDCXCII.) Vulgo contendunt hanc manuum impositionem, quae a patribus concilii vocatur *μυστικωτέρα χειροτονία*, fuisse tantum caerimoniam; sed optime probatum est a doctissimo Valesio, *hanc esse nouam ordinationem*; idque hac voce proprie innuitur.

(*b*) August. contr. Parmen. lib. II. c. XIII. (tom. VII. p. 41. edit. Bas. MDLXIX.) Si visum est opus esse, vt eadem officia gererent, quae gerebant, non sunt rursus ordinati, sed sicut baptismus in eis, ita ordinatio mansit integra. caetera.
Vid. contr. Crescon. lib. II. c. XI. (tom. VII. p. 226. cit. edit.) Quamuis cum apud vos ordinantur, non super eos inuocetur nomen domini sed Dei: *tamen* ita *suscipiuntur*, vt videtur paci & vtilitati ecclesiae conuenire.
It. Epist. L. p. 87. vid. not. seq. (l) p. 198
Ep. CLXII. p. 279. (p. 767. edit. Altdorf. p. 732. edit. Basil.) Qualis ipsius beati Melciadis vltima est prolata sententia, quam innocens, quam integra, quam prouida atque pacifica, qua neque collegas, in quibus nihil constiterat, de collegio suo ausus est remouere &, *Donato solo, quem totius mali principem inuenerant, maxime culpato, sanitatis recuperandae optionem liberam caeteris fecit, paratus communicatorias litteras mittere, etiam iis, quos a Maiorino ordinatos esse constaret, &c.*

nem *Donatistarum* comprobare eosque ad ministerium, in quacumque statione ante reditum suum ad ecclesiæ communionem ministrassent, admittere, ordinatione eorum nihilo magis, quam ipsorum baptismo, repetita. Hoc in diuersis scriptorum suorum partibus repetit. Atque ita rem se habuisse, tum ex conciliorum *Africanorum* [*i*] canonibus, tum ex concessionibus in collatione *Carthaginensi* [*k*] factis apparet, vbi proponebatur, futurum, vt *Donatistæ* honoribus ac dignitatibus fruerentur, si ad catholicæ ecclesiæ vnitatem redire vellent. Hoc antea in concilio *Romano* sub *Melciade*, in quo *Donatistæ* primum audiebantur, definitum erat. Ibi enim, vti AVGVSTINVS auctor est [*l*], decretum fuerat, damnato vno *Donato* auctore schismatis, reliquos omnes licet extra ecclesiam ordinatos, si resipiscerent, in iisdem officiis ac honoribus recipiendos esse, quibus antea ornati fuissent. Vt adeo disciplinæ seueritas hoc intuitu vel acueretur vel mitigaretur, prout ecclesiæ vtilitas necessitasue id requirere videbatur.

§. VIII.

Hæretici etiam redeuntes ad ecclesiam in quibusdam locis.

Homines ab hæreticis ordinatos accipiendi ratio prorsus eadem fuit. Quidam canones eos omnes sine vlla exceptione iterum ordinari iubent. Ita res se habuit in ecclesia *græca*, quo tempore *canones* sic dicti *apostolici* facti sunt. Idem enim canon [*m*], qui ordinationes iteratas in ecclesia fieri prohibet, eos excipit, qui ab hæreticis fuerint ordinati; ordinationem eorum vanam pronuntians, eosque iubens denuo ordinari.

(*i*) Cod. can. Afric. c. LXIIX. (tom. II. concil p. 1092.) Placuit - vt & ipsi Donatistæ, quicumque clerici correcto consilio ad catholicam vnitatem transire voluerint, secundum vniuscuiusque episcopi catholici v luntatem, atque consilium, qui in eodem loco gubernat ecclesiam; si hoc pac. hristianæ prodesse visum fuerit, *in suis honoribus suscipiantur*, sicut prioribus ejusdem diuisionis temporibus factum esse manifestum est, vid. etiam c. LXIX.

(*k*) Collat. Carth. die I. c. XVI. (tom. II. concil p. 1352. c.) Sic ecclesiæ nobiscum teneant vnitatem, vt non solum viam salutis inueniant, sed *nec honorem episcopatus amittant*.

(*l*) Aug. ep. L. ad Bonifac. p. 87. (p. 218. edit. Basil. MDLXIX. p. 233. edit. Altdorf.) Damnato vno quodam Donato, qui auctor schismatis fuisse manifestatus est, cæteros correctos, etiamsi extra ecclesiam ordinati essent, in suis honoribus suscipiendos esse censuerunt.

(*m*) Can. apost. c. LXVII. vid. supra §. V. not. (u) pag. 194

dinari.

dinari. Et hæc generatim omnium earum ecclesiarum sæculo tertio praxis erat, quæ baptismum ab hæreticis datum validum esse, negabant. Multo enim maiori animi contentione ordinationibus eorum valorem abiudicabant. Hinc FIRMILIANVS, qui hac erat opinione, narrat, concilium *Iconiense* [n] ann. CCLVI. decreuisse, hæreticis nec baptizare licere nec ordinare; immo vero nonnulli eorum, qui hæreticorum baptismum admittebant, ordinationes tamen eorum constanter reiiciebant; sicut *Innocentius* episcopus *Romanus* [o], qui ab *Arianis* aliisque hæreticis ordinatos a dignitatibus in ecclesia catholica arcendos esse statuebat, etsi baptismum eorum in nomine patris, filii & spiritus sancti perfectum, ratum esse permittebat. Alio loco [p] antiquam ecclesiæ *Romanæ* regulam fuisse dicit, istiusmodi ordinationes omnes abolere & irritas declarare; quamquam in quibusdam locis eas admissas esse, fateatur; *Anisium* enim episcopum *Thessalonicensem* vna cum episcopis suis prouincialibus statuisse, recipiendos esse eos, quos *Bonosus* episcopus hæreticus *Macedoniæ* ordinasset; ne ab eius partibus porro starent, ac fieret non mediocre offendiculum ecclesiæ. *Liberius* non solum episcopos *Macedonianos* in communionem recipiebat, sed eis etiam in officio manere permittebat, quum fidei synodi *Nicanæ* subscriberent, pristinis hæresibus suis damnatis; sicut SOCRATES [q],

(n) Firmilian. ep. LXXV. ap. Cyprian. p. 221 (edit. Paris. MDCLXVI. p. 146. it. tom. I. concil. p. 754. b.) *Hæretico sicut ordinare non licet*, nec manum imponere; ita nec baptizare.

(o) Innoc. ep. XVIII. ad Alexandr. c. III. (tom. II. concil. p. 1269.) *Arianos* cæterasque huiusmodi pestes, quia eorum laicos conuersos ad dominum sub imagine pœnitentiæ ac sancti spiritus sanctificatione per manus impositionem suscipimus, *non videtur clericos eorum cum sacerdotii aut ministerii cuiuspiam suscipi debere dignitate*; quoniam quibus solum baptisma ratum esse permittimus, quod vtique in nomine patris, & filii & spiritus sancti perficitur, nec Spiritum S. eos habere ex illo baptismate illisque mysteriis arbitramur: quoniam cum a catholica fide eorum auctores descisecerent, perfectionem spiritus, quam acceperant, amiserunt.

(p) Id. ep. XXII. ad episc. Maced. c. V (ibid. p. 1274.) Anisii quondam fratris nostri, aliorumque consacerdotum summa deliberatio hæc fuit, *vt quos Bonosus ordinauerat, ne cum eodem remanerent ac fieret non mediocre scandalum ecclesiæ, ordinati reciperentur.* - - Iam ergo quod pro remedio ac necessitate temporis statutum est, constat primitus non fuisse.

(q) Socrat. lib. IV. c. XII. tot.

& SOZO-

& SOZOMENVS [r], nec non BASILIVS [s] aliique testificantur. In *Gallia*, *Clodouco* regnante, moris fuit, clericis *Arianis* ad fidem catholicam redeuntibus manus denuo imponere, vti ex concilio *Aurelianensi* primo constat, quod hac de re eiusmodi decretum [t] fecit. Sed hoc fortassis non nouam ordinationem indicat, sed gratiæ duntaxat conciliationem, manuum impositione declaratam, quali pœnitentes in absolutione impertiri solebant. Sin minus, ecclesiam probat diuersa agendi ratione in hoc casu vti consueuisse, prout nimirum e re sua omnium optime futurum iudicauerit; interdum ad custodiendam disciplinam & errores vlciscendos ordinationes irritas & inualidas declarando; nonnumquam, ad auertendas maiores animorum offensiones populumque dispersum vna cum ductoribus suis ad catholicæ fidei vnitatem eo felicius reducendum, ratas eas esse permittendo. Quo intuitu concilium generale *Ephesinum* [u] de

(r) Sozom. lib. VI. c. X. Ἀποκηρύξασι πᾶσαν αἵρεσιν ἐναντιουμένην τῇ πίστει τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου -- ὡς δὲ τούτων ἔγγραφον ὁμολογίαν αὐτῶν ἔλαβε Λιβέριος, ἐκοινώνησεν αὐτοῖς. Omnem hæresin fidei Nicæni concilii aduersantem reiecerunt -- harum rerum confessionem scriptis proditam cum Liberius ab ipsis accepisset, cum eis communicauit.

(s) Basil. ep LXXIV. ad episcopos occident (tom. III p. 125. c.) Οὕτως ἀπελαθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς, διὰ τὸ ἐν Μελιτινῇ προκαθῃρῆσθαι, ὁδὸν ἑαυτῷ τῆς ἀποκαταστάσεως ἐπενόησε, τὴν εἰς ὑμᾶς ἄφιξιν· καὶ τίνα μὲν ἔστιν, ἃ προστάθη αὐτῷ παρὰ τοῦ μακαριωτάτου ἐπισκόπου Λιβερίου, τίνα δὲ, ἃ αὐτὸς συνέθετο, ἀγνοοῦμεν· πλὴν ὅτι ἐπιστολὴν ἐκόμισεν ἀποκαθιστῶσαν αὐτὸν, ἣν ἐπιδείξας τῇ κατὰ Τύανα συνόδῳ, ἀποκατέστη τῷ τόπῳ. Ita episcopatu deiectus (Eustathius) propterea quod iam Meletinæ depositus esset, viam sibi ipsi, per quam resti tueretur, excogitauit, eam videlicet, vt ad nos proficisceretur. *Quæ vero sint illi a beatissimo episcopo Liberio proposita, & ad quæ consensit*, nobis clam est: nisi quod *epistulam attulit, per quam restitueretur*: eam vbi synodo Tyanensi exhibuit, in suum locum restitutus est.

(t) Conc Aurel. I. c X. (tom. IV. conc. p 1406.) De hæreticis clericis, qui ad fidem catholicam plena fide ac voluntate venerint -- id censuimus obseruari, vt si clerici fideliter conuertuntur & fidem catholicam integre confitentur, vel ita dignam vitam morum & actuum probitate custodiunt, officium, quo eos episcopus dignos esse censuerit, *cum impositæ manus benedictione* suscipiant.

(u) Conc. Ephes. act. VII. decret. contr. Messalianit. (tom. III. conc. p. 809.) Placuit, *vt* omnes, qui per vniuersam prouinciam hæretici *Messaliani* vel Euthusiastæ sunt, vel de eius hæreseos morbo suspecti, siue clerici siue laici sint, conueniantur: & si quidem anathematizauerint, iuxta ea, quo in prædicta synodo scripto pronuntiata sunt, in scriptis; si clerici fuerint, *maneant clerici*; si laici ad communio-

Messa-

Messalianis, qui & *Euchetæ* & *Enthusiastæ* appellabantur, definiebat, si qui ex eorum clericis ad ecclesiam redire & pristinos errores suos in scriptis damnare vellent, eos in eadem statione, quam habuissent antea, mansuros; quod si renuerent, fore, vt & a clero & a gradu & a communione ecclesiæ arcerentur. Simile decretum concilium *Nicænum* [w] in gratiam clericorum *Novatianorum* fecisse creditur, impositione manuum, reconciliatæ concordiæ teste, per absolutionem non ordinationis iterationem eis adiudicata. Neque vero quicquam est certius, quam quod patres *Africani Donatistas* ita tractarint; AVGVSTINVS præsertim in omnibus scriptis suis non minus pro valore ordinationis quam pro valore baptismi hæreticorum loquitur; & porro dicit, quod, si ecclesiæ [x] expedire iudicet, vt episcopis de parte *Donati* ad ecclesiam redeuntibus ministrare non permittat, hoc ipso tamen ordinationem eorum validam esse, non neget, sed eam sartam tectam manere statuat. Et hoc est, quod AVGVSTINVS intelligit per *sacramenta ordinationis*, vt verba eius habent, seu indelebilem characterem hac ipsa impressum; quod, etiamsi quis apostata fiat, vel ob crimen aliquod ab officio ad tempus vel in perpetuum remoueatur, & ecclesia tamen ipsum, pœnitentia acta & præstita satisfactione, ad ministerium rursus admittendum iudicet, nouam ei ordinationem nihilo magis, quam nouum baptismum conferri necesse sit; quum vtriusque character integer maneat. Hæc ecclesiæ *Africanæ* & plerarumque aliarum, tempore AVGVSTINI, doctrina fuit atque consuetudo.

---

nem admittantur. Quod si renuerint anathematizare, si presbyteri vel diaconi fuerint, vel in alio quopiam gradu ecclesiæ, excidant & a clero, & a gradu, & a communione: laici vero anathematizentur.

(w) Concil. Nicæn. c. VIII. (tom. II. p. 32.) Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς καθαρούς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε χειροθετουμένους αὐτοὺς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. De his, qui se Catharos, id est puros, quandoque nominant, ad catholicam autem ecclesiam accedunt, sanctæ magnæ synodo visum est, vt *impositis eis manibus sic in clero maneant.*

(x) Aug. contr. Parmen. lib. II. c. XIII. Cum expedire hoc iudicatur ecclesiæ, vt præpositi eorum venientes ad catholicam societatem, honores suos ibi non administrent; non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur, sed manent super eos.

LIBER QVINTVS
DE PRIVILEGIIS, IMMVNITATIBVS ET REDITIBVS CLERICORVM IN ECCLESIA PRIMITIVA:

CAPVT PRIMVM
EXEMPLA QVAEDAM REVERENTIAE, QVAM SIBI MVTVO EXHIBVERVNT CLERICI.

§. I.

Clerici fratribus suis necessitate quadam vrgente peregrinantibus victum præbere debebant.

QVando de necessariis clericorum requisitis & diuersis consuetudinibus, in ipsorum designatione ad munera ecclesiastica obseruatis, hactenus edisseruimus: expediet iam proximo loco de reuerentia atque honore exponere, qui officii, quod gerebant, intuitu exhibitus eis fuit. Sub quo capite comprehendemus, quidquid ad priuilegia, exemtiones, immunitates & reditus veterum clericorum attinet. Nonnulla specialiora honoris, huic vel illi ordini peculiaris, signa iam recensita sunt, vbi de his ordinibus actum fuit: Nunc autem ea enarrabimus, quæ magis vniuersalia fuerunt & omnibus ordinibus communia. Atque heic non incommodum erit, primo loco de officio blandaque accipiendi & tractandi hospites ratione non nihil dicere, quam antiqui clerici inter se mutuo inire debuerint. Cuius rei duo vel tria exempla obseruasse, in præsenti suffecerit. Primum quidem, vbicumque vrgente quadam necessitate peregrinabantur, a fratribus suis de clero in omnibus locis e publicis ecclesiæ reditibus foueri & ali eos oportebat; & flagitio vertebatur episcopo vel alii cuidam clerico, ecclesiæ hospitalitatem repudiare ab alioque eam accipere. SOCRATES & SOZOMENVS [a] historici *Epipha-*

(*a*) Socrat. lib. VI. c. XII. *τὴν μὲν προτροπὴν Ἰωάννου ἐξέκλινε, Θεοφίλῳ χαριζόμενος, ἐν ἰδιαζούσῃ δὲ καταλύει μονῇ. Ioannem* quidem, *a quo inuitabanium*

nium hoc nomine tacite reprehendunt, quod, quum ad vrbem *Constantinopolin* venisset, vbi *Chrysostomus* omnem reuerentiam ac honorem ei exhibuerit, misso in occursum eius vniuerso clero salutans ipsum & inuitans, vt in ædibus ecclesiasticis more consueto manere vellet, repudiato, quod ita liberaliter obtulerit *Chrysostomus*, hospitio, in priuatum quoddam domicilium diuerterit. Hoc pro diremtæ catholicæ cum ipso coniunctionis signo habitum fuit; quod euentus etiam comprobauit. Eo enim consilio venerat a *Theophilo* ecclesiæ *Alexandrinæ* episcopo instigatus, vt actionem ei intenderet. Ab altera parte, si cui de clero tali occasione negaretur ecclesiæ hospitalitas, crimen multo minus excusabile erat, & pro asperrimo coniunctionem repudiandi modo reputabatur. Hinc FIRMILIANVS [*b*] grauiter perstringit *Stephanum* papam, quod ferociter & virum christianum minus decenter erga episcopos *Africanos*, ad ipsum ab ecclesiis suis legatos, sese gesserit, „vt eos nec ad sermonem colloquii communis admiserit, adhuc præceperit vniuersæ fraternitati, vt venientibus non solum pax & communio sed & tectum & hospitium negaretur.„ Quæ tanto maior eorum fuit despectio atque offensio, quod vulgares quique christiani, si litteris commendatitiis ab ecclesia sua instructi iter facerent, hoc priuilegium ex contesseratione hospitalitatis, quemadmodum TERTVLLIANVS [*c*] id exprimit, sibi vindicare, adeoque multo magis episcopi & clerici alii ab aliis deposcere poterant. Per leges ecclesiæ *Africanæ* cuilibet episcopo, nomine legati de synodo prouinciali ad sic dictam generalem seu plenam synodum proficiscenti, omnia in itinere necessaria ex liberalitate ecclesiæ

tur, refugit, vt gratificaretur Theophilo: in priuato autem quodam domicilio diuersatus est.

Sozom. lib. VIII. c. XIV. Ὁ δὲ Ἰωάννης εἰσιόντα αὐτὸν, τῇ ὑπαντήσει τοῦ παντὸς κλήρου ἐτίμησεν· Ἐπιφάνιος δὲ δῆλος ἦν εἴξας ταῖς κατ' αὐτοῦ διαβολαῖς· προτραπεὶς γὰρ ἐν οἰκήμασιν ἐκκλησιαστικοῖς καταμένειν, οὐκ ἠνέσχετο. Eum ingredientem Ioannes occursu cleri totius honorauit. At vero Epiphanius perspicue declarauit, quod calumniis aduersus Ioannem concinnatis fidem habuisset. *Inuitatus* enim *vt in ædibus ecclesiasticis manere vellet, neutiquam acquieuit.*

(*b*) Firmilian. ep. LXXV. ap. Cyprian. p. 228. (tom. I. conc. p. 760. b.)

(*c*) Tertull. de præscript. c. XX. Dum est illis communicatio pacis & appellatio fraternitatis & *contesseratio hospitalitatis*.

suppeditanda erant: quemadmodum ex canone quodam concilii *Carthaginensis* [*d*] tertii videre est, qui binos duntaxat aut ternos ex qualibet prouincia legatos mitti iubet; vt ita & minus inuidiosi *minusque hospitibus sumtuosi exsistant.* Hoc argumento est, vnamquamque ecclesiam, consuetudine saltem id requirente, ad hospitium transeuntibus illis præbendum obligatam fuisse.

§. II.

Et indulgere eis honoris caussa eucharistiam consecrandi priuilegium.

Aliud consuetæ reuerentiæ, quam clerici sibi mutuo exhibere debebant, exemplum erat, quod, quum episcopus aliquis vel presbyter ad extraneam quamdam veniret ecclesiam, sacris operandi atque eucharistiam consecrandi in ecclesia munus honoris caussa eis offerri oportebat. Hæc admodum antiqua fuit consuetudo, vti ex iis patescit, quæ de *Aniceto* episcopo *Romano* narrat IRENAEVS, quod quum *Polycarpus Romam* venisset, controuersiam de paschatis celebratione cum ipso compositurus, παρεχώρησεν τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ [*e*], quo non simpliciter significatur, quod *eucharistiam ei porrexerit*, vti primi interpretes EVSEBII reddiderunt; sed *locum* seu *libertatem consecrandi in ecclesia sua ei concesserit.* Concilium *Arelatense*, quod hanc consuetudinem in legem commutauit, eadem verborum forma hac de re vtitur [*f*], *De episcopis peregrinis*, inquiens, *qui in vrbem solent venire, placuit eis locum dari, vt offerant.* Et concilium *Carthaginense* quartum adhuc planius: *Episcopi vel presbyteri si caus-*

(*d*) Conc. Carth. III. c. II. (tom. II. p. 1167.) Placuit, vt propter caussas ecclesiasticas, quæ ad perniciem plebium sæpe veterascunt, singulis quibusque annis concilium conuocetur. Ad quod omnes prouinciæ, quæ primas sedes habent, de conciliis suis *ternos legatos mittant, vt & minus inuidiosi minusque hospitibus sumtuosi* conuentus plena possit esse auctoritas.

(*e*) Iren. ep. ad Victor. ap. Euseb. lib. V. c. XXIV. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐκοινώνησαν ἑαυτοῖς· καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἀνίκητος τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ κατ' ἐντροπὴν δηλονότι, καὶ μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπηλλάγησαν. Quæ cum ita se haberent, communicarunt sibi inuicem: Et *Anicetus in ecclesia consecrandi munus Polycarpo honoris caussa concessit*; tandemque cum pace a se inuicem discesserunt.

(*f*) Conc. Arelat. I. c. XIX. (tom. I. p. 1429.)

sa

ſa [g] viſitandæ eccleſiæ ad alterius eccleſiam venerint, in gradu ſuo ſuſcipiantur, & tam ad verbum faciendum quam ad oblationem conſecrandam inuitentur. Ita ad omnem honorem, quem eis eccleſia exhibere poterat, admittendi erant; epiſcopus collegam ſuum in eodem ſolio iuxta ſe collocare, & presbyteri idem collegis ſuis facere debebant. Hoc enim canon per ſuſceptionem eorum in gradu ſuo intelligit. Quæ conſuetudo ab epiſcopis catholicis in collatione *Carthaginenſi* [*h*] adlegatur, vbi epiſcopis *Donatiſtis* promittunt, ſi ad eccleſiam redire vellent, fore, vt apud ſe collegarum loco habeantur, ſedentes eodem throno, *ſicut peregrino epiſcopo iuxta conſidente collega. Conſtitutionum apoſtolicarum* [*hh*] auctor hæc omnia coniungit. *Si quis frater*, inquit, *ex paræcia aduenerit --- ſi epiſcopus fuerit, cum epiſcopo ſedeat, eodem honore ab eo acceptus. Rogabisque eum, epiſcope, vt ſermonem habeat ad populum docendi cauſſa. -- Deinde, epiſcope, committes ei, vt offerat euchariſtiam: ſi vero tamquam ſapiens propter reuerentiam erga te, quo tibi honorem ſeruet, offerre noluerit, coge, vt ſaltem benedicat populo.*

§. III.

Litterarum formatarum *ſeu commendatitiarum vſus hoc intuitu.*

Obſeruandum autem heic eſt, hunc honorem peregrinis non fuiſſe exhibitum, vt mere peregrinis, ſed quatenus interdum orthodoxiam ac fidem catholicam eccleſiæ, ad quam veniebant, teſtatam facere poterant. Atque hoc reſpectu *litterarum ſyſtaticarum* ſeu commendatoriarum, vti eas appellitabant, magnus vſus erat in eccleſia. Nullum enim peregrinum ne ad ſacram euchariſtiam quidem percipiendam, multo minus conſecrandam in eccleſia, vbi vere peregrinus erat, ſine litteris epiſcopi ſui admitti licebat, vt ne qua ſubreptitia, vel *paſſiua*, quemadmodum canones [*i*] eam appellant, fieret *communio*. Et

(*g*) Conc. Carth. IV. c. XXXIII. (tom. II. p. 1203.)

(*h*) Collat. Carthagin. d. e I. c. XVI. (ibid. p. 1352.)

(*hh*) Εἴ τις ἀπὸ παροικίας ἀδελφὸς ἐπέλθῃ - - εἰ ἐπίσκοπος, σὺν τῷ ἐπισκόπῳ καθεζέσθω τῆς αὐτῆς ἀξιούμενος ὑπ' αὐτοῦ τιμῆς, καὶ ἐρωτήσεις αὐτόν ὦ ἐπίσκοπε, προσλαλῆσαι τῷ λαῷ λόγους διδακτικούς· - - ἐπιτρέψεις δ' αὐτῷ καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀνοῖσαι· ἐὰν δὲ δι' εὐλάβειαν ὡς σοφὸς τὴν τιμήν σοι τηρῶν μὴ θελήσει ἀνενέγκαι· κἂν εἰς τὸν λαὸν εὐλογίαν αὐτὸν ποιήσασθαι καταναγκάσεις.

(*i*) Conc. Carth. I. c. VII. (tom. II. p. 616.) Clericus vel laicus non communicet in

episcopi eadem lege litteras a metropolitano suo accipere tenebantur, si qua necessitate vrgente, in extraneam prouinciam iter facere instituerent, in qua alias nosci haud poterant. Concilium *Carthaginense* tertium [k] canonem habet huc spectantem: *Placuit, vt episcopi trans mare non proficiscantur, nisi consulto primæ sedis episcopo suæ cuiusque prouinciæ, vt ab eo præcipue possint sumere formatam*, hoc est litteras commendatitias. Et eamdem hanc disciplinam in omnibus ecclesiis obseruatam fuisse, e quodam ecclesiæ *græcæ* canone inter eos, qui vulgo apostolici dicuntur, liquido apparet, qui *Nullus*, inquit [l], *externorum episcoporum, vel presbyterorum, vel diaconorum ἄνευ συστατικῶν, sine commendatitiis, recipiatur: iisque adferentibus, examinentur. Sin minus, iis quæ sunt necessaria, aliis exhibitis, ad communionem ne admittantur: multa enim per subreptionem fiunt.* Versio quidem DIONYSII EXIGVI & necessaria iis denegat: sed manifesta hæc est textus *græci* corruptio, qui ipsis in externis rebus bonis communicari permittit, non autem in communione ecclesiastica. Et hoc est, quod per *communionem peregrinam* veteres intellexisse, nonnulli existimant, quando ii, qui sine litteris commendatitiis abierant peregre, li-

aliena plebe sine litteris episcopi sui; nisi hoc obseruatum fuerit, *communio fiet passiua.*

Conc. Laodic. c. XLI. (tom. I. p. 1504.) Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν ἄνευ κανονικῶν γραμμάτων ὁδεύειν. Quod non oportet eum, qui est sacratus vel clericus, *sine canonicis litteris* iter ingredi.

Conc. Antioch. c. VII. (tom. II. p. 564.) Μηδένα ἄνευ εἰρηνικῶν δέχεσθαι τῶν ξένων, Nullus externus *sine pacificis* suscipiatur.

Conc. Agath. c. XXXVIII. (tom. IV. p. 1389) Clericis *sine commendatitiis* epistolis episcopi sui licentia non pateat euagandi.

Conc. Chalced. c. XI. (ibid. p. 761.) Πάντας τοὺς πένητας καὶ δεομένους ἐπικουρίας, μετὰ δοκιμασίας, ἐπιστολίοις, εἴτουν εἰρηνικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μόνοις ὁρίσαμεν ὁδεύειν, καὶ μὴ συστατικοῖς· διὰ τὸ τὰς συστατικὰς ἐπιστολὰς προσήκειν τοῖς οὖσι μόνοις ἐν ὑπολήψει παρέχεσθαι προσώποις. Omnes pauperes & qui exilio indigent, cum examinatione, cum epistolis seu pacificis ecclesiasticis solis viam ingredi statuimus & non cum commendatitiis: quoniam litteras commendatitias iis solis personis, quæ sunt suspectæ, præberi oportet

(k) Conc. Carth. III. c. XXVIII. (tom. II. p. 1171.)

(l) Canon. apost. XI. (mihi XXXII. tom. I. concil. p. 31.) Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων, ἢ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι· καὶ ἐπιφερομένων αὐτῶν, ἀνακρινέσθωσαν· εἰ δὲ μήγε, τὴν χρείαν αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες, εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς μὴ προσδέξησθε· πολλὰ γὰρ κατὰ συναρπαγὴν γίνεται.

berali

berali hospitio excepti & rebus necessariis instructi, non autem ad eucharistiam participandam admissi fuerunt, quod vitae morumque testimonio non essent muniti. Alii autem aliam huius appellationis adferunt rationem, quam examinabo curatius, vbi de disciplina ecclesiastica verba facienda erunt, sub quo capite *communio peregrina*, tamquam genus quoddam censurae ecclesiasticae, considerari debebit.

§. IV.

Clerici controuersias suas quascumque dirimere inter semetipsos debebant.

Tertium aliquod reuerentiae, quam clerici sibi mutuo exhibuerunt, exemplum erat, quod, si qua inter ipsos subnata esset controuersia, libere inter se constituerent sine prouocatione ad ciuilis magistratus iudicium, episcopis suis & conciliis eam dirimendam tradere. Episcopi, vti iam ostendimus [*ll*] antea, legibus imperialibus acceptam habebant potestatem, caussas saeculares pecuniarias inter ipsos laicos noscendi atque decidendi, si vtraque pars litigans de ipsis arbitris eligendis consensisset: sed inter clericos speciali istiusmodi compromisso opus non erat, sed per leges & canones ecclesiasticos generali cuidam obligationi submissi erant, vt ne alii aliis molestiam coram magistratu ciuili facesserent, sed lites suas quascumque ecclesiastici cuiusdam tribunalis cognitioni diiudicandas demandarent. Sed res aliter quodammodo se habebat, si quis laicus & clericus necessitate quadam adacti rem aliquam in iudicium simul deducerent: Nam tunc laico integrum erat forum suum eligere, neque caussam suam ad vllum ecclesiasticum iudicem deferre cogebatur, nisi ex compromisso isti obligationi ipse sese subiecisset. Ita enim legibus imperialibus [*m*] hac in re cautum erat. Quamquam in *Gallia* tempore regum *Gothicorum* secus fiebat: ibi enim clericum in iudicium saeculare vocare, sine permissu episcopi laico non licebat; quomodo ex aliquo concilii *Agathensis* [*n*] canone, sub *Alarico* ad annum DVI. facto, apparet, qui

(*ll*) Lib. II. c. VII. vol. I. p. 123. seqq.

(*m*) Valentin. nouell. XII. ad calcem cod. Theod. In clerico petitore consequens erit, vt secundum leges pulsati forum sequatur, si aduersarius suus ad episcopi vel presbyteri audientiam non praestat adsensum.

(*n*) Conc. Agath. c. XXXII. (tom. IV. conc. p. 1388.) Clericus ne quemquam praesu-

& lai-

& laicum a clerico ad iudicem sæcularem deferri, & vlli actioni, contra eum ibi institutæ, responderi prohibet. Sed quæcumque differentia inter leges *Romanas* & *Gothicas* hac in parte intercesserit, manifestum est, quod omnes controuersias inter ipsos clericos exortas a iudicibus ecclesiasticis decidi oportuerit; quemadmodum e quodam concilii *Chalcedonensis* canone constat, qui ita habet: *Si quis clericus habet cum clerico litem aut negotium, proprium episcopum non relinquat & ad* [o] *sæcularia iudicia non excurrat: sed caussam prius apud proprium episcopum agat: vel de episcopi sententia apud eos, quos vtraque pars elegerit, iudicium agitetur. Si quis autem præter hæc fecerit, canonicis pœnis subiiciatur.* Quæ pœna in ecclesia *Africana* erat loci, hoc est dignitatis, amissio, quemadmodum hoc in casu concilium *Carthaginense* tertium [p] decreuit, *Placuit*, inquiens, *vt quisquis episcoporum, presbyterorum, & diaconorum seu clericorum, cum in ecclesia ei crimen fuerit intentatum, vel ciuilis caussa fuerit commota, si relicto ecclesiastico iudicio, publicis iudiciis purgari voluerit, etiamsi pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat & hoc in criminali iudicio. In ciuili vero perdat quod euicit, si locum suum obtinere voluerit. Cui enim ad eligendos iudices vndique patet auctoritas, ipse se indignum fraterno consortio iudicat, qui de vniuersa ecclesia male sentiendo, de iudicio sæculari poscit auxilium.* Concilia multa alia eamdem caussam eodem modo definiunt, vt *Veneticum* [q], *Cabillonense* [r] & *Matisconen-*

mat apud sæcularem iudicem, episcopo non permittente, pulsare: sed si pulsatus fuerit, non respondeat (NB. in Labbei edit. lego: respondeat) non proponat, nec audeat criminale negotium in iudicio sæculari proponere.

(o) Concil. Chalced. c. IX. (ibid. p. 759.) Εἴ τις κληρικὸς πρὸς κληρικὸν πρᾶγμα ἔχῃ, μὴ καταλιμπανέτω τὸν οἰκεῖον ἐπίσκοπον, καὶ ἐπὶ κοσμικὰ δικαστήρια κατατρεχέτω· ἀλλὰ πρότερον τὴν ὑπόθεσιν γυμναζέτω παρὰ τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ, ἢ γοῦν γνώμῃ αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου, παρ' οἷς τὰ ἀμφότερα μέρη βούλεται, τὰ τῆς δίκης συγκροτείσθω· εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσει, κανονικοῖς ὑποκείσθω ἐπιτιμίοις.

(p) Conc. Carth. III. c. IX. (tom. II. p. 1168.)

(q) Conc. Venetic. c. IX. (tom. IV. p. 1056.) Clericis, nisi ex permissu episcoporum suorum, sæcularia iudicia adire non liceat.

(r) Conc. Cabillon. I. c. XI. (tom. VI. p. 389. 390.) Peruenit ad sanctam synodum, quod iudices publice contra veternam consuetudinem per omnes parochias, vel monasteria, quæ mos est episcopis circuire, ipsi illicita præsumtione videantur discurrere; etiam & clericos vel abbates, vt eis proponant, inuitos atque distri-

se

ſe [s]. Et concilium *Mileuctianum* [t. u.] ſtatuit, vt ne quis ab imperatore iudices ſæculares ſibi petat, ſed tantum eccleſiaſticos, honoris priuationem denuntians ſecus facientibus. Tantam fiduciam clerici alii in aliis collocabant, tantumque fratrum ſuorum prudentiæ, integritati ac iudicio ſtatuebant pretium, vt tunc ad ſæculares iudices iuſtitiæ cauſſa ire minus neceſſarium eſſe crederent, omnes controuerſias ſuas ſuos intra parietes componere geſtientes. In quo inſtituto quum leges imperiales eos non impedirent ſed confirmarent potius, raro de eccleſiaſticis quoſpiam huic mori ſe oppoſuiſſe, legas, niſi factioſi eſſent atque turbulenti, aut eiusmodi deſignaſſent flagitia, vt cauſſam haberent metuendi, ne pœna eccleſiaſtica ſibi irrogaretur.

§. V.

Quæ cura in accipiendis contra epiſcopos & clericos eccleſiæ accuſationibus adhibita fuerit.

Vnum tantum, quod huc ſpectat, obſeruandum fuerit, nimirum, quantam rationem habuerint mutuæ exiſtimationis & dignitatis clerici; quæ res quum ſacra eſſet & neceſſaria in viris, iſtiusmodi munera gerentibus, malitioſis cuiusuis plebeii & falſi accuſatoris calumniis ac obtrectationibus eam exponi, haud æquum eſſe iudicabant. Sed primum in omnibus accuſationibus, ſpeciatim contra epiſcopos, duorum aut trium teſtium teſtimonia, ex præſcripto apoſtoli, requirebantur. Quocirca

ctos ante ſe faciant exhiberi: quod omnimodis nec religioni conuenit nec canonum permittit auctoritas. Vnde omnes vnanimiter cenſuimus ſentientes, vt deinceps iſta debeant emendare: & ſi præſumtione, vel poteſtate, qua pollent, exceptione, inuitatione abbatis vel archipresbyteri, in ipſa monaſteria vel parochias aliquid fortaſſe præſumſerint, a communione omnium ſacerdotum eos conuenit ſequeſtrari.

(s) Conc. Matiſcon. c. VIII. (tom. V. p. 968.) Vt nullus clericus ad iudicem ſæcularem quemcumque alium fratrem de clericis accuſare, aut ad cauſſam dicendam trahere quocumque modo præſumat, ſed omne negotium clericorum, aut in epiſcopi ſui, aut in presbyterorum, vel archidiaconi præſentia finiatur. Quod ſi quicumque clericus hoc implere diſtulerit, ſi iunior fuerit, vno minus de quadraginta ictus accipiat; ſin certe honoratior, triginta dierum concluſione multetur.

(t. u.) Conc. Mileuet. c. XIX. (tom. II. p. 1542.) Placuit, vt quicumque ab imperatore cognitionem iudiciorum publicorum petierit, honore proprio priuetur. Si autem epiſcopale iudicium ab imperatore poſtulauerit, nihil ei obſit.

quum ſynodus *Antiochena* ex vnius tantum teſtimonio *Euſtathium* epiſcopum *Antiochenum* damnaſſet, hiſtoricus [w] id ipſum culpat, tamquam agendi modum contrarium regulæ apoſtolicæ, *Aduerſus presbyterum accuſationem ne recipito, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus.* Deinde in horum teſtium exiſtimationem inquirendum erat prius, quam eorum teſtimonium admitteretur. Hæretico aduerſus epiſcopum teſtimonium dicere non licebat, quemadmodum ex canonibus, qui apoſtolis vulgo tribuuntur, colligi poteſt, quorum aliquis vtrumque coniungit [x]: *In teſtimonium aduerſus epiſcopum hæreticus ne admittatur: ſed nec vnus ſolus fidelis. In ore enim duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum.* ATHANASIVS huius legis priuilegium pro ſe adlegabat, quum accuſatus eſſet, quod *Macarius* presbyter eius, ipſo permittente, calicem confregiſſet. Vrgebat [y], accuſatores ſuos eſſe *Meletianos*, qui-

(w) Theod. hiſt. lib. I. c. XXI. Ἐκείνης μηδένα σχεῖν μάρτυρα τῆς κατηγορίας λεγούσης, ὅρκον προὔτειναν οἱ δικαιότατοι δικασταί· καίτοι τοῦ νόμου διαῤῥήδην βοῶντος, ἐπὶ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων εἶναι βέβαια τὰ λεγόμενα· καὶ ἄντικρυς τοῦ ἀποστόλου κελεύοντος, μὴ δὲ κατὰ πρεσβυτέρου γινομένην γραφὴν δίχα δύο ἢ τριῶν μαρτύρων προσδέχεσθαι· ἀλλὰ τῶν θείων οὗτοι νόμων καταφρονήσαντες, ἀμάρτυρον κατ' ἀνδρὸς τοσούτου κατηγορίαν ἐδέξαντο· ἐπειδὴ δὲ οἷς εἶπεν ἐκείνη τὸν ὅρκον προστέθεικε, βοῶσα ἦ μὴν Εὐσταθίου τὸ βρέφος εἶναι, ὡς κατὰ μοιχοῦ λοιπὸν οἱ φιλαλήθεις τὴν ψῆφον ἐξήνεγκαν. κ. τ. λ. Cum illa neminem obiecti criminis teſtem habere ſe diceret, æquiſſimi iudices iusiurandum ei detulerunt: idque quamuis lex diſerte clamet, ea quæ dicuntur, duorum aut trium teſtimonio confirmari oportere: & apoſtolus aperte præcipiat, ne quidem contra presbyterum admittendam eſſe accuſationem abſque duobus aut tribus teſtibus. Verum iſti contemtis diuinis legibus, contra tantum virum accuſationem ſine vllo teſte admiſerunt. Itaque cum mulier dicta ſua addito iureiurando confirmaſſet, clamans infantem reuera Euſtathii eſſe, ſtatim iudices veritatis ſtudioſi tamquam aduerſus adulterum ſententiam tulerunt. cætera.

(x) Canon. apoſt. c. LXXIV. Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατ' ἐπισκόπου αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ πιστὸν ἕνα μόνον· ἐπὶ στόματος γὰρ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα.

(y) Athan. apol. ad Conſtant. tom. I. p. 731. (p. 295 C. edit. Par. MDCXCVIII.) Προσθήκη πρὸς φανερὰν ἀπόδειξιν, εἰ καταξιώσειας μαθεῖν, ὅτι παρόντων μὲν ἡμῶν οὐδὲν ἀπέδειξαν οἱ κατηγοροῦντες κατὰ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου· ἀπόντων δὲ ἡμῶν, κατὰ μόνας ἔπραξαν ἅπερ ἠθέλησαν· τὰ δὲ τοιαῦτα προηγουμένως μὲν ὁ θεῖος νόμος, ἔπειτα δὲ καὶ ἡμέτεροι νόμοι μηδεμίαν ἔχειν δύναμιν ἀπεφήναντο. Ecce nouam his licet euidentiſſimis argumentis acceſſionem (ſi modo illud etiam ediſcere digneris) præſentibus ſcilicet nobis nihil probaſſe accuſatores aduerſus Macarium presbyterum, abſentibus arbitrio ſuo rem geſſiſſe.

bus,

bus, vtpote schismaticis & ecclesiæ hostibus, fidem haberi haud liceret. A concilio *Carthaginensi* secundo non hæretici tantum sed alii quique criminibus, publicam offensionem habentibus, irretiti, (z) aduersus maiores natu quoscumque in ecclesia testimonium dare prohibentur. Concilium generale *Constantinopolitanum* primum caussas distinguit, de quibus accusatio aduersus episcopum fieri possit. Poterat enim quis priuatam habere querelam, quod nimirum detrimento aliquo vel iniuria aliqua ab ipso adfectus esset: quo in casu accusatio, nulla dignitatis vel religionis accusatoris habita ratione, audienda erat. Oportebat enim episcopi conscientiam esse omnibus modis liberam, & eum, qui iniuriam sibi factam esse dicebat, cuiuscumque esset religionis, ius suum consequi. Si autem esset crimen mere ecclesiasticum, quod episcopo intendebatur, tunc examinari personas accusatorum oportebat; vt hæreticis non liceret orthodoxos episcopos [a] pro rebus ecclesiasticis accusare. Præterea autem & si aliqui eorum ab ecclesia ob aliquas caussas prius condemnati & eiecti vel excommunicati essent, siue ex clero, siue ex laicorum ordine, nec eis licebat episcopum accusare, priusquam proprium crimen absterfissent. Similiter autem & ii, qui prius rei facti accusatique erant, non prius ad episcopi vel aliorum clericorum accusationem erant admittendi, quam se obiectorum sibi criminum insontes ostendissent. Concilium *Chalcedonense* [b] addit, *Clericos vel laicos, episcopos aut cleri-*

Cuiusmodi acta minime valere, primo diuinis, deinde nostris legibus decernitur.

(z) Conc. Carth. II. c. VI. (tom. II. conc. p. 1160.) Placet vt is, qui aliquibus sceleribus irretitus est, vocem aduersus maiores natu non habeat accusandi.

(a) Conc. Constant. general. I. c. VI. (tom. II. p. 950.) Εἰ ἐκκλησιαστικὸν εἴη τὸ ἐπιφερόμενον ἔγκλημα τῷ ἐπισκόπῳ, τότε δοκιμάζεσθαι χρὴ τῶν κατηγορούντων τὰ πρόσωπα· ἵνα πρῶτον μὲν αἱρετικοῖς μὴ ἐξῇ κατηγορίας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ὑπὲρ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ποιεῖσθαι. - - ἔπειτα δὲ καὶ εἴ τινες τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ αἰτίαις τισὶ προκατεγνωσμένοι εἶεν καὶ ἀποβεβλημένοι, ἢ ἀκοινώνητοι, μηδὲ τούτοις ἐξεῖναι κατηγορεῖν ἐπισκόπου, πρὶν ἂν τὸ οἰκεῖον ἔγκλημα πρότερον ἀποδύσωνται· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ κατηγορίαν προλαβοῦσαν ὄντας, μὴ πρότερον εἶναι δεκτοὺς εἰς ἐπισκόπου κατηγορίαν, ἢ ἑτέρων κληρικῶν, πρὶν ἂν ἀθώους ἑαυτοὺς τῶν ἐπαχθέντων αὐτοῖς ἀποδείξωσιν ἐγκλημάτων.

(b) Conc. Chalced. c. XXI. (tom. IV. p. 766.) Κληρικοὺς, ἢ λαϊκοὺς, κατηγοροῦντας ἐπισκόπων, ἢ κληρικῶν, ἁπλῶς καὶ ἀδοκιμάστως μὴ προσδέχεσθαι, εἰ μὴ πρότερον ἐξετασθῇ αὐτῶν ἡ ὑπόληψις.

eos accuſantes, non indiſcriminatim, nec citra inquiſitionem ad accuſationem recipi debere, niſi eorum exiſtimatio prius examinata fuerit. Tantam hac in re adhibebant ſollicitudinem, vt ne exiſtimationem clericorum improbis conſiliis vel ſceleratis conſpirationibus profligatiſſimorum quorumque hominum, quos malitia ſua ad eos accuſandos induceret, exponi ſinerent. Denique ſi qua falſa ſiue publice ſiue priuatim fieret accuſatio, in delinquentem ſeuere ac vehementer vindicabatur. *Si quis clericus,* inquit canon quidam [c] apoſtolicus, *epiſcopum contumelia adfecerit, deponatur, ſcriptum enim eſt: principi populi tui non maledices.* Et canon quidam concilii *illiberritani* [d] dicit, *Si quis epiſcopum vel presbyterum aut diaconum falſis criminibus appetierit & probare non potuerit, nec in fine dandam ei communionem.* Quæ vſitata pœna erat, quæ ab iſto concilio grandibus & publice notis ſceleribus conſtituebatur; quam ob cauſſam nonnulli eccleſias *Hiſpanicas Novatianiſmi* inſimulauere, ſed ſine ratione, vti oſtendemus, quando de diſciplina eccleſiæ agendum erit. Heic obſeruaſſe ſufficiat, quod hoc in maximis criminibus poſuerint, ſiquidem iſtiusmodi maleficis externam eccleſiæ pacem in ipſa mortis hora concedere recuſarunt. Plura alia ſimilis obſeruantiæ exempla heic addi poſſent, ſed ex his paucis lector iudicare poterit, quanta cum probitate & humanitate primitiuæ eccleſiæ clerici excipere atque tractare ſeſe mutuo debuerint. Et præclare vtique cum omnibus ætatibus actum putauerim, ſi iisdem veſtigiis inſtitiſſent, & tam egregium exemplum imitando exprimere adlaboraſſent.

LIBRI QVINTI

CAPVT SECVNDVM

EXEMPLA REVERENTIAE CLERICIS A CIVILI MAGISTRATV EXHIBITAE. VBI SPECIATIM DE EORVM EXEMTIONE A SAECVLARIS IVDICII IN REBVS ECCLESIASTICIS COGNITIONE.

(c) Canon. apoſt. c. XLVII. (tom. I. conc. can. LIV. p. 38.) Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίζει τὸν ἐπίσκοπον, καθαιρείσθω· ἄρχοντα γὰρ τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.

(d) Conc. Illiberrit. c. LXXV. (tom. I. p. 978.)

§. I.

§. I.

Epiſcopi non arceſſendi in iudicium ſæculare ad dicendum teſtimonium.

Conſiderata ea, quam clerici mutuo ſibi exhibuerunt, reuerentia, conſultum fuerit loqui de honoribus, quibus ciuiles magiſtratus proſequi eos conſueuerunt, qui maiores fuerunt vel minores, prout vel inclinatio & pietas imperatorum eos decerneret, vel temporum ratio requireret. Honores iſti præcipue in hoc conſiſtebant, vt a quibusdam rebus moleſtioribus, quibus alii obnoxii erant, exemti & certis priuilegiis ac immunitatibus, quas alii non habebant, donati eſſent. Iſtiusmodi reuerentiæ exemplum erat, quod leges IVSTINIANI [a] omnibus epiſcopis indulſerant, vt nullus ſæcularis iudex eos in iudicium ad dicendum coram ſe teſtimonium poſſet arceſſere, ſed de miniſtris ſuis quosdam, qui ex ore illorum intra priuatos parietes illud exciperent, mittere ad ipſos neceſſe haberet. Hæc lex etiam in codice *Iuſtinianeo* [b] repetitur, ibique a *Theodoſio magno* primum lata dicitur; cuius lex quædam adhuc iisdem verbis exſtat in codice *Theodoſiano* [c]. GOTHOFREDVS vero hanc legem tamquam a *Theodoſio* primum ſancitam nihil amplius velle putat, quam clericos exemtos eſſe debere ab obligatione ad reddendam ciuilibus magiſtratibus rationem de iudiciis ſeu ſententiis, quas de cauſſis ſæcularibus, ipſorum arbitrio permiſſis, ipſi tuliſſent. Et manifeſtum quidem eſt, phraſin legis *ad teſtimonium deuocari* & *εἰς μαρτυρίαν ἐκκαλεῖσθαι* a patribus *Africanis* in concilio *Carthaginenſi* quinto hoc ſenſu accipi, vbi decerni-

(a) Iuſtin. nou. I. CXXIII. c. VII. Οὐδενὶ τῶν ἀρχόντων ἐξέστω τοὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους ἀναγκάζειν εἰς δικαστήριον παραγενέσθαι ὑπὲρ τοῦ νέμειν μαρτυρίαν· ἀλλ' ὁ δικαστὴς πεμπέτω πρὸς αὐτοὺς τινὰς ἐκ τῶν προσώπων τῶν ὑπηρετουμένων αὐτῷ, ἵνα προκειμένων τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, κατὰ τὸ πρέπον ἱερεῦσι, εἴπωσι ἅπερ γινώσκουσιν. *Nulli iudicum licebit*, Deo amabiles *epiſcopos cogere ad iudicium venire pro exhibendo teſtimonio:* ſed iudex mittat ad eos quosdam ex perſonis miniſtrantium ſibi: vt propoſitis ſanctis euangeliis ſecundum quod decet ſacerdotes, dicant quæ nouerint.

(b) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. de epiſc. leg. VII. Imperator Theodoſius dixit, *nec honore nec legibus epiſcopus ad teſtimonium flagitetur.*

(c) Cod. Th. lib XI. tit. XXXIX. de fide teſtium leg. VIII.

tur [*d*], *Petendum ab imperatoribus, vt statuere dignentur, vt si qui forte in ecclesia quamlibet caussam, iure apostolico ecclesiis agere voluerint, & fortasse decisio clericorum vni parti displicuerit, non liceat CLERICVM IN IVDICIVM AD TESTIMONIVM DEVOCARI eum, qui cognitor vel praesens* (forsan *praeses*) *fuerit. Et nulla ad testimonium dicendum ecclesiastici cuiuslibet person pulsetur.* Hoc non eo spectabat, vt clerici generatim a dicendo testimonio in saeculari iudicio eximerentur, sed eo tantum, vt a rixosorum & turbulentorum hominum insectatione liberarentur, qui quum ipsos arbitros elegissent, eorum arbitrio stare nolebant, sed coram ciuilibus iudicibus eos persequebantur, quasi sententiam contra ipsos adversae partis studio dixissent. Et quamuis eiusmodi turbas eis dare legi esset contrarium, quia, vt alio loco [*dd*] ostendimus, omnes istiusmodi sententiae absolute decretoriae erant, a quibus prouocari ad alium iudicem non licebat; probabile tamen est, quosdam iudices saeculares in *Africa* talibus hominibus ad litem ita persequendam animum addidisse. Quae res effecit, vt patres *Africani* de ista iniuria quererentur, eamque canone ante memorato cuperent abolitam, quo legem *Theodosii* GOTHOFREDVS referendam esse arbitratur. An vero lex *Theodosii* ita limitanda sit, res est vlterioris disquisitionis. GOTHOFREDVS ipse fatetur, *Iustinianum* latiori eam sensu accepisse; & hoc mihi satis fundamenti est, quo hoc episcoporum priuilegium superstruam, quod eos in saeculare iudicium ad perhibendum testimonium, in quacumque caussa id esset, vocari haud licuerit.

§. II.

Nec ad dandum iureiurando testimonium obligandi, legibus Iustiniani *id fieri prohibentibus.*

(*d*) Conc. Carthag. V. c. I. (tom. II. conc. p. 1215.) It. Cod. can. Afric. c. LIX. (ibid p. 1086.) Δεῖ αἰτῆσαι ἔτι μὴν, ἵνα ὁρίσαι καταξιώσωσιν, ὥστε ἐάν τινες ἐν ἐκκλησίᾳ οἱανδήποτε αἰτίαν ἀποστολικῷ δικαίῳ τῷ ταῖς ἐκκλησίαις ἐπικειμένῳ γυμνάσαι θελήσωσι, καὶ ἴσως ἡ τομὴ τῶν κληρικῶν τῷ ἑνὶ μέρει ἀπαρέσοι, μὴ ἐξεῖναι πρὸς δικαστήριον εἰς μαρτυρίαν προσκαλεῖσθαι τὸν κληρικόν· ἐκεῖνον τὸν πρότερον τὸ αὐτὸ πρᾶγμα σκοπήσαντα, ἢ καὶ σκοπουμένῳ παρατυχόντα· καὶ ἵνα μηδὲ προσώπῳ τις ἐκκλησιαστικῷ προσήκων ἐναχθείη περὶ τοῦ ὀφείλειν μαρτυρεῖν. Et conc. vulgo dict. Africanum c. XXVI. (tom. II. concil. p. 1649.)

(*dd*) Lib. II. c. VII. §. III. IV. vol. I. p. 126 - 128.

Aliud

Aliud huius generis priuilegium, quod itidem magnam in episcopos obseruantiam prodit, erat, quod, quum testimonium eorum priuatim recipiendum esset, non vt alii testes iureiurando, sed fide tantum sua, prout deceret sacerdotes Dei, propositis sanctis euangeliis, illud dare deberent. Nam eadem IVSTINIANI [e] lex, quæ prius illud priuilegium eis indulget, hoc etiam in eorum gratiam statuit. Et hanc legem sequuta, vt probabile est, synodus *Triburiensis* [f] aliquod sæcula post decrevit, presbyteros non per iusiurandum sed per consecrationem suam interrogandos esse; ideo, quod ex leui quacumque caussa sacerdotes iurare non deberent. Non autem hoc priuilegium ante *Iustiniani* tempora episcopis concessum videtur. Concilium enim *Chalcedonense* [g] in certo quodam casu iusiurandum ab episcopis *Aegyptiacis* requisiuit, & concilium *Tyrium* [h] idem ab *Iba*, episcopo *Edessæ*, postulauit. Et dantur multa alia eiusdem generis exempla.

§. III.

An singulare vnius episcopi testimonium in lege contra multorum aliorum testimonia valuerit.

Constantinus magnus bene multa clero indulsit priuilegia; sed vero venditantur ipsius nomine quædam, numquam certe ab eo collata; exempli caussa celebratissima illa donatio, quæ

(e) Iustin. nouel. CXXIII. c. VII. vid. §. I. not. (a) p. 213.

(f) Concil. Tribur. c. XXI. (tom. IX, conc. p. 452.) Presbyter vice iuramenti per sanctam consecrationem interrogetur; quia sacerdotes ex leui caussa iurare non debent.

(g) Conc. Chalced. act. IV. (tom. IV. p. 517. C.) Μένοντες ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι τῶν Αἰγυπτίων, ἢ ἐγγύας παρέξουσιν, εἰ τοῦτο αὐτοῖς δυνατὸν, ἢ ἐξωμοσίᾳ καταπιστωθήσονται, ἀναμένοντες τὴν χειροτονίαν τοῦ ἐσομένου ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως. Permanentes in proprio habitu reuerendissimi episcopi Aegyptiorum, aut dent fideiussores, si hoc illis est possibile; aut *per sacramentum eis credatur*, quia exspectant ordinationem futuri episcopi magnæ ciuitatis Alexandriæ.

(h) Conc. Tyr. in act. IX. conc. Chalced. (ibid. p. 630. e.) Πρὸς τοῦτο ἀπητήσαμεν ἡμεῖς λόγον (al. ὅρκον) τὸν θεοσεβέστατον ἐπίσκοπον Ἴβαν, ὡς πᾶσι τοῖς ἐν τῷ παρόντι πράγματι λυπήσασιν αὐτὸν, ἢ δόξασιν ἀντιπεπραχέναι, ἀμνησίαν δωρεῖσθαι. Super hæc nos *exigimus sacramentum a religiosissimo episcopo Iba*, vt omnibus, qui eum in præsenti negotio contristassent, vel visi fuissent aliquid aduersus eum egisse, obliuionem donaret.

episco-

episcopis *Romanis* ab eo facta dicitur, quam ipse BARONIVS [*i*] pro fictitia habet, & PETRVS *de* MARCA [*k*] & PAGIVS [*l*] spuriam & saeculo nono suppositam esse dicunt, & quidem probabiliter ab eodem ISIDORO MERCATORE, qui epistolas decretales veterum pontificum *Romanorum* commentus sit. Dantur & alia priuilegia *Constantino* adsignata, quae licet non aeque manifesto ficta sint & commentitia atque priora, a viris tamen doctis pro dubiis habentur; cuiusmodi est, quod in lege quadam, nomen *Constantini* [*m*] prae se ferente, habetur sub finem codicis *Theodosiani*, qua omnes iudices vnius episcopi testimonium pro legitimo & indubio accipere, nec aliorum quorumcumque testimonia audire iubentur. GOTHOFREDVS, totum hunc titulum codicis *Theodosiani* spurium esse, existimat; & quod speciatim ad hanc legem attinet, duo argumenta sunt, quae eam minus genuinam esse, probare videntur. Primum quidem, quia ipse CONSTANTINVS alia quadam lege [*n*] vnius testimonium non audiendum esse, di-

(i) Baron. an. CCCXXIIII. n. CXVIII. Iam reliquum foret, vt --- de vulgata illa omnium ore ageremus eiusdem Constantini donatione tot tantisque controuersiis agitata: sed parcimus, quod nihil praeter illa, quae ab aliis dicta sunt, adferre possemus, & eadem repetere, sit onerosum atque pariter otiosum; cum liberum sit cuique, quae eo argumento a pluribus sunt scripta, consulere. caetera.

(*k*) Marca de concord. lib. VI c. VI. n. VI. Alterum, quod mihi obseruasse videor notatu dignum, nempe pallium esse genus quoddam imperatorii indumenti, cuius vsum imperatores permisere patriarchis, videri prima fronte posset audaciae plenum, nisi fideiussores optimos darem. Ecclesia namque Romana ita esse fatetur, quae Constantini donationem, vbi scriptum est, pallium Romano pontifici tributum beneficio istius imperatoris, decreto Gratiani insertam suscepit. *Adsentior* sane *viris eruditis, qui donationem illam falsi arguunt, eo in primis argumento, quod a Constantino facta esse dicatur.*

(*l*) Pagi critic. in Baron. ann. CCCXXIV. n. XIII. (n. XVI. edit. Antuerp. MDCCV.) *Donatio Constantini prorsus supposititia, vt fere inter eruditos conuenit. -- Videtur donatio illa ab Isidoro Mercatore* cum veterum pontificum pseudographis epistolis *supposita.* Conuenit enim Isidori ingenio, stilo & characteri scribendi plane squalido, ac denique rationi temporis, quo primum audita, Carolo scilicet magno imperante; cum laudetur ab Hincmaro episcopo Rhemensi, qui tunc floruit.

(*m*) Cod. Theod. lib XVI. tit. XII. de episc. audient. leg. I. *Testimonium* etiam, *ab vno licet episcopo perhibitum, omnes iudices indubitanter accipiant*, nec alius audiatur, cum testimonium episcopi a qualibet parte fuerit repromissum.

(*n*) Cod. Theod. lib. XI tit. XXXIX. de fide testium leg. III. Sancimus, *vt vnius omnino testis responsio non audiatur*, etiamsi praeclarae curiae honore praefulgeat.

cit,

cit, etiamsi testis senatoris honore fulgeat. Deinde, quia leges tam ecclesiasticæ quam ciuiles duos testes requirunt, quemadmodum vltimo capite obseruauimus. Quæ argumenta, mea quidem sententia, sufficiunt ad probandum, quod tam enormia priuilegia episcopis a *Constantino* tributa esse nequeant: sed tamen ipsi lectori iudicandum relinquo, an meliora argumenta in contrarium reperire possit.

§. IV.

Presbyteri non tormentis, vt alii testes, cogendi erant.

Meliora alius cuiusdam priuilegii, presbyteris irrogati, argumenta nobis suppetunt, nimirum quod, si quis eorum ad perhibendum testimonium in publicum iudicium euocaretur, non adhibitis flagris tormentisue examinari eum oporteret, quemadmodum leges alioquin præcipiebant. Nam secundum leges *Romanas* graues quæstiones in testes veritatis declarandæ caussa haberi poterant: sicuti non tantum ex ipsis legibus [o] condiscimus, sed etiam ex AVGVSTINO [p], & SYNESIO [q], qui diuersa

(o) Vid. cod. Iustin. lib. IX. tit. XLI. de quæstionibus. tot Cod. Theod lib. XIII. tit. IX. de naufragiis leg. II. Si quando caussatio est de impetu procellarum, medium ex his nautis numerum nauicularius exhibeat quæstioni, quos eum in naui, pro modo capacitatis, constat habuisse, *quo eorum tormentis plenior veritas possit inquiri.*

(p) Augustin sermon. XLIX. de diuers. tom. X. p. 520. (tom. X. serm. LII. ad fratres in eremo p. 1398. c. edit. Basil. MDLXIX.) Nauiculariam nolui esse ecclesiam Christi. Multi sunt quidem, qui etiam de nauibus acquirunt: tamen vna tentatio si esset, iret nauis & naufragaret. *Homines ad tormenta daturi eramus, & de submersione nauis secundum consuetudinem quæreretur: & torquerentur a iudice, qui essent de fluctibus liberati:* cætera.

(q) Synes. ep. LVIII. Ἀνδρόνικον τὸν Βερονικέα τὸν κακῇ Πενταπόλεως μοίρᾳ καὶ φύντα καὶ τραφέντα καὶ αὐξηθέντα, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνεγκούσης αὐτὸν ὠνησάμενον, μήτε ἡγείσθω τις, μήτε καλείτω χριστιανόν· ἀλλ' ὡς ἀλιτήριος ὢν τῷ Θεῷ πάσης ἐκκλησίας ἀπελαυνέσθω πανοικί· οὐ διότι γέγονε Πενταπόλεως ἐσχάτη πληγή, μετὰ σεισμόν, μετὰ ἀκρίδα, μετὰ λοιμόν, μετὰ πῦρ, μετὰ πόλεμον, ἐπεξελθὼν ἀκριβῶς τοῖς ἐκείνων ἐγκαταλείμμασιν, ἄτοπα κολαστηρίων ὀργάνων γένη καὶ σχήματα πρῶτος εἰς τὴν χώραν εἰσενεγκών· ἔνι δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ μόνος χρησάμενος δακτολήθραν, καὶ ποδοστρίβην, καὶ πιεστήριον, καὶ ῥινολαβίδα, καὶ ὠτάγραν, καὶ χειλοστρόφιον· ὧν οἱ προλαβόντες τὴν πεῖραν τε καὶ τὴν θέαν καὶ τῷ πολέμῳ προαπολόμενοι, παρὰ τῶν κακῶς περισωθέντων ἐμακαρίσθησαν, κ. τ. λ. Andronicum Beronicensem, infelicis Pentapoli fato editum & educatum & adultum, quique patriæ præfecturam pecunia redemit,

noua tormentorum genera, ab *Andronico* præfecto *Ptolemaidis* præter ea, quæ leges præſcripſerint, inuenta commemorat. Sed horum nullum eccleſiæ presbyteris imponi licebat: ab eo enim per legem quamdam *Theodoſii magni*, in vtroque codice [r] etiamnum exſtante, exemti erant, ex qua etiam conſtat, fuiſſe hoc peculiare priuilegium epiſcopis & presbyteris, præter hoſce autem nulli alii datum: nam cæteri clerici excepti & communi inquiſitionis modo, in aliis caſibus ſecundum leges adhiberi ſolito, relicti erant.

§. V.

Clerici ab ordinaria iudicii ſæcularis cognitione in omnibus cauſſis eccleſiaſticis exemti.

Quod nunc memorandum eſt priuilegium, magis vniuerſale erat & ad vniuerſos clericos ſeſe extendebat; eorum videlicet exemtio a ſæcularis iudicii cognitione in diuerſis cauſſarum generibus. Quam rem vt recte intelligamus, duo ſollicite diſtinguenda ſunt. Primum, diuerſa cauſſarum genera, in quibus clerici negotium habere poterant; & deinde poteſtas inferiorum iudicum diuerſa a poteſtate ſupremi magiſtratus, qui peculiari poteſtatis prærogatiua ſuper illos eminebat. Quarum diſtinctionum neglecta obſeruatio cauſſa eſt, quamobrem tantum confuſionis in hac materia apud hodiernos ſcriptores, & ſpeciatim apud ſcriptores pontificios, reperiatur, quorum multi in narrationibus ſuis nimium quantum parti ſuæ ſtudent, & dum iurium atque libertatis eccleſiæ adſertores & vindices agere vo-

nemo aut exiſtimet aut appellet chriſtianum; ſed tamquam a Deo exſecratus, cum vniuerſa ſua familia ab omni ſit abiectus eccleſia: non quia Pentapolis extrema plaga fuit, poſt terræ motum, poſt locuſtam, poſt peſtilentiam, poſt incendium, poſt bellum, illorum omnium reliquias diligenter perſequens; *horrenda ad carnuficinam inſtrumentorum genera, ac formas primus in prouinciam inferens:* vtinam dicere liceat, & his ſolus vtens! *digitale, pedum diſtortorium, prelum & naſipreſſorium & auribus ac labris diſtrahendis forcipes:* quorum qui experimentum ac ſpectaculum morte præuenerunt, quique ante bello ſublati ſunt, ab iis, qui male liberati fuerant, felices appellati ſunt. cætera.

(r) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXIX. de fide teſtium leg. X. *Presbyteri citra iniuriam quæſtionis teſtimonium dicant;* ita tamen, vt falſa non ſimulent. Cæteri vero clerici, qui eorum gradum vel ordinem ſubſequuntur, ſi ad teſtimonium dicendum petiti fuerint, prout leges præcipiunt, audiantur. Vid. cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. leg. VIII.

lunt,

lunt, in ciuiles magiſtratus ſummopere iniurioſi ſunt. Primo igitur loco, vt hanc materiam recte intelligamus, cauſſarum, in quibus controuerſia viris eccleſiaſticis cum quopiam intercedere poterat, varietas probe notanda eſt. Iam vero cauſſæ iſtæ quadruplices erant. Primo quidem pure eccleſiaſticæ, exempli gratia, crimina contra fidem, ſiue canones & diſciplinam bonumque ordinem eccleſiæ commiſſa, in quæ pœnis canonicis animaduertendum erat. Secundo, mere ciuiles & pecuniariæ inter clericum quemdam & laicum. Tertio, quæ ad res politicas attinebant, verbi cauſſa magna & publica flagitia contra leges & cum reipublicæ detrimento deſignata, vt crimen læſæ maieſtatis, rebellio, rapinæ, homicidia, & id genus alia, quæ in legibus *atrocia delicta* appellantur. Quarto, quæ ad minora cuiusdem generis crimina referri poterant, & in legibus *leuia delicta* dicuntur. Pro hac cauſſarum diſtinctione clerici a fori ciuilis cognitione ſecundum leges imperii *Romani* exemti erant vel non erant. In omnibus cauſſis pure eccleſiaſticis abſolute exemti erant, quemadmodum GOTHOFREDVS [s], magnus ille iureconſultus, fateri non dubitat. Nam omnes iſtiusmodi cauſſæ non tantum per canones eccleſiæ ſed leges etiam imperii ad epiſcoporum & conciliorum cognitionem reſeruatæ erant.

§. VI.

Id quod demonſtratur ex legibus Conſtantii.

Quod ipſum ex diuerſorum imperatorum, qui continuata ſerie ſibi ſucceſſerunt, reſcriptis, quorum pleraque in vtroque codice adhuc exſtant, demonſtrari poteſt. CONSTANTIVS ann. CCCLV. legem publicauit [t] in hanc ſententiam: *Manſuetudi-*

(s) Gothofr, comment. in cod. Theod. lib XVI. tit. II. leg. XXIII. De cauſſis eccleſiaſticis, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα apud Baſilium, id eſt, in quibus de religione agitur, ſeu in cauſſa fidei, vt Valentinianus ſen. imperatoris noſtri pater, in hac ipſa re lege ſua dicebat, teſte Ambroſio ep. XXXII. *in princ.* dubium nullum eſt, eas coram epiſcopis & ſynodis diœceſeon audiri oportere - - - non vero δημοσίοις δικαστηρίοις eccleſiaſticos συλλύεσθαι: - - item dubium nullum eſt, cauſſas eccleſiaſtici alicuius ordinis, vt & delicta eccleſiaſticorum proprie contra diſciplinam eccleſiaſticam & ordinem admiſſa, ibidem agitata, qui eccleſiaſtica ἐγκλήματα ſeu ἁμαρτήματα delicta dicuntur *can. VI. concilii Conſtantinopolitani & nouella Iuſtini* LXXXIII. c. I. - quæ ſcilicet pœnis canonicis, atque in his exauctoratione - communionis priuatione exercentur.

(t) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. leg. XII.

 nis

nis nostræ lege prohibemus in iudiciis episcopos accusari. —— Si quid est igitur querelarum, quod quispiam defert, apud alios potissimum episcopos conuenit explorari, vt opportuna atque commoda cunctorum quæstionibus audientia commodetur. Quæ lex ad minimum de ecclesiasticis negotiis intelligenda est; quamquam GOTHOFREDVS & nonnulli alii dicunt, quod ad ciuiles & criminales etiam caussas extendi; & licet priuilegium aliquod esse videatur, nihilominus tamen tamquam laqueus spectari debeat, qui episcopis catholicis positus sit, ad eos in synodis *Arianis* istorum temporum opprimendos, vbi plerique episcoporum, in istiusmodi synodis congregatorum, factioni *Arianæ* vt plurimum fouebant, atque ita episcopi catholici maiorem gratiam & æquitatem ab sæcularibus iudicibus, quam hisce synodis, promittere sibi poterant. An vero lex ista ad omnes omnino ciuiles & criminales caussas extendenda fuerit, non facile est ad definiendum: quamquam certum est, quod, si ita fuerit, non multo post in hac parte abrogata sit, dum in altera parte durauit atque sequentium imperatorum legibus confirmata fuit.

§. VII.

Et Valentiniani *atque* Gratiani.

Valentinianus clericis eamdem in omnibus caussis ecclesiasticis immunitatem concessit; quemadmodum ex iis liquidum est, quæ AMBROSIVS [u] ad *Valentinianum iuniorem* de ipsius parente scripsit. *Augustæ memoriæ pater tuus*, inquiebat, *non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit in caussa fidei, vel ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar nec iure dissimilis. Hæc enim verba rescripti sunt. Hoc est, sacerdotes de sacerdotibus voluit iudicare.* Hæc lex nunc quidem in codice haud reperitur, alia tamen ibi exstat, a VALENTINIANO & GRATIANO data, in eamdem sententiam: *Qui mos [w] est caussarum ciuilium, iidem in negotiis ecclesiasticis obtinendi sunt: vt si qua sunt ex quibusdam dissensionibus, leuibusque delictis ad religionis obseruantiam pertinentia, locis suis, & a suæ diœceseos synodis audiantur: exceptis quæ actio criminalis ab ordinariis* (proconsulibus & præfectis cuiusque prouinciæ) *extraordinariisque iudicibus aut illustribus potestatibus*, (h. e. præ-

(u) Ambrof. epist. XXXII.

(w) Cod. Th. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXIII.

fecto-

fecto-praetorio dioecefeos) *audienda constituit.* Ex quo planum eft, quod licet actiones criminales contra leges imperii exceptae fuerint, omnes tamen cauffae ecclefiafticae a iudicibus ecclefiafticis, neque vero ab vllis aliis, nofci debuerint.

§. VIII.

Et Theodofii magni.

In *codicis Theodosiani* titulo vltimo lex habetur, nomen prae fe ferens *Theodosii magni* eiusdem argumenti: *Continua lege sancimus* [x] *nomen episcoporum, vel eorum, qui ecclesiae necessitatibus seruiunt, ne ad iudicia siue ordinariorum siue extraordinariorum iudicum pertrahatur: habent illi iudices suos, nec quisquam his publicis commune cum legibus, quantum ad caussas tamen ecclesiasticas attinet, quas decet episcopali auctoritate decidi.* Haec lex citatur etiam in decreto GRATIANI, fed verbis *quantum tamen ad caussas ecclesiasticas pertinet* [y], dolofe omiffis, vt vulgari doctrinae & hypothefi iftius temporis feruiret, & lectori perfuaderet, quod clerici olim immunitate a ciuilis iudicii cognitione, non in ecclefiafticis tantum fed etiam in reliquis omnibus cauffis, gauifi fint. Cuius corruptelae eo magis memini, quod nullus ex correctoribus GRATIANI vllam eius mentionem iniecit. A *Censoribus Romanis* filentio ea praetermittitur, immo vero ANTONII AVGVSTINI & BALVZII effugit diligentiam. GOTHOFREDVS quidem ipfam huius legis auctoritatem in dubium vocat; fed hoc non vrgebo tenaciter, fiquidem nihil in ea deprehenditur, quod praecedentibus legibus, vel ei, quae fubfequitur, repugnet.

§. IX.

Et Arcadii *&* Honorii.

Arcadius & *Honorius* eiusdem priuilegii vfum clericis reliquerunt, confirmatis antiquis legibus, fic decernendo [z]: *Quotiens de religione agitur, episcopos conuenit iudicare: ceteras vero caussas, quae ad ordinarios cognitores, vel ad vsum publici iuris pertinent, legibus oportet audiri.*

§. X.

Et Valentiniani tertii *&* Iuftiniani.

Theodosius iunior & *Valentinianus* hanc *Honorii* legem de immuni-

(x) Cod. Th. lib. XVI. tit. XII. de epifc. iudicio leg. III.
(y) Gratian. cauff. XI. quaeft. I. c. V.
(z) Cod. Theod. lib. XVI. tit. XI. de religione leg. I.

nis nostræ lege prohibemus in iudiciis episcopos accusari. ---- Si quid est igitur querelarum, quod quispiam defert, apud alios potissimum episcopos conuenit explorari, vt opportuna atque commoda cunctorum quæstionibus audientia commodetur. Quæ lex ad minimum de ecclesiasticis negotiis intelligenda est; quamquam GOTHOFREDVS & nonnulli alii dicunt, quod ad ciuiles & criminales etiam caussas extendi; & licet priuilegium aliquod esse videatur, nihilominus tamen tamquam laqueus spectari debeat, qui episcopis catholicis positus sit, ad eos in synodis *Arianis* istorum temporum opprimendos, vbi plerique episcoporum, in istiusmodi synodis congregatorum, factioni *Arianæ* vt plurimum fouebant, atque ita episcopi catholici maiorem gratiam & æquitatem ab sæcularibus iudicibus, quam hisce synodis, promittere sibi poterant. An vero lex ista ad omnes omnino ciuiles & criminales caussas extendenda fuerit, non facile est ad definiendum: quamquam certum est, quod, si ita fuerit, non multo post in hac parte abrogata sit, dum in altera parte durauit atque sequentium imperatorum legibus confirmata fuit.

§. VII.

Et Valentiniani *atque* Gratiani.

Valentinianus clericis eamdem in omnibus caussis ecclesiasticis immunitatem concessit; quemadmodum ex iis liquidum est, quæ AMBROSIVS [u] ad *Valentinianum iuniorem* de ipsius parente scripsit. *Augustæ memoriæ pater tuus*, inquiebat, *non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit in caussa fidei, vel ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar nec iure dissimilis. Hæc enim verba rescripti sunt. Hoc est, sacerdotes de sacerdotibus voluit iudicare.* Hæc lex nunc quidem in codice haud reperitur, alia tamen ibi exstat, a VALENTINIANO & GRATIANO data, in eamdem sententiam: *Qui mos* [w] *est caussarum ciuilium, iidem in negotiis ecclesiasticis obtinendi sunt: vt si qua sunt ex quibusdam dissensionibus, leuibusque delictis ad religionis obseruantiam pertinentia, locis suis, & a suæ diœceseos synodis audiantur: exceptis quæ actio criminalis ab ordinariis* (proconsulibus & præfectis cuiusque prouinciæ) *extraordinariisque iudicibus aut illustribus potestatibus*, (h. e. præ-

(u) Ambros. epist. XXXII.

(w) Cod. Th. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXIII.

fecto-

fecto-prætorio diœceseos) *audienda constituit.* Ex quo planum est, quod licet actiones criminales contra leges imperii exceptæ fuerint, omnes tamen caussæ ecclesiasticæ a iudicibus ecclesiasticis, neque vero ab vllis aliis, nosci debuerint.

§. VIII.

Et Theodosii magni.

In *codicis Theodosiani* titulo vltimo lex habetur, nomen præ se ferens *Theodosii magni* eiusdem argumenti: *Continua lege sancimus* [x] *nomen episcoporum, vel eorum, qui ecclesiæ necessitatibus seruiunt, ne ad iudicia siue ordinariorum siue extraordinariorum iudicum pertrahatur: habent illi iudices suos, nec quisquam his publicis commune cum legibus, quantum ad caussas tamen ecclesiasticas attinet, quas decet episcopali auctoritate decidi.* Hæc lex citatur etiam in decreto GRATIANI, sed verbis *quantum tamen ad caussas ecclesiasticas pertinet* [y], dolose omissis, vt vulgari doctrinæ & hypothesi istius temporis seruiret, & lectori persuaderet, quod clerici olim immunitate a ciuilis iudicii cognitione, non in ecclesiasticis tantum sed etiam in reliquis omnibus caussis, gauisi sint. Cuius corruptelæ eo magis memini, quod nullus ex correctoribus GRATIANI vllam eius mentionem iniecit. A *Censoribus Romanis* silentio ea prætermittitur, immo vero ANTONII AVGVSTINI & BALVZII effugit diligentiam. GOTHOFREDVS quidem ipsam huius legis auctoritatem in dubium vocat; sed hoc non vrgebo tenaciter, siquidem nihil in ea deprehenditur, quod præcedentibus legibus, vel ei, quæ subsequitur, repugnet.

§. IX.

Et Arcadii *&* Honorii.

Arcadius & *Honorius* eiusdem priuilegii vsum clericis reliquerunt, confirmatis antiquis legibus, sic decernendo [z]: *Quotiens de religione agitur, episcopos conuenit iudicare: ceteras vero caussas, quæ ad ordinarios cognitores, vel ad vsum publici iuris pertinent, legibus oportet audiri.*

§. X.

Et Valentiniani tertii *&* Iustiniani.

Theodosius iunior & *Valentinianus* hanc *Honorii* legem de im-

(x) Cod. Th. lib. XVI. tit. XII. de episc. iudicio leg. III.

(y) Gratian. causs. XI. quæst. I. c. V.

(z) Cod. Theod. lib. XVI. tit. XI. de religione leg. I.

munitate & libertate clericorum, tamquam eo tempore vigentem, adlegant [a], quando in decreto quodam suo, *Constat*, inquiunt, *episcopos & presbyteros forum legibus non habere: nec de aliis caussis secundum Arcadii & Honorii diualia constituta, quae Theodosianum corpus ostendit, praeter religionem posse cognoscere.* Vt ita omnes leges, quae potestatem eis in caussis saecularibus abiudicant, priuilegium iudicandi in caussis ecclesiasticis ipsis concedant; & ipsa reliquarum caussarum exceptio manifesto argumento est, quod istae in disceptationem tempore *Iustiniani* non venerint, qui priuilegium a tot antecessoribus suis datum confirmauit. Nam in *nouella* quadam sua [b] sanxit, vt, *si ecclesiasticum sit delictum egens castigatione ecclesiastica & multa, Deo amabilis episcopus hoc discernat, nihil communicantibus prouinciae iudicibus. Neque enim*, inquit, *volumus talia negotia scire ciuiles iudices: cum oporteat talia ecclesiastice examinari & emendari animas delinquentium per ecclesiasticam multam, secundum sacras & diuinas regulas, quas etiam nostrae sequi non dedignantur leges.*

§ XI.

Clerici etiam exemti in leuioribus caussis criminalibus.

GOTHOFREDVS [c] etiam putat, leuiores quasdam caussas criminales ecclesiasticorum ab episcopis earumque synodis similiter decidi oportuisse. Nam in ante memorata GRATIANI lege (*vid.* §. VII.) leuia delicta episcoporum cognitioni reseruantur. Et AMBROSIVS loquutus de decreto VALENTINIANI, quod omnes caussas ecclesiasticas ab episcopis iudicari iubeat, addit: *Quia etiam si alias quoque argueretur episcopus & morum* [d] *esset examinanda caussa,*

(a) Valent. nouell. XII. ad calcem cod. Theod.

(b) Iustin. nouel. LXXXIII c. I. Εἰ μέντοι ἐκκλησιαστικὸν εἴη τὸ ἁμάρτημα, δεόμενον σωφρονισμοῦ καὶ ἐπιτιμίου ἐκκλησιαστικοῦ, ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος τοῦτο κρινέτω, μηδὲν ἐπικοινωνούντων τῶν λαμπροτάτων ἀρχόντων τῶν ἐπαρχιῶν· οὐδὲ γὰρ βουλόμεθα τὰς τοιαύτας ὑποθέσεις ὅλως οὐδὲ γινώσκεσθαι τοῖς πολιτικοῖς ἄρχουσι, δέον τὰ τοιαῦτα καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἐξετάζεσθαι, καὶ ἐπανορθοῦσθαι ψυχὰς τῶν ἁμαρτανόντων διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων κατὰ τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανόνας, οἷς καὶ οἱ ἡμέτεροι κατακολουθεῖν οὐκ ἀπαξιοῦσι νόμοι.

(c) Gothofred. com. in cod. Theod. lib XVI. tit. II. leg. XXIII. p. 54 circ. med. Quinimo & hac quoque constitutione Gratianus: puta, vt *si delicta ecclesiasticorum leuia sint*, & ex quibusdam dissensionibus circa religionem exorta, de re ad religionem pertinente, inquit interpres, atque in negotia ecclesiastica incidant, *tum de huiusmodi delictis episcopi quoque iudices esse possint.*

(d) Ambros. ep. XXXII.

sa, etiam hanc voluit ad episcopale iudicium pertinere. Quæ verba discrimen aliquod inter caussas criminales ecclesiasticas & ciuiles facere & vtrasque episcoporum eorumque synodorum iudicio reseruare videntur. At vero tunc, vt GOTHOFREDVS recte obseruat, de leuioribus caussis criminalibus tantum hoc intelligi debet: In grauioribus enim actionibus criminalibus clerici non minus quam reliqui omnes sæcularium iudicum cognitionem admittere debebant. Id quod PETRVS *de* MARCA aliique nonnulli ingenui ecclesiæ *Romanensis* scriptores libere fatentur. DE MARCA [*e*] enim, BARONII & canonistarum positionibus reiectis, *In codice*, inquit, *Theodosiano controuersiæ, quæ ad religionem pertinent, in quibus sunt crimina ecclesiastica & minora delicta e ciuilium numero, episcopis & cuiusque dioeceseos siue prouinciæ synodis relinquuntur: seruata iudiciis publicis atrocium criminum, quæ numero quinque, aduersus clericos cognitione; vt docent leges aliquot editæ cura Sirmondi in appendice codicis Theodosiani.*

§. XII.

Non autem in grauioribus caussis criminalibus.

Nonnulli leges istas non adeo magnam auctoritatem habere existimant, quam ob caussam hanc positionem indubitatis legibus, in *codice Theodosiano* occurrentibus, confirmare malo. Cuiusmodi est illa *Theodosii* & *Gratiani* lex, quæ speciatim grauiores actiones criminales [*f*] excipit, & ordinariis iudicibus, siue præfecto prætorio dioeceseos, audiendas constituit. Et aliæ istæ leges *Theodosii* & *Arcadii* & *Honorii* & *Valentiniani* III. quas in superioribus paragraphis [*ff*] adlegauimus, neque hoc loco repeti necesse est. Quibus lex *Valentiniani senioris* addi potest, quæ omnes istos ecclesiasticos [*g*] ciuilibus submittit iudiciis, de quibus compertum sit, quod viduarum ac pupillarum

(*e*) Marca dissert. in cap. Clericus, ad calcem Antonii Augustini de emendat. Gratiani p. 577.

(*f*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXIII. *Exceptis, quæ actio criminalis ab ordinariis extraordinariisque iudicibus aut inlustribus potestatibus audienda constituit.*

(*ff*) Vid. §. VIII. IX. X.

(*g*) Cod. Theod. lib XVI. tit. II. leg. XX. *Ecclesiastici — viduarum ac pupillarum domos non adeant: sed publicis exterminentur iudiciis, si posthac eos adfines earum vel propinqui putauerint deferendos.*

rum

rum aedes frequentando in earum gratiam ita se insinuauerint, vt cognatis exheredatis ipsos heredes suos constituerint. Item alia lex *Marciani* imperatoris, quae in caussis criminalibus clerum *Constantinopolitanum* [h] ab omnium inferiorum iudiciorum, non autem a supremi iudicii praefecti praetorio in ciuitate regia, cognitione immunem pronuntiat. Quae consuetudo etiam *Romae* videtur obtinuisse. Nam SOCRATES [i] obseruat, quod, quum in conflictibus, qui in electione *Damasi* papae exstitere, plurimi interiissent, multi tum clerici tum laici a *Maximino*, tunc praefecto praetorio vrbis *Romae*, supplicio adfecti sint. Ex *nouellis* [k] itidem *Valentiniani tertii* liquet, quod in istiusmodi actionibus criminalibus, vt sunt caedes, sepulcrorum violationes & similes, episcopi aeque ac reliqui clerici apud ciuilem magistratum per procuratores suos caussam dicere debuerint. IVSTINIANVS autem hoc priuilegium intuitu episcoporum paullo latius extendit, facto [l] decreto, vt ne episcopus in pecuniaria aliqua aut criminali caussa ad ciuilem militaremue magistratum, sine imperiali iussione, inuitus perduceretur, vel sisteretur. Ita cum exemtione clericorum in hoc caussarum criminalium genere

(h) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XXV. Actor in nullo alio foro, vel apud quemquam alterum iudicem eosdem clericos litibus irretire, & ciuilibus vel criminalibus negotiis tentet innectere.

(i) Socrat. lib. IV. c. XXIX. Ἐντεῦθεν συμπληγάδες τῶν ὄχλων ἐγένοντο· ὥστε καὶ ἐν τῇ παρατριβῇ πολλοὺς ἀποθανεῖν, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς λαϊκούς τε καὶ κληρικοὺς ὑπὸ τοῦ τότε ἐπάρχου Μαξιμίνου τιμωρηθῆναι. Hinc crebra vtriuque iurgia & conflictus vulgi exstitere, adeo vt ex ea concertatione plurimi interierint. Quam ob caussam *multi, tum clerici tum laici, a Maximino tunc praefecto vrbis, supplicio adfecti sunt.*

(k) Valent. nouel. XV. de sepulcr. violat. ad calcem codicis Theod. Quisquis ex hoc numero (clericorum) sepulcrorum violator exstiterit, illico clerici nomen amittat, & sic stilo proscriptionis addictus, perpetuo deportatione plectatur. Quod ita seruari oportere censemus, vt nec ministris nec antistitibus sacrae religionis in tali caussa statuamus esse parcendum.
Item nouel XII. Quam formam etiam circa episcoporum personam obseruari oportere censemus. Vt si in huiusmodi ordinis homines actionem peruasionis & atrocium iniuriarum dirigi necesse fuerit, per procuratorem solemniter ordinatum, apud iudicem publicum inter leges & iura confligant.

(l) Iustin. nouel. CXXIII. c. VIII. Ἀλλ' οὐδὲ ὑπὲρ τινὸς χρηματικῆς ἢ ἐγκληματικῆς αἰτίας ἐπίσκοπον πρὸς ἄρχοντα πολιτικὸν ἢ στρατιωτικὸν ἄκοντα ἢ ἄγεσθαι ἢ παρίστασθαι, δίχα βασιλικῆς κελεύσεως συγχωροῦμεν. Sed neque pro qualibet pecuniaria caussa vel criminali episcopum ad iudicem ciuilem aut militarem, inuitum producere aut exhibere citra imperialem iussionem permittimus.

manife-

manifeſto comparatum fuit, quidquid etiam BARONIVS & alii iſtius partis auctores in contrarium dixerunt. Quid? quod aliquot ſæcula poſt iſtiusmodi crimina, vt homicidia, furta, & veneficia ad ciuiles iudices in *Gallia* delata ſunt, quemadmodum ex concilio *Matiſconenſi* [*m*], ann. DLXXXI. habito, apparet.

§.XIII.

Nec in cauſſis pecuniariis cum laicis.

Eodem prorſus modo ſe res habebat in omnibus ciuilibus controuerſiis pecuniariis, quæ clericis cum laicis intercedebant. Quamquam enim omnes eiusmodi lites, quas clerici cum clericis habebant, coram ſuis ipſorum iudiciis, vel epiſcoporum ſynodo perſequi poterant & finire, canones etiam hoc fieri iubebant, quemadmodum capite proxime antecedenti [*mm*] notauimus: tamen ſi qua eis controuerſia intercederet cum laico, laicus cauſſam ſuam ad iudicii eccleſiaſtici cognitionem referre non tenebatur, niſi voluntarie ex compromiſſo de eligendis ex clero arbitris conſenſiſſet. Hoc e quadam *Valentiniani* III. conſtitutione patet, in qua, *Petitor laicus*, inquit, *ſeu in ciuili ſeu in criminali cauſſa, cuiuslibet loci clericum aduerſarium ſuum* [*n*], *ſi id magis eligat, per auctoritatem legitimam in publico iudicio reſpondere compellat.* Et concilium *Epaonenſe* [*o*] ſecundum lectionem editionis SIRMONDI, idem dicit, *Clerici*, inquiens, *ſi pulſati fuerint, ſequi ad ſæculare iudicium non morentur.* Enimuero IVSTINIANVS rogatus a *Menna*, patriarcha *Conſtantinopolitano*, ciuitatis regiæ clero peculiare quoddam priuilegium indulſit, vt, ſi quis haberet aduerſus eos quamlibet pecuniariam cauſſam [*p*], prius ad epiſcopum pergeret; ſive-

(*m*) Conc. Matiſcon. I. c. VII. (tom. V. conc. p. 968.) Vt nullus clericus de qualibet cauſſa extra diſcuſſionem epiſcopi ſui, a ſæculari iudicio iniuriam patiatur, aut cuſtodiæ deputetur. Quod ſi quicumque iudex cuiuscumque clericum *abs-que cauſſa criminali*, id eſt, *homicidio*, *furto*, *aut maleficio* hoc facere forte praeſumſerit, quamdiu epiſcopo loci illius viſum fuerit, ab eccleſiæ liminibus arceatur.

(*mm*) Vid. c. I §. IV. pag. 207. 208.

(*n*) Valent. nouel. XII.

(*o*) Concil. Epaonenſ. c. XI. (tom. IV. p. 1577) ſed notandum eſt, quod aliæ editiones, e. g. Crabii & Binii contrariam plane lectionem exhibeant, nimirum: *ſequi ad ſæculare iudicium non præſumant.*

(*p*) Iuſtin. nouel. LXXXIII. Ἠτήθημεν παρὰ Μηνᾶ τοῦ θεοφιλεστάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς εὐδαίμονος ταύτης πόλεως, καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ τοῖς εὐλαβεστάτοις κληρι-

ro propter caussæ naturam aut propter quamdam difficultatem episcopus decidere negotium non posset, tunc, non autem alia ratione, ad ciuiles iudices deferendi illud haberet libertatem. Ex quibus omnibus manifestum est, immunitates istiusmodi antiquitus non tamquam res diuini iuris spectatas esse, sed in solidum ab arbitrio & voluntate principum christianorum dependisse, quamuis sæcula posteriora aliam eis speciem induxerint.

§. XIV.

De necessaria distinctione inter supremum & subordinatos magistratus in hoc immunitatum negotio.

Immo vero obseruandum est, quod in ipsis etiam ecclesiasticis caussis magnum semper discrimen inter potestatem principis seu summi magistratus, & inter subordinatorum seu inferiorum iudicum potestatem intercesserit. Quamquam enim iudices ordinarii legibus prohibebantur, quo minus caussis ecclesiasticis sese immiscerent; in quibusdam tamen casibus ipse princeps extraordinarios interponebat constituebatque iudices, & interdum ipsemet caussas audiebat atque decidebat, vel ecclesiasticorum decreta pro summa sua, qua pollebat, auctoritate abolebat, quod faciendi ordinarii iudices non habebant potestatem. Sed hoc ad aliud argumentum spectat, quod locum in hoc opere habebit commodiorem, vbi de principum christianorum potestate edisseremus.

LIBRI QVINTI

CAPVT TERTIVM

DE CLERICORVM IMMVNITATIBVS RESPECTV TRIBVTORVM ET CIVILIVM MVNERVM ALIARVMQVE MOLESTIORVM FVNCTIONVM IN IMPERIO ROMANO.

κοῖς ταύτην δῶναι τὴν προνομίαν, ὥστε εἴπις ἔχοι τινὰ πρὸς αὐτοὺς χρηματικὴν δίκην, πρότερον παρὰ τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον ἰέναι, τὸν ὑφ᾽ ὃν τελεῖ, καὶ ἐντυγχάνειν αὐτῷ - - εἰ δὲ γε διὰ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, ἢ διά τινα ἴσως δυσκολίαν, οὐ γένοιτο δυνατὸν τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ τεμεῖν τὴν ὑπόθεσιν, τότε ἄδειαν εἶναι, καὶ παρὰ τοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντας ἰέναι κ. τ. λ.

§. I.

§. I.

Non diuinum ius ab antiquo clero adlegatum, quo a tributis semetipsos eximerent.

Aliud priuilegium, quo clerici, indulgentibus christianis principibus, fruebantur, erat, quod in certis casibus pro temporum ac locorum conditione a quibusdam tributis, quæ reliquis imperii *Romani* ciuibus irrogabantur, vacabant. Quidquid autem huius generis percipiebant, non tamquam ex diuino iure sibi debitum deposcebant, sed pietati, munificentiæ & fauori christianorum imperatorum sese debere, libere profitebantur. Quocirca BARONIVS [a] magna eos iniuria adficit, grandisque præuaricationis reus est, cum dictitat, quod immunitatem a tributis ex Christi sententia sibi vindicarint; & quod nullus vmquam imperator tributum ab eis exegerit, nisi *Iulianus* apostata & *Valens Arianus* ac *Valentinianus iunior*, qui totus a matris suæ *Iustinæ*, imperatricis *Arianæ*, arbitrio dependerit; quod, quum *Ambrosius* imperante hoc *Valentiniano* tributum soluerit, id solum fecerit ex christiana mansuetudine, non vero quod vlla ratione alia ad id faciendum obligatus fuisset. Quam vere hæc dicantur, lector ex verbis AMBROSII quodammodo iudicare poteſt, quæ sic habent [b]: *Si tributum petit imperator, non negamus; agri ecclesiastici soluunt tributum — Soluimus quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Tributum Cæsaris est, non negatur.* Quibus tantum abest, vt vllam immunitatem ex diuino iure sibi arroget, vt contrarium manifesto adfirmet. Et alio loco docet, quod omnes christiani censum dare debeant, quia ipse [c] filius Dei eum soluerit Matth. XVII, 26. Et BARONIVS [d] tamen hunc ipsum locum euangelistæ citat, clericos iure diuino exemtos es-

(a) Baron. ann. CCCLXXXVII. tom. IV. p. 538. (edit. MDCLIIII. p. 548. 549. n. X-XV.)

(b) Ambros. orat. cont. Auxent. de tradend. basilicis ep. XXXII.

(c) Ambros. lib. IV. in Luc. V, (tom. III. p. 35. edit. Colon. MDCXVI.) Magnum quidem est & spirituale documentum, quo christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti, ne quis constitutionem regis terreni putet esse soluendam. Si enim censum Dei filius soluit, quis tu tantus es, qui non putes esse soluendum? & ille censum soluit, qui nihil possidebat, tu autem qui sæculi sequeris lucrum, cur sæculi obsequium non recognoscas? Vid. hæc etiam apud Gratianum causs. XI. quæst. I. c. XXVIII.

(d) Baron. ann. CCCLXXXVII. n. XII. p. 538. (548.)

ſe probaturus, quia ſaluator noſter dixerit: *Igitur liberi ſunt filii. Si non*, inquit, *a filiis reges tributum exigunt, quos ſubditos habent, multo minus ab eis, quos ſibi ſuperiores eſſe cognoſcunt, absque nota criminis inuaſæ tyrannidis, ſub quorum cura principes omnes intelligunt, ſe ſub paſtoribus eſſe oues*, cætera. BELLARMINVS magis ingenue in huius argumenti tractatione verſatur. Contra canoniſtas [e] enim (quorum opinionem BARONIVS tueri adlaborat) ſtatuit, exceptionem clericorum in rebus politicis, tam quod ad perſonas, quam quod ad bona, iure humano introductam eſſe, non diuino: nec ipſo facto vnquam niſi a perſonali tributo eos immunes fuiſſe vſque ad tempus IVSTINIANI, vbi etiam a bonorum ac poſſeſſionum ſuarum tributis eximi cœperint. Adeo parum hi duo principes inter eccleſiæ *Romanæ* cardinales in huius materiæ enarratione, ſiue factum ſiue ius ſpectes, inter ſe concordant, vt omnino eorum adſertiones e diametro ſibi inuicem oppoſitæ ſint.

(e) Bellarm. de clericis lib. I. c. XXVIII. Exceptio clericorum in rebus politicis, tam quoad perſonas, quam quoad bona, *iure humano introducta eſt, non diuino.* Hæc propoſitio eſt contra canoniſtas. (NB. *In editione Colonienſi MDCXV. & Pragenſi nona, aliter prorſus hæc leguntur, quam Binghamus noſter ea exhibet, nimirum ita*: Exceptio clericorum - - - introducta eſt *iure humano pariter & diuino. Et addit ibi Bellarminus:* Et quidem quod iure humano introducta ſit, patet ex iis teſtimoniis, quæ attulimus in tertia & quarta propoſitione probanda. Quod autem ſit etiam introducta iure diuino, probandum eſt hoc loco. Sed antea tamen obſeruandum eſt, nos per ius diuinum non intelligere præceptum Dei proprie dictum, quod exſtet expreſſe in ſacris litteris; ſed quod ab exemplis, vel teſtimoniis teſtamenti veteris, vel noui per quamdam ſimilitudinem deduci poſſit. Atque hinc fortaſſe conciliari poterunt theologorum & iurisperitorum ſententiæ. Illi enim cum negant, exemtionem clericorum eſſe iuris diuini, præceptum diuinum proprie dictum expreſſe in ſcripturis exſtare negant; iſti vero cum adfirmant, eamdem exemtionem eſſe iuris diuini, id ſolum adfirmant, quod theologi minime negant, deduci per ſimilitudinem ab exemplis & teſtimoniis ſacræ ſcripturæ, Deum voluiſſe, vt clerici & ipſorum bona libera eſſent a poteſtate & iurisdictione laicorum. *Paullo ante in propoſitione quarta hæc habet idem Bellarminus, ad quæ reſpexit auctor:* Vbi tamen obſeruandum eſt, ante Iuſtiniani tempora legibus priorum principum immunes fuiſſe clericos a tributis perſonalibus, vt etiam indicat S. Hieronymus in commentario ad c. XVII. Matth. non tamen fuiſſe liberos a tributis, quæ pendi ſolent ratione poſſeſſionum, vt colligitur ex S. Ambroſio in oratione de tradendis baſilicis, vbi dicit: *Agri eccleſiæ ſoluunt tributum*, & ex Theodoreto lib. IV. hiſtor. c. VII. vbi ſcribit, Valentinianum ſeniorem in epiſtola ad epiſcopos Aſiæ illa verba poſuiſſe: *Boni epiſcopi tributa perſitant regibus.*

§. II.

§. II.

Generatim tamen a tributis personalibus, seu censu capitum, exemti erant.

Cuius rei vt illustriorem demus cognitionem, necesse fuerit diuersa tributorum, imperii *Romani* ciuibus impositorum, genera lectori paullo distinctius enarrare & ostendere, quatenus ad clericos vnumquodque eorum referri potuerit; id quod optime fieri poterit, si *codicem Theodosianum*, in quo pleræque leges, ad hoc argumentum spectantes, etiamnum exstant, consuluerimus. Et hoc ipsum tanto lubentius faciemus, quod BARONIVS eiusdem codicis auctoritatem adlegat, sed cum magno partis suæ studio dissimulans, quæcumque hypothesi suæ, quam tuendam suscepit, non seruire velle intellexit.

Primum itaque tributorum genus, cuius iniicienda heic est mentio, illud est, quod *censu capitum*, seu *tributum personale*, a *censu agrorum* illud distinguendi caussa, vulgo nuncupatur. Ab hoc genere tributi clericos exemtos fuisse, apud omnes in confesso est, solo GOTHOFREDO plane singularem hac de re fouente sententiam. Sub imperatoribus enim christianis istiusmodi tributum a nullo solutum esse statuit [*f*]; vt adeo exceptio clericorum hoc in casu haud fuerit priuilegium aliquod eis peculiare & proprium, sed cum reliquis imperio *Romano* subiectis commune. Sed in hoc vir ille doctus euidenter falli videtur. Primum enim ipse fatetur, fuisse eiusmodi tributum sub imperatoribus

(*f*) Gothofred. com. in cod. Th. lib. XI. tit. I. de annon. & tribut. leg. XV. 5. Atque &c. It. comment. in lib. XIII. tit. X. de censu leg. IV. De immunibus tribus personarum generibus a censu seu a plebeia capitatione, est hæc Valentiniani sen. constitutio, & quidem per Gallias, quod notandum: pariter vt altera *l. 6. infr.* quæ eumdem Valentinianum auctorem habet, & ad eumdem Viuentium PP. data est: sic tamen vt illa ab hac in nonnullis recedat; mox vt ostendetur. Et sic pertinet hæc lex ad censum Gallicanum, pariter vt *duæ leges proximæ 5. 6.* . . . Plerique vero interpretum id de tributo capitis, seu *capitis censu*, quod pro capite dabatur, accipiunt. De quo est sane lex 3. ff. *de censibus*: vbi similis quoque immunitas continetur. *Aetatem in censendo significare necesse est, quia quibusdam ætas tribuit, ne tributo onerentur: veluti in Syriis a quatuordecim annis masculi, a duodecim feminæ vsque ad sexagesimum quintum annum tributo capitis obligantur: ætas autem spectabatur censendi tempore.* Verum quum nullum iam amplius hoc æuo capitis seu pro capite libero tributum vsurparetur: est omnino hæc lex vt & *d. l. 6.* accipienda de capitatione & iugatione pro capitibus & iugis seu possessionibus, cætera.

 ethnicis,

ethnicis, a quibus, VLPIANO auctore [g], nemo nisi infra quatuordecim annos masculi & senes sexaginta quinque annos nati exemtus fuerit; neque vllam legem producit, quando & a quonam hic census aboleri iussus sit. Deinde THEODOSIVS IVNIOR, codicis *Theodosiani* auctor, expressam eius mentionem facit, quando in quadam *nouella* [h] inter *censum capitum* & *censum agrorum* distinguit. Denique diuersæ leges in codice *Theodosiano*, clericos a tributis eximentes reperiuntur, quæ de alio tributo, atque hoc capitis censu, commode intelligi non possunt. Vt quum *Constantius* clericis eamdem immunitatem a tributis quam iuuenibus attribuit, manifesto ad antiquam legem de minoribus, VLPIANO memoratam, respicit, & clericos eodem modo tractat, indulgendo eis hoc priuilegium, vt non ipsi solum, sed & eorum coniuges [i] & liberi, eorum serui & ancillæ immunes sint a tributo; intelligens tributum personale seu censum capitis. In eumdem modum duæ istæ VALENTINIANI [k] leges intelligendæ sunt, quæ in perpetua virginitate viuentibus & viduis ac pupillis ad vicesimum vsque ætatis annum eamdem immunitatem a tributo, siue

(g) Digest. lib. L. tit. XV. de censibus leg. III. Quibusdam ætas tribuit, ne tributo onerentur, cætera. vid. not. antec. (f).

(h) Theod. nouell. XXI. Repetita clementiæ nostræ præceptione sancimus, vt antiquatis omnibus priuilegiis, quæ vel dignitatibus delata fuerunt, vel diuersæ militiæ collegia meruerunt, aut nomine venerandæ religionis obtentum est, omnis vbique census, *qui non personarum est sed agrorum*, ad vniuersa munia a noua duntaxat indictione, vt supra definiuimus, absque vlla discretione cogatur in quarta parte.

(i) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cler. leg. X. Clericis & iuuenibus praebeatur immunitas, - - Quod & coniugibus & liberis eorum, & ministeriis, maioribus pariter ac feminis indulgemus. Ibid. leg. XIV. Omnibus clericis huiusmodi prærogatiua succurrat, vt coniugia clericorum ac liberi quoque & ministeria (id est mares pariter ac feminæ) eorumque etiam filii immunes semper a censibus & separati ab huiusmodi muneribus perseuerent.

(k) Cod. Theod. lib. XIII. tit. X. de censu leg. IV. In virginitate perpetua viuentes & eam viduam, de qua ipsa maturitas pollicetur ætatis, nulli iam eam esse nupturam, a plebeiæ capitationis iniuria vindicandas esse decernimus: Item pupillos in virili sexu ad viginti annos ab istiusmodi functione immunes esse debere; mulieres autem donec virum vnaquæque sortitur. Ibid. leg. VI. Nulla vidua, nemo pupillus ex vtroque sexu, donec eos ingrediatur annos, qui iam tutoribus, curatoribusue publicis non egeant, exactionem plebis agnoscat. Simili autem deuotione habeantur immunes, & si quæ se sacræ legis obsequio perpetuo dedicarunt.

to, siue, vt vocant, a plebeia capitationis iniuria conceduntur. Ita etiam alia eius lex [*l*], qua pictoribus iuxta ac vxoribus ac liberis ipsorum simile priuilegium defert. Ex quibus omnibus non sine ratione concludere possumus, hanc a tributis personalibus exemtionem non fuisse rem omnibus communem, sed priuilegium certis artibus & vitæ generibus, inter quæ clericorum longe erat honoratissimum, peculiare.

Hoc porro ex vna alteraue obseruatione ex GREGORIO NAZIANZENO & BASILIO confirmari potest. NAZIANZENVS in epistola quadam [*m*] ad *Amphilochium* queritur, quod status ciuilis administri ab *Euthalio* quodam diacono tributum exigere præter legem conati fuerint. Et hinc *Amphilochium* rogat, ne hac contumelia & detrimento adfici ipsum patiatur: *Nam* [*n*] *alioquin*, inquit, *vnus omnium hominum miserrima, & indignissima conditione esset, si temporum humanitate atque eo honore, qui sacri ordinis hominibus ab imperatoribus concessus est, minime frueretur*; Heic manifesto ad immunitatem quamdam a tributo respicit, quam imperatores clericis speciatim indulserint; quæ non bonorum poterat esse exceptio a tributo, nam non erat tunc lex eiusmodi in vsu, ad quam prouocari poterat; adeoque immunitatem eorum a tributis personalibus intelligat, necesse est, a quibus secundum VALENTINIANI & CONSTANTII leges iam memoratas exemti erant. Quibus maiorem adhuc lucem suffundet maiusque robur dabit testimonium BASILII, qui apud *Modestum* (præfectum prætorio *orientis* sub *Valente*) eadem querebatur de quibusdam, qui clericorum priuilegium, contra leges tributa ab eis exigendo, infregerant.

(*l*) Cod. Theod. lib. XIII. tit. IV. de excusat. artificum leg. IV. Picturæ professores, si modo ingenui sunt, placuit, neque sui capitis censione, neque vxorum, aut etiam liberorum nomine, tributis esse munificos.

(*m*) Naz. ep. CLIX. Τούτων εἷς ἐστι καὶ ὁ συνδιάκονος ἡμῶν Εὐθάλιος· ὃν οὐκ οἶδ᾽ ὅπως εἰς μείζω τάξιν μεταχωρήσαντα διαγράφειν ἐπιχειροῦσι χρυσὸν, οἱ τῆς ἡγεμονικῆς τάξεως· τοῦτο μὴ ἀνεκτὸν φανήτω σοι καὶ χεῖρα ὄρεξον τῷ τε διακόνῳ καὶ τῷ κλήρῳ παντὶ, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἡμῖν, οἷς σοι μέλει. Horum e numero est condiaconus noster Euthalius, quem nescio quo pacto posteaquam ad sublimiorem gradum migrauit, expungere conantur ii, qui rei militari præfecti sunt. Hoc, quæso, ne tibi ferendum videatur: verum & diacono & vniuerso clero ac præsertim nobis, quorum tibi cura est, manum porrige.

(*n*) Ibid. Δεινότατα ἂν πάθοι μόνος ἀνθρώπων μὴ τυγχάνων τῆς τῶν καιρῶν φιλανθρωπίας, καὶ τῆς δεδομένης τοῖς ἱερατικοῖς παρὰ τῶν βασιλέων τιμῆς.

Qui

Qui Deo [*o*], inquiebat, *consecrati per ministerium erant, presbyteros nempe & diaconos, tributorum & census exactores prisci immunes esse patiebantur: at qui descriptioni faciendæ in præsenti præsunt, quasi nulla ipsis indulta huic negotio venia per illustrem tuam potestatem, & illos in tabulas censuales retulerunt omnes, nisi forte per ætatem nonnulli excusabantur. Rogamus igitur, vt tuæ erga nos beneficentiæ monumentum hoc apud nos deponas, quo in omnem deinceps posteritatem præclaram tui memoriam custodiamus: VTQVE IVXTA CONSVETVDINES ET LEGES ANTIQVAS, qui Deo in sacris ministeriis inseruiunt, liberi relinquantur a solutionibus*, cætera. BASILIVS hoc loco ad dua legum genera de hominum quorumdam a tributo immunitate respicit; quorum ad alterum antiquæ istæ ethnicorum imperatorum leges spectabant, quibus pueri tantum & senes a personalibus tributis eximebantur; ad alterum vero illæ CONSTANTII ac VALENTINIANI leges, quæ clericos etiam excipiebant, eamdem eis indulgentes immunitatem, qua soli impuberes antea gauisi erant. Et de hoc ipso conquerebatur, quod clericis christiananarum legum priuilegio perfruendi haud daretur copia, sed ipsis tantummodo secundum ethnicorum imperatorum leges per ætatem, hoc est, si vel infra viginti vel supra quinquaginta annos nati essent, immunibus esse liceret. Ex quibus omnibus liquido apparet, quod clerici vi legum peculiare immunitatis a tributo personali priuilegium sibi vindicare potuerint, & quod hoc non omnibus imperii *Romani* ciuibus commune fuerit, quidquid etiam GOTHOFREDVS & post ipsum PAGIVS [*p*] in contrariam sententiam monuerunt.

(*o*) Basil. ep. CCLXXIX. ad Modest. Τοὺς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἱερωμένους, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ὁ παλαιὸς κῆνσος ἀτελεῖς ἀφῆκεν· οἱ δὲ νῦν ἀπογραψάμενοι, ὡς οὐ λαβόντες παρὰ τῆς ὑπερφυοῦς σου ἐξουσίας πρόσταγμα, ἀπεγράψαντο· πλὴν εἰ μήπου τινὲς ἄλλως εἶχον ὑπὸ τῆς ἡλικίας τὴν ἄφεσιν· δεόμεθα οὖν μνημόσυνον τῆς σῆς εὐεργεσίας τοῦθ' ἡμῖν ἐναφεθῆναι, παντὶ τῷ ἐπιόντι χρόνῳ ἀγαθὴν περὶ σοῦ μνήμην διαφυλάττον, καὶ συγχωρηθῆναι κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον τῆς συντελείας τοὺς ἱερατεύοντας κ. τ. λ.

(*p*) Pagi crit. in Baron. ann. CCCLIII. n. X. (n XIII p. 479 edit Antuerp. MDCCV) Data hoc anno a Constantio lex X. codicis Theodosiani *de episcopis*, qua plenissima immunitas omnibus clericis conceditur, *vt ecclesiarum cœtus concursu populorum ingentium frequentetur*, quemadmodum in ea lege dicitur. Crescentibus namque iam vbique ecclesiis ac proficiente in dies religione christiana — iam solito pluribus etiam immunitatibus homines ad clericatum inuitandi visi sunt, præter veteres immunitates iam concessas. Prima itaque immunitas est a censibus, qui possessionum nomine fisco dependuntur. Quæ immunitas a cen-

§. III.

§. III.

Sed ratione agrorum & possessionum suarum non excusati.

Proximum tributi genus erat, quod ab hominibus ratione agrorum & possessionum suarum exigebatur, quodque diuersis nominibus in lege ciuili & vetustis scriptoribus venit. Nonnumquam id vocatur *κανὼν*, vti ab ATHANASIO [*q*], quando canonis, in vsum ecclesiæ *Alexandrinæ Aegyptiis* impositi, nomine iniuste se delatum esse conqueritur. Ita in codice *Theodosiano* [*r*] integer titulus est *de canone frumentario vrbis Romæ*, quo ipso tributum frumenti, quod ex prouinciis *Africanis* in vrbis *Romæ* vsum exigebatur, intelligitur. Alias vocatur *iugatio* a vocabulo *iuga*, quod ex adnotatione GOTHOFREDI [*s*] terræ modum significat, cui colendo per annum iugo boum opus est: Et quoniam tributi exactio secundum hanc æstimationem fiebat, inde nomen *iugationis* & *iugorum* sortita est. Frequenter etiam dicitur *capitatio* & *capita*: Et quum ministri masculi & animalia possessionibus tributariis æque adnumerarentur atque agri, hinc in quibusdam legibus [*t*] altera *capitatio terrena*, altera vero *capitatio*

sibus & vectigalibus postea sæpius infracta, præsertim sub Valente, vt constat ex duabus Gregorii Nazianzeni epistolis, puta CLIX. & CLVI. Basilius quoque epistola CCLXXIX. ad Modestum præfectum prætorio Orientis de eadem immunitate sub eodem Valente imperatore conculcata conqueritur, eamque instaurari petit. cætera.

(*q*) Athan. apol. II. p. 778 edit. Paris. M DC XXVII. (tom. I. p. 178. e. edit. Paris. M DC XCVIII.) Πολλὰ μὲν οὖν ζητήσαντες καὶ μὴ εὑρόντες, ὕστερον μετὰ γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον συντιθέασι, καὶ πλάττονται πρώτην κατηγορίαν διὰ Ἰσίωνος καὶ Εὐδαίμονος καὶ Καλλινίκου, περὶ στιχαρίων λινῶν, ὡς ἐμοῦ κανόνα τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπιβαλόντος, καὶ πρώτους αὐτοὺς ἀπαιτήσαντος. Multis conquisitis, cum nihil inuenissent, Eusebii tandem consilio hanc priorem, Isionis, Eudæmonis, & Callinici opera, confingunt criminationem; de lineis nempe sticharüs, *quasi ego canonem Aegyptiis imposuissem*, ac ea primus exegissem ab illis. Collato Sozomeno, qui referens eamdem historiam lib. II. c. XXI. scribit: πρώτην ὑπομένει γραφὴν ὡς χιτωνίων λινῶν Φόρον ἐπιθεὶς Αἰγυπτίοις, primum in crimen vocatur, quod *tributum* linearum tunicarum Aegyptiis imposuerit.

(*r*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. XV.

(*s*) Gothofr. com. in cod. Theodos. lib. XIII. tit. X. de censu leg. II. p 118. Caue *iuga*, a quibus *iugatio*: & *iugum* iugeris, vnde *iugeratio*, confundas: si quid in re obscura iudicii mei est, *ego iuga putem dicta terræ modum, cui colendo, per annum iugo boum opus est*: sicut iugum iugeris, quantum in die iugo boum exerceri potest.

(*t*) Cod. Theod. lib. XI. tit. XX. de conlat. donat. leg. VI. Exceptis his, quæ in *ca-*

humana & *animalium* siue *animarum descriptio* nuncupatur. Hæc tributa ternis per annum temporibus, semel post exactos quatuor menses, pendi solebant; vnde SIDONIO APOLLINARI [*u*] *tria capita* siue monstrum trium capitum, dicuntur, a quibus vt *Maioriani* imperatoris beneficio liberetur, quo melius vitam tolerare possit, ipsum orat. Nam in carmine quodam suo ita eum compellat:

Geryones nos esse puta, monstrumque tributum:
Heic capita, vt viuam, tu mihi tolle tria.

Quibus verbis, quæ nullus commentatorum recte intellexit, ad legem [w] quamdam VALENTINIANI & diuersas alias in codice *Theodosiano* respicit, in quibus hoc genus tributi tripertita solutione intra annum vel per quaternos menses, pendi iubetur, id quod phrasi SIDONII *tria capita*, seu *monstrum tributum* dicitur. Huius tributi exactores inde etiam *cephalaeotae* [x] in codice *Theodosiano* appellantur. Et quia hoc tributum plerumque ipsis speciebus, nimirum frumento, vino, oleo, ferro, cupro & similibus in vsum imperatoris pendi solebat, ideo *specierum collatio* sæpe dicitur. Quoniam etiam hoc iuge imperii tributum erat, itidem frequenter [y] vocatur *indictio canonica* in oppositione *superindictæ* & *extraordinariæ indictionis*, hoc est eiusmodi tributorum, quæ extraordinaria quadam occasione irrogabantur. Hæc omnia simul heic notare ideo volui, vt ne posthac, quotiescumque eorum rursus mentio iniicienda erit,

---

putatione humana atque animalium, diuersis qualicumque concessa sunt; ita vt omnium, quæ prædicto tempore, atque etiam sub inclutæ recordationis auo nostro in *terrena* siue *animarum descriptione* reuelata sunt; cætera.

(*u*) Sidon. carm. XIII, ad Maiorianum.

(*w*) Cod. Theod. lib. XI. tit. I. de annona & tribut. leg. XV. Vnusquisque annonarias species, pro modo *capitationis* & sortium præbiturus, per quaternos menses anni curriculo distributo, tribus vicibus summam conlationis implebit.

(*x*) Cod. Theod lib. XI. tit. XXIV. de patrocin. vicor. leg. VI. Nequaquam *cephaleotis*, hirerarchis, logographis chomatum, & cæteris liturgis, sub quolibet patrocinii nomine, publicis functionibus denegatis, cætera.

(*y*) Cod. Theod. lib. VI. tit. XXVI. de proximis comitib. &c. leg. XIV. Quamuis innumeris legibus scriniorum gloria decoretur, iubemus tamen, vt primo omnium sit eorum secura possessio ab omnibus sordidis muneribus excusata; *superindictum* non timeant, venalicium non petantur, solumque *canonicæ indictionis* præstent tributum: Glebalis auri solutionem nesciat labore dignitas conquisita, *extraordinarium* munus ignoret, cætera.

termi-

terminos iſtos ſemper explicare neceſſe habeam, qui reuera minus triti ſunt, nec ad intelligendum faciles, niſi iis, qui in lege ciuili verſati ſunt.

Quod igitur ad propoſitam nobis quæſtionem attinet, an clerici ab hoc ordinario & canonico tributo, hominum bonis ac poſſeſſionibus imponi ſolito, generatim exemti fuerint? contra BARONIVM hoc ipſum adfirmantem nego. Nonnullæ quidem eccleſiæ ex ſpeciali principum gratia ab omni huius generis tributo exemtæ erant; ſed ipſæ iſtæ exceptiones probant, quod quidquid ex gratia quibusdam eccleſiis indultum fuerit, non commune aliquod omnium eccleſiarum priuilegium eſſe potuerit. *Theodoſius iunior* ſpecialem eccleſiæ *Theſſalonicenſi* concedebat immunitatem, vt ne tributum ratione propriarum poſſeſſionum ſoluere [z] cogeretur, ſimul autem ab ipſo cauebatur, ne aliena prædia in tutelam ſuam, eccleſiaſticum illis nomen prætexendo, cum reipublicæ detrimento reciperet. *Conſtantinopolitanæ* & *Alexandrinæ* eccleſiis idem priuilegium [a] ſimili conditione indulgebat, vt ne vllos vicos maiores vel minores ad excuſandum eos ab antiquæ capitationis ſolutione, ſub patrocinio ſuo poſſiderent. GOTHOFREDVS etiam putat, quod ſub initia imperii *Conſtantini*, quum eccleſia pauper, eiusque reditus non niſi tenues eſſent, illius bona & poſſeſſiones a tributo generatim immunes fuerint. Nam in *codice Theodoſiano* lex reperitur, quæ in hanc ſententiam explicari poteſt: quamquam verba adeo obſcura [b]

(z) Cod. Theod. lib. XI. tit. I. de annona & tribut. leg. XXXIII. Quæ diſpoſitio in perpetuum obſeruanda initio indictionis octauæ congruum ſumere debebit exordium: ſacroſancta Theſſalonicenſis eccleſia ciuitatis excepta: ita tamen vt aperte ſciat, propriæ tantummodo capitationis modum beneficio mei numinis ſubleuandum: *nec externorum grauamine tributorum rempublicam eccleſiaſtici nominis abuſione lædendam.*

(a) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXIV. de patrocin. vicorum leg. VI. Quidquid in tempus vſque diſpoſitionis habitæ auro inluſtri deceſſere ſublimitatis tuæ eccleſiæ venerabiles (id eſt Conſtantinopolitana atque Alexandrina) poſſediſſe deteguntur, id pro intuitu religionis, ab his præcipimus firmiter retineri: ſub ea videlicet ſorte, vt in futurum functiones omnes, quas metrocomiæ debent, & publici vici pro antiquæ capitationis profeſſione debent, ſciant procul dubio ſubeundas.

(b) Cod. Theod. lib. XI. tit. I. de annon & tribut. leg. I. Præter priuatas res noſtras & eccleſias catholicas & domum clariſſimæ memoriæ Euſebii ex-conſule &

 ſunt,

ro propter caussæ naturam aut propter quamdam difficultatem episcopus decidere negotium non posset, tunc, non autem alia ratione, ad ciuiles iudices deferendi illud haberet libertatem. Ex quibus omnibus manifestum est, immunitates istiusmodi antiquitus non tamquam res diuini iuris spectatas esse, sed in solidum ab arbitrio & voluntate principum christianorum dependisse, quamuis sæcula posteriora aliam eis speciem induxerint.

§. XIV.

De necessaria distinctione inter supremum & subordinatos magistratus in hoc immunitatum negotio.

Immo vero obseruandum est, quod in ipsis etiam ecclesiasticis caussis magnum semper discrimen inter potestatem principis seu summi magistratus, & inter subordinatorum seu inferiorum iudicum potestatem intercesserit. Quamquam enim iudices ordinarii legibus prohibebantur, quo minus caussis ecclesiasticis sese immiscerent; in quibusdam tamen casibus ipse princeps extraordinarios interponebat constituebatque iudices, & interdum ipsemet caussas audiebat atque decidebat, vel ecclesiasticorum decreta pro summa sua, qua pollebat, auctoritate abolebat, quod faciendi ordinarii iudices non habebant potestatem. Sed hoc ad aliud argumentum spectat, quod locum in hoc opere habebit commodiorem, vbi de principum christianorum potestate edisseremus.

LIBRI QVINTI

CAPVT TERTIVM

DE CLERICORVM IMMVNITATIBVS RESPECTV TRIBVTORVM ET CIVILIVM MVNERVM ALIARVMQVE MOLESTIORVM FVNCTIONVM IN IMPERIO ROMANO.

κοῖς ταύτην δέχεται τὴν προνομίαν, ὥστε εἴτις ἔχοι τινὰ πρὸς αὐτοὺς χρηματικὴν δίκην, πρότερον παρὰ τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον ἰέναι, τὸν ὑφ᾽ ὃν τελεῖ, καὶ ἐντυγχάνειν αὐτῷ - - εἰ δὲ γε διὰ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, ἢ διά τινα ἴσως δυσκολίαν, οὐ γένοιτο δυνατὸν τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ τεμεῖν τὴν ὑπόθεσιν, τότε ἄδειαν εἶναι, καὶ παρὰ τοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντας ἰέναι κ. τ. λ.

§. I.

§. I.

Non diuinum ius ab antiquo clero adlegatum, quo a tributis semetipsos eximerent.

Aliud priuilegium, quo clerici, indulgentibus christianis principibus, fruebantur, erat, quod in certis casibus pro temporum ac locorum conditione a quibusdam tributis, quæ reliquis imperii *Romani* ciuibus irrogabantur, vacabant. Quidquid autem huius generis percipiebant, non tamquam ex diuino iure sibi debitum deposcebant, sed pietati, munificentiæ & fauori christianorum imperatorum sese debere, libere profitebantur. Quocirca BARONIVS [a] magna eos iniuria adficit, grandisque præuaricationis reus est, cum dictitat, quod immunitatem a tributis ex Christi sententia sibi vindicarint; & quod nullus vmquam imperator tributum ab eis exegerit, nisi *Iulianus* apostata & *Valens Arianus* ac *Valentinianus iunior*, qui totus a matris suæ *Iustinæ*, imperatricis *Arianæ*, arbitrio dependerit; quod, quum *Ambrosius* imperante hoc *Valentiniano* tributum soluerit, id solum fecerit ex christiana mansuetudine, non vero quod vlla ratione alia ad id faciendum obligatus fuisset. Quam vere hæc dicantur, lector ex verbis AMBROSII quodammodo iudicare potest, quæ sic habent [b]: *Si tributum petit imperator, non negamus; agri ecclesiastici soluunt tributum — Soluimus quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Tributum Cæsaris est, non negatur.* Quibus tantum abest, vt vllam immunitatem ex diuino iure sibi arroget, vt contrarium manifesto adfirmet. Et alio loco docet, quod omnes christiani censum dare debeant, quia ipse [c] filius Dei eum soluerit Matth. XVII, 26. Et BARONIVS [d] tamen hunc ipsum locum euangelistæ citat, clericos iure diuino exemtos es-

(a) Baron. ann. CCCLXXXVII, tom. IV. p. 538. (edit. MDCLIIII. p. 548. 549. n. X - XV.)

(b) Ambros. orat. cont. Auxent. de tradend. basilicis ep. XXXII.

(c) Ambros. lib. IV. in Luc. V, (tom. III. p. 35. edit. Colon. MDCXVI.) Magnum quidem est & spirituale documentum, quo christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti, ne quis constitutionem regis terreni putet esse soluendam. Si enim censum Dei filius soluit, quis tu tantus es, qui non putes esse soluendum? & ille censum soluit, qui nihil possidebat, tu autem qui sæculi sequeris lucrum, cur sæculi obsequium non recognoscas? Vid. hæc etiam apud Gratianum causs. XI. quæst. I. c. XXVIII.

(d) Baron. ann. CCCLXXXVII. n. XII. p. 538. (548.)

§. II.

Generatim tamen a tributis personalibus, seu censu capitum, exemti erant.

Cuius rei vt illustriorem demus cognitionem, necesse fuerit diuersa tributorum, imperii *Romani* ciuibus impositorum, genera lectori paullo distinctius enarrare & ostendere, quatenus ad clericos vnumquodque eorum referri potuerit; id quod optime fieri poterit, si *codicem Theodosianum*, in quo pleræque leges, ad hoc argumentum spectantes, etiamnum exstant, consuluerimus. Et hoc ipsum tanto lubentius faciemus, quod BARONIVS eiusdem codicis auctoritatem adlegat, sed cum magno partis suæ studio dissimulans, quæcumque hypothesi suæ, quam tuendam suscepit, non seruire velle intellexit.

Primum itaque tributorum genus, cuius iniicienda heic est mentio, illud est, quod *census capitum*, seu *tributum personale*, a *censu agrorum* illud distinguendi caussa, vulgo nuncupatur. Ab hoc genere tributi clericos exemtos fuisse, apud omnes in confesso est, solo GOTHOFREDO plane singularem hac de re fouente sententiam. Sub imperatoribus enim christianis istiusmodi tributum a nullo solutum esse statuit [*f*]; vt adeo exceptio clericorum hoc in casu haud fuerit priuilegium aliquod eis peculiare & proprium, sed cum reliquis imperio *Romano* subiectis commune. Sed in hoc vir ille doctus euidenter falli videtur. Primum enim ipse fatetur, fuisse eiusmodi tributum sub imperatoribus

(*f*) Gothofred. com. in cod. Th. lib. XI. tit. I. de annon. & tribut. leg. XV. §. Atque &c. It. comment. in lib. XIII. tit. X. de censu leg. IV. De immunibus tribus personarum generibus a censu seu a plebeia capitatione, est hæc Valentiniani sen. constitutio, & quidem per Gallias, quod notandum: pariter vt altera *l. 6. infr.* quæ eumdem Valentinianum auctorem habet, & ad eumdem Viuentium PP. data est: sic tamen vt illa ab hac in nonnullis recedat: mox vt ostendetur. Et sic pertinet hæc lex ad censum Gallicanum, pariter vt *duæ leges proximæ 5. 6.* . . . Plerique vero interpretum id de tributo capitis, seu *capitis censu*, quod pro capite dabatur, accipiunt. De quo est sane lex 3. ff. *de censibus:* vbi similis quoque immunitas continetur. *Aetatem in censendo significare necesse est, quia quibusdam ætas tribuit, ne tributo onerentur: veluti in Syriis a quatuordecim annis masculi, a duodecim feminæ vsque ad sexagesimum quintum annum tributo capitis obligantur: ætas autem spectabatur censendi tempore.* Verum quum nullum iam amplius hoc æuo capitis seu pro capite libero tributum vsurparetur: est omnino hæc lex vt & *d. l. 6.* accipienda de capitatione & iugatione pro capitibus & iugis seu possessionibus. cætera.

ethnicis, a quibus, VLPIANO auctore [g], nemo nisi infra quatuordecim annos masculi & senes sexaginta quinque annos nati exemtus fuerit; neque vllam legem producit, quando & a quonam hic census aboleri iussus sit. Deinde THEODOSIVS IVNIOR, codicis *Theodosiani* auctor, expressam eius mentionem facit, quando in quadam *nouella* [h] inter *censum capitum* & *censum agrorum* distinguit. Denique diuersae leges in codice *Theodosiano*, clericos a tributis eximentes reperiuntur, quae de alio tributo, atque hoc capitis censu, commode intelligi non possunt. Vt quum *Constantius* clericis eamdem immunitatem a tributis quam iuuenibus attribuit, manifesto ad antiquam legem de minoribus, VLPIANO memoratam, respicit, & clericos eodem modo tractat, indulgendo eis hoc priuilegium, vt non ipsi solum, sed & eorum coniuges [i] & liberi, eorum serui & ancillae immunes sint a tributo; intelligens tributum personale seu censum capitis. In eumdem modum duae istae VALENTINIANI [k] leges intelligendae sunt, quae in perpetua virginitate viuentibus & viduis ac pupillis ad vicesimum vsque aetatis annum eamdem immunitatem a tribu-

(g) Digest. lib. L. tit. XV. de censibus leg. III. Quibusdam aetas tribuit, ne tributo onerentur, caetera. vid. not. antec. (f).

(h) Theod. nouell. XXI. Repetita clementiae nostrae praeceptione sancimus, vt antiquatis omnibus priuilegiis, quae vel dignitatibus delata fuerunt, vel diuersae militiae collegia meruerunt, aut nomine venerandae religionis obtentum est, omnis vbique census, *qui non personarum est sed agrorum*, ad vniuersa munia a noua duntaxat indictione, vt supra definiuimus, absque vlla discretione cogatur in quarta parte.

(i) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cler. leg. X. Clericis & iuuenibus praebeatur immunitas. - - Quod & coniugibus & liberis eorum, & ministeriis, maioribus pariter ac feminis indulgemus. Ibid. leg. XIV. Omnibus clericis huiusmodi praerogatiua succurrat, vt coniugia clericorum ac liberi quoque & ministeria (id est mares pariter ac feminae) eorumque etiam filii immunes semper a censibus & separati ab huiusmodi muneribus perseuerent.

(k) Cod. Theod. lib. XIII. tit. X. de censu leg. IV. In virginitate perpetua viuentes & eam viduam, de qua ipsa maturitas pollicetur aetatis, nulli iam eam esse nupturam, a plebeiae capitationis iniuria vindicandas esse decernimus. Item pupillos in virili sexu ad viginti annos ab istiusmodi functione immunes esse debere; mulieres autem donec virum vnaquaeque sortitur. Ibid. leg. VI. Nulla vidua, nemo pupillus ex vtroque sexu, donec eos ingrediatur annos, qui iam tutoribus, curatoribusue publicis non egeant, exactionem plebis agnoscat. Simili autem deuotione habeantur immunes, & si quae se sacrae legis obsequio perpetuo dedicarunt.

co, siue

to, siue, vt vocant, a plebeia capitationis iniuria concedunt. Ita etiam alia eius lex [*l*], qua pictoribus iuxta ac vxoribus ac liberis ipsorum simile priuilegium defert. Ex quibus omnibus non sine ratione concludere possumus, hanc a tributis personalibus exemtionem non fuisse rem omnibus communem, sed privilegium certis artibus & vitae generibus, inter quae clericorum longe erat honoratissimum, peculiare.

Hoc porro ex vna alteraue obseruatione ex GREGORIO NAZIANZENO & BASILIO confirmari potest. NAZIANZENVS in epistola quadam [*m*] ad *Amphilochium* queritur, quod status ciuilis administri ab *Euthalio* quodam diacono tributum exigere praeter legem conati fuerint. Et hinc *Amphilochium* rogat, ne hac contumelia & detrimento adfici ipsum patiatur: *Nam* [*n*] *alioquin*, inquit, *vnus omnium hominum miserrima, & indignissima conditione esset, si temporum humanitate atque eo honore, qui sacri ordinis hominibus ab imperatoribus concessus est, minime frueretur*; Heic manifesto ad immunitatem quamdam a tributo respicit, quam imperatores clericis speciatim indulserint; quae non bonorum poterat esse exceptio a tributo, nam non erat tunc lex eiusmodi in vsu, ad quam prouocari poterat; adeoque immunitatem eorum a tributis personalibus intelligat, necesse est, a quibus secundum VALENTINIANI & CONSTANTII leges iam memoratas exemti erant. Quibus maiorem adhuc lucem suffundet maiusque robur dabit testimonium BASILII, qui apud *Modestum* (praefectum praetorio *orientis* sub *Valente*) eadem querebatur de quibusdam, qui clericorum priuilegium, contra leges tributa ab eis exigendo, infregerant.

(*l*) Cod. Theod. lib. XIII. tit. IV. de excusat. artificum leg. IV. Picturae professores, si modo ingenui sunt, placuit, neque sui capitis censione, neque vxorum, aut etiam liberorum nomine, tributis esse munificos.

(*m*) Naz. ep. CLIX. *Τούτων εἷς ἐστι καὶ ὁ συνδιάκονος ἡμῶν Εὐθάλιος· ὃν οὐκ οἶδ᾽ ὅπως, ὡς μείζω τάξιν μεταχωρήσαντα διαγράφειν ἐπιχειροῦσι χρυσὸν, οἱ τῆς ἡγεμονικῆς τάξεως· τοῦτο μὴ ἀνεκτὸν φανήτω σοι καὶ χεῖρα ὄρεξον τῷ τε διακόνῳ καὶ τῷ κλήρῳ παντὶ, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἡμῖν, οἷς σοι μέλει.* Horum e numero est condiaconus noster Euthalius, quem nescio quo pacto posteaquam ad sublimiorem gradum migrauit, expungere conantur ii, qui rei militari praefecti sunt. Hoc, quaeso, ne tibi ferendum videatur: verum & diacono & vniuerso clero ac praesertim nobis, quorum tibi cura est, manum porrige.

(*n*) Ibid. *Δεινότατα ἂν πάθοι μόνος ἀνθρώπων μὴ τυγχάνων τῆς τῶν καιρῶν φιλανθρωπίας, καὶ τῆς δεδομένης τοῖς ἱερατικοῖς παρὰ τῶν βασιλέων τιμῆς.*

Qui

Qui Deo [*o*], inquiebat, *consecrati per ministerium erant, presbyteros nempe & diaconos, tributorum & census exactores prisci immunes esse patiebantur: at qui descriptioni faciendæ in præsenti præsunt, quasi nulla ipsis indulta huic negotio venia per illustrem tuam potestatem, & illos in tabulas censuales retulerunt omnes, nisi forte per ætatem nonnulli excusabantur. Rogamus igitur, vt tuæ erga nos beneficentiæ monumentum hoc apud nos deponas, quo in omnem deinceps posteritatem præclaram tui memoriam custodiamus: VTQVE IVXTA CONSVETVDINES ET LEGES ANTIQVAS, qui Deo in sacris ministeriis inseruiunt, liberi relinquantur a solutionibus*, cætera. BASILIVS hoc loco ad dua legum genera de hominum quorumdam a tributo immunitate respicit; quorum ad alterum antiquæ istæ ethnicorum imperatorum leges spectabant, quibus pueri tantum & senes a personalibus tributis eximebantur; ad alterum vero illæ CONSTANTII ac VALENTINIANI leges, quæ clericos etiam excipiebant, eamdem eis indulgentes immunitatem, qua soli impuberes antea gauisi erant. Et de hoc ipso conquerebatur, quod clericis christianarum legum priuilegio perfruendi haud daretur copia, sed ipsis tantummodo secundum ethnicorum imperatorum leges per ætatem, hoc est, si vel infra viginti vel supra quinquaginta annos nati essent, immunibus esse liceret. Ex quibus omnibus liquido apparet, quod clerici vi legum peculiare immunitatis a tributo personali priuilegium sibi vindicare potuerint, & quod hoc non omnibus imperii *Romani* ciuibus commune fuerit, quidquid etiam GOTHOFREDVS & post ipsum PAGIVS [*p*] in contrariam sententiam monuerunt.

(*o*) Basil. ep. CCLXXIX. ad Modest. Τοὺς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἱερωμένους, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ὁ παλαιὸς κῆνσος ἀτελεῖς ἀφῆκεν· οἱ δὲ νῦν ἀπογραψάμενοι, ὡς οὐ λαβόντες παρὰ τῆς ὑπερφυοῦς σου ἐξουσίας πρόσταγμα, ἀπεγράψαντο· πλὴν εἰ μήπου τινὲς ἄλλως εἶχον ὑπὸ τῆς ἡλικίας τὴν ἄφεσιν· δεόμεθα ἓν μνημόσυνον τῆς σῆς εὐεργεσίας τοῦθ' ἡμῖν ἐναφεθῆναι, παντὶ τῷ ἐπιόντι χρόνῳ ἀγαθὴν περί σου μνήμην διαφυλάττον, καὶ συγχωρηθῆναι κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον τῆς συντελείας τοὺς ἱερατεύοντας κ. τ. λ.

(*p*) Pagi crit. in Baron. ann. CCCLIII. n. X. (n XIII p. 479 edit Antuerp. MDCCV) Data hoc anno a Constantio lex X. codicis Theodosiani *de episcopis*, qua plenissima immunitas omnibus clericis conceditur, *vt ecclesiarum cœtus concursu populorum ingentium frequentetur*, quemadmodum in ea lege dicitur. Crescentibus namque iam vbique ecclesiis ac proficiente in dies religione christiana — iam solito pluribus etiam immunitatibus homines ad clericatum inuitandi visi sunt, præter veteres immunitates iam concessas. Prima itaque immunitas est a censibus, qui possessionum nomine fisco dependuntur. Quæ immunitas a cen-

§.III.

§. III.

Sed ratione agrorum & possessionum suarum non excusati.

Proximum tributi genus erat, quod ab hominibus ratione agrorum & possessionum suarum exigebatur, quodque diuersis nominibus in lege ciuili & vetustis scriptoribus venit. Nonnumquam id vocatur *κανὼν*, vti ab ATHANASIO [q], quando canonis, in vsum ecclesiæ *Alexandrinæ Aegyptiis* impositi, nomine iniuste se delatum esse conqueritur. Ita in codice *Theodosiano* [r] integer titulus est *de canone frumentario vrbis Romæ*, quo ipso tributum frumenti, quod ex prouinciis *Africanis* in vrbis *Romæ* vsum exigebatur, intelligitur. Alias vocatur *iugatio* a vocabulo *iuga*, quod ex adnotatione GOTHOFREDI [s] terræ modum significat, cui colendo per annum iugo boum opus est: Et quoniam tributi exactio secundum hanc æstimationem fiebat, inde nomen *iugationis* & *iugorum* sortita est. Frequenter etiam dicitur *capitatio* & *capita*: Et quum ministri masculi & animalia possessionibus tributariis æque adnumerarentur atque agri, hinc in quibusdam legibus [t] altera *capitatio terrena*, altera vero *capitatio*

---

sibus & vectigalibus postea sæpius infracta, præsertim sub Valente, vt constat ex duabus Gregorii Nazianzeni epistolis, puta CLIX. & CLVI. Basilius quoque epistola CCLXXIX. ad Modestum præfectum prætorio Orientis de eadem immunitate sub eodem Valente imperatore conculcata conqueritur, eamque instaurari petit. cætera,

(q) Athan. apol. II. p. 778 edit. Paris. M DC XXVII. (tom. I. p. 178. c. edit. Paris. M DC XCVIII.) Πολλὰ μὲν οὖν ζητήσαντες καὶ μὴ εὑρόντες, ὕστερον μετὰ γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον συντιθέασι, καὶ πλάττονται πρώτην κατηγορίαν διὰ Ἰσίωνος καὶ Εὐδαίμονος καὶ Καλλινίκου, περὶ στιχαρίων λινῶν, ὡς ἐμοῦ κανόνα τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπιβαλόντος, καὶ πρώτους αὐτοὺς ἀπαιτήσαντος. Multis conquisitis, cum nihil inuenissent, Eusebii tandem consilio hanc priorem, Isionis, Eudæmonis, & Callinici opera, confingunt criminationem; de lineis nempe sticharüs, *quasi ego canonem Aegyptiis imposuissem*, ac ea primus exegissem ab illis. Collato Sozomeno, qui referens eamdem historiam lib. II. c. XXI. scribit: πρώτην ὑπομένει γραφὴν ὡς χιτωνίων λινῶν φόρον ἐπιθεὶς Αἰγυπτίοις, primum in crimen vocatur, quod *tributum* linearum tunicarum Aegyptiis imposuerit.

(r) Cod. Theod. lib. XVI. tit. XV.

(s) Gothofr. com. in cod. Theodos. lib. XIII. tit. X. de censu leg. II. p 118. Caue *iuga*, a quibus *iugatio*: & *iugum* iugeris, vnde *iugeratio*, confundas: si quid in re obscura iudicii mei est, *ego iuga putem dicta terræ modum, cui colendo, per annum iugo boum opus est*: sicut iugum iugeris, quantum in die iugo boum exerceri potest.

(t) Cod. Theod. lib. XI. tit. XX. de conlat. donat. leg. VI. Exceptis his, quæ in *ca-*

terminos istos semper explicare necesse habeam, qui reuera minus triti sunt, nec ad intelligendum faciles, nisi iis, qui in lege ciuili versati sunt.

Quod igitur ad propositam nobis quæstionem attinet, an clerici ab hoc ordinario & canonico tributo, hominum bonis ac possessionibus imponi solito, generatim exemti fuerint? contra BARONIVM hoc ipsum adfirmantem nego. Nonnullæ quidem ecclesiæ ex speciali principum gratia ab omni huius generis tributo exemtæ erant: sed ipsæ istæ exceptiones probant, quod quidquid ex gratia quibusdam ecclesiis indultum fuerit, non commune aliquod omnium ecclesiarum priuilegium esse potuerit. *Theodosius iunior* specialem ecclesiæ *Thessalonicensi* concedebat immunitatem, vt ne tributum ratione propriarum possessionum soluere [z] cogeretur, simul autem ab ipso cauebatur, ne aliena prædia in tutelam suam, ecclesiasticum illis nomen prætexendo, cum reipublicæ detrimento reciperet. *Constantinopolitanæ* & *Alexandrinæ* ecclesiis idem priuilegium [a] simili conditione indulgebat, vt ne vllos vicos maiores vel minores ad excusandum eos ab antiquæ capitationis solutione, sub patrocinio suo possiderent. GOTHOFREDVS etiam putat, quod sub initia imperii *Constantini*, quum ecclesia pauper, eiusque reditus non nisi tenues essent, illius bona & possessiones a tributo generatim immunes fuerint. Nam in *codice Theodosiano* lex reperitur, quæ in hanc sententiam explicari potest: quamquam verba adeo obscura [b]

(z) Cod. Theod. lib. XI. tit. I. de annona & tribut. leg. XXXIII. Quæ dispositio in perpetuum obseruanda initio indictionis octauæ congruum sumere debebit exordium: sacrosancta Thessalonicensis ecclesia ciuitatis excepta: ita tamen vt aperte sciat, propriæ tantummodo capitationis modum beneficio mei numinis subleuandum: *nec externorum grauamine tributorum rempublicam ecclesiastici nominis abusione lædendam.*

(a) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXIV. de patrocin. vicorum leg. VI. Quidquid in tempus vsque dispositionis habitæ auro inlustri decessere sublimitatis tuæ ecclesiæ venerabiles (id est Constantinopolitana atque Alexandrina) possedisse deteguntur, id pro intuitu religionis, ab his præcipimus firmiter retineri: sub ea videlicet sorte, vt in futurum functiones omnes, quas metrocomiæ debent, & publici vici pro antiquæ capitationis professione debent, sciant procul dubio subeundas.

(b) Cod. Theod. lib. XI. tit. I. de annon & tribut. leg. I. Præter priuatas res nostras & ecclesias catholicas & domum clarissimæ memoriæ Eusebii ex-consule &

 sunt,

ſunt, vt ſine ſubſidio tam ſapientis interpretis vix vllum eorum ſenſum liceret inueniri. Sed fac, ea ſignificare eiusmodi priuilegium, certum tamen eſt, non multos annos illud duraſſe. Sub proxime enim imperante *Conſtantio*, quum multum diuitiarum in eccleſiam congeſtum eſſet, omnes clerici prædia poſſidentes ad tributa penſitanda non minus quam reliqui omnes vrgebantur: quemadmodum ex lege *Conſtantii* ad *Taurum* præfectum prætorio directa, & in vtroque codice [*c*] etiamnum exſtante, perſpicimus. Hoc porro ex teſtimonio VALENTINIANI patet, qui in epiſtola quadam ad epiſcopos *Aſiaticos*, THEODORETO [*d*] memorata, dicit, quod omnes boni epiſcopi publicas præſtationes iuxta leges inferre norint & imperatoriæ poteſtati neutiquam contradicant. Atque ita hæc res ad *Honorii* & *Theodoſii iunioris* vſque ætatem durauit, quorum in lege quadam [*e*] prædia eccleſiaſtica tributo ordinario, ſiue *canonicæ inlationi*, quemadmodum illic vocatur, obnoxia, etſi ab reliquis tributi generibus vniuerſis exemta, declarantur. Sine vlla igitur ratione BARONIVS tam audacter ſtatuit, quod nullus vmquam princeps, ſi a *Iuliano* apoſtata, *Valente Ariano* & *Valentiniano iuniore*, quia a muliere *Ariana* gubernatus ſit, diſceſſeris, a clericis tributum exegerit: quum tamen quemlibet imperatorem poſt *Conſtantinum* illud ex-

ex-magiſtro equitum & peditum & Arſacis regis Armeniorum, nemo ex noſtra iuſſione præcipuis emolumentis familiaris iuuetur ſubſtantiæ.

(*c*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. & cleric. leg. XV. De his ſane clericis, qui prædia poſſident, ſublimis auctoritas tua non ſolum eos aliena iuga nequaquam ſtatuet excuſare, ſed etiam his, quæ ipſi poſſident, eosdem ad penſitanda fiſcalia perurgeri: Vniuerſos namque clericos poſſeſſores duntaxat prouinciales penſitationes fiſcalium recognoſcere iubemus. vid. etiam cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. leg. III.

(*d*) Theodoret. lib. IV. c. VIII. *Τὰ δημόσια κατὰ νόμους εἰσκομίζειν ἴσασι, καὶ οὐκ ἀντιλέγουσι τῇ τοῦ κρατοῦντος ἐξουσίᾳ.*

(*e*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. & clericis leg. XL. Placet rationabilis conſilii tenore perpenſo, deſtricta moderatione præſcribere, a quibus ſpecialiter neceſſitatibus eccleſiæ vrbium ſingularum habeantur immunes. Prima quippe illius vſurpationis contumelia depellenda eſt, ne prædia vſibus cæleſtium ſecretorum dicata ſordidorum munerum faſce vexentur: nulla iugatione, quæ talium priuilegiorum ſorte gratulatur, muniendi itineris conſtringat iniuria; nihil extraordinarium ab hac ſuperindicticiumue flagitetur: nulla pontium inſtauratio: nulla translationum ſollicitudo gignatur: non aurum cæteraque talia poſcantur. Poſtremo *nihil præter canonicam inlationem*, quod aduentitiæ neceſſitatis ſarcina repentina depopoſcerit, *eius functionibus adſcribatur.*

egiſſe,

egisse, manifestum sit, & BARONIVS hoc ignorare non potuerit, quia *codicem Theodosianum* vidit atque legit, in quo hæc omnia enarrantur.

§. IV.

De tributo, quod vocatur aurum tironicum, equi canonici, *&c.*

Si quo modo ab hoc tributo exemti fuerunt, ab ista obligatione fuerint necesse est, qua quædam prouinciæ nouos imperatori milites, *tirones* dictos, & equos nouos militares præstare tenebantur; qui quum ad modum tributi exhiberentur, ideo in lege dicuntur *equi canonici*, a ciuilis legis termino *canon* & *canonica*, qui, vt obseruauimus antea, tributum hominum prædiis ac possessionibus impositum significat. Interdum hoc tributum pecunia, equorum loco pensitabatur, & tunc dicebatur [*f*] *equorum canonicorum adæratio*: proinde ac pecuniæ summa, tyronum loco dari solita, *aurum tironicum* & *stratioticum* appellabatur, cuius SYNESIVS meminit, quando de *Andronico*, præfecto *Ptolemaidis*, loquens [*g*] dicit, fecisse eum *Thoantem* quemdam coactorem militaris auri, quod *tironicum* vocent; quod editor ex errore putat ita dictum, *quia soluebatur tironibus*, quum tamen aurum illud loco tironum per modum tributi ærario imperii pensitaretur. Iam vero quosdam episcopos, saltem in *Africa*, ab hoc tributo immunes fuisse, viri docti ex THEODOSII IVNIORIS lege [*h*]

(*f*) Cod. Theod. lib. XI. tit. XVII. de equor. conlat. leg. III. *Equos canonicos* militaris dioeteseos Africanæ, secundum subiectam notitiam singularum prouinciarum, ex præsenti duodecima indictione iussimus *adærari*, cætera.

(*g*) Synes. epist. LXXIX. ad Anastas. p. 293. (p. 224. edit. Par. MDXXXIII.) Δεινὸς ἀνὴρ ὑποθέσεις εὑρίσκειν, τῇ τε ἑαυτοῦ καὶ τῇ Θόαντος φύσει πρεπούσας· ὃς ἐπὶ τῶν ὑπομνημάτων ὄντα τινὰ, ἀπαιτητὴν ἐποίησε τοῦ στρατιωτικοῦ χρυσίου τοῦ καλουμένου τιρωνικοῦ. Est ad inuestigandas rationes suo & Thoantis ingenio dignas solertissimus; quem ex commentariensi coactorem fecit *militaris auri*, quod *tironicum* vocatur.

(*h*) Cod. Theod. lib. VII. tit. XIII. de tironibus leg. XXII. Mansura in sæculum auctoritate præcipimus, pro-consularis prouinciæ non eamdem *sacerdotalium*, quæ est de cæteris, in præbendis tironibus habendam esse rationem: Non inique, siquidem ea potissimum ab hoc officio prouincia videtur excepta, quæ omnium intra Africam prouinciarum obtinet principatum, cuiusque maioribus sacerdotes fatigantur expensis, in quarum solatium indemnem esse conuenit dignitatem.

quadam colligunt, quæ certos homines ſub nomine *ſacerdotalium* in *Africa* proconſulari ab eo eximit, & hoc quidem ideo, quod iam tum aliis maioribus expenſis in hac prouincia fatigentur. Iam vero quæritur, quinam per *ſacerdotales* intelligantur? PETITVS [i], vir doctus, chriſtianos epiſcopos intelligi dicit. Quod ſi eſſet, de eorum exceptione manifeſto conſtaret. GOTHOFREDVS [k] autem ſacerdotes paganos tunc adhuc exſiſtentes & aliis expenſis, in exhibendis populo ludis ſacerdotalibus, ſubiacentes potius ſignificari exiſtimat. Non quidem mihi hanc ſubtilem inter iſtos viros eruditos controuerſiam decidere ſumo, ſed tamen ex ipſa GOTHOFREDI ſententia inferri poſſe reor, ſi chriſtiani imperatores tanta liberalitate in ſacerdotes paganos vſi fuerint, non minorem certe munificentiam ſuis ipſorum epiſcopis exhibere, eamdemque illis immunitatem indulgere voluiſſe, cenſendi ſint. Sed hanc rem vlteriori diſquiſitioni relinquo.

§. V.

Eccleſia iisdem oneribus obnoxia erat, quibus prædia ante eorum donationem ſubiacebant.

Vnum magis certum eſt, quod quæcumque onera prædiis ab initio incumberent, iisdem etiam, poſteaquam eccleſiæ donata eſſent, obnoxia manſerint, niſi ex ſpecialiore imperatorum indulgentia ac fauore illis leuarentur. Hoc ex memorabili exemplo in peculiari caſu, qui AVGVSTINO accidit, diſcimus, cuius relationem ipſe memoriæ prodidit. Quæ res vt recte intelligatur, lectorem prius moneam, oportet, quod ex legibus imperii *Romani* ſæpius certus artificum numerus alicui ſocietati in vſum imperii ita adſcribi conſueuerit, vt eorum bona iſti muneri ac officio obnoxia eſſent, ita quidem, vt quicumque ex illis aliquid haberet proprium, ad officia ei adnexa præſtanda eſſet obligatus. Ita ſpeciatim res ſe habuit cum adoptata *nauiculariorum* ſocietate in *Africa* & *Aegypto*, quorum erat, anniuerſarium frumenti tributum ex his prouinciis *Romam* & *Conſtanti-*

(i) Petit. variar. lection. lib. III. c. I. p. 28.

(k) Gothofr. com. in cod. Theod. lib. VII. tit. XIII. leg. XXII. *Sacerdotes* quoque *provinciarum*, *paganos* ſcilicet tironibus præſtandis obnoxios fuiſſe, ſingularis hæc lex oſtendit; & recte: Nam & hi honoratis proximi in prouinciis fuerunt: iidemque aliis quoque expenſis ſubiacebant: vt vel hæc lex teſtatur. Et quidem ludis exhibendis, cætera.

nopolin

nopolin transportare. Ipsorum prædia huic negotio destinata erant, quemadmodum ex titulo quodam *codicis Theodosiani* [*l*], qui de *prædiis nauiculariorum* agit, videre est: Et ita quidem destinata erant, vt si quando nauis procellarum impetu frangeretur vel sideret, vniuersum corpus ad bona imperatoris ærario compensanda obligatum esset; & nauicularius quidem nautas, qui in naufragio aufugissent, quæstioni postea exhibere [*m*] vel alioquin vniuersæ sarcinæ pretium soluere debebat, quod fraudis alicuius nomine in caussa contra reliquos societatis suæ suspectus esse poterat. Iam vero accidit, quum AVGVSTINVS ecclesiæ *Hipponensis* esset episcopus, vt ex his nauiculariis quidam, *Bonifacius*, dominus nauis, omnia bona sua ecclesiæ legaret; quæ vero AVGVSTINVS propter onera iis incumbentia accipere recusabat. *Bonifacii*, inquiebat [*n*], *hereditatem suscipere nolui; non misericordia, sed timore. Nauiculariam nolui esse ecclesiam Christi. Multi sunt quidem, qui etiam de nauibus acquirunt: tamen vna tentatio est, si iret nauis & naufragaret: homines ad tormenta daturi eramus; vt de submersione nauis secundum consuetudinem quæreretur: & torquerentur a iudice qui essent, a fluctibus liberati? Sed non eos daremus. Nullo enim pacto hoc facere deceret ecclesiam. Onus ergo fiscale persolueret? Sed vnde persolueret? Enthecam nobis habere non licet. Non est enim episcopi seruare aurum, & reuocare a se mendicantis manum.* Hæc AVGVSTINI verba perspicue euincunt, quod antea animaduertimus, nimirum quod possessiones ecclesiæ donatæ a tributo & officiis, quæ ab eis respublica alias deposcebat, per donationem ordinarie non factæ fuerint immunes; sed si ecclesia eas accipere vellet, vna cum oneribus, quæ eis incumberent, accipere debuerit. Sensus quidem istius loci, vt in AVGVSTINO sine commentario legitur, non facilis, fateor, ad intelligendum est; neque vlli ipsius editores, ne ipsi quidem nouissimi *Benedictini*, eum explicare sustinuerunt; hanc ipsam autem ob rationem & vt obseruationem meam com-

(*l*) Cod. Theod. lib. XIII. tit. VI.

(*m*) Cod. Theod. lib. XIII. tit. de naufragiis leg. II. Si quando caussatio est de impetu procellarum, medium ex his nautis numerum nauicularius exhibeat quæstioni, quos eum in naui pro modo capacitatis constat habuisse, quo eorum tormentis plenior veritas possit inquiri.

(*n*) Augustin. serm. XLIX. de diuersis. tom. X. p. 520. edit. Par. MDCXXXVII. (Serm. CCCLV. tom. V. p. 1381. edit. Par. M DCC.)

proba-

probarem, eum heic recitare & ex his legibus & consuetudinibus imperii, ad quas manifesto respicit, explicare volui. Et eiusmodi digressionem, si qua digressio est, curioso lectori non ingratam fore, confido.

§. VI.

De chrysargyro *siue tributo lustrali & de clericorum huius intuitu immunitate.*

Sed nunc pergendum. Aliud tributi genus, quod ad clericos quodammodo spectabat, erat vectigal negotiationibus indictum. Hoc in antiquis scriptoribus [o] χρυσάργυρον *chrysargyrum*, hoc est, *argenti aurique collatio*, dicitur, quia vtraque hac moneta soluebatur. ZOSIMVS [p] quidem χρυσάργυρον aliter inter-

(o) Euagr. histor. eccles. lib. III. c. XXXIX. ὑπερμέγεθες δὲ κατεπράχθη αὐτῷ καὶ θεῖόν τι χρῆμα, ἡ τοῦ καλουμένου χρυσαργύρου ἐς τέλεον κατάλυσις. Res praeterea eximia ac plane diuina ab eodem imperatore (Anastasio) gesta est, *vectigalis* scilicet, *quod chrysargyrum vocabatur*, abolitio.

(p) Zosim. lib. II. (p. 196. edit. Ienens. MDCCXIII. 8.) Κωνσταντῖνος ταῦτα διαπραξάμενος διετέλεσε δωρεαῖς οὐκ ἐν δέοντι γινομέναις, ἀλλ' εἰς ἀναξίους καὶ ἀνωφελεῖς ἀνθρώπους τοὺς φόρους ἐκδαπανῶν· καὶ τοῖς μὲν εἰσφέρουσι γινόμενος φορτικός, τοὺς δὲ μηδὲν ὠφελεῖν δυναμένους πλουτίζων· τὴν δὲ ἀσωτίαν ἡγεῖτο φιλοτιμίαν· οὗτος καὶ τὴν εἰσφορὰν ἐπήγαγε χρυσίου τε καὶ ἀργύρου πᾶσι τοῖς ἁπανταχοῦ γῆς μετιοῦσι τὰς ἐμπορίας, καὶ τοῖς ἐν ταῖς πόλεσι παντοπωλίαν προτιθεῖσι μέχρι καὶ τῶν εὐτελεστάτων· οὐδὲ δυστυχεῖς ἑταίρας ἔξω ταύτης ἐάσας τῆς εἰσφορᾶς· ὥστε ἦν ἰδεῖν, μέλλοντος τοῦ τετραετοῦς ἐνίστασθαι χρόνου, καθ' ὃν ἔδει τοῦτο τὸ τέλος εἰσφέρεσθαι, θρήνους ἀνὰ πᾶσαν πόλιν καὶ ὀδυρμούς· ἐνστάντος δέ, μάστιγας καὶ βασάνους ἐπιφερομένας τοῖς σώμασι τῶν διὰ πενίας ἐσχάτης ζημίαν ὑπενεγκεῖν μὴ δυναμένων· ἤδη δὲ καὶ μητέρες ἀπέδοντο τοὺς παῖδας, καὶ πατέρες ἐπὶ πορνεῖον θυγατέρας ἐστήσαντο, ἐκ τῆς τούτων ἐργασίας ἀργύριον τοῖς τοῦ χρυσαργύρου πράκτορσιν εἰσενεγκεῖν ἐπειγόμενοι κ. τ. λ. Constantinus his ita perfectis exhaurire non desinebat vectigalia largitionibus, quae non vbi par erat, sed in homines indignos ac inutiles fiebant: & collatoribus quidem tributorum grauis erat, illos autem cumulabat opibus, qui nulli esse vsui poterant. Nam profusionem pro munificentia ducebat. Idem & *auri argentique collationem imposuit omnibus vbique terrarum negotiationes exercentibus*, & dardanariis oppidorum, ad vilissimos vsque: ne miseris quidem meretriculis hac collatione liberatis. Itaque videre erat, quoties quartus quisque annus adpeteret, quo tributum illud pendendum erat, meras per vniuersam vrbem lacrimas & ploratus: vbi vero iam aduenisset, nonnisi flagra tormentaque corporibus eorum adhibita, qui propter paupertatem extremam sustinere iacturam hanc non possent. Quin & liberos ipsae matres distrahebant, & patres filias

preta-

pretatur, nimirum de turpi tributo, quod mares feminæque effusa libidine infames soluerint; & pro suo religionem christianam cauillandi studio, *Constantinum* huius tributi auctorem esse, comminiscitur; quam eius calumniam omni destitutam fundamento satis confutauit BARONIVS [q], & specialius adhuc eruditus [r] GOTHOFREDVS ac PAGIVS, quos huius rei studiosus lector consulere potest. Heic *chrysargyrum* in vulgari accipio significatione pro vectigali, legitimis opificiis ac negotiationibus imposito, quod BASILIVS [s] πραγματευτικὸν χρυσίον, *aurum negotiatorium*, vocat. In lege ciuili nomine *collationis lustralis* notum est, quia vertente quolibet lustro, siue finitis quatuor annis, exigebatur. Erat vtique molestum admodum tributum, speciatim pauperibus; nam ne vilissimus quidem opifex ab eo exemtus erat. EVAGRIVS [t] illud etiam, τοῖς ἐξ ἐράνου τὴν τροφὴν πορίζουσι, illis, qui *stipe collatitia victitarent*, impositum fuisse dicit. Vnde LIBANIO [u]

prostituebant: *ex harum quæstu chrysargyri exactoribus pecuniam offerre coacti.*

(q) Baron. an. CCCXXX. n. XXXVI. Quod de tributis a Constantino impositis extet aduersus eum querela Zosimi, sunt hæc accuratius examinanda: quod enim ait, auri argentique collationem impositam negotiatoribus, omnibus dardanariis, nempe fraudulentis venundatoribus annonæ, atque personis quibuscumque vilissimis ac meretricibus, confundit plane diuersa tributorum genera; nam quod impositum erat negotiatoribus, proprie auri & argenti erat, dictumque *chrysargyrum* diuersumque ab eo, quod pendere consueuerant lenones, meretrices & exoleti: quod quidem tantum abest vt a Constantino christianissimo principe impositum fuerit, vt etiam longe ante Alexandri imperatoris tempora Romæ exigi consueuerit; quod idem imperator æquissimus, cum ex turpi lucro colligeretur, vetuit in ærarium inferri, non tantum abstulit, sed ad publicas fabricas deputauit. cætera.

(r) Gothofr. com. in cod. Theod. lib. XIII. tit. I. de lustrali collatione leg. I. p. 4. 5. *Sequitur*, tot.
Pagi critic. in Baron. an. CCCXXX n. VI. tot.

(s) Basil. epist. CCXLIII. τὴν δυσκολίαν τῆς συγκομιδῆς πραγματευτικοῦ χρυσίου, πάντων μάλιστα ἡ σὴ τιμιότης κατέμαθε. Quam difficulter atque ægre *aurum negotiatorium* transmitti soleat, & comportari, tuam dignitatem minime omnium fugit.

(t) Euagr. lib. III. c. XXXIX. ἐπέκειτο δὲ ἑτέροις τε πολλοῖς, ἐξ ἐράνου τὴν τροφὴν πορίζουσι καὶ ταῖς ἀπεμπολούσαις τὴν ὥραν τοῦ σώματος κ. τ. λ. Impositum autem erat, tum aliis compluribus, qui stipe collatitia victitabant, tum mulierculis, quæ corpore quæstum faciebant. cætera.

(u) Liban. orat. XIV. contr. Florent. tom. II. p. 427. (citante Valesio in adnotationibus ad lib. III. c. XXXIX. Euagr. p. 96.) Λογίζεσθε τοίνυν καὶ τὸ τὰ ἄλλα πάντα νενικηκός· τοῦτο δ' ἐστιν ὁ ἀφόρητος φόρος, ἄργυρος καὶ χρυσὸς φρίττειν

 into-

intolerabile argenti & auri tributum dicitur, quo fiat, vt singula lustra, quoties iam propinqua sint, terrorem animis iniiciant. Et ex eadem ratione, vt auctor sub nomine AVGVSTINI [w] memorat, plerumque *aurum pannosum*, vel, vt aliæ editiones habent, *aurum panosum*, dictum fuit, quia a pauperibus exigebatur. Iam vero singularis ecclesiæ hac in re habebatur ratio; quum enim reditus eius essent exigui nec ad dandam vniuerso clero honestam alimoniam sufficerent, inferiorum ordinum clericis ad se ipsos alendos, sine vlla ad huiusmodi tributum soluendum obligatione, negotiari licebat. Hoc priuilegium primum a CONSTANTIO sine vlla restrictione datum fuit, vt, si qui [x] de illis alimoniæ caussa negotiationem exercere vellent, immunitate potirentur. Ne quis vero eorum hoc priuilegio ad auaritiam abuteretur, postea illorum negotiatio ad certam pecuniæ summam diuersis legibus restricta fuit, quam si excederent, vecti-

---

προσιούσας ποιῶν τὰς δεινὰς πεντετηρίδας· ὄνομα μὲν γὰρ ἐμπορικὸν ἀπὸ τῶν ἐμπόρων πόρῳ τούτῳ τῇ θαλάττῃ δὲ ἐκείνων εἰς διάδοσιν (διάθεσιν) χρωμένων, οἷς μόλις ἄρτον προσφέρουσιν αἱ χεῖρες, ἀπόλλυνται διαφεύγει δὲ οὐδὲ νευρορράφος, ὃς ἐγὼ πολλάκις εἶδον τὴν σμίλην εἰς οὐρανὸν αἴροντας, ὀμνύντας μὴν ἐν αὐτῇ τὰ πάντα εἶναι σφίσιν· εἰ μὴν τοῦτό γε αὐτοὺς ἀπαλλάττει τῶν ἐγχωρίων (ἐγκειμένων), καὶ ὑλακτούντων, καὶ μόνον οὐ δακνόντων· οὗτος ὁ καιρὸς, ὦ βασιλεῦ, πλείω τὴν δουλείαν καθίστησιν ἐκβάλλων ἐλευθερίας τοὺς ὑπὸ τῶν γονέων πωλουμένους, οὐχ᾽ ἵνα αὐτοῖς δέξηται τὴν τιμὴν τὸ κιβώτιον, ἀλλ᾽ ἵνα αὐτὴν ἴδωσιν εἰς τὴν τῶν κατεπείγοντος δεξιὰν ἐρχομένην. Iam vero dicamus etiam malum illud, quod reliqua cuncta longe superat. Id autem est *tributum intolerabile*, *chrysargyrum* scilicet, quo fit, vt singula lustra, quoties iam propinqua sunt, terrorem animis iniiciant. Et nomen quidem huic collationi speciosum est ex mercatoribus. Sed cum isti mari vtantur ad merces suas diuendendas, ii quibus manus ægre panem suppeditant, funditus pereunt. Nec immunis ab hoc malo sutor. Quos quidem ego sæpius vidi, scalpro ad cælum sublato iurantes, in eo sua omnia reposita esse. Nec tamen istud eos liberat a vexatione eorum, qui ipsis incumbunt, & qui latrant, & tantum non mordent. Hoc tempus, imperator, seruorum numerum auget, spoliat enim libertate eos, qui a parentibus venundantur, non vt ipsi pretium venditionis in arcam suam reseceant, sed vt illud in manus compulsoris transire videant.

(w) Aug. quæst. vet. & nou. testam. c. LXXV. Didrachma capitum vel tributi exactio intelligitur; quod nunc *pannosum aurum* appellatur, quia & pauperes exiguntur.

(x) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. VIII. Si qui de vobis cæter. It. Cod. lib. XIII. lib. I. de lustrali collat. leg. I. Negotiatores omnes protinus conuenit aurum argentumque præbere: *clericos excipi tantum* (&) qui copiatæ appellantur, nec alium quemquam esse immunem.

gal

gal pendere debebant. Hoc ex alia eiusdem CONSTANTII [y] & quadam GRATIANI [z] lege intelligimus, vbi clerici intra *Illyricum* & *Italiam* ad denos solidos; intra *Galliam* autem ad quindecim solidos adstringuntur. Verumtamen si qui vellent vlterius negotiari eo quidem fine, vt pecuniam in vsum pauperum conficerent, ex duabus [a] aliis CONSTANTII legibus tantam summam negotiationi impendere poterant, quantam volebant, ad nullum tributum huius respectu soluendum obligati. Porro notandum est, quod hæc immunitas solis catholicæ religionis [b] clericis, non aliis, ab *Honorio* concessa fuerit. Quod priuilegium tanti æstimabatur, vt quidam auari mercatores ad officium aliquod titulare inter inferiores ecclesiæ clericos admitti discuperent, non alium ob finem, quam vt hac immunitate perfrui & negotiationem suam sine lustralis tributi solutione exercere sibi liceret. Contra hanc fraudationem & astutiam ARCADIVS imperator seueram legem [c] sanxit, de omnibus illis præcipiens, vt, si quæstuosæ mercaturæ operam dare vellent, hac clericorum immunitate priuarentur; vel si sacro Dei ministerio sese deuouere cuperent, ab omnibus eiusmodi fraudulentis & callidis quæstibus abstinerent. *Distincta enim*, inquiebat, *stipendia*

(y) Ibid. lib. XVI. tit. II. leg. XV. *Clerici* vero, vel hi quos copiatas recens vsus instituit nuncupari, ita a sordidis muneribus *debent immunes* atque *a conlatione præstari*; si exiguis admodum mercimoniis tenuem sibi victum vestitumque conquirent.

(z) Cod. Theod. lib. XIII. tit. I. de lustrali collat. leg. XI. Etsi omnes mercatores spectat lustralis auri depensio, *clerici* tamen *inter Illyricum & Italiam in denis solidis; inter Galliam in quinis denis solidis immunem vsum conuersationis exerceant*. Quidquid autem supra hunc modum negotiationis versabitur, id oportet ad functionem aurariam deuocari.

(a) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. X. *Negotiatorum dispendiis minime obligentur* (clerici) cum certum sit, quæstus quos ex tabernaculis (leg. tabernis) atque ergasteriis colligunt, *pauperibus profuturos*. Ibid. leg. XIV. Si quid - - mercatura - - congesserint, in vsum pauperum atque egentium ministrari oportet: aut id, quod ex eorumdem ergasteriis vel tabernis conquiri potuerit & colligi, collectum id religionis æstiment lucrum.

(b) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXXVI. Quicumque *catholicæ religionis clerici*, intra eum modum, vnde victus, emendi vendendique vsum lege præfinitum exercent, ab auraria pensione habeantur immunes.

(c) Ibid. lib. XIII. tit. I. de lustral. collat. leg. XVI. Omnes corporatos - - - præcipimus conueniri, vt aut commoda negotiatorum sequentes a clericorum excusatione discedant, aut sacratissimo numini seruientes versutis quæstibus - - abstineant: Distincta enim stipendia sunt religionis & calliditatis.

sunt religionis & calliditatis. Eamque ob caussam sine dubio, ecclesiæ reditibus in tantum adauctis vt ad vniuersum clerum alendum iam sufficerent, VALENTINIANVS TERTIVS [d] legem fecit, *vt clerici nihil prorsus negotiationis exercerent: vel si vellent negotiari, scirent, se iudicibus subditos, clericorum priuilegio non muniti.* EVAGRIVS [e] ipsum hoc chrysargyrum seu lustralem argenti aurique collationem ab *Anastasio* imperatore abolitam esse, adserit; & hæc caussa est, quamobrem postea nulla prorsus eius mentio in *codice Iustinianeo* iniiciatur.

§. VII.

De metato. *Quid per hoc intelligatur, & quod clerici ab eo exemti fuerint.*

Aliud onerum, quæ ciuibus imperii incumbebant, genus erat, quod imperatoris aulæ & stipatoribus, si quando proficiscendum eis esset, vel etiam iudicibus aut militibus, de loco alio in alium gradientibus, vitæ subsidia ministrare debebant. Hoc ipsum in lege ciuili [f] *metatum* & apud scriptores *græcos* μιτατον appellatur, a vocabulo *metatores*, quod imperatorios hospitiorum designatores significat, qui diuersorii & alimenti apparandi caussa præmittebantur. Ad quam rem adludit CYPRIANVS [g], quando de *Rogatiano*, præstantissimo quodam presbytero *Carthaginensi*, qui primus omnium martyrum in persequutione *Deciana* in custodiam datus erat, loquens dicit, quod reliquorum *metator* exstiterit, ipsisque in carcere præparauerit hospitium. Et eodem sensu LVCIANVS martyr apud *Cyprianum* ipsum *Decium* [h] eleganter *metatorem antichristi* appellat, qui terribili ista persequutione hospitium aduentanti ei in mundum præparet. Ab hac vocabuli *metatoris* significatione officium illud præbendi imperatoris

(d) Valentin. nouel. XII. ad calc. cod. Theod.

(e) Euagr. lib. III. c. XXXIX. vid. not. (o) supra p. 240 prostituebant: *ex harum quæstu chrysargyri exactoribus pecuniam offerre coacti.*

(f) Cod Theod. lib. VII. tit. VIII. de metatis.
Cod. Iustin. lib. XII. tit XLI. de metatis.

(g) Cyprian. ep. LXXXI. al. VI. edit Oxon. (edit. Par. MDCLXVI. p. 160.) Primum hospitium vobis in carcere præparauit & *metator* quodammodo vester, nunc quoque vos antecedit.

(h) Lucian. ap Cyprian. ep. XX. al. XXII. (ep. XXI cit. edit. p. 53.) Tu Deo volente ipsum anguem maiorem *metatorem antichristi*, nos tantum confessus deterruisti, cætera.

stipa-

ſtipatoribus, iudicibus atque militibus hoſpitia ac alimenta, in vtroque ciuilis legis codice *metatum* dicitur. Clerici autem ab hoc onere per legem [*i*] *Conſtantii* excepti erant, vbi eos a ſuſcipiendis hoſpitibus immunes pronuntiat: quo ipſo non a chriſtiano hoſpitalitatis officio erga pauperes ſed ab hoc ciuili imperii *Romani* officio, ad quod præſtandum cæteri ciues obligati erant, eos exemtos velle, cenſendus eſt. Vnde ſcite obſeruat GOTHOFREDVS [*k*], quod clerici hac in cauſſa eadem priuilegia habuerint cum ſenatorum domibus, ſynagogis iudæorum & chriſtianorum templis, quæ ædificia omnia ab hoc onere recipiendorum hoſpitum exemta erant. Et ſi *græcus* ille auctor, qui conſtitutiones eccleſiaſticas, a FABROTTO publicatas, ex *codice* collegit, non fallitur, hæc immunitas ad ipſorum etiam mancipia ſpectauit. Nam *Clerici*, inquit [*l*], *vel eorum mancipia nouis collationibus aut metatis ſubiecti non ſunt.*

§. VIII.

De collatione ſuperindicta & extraordinaria. *Clerici ab ea immunes.*

Et hinc porro apparet, quod ab omnibus exactionibus immunes fuerint, quæ *ſuperindicta* & *extraordinaria* appellabantur, hoc eſt, ab eis tributis, quæ imperatores imperio vel cuidam eius parti, præter ordinaria & canonica tributa, vrgente magna quadam neceſſitate, irroganda ducebant. Quemadmodum enim ordinaria tributa *indictiones*, ita hæc *ſuperindictiones* [*m*] vocabantur. Ab his clerici per diuerſas chriſtianorum imperatorum leges immunes erant. Exempli cauſſa per legem illam *Conſtantii* [*n*] in *codice Theodoſiano*, vbi ad præcedentem aliquam legem eiuſdem argumenti remittit. *Iuxta ſanctionem*, inquiebat, *quam*

(*i*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. leg. VIII. Præterea neque hoſpites ſuſcipietis.

(*k*) Gothofr. paratitl. ad cod. Theod. lib. VII. tit. VIII. de onere metati. tom. II. p. 264. *Immunes erant a metato clerici*, ſenatorum domus, ſynagogæ iudæorum, & religionum loca.

(*l*) Collat. conſtitut. eccleſ. ex cod. lib. I. tit. III. ſect. I. p. 1253. Οἱ κληρικοὶ καὶ τὰ ἀνδράποδα αὐτῶν οὐχ ὑπόκεινται καιναῖς εἰσφοραῖς, ἢ μετάτοις.

(*m*) Vid. cod. Theod. lib. XI. tit. VI. de ſuperindicto, & cod. Iuſtin. lib. X. tit. XVIII. de eodem.

(*n*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. & cleric. leg. VIII.

dudum meruisse perhibemini, & vos & mancipia vestra nullus nouis collationibus obligabit, sed vacatione gaudebitis. GOTHOFREDVS in hunc locum dicit: *Ab extraordinariis collationibus immunes facti fuerunt, & nondum ab ordinariis & canonicis.* Atque ita res se habuit *Honorii* & *Theodosii iunioris* tempore, ann. CCCCXII. quando in lege quadam, multa alia ecclesiæ, ratione possessionum suarum, attribuente priuilegia, inter alia: *Nihil*, inquit, *extraordinarium ab hac* (ecclesia) *superindictitiumue flagitetur: - - Nihil præter* [o] *canonicam inlationem, quod aduentitiæ necessitatis sarcina repentina depoposcerit, eius functionibus adscribatur.* Quam legem *Iustinianus*[p] tandem confirmauit & in imperio *Romano* perpetuo obseruari iussit.

§. IX.

Clerici interdum exemti ab officio pecuniam ad viarum publicarum & pontium instaurationem contribuendi.

De aliis quibusdam officiis atque oneribus leges paullulum ab se inuicem discrepant. Interdum enim clerici ab eis exemti, interdum non exemti erant; quod speciatim de officio contribuendi pecuniam ad viarum publicarum & pontium conseruationem ac instaurationem obseruandum est. Secundum ante memoratam *Honorii* legem ann. CCCCXII. omnes ecclesiarum possessiones ab his officiis [q] exemtæ erant, & iniuria dicitur, si quis eas ad quidquam in hunc vsum conferendum adigere audeat. Verumtamen non multo post, nimirum ad ann. CCCCXXIII. *Theodosius iunior* legem pro imperio orientali tulit, nullum hominum genus ab hoc onere ferundo excipientem, sed suas ipsius possessiones (quæ horum temporum stilo *domus diuinæ* dicebantur) æque ac ecclesias [r] ad partem aliquam su-

(o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. XL.

(p) Iustin. nouel. CXXXI. c. V. *Θεσπίζομεν, καὶ* πασῶν τῶν *ἁγιωτάτων,* ἐκκλησιῶν *καὶ τῶν ἄλλων σεβασμίων οἴκων τὰς κτήσεις, μηδὲ ῥυπαρὰς λειτουργίας μήτε extraordinaριας* διαγραφὰς ὑπομένειν. Sancimus, *omnium* sanctarum *ecclesiarum* & omnium venerabilium domorum *possessiones*, neque sordidas functiones *neque extraordinarias descriptiones sustinere.*

(q) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. XL. Nullam iugationem, quæ talium priuilegiorum sorte gratulatur, muniendi itineris constringat *iniuria*. - - Nulla pontium instauratio; Nulla translationum sollicitudo gignatur.

(r.) Cod. Theod. lib. XV. tit. III. de itin. muniendo leg. VI. Ad instructiones reparationesque itinerum pontiumque nullum genus hominum cessare oportet. Do-

ſtinendam obligantem. Et circa idem tempus *Valentinianus tertius* legem [s] in eumdem finem in occidente ſtatuit. *Iuſtinianus Theodoſii* legem confirmauit codici [t] eam ſuo inſerendo aliamque legem a ſe ipſo factam, *nouellis* ſuis addendo, qua [u] etſi clericis immunitatem ab extraordinariis collationibus indulget, hæc nihilominus ſubiungit: *Si tamen itineris ſternendi aut pontium ædificii vel reparationis opus fuerit, ad inſtar aliorum poſſeſſorum, huiusmodi opus & ſanctas eccleſias & venerabiles domos complere*, (ſancimus) *dum ſub illa poſſident ciuitate, ſub qua tale fit opus.*

§. X.

Ita etiam a ſic dictis angariis *&* parangariis, *ceteris.*

Leges itidem in alio officii genere, a ciuibus imperii requiri ſolito, variant, quo videlicet ad transportandum commeatum pro militibus aliaque huiusmodi ad imperatoris ærarium ſpectantia, equos ac carros exhibere tenebantur. Hoc officium in lege ciuili [w] dicitur *curſus publicus*, *angaria*, *parangaria*, *translatio* & *euectio:* & equi in hoc negotium adhibiti ſpeciatim *parauredi* & *equi curſuales* nuncupantur. Iam vero clerici primum exemti ab hoc munere erant ex duabus *Conſtantii* [x] legibus, prioribus imperii ſui temporibus factis, quæ tum ipſosmet tum poſſeſſiones eorum a *parangariis* immunes diſerte ſta-

mos etiam diuinas *ac venerandas eccleſias tam laudabili titulo libenter adſcribimus.*

(s) Valent. nouel. XXI. ad calcem cod. Theod. Sancimus, vt antiquatis omnibus priuilegiis, quæ vel dignitatibus delata fuerunt, vel diuerſæ militiæ collegia meruerunt, aut *nomine venerandæ religionis* obtentum eſt, omnis vbique cenſus, qui non perſonarum eſt, ſed agrorum, ad vniuerſa munia a noua duntaxat indictione, vt ſupra definiuimus, abſque vlla diſcretione cogatur in quarta parte.

(t) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. II. leg. VII. Ad instructiones itinerum pontiumque etiam diuinas domos & venerabiles eccleſias tam laudabili titulo adſcribimus: quia non eſt inter ſordida munera numeratum.

(u) Iuſtin. nouel. c. XXXI. c. V. Ei δέ τι ὁδοστρωσίας, ἢ γεφυρῶν οἰκοδομῆς, ἢ ἀνανεώσεως χρεία γίνηται, κατὰ μίμησιν τῶν ἄλλων κτητόρων, τὸ τοιοῦτον ἔργον καὶ τὰς ἁγίας ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἄλλους σεβασμίους οἴκους πληροῦν· ἡνίκα ὑπ' ἐκείνην κέκτηνται τὴν πόλιν, ὑφ' ᾗ τὸ τοιοῦτον γίνεται ἔργον.

(w) Cod. Theod. lib. VIII. tit. V. de curſu publico, *angariis & parangariis*. Cod. Iuſtin. lib. XII. tit. LI.

(x) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. & cleric. leg. X. Parangariarum quoque parili modo (a clericis) ceſſet exactio. Ibid. leg. XIV. Ad parangariarum quoque præſtationem non vocentur, nec eorumdem facultates atque ſubſtantiæ

tuunt.

tuunt. Sed alia quadam lege ſub imperii ſui finem, nimirum ann. CCCLX. lata, hoc priuilegium abolet, clericosque ad *translationes faciendas*, vt ibi redditur [y], hoc eſt, ad equos carrosque in vſum imperatoris ſubminiſtrandos, obligat. Et hoc facit non obſtante, quod ſynodus *Ariminenſis* petierat, vt iuga, quæ ad eccleſiam pertinerent, a publica functione ceſſarent, quia hoc tum fiebat, quum *Conſtantius* ab ipſis diſſideret. Interim hæc lex viguit non tantum ſub *Iuliano*, ſed *Valentiniano* etiam atque *Theodoſio*, vsque dum contraria [z] quadam lege viginti circiter annis poſt, nimirum ann. CCCLXXXII. clericos in priſtinum priuilegii ſui vſum reſtituerent. Quæ immunitas porro eis ab *Honorio* ann. CCCCXII. confirmata fuit, cuius lex etiamnum in vtroque *codice* [a] exſtat. *Theodoſius* tamen *iunior* & *Valentinianus tertius* ann. CCCCXL. eorum priuilegio rurſus abolito poſſeſſiones eccleſiaſticas duabus legibus [b] ad munia *angariarum, parangariarum*, cætera (imperatore expeditionem aliquam vel iter faciente) implenda non minus quam reliquos adſtringunt. Ex quibus omnibus perſpicimus, non certam aliquam regulam hac in re fuiſſe obſeruatam, ſed clericos hoc priuilegium habuiſſe vel non habuiſſe, prout rerum ſtatus id ferret, vel imperatores ad illud indulgendum propenderent.

(y) Cod. Theod. ibid. leg. XV. Vt præterea - ad vniuerſa munia ſuſtinenda translationesque faciendas omnes clerici debeant adtineri.

(z) Cod. Theod. lib XI. tit. XVI. de extraordin. & ſordid. muneribus leg. XV. Circa eccleſias, rhetores atque grammaticos eruditionis vtriusque vetuſto more durante - - Ne paraueredorum huiusmodi viris aut parangariarum præbitio mandetur, cætera.

(a) Cod. Theod. lib XVI. tit. II. de epiſc. & cleric, leg. XL. Nulla *translationum* ſollicitudo gignatur, cætera. (alii ſignetur, vt in cod. Iuſtin. lib. I. tit. II. de ſacroſanct. eccleſ. leg. V.)

(b) Cod. Iuſtin. lib I. tit. II. leg. XI. Neminem ab angariis vel parangariis, vel plauſtris, vel quolibet munere excuſari præcipimus, cum ad feliciſſimam expeditionem noſtri numinis, omnium prouincialium per loca, qua iter arripimus, debeant ſolita nobis miniſteria exhiberi; licet ad ſacroſanctas eccleſias poſſeſſiones pertineant. It. lib. XII. tit. LI. de curſu publico leg. XXI. Nullus penitus cuiuslibet ordinis ſeu dignitatis, vel ſacroſancta eccleſia, vel domus regia tempore expeditionis excuſationem angariarum ſeu parangariarum habeat.

§. XI.

§ XI.

De tributo, quod vocabatur denarismus, vnciæ *&* descriptio lucratiuorum: *& quod ecclesia immunis ab eo fuerit.*

Præter hæc publica tributa & munia priuatum quoque tributum erat, a quo omnia prædia, in ecclesiæ vel alius cuiusdam piæ rei vsum donata, secundum leges imperii vacabant. Hoc in lege ciuili vocatur *denarismus*, siue *vnciæ* & *descriptio lucratiuorum.* Cuius appellationis ratio ex ipsa naturæ huius tributi explicatione intelligenda fuerit. Erat genus quoddam tributi, quod pendebatur non imperatoribus, sed *curiæ* seu *curialibus* cuiusque ciuitatis, hoc est, isti hominum societati, quos vi possessionum suarum curiæ seu communis consilii membra esse, & patriæ suæ munia implere oportebat. Iam vero contingere interdum solebat, vt quidam ex his *curialibus* facultates suas alii cuidam, qui non esset de *curia*, relinqueret; & facultates ita transeuntes ad ipsum transire dicebantur *ex caussa lucratiua*, quod in oppositione *caussæ onerosæ* est, quando quis bona ex donatione vel testamento, non ex emtione possidet. Iam vero ne in hoc casu facultatum quarumdam alii cuidam extra curiam facta donatio reliquis curialibus maiori oneri exsisteret, is qui hac ratione eas accipiebat, curiæ ciuitatis annuum tributum soluere debebat, quod ex natura huius iuris possessorii *descriptio lucratiuorum* dicebatur. Et quia quodlibet *iugum* siue *caput*, vt leges id vocant, *denarium*, hoc est, *vnciam* argenti quotannis pendere debebat, hinc ipsum tributum *vnciæ* & *denarismus* appellitabatur: vt in legibus [c] *Theodosii magni* infra in margine citatis factum videmus. *Theodosius iunior* & *Valentinianus tertius* hoc tributum duplicarunt, singulis possessionum iugis & capitibus [d]

(c) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurationibus leg. CVII. Quicumque heres curiali vel legitimus, vel electus testamento graduue successerit - - vel si quem liberalitas locupletauerit sorte viuentis, quos a curiæ nexu conditio solet dirimere, sciant pecuniariis descriptionibus, pro ea tantum parte patrimonii, in quam quisque successit, ad *denarismum* siue *vncias*, sese auctoris sui nomine retinendum.

It. leg. CXXIII. ibid. Quidquid ex substantia curialium ad vnumquemque diuersa largiendi occasione peruenerit, *denarismo* vel *vnciis* habeatur obnoxium in ea parte, in qua auctoris sui nomine fuerat retentatum.

(d) Cod. Theod. lib. XII. tit. IV. de imponenda lucratiuis descriptione leg. vnic. Hi qui ex lucratiua caussa possessiones detinent, quæ aliquando curialium fuerint,

his omnibus tam patrimonialibus quam personalibus, tam honorificis quam sordidis muneribus clerici, secundum primas *Constantini* leges, generatim & omnino immunes erant: Sed subsequutis temporibus aliquod discrimen factum est ratione istorum clericorum, qui patrimoniales possessiones saeculares sibi proprias habebant, distinctas ab eis, quae ad ecclesiam spectabant. Tales enim clerici nonnumquam munus suum ecclesiasticum relinquere & ciuiles imperii functiones sustinere cogebantur; qua de re paullo post. Quod autem ad munera mere personalia attinet, ab his clerici in totum exemti erant; vti ex lege quadam *Valentiniani* & *Gratiani* [f] in vtroque codice adhuc exstante videre est, quae omnes clericorum ordines, non solum presbyteros & diaconos, sed subdiaconos etiam, exorcistas, lectores, ostiarios & acoluthos personalium munerum expertes esse praecipit. Et hic sensus est legis CONSTANTII, ATHANASIO [g] & SOCRATI [h] & SOZOMENO [i] memoratae, qua ipsum clericis *Aegyptiis* *ἀλειτουργησίαν* & *ἀτέλειαν λειτουργημάτων* immunitatem ab obeundis muneribus publicis, ad quae sub persecutione *Ariana* adacti fuerant, restituisse, dicunt.

§. XIII.

Et ab sordidis muneribus tum patrimonialibus tum personalibus.

Similiter, quod attinet ad sic dicta munera sordida, non tantum personae clericorum sed possessiones etiam ecclesiae istiusmodi oneribus liberae erant. Duas leges [k] *Constantius* in hunc

---

(f) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. XXIV. Presbyteros, diaconos, exorcistas, lectores, ostiarios etiam & omnes perinde qui primi sunt, personalium munerum expertes esse praecipimus.
Cod. Iustin. lib. I. tit. III. leg. VI. vbi eadem leguntur, tantum loco verborum; *omnes qui primi sunt*, habetur: acolythos.

(g) Athan. apol. II. tom. I. p. 772. edit. Paris. MDCXXVII. (p. 173. C. edit. Par. MDCXCVIII.) Τὴν ἀτέλειαν, ἧς ἔτυχον πάλαι καὶ ἅμα αὐτῷ κληρικοὶ, τούτοις βεβαιωθῆναι προσηκόντως, immunitas, qua clerici qui cum eo (Athanasio) sunt, olim fruebantur, illis vt decet confirmetur.

(h) Socrat. lib. II. c. XXIII. qui eadem verba habet.

(i) Sozom. lib. III. c. XXI. προσέταξε - ὡς τὸ πρὶν ἀτέλειαν ἔχειν λειτουργημάτων τοὺς αὐτοῦ κληρικούς. Iussit - vt clerici illius pristina, sicut antea consueuerant, immunitate fruerentur.

(k) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. X. Vt ecclesiarum coetus concursu po-

 finem

finem tulit, quas *Valentinianus* & *Theodosius* confirmarunt, clericis & aliis quibusdam hominum ordinibus eamdem, quam maximis imperii *Romani* dignitatibus, indulgendo immunitatem. Significabant [*l*] etiam, non esse hoc nouum priuilegium, sed quo ex more vetusto semper gauisi sint. Idem ab *Honorio* dicitur, quod hoc antiquum ecclesiæ priuilegium sit, a diuis antecessoribus suis ecclesiæ collatum, adeoque haud imminuendum. Idcirco duas leges speciatim in gratiam [*m*] episcopi *Romani* faciebat, vt nihil extraordinarii muneris vel sordidæ functionis ei imponeretur. Neque vmquam ad istiusmodi munus in imperio obeundum clericos vocatos fuisse legimus. Nam etsi GOTHOFREDVS in animaduersionibus in ante memoratam *Theodosii* legem [*n*], in qua diuersa ex his muneribus recensentur, *angarias*, viarum ac pontium constructionem sordidis muneribus adnumerat; antea tamen ostendimus, quod quidquid ab clericis, huius vtriusque rei intuitu, exigi consueuerit, tributi non autem muneris nomine venerit: & leges [*o*], quæ clericos in hanc rem

---

pilorum ingenuum frequentetur, clericis ac iuuenibus præbeatur immunitas *repellaturque ab his exactio munerum sordidorum.* Leg. XIV. ibid. Omnis a clericis indebitæ conuentionis iniuria, & iniquæ exactionis repellatur improbitas: *nullaque conuentio sit circa eos munerum sordidorum.*

(*l*) Cod. Th. lib XI. tit. XVI de extraord. & sordid. muner. leg. XV. Maximarum culmina dignitatum, Consistoriani quoque comites, notarii etiam nostri, & cubicularii omnes, atque ex cubiculariis, ob omnibus sordidis muneribus vindicentur: cæteris autem palatina vel militari intra palatium prærogatiua munitos, ita demum priuilegium simile contingat, si prioribus statuis se ad eiusmodi exactionem docuerint pertinere: vt non singulis indulta personis, sed in communi dignitati vel corpori eiusmodi beneficia doceantur *fuisse concessa circa ecclesias*, rhetores atque grammaticos eruditionis vtriusque *vetusto more durante*, cætera.

(*m*) Ibid. leg XXI. *Priuilegia venerabilis ecclesiæ, quæ diui principes contulerunt*, imminui non oportet: Proinde etiam, quæ circa vrbis Romæ episcopum obseruatio intemerata custodiet: ita vt nihil extraordinarii muneris ecclesia vel sordidæ functionis agnoscat. Ibid. leg. XXIV. Priuilegia venerabilis ecclesiæ imminui non patimur, ita vt nihil extraordinarii muneris ecclesiæ, vel sordidæ functionis, agnoscant. Quidquid igitur præceptis veteribus reuerentia religionis obtinuit, mutilari, etiam pœnæ interminatione, prohibemus: ita, vt hi quoque, qui ecclesiæ obtemperant, his quibus cautum est, beneficiis perfruantur.

(*n*) Gothofr. in Cod. Theod lib. XI. tit. XVI. leg XV. Quartum sordidum munus est, *paraueredorum & parangariarum* præbitio - - - Duodecimum munus inter sordida numeratur *viarum & pontium constructionis sollicitudo.*

(*o*) Cod. Theod. lib. XV. tit. III. de itinere muniendo leg. VI. Honor. & Theod. Iun.

contri-

contribuere iubent, isthæc officia sordidis muneribus non adnumeranda, nec vllum officium hoc nomine ab eis exigendum esse, verbis expressis inculcant.

§. XIV.

Nec non a curialibus ac municipalibus muneribus.

Quod ad alterum munerum genus attinet, ad *honores* videlicet siue honorifica vel municipalia munera, quæ alias munera curialia dici solebant, quod, qui ea sustinebant, *curiales* & *decuriones* appellabantur, omnes clerici, non habentes possessiones sibi proprias, sed ecclesiæ reditibus & possessionibus viuentes, prorsus ab eis exemti erant; quia officia ecclesiæ & reipublicæ in vno eodemque homine non bene vna consistere posse credebantur: & iniquum habebatur, ecclesiæ possessiones ciuilibus reipublicæ officiis onerare. *Constantinus* pacato vtens imperio statim post magnam istam decennalem, vulgo *Diocletianam*, persequutionem omnibus clericis, tam iis, qui possessiones vel patrimonium sibi proprium habebant, quam illis, qui ex reditibus ecclesiæ in solidum alebantur, plenam & nullis limitibus circumscriptam immunitatem hoc intuitu videtur indulsisse. Ita enim mentem suam ipse exprimit lege quadam ad *Anulinum* proconsulem *Africæ* directa, cuius meminit EVSEBIVS, & quæ ann. CCCXII. vel CCCXIII lata esse dicitur [p]. *Eos homines*, inquit, *qui intra prouinciam tibi concreditam in ecclesia catholica, cui Cæcilianus præest, huic sanctissimæ religioni ministrant, quos clericos vocare consueuerunt, ab omnibus omnino publicis functionibus immunes volumus conseruari: ne errore aliquo aut casu sacrilego a cultu summæ diuinitati debito abstrahantur; sed vt potius absque vlla inquietudine propriæ legi deseruiant.* AVLINVS epistolam quoque etiamnum in

Absit, vt nos instructionem viæ publicæ & pontium stratarumque operam - - inter sordida munera numeremus. Vid. cod. Iustin lib. I, tit. II, leg. VII. eiusd. Honor. & Theod. citat. supra ad §. IX not. (t) pag. 247.

(p) Constant. ep. ad Anulin. apud Euseb. lib. X. c. VII. Ἐκείνους τοὺς εἴσω τῆς ἐπαρχίας τῆς σοι πεπιστευμένης ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ᾗ Καικιλιανὸς ἐφέστηκε, τὴν ἐξ αὐτῶν ὑπηρεσίαν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ θρησκείᾳ παρέχοντας, οὕσπερ κληρικοὺς ἐπονομάζειν εἰώθασιν, ἀπὸ πάντων ἅπαξ ἁπλῶς τῶν λειτουργιῶν βούλομαι ἀλειτουργήτους διαφυλαχθῆναι· ὅπως μὴ διά τινος πλάνης ἢ ἐξολισθήσεως ἱεροσύλου, ἀπὸ τῆς θεραπείας τῆς τῇ θειότητι ὀφειλομένης ἀφέλκωνται, ἀλλὰ μᾶλλον ἄνευ τινὸς ἐνοχλήσεως τῷ ἰδίῳ νόμῳ ἐξυπηρετῶνται.

AVGVSTINO [q] exſtantem non diu poſt ad *Conſtantinum* exarauit, in qua hoc priuilegium ei a ſe miſſum narrat, vt *Cæciliano* & clericis catholicis ſignificaretur. *Scripta cæleſtia maieſtatis veſtræ*, inquit, *accepta atque adorata Cæciliano & his qui ſub eodem agunt, quique clerici appellantur, deuotio paruitatis meæ inſinuare curauit, eosdemque hortata eſt, vt vnitate conſenſu omnium facta cum OMNI OMNINO MVNERE indulgentia maieſtatis veſtræ liberati eſſe videantur catholici, cuſtodita ſanctitate legis, debita reuerentia diuinis rebus inſeruiant.* Et hæc ANVLINI epiſtola etiam in *collatione Carthaginenſi* [r] ſed non ita emendate exhibetur. De hoc priuilegio adnotari meretur, quod ſolis catholicis clericis illud indultum fuerit: id quod *Donatiſtæ* male habuit, quod eodem fauore frui ſibi non liceret: & hinc in catholicos tumultuoſi & turbulenti facti in quibusdam locis eo rem deduxerunt, vt clerici publicis muneribus nominarentur, recipiendisque publicis reditibus aliisque negotiis præficerentur. Qua de re quum ad *Conſtantinum* querimonia eſſet delata, nouum ille mandatum in *Africa* iuſſit publicari eiusdem cum priore argumenti. *Hæreticorum factione*, inquiens, *comperimus eccleſiæ catholicæ clericos* [s] *ita vexari, vt nominationibus ſeu ſuſceptionibus aliquibus, quas publicus mos expoſcit, contra indulta ſibi priuilegia prægrauentur. Ideoque placet, ſi quem tua grauitas inuenerit ita vexatum, eidem alium ſubrogari & deinceps a ſupra dictæ religionis hominibus huiusmodi iniurias prohiberi.* Hæc lex anno CCCXIII. publicata & prima huius generis eſt, quæ in *codice Theodoſiano* exſtat. Sex circiter annis poſt, ad ann. CCCXIX aliam publicauit occaſione ſimilis querelæ in *Italia* factæ, quod nimirum clerici a propria functione ad munera publica obeunda auocentur: Et hac ipſa eamdem [t], quam antea, generalem eis immunitatem indulſit. Ita

(q) Anulin. epiſt. ad Conſtant. ap. Auguſtin. ep. LXVIII. (tom. II. p. 323. B. edit. Baſil. MDLXIX)

(r) Collat. Carth. die III. c. CCXVI. (tom. II. conc. p. 1488.) Auguſtis noſtris Anulinus v. c. proconſul Africæ: Scripta eccleſia maieſtatis veſtræ accepta atque adorata, Cæciliano, & his qui ſub eodem agunt, quique clerici appellantur, deuotio mea apud acta paruitatis meæ inſinuare curauit. c. CCXX. Martialis exceptor ex ſuperioribus geſtis recitauit: Eosdem hortata eſt, vt vnitate conſenſu omnium facta munere maieſtatis veſtræ liberati eſſe videantur, catholica cuſtodita ſanctitati legis debita reuerentia, ac diuinis rebus inſeruiant.

(s) Cod. Iuſtin. lib. XVI. tit. II. de epiſc. leg. I.

(t) Cod. Theod. ibid. leg. II. Qui diuino cultui miniſteria religionis impendunt (id

rurſus

rursus ann. CCCXXX. facta querela de *Donatistis Numidiæ*, quod quum contra superiorum ordinum clericos, propter pristinam eis concessam immunitatem, nihil ex sententia efficere possent, hoc non obstante inferiores clericos ad sustinenda munera *curialia* cogerent, prætexentes, quod exceptio ad eos non attineret: *Constantinus*, vt omnem præcideret disputationem, aliam legem promulgauit, qua [u] speciatim clericos inferiores, lectores, hypodiaconos & reliquos a muneribus in curia subeundis exemit; eademque immunitate in *Africa*, quam in ecclesiis orientalibus haberent, potiri iussit.

§. XV.

Verum hoc vltimum priuilegium ad eos clericos, quibus nullæ, nisi quæ ad ecclesiam spectabant, possessiones essent, legibus Constantini *restrictum.*

Iam vero hæc immunitas tantum erat priuilegium, vt non solum ab hæreticis in summam raperetur inuidiam, sed etiam catholicos quosdam laicos (istiusmodi bona possidentes, quæ ipsos ad munera patriæ suæ implenda obligabant) ad aucupandam titularem quamdam ordinationem ad inferius aliquod ecclesiæ munus adliceret, quo hac immunitate potirentur; quum tamen illis non esset animus istius functionis officia implere vel ad vllum altiorem ordinem in ecclesia prouehi. Quæ res quum pro mere fraudulenta collusione haberetur, quæ rempublicam hominibus ad communem vtilitatem iuuandam idoneis priuaret, nec vlla ratione ecclesiæ esset beneficio, statim a *Constantino* in eam, tamquam indultæ immunitatis abusum, animaduertebatur; variæque leges tum ab ipsomet, tum ab ipsius successoribus, prout necessitas requirebat, ad eum reprimendum & corrigendum promulgabantur. *Constantinus* primum, quemadmodum antea obseruauimus, hanc immunitatem indiscriminatim omnibus clericis, priuata bona tam possiden-

est, hi qui *clerici* appellantur) *ab omnibus omnino muneribus excusentur*; Ne sacrilego liuore quorumdam a diuinis obsequiis auocentur.

(u) Cod. Theod. lib XVI. tit. II. leg. VII. Lectores diuinorum apicum, & hypodiaconi, cæterique clerici, qui per iniuriam hæreticorum ad curiam deuocati sunt, absoluantur: & de cætero ad similitudinem orientis minime ad curias deuocentur, sed immunitate plenissima potiantur.

tibus

tibus quam non possidentibus, concedebat, quos in ministerio ecclesiæ re ipsa occupatos, quum pacatum haberet imperium, offendit. Neque forte aliquot annis post vllos homines a recipiendis ordinibus in ecclesia cohibuit. Videns autem hanc suam in ecclesiam indulgentiam versutorum & callidorum hominum artibus tantummodo in detrimentum reipublicæ verti, & diuites sub titulo quodam ecclesiastico, ad declinanda solum prouinciæ suæ munia, sese occultare; legem ferebat, vt nullus diues de plebe, per facultates suas ad seruiendum in curia obligatus & muneribus ciuilibus in ciuitate quadam obeundis opportunus, clericorum se consortio sociaret: vel si quis id faceret post legem promulgatam, vt ex statione sua dimitteretur ac curiæ ad explenda prouinciæ suæ munia restitueretur. Quo anno hæc lex lata sit, non adeo certo constat, nisi quod ante annum CCCXX id factum fuisse oporteat, vbi secunda lex ad istam priorem respiciens de eadem re publicata fuit. Et exinde discimus, quisnam sensus fuerit vtriusque; fuisse nimirum *Constantino* animum, discrimen facere inter illos clericos, qui ante primam legem latam & inter eos, qui postea ordinati essent; istos ab officiis ciuilibus eximebat, possessionibus licet instructos, non autem hosce; quod ex secundæ legis verbis liquido constat, quæ sic habent [w]: *Quum constitutio emissa præcipiat, nullum deinceps decurionem vel ex decurione progenitum, vel etiam instructum idoneis facultatibus, atque obeundis publicis muneribus opportunum ad clericorum nomen obsequiumque confugere; sed eos de cætero in defunctorum duntaxat clericorum loca subrogari, qui fortuna tenues, neque muneribus ciuilibus teneantur obstricti; cognouimus, illos etiam inquietari, qui ante legis promulgationem clericorum consortio se sociauerint: Ideoque præcipimus, his ab omni molestia liberatis, illos qui post legem latam obsequia publica declinantes, ad clericorum numerum confugerunt, curiæ ordinibusque restitui & ciuilibus obsequiis inseruire.* Alia *Constantini* lex exstat post hanc proximo a concilio *Nicæno* anno CCCXXVI [x] publicata, quæ in eamdem sententiam loquitur,

(w) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. III.

(x) Ibid. leg. VI. Si inter ciuitatem & clericos super alicuius nomine dubitetur, si eum æquitas ad publica trahat munera & progenie municeps, vel patrimonio idoneus dignoscetur, exemtus clericis ciuitati tradatur: Opulentos enim sæculi subire necessitates oportet, pauperes ecclesiarum diuitiis sustentari.

& osten-

& oſtendit, fuiſſe hanc conſtantem regulam vltimis imperii *Conſtantini* temporibus, nullum ex clericis, qui patrimonio inſtructus eſſet, ab obeundis publicis imperii muneribus eximere.

§. XVI.

Leges Conſtantini *a ſequentibus imperatoribus in eccleſiæ gratiam paullulum immutatæ.*

Quamquam autem initio hoc ipſum fortaſſis ideo conſtituit *Conſtantinus*, vt quibusdam abuſibus occurreret, ſuccedente tamen tempore eccleſiæ illud detrimento exſtitit. Hac enim ratione presbyteri & diaconi, quum viginti vel triginta in eccleſiæ miniſterio annos transegiſſent, a litigioſis hominibus ad obeunda civilia munera, quæ cum eccleſiaſticis conſiſtere ſimul non poterant, depoſcebantur adeoque eccleſiaſticam ſuam functionem deſerere cogebantur. Hæc tanta erat incommoditas, vt ſequentium imperatorum deceret ſapientiam, præſens ei remedium inuenire: id quod fecerunt legem *Conſtantini* moderando eiusque rigorem quodammodo imminuendo. Non enim ciuilium officiorum onera clericorum perſonis, ſed eorum tantum poſſeſſionibus ad eccleſiam haud ſpectantibus, impoſuerunt, & in quibusdam caſibus haſce etiam exemerunt. *Conſtantius* omnes epiſcopos, tam quod ad perſonas quam quod ad poſſeſſiones eorum, ab hoc onere immunes eſſe iuſſit. Ex eius enim legibus [y] poſſeſſiones ſuas retinere poterant, nec tamen ipſimet ciuilia munera obire, nec alium quempiam in locum ſuum ſubſtituere tenebantur. Et idem priuilegium presbyteris atque diaconis & reliquis omnibus indulſit, ſi curia conſentiente populoque vniverſo expetente eſſent ordinati. Quod ſi vero ea ratione ordinati haud fuerant, quidquid facere eos tum oportebat, hoc erat, vt poſſeſſionum ſuarum duas partes tertias cum filiis ſuis aut propinquitate proximis partirentur, eosque in locum ſuum ſubſtituerent: vel vt his deficientibus duas bonorum partes curiæ redderent, tertia ſibimetipſis reſeruata. *Valentinianus* ſub imperii ſui initia ann. nati Chriſti CCCLXIV legem iſtam paullo acuit, iſtiusmodi homines [z], ſi ordinati eſſent, omnes poſſeſſi-

(y) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurionibus leg. XLIX. *Solum epiſcopum facultates ſuas curiæ*, ſicut antea fuerat conſtitutum, *nullus adigat mancipare*, ſed antiſtes maneat, nec faciat ſubſtantiæ ceſſionem.

(z) Cod. Theod. lib. XII tit. I. leg. LIX. Qui partes elegit eccleſiæ, aut in propin-

ones suas in vnum ex propinquis suis conferre, eumque tamquam curialem in locum suum substituere, vel curiæ ipsi eas cedere iubendo. Quod qui facere detrectarent, illos in curiam reuocari & ad ciuilia munera obeunda tamquam laicos obligari, præcepit. Sed hanc obligationem non vltra imperii sui initia extendit: nam alia quadam lege, septem annis post, nimirum ann. CCCLXXI lata, omnes in ecclesiæ ministerio [*a*], quum ipse rerum potiretur, iam constitutos, licet possessionibus ad subeunda ciuilia officia obligantibus instructos, exemit. *Valens* eos vniuersos immunes esse iussit, qui decennium [*b*] in clericatu impleuissent; ita quidem, vt si intra illud temporis spatium a curia non essent reuocati, postea in perpetuum exemti manerent. *Valentinianus secundus* ipsos exemit [*c*] ea conditione, vt aliquem in locum suum substituerent. *Theodosius* istos omnes excepit, qui ante annum CCCLXXXVIII, qui erat imperii sui decimus, ordinati [*d*] fuerant. Ab iis autem, qui postea ecclesiæ

---

quum bona propria conferendo eum pro se faciat curialem, aut facultatibus curiæ cedat quam reliquit: ex necessitate reuocando eo qui neutrum fecit, quum clericus esse cœpisset, cætera.

(*a*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXI. Quæ ecclesiæ iuge obsequium deputarunt, curiis habeantur immunes, *si* tamen *ante ortum imperii nostri* ad cultum se legis nostræ contulisse constiterit.

(*b*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XIX. Quicumque ex curialium natus genere ad clericatum venerit, & præiudicium sanguinis cœperit postulari, certi temporis definitione defendatur: vt *si in consortio clericatus decennium quietis impleuerit*, cum patrimonio suo in perpetuum habeatur immunis; si vero intra finitos annos fuerit a curia reuocatus, cum substantia sua functionibus subiaceat ciuitatis: obseruando hoc, vt hi quos decennium vindicat, petitione superflua minime fatigentur.

(*c*) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurion. leg. XCIX. Iussio, qua sibi iudææ legis homines blandiuntur, per quam eis curialium munerum datur immunitas; rescindatur: cum ne clericis quidem liberum sit, prius se diuinis ministeriis mancipare, quam patriæ debita vniuersa persoluant. Quisquis igitur vere Deo dicatus est, *alium instructum facultatibus suis ad munera pro se complenda constituat.*

(*d*) Ibid. leg CXXI. Qui ante secundum consulatum mansuetudinis meæ ex ordine curiali vel presbyteri fastigium vel ministerium diaconi vel exorcistæ suscepit officium, omne eius patrimonium immune a curialibus nexibus habeatur ac liberum. Ii vero, qui se ad religiosa diuini cultus obsequia, quocumque sub nomine, post memorati consulatus tempora præscripta contulerint, omni sciant cedendum esse patrimonio. Leg. CXXIII. Euidens præcepto nostro tempus expres-

mini-

ministeriis se mancipassent, supra dictas duntaxat requisiuit [e] conditiones, vt videlicet vel in locum suum aliquem substituerent, vel possessiones post ordinationem suam curiæ cederent. Cuius rei ab AMBROSIO quoque fit mentio in responsione ad *Symmachum*, qua ostendit [f], quam inique & iniuste pro ethnicorum sacerdotum immunitate hac in re ille laboret, quum leges christianis clericis eam nonnisi istiusmodi conditionibus indulgeant. *Arcadius* quidem instigante *Eutropio* ann. CCCXCVIII, omnibus istis legibus æquissimis abrogatis, clericos seueræ *Constantini* constitutioni rursus subiecit, iubendo eos, qui [g] ex curialibus in ecclesia ordinati essent, adhibita vi ad curiam reuocari, beneficiumque harum legum, quæ ordinem in ecclesia suscipere eis permittunt, ipsis denegari, nisi quem vicarium de facultatibus suis substituerent, qui ipsorum loco munera publica obiret. Sed ista lex non diu obtinuit; *Chrysostomo* enim aliisque nonnullis in eam iuste declamitantibus, sequenti anno eam noua lege aboleuit, qua [h] clericis ex curialium societate in ecclesiæ ministerium adscitis idem priuilegium, quod sub parente *Theodosio* habuerant, concessit, vt nimirum, qui ante secundum *Theodosii* consu-

sum est, ex quo consulatu, si qui de curialibus ad ecclesiam confugissent, omni scirent patrimonio curiæ esse cedendum.

(e) Ibid. leg. CIV. Curiales, qui ecclesiis malunt seruire quam curiis, si volunt esse quod simulant, contemnant illa quæ subtrahunt: nec enim eos aliter, nisi contemtis patrimoniis liberamus: Quippe animos diuina obseruatione deuinctos non decet patrimoniorum desideriis occupari. Leg. CXV. Ad curiam clerici pertinentes sciant, ex patrimonio suo, si ipsi immunes cupiunt permanere, alios idoneos esse faciendos, qui recedentium præsentiam personamque restituant in publicis muneribus subeundis.

(f) Ambros. contr. Symmach. (tom. V. opp. edit. Colon. MDCXVI. p. 97. 98. 99.)

(g) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his qui ad eccles. confug. leg. III. Decuriones & omnes, quos solita ad debitum munus functio vocat, vigore & sollertia iudicantium ad pristinam sortem, velut manu mox iniecta, reuocentur: Quibus legem veterum prodesse non patimur, quæ cessione patrimonii subsequuta, decuriones esse clericos non vetabat.

(h) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurion. leg. CLXIII. Si qui ex secundi diui patris nostri consulatu curiam relinquentes, clericorum se consortio manciparunt, si iam episcopi, vel presbyteri vel diaconi esse meruerunt, in sacris quidem & secretioribus Dei mysteriis perseuerent, sed aut substitutum pro se curiæ offerre cogantur, aut iuxta legem dudum latam tradant curiæ facultates. Residui omnes lectores, subdiaconi, vel hi clerici, quibus clericorum priuilegia non debentur, debitis mox patriæ muneribus præsententur.

latum, ann. CCCLXXXVIII. ad religiosa diuini cultus obsequia se contulissent, plenissima immunitate sine vlla vexatione gauderent: Qui vero post illud tempus clericorum se consortio mancipassent, si essent de superioribus ordinibus, episcopi, presbyteri, vel diaconi, in sacris quidem & secretioribus Dei mysteriis permanerent, dummodo vel in locum suum quem sufficerent, qui pro se munera curialia compleret, vel facultates suas curiæ cederent, quemadmodum præcedentium legum statuta hac in re sanxissent. Hoc tantum requirebatur, vt inferiorum ordinum clerici, lectores, hypodiaconi, cæteri, reuocati ad patriæ munera per se obeunda obligarentur. Idem a *Theodosio iuniore* [i], *Valentiniano tertio*[k],& *Maioriano* [l],quorum leges ad calcem codicis *Theodosiani* reperiuntur, sancitum est. *Iustinianus* itidem constitutionem in eamdem sententiam habet,qua [m] inferioris gradus clericos, ex curia aliqua adsumtos, ei restitui iubet, nisi forsan monasticam vitam aliquis eorum non minus quindecim annis impleuisset; tales enim ordinari præcipit,quar-

(*i*) Theod. nouell. XXVI. Inlustris magnificentia tua pragmatici nostri tenore comperto sciat, *corporatum* vrbis Romæ, qui non expleto ordine cœpti officii, priusquam ad primum iter fauos ad locum emeritus peruenerit, ad militiæ cuiuslibet cingulum se credidit transferendum, *corporibus cui nomen suum ante dicauerat, oportere reuocari:* siue etiam in *clericorum numero reperitur vsque ad diaconi locum similis præcepti conditio teneatur*, cætera.
It. nouell. XXXVIII. Præsenti lege sancimus, vt quisquis ante huius sanctionis diem suscepit clericatus officium, non expletis vrbis propriæ muniis ac muneribus, in ea quidem, qua meruit, religionis obseruatione perduret, sed omnia per suffectum tam personalia quam patrimonii onera cogatur agnoscere, facultates suas pro virili portione singulis filiis diuidat, sibimet simili parte seruata. cætera.

(*k*) Valent. nouel. XII. Qui intra decennium transactum a die latæ huius legis diaconi ordinati sunt, suffectos pro se dare debebunt. Si non habent, vnde sibi hac ratione prospiciant, ipsi ad nexum proprium reducantur. Cæteris inferioris gradus ad competentia ministeria retrahendis: exceptis episcopis atque presbyteris: seruatis tamen, quæ de patrimonio talium personarum legum præcedentium statuta sanxerunt.

(*l*) Maiorian. nouel. I. Quicumque se sub nomine clericatus, seu quodam religionis obtentu curialis vel corporatus fortasse subtraxerit, secundum præcedentium legum statuta, si infra diaconatus gradum locatus probatur, ad originem suam sine dilatione reuocetur. Si vero iam diaconus, aut presbyter, aut episcopus latæ huius legis tempore reperitur, siue adhuc obnoxius functionibus; siue muniis persolutis, nihil de patrimonio suo alienaturum se esse cognoscat.

(*m*) Iust n. nouel. CXXIII. c. XV, ex epitom. Iulian. Antecess. Cod. lib. I. tit. III. de episc. post leg. IV.

ta bo-

ta bonorum suorum parte sibi retenta reliquis partibus curiæ & fisco vindicandis. Episcopis autem vicarium sibi substituere & ipsosmet ab obeundis ciuilibus muneribus immunes esse, permittit, vti quidem IVLIANVS ANTECESSOR [n] in sua *authenticarum* epitome ipsum intelligit. Sed fateor, ratio quædam suppetit cogitandi, *Iustinianum* initio paullo seueriorem in eiusmodi episcopos exstitisse, quia antiquatam *Arcadii* legem [o] in codice suo renouauit. Quomodocumque autem hæc res se habeat, ex tota hac materia apparet, quod principes christiani initio saltem magnum discrimen fecerint inter publicum ecclesiæ patrimonium, quod proprie ecclesiasticum erat, & inter priuatas facultates eiusmodi clericorum, qui possessiones ciuili siue sæculari quodam titulo notatas habebant. Istius intuitu ad nullam functionem vel ciuilium munerum onus sustinendum obligati erant clerici, harum autem respectu omnino erant, neque ab eis eximi poterant, nisi vel earum portionem diuiderent, vel per suffectos sibi debita munera explerent. Cuius rei ratio erat, quod isti clerici minus legitime ad ordinem ecclesiasticum prouecti esse credebantur: quum non minus ipsius ecclesiæ canonibus, quam legibus reipublicæ repugnet, vllum ex curialibus ad ecclesiasticam admittere functionem, antequam curiæ, ex qua adscitus esset, fecisset satis, quemadmodum alio iam loco ostensum est. Ego in huius rei, quæ ad tributum & munera ciuilia attinet, fundamento disquirendo tanto studiosior fui, eaque ex ciuilis legis principiis tanto distinctius curatiusque enarraui, quia pauci hosce fontes adeunt, ex quibus hanc materiam necesse est declarari: Et lector hoc argumentum in recentioribus auctoribus vix, nisi admodum imperfecte, & cum quodam partium studio vel paullo confusius expositum deprehendet.

(n) Vid. Iulian. epit. nouel. CXXIII. c. IV. post leg. XXXVIII. lib. I. tit. III. cod. de episc. Episcopalis ordo liberat a fortuna seruili, sed non a curiali siue officiali; nam & post ordinationem durat; ita & per subiectam vel interpositam personam officium adimpleatur: nisi curiæ vel officio restituatur.

(o) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XII. Si quis curialis clericus fuerit ordinatus, nec statim conuentione præmissa, pristinæ conditioni reddatur, in vigore & sollertia iudicantium, ad pristinam sortem, veluti manu iniecta mox reuocetur: Clericis enim vlterius legem prodesse non patimur: quæ cessione patrimonii subsequuta, decuriones clericos esse non vetabat.

LIBRI QVINTI

CAPVT QVARTVM

DE VETERVM CLERICORVM REDITIBVS.

§. I.

Diuersæ certam facultatum summam ad alendos clericos comparandi viæ. Primo: *Oblationes. Quarum aliæ hebdomadales.*

SEquitur iam, vt de veterum clericorum sustentatione exponamus. Qua in re consultum fuerit, primum in vias & rationes inquirere, quas ad inueniendum sustentationi vitæ eorum certam facultatum summam inierunt. Et vt heic decimarum considerationem aliquantisper seponamus, de quibus capite proxime sequenti dicendi locus erit, alias deprehendimus methodos, quibus honesta corporis alimenta antiquis temporibus ipsis fuerunt comparata. Nimirum per voluntarias populi oblationes, quarum duo fuisse genera nonnulli viri docti autumant; primo quidem hebdomadales, siue cotidianas oblationes, super altari fieri solitas; deinde menstruas oblationes, quæ in ecclesiæ ærarium inferri consueuerunt. Primum oblationum genus erat, quas diues quisque & locuples, quum ad sumendam sacram cœnam accederet, faciebat; vbi non panis tantum & vinum, vnde epulum eucharisticum conficiebatur, sed res etiam aliæ necessariæ & nonnumquam pecuniæ in ecclesiæ sustentationem leuamentumque pauperum offerebantur. Id quod ex verbis HIERONYMI euidenter patet, in commentario suo in *Ezechielem* prophetam [a] *Multos*, inquientis, *conspicimus, qui opprimunt per potentiam, vel furta committunt, vt de multis parua pauperibus tribuant, & in suis sceleribus glorientur, publiceque diaconus in ecclesia recitet offerentium nomina: Tantum offert ille, tantum ille pollicitus est; placentque sibi ad plausum populi, torquente conscientia. Canones* sic dicti *apostolici* [b] etiam de fructibus, auibus & animalibus oblatis loquuntur

(a) Hieron, comm. in Ezech, XVIII. pag. 537. (tom. V. pag. 366. H. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

(b) Can. Apost. c. III. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος παρὰ τὴν τοῦ κυρίου διάταξιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἢ μέλι, ἢ γάλα, ἢ

tur, sed ea episcopo & presbyteris domum mitti iubent, diaconis & reliquis clericis distribuenda.

§. II.

Aliæ menstruæ.

Aliud oblationum genus erat, quæ singulis mensibus fiebant, quando homines qui poterant & qui volebant, stipem in arcam seu ærarium ecclesiæ pro lubitu solebant inferre. Cuius generis collationum speciatim a TERTVLLIANO [c] iniicitur mentio, qui, *Si quod arcæ genus est*, inquit, *non de ordinaria* (al. *honoraria*) *summa quasi redemtæ religionis congregatur, modicam vnusquisque stipem menstrua die, vel quum velit, & si modo velit, & si modo possit, apponit: nam nemo compellitur, sed sponte confert.* BARONIVS [d] hanc arcam seu gazophylacium *corbonam* ecclesiæ nuncupatam fuisse, existimat, quod CYPRIANVS [e] hoc vocabulo vtatur, vbi de oblationibus populi loquitur; locupletem & diuitem quamdam fœminam increpans, quæ ad sacram synaxin nulla *corbonæ* habita ratione venerat, & epuli eucharistici particeps facta erat sine sacrificio de facultatibus suis oblato. Alii [f] putant, *corbonam*

ἀντὶ οἴνου σίκερα, ἢ ἐπιτηδευτά, ἢ ὄρνεις, ἢ ζῷά τινα, ἢ ὄσπρια, ὡς παρὰ τὴν διάταξιν κυρίου ποιῶν, καθαιρείσθω, πλὴν νέων χίδρων, ἢ σταφυλῆς τῷ καιρῷ τῷ δέοντι. Μὴ ἐξὸν δὲ ἔστω προσάγεσθαί τι ἕτερον εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἢ ἔλαιον εἰς τὴν λυχνίαν, καὶ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς ἁγίας προσφορᾶς. Can. IV. Ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω ἀπαρχῆς τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θυσιαστήριον. Δῆλον δὲ, ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμερίζουσι τοῖς διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς. Si quis episcopus, vel presbyter præter domini de sacrificio ordinationem, alia quædam ad altare attulerit, mel vel lac, vel pro vino siceram, vel confecta, vel aues, vel aliqua animalia, vel legumina præter ordinationem, deponatur, præterquam noua legumina, tempore opportuno. Ne liceat autem aliquid aliud ad altare offerre, quam oleum ad luminare & incensum tempore sanctæ oblationis. Omnis autem alius fructus domum mittatur, primitiæ episcopo & presbyteris. Clarum autem est, quod episcopus & presbyteri diaconis & reliquis distribuunt.

(c) Tertull. apol. c. XXXIX.

(d) Baron. ann. XLIIII. n. LXIX. Idem etiam meminit de antiquo ecclesiarum vsu, qui hactenus perdurabat, vt & in ecclesiis essent *gazophylacia*, in quibus oblatæ pecuniæ conderentur, *quæ a Cypriano corbona nuncupantur.*

(e) Cypr. de oper. & eleemos. p. 203. (p. 218. edit. Par. MDCLXVI.) Locuples & diues es, & dominicum celebrare te credis, quæ *corbonam* omnino non respicis; quæ in dominicum sine sacrificio venis; quæ partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis?

(f) Basnag. exercitat. in Baron. p. 597. Baronio adsentiri non possum de significa-

non

non gazophylacium, ſed ipſum donum ſeu oblationem ſignificare, & CYPRIANVM hoc ſenſu vocem illam adhibuiſſe, ſacrificia & oblationes populi intelligendo. Sed *Matthæus* euangeliſta c. XXVII, 6. BARONII ſententiæ potius fauere videtur. Quando enim dicit, primarios *iudæorum* ſacerdotes acceptis *Iudæ Iſcariotæ* nummis argenteis, dixiſſe, non licere eos immitti *εἰς τὸν κορβανᾶν*, manifeſtum eſt, quod hoc ipſo ærarium ſeu gazophylacium intelligat, quemadmodum plerique interpretes ita reddiderunt.

§. III.

Hinc mos ille diuiſionis menſtruæ inter clericos ortus.

Sed quomodocumque hæc res ſe habeat, admodum probabile eſt, quod hinc conſuetudo ſemel per menſem oblationes inter clericos diſtribuendi orta ſit. Sicut enim de collatione menſtrua loquitur TERTVLLIANVS; ita diuiſionis menſtruæ ſæpe meminit CYPRIANVS[g], in qua presbyteri æqualem quisque portionem & reliqui ordines in eumdem modum participarint. Vnde clerici ipſi dicuntur [h] *ſportulantes fratres*; & quod nos nunc *ſuſpenſionem a beneficio* appellamus, ab eo [i] *ſuſpenſio a diuiſione menſurna* redditur. Quod manifeſto indicat, huiusmodi reditus eccleſiaſticos ſingulis menſibus inter clericos diuidi conſueuiſſe. Et fortaſſis in huius conſuetudinis ſimilitudinem factum eſt, vt quum hæretici *Theodotiani* cuidam *Natalio* confeſſori perſuaſiſſent, vt inter ipſos epiſcopum ſe creari pateretur, menſtruos centum quinquaginta denarios ei promitterent, *μηνιαῖα δηνάρια ἑκατὸν*

tione Corban: *In eccleſiis erant gazophylacia, in quibus oblatæ pecuniæ conderentur.* N. LXIX. Arcula in quam pecunia congerebatur, non deſignatur a Cypriano voce hac *corbona*; ſed donum ipſum a fidelibus oblatum. cætera.

(g) Cyprian. ep. XXXIV. al. XXXIX. (p. 49. edit. modo citat.) Presbyterii honorem deſignaſſe nos illis iam ſciatis, vt & ſportulis iisdem cum presbyteris honorentur, & *diuiſiones menſurnas* æquatis quantitatibus partiantur, cætera.

(h) Cypr. ep. LXVI. al. I. (p. 109. edit. cit.) Quæ nunc ratio & forma in clero tenetur, vt qui in eccleſia domini ordinatione clerica promouentur, in nullo ab adminiſtratione diuina auocentur, nec moleſtiis & negotiis ſæcularibus alligentur, ſed in honore *ſportulantium fratrum* tamquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari & ſacrificiis non recedant. cætera,

(i) Id. ep. XXVIII. al. XXXIV. (p. 41.) Interim *ſe a diuiſione menſtrna tantum contineant*, non quaſi a miniſterio eccleſiaſtico priuati eſſe videantur, ſed vt integris omnibus ad noſtram præſentiam differantur.

πεντή-

πεντήκοντα, vt EVSEBIVS [k], ad vsitatum singulis mensibus inter clericos diuidendi morem respiciens, rem exprimit.

§. IV.

Secundo: *Alii reditus ex agris & possessionibus ecclesiæ prouenientes.*

Aliud redituum, quibus clerici fruebantur, genus erat, qui ex agris & possessionibus ecclesiæ donatis proueniebant. Hi quidem initio admodum tenues erant, propter continuas vexationes & persequutiones, quibus ecclesia in tribus prioribus sæculis subiacebat, vbi res immobiles periculis omnium maxime expositæ erant. Hinc ecclesiæ *Romanæ* hic mos erat, vt res immobiles non possideret post multa etiam subsequuta tempora, si THEODORO LECTORI [l] fas est credere, qui de hac re tamquam æuo suo an. DXX. vsitata loquitur. Sed si forte possessiones ei obuenirent, confestim eas vendebat & pretium in tres portiones distribuebat: quarum vna quidem tradebatur ecclesiæ, altera episcopo, tertia autem clero. Et VALESIVS nullam heic exceptionem ad tempus vsque *Gregorii magni* proximum inuenit. Sed si hæc fuit ecclesiæ *Romanæ* consuetudo, prorsus ei singularis fuit. Cæteris enim ecclesiis res suæ erant immobiles, tum ædes tum prædia, ipsis etiam persequutionis temporibus: quemadmodum ex constitutione *Maximini* imperatoris apparet, qua prioribus edictis suis, quibus persequutionem excitauerat, antiquatis christianam religionem sequentibus non tantum ædes dominicas reædificandi indulget libertatem, sed etiam sancit, *vt si quæ domus aut loca ad ius christianorum antehac pertinentia ad ius fisci deuoluta sint, aut ab aliqua ciuitate occupata, aut certe vendita aut alicui dono donata,* [m] *cuncta ad pristinum ius ac dominium christianorum reuocentur.*

(k) Euseb. lib. V. c. XVIII. Ἀνεπείσθη ὁ Ἀνατάλιος ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ σαλαρίῳ ἐπίσκοπος κληρωθῆναι ταύτης τῆς αἱρέσεως, ὥστε λαμβάνειν παρ' αὐτῶν μηνιαῖα δηνάρια ἑκατὸν πεντήκοντα. Hi persuaserunt Natali, vt accepto salario hæresis illius episcopus crearetur, ea scilicet conditione, vt *menstruos centum & quinquaginta denarios* ab illis acciperet.

(l) Theod Lect. collect. lib. II p 567 Ἔθος τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ῥώμης, ἀκίνητα μὴ κεκτῆσθαι· ἀλλ' εἰ καὶ περιέλθωσιν, εὐθέως πιπράσκεσθαι, καὶ εἰς μοίρας τρεῖς διαιρεῖσθαι τὸ τίμημα· καὶ τὸ μὲν, τῇ ἐκκλησίᾳ δίδοσθαι· τὸ δὲ τῷ ἐπισκόπῳ, τὸ δὲ κλήρῳ.

(m) Euseb. lib. IX. c X.

Quod hoc ipſum de domibus ac prædiis ad eccleſiam æque ac priuatos chriſtianos ſpectantibus intelligendum ſit, ex decreto *Conſtantini* ac *Licinii*, eodem anno CCCXIII promulgato, liquet. In quo inter alia hæc præcipiuntur: *Quoniam chriſtiani non ſolum ea loca, in quibus conuenire ſolebant, ſed etiam alia poſſediſſe noſcuntur, quæ non priuatim ad ſingulos ipſorum ſed ad ius corporis pertinerent; hæc omnia* [n] *poſt legem a nobis memoratam abſque vlla dubitatione iisdem chriſtianis, hoc eſt cuilibet corpori & conuenticulo ipſorum reſtitui iubebis.* Quæ lex in epiſtola CONSTANTINI ad ANVLIVM [o] & in aliis eius actis publicis, EVSEBIO [p] in vita ipſius memoratis, repetitur, vbi ædium, hortorum, agrorum aliarumque poſſeſſionum ad eccleſiam pertinentium, quibus vltimæ perſequutionis tempore ſpoliata atque nudata ſit, iniicitur mentio. Hæc teſtimonia euidentiſſime oſtendunt, quod quædam redituum eccleſiaſticorum pars ex conſtitutis eccleſiæ ædibus & prædiis prouenerint etiam ante, quam chriſtiani imperatores liberalitate ſua hanc in rem quidquam conferre potuerunt.

§. V.

Qui ex Conſtantini *legibus valde adaucti.*

Quando autem *Conſtantinus* tranquillatum habebat imperi-

(n) Apud Euſeb. lib. X. c. V. p. 318. D.

(o) Conſtant. epiſt. ad Anulium ap. Euſeb. ibid. Volumus, vt quæ ſupra dictæ eccleſiæ antea poſſederunt, ad earumdem ius omnino reuertantur. Cum ergo perſpiciat deuotio tua, huius noſtræ iuſſionis manifeſtiſſimum eſſe præſcriptum; operam dabis, vt ſiue horti, ſiue ædes, ſeu quodcumque aliud ad ius earumdem eccleſiarum pertinuerit, cuncta illis quantocyus reſtituantur.

(p) Euſeb. Vit. lib. II. c. XXXVII. Ἰσμέτωσαν ἅπαντες, εἴ τε χωρίον εἴ τ' οἰκίαν εἴ τε κῆπον εἴ τε ἕτερόν τι τῶν προειρημένων κατέχουσι, καλὸν καὶ λυσιτελὲς αὐτοῖς εἶναι καὶ ὁμολογεῖν αὐτοὺς καὶ ἀποκαθιστάναι σὺν πάσῃ ταχύτητι. Omnes intelligant, ſiue *fundum*, ſiue *ædes*, ſiue *hortum*, ſiue aliud quid ex bonis eorum, quos ſupra memoraui, detinent recte atque ordine ſe eſſe facturos, ſi ſe ipſos vltro deferant, & rem abſque vlla dilatione reſtituant

Ibid. c. XXXIX. Ἅπαντα ὅσα ταῖς ἐκκλησίαις προσήκειν ὀρθῶς ἂν φανείη, εἴτ' οἰκίας τὸ κτῆμα τυγχάνοιεν εἴτ' ἀγροί τινες καὶ κῆποι εἴθ' ὁποῖα δή ποτε ἕτερα τινα, οὐδενὸς τῶν εἰς τὴν δεσποτείαν ἠλαττωμένων δικαίων, ἀλλ' ἀκεραίων πάντων μενόντων, ἀποκαθίστασθαι προστετάχαμεν. Omnia quæ ad eccleſias recte viſa ſunt pertinere; ſiue *domus poſſeſſio* ſit, ſiue *agri*, ſiue *horti*, ſiue *quæcumque alia*; nullo iure quod ad dominium pertinet imminuto, ſed ſaluis omnibus atque integris manentibus, reſtitui iubemus.

um,

um, reditus ecclesiastici in hoc genere valde adaugebantur. *Romae* enim legem sanciebat, quae in vtroque codice adhuc legitur, in hanc sententiam [q]: *Habeat vnusquisque licentiam sanctissimo catholicae* (ecclesiae) *venerabilique concilio decedens bonorum quod optauerit, relinquere.* Quo pacto piorum hominum liberalitas nimium quantum excitabatur, magnaeque statis ecclesiae reditibus fiebant accessiones. Quocirca BARONIVS in *Constantini* memoriam valde iniuriosus [r] est, adeoque a GOTHOFREDO [s] ac PAGIO [t] meritissimo castigatus, quando *Constantinum* ad gentilitatis superstitionem hoc ipso tempore, ad ann. CCCXXI. vbi hanc legem in ecclesiae gratiam publicauit, relapsum esse, comminiscitur.

§. VI.

Cuius leges a sequentibus imperatoribus confirmatae, non reuocatae, vti quidam falso arbitrantur.

Alii non minus iniuriosi in quosdam ipsius successores sunt, quando eos tamquam iniuriosos in ecclesiam repraesentant, dum viduis & pupillis legare quidquam ecclesiae interdixerint. BARONIVS temperare sibi non potest, quin de hac etiam re faciat querimoniam, licet sibi ipse contradicat. Nam vno loco [u] dicit: *Mirum dictu relaxata semel libertate fidelium in relinquendis vltima voluntate suis bonis catholicae professionis ecclesiis; adeo auctae sunt illarum diuitiae, vt posteriores imperatores, veriti ob eam caussam reipublicae detrimentum & paupertatem conati sint, iterum ab huiusmodi profusis largitionibus cohibere fideles.* Attamen quum de istis legibus speciatim dicere adgreditur, eas non [w] contra ecclesiam sed

(q) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. IV. It. Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de sacrosanct. eccles. leg. I.

(r) Baron. an CCCXXI. n. XIIX. Quem hactenus tot tantaque adeo insignia pro christiana religione hoc anno atque superioribus temporibus statuisse vidimus, tum ex scriptis hisce ab eo legibus, tum ex aliis citatis auctoribus, in fine tamen huius ipsius anni (o dolendum facinus!) minus plane dignum atque adeo abhorrens a christiano imperatore rescriptum dedisse ad Maximum, praefectum vrbis, apparet, quo aruspices consulendos esse decernit, caetera.

(s) Gothofr. com. in cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. I. p. 257. 258.

(t) Pagi critic. in Baron. an. CCCXXI. n. IV. V.

(u) Baron an. CCCXXI. n. XVII.

(w) Baron. an. CCCLXXI. n. CXXI. Qua quidem sanctione *nequaquam prohibentur ecclesia hereditates accipere vel legata*, vel quid huiusmodi, sed ecclesiasticae personae, siue clerici, siue monachi, qui continentium nomine honestabantur:

 quos-

quosdam auaros monachos factas esse, fatetur, qui quum essent ingenio auaro & parasitico, nomine pietatis & religionis in divitum viduarum ac pupillarum fauorem sese insinuantes ab eis magna legata & nonnumquam vniuersas possessiones cum legitimorum heredum & propinquorum detrimento acceperint. Quæ adeo turpis & indecora istorum hominum consuetudo erat, vt *Valentinianus* ad eam reprimendam legem sanciret in hanc sententiam [x]: *Ecclesiastici aut ex ecclesiasticis, vel qui continentium se volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillarum domos non adeant: sed publicis exterminentur iudiciis, si post hac eos ad fines earum vel propinqui putauerint deferendos. Censemus etiam, vt memorati nihil de eius mulieris, cui se priuatim sub prætextu religionis adiunxerint, liberalitate quacumque, vel extremo iudicio, possint adipisci: & omne in tantum inefficax sit, quod alicui horum ab his fuerit derelictum, vt nec per subiectam personam valeant aliquid, vel donatione, vel testamento percipere.* Qua lege, vt bene obseruat GOTHOFREDVS [y], non prohibentur mulieres ipsis ecclesiis aliquid relinquere; quod tamen perperam viri docti nonnulli putarunt; sed illa tantum ad corrigendam indignam quorumdam ecclesiasticorum praxin spectat, de qua vetusti scriptores ecclesiastici vno ore conqueruntur. AMBROSIVS, HIERONYMVS & alii huius legis mentionem faciunt, non autem in ipsam legem, sed flagitia, quorum caussa data fuerat, inuehuntur. HIERONYMVS [z] *Pudet dicere,* inquit, *sacerdotes idolorum, mimi, & aurigæ & scorta, hereditates capiunt, solis clericis ac monachis hac lege prohibetur: & prohibetur non a persecutoribus sed a principibus christianis. Nec de LEGE conqueror, sed doleo cur MERVERIMVS hanc legem.* Et addit: *Prouida seueraque legis cautio: & tamen ne sic refrenatur auaritia. Per fideicommissa legibus illudimus: & quasi maiora sint imperatorum scita, quam Christi, leges timemus & euangelium contemnimus.* Quæ verba mentem HIERONYMI nobis hac de re ostendunt, quod non imperatores huiusmodi legem sanciendo ecclesiam iniuria adfecisse, sed eos duntaxat reprehendendos

vt plane intelligas, *hosce nebulones priuatim aucupantes hereditates, tamquam harpyas quasdam* inhiantes matronarum diuitiis, & impuris manibus cuncta foedantes *prascribere ab vrbe studuisse ipsos imperatores.*

(x) Cod. Theod lib. XVI. tit. II. de episc. leg XX.

(y) Gothofr in locum.

(z) Hieron. epist. II. ad Nepotian.

esse,

esse, existimarit, quorum auaritia & abiectissimis adulationibus ad ferendam eam compulsi fuerint. Et quisquis AMBROSIVM [a] vel auctorem sub hoc nomine [b] delitescentem consulere valet, is ipsos idem illud de huius legis caussis narrare deprehendet. THEODOSIVS quidem paucis annis post speciatim diaconissis ecclesiæ, ex illustri familia oriundis, legem [c] publicauit, in qua præter alia hæc præcipiuntur: *Nihil de monilibus & supellectili, nihil de auro, argento, cæterisque claræ domus insignibus, sub religionis defensione consumat* (diaconissa) *sed vniuersa integra in liberos proximos vel in quoscumque alios arbitrii sui existimatione transcribat: ac si quando diem obierit, nullam ecclesiam, nullum clericum, nullum pauperem scribat heredes:* cætera. Verum vt hæc lex e peculiaribus status rationibus facta erat, ita ecclesiæ haud fuit detrimento. Duobus enim interiectis mensibus idem imperator contraria eam lege [d] reuocabat, qua istiusmodi diaconissis de bonis suis, quoad viuerent, in cuiuscumque ecclesiæ vel clerici gratiam decernendi impertiebat libertatem. Et *Marcianus* legem paullo latius extendebat, data diaconissis & reliquis Deo dicatis feminis ve-

(a) Ambros. epist. XXXI. ad Valentin. p. 145. edit. Basil. MDLXIX. (tom. V. opp. edit. Colon. MDCXVI. ep. XII. p. 98.) Nobis etiam priuatæ successionis emolumenta recentibus legibus denegantur & nemo conqueritur. Non enim putamus iniuriam, qui dispendium non dolemus. - - Scribuntur testamenta templorum ministris, nullus excipitur profanus, nullus vltimæ conditionis, nullus prodigus verecundiæ: soli ex omnibus clerico commune ius clauditur, a quo solo pro omnibus votum commune suscipitur, officium commune defertur: nulla legata vel grauium viduarum, nulla donatio. Et vbi in moribus culpa non deprehenditur, tamen officio multa præscribitur. Quod sacerdotibus fani legauerit christiana vidua, valet: quod ministris Dei, non valet? Quod ego non, vt querar, sed vt sciant, quid non querar, comprehendi. Malo enim nos pecunia minores esse, quam gratia. Sed referunt, ea quæ vel donata vel relicta sunt ecclesiæ, non esse temerata, cætera.

(b) Id. Homil VII. (LXVI. tom. V. p. 46 edit. Colon. MDCXVI.)

(c) Cod. Theod lib. XVI. tit. II. de episc. leg XXVII.)

(d) Ibid. leg XXVIII. Legem, quæ diaconissis vel viduis nuper est promulgata, ne quis videlicet clericus, neue sub ecclesiæ nomine mancipia, supellectilem, prædam (velut infirmi sexus dispoliator) innaderet, & remotis adfinibus ac propinquis, ipse sub prætextu catholicæ disciplinæ se ageret viuentis heredem, eatenus animaduertat esse reuocatam, vt de omnium chartis, si iam nota est, auferatur. neque quisquam, aut litigator ea sibi vtendum, aut iudex nouerit exsequendum.

nia [e] bona ſua teſtamento vel codicillo, vel eccleſiæ, vel martyrio, vel clerico, vel monacho, vel pauperibus quibuſcumque vel ex parte vel ex integro addicendi. Quam legem etiam confirmauit ſuoque codici inſeruit [f] *Iuſtinianus.* Vt adeo legi *Conſtantini* ſuus ſemper pleniſſimus vigor conſtiterit, nec ſequentes principes de priuilegio, quod hoc intuitu eccleſiæ tribuerat, quidquam derogarint, quaſi veriti (vt BARONIVS arguit) ob iſtiusmodi liberalitatem in eccleſiam reipublicæ detrimentum atque paupertatem. Homines quidem his temporibus munera ac dona ſua in eccleſiam liberaliſſime conferebant, nondum tamen ita prodigi erant, vt ſtatutis *amortizationis* [*] ad cohibendum eos opus eſſet.

(e) Martian. nouel. V, ad calc. cod. Theod. Generali perpetuaque victura hac lege ſancimus, vt ſiue vidua, ſiue diaconiſſa ſeu virgo Deo dicata, vel ſanctimonialis mulier, ſiue quocumque alio nomine religioſi honoris vel dignitatis femina nuncupetur, teſtamento vel codicillo ſuo - - eccleſiæ vel martyrio, vel clerico, vel monacho, vel pauperibus aliquid, vel ex integro vel ex parte in quacumque re vel ſpecie crediderit relinquendum, id modis omnibus ratum firmumque conſtet. cætera.

(f) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. II. de ſacroſanct. eccleſ. leg. XIII. Generali lege ſancimus, cætera, vt ſub not. (e).

(*) In gratiam eorum, qui, quid ſignificet *amortizatio*, ignorant, lubet huc tranſcribere, quæ illuſtris *Boehmerus* noſter hac de re habet in *iure ſuo parochiali* ſect. V. c. I. §. XXIII. p 262, edit. tertiæ. Acquiruntur, inquit, bona parochialia ſicuti cætera eccleſiaſtica, plurimis in locis per AMORTIZATIONEM: Quum enim eccleſia ſit tale corpus, quod non moriatur, adeoque bona quæ ſemel accepit, non reddat ſed perpetuo teneat, atque ita dicatur habere *manus mortuas*, merito prouidendum erat, ne bona immobilia, ſuperſtitione hominum ingraueſcente, nimium vſibus reip. eximerentur, & per exſuperantes diuitias eccleſiarum reſpublica detrimentum caperet. Hinc multis in locis cautum, ne immobilia in eccleſiam transferre liceret ſine conſenſu eius, qui reip. gubernacula tenet, ſed vt huius demum voluntate poteſtas eccleſiæ fiat acquirendi & retinendi bona immobilia per *manum mortuam* - - Atque hoc ipſum eſt, quod dicitur *amortizatio*, denotatque *translationem bonorum immobilium conſenſu principis in manum mortuam ſeu poſſeſſorem immortalem*, qualis eſt eccleſia. - - Deducta hæc vox videtur a gallica voce *amortir*, quod eſt *exſtinguere*. Nam bona in eccleſiam delata, quoad *emolumenta ciuilia* & *vſus publicos* videntur eſſe exſtincta & ciuiliter mortua, cum generaliter oneribus, fundorum poſſeſſionibus impoſitis, hæc immunia & exemta ſint - - adeoque hoc intuitu ex publicis cataſtris (*denen Steuerbuchern*) exſtincta videantur, quin etiam a ſæculari iuriſdictione per principem exemta ſint, - - Ratio huius iuris ſat manifeſta eſt, quia & iuris naturæ principium vult, vt nemini adeoque nec reip.

§. VII.

§. VII.

Tertio: *Alia pars redituum ecclesiasticorum de pensionibus ex ærario imperatorum constituta.*

Præter liberalitatem ciuium imperatores his temporibus ex publicis imperii reditibus clero pensionem fieri necessarium ducebant; quæ alius quidam prospiciendi eis alimenta modus erat. *Constantinus* in clericos, quotiescumque eorum res requirere videbantur, tum priuatim erat munificus, tum etiam statam eis pensionem ex ærario publico decernebat. In epistola quadam sua ad *Cæcilianum*, ecclesiæ *Carthaginensis* episcopum, EVSEBIO memorata [g], certiorem facit *Cæcilianum*, ad *Vrsum*, supremum *Africæ* quæstorem, litteras se dedisse eique significasse, vt *τριχιλίυς φόλλεις*, *tria obolorum millia*, ipsi numeranda curet, quam pecuniam *Africæ*, *Numidiæ* & vtriusque *Mauritaniæ* clericis pro lubitu suo diuidere eum iubet. Quæ summa si præsenti eorum indigentiæ non sufficeret, quidquid necessarium ipsi videretur, ab *Heraclida*, prædiorum suorum procuratore, porro eum iubet petere. Non est, quod heic operosius disquiram, quantam pecu-

ius suum auferatur, quod tamen sæpe fit per translationem bonorum in ecclesiam, cætera.

(g) Euseb. lib. X. c. VI. Ἐπειδήπερ ἤρεσε κατὰ πάσας ἐπαρχίας, τάς τε Ἀφρικὰς καὶ τὰς Νυμιδίας, καὶ τὰς Μαυριτανίας, ῥητοῖς τισι τῶν ὑπηρετῶν τῆς ἐνθέσμυ καὶ ἁγιωτάτης καθολικῆς θρησκείας, εἰς ἀναλώματα ἐπιχορηγηθῆναί τι, ἔδωκα γράμματα πρὸς Οὖρσον τὸν διασημότατον καθολικὸν τῆς Ἀφρικῆς, καὶ ἐδήλωσα αὐτῷ, ὅπως τριχιλίυς φόλλεις τῇ σῇ ϛερρότητι ἀπαριθμῆσαι φροντίσῃ. Σὺ τοίνυν ἡνίκα τὴν προδηλυμένην ποσότητα τῶν χρημάτων ὑποδεχθῆναι ποιήσεις, ἅπασι τοῖς προειρημένοις κατὰ τὸ βρέβιον τὸ πρός σε παρὰ Ὁσίυ ἀποϛαλὲν, ταῦτα τὰ χρήματα διαδοθῆναι κέλευσον· εἰ δ' ἄρα πρὸς τὸ συμπληρωθῆναί μυ τὴν εἰς τῦτο περὶ ἅπαντας αὐτὺς προαίρεσιν, ἐνδεῖν τι καταμάθοις, παρὰ Ἡρακλείδα τῦ ἐπιτρόπυ τῶν ἡμετέρων κτημάτων, ἀναμφιλέκτως ὅπερ ἀναγκαῖον εἶναι καταμάθοις, αἰτῆσαι ὀφείλεις. Quandoquidem placuit nobis, vt per omnes prouincias Africæ, Numidiæ & vtriusque Mauritaniæ, certis quibusdam legitimæ & sanctissimæ religionis catholicæ ministris ad sumtus necessarios aliquid præberetur; litteras dedi ad Vrsum virum perfectissimum rationalem Africæ, eique significaui, *vt ter mille folles tuæ grauitati numerari curaret.* Tu itaque vbi prædictam quantitatem acceperis, operam dabis, vt cunctis supra memoratis iuxta breuiarium ab Hosio ad te directum ea pecunia diuidatur. Quod si forte ad meum erga vos omnes in hac parte studium explendum deesse aliquid intellexeris, incunctanter quidquid necessarium tibi videbitur, ab Heraclida procuratore prædiorum nostrorum petere debes.

niæ

niæ ſummam iſti *ter mille folles* (φόλλεις) confecerint (quamquam plus viginti librarum *anglicanarum* millia crediderim confeciſſe) quandoquidem *Conſtantinus* epiſcopum ſine vlla ſummæ ſignificatione petere iuſſit, quidquid ad neceſſarios clericorum ſumtus requiri ſibi videretur. Neque vero præſenti duntaxat eorum egeſtati ſuccurrit, ſed etiam certam eis partem, ad alimenta paranda ſufficientem ex publico ærario attribuit. THEODORETVS [*h*] enim & SOZOMENVS [*i*], legem eum promulgaſſe eaque prouinciarum rectoribus mandaſſe, dicunt, vt clericis, virginibus, & viduis eccleſiæ miniſterio conſecratis, annona (*ἐτήσια σιτηρέσια*) ex tributis ſingularum ciuitatum quotannis præberetur. Atque ita res durauit ad tempus vſque *Iuliani*, qui vniuerſam annonam ademit. *Iouianus* vero quodam modo eam inſtaurabat, tertiam priſtinæ annonæ partem eis tantum indulgendo, quia reditus publici ob diram famem valde erant imminuti; integram vero ſe rurſus daturum promittebat, quamprimum fame ſedata horrea publica melius repleta eſſent. Sed vero vel *Iouiani* obitus hoc conſilium anteuenit, vel clericorum res hoc ipſum non amplius efflagitarunt. Etſi enim SOZOMENVS dicere videtur, quod integra annona reſtituta ſit; THEODORETVS tamen, qui rem narrat accuratius, *τριτημόριον*, *tertiam* duntaxat *partem* fuiſſe eamque ſua adhuc ætate eccleſiis præberi conſueuiſſe,

(*h*) Theod lib. I. c. XI. *Καὶ μέν τοι καὶ γράμματα πρὸς τοὺς τῶν ἐθνῶν προστατεύοντας δέδωκεν ἄρχοντας, καθ᾽ ἑκάστην πόλιν χορηγεῖσθαι παρεγγυῶν ταῖς ἀεὶ παρθένοις καὶ χήραις καὶ τοῖς ἀφιερωμένοις τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ*, ἐτήσια σιτηρέσια *φιλοτιμίᾳ μᾶλλον ἢ χρείᾳ ταῦτα μετρήσας.* Litteras quoque ad prouinciarum rectores dedit, quibus mandabat, vt per ſingulas ciuitates virginibus ac viduis, & iis qui diuino miniſterio erant conſecrati, *annona quotannis* præberetur: ex ſua potius liberalitate, quam ex vſu & neceſſitate modum annonarum definiens.

(*i*) Sozom. lib V. c. V. *Κληρικοὺς μέν τοι, πᾶσαν ἀτέλειαν καὶ τιμὴν καὶ* τὰ σιτηρέσια ἀφείλετο Κωνσταντίνου· - - - *ἡνίκα γὰρ Κωνσταντῖνος τὰ τῶν ἐκκλησιῶν διέταττε πράγματα, ἐκ τῶν ἑκάστης πόλεως φόρων τὰ ἀρκοῦντα πρὸς παρασκευὴν ἐπιτηδείων ἀπένειμε τοῖς πανταχοῦ κλήροις καὶ νόμῳ τοῦτο ἐκράτυνεν, ὃς καὶ νῦν κρατεῖ, ἐξ οὗ τέθνηκεν Ἰουλιανὸς ἐπιμελῶς φυλαττόμενος.* Clericis quidem immunitatem omnem atque honorem & *annonas a Conſtantino præbitas* ademit (Iulianus) - - Nam cum Conſtantinus eccleſiarum ſtatum ordinaret, *ex tributis ſingularum ciuitatum, partem quæ ad alimenta paranda ſufficeret, clero cuiusque vrbis diſtribuit*, idque lege confirmauit: quæ quidem lex etiamnum manet, ex eo tempore quo Iulianus eſt mortuus, diligenter cuſtodita.

perhi-

perhibet. Hoc igitur sensu lex *Marciani* imperatoris, quam codici suo inseruit *Iustinianus* [k], accipienda est: *Salaria, quæ sacrosanctis ecclesiis in diuersis speciebus de publico hactenus ministrata sunt, iubemus nunc quoque inconcussa, & a nullo prorsus imminuta præstari.* Hæc non vniuersam annonam a *Constantino* primum indultam eis adiudicat, (vti quidem ex generalioribus legis verbis persuadere sibi quis posset) sed tertiam solum partem, quæ inde a *Iouiani* temporibus vsitata annona fuerat.

§. VIII.

Quarto: *Martyrum & confessorum sine heredibus mortuorum bona a* Constantino *ecclesiæ attributa.*

Alium modum, quo reditibus ecclesiæ nonnihil incrementi datum fuit, ex lege *Constantini*, cuius in vita eius meminit [l] EVSEBIVS, perspicimus. Narrat hic ibi, quod quemadmodum martyrum & confessorum, vel quicumque tempore persequutionis facultatum iacturam sustinuissent, bona omnia proximis cognatis tribui iusserit; ita, si quis eorum sine cognatis decessisset, cuiusque loci ecclesiam hereditatem eius cernere decreuerit.

§. IX.

Quinto: *Bona clericorum sine heredibus & facto testamento defunctorum in eumdem modum constituta.*

Theodosius iunior & *Valentinianus tertius* aliam istiusmodi legem, respectu temporalium, quæ clericis erant, bonorum tulerunt, ita habentem: *Si quis episcopus* [m] *aut presbyter, aut diaconus, aut diaconissa, aut subdiaconus vel cuiuslibet alterius loci clericus aut monachus, aut mulier, quæ solitariæ vitæ dedita est, nullo condito testamento decesserit, nec ei parentes vtriusque sexus, vel liberi, vel si qui agnationis cognationisue iure iunguntur, vel vxor exstiterit, bona quæ ad eum peruenerint,*

(k) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de sacrosanct. eccles. leg. XII.

(l) Euseb. Vit. Const. lib. II c. XXXVI. Εἰ τῶν ἀγχιστείων μηδεὶς ὑπολείποιτο μηδενὸς τῶν προειρημένων κατὰ λόγον ἂν γενόμενος κληρονόμος, μήτε τῶν μαρτύρων φημὶ, μήτε τῶν ὁμολογησάντων, μήτε τῶν μετοίκων τῶν τῇ τοιαύτῃ μεταστάντων προφάσει ἡ καθ' ἑκάστους ἀεὶ τόπους ἐκκλησία διαδέχεσθαι τὸν κλῆρον. Si nullus cognatus superstit, qui prout rationi consentaneum est, hereditatem capessat eorum, quos supra memoraui, martyrum scilicet & confessorum, aut illorum qui ob huiusmodi caussam ex patria migrarunt; cuiusque loci ecclesiam hereditatem adire decernimus.

(m) Cod. Theod. lib. V. tit. III. de bonis clericorum leg. I. Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episcop. leg. XX.

ſacroſanctæ eccleſiæ, vel monaſterio, cui fuerat deſtinatus, omnifariam ſocientur; exceptis iis facultatibus, quas forte cenſibus adſcripti, vel iuri patronatus ſubiecti, vel curiali conditioni obnoxii, clerici vel monachi cuiuscumque ſexus relinquunt. Quæ verba indicant, clericis de bonis ſuis temporalibus ex ſuo ipſorum arbitrio decernere licuiſſe, & ad eccleſiam ea tantum deuolui conſueuiſſe, ſi inteſtato mortui eſſent. Concilium autem *Agathenſe* [n], in *Gallia* ſub *Alarico* rege *Gothorum* ann. DVI celebratum, paullo longius procedit, *Epiſcopus*, inquiens, *qui filios aut nepotes non habuerit, alium quam eccleſiam non relinquat heredem:* vt editio CARANZAE, & GRATIANVS aliique nonnulli canonem iſtum legunt. Et concilium *Hiſpalenſe* [o] ſimilem canonem pro eccleſiis *Hiſpanicis* fecit; ad quem CARANZA [p] hanc habet obſeruationem: *Hic canon erat reuocandus in concilio, vt heres defuncti epiſcopi eſſet eccleſia, non tamen papa. Secundo, alienum eſt a ſententia horum patrum, licere epiſcopo inſtituere primogenituras, vel locupletare conſanguineos.* Quæ animaduerſio inter alia forte effecit, vt, licet archiepiſcopus eſſet *Toletanus*, de religione ſub inquiſitionem *Hiſpanicam* vocaretur. Quo facto decem annis *Romæ* in carcere adſeruatus fuit, nonnullis eius libris in *indice Romano* legi prohibitis, de quibus SPONDANVS [q] in *annalibus ſuis*

(n) Concil. Agath. c. XXIV. al. XXXIII. ap. Gratian. cauſſ. XII. qu. II. c. XXXIV. (Labbeus tom. IV p. 1388 ita habet: Epiſcopus, qui filios aut nepotes non habens, alium quam eccleſiam relinquit heredem, ſi quid de eccleſia, non in eccleſiæ cauſſa aut neceſſitate præſumſit, quod diſtraxit, aut donauit, irritum habeatur.)

(o) Concil. Hiſpal. I c. I. (tom. V. p. 1589.) Comperimus in canone (conſulentes vetera ſtatuta) vt epiſcopus, qui res proprias, excepto filiis & nepotibus, alteri, & non eccleſiæ ſuæ dimiſerit, quidquid de eccleſiæ rebus, aut donauit, aut vendidit, aut quoquo modo ab eccleſia tranſtulit, irritum haberetur.

(p) Caranz. in loc.

(q) Spondan. annal. eccleſ. an. MDLIX. n. XXIX. Bartholomæus Caranza Mirandenſis, archiepiſcopus Toletanus --- æque de religione poſtulatus, captusque ab inquiſitoribus (tanta eſt illorum in Hiſpania auctoritas) multis annis e vinculis cauſſam dixit. Qui poſtea iuſſu Pii V. Romam deductus anno MDLXVII. in Hadriani mole cuſtoditus fuit & interrogatus: quouſque demum anno MDLXXVI a Gregorio XIII. ſuſpectus tamen iudicatus, poſt voluntariam omnis prauitatis hæreticæ deteſtationem, ac legitimam catholicæ fidei confeſſionem, certis poenis iniunctis, abſolutus fuit, & ad Dominicanorum ſui ordinis monaſterium Mineruæ remiſſus; ibique paullo poſt pie, riteque ſacris eccleſiæ ſacramentis procuratus obiit, --- Scripſit Caranza ſummam omnium conciliorum & pon-

lectorem

lectorem pluribus docet. Sed nos ad ecclesiam primitiuam revertimur.

§. X.

Sexto: *Paganorum templa eorumque reditus ecclesiæ interdum dati.*

Vbi aliam ad clericorum reditus accessionem ex gentilium templorum, nonnumquam etiam annonarum illis constitutarum, donatione factam obseruare licet. Quamuis enim harum plurimæ templis dirutis ad imperatoris transferrentur possessiones, vel valentibus apud imperatorem gratia sibique eas expetentibus donarentur; vt ex *Honorii* [r] & *Gratiani* aliisque nonnullis legibus in codice *Theodosiano* liquet; nonnullæ tamen ecclesiæ conferebantur. Nam *Honorius* [s] multiplicium constitutorum & decretorum suorum meminit, quibus ecclesiæ eiusmodi reditus adiudicauerit, quos in ecclesiarum patrimoniis sempiterna firmitate velit perdurare. Et alios quosdam imperatores templorum reditus ad eumdem vsum transtulisse, probabile est. Ipsa certe ædificia & statuæ argenteæ ac aureæ in illis repertæ in hunc modum adhibitæ fuerunt. SOZOMENVS [t] enim τὸ μίθριον, siue *templum solis Alexandriæ*, ecclesiæ *Alexandrinorum* a *Constantio* donatum esse dicit. Et e SOCRATE [u] discimus, quod tempore *Theo-*

tificum vsque ad Paulum III. nec non catechismum, qui in Romano indice prohibitus reperitur; & alia quædam.

(r) Cod. Th. lib XVI. tit. X. de paganis leg. XIX. Templorum detrahantur annonæ & rem annonariam iubent expensis deuotissimorum militum profuturæ. --- Ædificia ipsa templorum, quæ in ciuitatibus vel oppidis, vel extra oppida sunt, ad vsum publicum vindicentur, aræ locis omnibus destruantur: omniaque templa possessionibus nostris, ad vsus adcommodos transferantur.
Ibid. leg. XX. Omnia loca, quæ sacris error veterum deputauit, secundum diui Gratiani constituta nostræ rei iubemus sociari. cætera.

(s) Ibid. leg. XX. Ea autem, quæ multiplicibus constitutis ad venerabilem ecclesiam voluimus pertinere, christiana sibi merito religio vindicabit.

(t) Sozom. lib. V. c. VII. Πρὸς τούτοις καὶ τοιόνδε τότε συνέβη περὶ τὸ καλούμενον παρ' αὐτοῖς μίθριον· τοῦτον γὰρ τὸν τόπον ἔρημον πάλαι γενόμενον, ἐδωρήσατο Κωνστάντιος τῇ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ. κ. τ. λ. Acciderat præterea quidpiam in loco, quam Alexandrini *Mithrium* vocant. Hunc enim locum, cum iam pridem desertus esset, *Alexandrinæ ecclesiæ Constantius donauerat*, cætera.

(u) Socrat. lib. V. c. XVI. τὰ ἀγάλματα τῶν Θεῶν μετεχωνεύετο εἰς λεβήτια καὶ εἰς ἑτέρας χρείας τῆς ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, τοῦ βασιλέως χαρισαμένου τοὺς θεοὺς εἰς δα-

dosii statuæ *Serapidos* aliaque deorum simulacra complura in ecclesiæ *Alexandrinæ* vsus conflata fuerint, quum imperator deos gentilium ad sustendandos pauperes donauisset.

§. XI.

Septimo: *Ita etiam hæreticorum conuenticula eorumque reditus.*

Simile decretum de reditibus ad hæreticorum conuenticula spectantibus an. CCCCXII. *Honorius* fecit, quo ecclesias vel conuenticula ipsa & omnia prædia [w], quæ in ecclesias hæreticorum praua largitas contulisset, fisco adiudicat & possessionem ecclesiae catholicæ propriam, sicut iam dudum statuerit, fieri iubet. Et harum legum virtute, reor, factum est, vt *Cyrillus* episcopus *Alexandrinus*, clausis omnibus *Nouatianorum* templis, sacra eorum vasa auferret, & episcopum *Theopemptum* omnibus suis facultatibus nudaret; quamquam SOCRATES [x] hanc historiam enarrans, rem paullo inuidiosius ob oculos proponit, quasi *Cyrillus* priuata auctoritate & potestate arbitraria vsus hæc omnia fecisset: id quod vix fidem apud vllum inueniet, qui has leges *Honorii* latas esse considerauerit ante, quam *Cyrillus* thronum episcopalem conscendit, quod ann. CCCCXII. nondum factum erat, vbi hæ leges potestate imperiali confirmabantur.

§. XII.

Octauo: *Bona clericorum ecclesiam relinquentium ecclesiæ adiudicata.*

Dum in hoc argumento versamur, non incommode porro

χωνεύματα τῶν λεβήτων. Statuæ in lebetes & in alios Alexandrinæ ecclesiæ vsus conflatæ, cum imperator deos gentilium ad sustentandos pauperes ei donasset.

(w) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæretic leg. LII. Clerici ministrique eorum ac perniciosissimi sacerdotales ablati de Africano solo, quod ritu sacrilego polluerunt, in exilium viritim ad singulas quasque regiones sub idonea prosequutione mittantur; ecclesiis eorum vel conuenticulis, prædiisque, si qua in eorum ecclesiis hæreticorum largitas praua contulit, proprietati potestatique catholicæ (sicut iam dudum statuimus) vindicatis.

(x) Socrat lib. VII. c. VII. Εὐθέως Κύριλλος τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἀποκλείσας, πάντα μὲν αὐτῶν τὰ ἱερὰ κειμήλια ἔλαβεν· τὸν δὲ ἐπίσκοπον αὐτῶν Θεόπεμπτον, πάντων ὧν εἶχεν ἀφείλετο. Statim Cyrillus, clausis Nouatianorum ecclesiis, quotquot erant Alexandriæ, primo quidem sacra eorum vasa atque ornamenta abstulit: deinde episcopum illorum Theopemptum omnibus suis facultatibus nudauit.

obser-

obferuauerimus, quod ex *Iustiniani* legibus [y], fi qui clerici, vel monachi, temporalibus inftructi bonis, ecclefia vel monafterio relicto ad vitam redirent priuatam, omnia ipforum bona ecclefiæ vel monafterio, ad quod fpectarint, addici oportuerit. Atque hæ diuerfæ methodi & viæ funt, quas præter primitiarum & decimarum collationem, de qua poftea pluribus, ad augendos emendandosque ecclefiæ reditus olim inierunt.

§. XIII.

Inhoneftæ reditus ecclefiafticos augendi viæ non approbatæ. Parentum non erat, filios fuos exheredare, vt ecclefiæ heredem conftituerent.

Obferuandum autem eft, quod quemadmodum omnes iftæ methodi generatim in legitimis & conceffis pofitæ fuere, ita nonnullæ aliæ generatim prohibitæ atque damnatæ fuerint. Speciatim *Auguftini* tempore regulam in ecclefia *Africana* legimus obtinuiffe, non accipiendas effe poffeffiones ecclefiæ in detrimentum & præiudicium communis iuris aliorum donatas. Si exempli cauffa pater quispiam, liberis fuis exheredatis, ecclefiam heredem nominaret, nullus epifcopus eius donationem accipere volebat. POSSIDIVS [z] in vita *Auguftini* narrat, aliquas eum hereditates hoc modo fibi oblatas recufaffe, quoniam iuftum & æquum effe viderit, vt a mortuorum vel filiis vel parentibus vel adfinibus magis poffiderentur, quibus ab eis deficientes dimittere noluerint. Et hoc eum ita feciffe, ex ipfiusmet verbis infer-

(y) Cod. Iuftin. lib. I. tit. III. de epifc. leg. LIII. Si illi monafteria aut ecclefias relinquant, atque mundi fiant; omne ipforum ius ad monafterium aut ecclefiam pertinet.
Nouell. V. c. IV. Εἴ τις ἅπαξ ἑαυτὸν καθιερώσας τῷ μοναστηρίῳ καὶ τοῦ σχήματος τυχὼν, ἔπειτα ἀναχωρῆσαι τοῦ μοναστηρίου βουληθείη καὶ ἰδιώτου τυχὸν ἑλέσθαι βίον, αὐτὸς μὲν ἴστω ποίαν ὑπὲρ τούτου δώσει τῷ Θεῷ τὴν ἀπολογίαν, τὰ πράγματα μέντοι ὁπόσα ἂν ἔχοι ἡνίκα εἰς τὸ μοναστήριον εἰσῄει, ταῦτα τῆς δεσποτείας ἔσται τοῦ μοναστηρίου, καὶ οὐδ᾽ ὁτιοῦν παντελῶς ἐξάξει. Si quis forte femel dedicatus, fchemateque pofitus, deinde a monafterio difcedere voluerit, & priuatam fortaffis eligere vitam: ipfe quidem fciat, quam pro hac dabit Deo fatisfactionem: *res autem quafcumque habuerit, dum in monafterium intrabat, eas dominii effe monafterii, & nihil penitus eiiciat.* vid. etiam c. VI. it. nouel. CXXIII. c. XLII.

(z) Poffid. Vit. Aug. c. XXIV.

mone de *vita clericorum* [a] manifestum est, vbi, *Quando donaui filio*, inquit, *quod iratus pater moriens abstulit, bene feci.* Et post paullo: *Quicumque vult exheredato filio heredem facere ecclesiam, quærat alterum, qui suscipiat, non Augustinum; immo Deo propitio neminem inueniat.* Eodem loco memorabile iuxta ac laudabile magnanimitatis atque æquitatis exemplum, quod *Aurelius*, ecclesiæ *Carthaginensis* episcopus, simili in casu præbuerit, narrat. *Quidam*, inquit, *quum filios* [b] *non haberet, neque speraret, res suas omnes, retento sibi vsufructu, donauit ecclesiæ. Nati sunt illi filii, & reddidit episcopus nec opinanti, quæ ille donauerat.* Quibus addit AVGVSTINVS: *In potestate habebat episcopus non reddere; sed iure fori non iure poli.* Adeoque per religionem ad earum restitutionem ipsum se obligatum credidisse, significat. Hoc certe indicat, quanta sanctitate omnes istas deuitarint augendi reditus ecclesiæ methodos, quæ iniquæ, vel parum decentes ac honestæ vel turpes etiam haberi potuerint; sequuti hac in re regulam illam apostolicam: τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις, *Aequitas vestra innotescat omnibus hominibus;* & quod lucri caussa nihil duri admiserint, nec vllam e rigore legis captarint vtilitatem, si ipsorum conscientia & caritas ipsis hoc interdixisset.

§. XIV.

Nihil pro sacramentorum ecclesiæ administratione vel consecratione ecclesiarum, vel mortuorum sepultura exigendum erat.

Vt deuitarentur offendicula & cuncta in omnium hominum conspectu honeste fierent, pro sacramentorum ecclesiæ administratione quidquam expeti, prohibebant. Concilium *Illiberritanum* innuere videtur, homines quosdam in baptismo suo nummos tamquam donum gratuitum pro ecclesiæ ministro in peluim coniicere consueuisse; sed hoc ipsum ibi canone quodam prohibitum fuit, *ne sacerdos* [c] *quod gratis acceperit, pretio distrahere videretur.* Vnde concludere possumus, quod si populo quidquam

(a) Aug. sermon. XLIX, de diuersis tom. X. p. 520. edit. Par. an. MDCXXXVII. (ed. Basil. MDLXIX. serm. LII. p. 1398.)

(b) Id. ibid.

(c) Concil. Illiberit. c. XLVIII. (tom. I. conc. p. 975.) Emendari placuit, vt hi qui baptizantur, (vt fieri solebat) nummos in concham non mittant; ne sacerdos, quod gratis accepit, pretio distrahere videatur.

offerre

offerre haud licuerit, multo minus sacerdotibus pro administrato baptismi sacramento quidquam expetere vel exigere concessum fuerit. In aliis ecclesiis voluntaria dona ab illis, qui poterant & volebant, fieri permittebantur; sed omnes istiusmodi exactiones a pauperibus prohibitæ semper fuerunt, ne forte semetipsos vel liberos suos baptismo offerre dubitarent. Ita in ecclesia *Romana* tempore GELASII obtinuit, quemadmodum ex epistolis [*d*] ipsius perspicimus; nec non in ecclesia *græca* GREGORII NAZIANZENI æuo, qui obiectioni pauperum [*e*] respondet, quam, quum ad baptismum omni festinatione properare monerentur, faciebant, *Vbi est munus*, inquientes, *quod propter baptismum offeram? Vbi splendida vestis, in qua explendescam? Vbi ea, quæ ad initiatores meos excipiendos requiruntur?* Dicit eis, non esse hæc necessaria, nec ab ipsis exspectatum vel exactum iri. *Te ipsum*, inquit, *offer, Christum indue, honesta & laudabili vita me ale: sic ego excipi lætor, sic etiam Deus, qui maxima quæque beneficia nobis elargitur.* cætera. Hoc indicat, quod homines, quum eo tempore baptizarentur, voluntaria munera offerre, ministri autem ea, quasi iure sibi debita, expetere non consueuerint, veriti, ne cui hoc ipsum offendiculo existeret. Nonnullæ GRATIANI editiones [*f*] & VICECOMES [*g*] canonem aliquem tertii vel quarti concilii *Carthaginensis* in eamdem sententiam adlegant; quæ adlegatio si recte se habet, eamdem consuetudinem in *Africa* fuisse, demon-

(*d*) Gelas. epist. I. al. IX. ad episc. Lucaniæ c. V. (tom. IV. concil. p. 1189.) Baptizandis consignandisque fidelibus sacerdotes pretia nulla præfigant, nec illationibus quibuslibet impositis exagitare cupiant renascentes: quoniam quod gratis accepimus, gratis dare mandamur. Et ideo nihil a prædictis prorsus exigere moliantur, quo vel paupertate cogente deterriti, vel indignatione reuocati, redemtionis suæ caussas adire despiciant, certum habentes, quod quæ prohibita deprehensi fuerint admisisse, vel commissa non potius sua sponte correxerint, periculum subituri proprii sint honoris.

(*e*) Gregor. Nazianz. orat. XL. de baptism. tom. I. p. 655. Αἰσχρὸν εἰπεῖν, ποῦ δέ μοι τὸ καρποφορούμενον ἐπὶ τῷ βαπτίσματι; ποῦ δὲ ἐμφάτιος ἐσθὴς ᾗ λαμπρυνθήσομαι; ποῦ δὲ τὰ πρὸς δεξίωσιν τῶν ἐμῶν βαπτιστῶν; - - σεαυτὸν καρποφόρησον, Χριστὸν ἔνδυσαι, θρέψον με πολιτείᾳ, οὕτω, ἐγὼ χαίρω φιλοφρονούμενος, οὕτως καὶ ὁ Θεὸς ὁ τὰ μέγιστα χαριζόμενος.

(*f*) Gratian. causs. I. qu. I. c. VIII. Placuit, vt vnusquisque episcopus per ecclesias suas hæc præcipiat, vt hi, qui infantes suos, cætera vid. (k) in textu.

(*g*) Vicecom. de ritib. bapt. lib. IV. c. II.

strat.

strat. Sed vero ANTONIO AVGVSTINO [h] & *Romanis* [i] GRATIANI *correctoribus* obseruantibus, in nullo concilio *Africano* istiusmodi canon reperitur; sed concilii secundi *Bracarensis* in *Hispania* canon est. Huius enim concilii patres obseruantes peruersum illum morem, qui inter clericos, (non obstante pristina concilii *Illiberritani* prohibitione) irrepserat; vt a pauperibus, nihil quod offerrent, habentibus pignora exigerentur, isti corruptelæ mederi adlaborabant, nouam legem in hanc sententiam sanciendo: [k] *Qui infantes suos ad baptismum offerunt, si quid voluntarie pro suo offerunt voto, suscipiatur ab eis. Si vero per necessitatem paupertatis aliquid non habeant, quod offerant, nullum eis pignus tollatur a clericis. Nam multi pauperes hoc timentes filios a baptismo retrahunt.* Idem illud concilium *Bracarense* [l] statuebat, vt ne quis episcopus quasi ex debito munus aliquod a fundatore pro ecclesiæ consecratione requireret, sin autem ipsi fundator aliquid ex voto suo offerret, non respueret. Atque ita in eumdem modum pro confirmatione [m], & administratione eucharistiæ [n] omnes episcopi & presbyteri a recipientibus quidquam exigere seuere prohibentur, quod gratia Dei non sit venalis, nec pro pecuniis spiritus detur sanctificatio. HIERONYMVS porro auctor est, ætate sua rem minus honorificam fuisse visam, si quid pro loco sepulturæ mortuorum exactum esset. Eos enim, qui hoc factitabant, reprehen-

(h) Anton. Aug. de emendat. Gratiani lib. I. dial. XIV. (pag. 230. edit. Arnhem. MDCLXXVIII.) Fragmentum, *placuit vt vnusquisque* cæt. concilio *Bracarensi* II. cap. VII. restituatur, oportet. licet Gratianus Carthaginensis IV. esse dicat.

(i) Gratian. edit. Rom an MDLXXXII. (vid. etiam edit. Colon. Munat. MDCCXVII. 4to vbi sequentia leguntur: Emendata est inscriptio ex aliquot vetustis codicibus. Nam in vulgatis erat, ex Carthaginensi quarto, in quo non habetur.)

(k) Conc. Bracar. II. c. VII. edit. Crab. al. III. Bracar. edit. Labb. (tom. V. p. 898)

(l) Ibid. can. V. p 897 Placuit, vt quotiens ab aliquo fidelium ad consecrandas ecclesias episcopi inuitantur, *non quasi ex debito munus aliquod a fundatore requirat;* sed ipse fundator si quidem aliquid ex voto suo obtulerit, non respuatur.

(m) Gelas. ep. I. al IX. ad episc. Lucaniæ c. X. (tom. IV. conc. p. 1189.) Baptizandis consignandisque fidelibus sacerdotes pretia nulla præfigant.

(n) Conc. Trullan. c. XXIII. (tom. VI. concil. p. 1154) Περὶ τοῦ μηδένα εἴτε ἐπίσκοπον, εἴτε πρεσβύτερον, ἢ διάκονον τῆς ἀχράντου μεταδιδόντα κοινωνίας παρὰ τοῦ μετέχοντος εἰσπράττειν τῆς τοιαύτης μεταλήψεως χάριν ὀβολοὺς ἢ εἶδος τὸ οἱονοῦν· οὐδὲ γὰρ πεπραμένη ἡ χάρις, οὐδὲ χρήμασι τὸν ἁγιασμὸν τοῦ πνεύματος μεταδίδομεν. Vt nullus siue episcopus, siue presbyter, siue diaconus, immaculatam præbens com-

dit

dit, tamquam merito inferiores [o] quam *Hepbronem Chittaeum*, quippe qui ab *Abrahamo* coactus argentum pro sepulcro, quod ille ab ipso expetierat, acceperit. Tum vero fuisse dicit, qui sepulcra venditarint & non coacti sint accipere pretium, sed a nolentibus etiam extorserint. Ex quibus intelligere est, hisce temporibus pro vsu publici vel priuati cœmeterii quidquam exigere, vix licitum fuisse. Neque vlla pars redituum ecclesiasticorum ea aetate erat, quia mos sepeliendi in templis nondum vniverse inualuerat, sed posterioribus demum saeculis introductus fuit; qua de re pluribus, vbi de funeralibus ritibus ecclesiae dicendum erit.

§. XV.

Oblationes populi olim in praecipuis ecclesiae reditibus positae.

Si quis scire velit, quaenam redituum ecclesiasticorum pars maxime vtilis & fructuosa ecclesiae olim fuerit, ex CHRYSOSTOMO & AVGVSTINO id intelligere poterit, qui populi oblationes etiam atque etiam commendant, & dicere videntur, quod ecclesiae numquam melius prospectum fuerit, quam vbi sustentationem suam praecipue ex illis habuerit. Nam zelus hominum ad liberalitatem in quotidianis suis oblationibus exercendam promtos eos reddebat. Possessionibus autem & praediis ecclesiae constitutis hic zelus nimium quantum deferuescebat; atque ita ecclesiae, quum ea opulenta fieri crederetur, peius consulebatur. Quam rem CHRYSOSTOMVS sua aetate deplorabat, vbi antiqui reditus ex oblationibus prouenientes, non mediocriter conciderant, & ecclesia

munionem ab eo qui communicat, eius participationis gratia obulos, vel quamvis aliam speciem exigat Non est enim venalis gratia, nec pro pecuniis spiritus sanctificationem impartimur.

(o) Hieron. quaest. hebr. in Genes. XXIII. tom. III. p. 214. edit. Basil. MDLXV. (p. 140. edit Francof. MDCLXXXIV.) In Hebraeo primum nomen eius scribitur Ephron, secundum Ephran. Postquam enim pretio victus est, vt sepulcrum venderet argento, licet cogente Abraham, vau littera, quae apud illos pro o legitur, ablata de eius nomine est, & pro Ephron appellatus est Ephran, significante scriptura, non eum fuisse consummatae perfectaeque virtutis, qui potuerit memorias vendere mortuorum. Sciant igitur, qui sepulcra venditant, & non coguntur vt accipiant pretium, sed a volentibus quoque extorquent, immutare nomen suum, & perire quid de merito eorum, cum etiam ille reprehendatur occulte, qui inuitus acceperit.

cum omnibus prædiis ſuis peiore loco erat, quam fuerat antea. Iam enim ſacerdotes in ſæcularium rerum curas implicari & agriculturæ, locationibus domorum, emtioni & venditioni operam dare neceſſum habebant, quod timor eos inuaſerat, ne viduarum, orphanorum & virginum eccleſiæ multitudo fame deperiret. Exhortabatur igitur populum, vt ad antiquam liberalitatem oblationum reuerterentur; hanc enim rem ſacerdotes omnibus ſimul curis leuaturam, omniaque leuiſſima etiam probra ac conuicia ablaturam, ad quæ in clericos coniicienda nonnulli tam promti eſſent, quod curis & officiis ſæcularibus nimium ſe traderent; quum tamen non animo libenti ſed neceſſitate cogente id facerent. *Cratia Dei*, inquit, *centum millia hominum huc* (Antiochiam) *conuenire opinor, quorum* (p) *ſinguli ſi vnum panem quotidie pauperi cuipiam offerrent, omnes certe pauperes abundarent: ſi vnum vnusquisque obulum tantummodo, nemo penitus indigeret: nec tot probra & conuicia ſuſtineremus, quod nimium ad poſſeſſiones ſimus intenti.* Ex hoc CHRYSOSTOMI ſermone euidenter apparet, quod populi in ciuitate copioſa oblationes, ſi eas priſtino zelo acti facerent, alendis clericis melius aliquod ſubſidium, quam prædia & poſſeſſiones eccleſiæ, præbituras crediderit. Et AVGVSTINVS eamdem ſententiam de hac materia fouiſſe videtur. Qua de re POSSIDONIVS [q] in vita ipſius nos facit certiores, *Dum forte*, inquiens, (*vt adſolet*) *de poſſeſſionibus ipſis inuidia clericis fieret, adloquebatur plebem Dei, malle ſe ex collationibus plebis Dei viuere, quam illarum poſſeſſionum curam vel gubernationem pati: & paratum ſe illis cedere, vt eo modo omnes Dei ſerui & miniſtri viuerent, quo in veteri teſtamento leguntur altari deſeruientes de eodem comparticipari.* Quamuis autem hoc laicis propoſuiſſet, numquam tamen id eos ſuſcipere voluiſſe, auctor idem teſtatur. Quod ipſum etiam populum exiſtimaſſe probat, ſi clericorum ſuſtentatio ad veteris teſtamenti formam redigeretur, hanc eos alendi rationem moleſtiorem ſibi quam alteram futuram; ſiquidem veteris teſtamenti oblationes decimas ac primi-

(p) Chryſoſtom. Hom. LXXXVI. in Matth. *Τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι εἰς δέκα μυριάδων ἀριθμὸν οἶμαι τοὺς ἐνταῦθα συναγομένους τελεῖν, καὶ εἰ ἀφ' ἑνὸς ἄρτου μετεδίδου τινὶ τῶν πενήτων ἕκαστος, ἅπαντες ἂν ἐν εὐπορίᾳ εἶεν ἐξ ἑνὸς μόνου ὀβολοῦ, οὐδεὶς ἂν ἦν πένης, οὐκ ἂν τοσαῦτα ὑπομείναιμεν ὀνείδη καὶ σκώμματα ἀπὸ τῆς περὶ τὰ κτήματα προνοίας.*

(q) Poſſid, vit, Aug. c, XXIII,

tias

tias fructuum complectebantur, quarum in conditionem ac originem, quantum ad ecclesiam christianam attinet, nunc paullo curatius inquirere adgredimur.

LIBRI QVINTI

CAPVT QVINTVM

DE DECIMIS ET PRIMITIIS FRVCTVVM SPECIATIM.

§. I.

Decimæ antiquitus iure diuino deberi creditæ.

DE decimis, quatenus ad antiquam ecclesiam spectant, consultum fuerit triplicem instituere disquisitionem. Primum quidem, an a priscis patribus iure diuino deberi creditæ sint? Deinde, si hoc factum, cur non omni tempore accurate exactæ fuerint? Denique, qua ætate primum in ecclesiam generatim introductæ sint. De prima quæstione omnium virorum doctorum sententiæ generatim & vniuerse conueniunt, quod veteres christiani decimas iure diuino deberi existimauerint. BELLARMINVS [a] quidem, RIVETVS [b] & SELDENVS [c] aliam eis rationem adsignant: Sed ANDREWS [d] eruditus episcopus nostras, & CARLETONIVS [e] episcopus, qui ante SELDENVM scripserunt, & MONTACVTIVS [f] episcopus ac TILLESLEVS [g], qui scripserunt respondentes ipsi (vt alios multos, qui scripserunt postea, non memorem) euidenter demonstrarunt, quod veteres legem de decimis non mere cærimonialem sed moralem & sempiternæ obligationis esse crediderint. Suffecerit, duos tresue ex antiquis illis scriptoribus, quos isti adlegant, lectori hoc loco exhibere. ORIGENES in homilia quadam in *Numeros* [h] ita mentem suam hac de re prodit:

(a) Bellarm. de clericis lib. I, c. XXV. §. Quod non sit morale. (p. 127, b. edit. Colon. MDCXV.)

(b) Riuet. exercit. LXXX. in Gen. XIV. p. 386. edit. Amstelod. MDCLI. (p. 310. tot. seq. edit Roterdam. MDCLI.)

(c) *Selden. hist. of tithes c. 4.*

(d) *Andrews* de decimis, inter opuscula.

(e) *Carleton diuine right of tithes c. 4.*

(f) Montague diatribæ &c.

(g) *Tillesly answ. to Selden.*

(h) Origen. hom. XI. in Num. XVIII. (tom. I. p. 210. edit. Basil. MDLXXI.)

prodit: *Quomodo ergo abundat iustitia nostra plusquam scribarum & pharisæorum, si illi de fructibus terræ suæ gustare non audent, priusquam primitias suas sacerdotibus offerant & Leuitis decimæ separentur. Et ego nihil horum faciens, fructibus terræ ita abutor, vt sacerdos nesciat, Leuites ignoret, diuinum altare non sentiat?* HIERONYMVS [i] loquitur in hanc sententiam: *Quod de decimis primitiisque diximus, quæ olim dabantur a populo sacerdotibus ac Leuitis, in ecclesiæ quoque populis intelligite, quibus præceptum est non solum decimas dare & primitias, sed & vendere omnia quæ habent & dare pauperibus, & sequi dominum saluatorem. Quod si facere nolumus, saltem iudæorum imitemur exordia, vt pauperibus partem demus ex toto & sacerdotibus ac Leuitis honorem debitum deferamus. — Quod qui non fecerit, Deum fraudare & supplantare conuincitur & maledicitur ei in penuria rerum omnium.* AVGVSTINVS manifesto eidem fauet sententiæ, quando populum exhortans [k] ait: *Præcidite ergo aliquid, & deputate aliquid fixum, vel ex annuis fructibus, vel ex quotidianis quæstibus vestris.--- Exime aliquam partem redituum tuorum. Decimas vis? decimas exime, quamquam parum sit. Dictum est enim, qui pharisæi decimas dabant, ieiuno bis in sabbatho, decimas do omnium quæ possideo. Et quid ait dominus? Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & pharisæoram, non intrabitis in regnum cælorum. Et ille, super quem debet abundare iustitia tua, decimas dat: tu autem nec millesimam das. Quomodo superabis eum, cui non æquaris?* Ex his paucis, quæ in medium attulimus, in procliui est iudicare, quam sententiam fouerint veteres de decimis, tamquam iure diuino, sub euangelio æque ac sub lege, debitis; & quod præceptio de illis non mere cærimonialis vel politica fuerit, solis *iudæis* data.

§. II.

Cur apostolico & proxime insequuto æuo haud exactæ fuerint.

Dixeris autem, cur igitur initio ab apostolis, vel a patribus proxime insequutis, non exactæ sunt? Res enim generatim in confesso est, non præbuisse initio decimas ministris alimenta sub euangelio. Ad hanc quæstionem diuerso modo & quantum

(i) Hieron. com. in Malach. c. III.

(k) Aug. com. in Psalm. CXLVI. tom. VIII. p. 698. edit. Paris. MDCXXXVII. (p. 1703. edit. Basil. MDLXIX.)

satis

ſatis eſt, reſpondit CARLETONIVS [*l*] epiſcopus, quod ex ipſiusmet verbis capere lector poteſt. *Primo*, decimas ſacerdotibus ac Leuitis, Chriſti & apoſtolorum ipſius tempore, datas fuiſſe, dicit. Iam vero ſynagogam prius ſepeliri debuiſſe, quam harum rerum vſus in eccleſiam decenter inuehi potuerit. *Secundo*, ſub exordium noui teſtamenti & poſt paullo extraordinariam ſuſtentandi rationem ex omnium rerum communione exſtitiſſe, decimarum defectum ſupplente: ſed hanc communionem extraordinariam fuiſſe nec perpetuo duraturam. *Tertio*, decimarum ſolutionem, vt tunc fuerit conditio eccleſiæ, incommodum adeo fuiſſe atque operoſum negotium, vt non bene fieri potuerit. Quapropter ſicut circumciſio ad tempus omiſſa fuerit, *Iſraële* per deſertum iter faciente, non quod populus tunc quoque iure eam adhibere haud debuiſſet, ſed quia pro iſta conditione ac tempore eccleſiæ adeo incommoda fuerit, vt ſine magna moleſtia adhiberi non potuiſſet: ita decimarum vſum Chriſti ipſiusque apoſtolorum tempore prætermiſſum eſſe, non quia non debuerit, ſed quia ſine magno negotio non potuerit fieri. Et quemadmodum circumciſio reſumta fuerit, ſimulac eccleſiæ ratio id tuliſſet, ita decimas inſtauratas fuiſſe, ſimulac eccleſiæ ratio id permiſerit. Decimas enim commode dari haud poſſe, niſi vbi integra quædam reſpublica vel regnum chriſtianam amplectatur religionem, & vbi magiſtratus eccleſiæ faueant, quod apoſtolorum tempore factum non ſit. Tribus hiſce rationibus quidam viri docti alii [*m*] quartam aliquam itidem dignam notatu addiderunt, decimas fructuum chriſtianis ſacerdotibus non adeo mature datas, quia ruris incolæ vltimo loco ad Chriſtum conuerſi fuerint; vnde quoque nomen *paganorum* gentilibus adhæſerit, quod maximæ eorum reliquiæ in villis & agris viuerent.

§. III.

Quo tempore primum in eccleſia generatim conſtitutæ ſint.

Quod ad vltimam quæſtionem attinet, quo tempore de-

(*l*) *Cartelon div. rigbt of tithes* c. 4. p. 31.

(*m*) Fell. not. in Cypr. ep. LXVI. al. I. (p. 170. edit. Amſtelod. MDCC.) Serius quidem decimas ex fructibus accipiebant ſacerdotes chriſtiani, quia ruris incolæ, quique agriculturam exercebant, non niſi ſero ad fidem erant conuerſi; vnde *paganorum* nomen ethnicis adhæſit.

cimæ primum generatim in ecclesia cœperint constitui? communis est sententia, quod sæculo quarto id factum sit, quando magistratus ecclesiæ fauere inceperunt, & mortales ab ethnicismo generatim fuerunt conuersi. Sunt, qui *Constantinum* [n] eas ecclesiæ solui lege quadam iussisse, putant. Ita ALSTEDIVS, qui HERMANNVM GIGANTEM pro eadem sententia adlegat. Sed nulla *Constantini* lex nunc quidem reperitur, quæ istius rei faciat mentionem. Proxime ad hanc rem accedere videtur lex illa de annua frumenti portione, clericis per singulas ciuitates ex publicis thesauris suppeditanda, de qua proxime antecedenti capite diximus. At hoc ipsum nihil minus quam decimæ ex annuo prouentu erat; tributum enim ipsum nihil amplius videtur fuisse. Nam in quibusdam *codicis Theodosiani* [o] legibus tributum imperatoris decimarum nomine appellatur; & cogentes illud publicani ob hanc caussam TVLLIO [p] *decumani* dicuntur; & apud HESYCHIVM vocabulum *δεκατεύειν*, *decimare*, explicatur per *τελωνεῖν* & *δεκάτην εἰσπράττεσθαι* *tributum pendere*, & *decimas exactoribus tributi soluere*. Si igitur credere non possumus, quod *Constantinus* totum imperii tributum ecclesiæ constituerit (quod eum non fecisse, manifesto constat) nec legem istam eo sensu possumus accipere, quasi decimas clericis adiudicet. Sed tamen gradus aliquis ad hanc rem fuerit. Nam ante finem sæculi quarti, vt ipse SELDENVS [q] non tantum fatetur, sed etiam ex CASSIA-

(n) Alsted. supplem. Chamier. de membris eccles. c. X. n. III Accedit, quod consuetudo illa, vt decimæ ad N. T. ecclesias peruenerint, a christianis imperatoribus primo haud dubie est profecta. Nam *Hermannus Gigas auctor est, Constantinum M. præcepisse, vt de rebus omnibus decimæ ecclesiis omnibus soluerentur.*

(o) Cod. Theod. lib. X. tit. XIX. de metallis leg. X. Cuncti, qui, per priuatorum loca, saxorum venam laboriosis effossionibus persequuntur, *decimas* fisco, *decimas* etiam domino repræsentent. Leg. XI. Hi, quibus ad exercenda metalla priuata diues marmorum vena consentit, excidendi exsecandique iuxta legem dudum latam habeant facultatem, ita vt *decima pars* fisci nostri vtilitatibus, *decima* ei, cuius locus est, deputetur.

(p) Cicer. orat. III. in Verr. n. XXI. Apronius *decumanus* non decumam debitam, non frumentum remotum atque celatum; sed tritici septem millia medimnum ex Nymphonis arationibus, edicti pœna, non redemtionis aliquo iure tollit. Ibid. n. XXII. Hac ille vi & hoc metu adductus, tantum *decumanis*, quantum iste imperauit, exsoluit.

(q) *Selden. hist. of tith. c. 5. p. 47. &c.*

NO

NO, EVGIPPIO aliisque probat, decimæ ecclesiæ datæ sunt. AVGVSTINVS hoc æuo vixit, & ante tempora sua decimas pensitatas esse, dicit, & quidem melius, quam sua ipsius ætate; valde enim conqueritur, quod non exsoluantur. *Maiores nostri*, inquit [r], *ideo copiis omnibus abundabant, quia Deo decimas dabant, & Cæsari censum reddebant. Modo autem quia decessit deuotio Dei, accessit indictio fisci. Nolumus partiri cum Deo decimas, modo autem totum tollitur. Hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus.* CHRYSOSTOMVS [s] & auctor *operis imperfecti* [t] in *Matthæum*, qui nomen istius præ se fert, de aliarum ecclesiarum consuetudine circa idem tempus testantur. Facile etiam foret, multorum aliorum patrum & conciliorum proxime insequutæ ætatis subnectere catalogum, de decimis [u] tunc in ecclesia vere vsitatis loquentium: Quoniam vero illi, qui contra diuinum earum ius maxime militant, hoc ipsum, tamquam rem facti, non negant, pluribus hanc ma-

(r) Aug. hom. XLVIII, tom. X. p. 201. edit. Par. MDCXXXVII. (p. 547. edit. Basil. MDLXIX.)

(s) Chrysostom. hom. IV. in Ephes. p. 1058. (tom. V. p. 896. ed. Francof. MDCXCVII.) Τί οὐκ ἐποίουν ἐκεῖνοι δεκάτας, καὶ πάλιν δεκάτας ἑτέρας παρεῖχον ὀρφανοῖς, χήραις, προσηλύτοις ἐπήρκουν· ἀλλ' ἐμοί τις θαυμάζων τινὰ ἔλεγε· δεκάτας δίδωσιν ὁ δεῖνα, πόσης αἰσχύνης τοῦτο γέμει, εἰ ὃ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἦν θαυμαστὸν, τοῦτο ἐπὶ τῶν χριστιανῶν θαυμαστὸν γέγονεν· εἰ τότε κίνδυνος ἦν, τὸ δεκάτας ἀπολιπεῖν, ἐννόησον ὅσον ἐστὶ νῦν. Quid illi (Iudæi) non faciebant? Decimas & rursus decimas præbebant orphanis, viduis, proselytis; sed mihi quidam de quopiam dicebat mirabundus, hic aut ille dat decimas. Quanto est hoc plenum probro & dedecore, si quod apud Iudæos non habebatur in admiratione, hoc apud christianos factum est admirabile? *Si tunc erat periculum, decimas non relinquere, cogita quantum nunc sit.*

(t) Opus imperf. in Matth hom. XLIV. Sacerdotes auaritia pleni, si quis de populo decimas non obtulisset, ita eum corripiebant, quasi magnum crimen fecisset, qui decimam alicuius rei vel saltem minimæ non obtulisset: si quis autem de populo in Deum peccabat, aut lædebat aliquem, aut aliquid tale faciebat, nemo curabat corripere eum - - Sic enim & modo fit - - *Si populus decimas non obtulerit, mururmurant omnes:* & si peccantem populum viderint, nemo murmurat contra eum.

(u) Concil. Aurel. I. an. DXI. can. XVII. (NB. nihil in hoc vel vllo alio, istius concilii canone de decimis inuenitur, adeoque falsa est adlegatio.)
Concil. Matiscon. II. an. DLXXXVIII c. V. (tom. V. p. 981.) Leges diuinæ, consulentes sacerdotibus ac ministris ecclesiarum, pro hereditatis portione omni populo *præceperunt decimas fructuum* suorum locis sacris præstare, vt nullo labore impediti, horis legitimis spiritualibus possint vacare ministeriis.

teriam

teriam perſequi neceſſe haud fuerit; quippe quam per plura ſæcula hiſtorice deductam apud SELDENVM [w], qui vult, videre poteſt.

§. IV.

Origo primitiarum fructuum & offerendi eas ratio.

Supereſt adhuc vna redituum eccleſiaſticorum pars, cuius in originem inquirendum eſt, quæ ſunt primitiæ fructuum, quarum crebra in antiquis ſcriptoribus fit mentio. Non enim ſolum *canones* ſic dicti *apoſtolici* [x] & *conſtitutiones* [y] de illis, tamquam parte alimentorum cleri, loquuntur; ſed ſcriptores etiam vetuſtiores atque probatiores, vt ORIGENES & IRENAEVS, earum tamquam oblationum Deo factarum meminerunt. *Celſus*, inquit ORIGENES [z], *primitias vult nos dicare dæmoniis: at nos malumus hunc honorem habere illi, qui dixit: Germinet terra herbam virentem, afferentem ſemen iuxta genus ſuum & ſimilitudinem ſuam, & lignum fructiferum faciens fructum, cuius ſemen in ipſo ſecundum genus ſuum in terra. Cui autem primitias offerimus, ad eumdem etiam vota precesque noſtras dirigimus, habentes pontificem magnum, qui cælos penetrauit, Ieſum ipſius Dei filium.* Similiter IRENAEVS [a] dicit, Chriſtum ſuis diſcipulis dediſſe conſilium primitias Deo offerre ex ſuis creatu-

(w) *Selden. hiſt. of tithes* c. 5. &c.

(x) Can. apoſtol. c. IV. Ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω ἀπαρχὴ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις. Omnis alius fructus domum mittatur, *primitiæ* epiſcopo & presbyteris.

(y) Conſtitut. lib. VIII. c. XL. Εὐχαριστοῦμέν σοι κύριε παντοκράτορ, δημιουργὲ τῶν ὅλων καὶ προνοητὰ διὰ τοῦ μονογενοῦς σου παιδὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἐπὶ ταῖς προσενεχθείσαις σοι ἀπαρχαῖς, οὐχ ὅσον ὀφείλομεν ἀλλ᾽ ὅσον δυνάμεθα. Gratias agimus tibi, domine omnipotens, omnium effecto & gubernato, per vnigenitum filium tuum Chriſtum dominum noſtrum, *pro oblatis tibi primitiis*; non quantas debemus, ſed quantas poſſumus.

(z) Origen. contr. Celſum lib. VIII (p. 400 edit. Cantabrig MDCLXXVII.) Κέλσος μὲν δαιμονίοις ἀνατιθέναι βούλεται· ἡμεῖς δὲ τῷ εἰπόντι, βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ᾽ ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς· ᾧ δὲ τὰς ἀπαρχὰς ἀποδίδομεν, τούτῳ καὶ τὰς εὐχὰς ἀναπέμπομεν, ἔχοντες ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

(a) Iren. lib. IV. c. XXXII. Sed & *ſuis diſcipulis dans conſilium, primitias Deo offerre ex ſuis creaturis*, non quaſi indigenti, ſed vt ipſi nec infructuoſi, nec ingrati ſint. Ibid. c. XXXIV. Offerre igitur oportet Deo primitias eius creaturæ.

ris,

ris, & hanc esse perpetuam oblationem ecclesiæ cum gratiarum actione pro perceptione reliquarum rerum omnium coniunctam. Vnde concludimus, vel singularem eos habuisse gratias agendi formulam, qualis hæc est, in *græcis* pariter & *latinis* ritualibus; vel has primitias fructuum vna cum aliis collationibus tempore eucharistiæ fuisse oblatas. Sed quoquo modo res se habeat, id certe euidens & manifestum est, quod sicut primario ad agnoscendum creatorem collinearint, ita secundario seruorum ipsius vsui destinatæ fuerint. Quapropter hæreticos *Eustathianos* a synodo *Gangrensi* ann. CCCXXIV. reprehensos legimus, quod primitias fructuum ecclesiæ olim datas sibi vindicassent & sanctis partis suæ [*b*] diuisissent; cui praxi vt occurreretur, duo sanciebantur ab isto concilio canones [*c*], sub pœna anathematis prohibentes, ne quis istiusmodi fructus ecclesiæ oblatos acciperet daretue extra ecclesiam præter episcopi sententiam. Aliæ nonnullæ regulæ de primitiis fructuum etiam a concilio quodam *Carthaginensi* [*d*] datæ & codici canonum ecclesiæ *Africanæ* insertæ sunt, quæ nihil amplius in primitiis offerri iubent, quam de vuis & frumentis; quam consuetudinem etiam ecclesiæ *Africanæ* fuisse, inde intelligitur. NAZIANZENVS similiter primitiarum areæ & torcularis Deo [*e*] consecrandarum memi-

(*b*) Conc. Gangr. in præfat. (tom. II. conc. p. 413.) *καρποφορίας τε τὰς ἐκκλησιαστικὰς τὰς ἀνέκαθεν διδομένας τῇ ἐκκλησίᾳ, ἑαυτοῖς καὶ σὺν αὐτοῖς ὡς ἁγίοις, τὰς διαδόσεις ποιούμενοι.* Primitias fructuum & oblationes eorum, quas veterum institutio ecclesiis tribuit, sibimet vindicasse, id est, propriæ ratiocinatione doctrinæ, tamquam sanctis, sibi eas offerri debere, apud se & inter se dispensandas.

(*c*) Ibid. c. VII. *Εἴ τις καρποφορίας ἐκκλησιαστικὰς ἐθέλοι λαμβάνειν, ἢ διδόναι ἔξω τῆς ἐκκλησίας, παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ ἐγκεχειρισμένου τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ μετὰ γνώμης αὐτοῦ ἐθέλοι πράττειν, ἀνάθεμα ἔστω.* Si quis vult fructus ecclesiæ oblatos accipere, vel dare extra ecclesiam, præter episcopi sententiam, vel eius cui cura eorum tradita est, & non cum eius sententia ea velit agere, sit anathema. Can VIII. *Εἴ τις διδοῖ ἢ λαμβάνοι καρποφορίαν παρεκτὸς τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ ἐπιτεταγμένου εἰς οἰκονομίαν εὐποιΐας, καὶ ὁ διδοὺς καὶ ὁ λαμβάνων, ἀνάθεμα ἔστω.* Si quis dat, vel accipit fructus oblatos præter episcopum, vel eum qui est constitutus ad beneficentiæ dispensationem; & qui dat, & qui accipit, sit anathema.

(*d*) Cod. can. Afric. c. XXXVII. al. XL. (tom. II. concil. p. 1068. fin.) *Μηδὲν δὲ πλέον ἐν ταῖς ἀπαρχαῖς προσφερέσθω, ἢ ἀπὸ σταφυλῶν καὶ σίτου.*
Concil. African. c. IV. (ibid. p. 1643.) Nec amplius in primitiis offeratur, quam de vuis & frumentis.

(*e*) Gregor. Nazianz. ep. LXXX. Ἀπαρχὰς ἅλωνός τε καὶ ληνοῦ, καὶ τέκνων

nit. Et *constitutionum apostolicarum* auctor formulam precandi habet [*f*], ἐπίκλησις ἐπὶ ἀπαρχῶν, *imploratio propter primitias*, inscriptam, quæ in earum consecratione solebat recitari. Vt adeo manifestum sit, primitias fructuum offerendi consuetudinem in ecclesia christiana admodum antiquam fuisse & vniuersalem, & non nihil ad alendos clericos contulisse; quorum nos reditus, quantum ad diuersa eorum genera & primam originem attinet, huc vsque enarrauimus.

LIBRI QVINTI

CAPVT SEXTVM

DE REDITVVM VETERIS ECCLESIAE DISPENSATIONE AC PARTITIONE.

§. I.

Reditus totius diœceseos olim in episcopi erant potestate.

SEquitur, vt antiquam reditus ecclesiasticos administrandi & inter clericos aliosque, ab ecclesia dependentes, partiendi consideremus rationem. Quæ quum a posteriorum sæculorum ratione, posteaquam ecclesiis parochialibus reditus fuere constituti, paullulum discrepet, ad eam recte intelligendam primo loco, par est, obseruemus, omnes totius diœceseos reditus in episcopi olim fuisse potestate, qui conscio ac consentiente suo presbyterorum senatu eos distribuit, prout ecclesiæ necessitas id requisiuit. Quod quidem facile perspiciet, quisquis hæc duo (quæ postea probabuntur, vbi de ecclesiis parochialibus earumque origine verba faciemus) considerauerit, *primum* quidem, quod antiquitus nulli presbyteri vel alii clerici ad ecclesias siue congregationes particulares in eadem ciuitate vel diœcesi adligati, sed ad harum ministerium presbyteri de ecclesia matrice seu cathedrali indiscriminatim adhibiti fuerint, ad quam, & non ad vllam particularem, congregationem vniuersi ciuitatis vel diœceseos clerici pertinuerunt. *Secundo*, quod quum presbyteri particularibus ecclesiis siue congregationibus

τοὺς ἀληθῶς, φιλοτέκνους, ἀνατιθέναι θεῷ, δίκαιόν τε καὶ ὅσιον. *Areæ & torcularis primitias*, & filiorum, eos qui vere filios amant, *Deo consecrare* iustum ac pium est.

(*f*) Constit. lib. VIII, c. XL.

in

in quibusdam ciuitatibus dati fuerunt, nondum tamen iſtæ eccleſiæ ſeparatos habuerint reditus; ſed clericorum in illis miniſtrantium alimenta data fuerint e communi eccleſiæ matricis ærario, in quod tamquam commune quoddam penarium omnes eccleſiarum particularium collationes inferebantur, vt ex eo generalis quædam diſtributio fieret. Ita *Conſtantinopoli* ad ſæculum quintum medium vſque obtinuiſſe, ex eo manifeſtum eſt, quod apud THEODORVM LECTOREM [a] relatum legimus, qui *Marcianum* primum eccleſiæ oeconomum a *Gennadio* ann. CCCCLX. conſtitutum fuiſſe dicit, vt quæ in vnaquaque eccleſia offerrentur, clerici eiusdem eccleſiæ acciperent: quum ad id tempus magna eccleſia ea vniuerſa accipere ſolita fuerit.

§. II.

Et ex ipſius cura clericis diuidebantur.

Quum hæc vetuſta fuerit conſuetudo, facile cognoſcimus, quo pacto vniuerſi eccleſiæ reditus in epiſcopi eſſe cœperint poteſtate, & quemadmodum canones curam ac diſtributionem eorum partem muneris ac officii ipſius eſſe iuſſerint. Qua de re quia iam alibi [b] loquuti ſumus, hoc loco nihil amplius dicimus, quam quod ipſe epiſcopus, ad declinandam ſuſpicionem malamque rerum adminiſtrationem anteuertendam, ſynodo prouinciæ [c] rationem reddere, & poſtquam fuerit electus, res proprias indicare debuerit, vt a rebus ad Deum eccleſiamque ſpectantibus [d] diſcerni poſſent. Et ob eamdem cauſſam

(a) Theod. Lect. lib. I. p. 553. edit. Valeſ. Προεβάλετο Γεννάδιος Μαρκιανὸν οἰκονόμον, τῆς τῶν Καθαρῶν ὄντα θρησκείας, εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετελθόντα· ὃς ἅμα τῷ γενέσθαι οἰκονόμον, τὰ προσφερόμενα ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ, τοὺς τοῦ τόπου κληρικοὺς κομίζεσθαι διετύπωσεν, ἕως τούτου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας πάντα κομιζομένης.

(b) Lib. II. c. IV. §. VI. volum. I. pag. 108 ſeqq.

(c) Conc. Antioch. c. XXV. Εἰ μεταβάλλοι τὰ πράγματα εἰς οἰκιακὰς αὐτοῦ χρείας, καὶ τοὺς πόρους τῆς ἐκκλησίας, ἢ τοὺς τῶν ἀγρῶν καρποὺς, μὴ μετὰ γνώμης τῶν πρεσβυτέρων ἢ τῶν διακόνων, χειρίζοι, ἀλλ᾽ οἰκείοις αὐτοῦ, καὶ συγγενέσιν, ἢ ἀδελφοῖς, ἢ υἱοῖς, παρέχοιτο τὴν ἐξουσίαν, εἰς τὸ, διὰ τῶν τοιούτων λεληθότως βλάπτεσθαι τοὺς λόγους τῆς ἐκκλησίας· τοῦτον εὐθύνας παρέχειν τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας. Si res in proprios vſus conuertat, & eccleſiæ reditus, vel agrorum fructus non cum presbyterorum vel diaconorum ſententia adminiſtret, ſed ſuis cognatis, vel fratribus, vel filiis præbeat facultates, vt per hæc rationes eccleſiæ lædantur, *is det ſynodo prouinciæ rationem.*

(d) Can. Apoſtol. c. XXXIX. al. XL. Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα (εἴγε καὶ ἴδια ἔχει) καὶ φανερὰ τὰ κυριακὰ, ἵνα ἐξουσίαν ἔχῃ τῶν ἰδίων τελευτῶν ὁ

magna

magna ſynodus *Chalcedonenſis* [e] vnumquemque epiſcopum oeconomum habere iubebat, & hic communi totius cleri ſuffragio erat eligendus, vt alio loco [ee] adnotauimus.

§. III.

Regulæ circa redituum eccleſiaſticorum partitionem obſeruandæ.

Quod ad ipſam attinet diſtributionem, primis temporibus nullam certam regulam circa eam obſeruatam deprehendimus; ſed qui mos apoſtolorum ætate obtinuit, idem poſtea aliquamdiu durauit. Quidquid collectum fuerat, apud epiſcopum plerumque deponebatur, & prout quiſque indigebat, diſtribuebatur. Sequentibus autem temporibus res in certas quasdam redigebatur regulas, & tunc reditus in certas portiones menſtruas vel annuas diuidebantur, quemadmodum occaſio ferebat, & hæ ipſæ ad cuiuſque ordinis ſtatum & neceſſitatem adcommodabantur. In eccleſiis occidentalibus in tres quatuorue portiones vt plurimum reditus diſpeſci ſolebant; quarum vna epiſcopo, reliquis clericis alia, tertia pauperibus dabatur, quarta vero in ædificiorum conſeruationem aliosque neceſſarios eccleſiæ vſus impendebatur. Concilium *Bracarenſe* [f] tres tantum partes facit, epiſcopo vnam, aliam clericis, tertiam ædificiis & luminaribus eccleſiæ adſignans. Tunc vero epiſcopi hoſpitalitas de iſtiusmodi portione pauperibus res neceſſarias proſpectura credebatur. Secundum alias regulas pauperes, hoc eſt, adflicti quique, virgines & viduæ eccleſiaſticæ, vna cum martyribus & confeſſoribus in carcere detentis, infirmis ac peregrinis, quartam aliquam [g] diuidendæ portionis habebant par-

---

ἐπίσκοπος, οἷς βούλεται, καὶ ὡς βούλεται, καταλεῖψαι κ. τ. λ. Manifeſtæ ſint epiſcopi res propriæ, ſi quidem habet res proprias, & manifeſtæ res dominicæ: vt ſit in poteſtate morientis epiſcopi, propria quibus vult & vt vult relinquere, cætera.

(e) Conc. Chalced. c. XXV. (tom IV. p. 767.) *Τὴν μὲν τοι πρόσοδον τῆς χηρευούσης ἐκκλησίας σώαν φυλάττεσθαι παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς ἐκκλησίας.* Viduæ eccleſiæ reditum apud eccleſiæ oeconomum ſaluum cuſtodire placuit.

(ee) Vid. lib. III. c. XII § IV. p. 70.

(f) Conc. Bracar. I. c. XXV. (Brac II. c. VII. edit. Labb. tom. V. p. 840.) Placuit, vt de rebus eccleſiaſticis fiant *tres æquæ portiones*, id eſt vna epiſcopi, alia clericorum, tertia in reparatione vel in luminariis eccleſiæ.

(g) Gelaſ. ep. I. al. IX. ad epiſcop. Lucaniæ c. XXVII. (tom. IV. conc. p. 1195.) Quatuor tam de reditu, quam de oblatione fidelium — conuenit fieri portiones,

tem,

tem, expreſſis verbis ſibi attributam. Nam iſtis omnibus alimenta (etſi non plena ſuſtentatio) ex eccleſiæ benignitate præbebantur. *Romæ* mille quingenti iſtiusmodi homines, præter clericos [*h*] hac ratione, viuente *Cornelio*, alebantur; & ſupra tria millia *Antiochiæ* [*i*] tempore *Chryſoſtomi*. Vnde reditus & eleemoſynas harum populoſarum eccleſiarum æſtimare licuerit.

§. IV.

In nonnullis eccleſiis omnes clerici in commune viuebant.

In eccleſiis quibusdam iſtiusmodi diuiſio non habebat locum, ſed clericis cum epiſcopo omnia erant communia, vna quaſi ipſis domus & vna menſa. Hoc autem non præcipiente generali quodam canone, ſed libere & ex compacto atque communi voluntatum conſenſione in quibusdam particularibus eccleſiis factitabant. Quemadmodum SOZOMENVS [*k*] *Rinocururæ*

quarum ſit, vna pontificis, altera clericorum, pauperum tertia, quarta fabricis applicanda.

Simplic. epiſt. III. ad Florent. (tom. IV. conc. p. 1069.) De reditibus eccleſiæ vel oblatione fidelium, quid deceat, neſcienti, nihil licere permittat, ſed ſola ei ex his quarta portio remittatur. Duæ eccleſiaſticis fabricis & erogationi peregrinorum & pauperum profuturæ, ab Onagro presbytero ſub periculo ſui ordinis miniſtrentur: vltima inter ſe clericis pro ſingulorum meritis diuidatur.

Gregor. Magn. lib. III. ep. XI. (tom. V. concil. p. 1143.) Cognouimus de reditibus eccleſiarum nouiter acquiſitis, canonicam diſpoſitionem quartarum minime conuenire, ſed epiſcopos locorum tantummodo diſtribuere quartam antiquorum redituum, nunc vero quæſita ſuis vſibus retinere. Quam rem prauam ſubintroductamque conſuetudinem fraternitas tua viuaciter emendare feſtinet, vt ſiue de præteritis reditibus, ſiue de iis quæ nunc obuenerunt, vel obuenerint, quartæ ſecundum diſtributionem canonicam diſpenſentur.

(*h*) Cornel. ep. ad Fab. ap. Euſeb. lib. VI. c. XLIII. Ἐν ᾗ οὐκ ἠγνόει --- χήρας σὺν θλιβομένοις, ὑπὲρ τὰς χιλίας πεντακοσίας, οὓς πάντας ἡ τοῦ δεσπότου χάρις καὶ φιλανθρωπία διατρέφει. In qua (eccleſia Romana) ſciebat, -- viduas cum infirmis & egentibus *plusquam mille & quingentas;* quibus vniuerſis gratia & benignitas Dei alimenta ſuppeditat.

(*i*) Chryſoſtom. homil. LXVII. in Matth. (tom. I. p. 710. edit. Francof.) Ἐννόησον, ὅσαις ἀπαρκεῖ καθ' ἑκάστην ἡμέραν χήραις, ὅσαις παρθένοις· καὶ γὰρ εἰς τὸν τῶν τρισχιλίων ἀριθμὸν ὁ κατάλογος αὐτῶν ἔφθασε. Cogita tecum, quot viduis, quot virginibus quotidie ſuccurrat (eccleſia Antiochena). *Iam enim numerus earum in catalogo adſcriptus ad tria millia* peruenit.

(*k*) Sozom. lib. VI. c. XXXI. fin. Κοινὴ δέ ἐστι τοῖς αὐτόθι κληρικοῖς οἴκησίς τε καὶ τράπεζα καὶ τ' ἄλλα πάντα. Eſt autem eius loci clericis communis domus & menſa: reliqua denique *omnia communia.*

in *Aegypto* hunc morem fuiſſe, obſeruat: Et POSSIDIVS [*l*] idem de AVGVSTINI eccleſia adfirmat. Quænam AVGVSTINO ipſiuſque clericis conſuetudo fuerit, ex AVGVSTINO [*m*] ipſo omnium optime poſſumus intelligere, qui omnes clericos ſuos voluntarie huic ſe legi ſubieciſſe narrat, vt omnia habere communia vellent, adeoque nulli in iſthac ſocietate licere aliquid habere proprium; ſi quis vero inuentus fuerit habens, eum ſe deleturum de tabula clericorum dicit: & hoc ſe facturum adſeuerat, etiamſi interpellauerit contra ſe mille concilia, vel *Romam* contra ſe nauigauerit, Deo propitio futurum, vt vbi ipſe ſit epiſcopus, illic clericus eſſe non poſſit. Ipſe ſe huius regulæ ita ſtudioſum eſſe adfirmat, vt, ſi quis ſibi veſtem ſolita pretioſiorem offerat, vendere eam ſoleat, vt, quando non poſſit veſtis eſſe communis [*n*], pretium veſtis ſit commune. Sed vero vti hæc viuendi ratio omnium eccleſiarum ſtatui non conueniebat, ita pauci eam amplectebantur; & qui in eam ſe dabant, non vniuerſali quadam lege ſed tantum ſpecialioribus ſtatutis loci ad hoc ipſum compellebantur.

§. V.

Mutationes in his rebus factæ, quando eccleſiis parochialibus reditus conſtitui cœperunt.

Alterutra tamen ratione clericis communiter ex reditibus magnæ eccleſiæ prouiſum fuit, vſque dum eccleſiis parochialibus certi reditus conſtitui cœperunt; id quod non in omnibus

(*l*) Poſſid. vit. Aug. c. XXV. Cum ipſo ſemper clerici vna etiam domo, ac menſa ſumtibusque communibus alebantur & veſtiebantur.

(*m*) Aug ſerm. L. de diuerſis ſiue de communi vita clericorum tom. X. p. 513. edit. Pariſ MDCXXXVII. (tom. X. p. 1405. edit. Baſil. MDLXIX.) Quia placuit illis Deo propitio ſocialis hæc vita, quiſquis cum hypocriſi vixerit, quisquis inuentus fuerit habens proprium, non illi permitto, vt inde faciat teſtamentum, ſed delebo eum de tabula clericorum. Interpellet contra me mille concilia, nauiget contra me quo voluerit: ſit certe vbi potuerit, adiuuabit me Deus, vt vbi ego epiſcopus ſum, illic clericus eſſe non poſſit.

(*n*) Ibid. Modo dicturi ſunt homines, quia inueni pretioſas veſtes, quas non potuiſſem habere vel in domo patris mei vel in illa ſæculari profeſſione mea. Non decet. Talem debeo habere, qualem poſſim, ſi non habuerit, fratri meo dare. Qualem habere poteſt presbyter, qualem poteſt habere decenter diaconus & ſubdiaconus, talem volo accipere: quia in commune accipio. Si quis meliorem dederit, vendo, quod & facere ſoleo: vt quando non poteſt veſtis eſſe communis, pretium veſtis ſit commune.

locis

locis nec eodem tempore nec eodem modo factum: sed ortum suum habere videtur a priuatis ecclesiarum fundatoribus, qui clericis in ecclesiis, quas ædificarant, ministrantibus, habitationem cum prædiorum debita portione ad alendum eos distinctam expendebant, & hoc pacto iure patronatus muniebantur, vt clericos, quos vellent, denominare eisque ecclesiarum reditus, quibus eas dotarant, adsignare possent. Hæc consuetudo tempore *Iustiniani* ad annum quingentesimum, si non ante, introducta fuit. Exstant enim duæ ipsius leges, eam [o] approbantes & confirmantes. Circa eamdem tempestatem alimenta ex aliis reditibus, e. gr. ex oblationibus, in quibusdam locis etiam ecclesiis parochialibus constituta fuerunt, quemadmodum supra ex THEODORI LECTORIS narrationibus de ecclesiis *Constantinopolitanis* obseruauimus. Attamen mutatio ista multo post in *Anglia* nostra contigisse quibusdam [p] videtur. Ex BEDA enim [q] colligunt, quod vetusta ministrandi ratio, qua clerici tantum *pro tempore* in ecclesiis parochialibus sacris operati sint, alimenta sua ex ecclesia cathedrali accipientes, in *Anglia* plus quam centum annis post *Augustini* monachi aduentum in insulam, hoc est

(o) Iustin. nouel. LVII. c. II. Εἴ τις οἰκοδομήσας ἐκκλησίαν, ἢ καὶ ἄλλως χορηγῶν τοῖς ἐν αὐτῇ λειτουργοῦσι σιτήσεις, βούλοιτο τινὰς κληρικοὺς ἐγκαθιστᾷν κ. τ. λ. Si quis ædificans ecclesiam, aut etiam aliter expendens in ea ministrantibus alimenta voluerit aliquos clericos statuere, cætera.
Nouel. CXXIII. c. XVIII. Εἴ τις εὐκτήριον οἶκον κατασκευάσει, καὶ βουληθείη ἐν αὐτῷ κληρικοὺς προβάλλεσθαι, ἢ αὐτὸς ἢ οἱ τούτου κληρονόμοι· εἰ τὰς δαπάνας αὐτοὶ τοῖς κληρικοῖς χορηγήσουσι καὶ ἀξίους ὀνομάσουσι, τοὺς ὀνομασθέντας χειροτονεῖσθαι. Si quis oratorii domum fabricauerit & voluerit in ea clericos ordinare aut ipse, aut eius heredes: si expensas ipsis clericis ministrant, & dignos denominant, denominatos ordinari.

(p) *Cawdrey disc. of patronage* c. 2. p. 8. *Selden of tithes* c. 9. p. 255.

(q) Bed. hist. gentis Anglor. lib. IV. c. XXVII. A temporibus antiquis ibidem & episcopus cum clero, & abbas solebat manere cum monachis, qui tamen & ipsi ad curam episcopi familiariter pertinerent. Quia nimirum Aidan, qui primus eius loci episcopus fuit, cum monachis illuc & ipse monachus adueniens, monachicam in eo conuersationem instituit. Quomodo & prius beatus pater Augustinus in Cantia fecisse noscitur, scribente ei reuerendissimo papa Gregorio, quod & supra posuimus. Sed quia tua fraternitas, inquit, monasterii regulis erudita seorsum fieri non debet a clericis suis in ecclesia Anglorum, quæ nuper auctore Deo, ad fidem perducta est, hanc debet conuersationem instituere, quæ in initio nascentis ecclesiæ fuit patribus nostris, in quibus nullus eorum ex his, quæ possidebant, aliquod suum esse dicebat; sed erant eis omnia communia.

ad

ad annum circiter DCC. durauerit. Nam perspicue docet BEDA, quod eo tempore episcopus & eius clerici vna vixerint, habentes omnia communia, quemadmodum apostolorum ætate ecclesia primitiua habere consueuerit.

§. VI.

Reditus vel bona ecclesiastica non nisi extraordinaria vrgente necessitate alienanda.

Vnum superest, quod de hac materia obseruemus, nimirum, bona vel reditus semel ecclesiæ datos pro dicatis Deo semper habitos fuisse; adeoque cultui eius tantummodo impendi, nec in vllum alium vsum conuerti, debuisse, nisi quis extraordinarius caritatis casus simpliciter id exigeret. Si exempli caussa captiui redimendi, vel pauperes famis tempore iuuandi essent, nec aliunde eis suppeteret auxilium: tum ipsa sacra vasa & vtensilia ecclesiæ vendere moris erat, vt viuis Dei templis, quæ ædium materiatarum ornamentis anteponi debebant, consuleretur. Ita AMBROSIVS vasa mystica ecclesiæ *Mediolanensis* conflabat, vt captiuos redimeret, qui alias in captiuitate permanere debuissent. Quod quum *Ariani* in ipso tamquam crimen inuidiose reprehenderent, elegantissimam scribebat pro se apologiam, in qua inter alia lectu dignissima caussam suam ita defendit: *Nonne melius conflat sacerdos* [r] *pro alimonia pauperum, si alia subsidia desint, quam vt sacrilegus contaminet & asportet hostis? Nonne dicturus est Dominus: Cur passus es tot inopes fame mori? Certe habebas aurum, vnde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui deducti in commercium, nec redemti, ab hoste occisi sunt? Melius fuerat, vt vasa viuentium seruares, quam metallorum. His non potest responsum adferri. Quid enim dices? Timui, ne templo Dei ornatus deesset? Respondebit: Aurum sacramenta non quærunt: neque auro placent, quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum redemtio captiuorum est. Et vere illa sunt vasa pretiosa, quæ redimunt animas a morte.* Tali modo sanctus pater factum suum defensum ibat, quod *Arianis* sacrilegium, ipsi autem potius benignitas & misericordia, dicebatur; quapropter concludit, non esse dandum cuipiam vitio, si comminuat, conflet & vendat mystica ecclesiæ vasa, licet magnum crimen sit in priuatos vsus illa conuertere. Eumdem in modum AVGVSTI-

(r) Ambros. de offic. lib. II. c. XXVIII.

NVM

NVM [*s*] vasa sacra ecclesiæ suæ ad redimendos captiuos adhibuisse, legimus. Idem fecit, teste SOCRATE [*t*], *Acacius* episcopus *Amidæ* ad redimendos e *Romanorum* militum manibus captiuos *Persarum*, qui erant circiter septem hominum millia. Vnde etiam hoc discimus, quod in eiusmodi casibus non considerauerint, quam quis religionem profiteretur, sed tantum an inops & ærumnosus ac opis indigus esset. Simile exemplum habemus in *Cyrillo Hierosolymitano*, cuius apud THEODORVM [*u*] & SOZOME-

(*s*) Possid. vit. Aug. c. XXIV. De vasis dominicis propter captiuos & quamplurimos indigentes, frangi & conflari iubebat & indigentibus dispensari.

(*t*) Socrat. lib VII. c. XXI. *Τότε δὴ καὶ Ἀκάκιον τὸν τῆς Ἀμίδης ἐπίσκοπον, πρᾶξις ἀγαθὴ περιφανέστερον πεποίηκε τοῖς πᾶσιν· ὡς γὰρ οἱ Ῥωμαίων στρατιῶται τοὺς αἰχμαλώτους Περσῶν, οὓς τὴν Ἀζαζηνὴν πορθήσαντες ἔλαβον, ἀποδοῦναι τῷ Περσῶν βασιλεῖ κατ' οὐδένα τρόπον ἐβούλοντο, λιμῷ τε οἱ αἰχμάλωτοι ἐφθείροντο, περὶ τοὺς ἑπτακισχιλίους ὄντες τὸν ἀριθμόν· καὶ ταῦτα οὐ μικρῶς ἐλύπει τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν· τότε ὁ Ἀκάκιος οὐ παρεῖδε ταῦτα γινόμενα· συγκαλέσας δὲ τοὺς ὑφ' αὐτῷ κληρικοὺς ἄνδρας, ἔφη· Ὁ Θεὸς ἡμῶν οὔτε δίσκων, οὔτε ποτηρίων χρῄζει· οὔτε γὰρ ἐσθίει, οὔτε πίνει, ἐπεὶ μὴ προσδεής ἐστιν· ἐπεὶ τοίνυν πολλὰ κειμήλια χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ ἡ ἐκκλησία ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν προσηκόντων αὐτῇ κέκτηται, προσήκει ἐκ τούτων ῥύσασθαί τε τῶν στρατιωτῶν τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ διατρέψαι αὐτούς· Ταῦτα καὶ ἄλλα πλείονα τούτοις παραπλήσια διεξελθὼν, χωνεύει μὲν τὰ κειμήλια· τιμήματα δὲ τοῖς στρατιώταις ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων καταβαλὼν, καὶ διατρέψας αὐτοὺς, εἶτα δοὺς ἐφόδια, τῷ οἰκείῳ ἀπέπεμψε βασιλεῖ.* Eo tempore Acacius Amidenus episcopus, pio quodam opere perpetrato apud omnes multo magis inclaruit. Nam quum milites Romani captiuos Persarum, quos ipsi Azazenam vastantes ceperant, regi Persarum restituere prorsus abnuerent, atque interim captiui, qui erant circiter septem hominum millia, fame consumerentur: quæ res animum regis Persarum vehementer angebat, Acacius eam rem haudquaquam negligendam putauit. Conuocatis igitur clericis, qui sub ipso erant: Deus, inquit, noster nec lancibus indiget nec poculis. Nam neque comedit, neque bibit, quippe qui nulla re opus habet. Cum igitur multa vasa, partim aurea, partim argentea possideat ecclesia ex beneuolentia ac liberalitate eorum, qui in ipsam adscripti sunt, consentaneum est, vt illorum pretio captiuos a militibus redimamus, eisque cibos subministremus. Cum hæc aliaque eiusmodi illis disseruisset, vasa quidem sacra conflari iussit: deinde pro singulis captiuis pretio militibus persoluto, aliquamdiu eos aluit: tandemque viatico instructos ad regem Persarum remisit.

(*u*) Theod. lib. II. c. XXVII. *Τὴν ἱερὰν στολὴν, ἣν ὁ πανεύφημος Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, τὴν ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν γεραίρων, δεδώκει τῷ μακαρίῳ τῆς πόλεως ἐκείνης ἀρχιερεῖ, ἵνα ταύτην περιβαλλόμενος, τὴν τοῦ θείου βαπτίσματος ἐπιτελῇ λειτουργίαν· ἐκ χρυσῶν δὲ αὕτη κατεσκεύαστο νημάτων· πεπρακέναι τὸν Κύριλλον ἔφη. κ. τ. λ.* Sacram vestem, quum Constantinus omni laude celebrandus, ad exornandam Hierosolymorum ecclesiam Macario eius loci episcopo donauerat, vt ea indutus, diui-

NVM [*uu*] fit mentio, nec non in episcopo quodam *Carthaginensi*, nomine *Deogratias*, cuius caritatem pari occasione demonstratam prædicat VICTOR VTICENSIS [*w*]. Hic enim vasa sacra vendidit, vt milites *Romanos*, in bello cum *Vandalis* captos, redimeret. Hoc tantum abest, vt sacrilegium vel iniusta alienatio haberetur, vt leges aduersus sacrilegium latæ hunc casum exciperent, licet nullum præterea alium, quicumque demum esset. Sicut ex lege *Iustiniani* videre est, quæ ita [*x*] habet: *Sancimus, nemini licere sacratissima atque arcana vasa, vel vestes cæteraque donaria, quæ ad diuinam religionem necessaria sint, ---vel ad venditionem vel ad hypothecam vel ad pignus trahere, ----- EXCEPTA CAVSSA CAPTIVITATIS ET FAMIS in locis, quibus hoc contigerit. Nam si necessitas fuerit in redemtione captiuorum, tunc & venditionem præfatarum rerum diuinarum & hypothecam & pignorationes fieri concedimus; quoniam non absurdum est, animas hominum quibuscumque vasis vel vestimentis præferri.* Clericorum paupertas eiusdem generis casus miserabilis erat: idcirco si annui ecclesiæ reditus ad eos alendos non sufficerent, nec alia via res necessarias eis prospiciendi esset; tunc

ni baptismi ministerium perageret: ea vestis aureis filis contexta erat: Cyrillum vendidisse dixit (Acacius) cætera.

(*uu*) Sozom. lib. IV c. XXV. Λιμοῦ καταλαβόντος τὴν ἱεροσολύμων χώραν, ὡς εἰς ἐπίσκοπον ἔβλεπε τὸ τῶν δεομένων πλῆθος, τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπορούμενον· ἐπεὶ δὲ χρήματα οὐκ ἦν, οἷς ἐπικουρεῖν ἔδει, κειμήλια καὶ ἱερὰ παραπετάσματα ἀπέδοτο. κ. τ. λ. Cum Hierosolymorum regionem fames occupasset, egentium multitudo necessariis alimentis destituta, ad (Cyrillum vtpote) episcopum oculos coniecit: cum autem pecuniæ deessent, quibus subueniri posset egentibus, Cyrillus thesauros ecclesiæ & sacra vela diuendidit. cætera.

(*w*) Victor. Vtic. de persecut. Vandal lib. I. bibliothec. patr. tom. VII. p. 591. (edit. Margarin. de la Bigne Par. MDLXXXIX. p. 1894.) Posthæc factum est supplicante Valentiniano Augusto, *Carthaginensi ecclesiæ* post longum silentium desolationis episcopum ordinari, nomine *Deogratias* - - - Illo episcopo constituto factum est peccatis vrgentibus, vt vrbem illam quondam nobilissimam atque famosam XV. regni sui anno Geisericus caperet Romam. Et simul exinde regum multorum diuitias cum populis captiuauit. Quo dum multitudo captiuitatis Africanum attingeret littus, diuidentibus Vandalis & Mauris ingentem populi quantitatem, vt moris est Barbaris, mariti ab vxoribus, liberi a parentibus separabantur. Statim fategit vir Deo plenus & clarus *vniuersa vasa ministerii aurea vel argentea distrahere* & libertatem de seruitute Barbarica liberare, & vt coniugalia foedera manerent & pignora genitoribus redderentur.

(*x*) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de sacrosanct. eccles. leg. XXI.

cano-

canones quidam [y] episcopo certa ecclesiæ bona alienandi siue vendendi copiam faciebant, vt hoc modo præsentissima vitæ subsidia illis compararentur.

§. VII.

Et id quidem communi episcopi eiusque clericorum consensu, metropolitano vel quibusdam episcopis prouincialibus approbantibus.

Ne qua vero fraus in vllo eiusmodi casu admitteretur, iidem canones speciatim præcipiebant, vt, si necessitas quædam episcopum ad hanc viam extraordinariam ineundam adigeret, clericos primum suos tum etiam metropolitanum aliosque comprouinciales episcopos consuleret, vt de rei necessitate iudicarent, & num idonea caussa sic agendi suppeteret. Concilium quartum *Carthaginense* [z], *Irrita erit*, inquit, *donatio episcoporum vel venditio, vel commutatio rei ecclesiasticæ absque conniuentia & subscriptione clericorum.* Et concilium quintum *Carthaginense* [a] ait: *Si aliqua necessitas cogit, hanc insinuandam esse primati prouinciæ ipsius, vt cum statuto numero episcoporum, vtrum faciendum sit, arbitretur.* Et concilium *Agathense* [b]: *Quod si necessitas certa compulerit, vt pro ecclesiæ necessitate aut vtilitate, vel in vsufructu vel in directa venditione aliquid distrahatur, apud duos treue comprouinciales, vel vicinos episcopos caussa, qua necesse sit vendi, primitus comprobetur.* Talis erat legum ecclesiasticarum ratio, quamdiu episcopi eiusque clerici communi redituum ecclesiasticorum iure gaudebant. Nihil poterat alienari, nisi vtraque parte consentiente, & metropolitano ac episcoporum prouincialium synodo comprobante. Vt adeo summa diligentia præcautum atque prouisum fuerit, ne vel necessitatis vel caritatis obtentu bona & reditus ecclesiæ spoliarentur & deuastarentur.

(y) Conc. Carth. V. c. IV. (tom. II. p. 1216.) Placuit, vt rem ecclesiæ nemo vendat. Quod si aliqua necessitas cogit, hanc insinuandam esse primati prouinciæ ipsius, vt cum statuto numero episcoporum, vtrum faciendum sit, arbitretur. Concil. Agath. c. VII. (tom. IV. p. 1384.) vid. lit. (b) in textu.

(z) Conc. Carth. IV. c. XXXII. (tom. II. conc p. 1202.)

(a) Conc. Carth. V. c IV. vid. antec. not. (y).

(b) Conc. Agath. c. VII. (tom. IV. conc. p. 1384.)

LIBER SEXTVS
DE DIVERSIS LEGIBVS AC REGVLIS, QVAE AD MVNERA, VITAM ET CONVERSATIONEM VETERVM CLERICORVM ATTINENT.

CAPVT PRIMVM
DE HARVM REGVLARVM EXCELLENTIA GENERATIM, DEQVE RECTI EXEMPLI MORIBVS, QVOS AD EARVM PRAESCRIPTVM CLERICI CONFORMARVNT.

§. I.
Christianarum regularum excellentia testimoniis gentilium comprobata, ipsisque inuisa.

Dvobus libris antecedentibus de magna ecclesiæ primitiuæ cura, quam in exhibendis educandisque ad sacrum ministerium idoneis hominibus adhibuit, deque præmiis, quæ magistratus ciuilis, tum ad eorum vitæ genus honorandum & ab aliis distinguendum, tum ad eos ad sedulitatem in diuersis suis officiis & functionibus excitandum, in ipsos contulit, exposuimus. Reliquum est, vt ostendamus, quantam ecclesia quoque curam habuerit in sanciendis necessariis legibus ac regulis, quæ vnumquodque corporis ecclesiastici membrum ad vitam munere suo dignam agendam & ad explenda functionis suæ officia obligarent. Ex his regulis multæ ipsa natura sua tam excellentes erant, & tam stricte ac sollicite ab illis, ad quos attinebant, obseruabantur, vt nonnulli ex præcipuis christianæ religionis aduersariis non possent, quin earum iniicerent mentionem, deque illis cum quadam inuidia & κακοζηλίᾳ testimonium dicerent. Inter opera IVLIANI celebratissima reperitur epistola, ab ipso ad *Arsacium Galatiæ* sacerdotem scripta (SOZOMENO [a] etiam memorata), qua

(a) Sozom. lib. V. c. XVI. Οὐκ ἀποβλέπομεν, ὃ μάλιστα τὴν ἀθεότητα συνηύξησεν, ἡ

ipsi

ipsi narrat, perſpectum ſatis eſſe & exploratum, quid chriſtianorum religionem potiſſimum auxerit, humanitatem ſcilicet in peregrinos & in ſepeliendis mortuis ſollicitam diligentiam & ſimulatam morum grauitatem. Hinc mandat ei, vt tamquam ſummus in *Galatia* pontifex in id incumbat, vt omnes iſtius regionis ſacerdotes ſub ipſo conſtituti eadem exerceant. *Non ſufficit*, inquit, *quod tu vnus eiusmodi ſis: ſed quotquot in Galatia ſunt flamines, tales eſſe decet. Quos tu vel pudore adficiendo, vel perſuadendo, bonos redde, aut a ſacerdotali miniſterio remoue; ſi vna cum vxoribus vel liberis ac famulis ad deos non accedant: ſed aut ſeruos aut filios aut coniuges Galilæas ſuſtineant, qui & impii ſint erga deos & impietatem religioni præponant. Deinde ſingulos flamines hortare, vt nec ad theatrum accedant, nec in tabernis bibant, nec artem vllam aut opificium turpe ac probroſum exerceant. Et eos quidem, qui obtemperauerint, honore adfice: contumaces vero atque immorigeros expelle.* Hæc aperte & ingenue loquuntur, (tantoque magis notanda ſunt, vtpote ore aduerſarii cuiusdam prolata,) quod chriſtianorum clerici his temporibus ad nobiliſſimas regulas vitam compoſuerint, in muneribus ſuis ſedulitatem, in moribus grauitatem & modeſtiam, in indigentes liberalitatem, & in tota conuerſatione ac ratione agendi prudentiam ac circumſpectionem oſtendentes. Quod vt ad chriſtianiſmi in mundo propagationem & incrementum quam maxime ſpectabat: ita *Iulianus* temperare ſibi non poterat, quo minus iniquo ac liuido animo hoc intueretur, & flamines ſuos dæmonicolas eamdem ſibi famam acquirere cuperet; hoc modo inuidioſam chriſtianæ religionis exiſtimationem obſcuraturus, ſuæque ethnicæ, quam adamabat, ſuperſtitioni honorem ſplendoremque conciliaturus. Similia teſtimonia in

περὶ τὺς ξένυς φιλανθρωπία, καὶ ἡ περὶ τὰς ταφὰς τῶν νεκρῶν προμήθεια, καὶ ἡ πεπλασμένη σεμνότης κατὰ τὸν βίον· ὧν ἕκαστον οἴομαι χρῆναι παρ᾽ ἡμῶν ἀληθῶς ἐπιτηδεύεσθαι· καὶ ὐκ ἀπόχρη τὸ σε μόνον εἶναι τοιῦτον, ἀλλὰ πάντας ἁπαξαπλῶς, οἱ περὶ τὴν Γαλατίαν εἰσὶν ἱερεῖς· ὓς ἢ δυσώπησον, ἢ πεῖσον εἶναι σπυδαίυς· ἢ τῆς ἱερατικῆς λειτυργίας ἀπόστησον, εἰ μὴ προσέχοιντο μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ θεραπόντων τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ ἀνέχοιντο τῶν οἰκετῶν, ἢ υἱέων, ἢ τῶν γαλιλαίων γαμετῶν ἀσεβύντων μὲν εἰς τὺς θεὺς ἀθεότητα δὲ θεοσεβείας προτιμώντων· ἔπειτα παραίνεσον ἱερέα, μήτε θεάτρῳ παραβάλλειν, μήτε ἐν καπηλείῳ πίνειν, ἢ τέχνης τινὸς καὶ ἐργασίας αἰσχρᾶς καὶ ἐπονειδίστυ προΐστασθαι· καὶ τὺς μὲν πειθομένυς τίμα· τὺς δὲ ἀπειθῦντας ἐξώθει.

AMMIANO MARCELLINO [b] aliisque de christianorum antistitum istius temporis frugalitate, temperantia, modestia & humilitate habemus; quæ vtpote calamo scripta gentilium & eorum quidem, qui ne ipsis quidem imperatoribus nec episcopis *Romanis*, in maiori magnificentia rerumque copia vitam agentibus, pepercerunt, pro genuinis & fide dignis narrationibus de sanctis istis viris haberi possunt, quorum in vulgus nota probitas ab ipsis divinæ religionis hostibus nihil nisi veritatem extorquere potuit.

§. II.

Idea clericorum ex scriptoribus christianis.

Quæ quum ita sint, eo facilius istis panegyricis ac laudationibus credere potuerimus, quas vetusti quidam scriptores christiani in clericos eorumque virtutes ac disciplinam generatim habuerunt. ORIGENES [c] ait: *Hoc vnum quidam sibi desumserunt negotium, vt obambularent non tantum per oppida, sed vicos etiam & villas, vt alios quoque ad pietatem verumque Dei cultum pertraherent. Nec obiici potest, eos lucri caussa id facere, quando sæpe recusant accipere victui necessaria; & si forte hæc interdum coguntur præ inopia, præsenti tantum vsu contenti sunt, etiamsi non desit multorum vltronea liberalitas plura largiri cupientium.* AVGVSTINVS [d] æque bonam animo nostro de ætatis suæ episcopis ac presbyteris repræsentat imaginem, *Quam multos episcopos*, inquiens, *optimos viros, sanctissimosque cognoui, quam multos presbyteros, quam multos diaconos & huiusmodi ministros diuinorum sacramentorum, quorum virtus eo mihi mirabilior & maiore prædicatione dignior videtur, quo difficilius est eam in mul-*

(b) Ammian. Marcel lib. XXVII. (p. 525 526. edit. Gronouii Lugd. MDCXCIII.) Qui esse poterant beati reuera, si magnitudine vrbis despecta, quam vitiis opponunt, ad imitationem antistitum quorumdam prouincialium viuerent: quos *tenuitas edendi potandique parcissime, vilitas etiam indumentorum, & supercilia humum spectantia*, perpetuo numini verisque eius cultoribus vt puros commendant & verecundos.

(c) Orig. contr. Celsum lib. III p. 116. edit. Cantabrig. MDCLXXVII. Τινὲς ἔργον πεποίηνται ἐκπεριέρχεσθαι οὐ μόνον πόλεις, ἀλλὰ καὶ κώμας, καὶ ἐπαύλεις· ἵνα καὶ ἄλλους εὐσεβεῖς τῷ Θεῷ κατασκευάσωσι· καὶ οὐκ ἂν πλούτου τις ἕνεκα φήσαι αὐτοὺς τοῦτο πράττειν, ἔσθ' ὅτε μὲν οὐδὲ τὰ πρὸς τροφὴν λαμβάνοντας· εἰ ποτε δὲ ἀναγκαζομένους ὑπὸ τῆς ἀπορίας ταύτης, τῇ χρείᾳ μόνῃ ἀρκουμένους, καίτοι πλειόνων αὐτοῖς κοινωνεῖν ἐθελόντων καὶ μεταδιδόναι τὰ ὑπὲρ τῆς χρείας.

(d) August. de moribus eccles. cath. c. XXXII. tom. I. p. 330. edit. Par. MDCXXXVII. (p. 772. edit. Basil. MDLXIX.)

tiplici

tiplici hominum genere & in ista vita turbulentiore seruare. Non enim sanatis magis quam sanandis hominibus præsunt. Perpetienda sunt vitia multitudinis vt curentur, & prius toleranda, quæ sedanda est pestilentia. Qui plura de hoc generali clericorum charactere videre gestit, is antiquos consulat apologetas, in quibus ea characteribus christianorum generatim intertexta deprehendet; quorum integritas & patientia, caritas & probitas vniuersa effectus erat partim institutionis partim melioris exempli ducum atque doctorum suorum, qui eodem modo viuebant, quo docebant esse viuendum, & ipsi primum in illa semita incedebant, quam calcandam aliis commonstrabant. Quæ res doctores christianos tanto magis supra gentilium philosophos euehebat. Nam philosophi de virtute quidem, quod ad theoriam, egregie & loquebantur & scribebant, nihil vero eorum, quæ dicebant, præstabant ipsi. Facundi erant, obseruante MINVCIO [e], aduersus sua vitia; quum contra philosophi christiani non habitu sapientiam sed mente præferrent. Non eloquebantur magna sed viuebant; atque ita gloriabantur, se consequutos, quod philosophi pagani summa intentione quæsiuissent nec inuenire potuissent. LACTANTIVS [f] ex eodem capite de gentilium philosophis triumphat: atque ita quoque GREGORIVS NAZIANZENVS [g], TERTVLLIANVS [h], CYPRIANVS [i] & alii complures; quorum argu-

(e) Minuc. Octau. p. 110. edit. Oxon. MDCLXXVIII. (p. 144. edit. Halens. MDCXCIX.) philosophorum supercilia contemnimus, quos corruptores & adulteros nouimus, & tyrannos, & semper aduersus sua vitia facundos. Nos non habitu sapientiam, sed mente præferimus; *non eloquimur magna, sed viuimus:* gloriamur nos consequutos, quod isti summa intentione quæsiuerunt, nec inuenire potuerunt.

(f) Lactant. lib. IV. c. XXIII. tot.

(g) Nazianz. inuect. I. in Iulian. (p. 95. 103. 107. 108. 109. edit. Par. MDCXXX.)

(h) Tertull. apolog. c. XLVI. tot.

(i) Cyprian. de bono patient. p. 210. (p. 222. edit. Par. MDCLXVI.) Hanc (patientiam) se sectari philosophi quoque profitentur, sed tam illic patientia falsa est, quam & falsa sapientia est. Vnde enim vel sapiens esse vel patiens possit, qui nec sapientiam, nec patientiam Dei nouit? ——— Si sapiens ille est, qui est humilis & mitis; philosophos autem videmus nec humiles esse nec mites, sed sibi multum placentes - - - *Nos* autem, qui *philosophi non verbis sed factis sumus;* nec vestitu sapientiam, sed veritate præferimus; qui virtutum conscientiam magis quam iactantiam nouimus; qui non loquimur magna, sed viuimus; quasi serui & cultores Dei, patientiam, quam magisteriis cælestibus discimus, obsequiis spiritualibus præbeamus, cætera.

menta

menta facile potuissent infringi, nisi christiani doctores generatim homines de meliore nota & istis flagitiis liberi fuissent, quibus aduersam partem insimulabant.

§. III.

Exceptiones quædam specialiores bon æ eorum existimationi, quam generatim habebant, non derogant.

Pauca quædam exempla hominum, qui his optimis temporibus officio suo christiano indignam plenamque publicæ offensionis vitam egerint, inueniri, inficias ire non possumus. Querelæ a viris bonis factæ, vt aliud nobis persuadeamus, haud permittunt. CYPRIANVS [k] & EVSEBIVS [l] quorumdam tum clericorum tum laicorum vitia deplorant, eaque caussis adnumerant, quæ diuinam prouidentiam ad immittendum ecclesiæ duas easque dirissimas probationes, persequutiones videlicet *Decianam* & *Diocletianam*, commouerint, vt hac ratione lolium a tritico expurgaretur & hæc flagitiorum ac fraudum atrocitas, cui ordinaria disciplinæ ecclesiasticæ remedia, quæ erat istorum temporum iniuria, mederi non poterant, emendaretur. Si-

(*k*) Cyprian de lapsis p. 124. (p. 169. 170. edit. citat) Dominus probari familiam suam voluit, & quia traditam nobis diuinitus disciplinam pax longa corruperat, iacentem fidem & pene dixerim dormientem, censura cælestis erexit: cumque nos peccatis nostris amplius pati mereremur, clementissimus Dominus sic cuncta moderatus est, vt hoc omne, quod gestum est, exploratio potius quam persequutio videretur. Studebant augendo patrimonio singuli; & obliti quid credentes, aut sub apostolis ante fecissent, aut semper facere deberent, insatiabilis cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in sacerdotibus religio deuota, non in ministris fides integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina. Corrupta barba in viris, in feminis forma fucata. Adulterati post Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. Ad decipienda corda simplicium callidæ fraudes, circumueniendis fratribus subdolæ voluntates. Iungere cum infidelibus vinculum matrimonii, prostituere gentilibus membra Christi, non iurare tantum temere, sed adhuc etiam peierare: præpositos superbo tumore contemnere, venenato sibi ore maledicere, odiis pertinacibus inuicem dissidere: episcopi plurimi, quos & hortamento esse oportet cæteris & exemplo, diuina procuratione contemta, procuratores rerum sæcularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quæstuosæ nundinas aucupari. Esurientibus in ecclesia fratribus non subuenire, habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, vsuris multiplicantibus fenus augere. cætera.

(*l*) Euseb. lib. VIII, c. I. p. 239. tot.

miles

miles querelas CHRYSOSTOMUS [m], GREGORIUS NAZIANZENUS [n], & HIERONYMUS [o] de quibusdam ætatis suæ clericis fecerunt, quorum viuendi ratio corrupta & munere suo indigna fuit. Et mirum sane esset, si non singula sæcula istiusmodi aliquot exempla morbidorum membrorum in tam vasto hominum corpore suppeditarent, siquidem inter ipsos apostolos *Iudas* quidam fuit. Sed tum considerandum est, quod paucæ istiusmodi exceptiones bonæ, quam veteres clerici generatim sibi acquisiuerunt, existimationi non derogent. Quid, quod ipsa horum hominum errata multis egregiis legibus & regulis de disciplina ecclesiastica, quas his temporibus synodi prouinciales statuerunt, dederunt occasionem: ex quibus sequentem

(m) Chrysost. hom. XXX. in Act. (tom. III. edit. Francof. p. 276.) *Δίδαξόν με διὰ τοῦ βίου τοῦ σοῦ· αὕτη ἡ διδασκαλία ἀρίστη· λέγεις ὅτι δεῖ μετριάζειν, καὶ μακρὸν ὑπὲρ τούτου λόγον ἀποκτείνεις, καὶ ῥητορεύεις μηδενὸς κωλύοντος; ἀλλὰ σοῦ βελτίων ἐκεῖνός, φησιν, ὁ δι' ἔργων τοῦτο παιδεύων ἡμᾶς· οὐ γὰρ οὕτως εἴωθεν ἐντίθεσθαι τῇ ψυχῇ τὰ μαθήματα ἀπὸ ῥημάτων, ὡς ἀπὸ πραγμάτων· ἐπεὶ καὶ ἐὰν μὴ τὸ ἔργον ἔχῃς, οὐ μόνον οὐκ ὠφέλησας εἰπών, ἀλλὰ καὶ μειζόνως ἔβλαψας· βέλτιον σιγᾷν· διατί; ὅτι ἀδύνατόν μοι τὸ πρᾶγμα καθιστᾶς· ἐννοῶ γάρ, ὅτι εἰ σὺ ὁ ταῦτα λέγων οὐ κατορθοῖς, πολλῷ μᾶλλον ἐγὼ συγγνώμης ἄξιος, λέγων μηδέν· διὰ τοῦτό φησιν ὁ προφήτης· τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου; μείζων γὰρ αὕτη ἡ βλάβη, ὅταν καλῶς διδάσκων τις διὰ ῥημάτων, διὰ τῶν ἔργων πολεμῇ τῇ διδασκαλίᾳ, τοῦτο πολλῶν αἴτιον γέγονε κακῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις.* D ce me vita tua. Hæc doctrina optima est. Dicis, quod opus est modestia: & tu procul ab hoc sermone recedis & rhetoricaris, nullo prohibente v rbis diffluens, sed te melior ille, inquit, qui operibus docet. Non enim sic insident animæ verba quam opera. Quoniam si non habueris opus bonum, non solum non proderis loquendo sed etiam plus nocebis, vtiliusque fuerit tacere. Quare? Quia opus mihi proponis, ac si impossibile foret. Cogito enim mecum: Si tu, qui tanta loqueris, non facis, multo magis ego venia dignus sum, nihil tale dicens: Idcirco inquit propheta: *Peccatori inquit Deus, vt quid tu enarras iustificationes meas?* Maius enim hoc damnum, quando bene quis docet verbis, & operibus doctrinam impugnat. *Hæc multorum in ecclesia malorum caussa est.*

(n) Nazianz. carm. Cygn. de episcopis (tom. II. p. 302. B.) Turpissimum erat, illorum me fidei cauponum in numero esse: quorum alii nepotes erant eorum, qui tributorum scribæ fuerant, & aliud nihil animo voluebant, quam falsas & subdolas rationum deprauationes: alii ab aratris venerant, adusti a sole: alii a ligone, vel bidente totum diem non quiescente: alii remos exercitusue reliquerant, redolentes adhuc sentinam, vel corpus fœdatum cicatricibus habentes, populi gubernatores ac militum, cætera.

(o) Hieron. epist. II. ad Nepotian. (tom. I. p. 9. toe. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

 narra-

narrationem, quæ de vitis & laboribus veterum clericorum agit, summatim confeci.

§. IV.

Catalogus quorumdam veterum scriptorum, qui de officiis clericorum exposuerunt.

Hisce præstantissima veterum scripta iungere lector potest, quæ ex instituto hoc argumentum tractant: cuiusmodi sunt CHRYSOSTOMI *libri sex de sacerdotio*; HIERONYMI *epistola secunda ad Nepotianum, de vita clericorum*, & GREGORII NAZIANZENI *apologeticus*, in quo caussas exponit, ob quas in *Pontum* fugerit, posteaquam presbyter creatus fuisset; in quibus omnibus clericorum officia egregie depinguntur. Vel si quis ea viuis quibusdam exemplis & archetypis speciminibus perfectionis, quæ animo penitius quam nudæ regulæ insident, illustrata videre malit, is excellentes istas episcoporum, qui in primitiua ecclesia maxime eminuerunt, virtutes ab optimis istius ætatis scriptoribus ad viuum expressas consulat. Qualis, verbi gratia, est vita *Ignatii* a CHRYSOSTOMO; vita *Basilii* & *Athanasii* a GREGORIO NAZIANZENO; vita *Augustini* a POSSIDONIO; vita *Gregorii Thaumaturgi* & *Meletii* a GREGORIO NYSSENO scripta; in quibus omnibus genuina christianorum episcoporum idea & character in lucem expositus & cum hoc quidem fructu descriptus est, vt quis non nudas regulas legat, sed eas ipso vsu & exercitatione expressas videat. Præcipuæ ex istis orationibus in vtroque genere in linguam nostram *Anglicanam* aliorum [p] opera iam translatæ & longiores sunt, quam vt huiusmodi dissertationi, quæ diuersa ab istis vtitur methodo, inseri possint. Quocirca ex illis eas tantum obseruationes excerpemus, quæ publicis & vniuersalibus ecclesiæ legibus (quas sequentibus capitibus enarrabimus) consentiunt, cæteris curiosi lectoris diligentiæ & disquisitioni relictis.

(p) Vide Burneti *pastoral care* c. 4. Et Selleri *remarks in the lives of the primitive fathers.*

LIBRI

LIBRI SEXTI
CAPVT SECVNDVM
DE LEGIBVS AD VITAM ET CONVERSATIONEM PRISCORVM CLERICORVM RESPICIENTIBVS.

§. I.
Eximia puritas in clericis prae caeteris hominibus requisita. Huius rei caussae.

LEges ecclesiæ, quæ ad clericos spectant, distinctionis caussa sub tribus capitibus considerabimus; loquuturi *primum* de iis legibus, quæ de eorum vita & conuersatione præcipiunt. *Secundo* de iis, quæ speciatim ad diuersa functionis suæ officia explenda attinent. *Tertio*, de illis, quæ istis duabus prioribus instar sepimenti & propugnaculi fuerunt. Leges, ad eorum vitam & conuersationem directæ, huiusmodi erant, vt ad efficiendum in eis sublimiores virtutes præ aliis hominibus tenderent; siquidem exempla & documenta illis esse debebant; quæ si bona, lucem & calcar, sin autem mala, pestem & venenum aliis in ecclesia datura erant. GREGORII NAZIANZENI [a] hæc est obseruatio de diuersis episcopis, quos tum in ecclesia videbat. *Illotis*, inquit, *manibus, vt dici solet, profanisque animis in sanctissima mysteria sese inferunt; ac priusquam digni sint, qui ad res sacras accedant, sacrarium ipsum ambiunt & circum sacrosanctam mensam sese inuicem premunt ac protrudunt, tamquam non virtutis exemplum sed victus parandi occasionem & subsidium hunc ordinem esse iudicantes, ac non munus referendis rationibus obnoxium, sed imperium ab omni censura immune.* Et horum hominum prauis exemplis mores populi facillime corrumpi, testatur, quando [aa] post paullo ait: *Neque vel indelebilem tincturam pannus, vel fœtidum aut suauem odorem*

(a) Naz. orat. I. apolog. de fuga (tom. I. p. 5.) Ἀνίπτοις χερσὶν, ὃ δὴ λέγεται, καὶ ἀμυήτοις ψυχαῖς, τοῖς ἁγιωτάτοις ἑαυτοὺς εἰσάγουσι, καὶ πρὶν ἄξιοι γενέσθαι προσιέναι τοῖς ἱεροῖς, μεταποιοῦνται τοῦ βήματος, θλίβονταί τε καὶ ὠθοῦνται περὶ τὴν ἁγίαν τράπεζαν, ὥσπερ οὐκ ἀρετῆς τύπον ἀλλ' ἀφορμὴν βίου τὴν τάξιν ταύτην εἶναι νομίζοντες, οὐδὲ λειτουργίαν ὑπεύθυνον, ἀλλ' ἀρχὴν ἀνεξέταστον.

(aa) Ibid. p. 6. Οὐ γὰρ οὕτως οὔτε δυσεκπλύτου βαφῆς μεταλαμβάνει ῥᾳδίως ὕφασμα, οὔτε δυσωδίας ἢ τοῦ ἐναντίου τὰ πλησιάσαντα, οὔτε νοσερά τις οὕτως εὐκόλως ἀναχεῖται εἰς τὸν ἀέρα, καὶ διὰ τοῦ ἀέρος ὁμιλεῖ τοῖς ζώοις ἀτμὶς (ὃ δὴ λοιμός ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται,)

res admota ita facile contrahunt, vel exitialis quidam vapor tam facile in aërem diffunditur, ac per aërem animantia occupat (quod quidem pestis & est & appellatur) quam subditi antistitis improbitate celerrime impleri solent, & quidem multo facilius quam virtute. In horum igitur oppositione hoc primum ab omnibus spiritualibus medicis spectari debere monet, vt omnis generis virtutes vita sua depingant, & semetipsos plebi exempla præbeant; ne prouerbium de se audire cogantur, quod aliis mederi tentent, quum ipsi vlceribus scateant. Neque autem hanc virtutis imaginem leuiter & humili gradu pingere, sed accurate & quam perfectissime exprimere eos oportere dicit; siquidem Deus nihil minus quam istiusmodi gradus & mensuras virtutum a populi sui doctoribus & rectoribus exspectet: & sic spem esse, vt virtutum suarum præstantia multitudinem saltem ad mediocre virtutis studium trahant, & persuasionibus ad ea libere amplectendum adliciant, ad quæ firmiter & constanter facienda eos per vim numquam sint compulsuri. Istiusmodi puritatis necessitatem porro vrget ex ipsius functionis sanctitate & maiestate, quia officium sacerdotis in eumdem cum angelis ordinem ipsum collocet. *Cum angelis* [b], inquit, *stabit, cum archangelis glorificabit, ad supernum altare sacrificia transmittet, cum Christo sacerdotio fungetur, figmentum instaurabit, imaginem exhibebit, superno mundo opificem aget; & vt, quod maius est, dicam, Deus erit aliosque deos efficiet.* CHRYSOSTOMVS [c] eodem argumento vtitur, *Sacerdotium*, inquiens, *in terra quidem peragitur, sed in rerum cælestium classem ordinemque referendum est. Atque id perquam merito: quippe non mortalis quisquam, non ange-*

ὡς φιλεῖ τάχιστα τῆς τοῦ προεστῶτος κακίας ἀναπίμπλασθαι τὸ ὑπήκοον, καὶ πολλῷ γε ῥᾷον, ἢ τῆς ἐναντίας, τῆς ἀρετῆς.

(b) Nazianz ibid. p. 31. Τίς ὁ πλάττων καθάπερ αὐθήμερον τοὺς πηλίνους, τὸν τῆς ἀληθείας προστάτην τὸν μετὰ ἀγγέλων στησόμενον, καὶ μετὰ ἀρχαγγέλων δοξάσοντα, καὶ ἐπὶ τὸ ἄνω θυσιαστήριον ἀναπέμψοντα τὰς θυσίας, καὶ Χριστῷ συνιερεύσοντα, τὸ ἀναπλάσοντα τὸ πλάσμα, καὶ παραστήσοντα τὴν εἰκόνα, καὶ τῷ ἄνω κόσμῳ δημιουργήσοντα, καὶ, τὸ μεῖζον εἰπεῖν, Θεὸν ἐσόμενον καὶ θεοποιήσοντα.

(c) Chrysostom. de sacerdot. lib III. c IV. Ἡ ἱερωσύνη τελεῖται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, τάξιν δὲ ἐπουρανίων ἔχει πραγμάτων· καὶ μάλα γε εἰκότως· οὐ γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις· ἀλλ' αὐτὸς ὁ παράκλητος ταύτην διετάξατο τὴν ἀκολουθίαν, καὶ ἔτι μένοντας ἐν σαρκὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ἔπεισε φαντάζεσθαι διακονίαν· διὸ χρὴ τὸν ἱερωμένον ὥσπερ ἐν αὐτοῖς ἑστῶτα τοῖς οὐρανοῖς μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐκείνων οὕτως εἶναι καθαρόν.

lus

lus, non archangelus, non alia quauis creata potentia, sed ipse paracletus ordinem huiusmodi disposuit: qui mortalibus hominibus etiamnum in carne manentibus auctor fuit, vt angelorum ministerium animo conciperent. Idcirco necesse est, sacerdotem sic esse purum, vt si in ipsis cælis collocatus inter cælestes illas virtutes medius staret. Praui etiam exempli periculum & efficacitatem ob oculos proponit [d]: *Quando sic natura comparatum esse videmus, vt subditorum multitudo magna quidem ex parte principum suorum mores tamquam imaginem spectent, seque ad illos formare studeant. Qui ergo fieri posit, vt illorum tumores & inflammationes sedet is, qui ipse tumescat? Quis vero plebeius vir concupiscat statim temperans moderatusque fieri, principem intuitus iracundum? Neque enim possunt episcoporum vitia dissimulari; sed vel parua atque exigua confestim manifesta fiunt. Quemadmodum ergo illorum officia rectique mores multis vsui sunt, accenduntque ad studii æmulationem eiusdem; ita & vitia ad virtutis cultum segniores reddunt præstantque, vt ceterorum animi ad bonorum operum labores capessendos torpescant: quamobrem sacerdotis animi pulchritudinem vndique splendescere oportet, vt oblectare pariter & illustrare posit eorum animos, qui suos in illum oculos coniiciunt. --- Episcopum conuenit & studio acri & perpetua vitæ continentia tamquam adamantinis armis circumseptum, quoquo versus circumspicere, ne cubi nudo quis aut neglecto loco deprehenso letale vulnus adferat. Circumsistunt enim ceteri parati vt vulnerent, ac si liceat, supplantent. Neque ii ex hostium atque aduersariorum numero; sed ex iis, qui se amicos esse adsimulant. Quamdiu sacerdotis vita pulcre partibus ex omnibus congruens concinnataque fuerit, nullæ illi aduersariorum insidiæ nocere possunt: qui simul vel tantillum officii recti prætermiserit, iam illum nihil antea acta*

(d) Ibid. lib. III. c. XIV. Πέφυκε γὰρ ὡς τὰ πολλὰ, τὸ τῶν ἀρχομένων πλῆθος, ὥσπερ εἰς ἀρχέτυπόν τινα εἰκόνα τοὺς τῶν ἀρχόντων τρόπους ὁρᾶν, καὶ πρὸς ἐκείνους ἐξομοιοῦν ἑαυτούς· πῶς οὖν ἄν τις τὰς ἐκείνων παύσειε φλεγμονὰς, οἰδαίνων αὐτός; τίς δ' ἂν ἐπιθυμήσειε ταχέως τῶν πολλῶν γενέσθαι μέτριος, τὸν ἄρχοντα ὀργίλον ὁρῶν; οὐ γάρ ἐστιν οὐκ ἔστι δυνατὸν, τὰ τῶν ἱερέων κρύπτεσθαι ἐλαττώματα· ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ ταχέως κατάδηλα γίνεται --- ὥσπερ οὖν αὐτῶν τὰ κατορθώματα πολλοὺς ὤνησε, πρὸς τὸν ἴσον παρακαλοῦντα ζῆλον· οὕτω καὶ τὰ πλημμελήματα ῥαθυμοτέρους κατέστησε περὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν· καὶ βλακεύειν πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῶν σπουδαίων παρεσκεύασε πόνους· διὸ χρὴ πάντοθεν αὐτοῦ τὸ κάλλος ἀποστίλβειν τῆς ψυχῆς ἵνα καὶ εὐφραίνειν ἅμα, καὶ φωτίζειν δύνηται τὰς τῶν ὁρώντων ψυχάς· --- δεῖ τὸν ἱερέα καθάπερ τισὶν ἀδαμαντίνοις ὅπλοις πεφράχθαι πάντοθεν τῇ τε συντόνῳ σπουδῇ, καὶ τῇ διηνεκεῖ περὶ τὸν βίον νήψει, πάντοθεν περισκοποῦντα, μή πού τις γυμνὸν εὑρὼν τό-

vitæ

vita honeſtas adiuuat ad incuſantium voculas effugiendas: quin immo leve illud commiſſum, reliqua illius vitæ luminibus officit: ac certe ſic ſacerdoti omnes iudices eſſe volunt, vt carne nequaquam compoſito, vt humanam naturam non ſortito, verum vt angelo, vi humanæ infirmitatis minime participi. Certe non poteſt (vt idem pater alio loco [e] monet) in officio perſtringendi & reprehendendi aliorum vitia decenter & libere verſari, niſi ſe talem præſtiterit, vt a nemine reprehendi poſſit. Sacerdotis officium duriorem prouinciam quam ducis cuiusdam militum vel regis eſſe adfirmat. *Non nobis heic res eſt*, inquit, [f] *de ducendis militibus aut de regno gubernando, ſed de functione, quæ angelica virtute indiget. Etenim ſacerdotis animum ſolaribus radiis puriorem eſſe oportet: vt ne quando ſpiritus ſanctus deſolatum illum relinquat, vt dicere illi liceat: Viuo equidem non amplius ego, viuit autem in me Chriſtus.* Pergit hinc & inſtituta vitæ clericalis & monaſticæ ampla comparatione [g] oſtendit, quam ſit res multo difficilior, multorum hominum rebus mundanis implicitorum curam ſuſcipere, quam vnius, qui in ſolitudine liber a tentationibus vitam agat. Denique totam materiam concludens [h] dicit, quod quemadmodum Deus maiorem ſanctitatem in illis, qui altari ſeruiant, requirat, ita ampliorem accuratioremque rationem ab illis exacturus, eorumque offenſas ſeuerius

---

σοι καὶ παρημελημένον, πλήξῃ καιρίαν πληγήν· πάντες γὰρ περιεστήκασι, τρῶσαι ἕτοιμοι καὶ καταβαλεῖν, οὐ τῶν ἐχθρῶν μόνον καὶ πολεμίων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν πολλοὶ τῶν προσποιουμένων φιλίαν ---- ἕως μὲν γὰρ ἂν πανταχόθεν ἡρμοσμένος ᾖ καλῶς ὁ τοῦ ἱερέως βίος, ἀνάλωτος γίνεται ταῖς ἐπιβουλαῖς· ἂν δὲ τύχῃ μικρόν τι παριδών, οὐδὲν αὐτῷ τῶν λοιπῶν κατορθωμάτων ὄφελος, πρὸς τὸ δυνηθῆναι τὰ τῶν κατηγόρων στόματα διαφυγεῖν· ἀλλ' ἐπισκιάζει πάντα τὰ λοιπὰ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο παράπτωμα· καὶ οὐχ ὡς σάρκα περικειμένῳ, οὐδὲ ἀνθρωπείαν λαχόντι φύσιν· ἀλλ' ὡς ἀγγέλῳ, καὶ τῆς λοιπῆς ἀσθενείας ἀπηλλαγμένῳ.

(e) Chryſoſt. de ſacerdot. lib. V. c. III. Ὅτ' ἂν αὐτὸς ἀνεπίληπτος ἅπασι γένηται, τότε δυνήσεται μεθ' ὅσης βούλεται ἐξουσίας καὶ κολάζειν καὶ ἀνιέναι τοὺς ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους ἅπαντας. Quum talem ſe præſtiterit, vt a nemine reprehendi poſſit, tum poterit, cum quanta voluerit libertate, ſubditorum ſuorum omnium delicta alias caſtigare, alias remittere.

(f) Chryſoſt. lib. VI. c. II. Οὐ γὰρ ὑπὲρ στρατηγίας, οὐδὲ βασιλείας ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλ' ὑπὲρ πράγματος ἀγγελικῆς ἀρετῆς δεομένου· καὶ γὰρ τῶν ἀκτίνων αὐτῶν καθαρωτέραν τοῦ ἱερέως τὴν ψυχὴν εἶναι δεῖ· ἵνα μηδέποτε ἔρημον αὐτὴν καταλιμπάνῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα δύνηται λέγειν, ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ χριστός.

(g) Ibid. lib. VI. c. III. tot.

(h) Ibid. lib. VI. c. X. XI. tot.

puni-

puniturus ſit. Hiſce aliisque ſimilibus exemplis pluribus ſanctus iſte pater tum in ſemetipſo tum in aliis verum vniuerſalis iſtius puritatis, quæ ſacram functionem deceat, ſenſum excitare adlaborat.

§. II.

Cenſuræ eccleſiaſticæ in ipſos quam vllos alios ſeueriores.

Et horum argumentorum ponderi eccleſia ſanctionum ſuarum auctoritatem addebat; in delinquentes clericos ſeueriores, quam in vllos alios, pœnas ſtatuens. Quum enim cæteris maleficis & ſceleratis hominibus ordinis ſui priuilegia publicæ pœnitentiæ beneficio repetere liceret; hanc gratiam eccleſia illis filiis ſuis inter clericos, qui facinus aliquod plenum publicæ offenſionis & munere ſuo indignum admiſerant, denegabat. Iſtiusmodi enim facinoroſi vt plurimum munere ſuo exui, nonnumquam etiam a ſacrorum vſu & chriſtianorum conuentu arceri & ad pœnitentiam agendam inter laicos obligari ſolebant; hoc autem cum diſcrimine, vt, licet pœnitentia in pacem eccleſiæ eos reſtitueret, non tamen dignos efficeret, qui in priſtino officio ac ſtatione denuo miniſtrarent; ſed ſatis habebant, ſi ex eo tempore laicorum more ſacris intereſſe poſſent. Nonnulli quidem canones ad publicam pœnitentiam in eccleſia agendam eos non obligabant, quia deiectio de gradu ſatis pœnæ eſſe credebatur: Alii ab ipſis requirunt, vt & huic diſciplinæ parti ſeſe ſubiiciant. Adhuc tamen vtrorumque vnus idemque effectus erat, vt iſti homines poſtea ſemper laicis adnumerarentur. *Canones* ſic dicti *apoſtolici* interdum priore incedunt via. Illorum enim quidam [i] dicit: *Epiſcopus vel presbyter, vel diaconus, fornicationis vel periurii, vel furti conuictus, deponatur & non ſegregetur. Dicit enim ſcriptura: Non vindicabis bis in id ipſum.* Nolumus heic disquirere, an cubi talis ſcriptura exſtet, ad quam hi canones remittunt, ſed obſeruamus tantum, quæ fuerit eccleſiæ *græcæ* conſuetudo, quum hi canones conderentur; cuius etiam in BASILII [k]

(i) Can. apoſt. XXIV. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ ἐπιορκίᾳ, ἢ κλοπῇ ἁλούς, καθαιρείσθω, καὶ μὴ ἀφοριζέσθω· λέγει γὰρ ἡ γραφή, οὐκ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό.

(k) Baſil. epiſt. canon. c. III. (tom. II. conc. p. 1720.) Διάκονος μετὰ τὴν διακονίαν πορνεύσας, ἀπόβλητος μὲν τῆς διακονίας ἔσται, εἰς δὲ τὸν τῶν λαϊκῶν ἀπωσθεὶς τόν

& PETRI

& PETRI ALEXANDRINI [l] & aliorum quorumdam canonibus fit mentio, quod ipsum, hanc vsitatam in ecclesiis ipsorum praxin fuisse, ostendit. *Simoniae* [m] tamen aliisque quibusdam criminibus [n] obnoxios iidem *canones apostolici* & a munere moueri & ab ec-

---

ται, τῆς κοινωνίας ἐκ εἰρχθήσεται. Diaconus post diaconatum fornicatus, a diaconatu quidem eiicietur: in laicorum autem locum extensus, a communione non arcebitur. Ibid. c. XXXII. Οἱ τὴν πρὸς θάνατον ἁμαρτίαν ἁμαρτάνοντες κληρικοὶ, τοῦ βαθμοῦ μὲν κατάγονται, τῆς κοινωνίας δὲ τῶν λαϊκῶν ἐκ εἴργονται, οὐ γὰρ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό. Qui peccatum ad mortem peccant clerici, de gradu quidem deiiciuntur, a laicorum autem communione non arcentur. *Non enim vindicabis bis in id ipsum.* Ibid. c. LI. Τὸ κατὰ κληρικοὺς ἀδιαφόρως οἱ κανόνες ἐξέθεντο, κελεύσαντες μίαν ἐπὶ τοῖς παραπεσοῦσιν ὁρίζεσθαι τιμωρίαν, τὴν ἔκπτωσιν τῆς ὑπηρεσίας, εἴτε ἐν βαθμῷ τυγχάνοιεν, εἴτε καὶ ἀχειροθέτῳ ὑπηρεσίᾳ προσκαρτεροῖεν. Quod ad clericos spectat, canones indefinite ediderunt: vnam in eos, qui lapsi sunt, poenam decerni iubentes, a ministerio scilicet motionem, siue sint in gradu, siue etiam in ministerio, quod non impositis manibus datur, perseuerent.

(l) Pet. Alex. epist. can. c. X. (ap. Beuereg. pand. tom. II. p. 15.) Οὐκ ἔστιν εὔλογον οὐδὲ τοὺς ἀπὸ κλήρου αὐτομολήσαντας ἐκπεπτωκότας τε καὶ ἀναπαλαίσαντας, ἔτι ἐν τῇ λειτουργίᾳ εἶναι, κ. τ. λ. Non est aequum, vt vel clerici, qui sua sponte aufugerunt, lapsi autem & reluctati sunt, amplius in sacro ministerio maneant. Ibid. ἀρκεῖ αὐτοῖς ἡ κοινωνία μετ' ἐπιστάσεως καὶ ἀκριβείας πρὸς ἀμφότερα γινομένη, καὶ ἵνα μὴ δόξωσι λυπεῖσθαι μετὰ βίας περιδρασσόμενοι τῆς ἐντεῦθεν διαλύσεως, καὶ ἵνα μή τινες ἐκπεσόντες, προφασίζωνται ὡς διὰ τὴν ἀφορμὴν τῆς ἐπιτιμίας ὑπεκλελυμένοι. Eis sufficit communio, quae diligenter & accurate fit duabus de caussis, tum ne videantur molestia adfici, hinc dissolutionem vi arripientes; tum ne lapsi aliqui caussentur, se propter poenae occasionem fuisse remissos.

(m) Can. apost. c. XXVIII. Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθω τῆς κοινωνίας παντάπασιν, ὡς Σίμων ὁ μάγος ἀπ' ἐμοῦ Πέτρου. Si quis episcopus per pecunias hanc sit dignitatem adsequutus, vel presbyter, vel diaconus, deponatur & ipse & qui eum ordinauit, & a communione omnino excindatur, vt Simon magus a me Petro.

(n) Ibid. c. XXIX. Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατὴς γένηται ἐκκλησίας, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες. Si quis episcopus secularibus principibus vsus, per eos ecclesiam adeptus sit, deponatur & segregetur, & omnes qui illi communicant. Ibid. c. L. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, γάμου, καὶ κρεῶν, καὶ οἴνου, οὐ δι' ἄσκησιν ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν ἀπέχεται, ἐπιλαθόμενος, ὅτι πάντα καλὰ λίαν, καὶ ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ βλασφημῶν διαβάλλει τὴν δημιουργίαν, ἢ διορθούσθω, ἢ καθαιρείσθω καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀποβαλλέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός. Si quis episcopus, presbyter vel diaconus, vel omnino ex sacerdotali numero, a nuptiis, carnibus & vino, non propter exercitationem, sed propter abominationem abstinet, oblitus, quod

clesiae

clesiæ communione segregari iubent. Et in ecclesia *Africana* vtraque pœna propter vnum idemque flagitium tempore CYPRIANI inflicta fuit, vti ex epistola eius [o] ad *Cornelium* constat, vbi loquens de *Nouato*, qui cædis erat reus, quia pedibus vterum vxoris percutiendo abortionem ei importarat, *Propter hoc*, inquit, *se non de presbyterio excitari tantum, sed & communicatione prohiberi, pro certo tenebat.* Vnde colligere potuerimus, quantam seueritatem antiqui canones aduersus istiusmodi crimina clericorum, quæ cum graui ecclesiæ offensione fiebant, generatim adhiberi iusserint.

§. III.

Quænam crimina deiectione de honoris gradu punita fuerint, nimirum furtum, homicidium, periurium, fraus, sacrilegium, fornicatio & adulterium.

Hinc quoque speciatim obseruare licebit, quænam criminum genera deiectione de gradu clericali digna habita fuerint, nimirum, *furtum, homicidium, periurium, fraus, sacrilegium, fornicatio* & *adulterium*, & istiusmodi magna flagitia, in hominum offensionem incurrentia, alia. Hoc enim in casu inter *peccatum* & *crimen* distinguebant. Nam AVGVSTINVS [p] non quæuis peccata ordinationem hominum initio impediuisse, obseruat. *Apostolus Paulus*, inquit, *quando elegit ordinandos vel presbyteros vel diaconos, & quicumque ordinandus est ad præposituram ecclesiæ, non ait, si quis sine PECCATO est; hoc enim si diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur; sed ait, si quis sine CRIMINE est, sicut est homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, sacrilegium & cætera huiusmodi.* Et hæc erat regula, quam ecclesia in examinanda clericorum suorum vita post ordinationem, vbi reuera in eius ministerium adsciti erant, obseruabat. Non in quodcumque leuius erratum officii abrogatione animaduertebatur, sed tantum in grauiora crimina, cuiusmodi erant furtum, homicidium, fraus, periurium, sacrilegium, fornicatio & adulterium. Quo-

omnia valde bona, & quod masculinum & femininum fecit Deus hominem: sed blasphemans calumniatur opificium; vel corrigatur, vel deponatur, & ex ecclesia eiiciatur. Similiter & laicus.

(o) Cyprian. epist. XLIX. al. LII. p. 97. (p. 64. edit. Paris. MDCLXVI.)

(p) Augustin. tract. XLI. in Ioann, tom. IX. p. 126. edit. Paris. MDCXXXVII. (p. 308. edit. Basil. MDLXIX.)

rum de vltimo hæc duo porro in quibusdam antiquis canonibus obſeruanda ſunt: *Primo* quidem, quod ſi cuius clerici vxor adulterii conuicta eſſet, ipſe animi ſui dolorem de iſthoc facto eiusque deteſtationem, adulteram dimittendo, declarare debuerit, idque ſub pœna exaugurationis, ſi conſuetudinem cum ea continuaret. Nam concilium *Neo-Caſareenſe* [q] ita decreuit: *Si alicuius vxor, quum eſſet laicus, adulterata fuiſſe conuicta fuerit, is non poteſt ad miniſterium accedere. Sin autem etiam poſt ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod ſi cohabitet, non poteſt ſibi commiſſum miniſterium exſequi.* Concilium *Illiberritanum* [r] adhuc ſeuerius hac in re iudicat, *Si cuius clerici vxor,* inquiens, *fuerit moechata, & ſcierit eam maritus ſuus moechari, & eam non ſtatim proiecerit, NEC IN FINE ACCIPIAT COMMVNIONEM: ne ab his, qui exemplum bonæ conuerſationis eſſe debent, videantur magiſteria ſcelerum procedere. Secundo* obſeruandum eſt, quod, ſi quis episcopus pœnam eccleſiaſticam clericorum ſuorum cuipiam, qui fornicationis conuictus eſſet, infligere negligeret, ſeipſum abrogationi muneris obnoxium reddiderit: Quemadmodum SOCRATES [s] de ipſis *Arianis* memoriæ prodidit, quod *Macedonium* episcopum *Conſtantinopolitanum* de munere deiecerint, quod inter alia diaconum in fornicatione deprehenſum ad communionem admiſiſſet.

§. IV.

Lapſus etiam perſequutionis tempore.

Aliud crimen, quod multos clericos huic cenſuræ eccleſiaſticæ ſubiecit, erat *lapſus* ſeu fidei deſertio tempore perſequutionis. Quo in caſu pœnitentiæ beneficio in gratiam eccleſiæ recipiebantur tamquam laici, ſi placerent, ſed tamquam clerici non amplius miniſtrare vel myſteria participare poterant. Ita

(q) Conc. Neo-Cæſar. c. VIII. (tom. I. concil. p. 1481.) Γυνή τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται. Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει ἀπολῦσαι αὐτήν· ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας.

(r) Conc. Illiberrit. c. LXV. (ibid. p. 977.)

(s) Socrat. lib. II. c. XLII. καθαιροῦσι πρῶτον μὲν Μακεδόνιον, καὶ ὡς αἴτιον πολλῶν φόνων γενόμενον, καὶ ὅτι διάκονον ἐπὶ πορνείᾳ ἁλόντα ἐδέξατο εἰς κοινωνίαν. Primum quidem deponunt Macedonium; tum quod plurimarum cædium auctor fuiſſet, *tum quod diaconum in fornicatione deprehenſum ad communionem admiſiſſet.*

Trophi-

Trophimus tempore *Cornelii* & *Cypriani* tractatus fuit. Admittebatur [t] ad communionem ecclesiæ vt laicus, at in pristinum sacerdotii locum non restituebatur. Et hanc regulam *Romæ* & in toto mundo obseruatam fuisse, CYPRIANVS [u] adfirmat, vt, si episcopi vel alii quicumque tempore persequutionis lapsi essent, ad pœnitentiam in ecclesiam agendam admitterentur, ab omni autem functione clericali & sacerdotali honore exclusi vitam transigerent. Quemadmodum synodus *Africana*, cuius nomine ecclesiis *Hispanicis* scribebat, de *Basilide* & *Martiali*, duobus episcopis *Hispaniæ*, decreuerat, qui quum lapsi essent, pœnitentiæ beneficio episcopatus suos retinere conabantur: sed hoc ab ecclesiæ vniuersalis regula & consuetudine abire monebat CYPRIANVS. Hoc in diuersis aliis epistolis [w] repetit, vbi de hominibus, in eadem cum illis misera conditione constitutis, loquitur. Eamdem regulam in PETRI [x] episcopi *Alexandrini* & primi concilii *Arelatensis* [y] canonibus reperimus, in quibus non tantum, qui

(t) Cyprian. epist. LII. al. LV. ad Antonian. p. 106. (p. 69. edit. Par. MDCLXVI.) *Sic tamen admissus est Trophimus, vt laicus communicet*, non secundum quod ad te malignorum litteræ pertulerunt, quasi locum sacerdotis vsurpet.

(u) Cyprian. ep. LXVIII. al. LXVII. ad pleb. Hispan. p. 174. (p. 114. edit. cit.) Frustra tales episcopatum sibi vsurpare conantur, quum manifestum sit, eiusmodi homines nec ecclesiæ Christi posse præesse, nec Deo sacrificia offerre debere. Maxime quum iam pridem nobiscum & cum omnibus episcopis in toto mundo constitutis, etiam Cornelius collega noster, sacerdos pacificus & iustus, & martyrii quoque dignatione domini honoratus decreuerit, eiusmodi homines ad pœnitentiam quidem agendam posse admitti; ab ordinatione autem cleri atque sacerdotali honore prohiberi.

(w) Cyprian. ep. LV. al. LIX. ad Cornel. p. 133. (p. 82. edit. citat.) Hi quinque cum paucis vel *sacrificatis*, vel male sibi consciis, Fortunatum sibi pseudoëpiscopum cooptarunt, vt criminibus in vnum conuenientibus talis scilicet esse rector, quales illi, qui reguntur.
Id. epist. LXIV. al. LXV. ad Epictet. Grauiter & dolenter motus sum, quod cognouerim, Fortunatum quemdam apud vos episcopum, post grauem lapsum ruinæ suæ, pro integro nunc agere velle, & episcopatum sibi vindicare cœpisse; quæ res contristauit me. cætera.

(x) Petr. Alex. can. X. (apud Beuereg. tom. II. p. 15.) *ὅτι δὲ ἔπταισαν ὡς ἂν περπερευσάμενοι καὶ ἑαυτῶν μεμψάμενοι, οὐκ ἔτι δύνανται λειτουργεῖν.* Quando lapsi sunt, vt qui perperam se gesserunt & se ipsos vituperauerunt, non possunt amplius sacra ministeria obire.

(y) Conc. Arelat. I. c. XIII. (tom. I. p. 1428.) De his, qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur, vel vasa dominica, vel nomina fratrum suorum, placuit nobis, vt

sacrifi-

ſacrificarant vel fidem aperte negarant, ſed etiam quicumque ſcripturas ſanctas vel ſacra eccleſiæ vaſa, vel fratrum ſuorum nomina perſecutoribus tradiderant, lapſorum numero adſcribuntur; & omnes iſtiusmodi, ſi de clericis eſſent, in perpetuum ab exercitio & beneficio ordinis ac functionis ſuæ prohibebantur. Hæc veteris eccleſiæ diſciplina erat iſtorum antiſtitum intuitu, qui defectione ſua tempore perſequutionis populo ſuo malum exemplum præbuerant. Non conſultum videbatur, ipſis permitti, vt in poſterum antiſtites & duces populi agerent. Quamquam non negauerim, obuias forte eſſe quasdam vniuerſalis huius regulæ exceptiones, quando vel diſciplina eccleſiæ non adeo rigida, vel alias creditum fuit, in maiorem eccleſiæ vtilitatem ceſſurum, ſi lapſi honoribus ſuis reſtituerentur, quam ſi de gradu ſuo deiecti penitus excluderentur. Supra enim adnotaui, quod lapſi, hæretici & ſchiſmatici nonnumquam blandius atque amantius tractati fuerint, vbi eccleſia ſingularem in eos gratiam conferre, e re ſua futurum iudicauit.

§. V.

Et ebrietas atque alea.

Sed progredimur ad leges eccleſiæ, quæ de aliis præcipiunt criminibus. Quemadmodum vita clerici perpetuum altaris miniſterium erat, & ipſe animum in iugi diuinarum ac cæleſtium rerum exercitio occupatum habere debebat; ita ob hanc ipſam rationem ſumma in eo requirebatur ſobrietas, iuxta ac diligentiſſima cura tempus ſuum bene diſtribuendi vtiliterque collocandi; quomodo videlicet vocationis ſuæ fini & ſpiritualibus negotiis, in quibus cotidie verſabatur, optime conueniret. Quam ob cauſſam ebrietatem & aleam, duo illa vitia temporis nimium quantum prodiga & præclaris quibusuis conatibus ac ingenuo publicæ vtilitati inſeruiendi ſtudio inimica vitare clerici, ſub pœna abrogationis officii, iubebantur. Ita enim *canones apoſtolici* [z] decernunt: *Epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus aleis & ebrietatibus vacans, vel ceſſet, vel deponatur.* Vbi hanc differenti-

quicumque eorum ex actis publicis fuerit detectus, non verbis nudis, ab ordine cleri amoueatur.

(z) Can. apoſt. c. XLI. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος κύβοις σχολάζων, καὶ μέθαις, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω.

am

am inter hanc legem & priores iſtas obſeruare licet, quod non propter ſingularem horum criminum actum dignitatis abrogationem fieri iubeant, ſed tantum ſi quis ea ſine emendatione continuet. Et lege quadam *Iuſtinianea* [a] illi, qui ad tabulas luſiſſe deprehenſi fuerint, non de gradu deiici, ſed tribus tantum annis a miniſterio prohiberi & in monaſterium ad agendam pœnitentiam intrudi iubentur. Fuerint forte, qui harum legum ſeueritatem mirabuntur, quod ad tabulas ludere ſub iſtiusmodi pœnæ denuntiatione interdixerint: ſed deſinent mirari, ſi eumdem luſum laicis quoque ſub pœna ſegregationis a communione eccleſiæ interdictum fuiſſe, audierint. Concilium enim *Illiberritanum* [b] chriſtianum quempiam, qui alea, id eſt, tabula luſerit, non niſi poſt vnius anni pœnitentiam & ſi emendatus ceſſaſſet, ad ſacram communionem admitti iubet. Et ſane idoneam cauſſam hiſce temporibus talem ſanciendi legem habuit eccleſia, quia iſte luſus tum veteri tum noua lege ciuili [c] inter *Roma-*

(a) Iuſtin. nouell. CXXIII. c. X. *Ἀπαγορεύομεν τοῖς ὁσιωτάτοις ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ ὑποδιακόνοις καὶ ἀναγνώσταις, καὶ παντὶ ἄλλῳ οἱουδήποτε εὐαγοῦς τάγματος ἢ σχήματος καθεστῶτι, ταβλίζειν, ἢ τῶν τὰ τοιαῦτα παιζόντων κοινωνὸς ἢ θεωρητὰς γίνεσθαι, ἢ εἰς οἱονδήποτε θέαν τοῦ θεωρῆσαι χάριν παραγίνεσθαι· εἰ δέ τις ἐξ αὐτῶν τοῦτο ἁμάρτοι, κελεύομεν τοῦτον ἐπὶ τρεῖς ἐνιαυτοὺς ἀπὸ πάσης εὐαγοῦς ὑπηρεσίας κωλύεσθαι καὶ μοναστηρίῳ ἐμβάλλεσθαι.* *Interdicimus* ſanctiſſimis epiſcopis, presbyteris & diaconis, & ſubdiaconis, lectoribus & omnibus aliis cuiuslibet venerandi collegii aut ſchematis conſtitutis, *ad tabulas ludere*, aut aliis ludentibus participes ac inſpectatores fieri, aut ad quodlibet ſpectaculorum ſpectandi gratia venire. Si quis autem ex his hoc deliquerit, *iubemus hunc in tribus annis a venerabili miniſterio prohiberi & in monaſterium redigi.*

(b) Concil Illiberr. c. LXXIX. Si quis fidelis *alea*, id eſt, tabula luſerit, *placuit eum abſtinere.* Et ſi emendatus ceſſauerit, poterit poſt annum communione reconciliari.

(c) Digeſt. lib. XI. tit. V. de aleator. Prætor ait: *Si quis eum, apud quem alea luſum eſſe dicetur, verberauerit, damnumue ei dederit, ſiue quid eo tempore domo eius ſubtractum fuerit, iudicium non dabo.* Item: Senatusconſultum vetuit in pecuniam ludere.

It. Cod. Iuſtin. lib III. tit. XLIII. de aleator. Alearum vſus antiqua res eſt, & extra operas pugnatorias (conceſſa,) verum pro tempore abiit in lacrimas, multa millia extranearum nationum ſuſcipiens. Quidam enim (nec) ludentes, nec ludum ſcientes, ſed numeratione tantum proprias ſubſtantias perdiderunt, die noctuque ludendo, argento, apparatu lapidum, & auro. Conſequenter autem ex hac inordinatione blaſphemare (Deum) conantur, & inſtrumenta conficiunt. Commodis igitur ſubiectorum proſpicientes hac generali lege decernimus, vt

nos & multas alias nationes prohibitus erat, qua de re lector plura videre poteſt apud TAYLORIVM [*d*], eruditum epiſcopum noſtratem, vna cum rationibus iſtius prohibitionis, quæ ſunt mala illa, quæ ex hoc genere luſus conſequi plerumque ſolent, nimirum contumelioſa in res diuinas dicta, iurandi cacoëthes, iracundia, mendacia, imprecationes, auaritia, fraus, iurgia, omnis generis intemperantia, diſpendia temporis & multarum familiarum ruinæ; ob quas aberrationes inde oriundas pro re ignominioſa & publicæ plena offenſionis inter omnes nationes habitus fuit. Quod igitur omnium populorum legibus vniuerſe eo tempore prohibitum erat, eccleſia decori ac honeſti ſtudioſa non poterat non per ſuas itidem leges laicis & multo magis clericis interdicere, vt offendiculis anteuerteret & obiectationibus, quæ aduerſus ipſam alioqui non iniuſte fieri poterant, iret obuiam. Non ac ſi res iſta in ſe & ſimpliciter eſſet illicita, ſi quis eam innocuæ recreationis ergo adhiberet; ſed multa mala, quæ eius exercitium plerumque comitantur, effecerunt, vt in aliorum offenſionem occurreret, adeoque inutilis haberetur. Temporis etiam hac ratione facta conſumtio naturam rei mutabat, eamque tanto magis illicitam reddebat.

§. VI.

Pecuniæ datio in quæſtum et fenerationem. Huius criminis natura inueſtigatur.

Aliud crimen, propter quod clericus muneris abrogatione dignus iudicabatur, erat vſuræ acceptio, quæ in antiquis canonibus frequenter, tamquam genus quoddam auaritiæ & crudelitatis, damnata & hoc intuitu clericis tam ſeuere interdicta fuit, vt qui potius contrariis eis virtutibus, liberalitati, miſericordiæ, mundi & omnis lucri contemtui operam dare deberent. Leges hoc crimen prohibentes plures ſunt, quam vt huc tranſcribi poſſint. Suffecerit concilii *Nicæni* canonem heic repetere, qui ſummam complectitur, ſenſumque cæterorum canonum omnium exprimit. Huius igitur canonis verba hæc ſunt: *Quoniam [e] multi, qui in canone recenſentur, plura habendi ſtudi-*

nulli liceat in publicis vel priuatis domibus vel locis ludere, neque in genere, neque in ſpecie, cætera.

(*d*) Taylor duct. dubit. lib. IV. c. I. p. 776. (edit. German. Brem. MDCCV. p. 848. ſqq.)

(*e*) Conc. Nic. CXVII. (tom. II. conc. p. 37.) Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι

um & turpe lucrum persequentes, diuinæ scripturæ obliti sunt, quæ dicit: Argentum suum non dedit ad vsuram: & fenerantes centesimas exigunt; æquum censuit sancta & magna synodus, vt si quis inuentus fuerit post hanc definitionem vsuras ex mutuo sumere vel eam rem aliter persequi vel sescuplas exigere, vel aliquid aliud excogitare turpis quæstus gratia, a clero deponatur, & sit alienus a canone. Eamdem hanc consuetudinem castigatam lector deprehendet a sic dictis *canonibus apostolicis* [f], concilio *Illiberritano* [g], primo & secundo *Arelatensi* [h], primo & tertio *Carthaginensi* [i], *Laodiceno* [k] & *Trullano* [l], vt scriptores priuatos, CYPRIANVM [m], SIDONIVM APOLLINAREM [n], HIERONY-

νοι τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν αἰσχροκέρδειαν διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος λέγοντος, τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ· καὶ δανείζοντες, ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν· ἐδικαίωσεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἴ τις εὑρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τόκους λαμβάνων ἐκ μεταχειρίσεως, ἢ ἄλλως μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν, ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα, καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται.

(f) Can. apost. c. XLIII. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τόκους ἀπαιτῶν τοὺς δανειζομένους, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus, pecunias mutuo datas cum fenore exigens, vel cesset, vel deponatur.

(g) Conc. Illiberrit. c. XX. (tom. I. conc. p. 973.) Si quis clericorum detectus fuerit vsuras accipere, placuit eum degradari, & abstineri.

(h) Concil. Arelat. I. c. XII. (tom. I. p. 1428.) De ministris, qui fenerant, placuit eos iuxta formam diuinitus datam a communione abstineri.
Arelat. II. c. XIV. (tom. IV. p. 1013) Si quis clericus pecuniam dederit ad vsuram, aut conductor alienæ rei voluerit esse, aut turpis lucri gratia aliquod negotiationis exercuerit, depositus a communione alienus fiat.

(i) Concil. Carth. I. c. XIII. (Append. tom. II. conc. p. 1826.) Abundantius episcopus Adrumetinus dixit: In nostro concilio statutum est, vt non liceat clericis fenerare.
Concil. III. Carth. c. XVI. (ibid. p. 1169) Vt nullus clericorum amplius recipiat, quam cuiquam accommodauerit: si pecuniam accipiat, speciem eamdem, quantam dederit, accipiat: & quidquid aliud, tantum, quantum dederit, accipiat.

(k) Conc. Laodic. c. IV. (tom. I. p. 1496) Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν ἱερατικοὺς δανείζειν, καὶ τόκους, καὶ τὰς λεγομένας ἡμιολίας λαμβάνειν. Non oportere hominem sacratum fenerari & vsuras, & quæ dicuntur, sesquialteras accipere.

(l) Concil. Trull. c. X. (tom. VI. p. 1146) Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τόκους ἢ τὰς λεγομένας ἑκατοστὰς λαμβάνων, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. Episcopus, presbyter, vel diaconus, qui vsuras, vel, quæ dicuntur, centesimas accipit, vel cesset, vel deponatur.

(m) Cyprian. de lapsis p. 124. (p. 170. edit. Par. MDCLXVI.) - - Vsuris multiplicandis fenus augere. vid. supra c. I. §. III. sub not. (k) p. 304.

(n) Sidon. lib. I. ep. VIII. In qua palude indesinenter rerum omnium lege peruersa, muri cadunt, aquæ stant; turres fluunt, naues sedent; ægri deambulant, medi-

CVM

MVM[o] & complures alios taceamus. Nec eſt, quod hoc cuipiam mirum videatur, quod vſuræ in clericis ita generatim damnentur; ſiquidem manifeſtum eſt, quod in ipſis laicis fuerint improbatæ. Concilium enim *Carthaginenſe* primum [p] in vtrisque eas reprehendit, modo in clericis multo grauiorem culpam dicit. Concilium etiam *Illiberritanum* [q], quod clericos fenerantes de gradu ſuo deiici iubet, in laicis itidem grande dignumque eiectione ex eccleſia crimen iudicat, *Si quis etiam*, inquiens, *laicus accepiſſe probatur vſuras, ſi in ea iniquitate durauerit, ab eccleſia ſciat ſe eſſe proiiciendum.*

Nunc proxime in naturam huius negotiationis, par eſt, inquiramus, nec non in fundamenta & rationes, propter quas tam in clericis quam in laicis ita generatim improbata fuerit. Quod ad rei naturam attinet, obſeruandum eſt, fuiſſe inter *Romanos* diuerſa genera ſiue diuerſos gradus vſurarum. Vſitatiſſimæ eæ erant, quas *centeſimas* vocabant. In concilio *Nicæno* [r] dicuntur ἑκατοςαὶ, & in concilio *Trullano* [s] idem vocabulum adhibetur, quod centeſimam ſortis partem, quæ ſingulis menſibus pendebatur, ac duodecim ex centenis per annum conficiebat, ſignificat. *Romani* enim vſuras per menſes, nimirum ipſis calendis, ſeu primo cuiusque menſis die, accipiebant. Vnde

ci iacent; algent balnea, domicilia conflagrant; ſitiunt viui, natant ſepulti: vigilant fures, dormiunt poteſtates: *fenerantur clerici*, Syri pſallunt: negotiatores militant, milites negotiantur, cætera.

(o) Hieron. in Ezech. c. XIIX, 17, (tom. V. p. 367. C. edit. Francof. MDCLXXXIV.) In Hebraico cunctarum ſpecierum cenſura prohibetur: in LXX. tantum pecunia. Iuxta quod & in XIV. Pſalmo ſcriptum eſt: Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram. Et quomodo dicitur: Fratri tuo non fenerabis, alieno autem fenerabis. Sed vide profectum. In principio legis a fratribus tantum fenus tollitur; in prophetis ab omnibus vſura prohibetur, dicente Ezechiele: Pecuniam ſuam non dedit in vſuram, Porro in euangelio virtutis argumentum eſt præcipiente domino; Feneramini his, a quibus non ſperatis recipere.

(p) Conc. Carth. I. c. XIII. *Quod in laicis reprehenditur*, id multo magis in clericis oportet prædamnari.

(q) Concil. Illiberrit. c. XX. (tom. I. p. 973.)

(r) Concil. Nicæn. c. XVII. vid anteced. not. (e) p. 318

(s) Conc. Trullan. c. X. vid. anteced. not. (l). p. 319 Chryſoſtom. hom. LVI. in Matth. (hom. LVII. edit. Francof. MDCXCVII. p. 620. C.) *ἄνθρωπος μόλις ἑκατοςὴν ἀποδίδωσιν*, hic vix centeſimam partem reddit.

BASI-

BASILIVS [t] menses *vsurarum parentes* vocat. Et AMBROSIVS [u] ait: *Τόκους graeci appellauerunt vsuras, eo quod dolores partus animi debitoris excitare videantur. Veniunt calendæ, parit sors centesimam. Veniunt menses singuli, generantur vsuræ.* Et hinc, narrante poëta [w], prouerbium inter *Romanos* ortum est, vt dicere consueuerint:

Odisti & fugis, vt Drusonem debitor æris,
--- quum tristes misero venere calendæ;

quia hic dies tempus erat pendendi vsuras. Hoc igitur genus vsuræ legibus ecclesiæ prorsus proscriptum est, quippe quod magna credebatur esse oppressio. Leges tamen ciuiles hanc negotiationem permiserunt. Nam *Constantinus* anno CCCXXV. adeoque eodem, quo concilium *Nicaæ* habitum fuerat, publicavit legem, regulam & modum vsuræ constituentem, qua creditoribus [x] centesimas nihil autem vltra accipere concessit. Leges enim *Romanæ* antiquæ maiorem libertatem ante hanc *Constantini* constitutionem indulsisse videntur. Postea nouus hac in re agendi modus præscriptus & in certis tantum casibus ista vsura permissa fuit, si creditor pecunia periclitari quodammodo videretur, quemadmodum ex legibus *Iustiniani* [y], quas de vsuris in codice suo sanxit, perspicimus. Nam in traiectitiis contractibus, vt leges appellant, hoc est, si creditor pecuniam mutuo daret, exempli gratia *Romæ*, vt vsuram eius acciperet ea tantum conditione, si debitor cum ea saluus & incolumis *Constantinopolin* peruenisset: Quia hoc in casu creditor valde periclitabatur, ideo centesimam accipiendi habebat libertatem. *Secundo*, Aliud vsuræ genus erat, quod leges *ἡμιολίας* siue *sescuplum*, hoc est, totum cum dimidia eius parte, vocant. HIERONYMVS [z] huius generis vsuræ facit mentionem, illudque improbat. *Solent*, inquit, *in agris frumenti & milii, vini & olei, cæterarumque specierum vsuræ exigi --- Verbi gratia, vt hiemis tempore demus decem modios & in messe re-*

(t) Basil. in Psalm. XXXIV. tom. III. p. 137. *φοβεῖται τοὺς μῆνας ὡς τόκων πατέρας*
(u) Ambros. de Tobia c. XII.
(w) Horat. lib. I. satyr. III.
(x) Cod. Theod. lib. II. tit. XXXIII. leg. I. Pro pecunia vltra singulas centesimas vetatur accipere.
(y) Cod. Iustin. lib. IV. tit. XXXII. de vsuris leg. XXVI. In traiectitiis contractibus vel specierum fenori dationibus, vsque ad centesimam tantummodo licere stipulari, nec eam excedere, licet veteribus legibus hoc erat concessum.
(z) Hieron. com. in Ezech. XVIII. p. 337. (tom. V. p. 376. edit. Francof.)

cipiamus quindecim, hoc est amplius partem mediam. Quod genus vsuræ, quum violenta quædam esset ademtio & magna oppressio, non tantum in clericis a concilio *Nicæno* [a] & *Laodicensi* [b] nomine ἡμιολιῶν damnatum est, sed in laicis etiam a *Iustiniano* [c] lege quadam, quæ nulli vltra centesimam, in quocumque casu fuerit, accipere permittit. Quamquam *Iustinianus*, leges olim id concessisse, indicat. Atque id sane ex lege *Constantini* etiamnum exstante in *codice Theodosiano* [d] manifestum est, quæ ita præcipit: *Quicumque fruges aridas vel humidas, indigentibus mutuas dederint, vsuræ nomine tertiam partem superfluam consequantur: id est, vt si summa crediti in duobus modiis fuerit, tertium modium amplius consequantur.* *Tertio*, Aliud vsuræ genus in lege ciuili vocatur *bessis centesimæ*, id est, *bini trientes*, siue octo de centenis: Et hanc vsuram leges iis, qui ergasteriis [e] præsunt, aliisque mercatoribus in sua cum aliis negotiatione indulgent. *Quarto*, Cæteris hominibus omnibus dimidiam tantummodo centesimæ vsurarum ex eadem *Iustiniani* lege [f] licitum erat stipulari; quod idem est ac sex pro centenis. *Quinto*, Illustres homines non vltra tertiam centesimæ partem [g], hoc est, quatuor duntaxat pro centum accipere debebant. *Sexto* denique, Vsura vsurarum in legibus *Romanis* omnibus hominibus omni modo interdicta erat, [h] vti ex edicto quodam *Iustiniani* videre est, quod antiquam

(a) Concil. Nic. c. XVII. vid. supra sub not. (e) p. 318. 319

(b) Conc. Laod. can. IV. vid. not. (k) p. 319

(c) Cod. Iustin. lib. IV. tit. XXXII. leg. XXVI. vid. not. anteced. (y). It. nouel. XXXII. XXXIII. XXXIV. tot.

(d) Cod. Theod. lib. II. tit. XXXIII. leg. I.

(e) Cod. Iustin. lib. IV. tit. XXXII. de vsuris leg. XXVI. Illos, qui ergasteriis præsunt, vel aliquam licitam negotiationem gerunt, *vsque ad bessem centesimæ*, vsurarum nomine, in quocumque contractu stipulationem moderari.

(f) Cod. Iustin. ibid. Cæteros omnes homines dimidiam tantummodo centesimæ vsurarum nomine posse stipulari.

(g) Ibid. Iubemus illustribus quidem personis, siue eas præcedentibus, minime licere vltra tertiam partem centesimæ in quocumque contractu stipulari.

(h) Cod. Iustin. lib. IV. tit. XXXII. leg. XXVIII. Vt *nullo modo vsuræ vsurarum a debitoribus exigantur*, & veteribus quidem legibus constitutum fuerat, sed non perfectissime cautum: Si enim vsuras in sortem redigere fuerat concessum, & totius summæ vsuras stipulari: quæ differentia erat debitoribus, a quibus reuera vsurarum vsuræ exigebantur? hoc certe erat non rebus, sed verbis tantummodo legem ponere. Quapropter hac apertissima lege definimus, *nullo modo licere*

prohi-

prohibitionem legibus imperatorum, qui ipſum anteceſſerunt, factam memorat atque confirmat. Vt adeo, quum leges imperii generatim prohibuerunt, ne laicis diuerſa vſurarum genera acciperent, mirum haud ſit, quod leges eccleſiæ clericis ea accipere multo ſeuerius interdixerint. Præterea quod ad alia vſuræ genera attinet, quæ per imperii leges licita erant, eccleſia duas habebat cauſſas, cur earum vſum in clericis imminutum iret. *Primo* quidem, quod vſuræ vt plurimum a pauperibus exigebantur, id quod eccleſia pro eorum oppreſſione habebat, quorum indigentia potius ſine vſura eis dando mutuo, docente Chriſto, adleuanda erat. *Secundo*, clerici non poterant accipere vſuram ab hominibus diuitibus & negotiatoribus ſæculi, quin hoc eos in negotia ac ſtudia ſæcularia implicaret magis quidem, quam eccleſia pro ſua ſapientia hiſce temporibus permittendum iudicabat. Atque ita cum hoc negotio vere comparatum, & has præcipuas rationes fuiſſe, autumo, ob quas clericis interdictum fuerit, ne vſuræ negotiationem exercerent. Vſura generatim pauperibus magnæ oppreſſioni erat, quemadmodum ſcriptores vetuſti aduerſus eam declamitantes [*i*], plerumque conqueruntur. Certe auarum & profanum animum indicare ex eoque proficiſci credebatur; quæ efficeret, vt homines officii ſui obliti in alia negotia, ab ipſorum vocatione abeuntia, ſeſe ingererent, vnde non poterat non neglecti officii exprobratio & dedecus exſiſtere. Quapropter CYPRIANVS de quibusdam loquens epiſcopis, qui tum publico erant offendiculo, in enarranda eorum peſſima vitæ ratione hæc omnia coniungit & dicit, eos, „quos & hortamento eſſe oporteat cæteris &

cupiam vſuras præteriti temporis, vel futuri in ſortem redigere, & earum iterum vſuras ſtipulari. cætera.

(*i*) Chryſoſtom. hom. LVI. in Matth. (LVII. edit. Francof. p. 619. D.) Μὴ πραγματευώμεθα τὰς ἀλλοτρίας συμφορὰς, μηδὲ καπηλεύωμεν τὴν φιλανθρωπίαν. Non vtamur illa mercatura, quæ calamitatem aliis infert: nec quæ liberaliter offerenda ſunt, ceu caupones feneremus. Ibid. Ὁ τελώνης νόμον πληροῖ τὸν ἔξωθεν, ἀλλ' ὅμως κολάζεται· ὃ καὶ ἡμεῖς πεισόμεθα, ἐὰν μὴ ἀποστῶμεν τοὺς πένητας ἐπιτρίβοντες, καὶ τῇ χρείᾳ καὶ τῇ ἀναγκαίᾳ τροφῇ, καὶ ἀφορμῇ εἰς καπηλείαν ἀναίσχυντον ἀποχρώμενοι. Publicanus exteriorem ſeruat legem, tamen punitur: quod ſane nos quoque patiemur, *niſi deſinamus pauperes conterere*, atque egeſtate neceſſarioque alimento & penuria in cauponationem impudentem abuti.

„exemplo, diuina procuratione contemta, procuratores rerum „sæcularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, [k] per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quæstuosæ nundinas „aucupari, esurientibus in ecclesia fratribus non subuenire, habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, vsuris multiplicantibus fenus augere. „ Quando igitur vsura plerumque cum eiusmodi eam comitantibus vitiis spectata fuit, mirum haud est, quod a sanctis ecclesiæ patribus longissime fuerit proscripta. Præterea CHRYSOSTOMVS [l] sui temporis senatoribus atque aliis illustrioribus hominibus legibus imperii simpliciter interdictum fuisse testatur, ne tali lucro sese macularent. Et hæc consideratio sine dubio patres ecclesiæ tanto magis induxit, vt clericis hac negotiatione interdicerent, ne ipsi hac in re ab hominibus sæcularibus superari viderentur; nec ipsis obiici posset, quod leges ecclesiasticæ legibus imperialibus hac in re essent remissiores.

§. VII.

De hospitalitate clericorum.

Sane pauperum, pupillorum, peregrinorum & viduarum necessitates his primis temporibus tam importunæ tamque insatiabiles in ecclesia qualibet erant, vt eius reditus raro omnibus

(*k*) Cyprian. de lapsis p. 123. (p. 170. edit. Par. MDCLXVI.) conf. supra c. I. §. III. sub not. (k) p. 304

(*l*) Chrysostom. hom. LVI. in Matth. (hom. LVII. edit. Francof. p. 612. B.) Εἰ δὲ βούλει καὶ τοὺς ἔξωθεν νομοθέτας ἐρέσθαι, ἀκούσῃ, ὅτι καὶ παρ' ἐκείνοις τῆς ἐσχάτης ἀναισχυντίας τὸ πρᾶγμα δεῖγμα εἶναι δοκεῖ· τοὺς γοῦν ἐν ἀξιώμασιν ὄντας, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τελοῦντας βουλὴν, ἣν σύγκλητον καλοῦσιν, οὐ θέμις τοιούτοις κέρδεσι καταισχύνεσθαι· ἀλλὰ νόμος ἐστὶν παρ' αὐτοῖς ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπαγορεύων κέρδη. Quod si exteriores legum conditores interrogare volueris, disces ab illis, quia extremæ impudentiæ signum fenus semper iudicatum est: quare *nec amplissimos homines, quos senatores appellant, huiusmodi emolumentis deturpari sinunt, sed lege prohibent, ne qui rempublicam gerunt, tali lucro maculentur.* *Honorius an. CCCXCVII. legem publicauit, qua idem inculcat.* Cod. Theod. lib. II. tit. XXXIII. de vsuris leg. III. Frustra debitores in annis minoribus constitutorum vsuras se restituere non debere contendunt, *quia senatoria eos dignitate præditos esse* testantur. *Quamquam lege sequenti* ann. CCCCV. *senatoribus semisses vsuras permittit*: Senatores, inquiens, sub medietatem centesimæ vsuræ ad contractum creditæ pecuniæ censemus admitti. Itaque omnes intelligant, nullum florentissimo cætui sociatum fenus exercentem, vltra medietatem centesimæ vel iure stipulari, vel poscere posse vsuram.

illorum

illorum efflagitationibus responderent. *Enthecam nobis habere non licet*, inquit AVGVSTINVS [m], *non enim est episcopi seruare aurum & reuocare a se mendicantis manum. Quotidie tam multi petunt, tam multi nos inopes interpellant; vt plures tristes relinquamus, quia, quod possimus dare omnibus, non habemus.* Rebus igitur ita se habentibus, vbi maior clericis exercenda erat liberalitas, quam eorum possessiones ac facultates ferrent, non poterat vllus vsuræ locus esse, nisi cum magno caritatis in pauperes neglectu. Itaque loco dationis in vsuram contrariarum virtutum, hospitalitatis ac caritatis, exemplum præbere debebant; quod ipsam dationem in diuinam vsuram veteres nuncupant, vbi non vnum [n] ad centum, sed centum ad vnum ex manu Dei accipiantur. *Gloria episcopi* tunc *erat*, HIERONYMO teste [o], *pauperum opibus prouidere: ignominia omnium sacerdotum, propriis studere diuitiis.* Hinc *Nepotiano* inter alias bonas regulas hanc etiam præscribit, vt mensam suam pauperibus & peregrinis apertam esset sinat, vt vna cum illis Christum habeat hospitem. CHRYSOSTOMVS [p] de *Flauiano* e-

(m) Augustin. sermon. XLVIII. de diuersis, siue de vita clericorum tom. X. p. 510. (tom. V. p. 1382. edit. Paris. MDCC. pag. 1398. tom. X. edit. Basil. MDLXIX.)

(n) Pet. Chrysolog. serm. XXV. p. 269. Vsura mundi centum ad vnum accipit, Deus vnum accipit ad centum.
Chrysost. homil. LVI. in Matth. p. 507. edit. Commelin. (hom. LVII. p. 619. C. edit. Francof. MDCXCVII.) Τί πτωχὸς εἶ καὶ πένης; καὶ τί μικρόψυχος, ὀλίγων τὰ μεγάλα πωλῶν, χρημάτων ἀπολλυμένων, δέον βασιλείας ἀεὶ μενούσης; τί τὸν Θεὸν ἀφεὶς, ἀνθρωπίνῳ κερδαίνειν κέρδει; τί τὸν πλουτοῦντα παραδραμὼν, τὸν οὐκ ἔχοντα ἐνοχλεῖς, καὶ τὸν ἀποδιδόντα καταλιπὼν, τῷ ἀγνωμονοῦντι συλλαλεῖς καὶ συμβάλλεις; ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ ἀποδοῦναι· οὗτος δὲ καὶ δυσχεραίνει ἀποδιδούς· οὗτος μόλις ἑκατοστὴν ἀποδίδωσιν· ἐκεῖνος δὲ ἑκατονταπλασίονα, καὶ ζωὴν αἰώνιον. Quid ita pauper & egenus es, ita pusillanimus, vt paruo magna & caducis pecuniis liberalititem vendas, quum possis æterno regno vendere? Cur omisso Deo humano lucro sollicitaris? Cur diuitem transcurristi & pauperi adhæres? reliquisti eum, qui reddere potest, & ingrato ac inopi loqueris? Ille restituere desiderat, hic non reddet nisi coactus: hic *vix centesimam partem reddit*, *ille centuplum* & vitam æternam.

(o) Hieron. epist. II. ad Nepotian. (p. 9. G edit Francof.)

(p) Chrysost. serm. I. in Genes. tom. II. p. 886. edit Front Ducæi. (p. 732. B. C. edit. Francof.) ὃς τὴν οἰκίαν τὴν πατρῴαν, ὥσπερ εἰς αὐτὸ τοῦτο παρὰ τῶν προγόνων δεξάμενος, ἵνα ταῖς τῶν ξένων αὐτὴν θεραπείαις παράσχῃ, οὕτω διαπαντὸς τοῖς πάντοθεν ἐλαυνομένοις ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀνῆκε, καὶ ὑποδέχεται καὶ θεραπεύει θεραπείας τρόπῳ παντοδαπῷ· ὥστε οὐκ οἶδα εἰ χρὴ τοῦτο μᾶλλον, ἢ τῶν ξένων καλεῖν τὴν οἰκίαν

 piscopo

„exemplo, diuina procuratione contemta, procuratores rerum „sæcularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, [k] per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quæstuosæ nundinas „aucupari, esurientibus in ecclesia fratribus non subuenire, habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rape„re, vsuris multiplicantibus fenus augere.„ Quando igitur vsura plerumque cum eiusmodi eam comitantibus vitiis spectata fuit, mirum haud est, quod a sanctis ecclesiæ patribus longissime fuerit proscripta. Præterea CHRYSOSTOMVS [l] sui temporis senatoribus atque aliis illustrioribus hominibus legibus imperii simpliciter interdictum fuisse testatur, ne tali lucro sese macularent. Et hæc consideratio sine dubio patres ecclesiæ tanto magis induxit, vt clericis hac negotiatione interdicerent, ne ipsi hac in re ab hominibus sæcularibus superari viderentur; nec ipsis obiici posset, quod leges ecclesiasticæ legibus imperialibus hac in re essent remissiores.

§. VII.

De hospitalitate clericorum.

Sane pauperum, pupillorum, peregrinorum & viduarum necessitates his primis temporibus tam importunæ tamque insatiabiles in ecclesia qualibet erant, vt eius reditus raro omnibus

(k) Cyprian. de lapsis p. 113. (p. 170. edit. Par. MDCLXVI.) conf. supra c. I. §. III. sub not. (k) p. 304

(l) Chrysostom. hom. LVI. in Matth. (hom. LVII. edit. Francof. p. 612. B.) Εἰ δὲ βούλει καὶ τοὺς ἔξωθεν νομοθέτας ἐρέσθαι, ἀκούσῃ, ὅτι κἀκείνοις τῆς ἐσχάτης ἀναισχυντίας τὸ πρᾶγμα δεῖγμα εἶναι δοκεῖ· τοὺς γοῦν ἐν ἀξιώμασιν ὄντας, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τελοῦντας βουλὴν, ἣν σύγκλητον καλοῦσιν, οὐ θέμις τοιούτοις κέρδεσιν καταισχύνεσθαι· ἀλλὰ νόμος ἐστὶ παρ᾽ αὐτοῖς ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπαγορεύων κέρδη. Quod si exteriores legum conditores interrogare volueris, disces ab illis, quia extremæ impudentiæ signum fenus semper iudicatum est: quare *nec amplissimos homines, quos senatores appellant, huiusmodi emolumentis deturpari sinunt, sed lege prohibent, ne qui rempublicam gerunt, tali lucro maculentur.*
Honorius an. CCCXCVII. legem publicauit, qua idem inculcat. Cod. Theod. lib. II. tit. XXXIII. de vsuris leg. III. Frustra debitores in annis minoribus constitutorum vsuras se restituere non debere contendunt, *quia senatoria eos dignitate praeditos esse* testantur. *Quamquam lege sequenti* ann. CCCCV. *senatoribus semisses vsuras permittit*: Senatores, inquiens, sub medietatem centesimæ vsuræ ad contractum creditæ pecuniæ censemus admitti. Itaque omnes intelligant, nullum florentissimo cœtui sociatum fenus exercentem, vltra medietatem centesimæ vel iure stipulari, vel poscere posse vsuram.

illorum

illorum efflagitationibus responderent. *Enthecam nobis habere non licet*, inquit AVGVSTINVS [*m*], *non enim est episcopi seruare aurum & reuocare a se mendicantis manum. Quotidie tam multi petunt, tam multi nos inopes interpellant; vt plures tristes relinquamus, quia, quod possimus dare omnibus, non habemus.* Rebus igitur ita se habentibus, vbi maior clericis exercenda erat liberalitas, quam eorum possessiones ac facultates ferrent, non poterat vllus vsuræ locus esse, nisi cum magno caritatis in pauperes neglectu. Itaque loco dationis in vsuram contrariarum virtutum, hospitalitatis ac caritatis, exemplum præbere debebant; quod ipsam dationem in diuinam vsuram veteres nuncupant, vbi non vnum [*n*] ad centum, sed centum ad vnum ex manu Dei accipiantur. *Gloria episcopi* tunc *erat*, HIERONYMO teste [*o*], *pauperum opibus prouidere: ignominia omnium sacerdotum, propriis studere diuitiis.* Hinc *Nepotiano* inter alias bonas regulas hanc etiam præscribit, vt mensam suam pauperibus & peregrinis apertam esset sinat, vt vna cum illis Christum habeat hospitem. CHRYSOSTOMVS [*p*] de *Flauiano* e-

(*m*) Augustin. sermon. XLVIII. de diuersis; siue de vita clericorum tom. X. p. 510. (tom. V. p. 1382. edit. Paris. MDCC. pag. 1398. tom. X. edit. Basil. MDLXIX.)

(*n*) Pet. Chrysolog. serm. XXV. p. 269. Vsura mundi centum ad vnum accipit, Deus vnum accipit ad centum.

Chrysost. homil. LVI. in Matth. p. 507. edit. Commelin. (hom. LVII. p. 619. C. edit. Francof. MDCXCVII.) Τί πτωχὸς εἶ καὶ πένης; καὶ τί μικρόψυχος, ὀλίγου τὰ μεγάλα πωλῶν, χρημάτων ἀπολλυμένων, δέον βασιλείας ἀεὶ μενούσης; τί τὸν Θεὸν ἀφεὶς, ἀνθρώπινα κερδαίνεις κέρδη; τί τὸν πλουτοῦντα παραδραμὼν, τὸν οὐκ ἔχοντα ἐνοχλεῖς, καὶ τὸν ἀποδιδόντα καταλιπὼν, τῷ ἀγνωμονοῦντι συναλλάττεις καὶ συμβάλλεις; ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ ἀποδοῦναι· οὗτος δὲ καὶ δυσχεραίνει ἀποδιδούς· οὗτος μόλις ἑκατοστὴν ἀποδίδωσιν· ἐκεῖνος δὲ ἑκατονταπλασίονα, καὶ ζωὴν αἰώνιον. Quid ita pauper & egenus es, ita pusillanimus, vt paruo magna & caducis pecuniis liberalitatem vendas, quum possis æterno regno vendere? Cur omisso Deo humano lucro sollicitaris? Cur diuitem transcurristi & pauperi adhæres? reliquisti eum, qui reddere potest, & ingrato ac inopi loqueris? Ille restituere desiderat, hic non reddet nisi coactus: hic *vix centesimam partem reddit*, *ille centuplum* & vitam æternam.

(*o*) Hieron. epist. II. ad Nepotian. (p. 9. G edit. Francof.)

(*p*) Chrysost. serm. I. in Genes. tom. II. p. 886. edit. Front Ducæi. (p. 732. B. C. edit. Francof.) ὡς τὴν οἰκίαν τὴν πατρῴαν, ὥσπερ εἰς αὐτὸ τοῦτο παρὰ τῶν προγόνων δεξάμενος, ἵνα ταῖς τῶν ξένων αὐτὴν θεραπείαις παράσχῃ, οὕτω διαπαντὸς τοῖς πανταχόθεν ἐλαυνομένοις ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀνῆκε, καὶ ὑποδέχεται καὶ θεραπεύει θεραπείας τρόπῳ παντοδαπῷ· ὥστε οὐκ οἶδα τί χρὴ τοῦτο μᾶλλον, ἢ τῶν ξένων καλεῖν τὴν οἰκίαν

piscopo suo, huius virtutis respectu, egregie loquitur: *Cuius domus*, inquit, *tamquam ipsi ad hoc derelicta ab eius maioribus, peregrinis & aduenis patet: omnes, qui vndique tribulationes sustinent, veritatis tuendae caussa conueniunt, hanc sibi hospitam domum inueniunt, hanc ministram & ita in omnibus famulantem, vt nesciam, vtrum huius an peregrinorum magis dicenda sit domus. Immo vero propterea magis huius est, quia peregrinorum est: nam & omne quod nostrum est, tunc magis nostrum erit, si sit nobis commune cum fratribus. Melius enim seruatur pecunia, quae in dextera pauperis collocatur.*

§. VIII.

De eorum frugalitate & rerum humanarum contemtione.

Vt ad hanc officii sui partem explendam tanto magis idonei redderentur, a singulis clericis requirebatur, vt parce & frugaliter viuerent; hoc est, vt omnes immoderatos sumtus tam in priuata vitae suae ratione, quam in admouendis ad profusas epulas diuitibus vitarent; quod hoc non nisi falso dicta esset hospitalitas & iniqua iurium ac redituum pauperibus destinatorum vsurpatio. De horum temporum simplicitate ex iis, quae AMMIANVS MARCELLINVS, gentilis ille historicus [q], de episcopis *Italis*, vti probabile est, obseruauit, licebit iudicare. *Antistites quosdam prouinciales*, inquit, *tenuitas edendi potandique parcissime, vilitas etiam indumentorum & supercilia humum spectantia perpetuo numini verisque eius cultoribus, vt puros commendant & verecundos.* Hoc istis episcopis prouincialibus, ex ipsius sententia, maiorem conciliauit honorem, quam si in diuitiis, adfluentia ac splendore episcoporum *Romanorum* vixissent. Per canonem quemdam concilii *Carthaginensis* quarti [r] omnes episcopi *Africani* ad vitam hoc modo agendam obligantur; non pretiosam supellectilem, vel sumtuosam mensam, vel splendidam viuendi ratio-

τὴν τούτου· μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο τούτου νομίζω εἶναι αὐτὴν, ἐπειδὴ τῶν ξένων ἐστί· καὶ γὰρ τὰ ἡμέτερα κτήματα τότε μάλιστα ἡμέτερα γίνεται, ὅταν μὴ ἡμῖν αὐτοῖς, ἀλλὰ τοῖς πένησιν αὐτὰ κεκτημένοι διαπαντὸς ὦμεν· καὶ πῶς ἐγὼ λέγω ἂν εἰς δεξιὰν τοῦ πένητος ἀποθῇς τὸ ἀργύριον.

(q) Ammian. lib. XXVII. p. 458. edit. Lindeb. Hamburg. MDCIX. (p. 526, edit. Gronou. Lugdun. MDCXCIII.)

(r) Conc. Carth. IV. c. XV. (tom. II. conc. p. 1201.) Vt episcopus vilem suppellectilem & mensam ac victum pauperem habeat, & dignitatis suae auctoritatem fide & vitae meritis quaerat.

nem

nem adfectare permittuntur; sed dignitatis suæ auctoritatem fide & vitæ meritis quærere iubentur. Nonnullis quidem alterum illud hospitalitatis genus arridebat; adhibebant in conuiuium diuites speciatim magistratus, hanc huic rei prætexentes rationem, quod vtilitatem quamdam inde se consequuturos, & deprecationi suæ pro reis ad supplicium damnatis tanto maius pondus conciliaturos, confiderent. At vero HIERONYMVS inprimis hanc isti speciose prætextam consilio caussam examinat, ad eamque in monitis suis ad *Nepotianum* respondet. *Conuiuia tibi*, inquit [s], *vitanda sunt secularium & maxime eorum, qui honoribus tument. Turpe est ante fores sacerdotis Christi crucifixi & pauperis, qui cibo quoque vescebatur alieno, lictores consulum & milites excubare: iudicemque prouinciæ melius apud te prandere, quam in palatio. Quod si obtenderis, te facere hæc, vt roges pro miseris atque subiectis, iudex seculi plus deferet clerico continenti, quam diuiti: & magis sanctitatem tuam venerabitur, quam opes. Aut si talis est, qui non audiat clericos pro quibuslibet tribulatis, nisi inter phialas, libenter carebo huiuscemodi beneficio, & Christum rogabo pro iudice, qui magis & citius subuenire potest quam iudex.* Eodem loco [t] HIERONYMVS *Nepotianum* admonet, ne aliorum facile adeat epulas. *Christiani*, inquit, *consolatores potius nos in mæroribus suis, quam conuiuas in prosperis nouerint. Facile contemnitur clericus, qui sæpe vocatus ad prandium ire non recusat.* Hæ sunt vulgares regulæ & leges, quas ad instituendam clericorum hospitalitatem ac frugalitatem veteres præscripserunt. Multi autem antistites aliique in harum regularum obseruatione modum excedebant, nimiam rerum abstinentiam & sui ipsorum renuntiationem excolentes: quam duriorem vitæ rationem ipsi libere & sponte sua eligebant, quo aliorum inopiæ tanto largius atque abundantius possent succurrere. GREGORIVS NAZIANZENVS [u] de *Basilio* refert, diuitias illi fuisse, nihil habere;

(s) Hieron. ep. II. ad Nepotian. (p. 10. N. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

(t) Ibid. p. 11. G. cit. edit.

(u) Nazianz. orat. XX. de laud. Basil. p. 357. 358. edit. Paris. MDCXXX.) Ἐκείνῳ πλοῦτος τὸ μηδὲν ἔχειν. - - - θαυμαστὸν ἡ ἐγκράτεια καὶ ὀλιγαρκεία, καὶ τὸ μὴ κρατεῖσθαι τῶν ἡδονῶν, μηδ᾽ ὡς ὑπὸ πικρᾶς καὶ ἀνελευθέρας δεσποίνης τῆς γαστρὸς ἄγεσθαι· - - πρὸς τὰ κρίνα βλέπειν καὶ τὰ πτηνά, ὅις ἀτεχνον τὸ κάλλος, καὶ σχέδιος ἡ τροφὴ, κατὰ τὴν μεγάλην παραίνεσιν τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ, καὶ σάρκα δι᾽ ἡμᾶς πτωχεύσαντος, ἵν᾽ ἡμεῖς πλουτήσωμεν θεότητι· ἐντεῦθεν αὐτῷ τὸ ἓν χιτώνιον καὶ τριβώνιον, ὁ

paruo,

paruo, quod natura requirat, contentum viuere; nec a carnis voluptatibus abripi, nec a ventre, tamquam a ſæuo & ſordido domino ſuperari: Suauiſſimam cœnam & obſonium ei fuiſſe, panem & ſal & aquam; veſtitum habuiſſe tunicam vnam & pallium vnum; habitationem ſtratum humi lectulum; non quaſi exigua ei & tenuis fuerit res familiaris; fuiſſe enim metropolitanum *Cæſareæ*, & ampliſſimos habuiſſe reditus ad eccleſiam ſuam ſpectantes; ſed vt vitæ ſuæ rationem ad exemplum CHRISTI accommodaret, qui carnis paupertatem noſtra cauſſa ſubiit, vt ipſius paupertate locupletaremur. Hinc cum ille ipſe auctor [w], tum hiſtoriæ eccleſiaſticæ ſcriptores [x] de eo perhibent, quod, quum tempore perſecutionis *Arianæ* ſub *Valente* quidam imperatoris præfectus ei minitaretur, niſi imperatoris religionem colere vellet, ſe omnia ipſius bona proſcripturum, reſponderit, bonorum proſcriptioni ſe obnoxium non eſſe, qui nihil habeat: niſi forte laceris & detritis pannis imperator indigeat ac paucis libellis, in quibus omnes ſibi facultates & copiæ ſint. De *Exuperio* epiſcopo *Toloſæ*, aliorum indigentiam ſuam ſemper faciente, eamdem nobis imaginem repræſentat HIERONYMVS. *Viduæ Sareptenſis imitator*, inquit, *eſuriens paſcit alios, & ore pallente ieiuniis, fame torquetur aliena, omnemque ſubſtantiam Chriſti viſceribus erogauit.* Immo tantam eius frugalitatem fuiſſe dicit auctor noſter, vt corpus domini in caniſtro vimineo, & ſanguinem in vitro portarit: & hac paupertate [y] nihil ditius eſſe poſſe vel glorioſius, adfirmat. Facile eſſet, ſexcenta alia eiusmodi frugalitatis exempla adferre, *Cyprianos*, *Auguſtinos*, *Nazianzenos*, *Paulinos* aliosque ſimiles generoſi ſpiritus antiſtites eorum temporum, in quibus vixerunt; qui res humanas maiori cum voluptate contemſerunt, quam reliquis eas admirari illisque frui licuit. Sed quum tam

χαμευνία, καὶ ἡ ἀγρυπνία, καὶ ἡ ἀλουσία, τὰ ἐκείνου σεμνολογήματα, καὶ τὸ ἥδιστον δεῖπνον καὶ ὄψον ὁ ἄρτος, καὶ οἱ ἅλες ἡ καινὴ καρυκεία, καὶ ποτὸν νηφάλιόν τε καὶ ἄφθονον, ὃ γεωργοῦσι πηγαὶ μηδὲν πονουμένοις.

(w) Nazianz. ibid p 349. δημεύσει μὲν οὐχ ἁλωτὸς ὁ μηδὲν ἔχων, πλὴν εἰ τούτων χρῄζεις τῶν τριχίνων μου ῥακίων καὶ βιβλίων ὀλίγων, ἐν οἷς ὁ πᾶς ἐμοὶ βίος.

(x) Sozom lib VI. c. XVI. οὐσίαν μὲν οὐκ ἔχω, ῥάκος τι καὶ βιβλία ὀλίγα· οἰκῶ δὲ τὴν γῆν ὡς ἀεὶ παροδεύων. Opes quidem nullas habeo, ſed pallium duntaxat & paucos libros. In terris autem ita dego, quaſi peregrinus.

(y) Hieron. ep. IV. ad Ruſtic. (pag. 31. H. edit. Francof.)

excelſæ

excelsæ ac heroicæ virtutes communem regulam superent, non proponuntur, vt ad eas cuiusque hominis officium stricte exigatur, sed tantum vt liberalium ac bonarum mentium studia excitentur. Licebit hac de re dicere, quod simili occasione servator dixit: *Non omnes capiunt verbum hoc, sed ii, quibus datum est; Qui potest capere, ille capiat.*

§. IX.

An clerici ad renuntiandum bonis suis temporalibus vlla lege obligati fuerint.

Sunt quidem, qui hoc sapiens consilium in legem libenter mutent, & probare satagunt, quod clericos olim temporalibus suis possessionibus renuntiare oportuerit, vbi ecclesiæ ministerio sese addixerint. Sed hoc est soli meridiano contradicere. Quemadmodum enim hæc adsertio nullo fundamento nititur, ita euidentissima testimonia in contrarium habemus. Inter sic dictos *canones apostolicos* [z] reperitur aliquis in hanc sententiam: *Manifestæ sint episcopi res propriæ, si quidem res habet proprias, & manifestæ res dominicæ: vt sit in potestate morientis episcopi, propria quibus vult & vt vult relinquere & non rerum ecclesiasticarum prætextu res episcopi intercidant, qui non numquam vxorem habet & liberos, vel cognatos vel famulos. Est enim iustum apud Deum & homines, vt nec ecclesia damnum aliquod accipiat propter rerum episcopi ignorationem: nec episcopus vel eius cognati ecclesiæ prætextu proscribantur, vel in negotia literque incidant, qui ad eum attinent, & eius mortem maledictis infaustisque verbis prosequantur.* Multi alii tum *græcæ* tum *latinæ* ecclesiæ [a] canones idem constituunt. Neque vero opponi potest,

(z) Can. apostol. c. XL (XXXIX.) Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα (εἴγε καὶ ἴδια ἔχει) καὶ φανερὰ τὰ κυριακά, ἵνα ἐξουσίαν ἔχῃ τῶν ἰδίων τελευτῶν ὁ ἐπίσκοπος, οἷς βούλεται, καὶ ὡς βούλεται, καταλεῖψαι· καὶ μὴ προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διαπίπτειν τὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἔσθ' ὅτε γυναῖκα καὶ παῖδας κεκτημένου, ἢ συγγενεῖς, ἢ οἰκέτας. Δίκαιον γὰρ τοῦτο παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὸ μήτε τὴν ἐκκλησίαν ζημίαν τινὰ ὑπομένειν ἀγνοίᾳ τῶν τοῦ ἐπισκόπου πραγμάτων, μήτε τὸν ἐπίσκοπον ἢ τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς προφάσει τῆς ἐκκλησίας πημαίνεσθαι, ἢ καὶ εἰς πράγματα ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῷ διαφέροντας, καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον δυσφημίαις περιβάλλεσθαι.

(a) Conc. Antioch. c. XXIV. (tom. II. conc. p. 572.) φανερὰ εἶναι, τὰ διαφέροντα τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ γνώσεως τῶν περὶ αὐτὸν (ἐπίσκοπον) πρεσβυτέρων καὶ διακόνων· ὥστε τούτους εἰδέναι, καὶ μὴ ἀγνοεῖν, τίνα ποτέ ἐστι τῆς ἐκκλησίας, ὥστε μηδὲν αὐτοὺς λανθάνειν· ἵν' εἰ συμβαίη τὸν ἐπίσκοπον μεταλλάττειν τὸν βίον, φανερῶν ὄντων τῶν δια-

quod hoc tantum de illis possessionibus, quas in ecclesiæ ministerio acquisierint, intelligendum sit. AMBROSIVS enim aperte indicat, quod leges clericos plena patrimonii vel temporalium bonorum, quæ habuerunt antea, possessione frui sinant. Nam introducit ex clericis quosdam forte sua minus contentos, ita querentes: *Quid* [*b*] *mihi prodest in clero manere, subire iniurias, labores perpeti, quasi non possit ager meus me pascere?* quod ipsum ostendit, fuisse tunc in clericis homines a facultatibus instructos. Et profecto vnus duntaxat casus erat, in quo clericus aliquis ad renuntiandum facultatibus suis compelli poterat, si nimirum possessiones eius explendis imperii officiis inde ab antiquis temporibus obnoxiæ essent, qua de re supra diximus fusius. In cæteris casibus omnibus res proprii arbitrii erat, & in cuiusuis positum libertate, vtrum in vsum quempiam pium de bonis suis decernere vellet, an non. Modo si id non faceret, tanto benignior in pauperes & ecclesiæ minus molestus futurus credebatur, quum necessitatibus eius aliunde subueniretur. Verumtamen nulla lege ad hoc compellebatur, sed tantum caritatis christianæ [*c*] rationibus. Retenta de necessitatibus suis iudicandi omni potestate in reditibus ecclesiæ partem habere non prohibebatur, si pro sua prudentia ea sibi opus esse videret.

φερόντων τῇ ἐκκλησίᾳ πραγμάτων, μήτε αὐτὰ διαπίπτειν καὶ ἀπόλλυσθαι, μήτε τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου ἐνοχλεῖσθαι προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων· δίκαιον γὰρ καὶ ἀρεστὸν παρά τε τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου, οἷς ἂν αὐτὸς βούλεται, καταλιμπάνεσθαι· κ. τ. λ. Sint manifesta quæ ad ecclesiam pertinent cum cognitione presbyterorum & diaconorum, qui sunt circa eum, vt sciant & non ignorent, quæ sunt propria ecclesiæ, vt nihil ipsos lateat: vt si contingat episcopum e vita migrare, iis manifestis exsistentibus quæ ad ecclesiam pertinent, ne ea intercidant & pereant: nec quæ sunt propria episcopi, prætextu rerum ecclesiasticarum vexentur, est enim iustum, & apud Deum & homines acceptum, vt episcopus propria, quibus velit, relinquat.

Conc. Agath. c. XLVIII. (tom. IV. concil. p. 1391.) Vt de rebus episcopi propriis vel acquisitis, vel quidquid episcopus de suo proprio habet, hæredibus suis, si voluerit, derelinquat.

Conc. Carth. III. c. XLIX. (tom. II. p. 1178.) Si ipsis (clericis) proprie aliquid liberalitate alicuius, vel successione cognationis obuenerit, faciant inde, quod eorum proposito congruit.

(*b*) Ambros. epist. XVII. edit. Basil. MDLXVII.

(*c*) Can. apost. XLI. (XL.) *Μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν δεόντων (εἴγε δέοιτο) εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ χρείας.* In eius facultate sit etiam, si sit opus, in necessarium suum vsum accipere. In concil. Antioch. c. XXV. eadem verba leguntur.

Chry-

Chrysanthum episcopum *Nouatianorum* hoc nomine laudat SOCRATES [*d*], quod, quum proprias haberet possessiones, ab ecclesiis nihil acceperit præter duos panes eulogiarum singulis diebus dominicis; quamquam ne semel quidem dicit, legem illic fuisse, qua ad sic agendum compulsus fuerit. Neque PROSPER id facit, qui tamen præ reliquis aduersum homines diuites, portionem suam ex ecclesiæ beneficiis sumentes, maxime loquitur. Ipse quidem rem minus [*e*] decentem & vitiosam esse, existimat, quia hoc modo alios magis indigos beneficiis ecclesiæ priuent: Et putat, etiamsi clericus diues sine peccato possessiones suas retinere possit, quod non sit lex nisi lex perfectionis, quæ ad renuntiandum illis eum adigat; tamen id fieri debere ea conditione, vt ab ecclesia alimenta non expetat [*f*]: sed hoc tantum vt priuatam suam opinionem pronuntiat, neque tunc vllam eiusmodi legem in ecclesia exstitisse, significat. Ecclesiæ *Africanæ* tempore *Augustini* peculiarem legem contra auaritiam habebant, in hanc sententiam: *Episcopi* [*g*], *presbyteri*, *diaconi*, *vel quicumque clerici*, *qui nihil habentes ordinantur*, *& tempore episcopatus vel clericatus sui*, *agros vel quæcumque prædia nomine suo comparant*, *tamquam rerum diuinarum inuasionis crimine teneantur obnoxii*, *nisi admoniti ecclesiæ eadem ipsa contulerint.* Quum enim hisce temporibus reditus ecclesiastici essent exigui, nemo de eis plus participabat, quam quod congruo eius alimento sufficeret: adeoque is, qui rebus ita se habentibus prædia emere poterat, in publicos ecclesiæ reditus quodammodo iniurius fuisse, credebatur. At in eadem lege prouisum erat, vt, si quid illis vel libertate alicuius vel hereditate obuenisset, pro arbitratu suo de hoc ipso decernendi haberent potestatem. Ecclesia enim in hoc casu non ferebat legem, sed consilium duntaxat dabat; clericos suos diuites ad maiorem largitatis declarationem exhortans,

(*d*) Socrat. lib. VII. c. XII. *ἀπό τε τῶν ἐκκλησιῶν οὐδὲν ἐδέξατο, πλὴν καθὰ κυριακὴν δύο ἄρτους τῶν εὐλογιῶν ἐλάμβανεν.*

(*e*) Prosper. de vit. contempl. lib. II. c. XII. **Nouerint esse deformius, possessores de** eleemosynis pauperum pasci.

(*f*) Ibid. Illi, qui tam infirmi sunt, vt possessionibus suis renuntiare non possint; si ea quæ accepturi erant, dispensatori relinquant, nihil habentibus conferenda, sine peccato possident sua.

(*g*) Conc. Carth. III. c. XLIX. (tom. II. p. 1178.)

tans, non autem eorum possessiones arbitrio suo subiectas habere cupiens. Ab altera parte, si qui clerici possessionibus propriis destituti & singuli exsistentes, nec familias, quibus prospicerent, habentes ex reditibus ecclesiæ diuitiores fieri adlaborarent: hoc semper pro turpi auaritiæ vitio habitum, adeoque ab HIERONYMO [h] aliisque vetustis scriptoribus vituperatum fuit. Hactenus de legibus caritatis, quæ ad veteres clericos attinent.

§. X.

Quanto studio cauerint, ne lingua in alicuius offensionem incurrerent.

Mansuetudinis, modestiæ, grauitatis, humilitatis aliarumque virtutum clericorum, quas in ipsa parentis sui persona depinxit GREGORIVS NAZIANZENVS, effigiem heic possem sistere: sed duo tantum momenta de instituendi vitam suam ratione memorabo, leges videlicet primum ad eorum verba, deinde ad eorum famam & existimationem respicientes. Quod ad verba attinet, illi, qui alios, quod in conuersatione hominum difficillimum est, regimen linguæ docere debebant, summam dabant operam, vt populo virtutis exemplum tam loquendo quam agendo præirent. Et idcirco leges in licentiores quosque sermones in eorum conuersatione admodum seueræ erant. Concilium *Carthaginense* quartum tres canones continuos huius argumenti habet, quorum vnus [i] scurrilem dicacitatem & verborum turpitudinem, quæ apostolo [*] βωμολοχία dicitur, sub pœna deiectionis de dignitatis gradu vetat. Alter segregationem ab ecclesiæ communione minatur [k] illis, qui per rem quam-

(h) Hieron, ep. II. ad Nepotian. Nonnulli sunt ditiores monachi, quam fuerant seculares: Et clerici, qui possideant opes sub Christo paupere, quas sub locuplete & fallace diabolo non habuerant: vt suspiret eos ecclesia diuites, quos mundus antea tenuit mendicos.

(i) Conc. Carth. IV. c. LX. (tom. II. p 1204.) Clericum scurrilem & verbis turpibus iocularem ab officio retrahendum.

(*) Forte dicere voluit auctor noster Binghamus, αἰσχρολογία, quippe quod vocabulum Paulus habet Col. III, 7. illud autem apud Aristotelem II. Ethic. occurrit, & est ipsi altera extremitas εὐτραπελίας.

(k) Conc. Carth. IV. c. LXI. Clericum per creaturas iurantem acerrime obiurgandum. Si perstiterit in vitio, excommunicandum.

cumque

cumque creatam iurauerint. Et tertius canon [*l*] in eos, qui inter epulas cantauerint, eamdem pœnam pronuntiat. HIERONYMVS speciatim clericum suum aliis detrahendi vitium vitare docet. *Caue* [*m*], inquit, *ne aut linguam aut aures habeas prurientes, id est, ne aut ipse aliis detrahas, aut alios audias detrahentes. -- Parce a detractione linguae, custodi sermones tuos, & scito, quia per cuncta, quae de aliis loqueris, tua conscientia iudicaris, quae in aliis arguebas. Neque vero illa iusta est excusatio, referentibus aliis iniuriam facere non possum. Nemo inuito auditori libenter refert. Sagitta in lapidem numquam figitur, interdum resiliens percutit dirigentem. Discat detractor, dum te videt non libenter audire, non facile detrahere.* CHRYSOSTOMVS [*n*] huius vitii mentionem facit, vt quod valde familiaris sit inferioribus, quorum inuidia & æmulatio ad detrahendum de episcopi sui auctoritate ac virtutibus nimium promta esse soleat; in primis si ob dicendi facultatem multitudinis studium habeant & admirationem: qui si & audaculi & arrogantes & gloriæ sitientes sint, tunc eos clam subsannare, pleraque de præpositi auctoritate idemtidem vellicare eiusque existimatione & potestate imminuta, omnia ipsos esse cupere, dicit. Qua occasione auctor noster simul ostendit, quam generoso spiritu, quam divino & adamantino animo excellere episcopum oporteat, vt ne in his & sexcentis aliis similibus tentationibus vel ab hac parte iræ & inuidiæ, vel ab altera parte insuperabili sollicitudini & animi abiectioni, succumbat. HIERONYMVS aliam linguæ virtutem commendat, quæ magni vsus in conuersatione est; nimirum secretorum custodiam & silentium, speciatim in rebus virorum nobilium. *Officii tui* [*o*] *est*, inquit, *visitare languentes; nosse domos matronarum, ac liberos earum, & nobilium virorum custodire secreta. Officii tui est, non solum oculos castos seruare sed & linguam. Numquam de formis mulierum disputes, nec quid agatur in alia, domus alia per te nouerit. Hippocrates adiurat discipulos suos, antequam doceat, & in verba sua iurare compellit, extorquet sacramento silentium, sermonem, incessum, habitum moresque praescribit. Quanto magis nos,*

(*l*) Conc. Carth. IV. c. LXII. Clericum inter epulas cantantem supra dictæ sententiæ seueritate coërcendum.

(*m*) Hieron. ep. II. ad Nepot. (p. 11. E. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

(*n*) Chrysostom. de sacerdot. lib. V. c. VIII. tot.

(*o*) Hieronym. epist. II. ad Nepotian. ibid. F.

quibus animarum cura commissa est, omnium christianorum domos debemus amare tamquam proprias? Vult dicere, clericos arti silendi tanto studio adsuefaciendos esse, quanto *Hippocrates* discipulos suos eam docuerit; vt pax & concordia christianarum familiarum secretorum reuelatione ne turbetur, vel funditus euertatur; id quod certum est facturum neminem, qui, vt HIERONYMVS requirit, omnium christianorum familias tamquam proprias amauerit.

§. XI.

De eorum studio vitandi suspicionem mali.

Quemadmodum hac ratione in verbis ac moribus inculpati esse & bonae famae ac existimationis rationem habere docebantur; id quod ad functiones recte obeundas necessarium omnino erat: Ita quia fieri poterat, vt ipsorum existimatio non tantum ipsa alicuius malae rei patratione, sed etiam probabiliore quadam eius suspicione imminueretur; leges ecclesiae hoc intuitu exacte ab illis requirebant, vt in tota vitae suae ratione sibi summopere attenderent, vitarentque omnes suspectas actiones, quae vel minimam eos vituperandi occasionem aduersariis dare possent. Non heic satis erat, bonam in conspectu Dei seruare conscientiam, sed in oculis etiam hominum rebus honestis studere debebant. Et hoc tanto erat difficilius, quia homines, obseruante CHRYSOSTOMO, ad conquerendum de clericis nimium quantum propendent, & alii infirmitate & imprudentia, alii autem malitia abrepti facile contumelias & incusationes sine vllo fundamento excitant, excusationes, quibus se quis defendat, haud facile admittentes. Sed quo magis queruli sunt & suspiciosi animi multitudinis, tanto vigilantiores esse oportet clericos aduersus iniustas suspiciones, vt omnem eis praecidant occasionem, qui ipsos incusandi atque reprehendendi occasionem captant. Quam ob caussam summo studio & cautione eis opus est, vt contra malas hominum opiniones sese muniant, vitando omnes istas actiones, quarum dubia est & suspecta natura. „Si enim, inquit CHRYSOSTOMVS [p], beatus ille *Pau-* „*lus* veritus est, ne furti apud discipulos suspectus esset, quo

(p) Chrysost. de sacerd. lib. VI. c. IX. Εἰ γὰρ μακάριος Παῦλος, μὴ κλοπῆς ὑπόνοιαν λάβῃ παρὰ τοῖς μαθηταῖς, ἔδεισε· καὶ διὰ τοῦτο προσέλαβε καὶ ἑτέρους εἰς τὴν τῶν χρη-

nomine

„nomine & alios in pecuniarum administrationem secum ad„sumsit, vt ne quis se carperet in ista exuberantia, quae ab i„pso administrabatur: quomodo non omnia a nobis agenda „sunt, vt malas a nobis suspiciones amoueamus, quantumuis „licet falsas, iniquas, & a nostra existimatione alienas? A nul„lo enim peccato tantum absumus, quantum a furto aberat „*Paulus*. Attamen tantum ille quum abesset a prauo huius„modi facinore, ne sic quidem negligendam sibi putauit com„munem multorum suspicionem, etiamsi admodum iniquam at„que insanam. Insania enim mera, tale quid suspicari de bea„ta illa atque admirabili *Pauli* anima. Nihilo tamen minus, „quum huiusmodi suspicio sic iniqua atque absurda foret, vt in „nullius animum, nisi mente alienata esset, influere posset, „caussas ille a se omnes procul amolitur. Neque vero vulgi „contemsit insaniam, neque dixit: Quis tandem vestrum hoc „ipsum de nobis suspicari sustineat, quum nemo vestrum sit, „qui nos tum ex signis miraculisque, tum ex vitae honestate at„que integritate non reuereatur atque admiretur? Immo con„tra & suspicatus ille est & exspectauit prauam hanc de se su„spicionem, atque idcirco radicitus eam auellit, seu, vt verius „dicam, prorsus ne exoriri quidem eam permisit. Quamob„rem? Procuramus enim, inquit, quae honesta sunt, non mo„do coram domino, sed etiam coram hominibus. Tantum cer„te oportet; immo vero longe maius studium adhibere, vt ma-

μάτων διακονίας· ἵνα μή τις ἡμᾶς μωμήσηται (φησὶν) ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ, τῇ διακονουμένῃ ὑφ᾽ ἡμῶν· πῶς ἡμᾶς οὐ πάντα δεῖ ποιεῖν, ὥστε τὰς πονηρὰς ἀναιρεῖν ὑποψίας, κἂν ψευδεῖς, κἂν ἀλόγιστοι τυγχάνωσιν οὖσαι, κἂν σφόδρα τῆς ἡμετέρας ἀπέχωσι δόξης· οὐδενὸς γὰρ ἁμαρτήματος τοσοῦτον ἡμεῖς ἀφεστήκαμεν, ὅσον κλοπῆς ὁ Παῦλος· ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τοσοῦτον ἀφεστηκὼς τῆς πονηρᾶς ταύτης πράξεως, οὐδὲ οὕτως ἠμέλησε τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας, καίτοι λίαν οὔσης ἀλόγου καὶ μανιώδους· μανία γὰρ ἦν, τοιοῦτον ὑποπτεῦσαί τι περὶ τῆς μακαρίας καὶ θαυμαστῆς ἐκείνης ψυχῆς· ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲν ἧττον καὶ ταύτης τῆς ὑποψίας, τῆς οὕτως ἀλόγου, καὶ ἣν οὐδεὶς ἂν μὴ παραπαίων ὑπώπτευσε, πόῤῥωθεν ἀναιρεῖ τὰς αἰτίας· καὶ οὐ διέπτυσε τὴν τῶν πολλῶν ἄνοιαν, οὐδὲ εἶπε· τίς γὰρ ἂν ἐπίλθοι ποτὲ, τοιαῦτα περὶ ἡμῶν ὑπονοεῖν, καὶ ἀπὸ τῶν σημείων, καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας τῆς ἐν τῷ βίῳ, πάντων ἡμᾶς καὶ τιμώντων καὶ θαυμαζόντων; ἀλλ᾽ ἅπαν τοὐναντίον καὶ ὑπείδετο, καὶ προσεδόκησε ταύτην τὴν πονηρὰν ὑπόνοιαν· καὶ πρόῤῥιζον αὐτὴν ἀνέσπασε, μᾶλλον δὲ οὐδὲ φῦναι τὴν ἀρχὴν ἀφῆκε· διὰ τί; προνοοῦμεν γάρ φησι καλὰ οὐ μόνον ἐνώπιον κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων· τοσαύτῃ δεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονι κεχρῆσθαι σπουδῇ, ὥστε μὴ μόνον αἰρομένας κα-

las

„las opiniones, non ſolum dum erumpunt, diuellamus arcea-„musque; ſed & procul, vnde erumpere poſſint, proſpiciamus, „atque adeo cauſſas ipſas, e quibus enaſcantur, longo ante tem-„pore interimamus, non etiam dum coaleſcant, & in vulgi ore „verſentur, ac diuulgentur, exſpectemus. Tum enim haud „procliue fuerit illas delere, ſed admodum difficile: fortaſſe et-„iam nulla eas arte tum exſtinguere valeas, neque vero tum „res noxa careat, propterea quod hoc ipſum fiat, quo tempo-„re multorum conſcientiam iam læſeris.„ In hunc modum ſanctus ille pater de hoc capite pro more ſuo neruoſe ac ſtre-nue argumentatur, vt clericis oſtendat, quam ſint ad ſumma vtendum prudentia obligati, quo offendiculis, omnes dubias & quodammodo ſuſpectas actiones deuitando, anteuertant. HIE-RONYMVS [q] clericum ſuum eadem monet, *Caueto*, inquiens, *omnes ſuſpiciones & quidquid probabiliter fingi poteſt, ne fingatur, ante deuita. --- Si propter officium clericatus, aut vidua a te viſitatur aut virgo, namquam domum ſolus introëas. Tales habeto ſocios, quorum contubernio non infameris.*

§. XII.

Leges ad hanc materiam ſpectantes.

Neque autem hæc priuata ſolius HIERONYMI erat præceptio, ſed publica eccleſiæ regula. Nam in concilio *Carthaginenſi* tertio [r] decretum legimus, vt nec epiſcopi, nec presbyteri, nec vlli clerici alii ad viduas vel virgines ſoli accedant, niſi comitantibus vel præſentibus quibusdam clericis aliis aut grauibus aliquibus chriſtianis. Et in concilio *Carthaginenſi* primo [s] ac

τασπᾷν καὶ κωλύειν τὰς φήμας τὰς οὐκ ἀγαθάς· ἀλλὰ καὶ πόῤῥωθεν, ὅθεν ἂν γένοιτο, προορᾷν· καὶ τὰς προφάσεις, ἐξ ὧν τίκτονται, προαναιρεῖν, καὶ μὴ περιμένειν αὐτὰς συστῆναι, καὶ ἐν τοῖς τῶν πολλῶν διατρυλληθῆναι στόμασι· τηνικαῦτα γὰρ οὔτε εὔπορον αὐτὰς ἀφανίσαι λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ λίαν δυσχερὲς, τάχα δὲ καὶ ἀδύνατον· οὔτε ἀζήμιον, τῷ μετὰ τὴν τῶν πολλῶν βλάβην τοῦτο γενέσθαι.

(q) Hier. epiſt. II. ad Nepot. p. 9. cit. edit.

(r) Conc. Carth. III. c XXV. (tom. II. conc. p. 1171.) Vt clerici vel continentes, ad viduos vel virgines, niſi iuſſu vel permiſſu epiſcoporum & presbyterorum, non accedant. Et hoc non ſoli faciant, ſed cum clericis, vel cum his, cum quibus epiſcopus iuſſerit vel presbyter, *nec ipſi epiſcopi aut presbyteri ſoli habeant acceſſum ad huiusmodi feminas, niſi aut clerici præſentes ſint, aut graues aliqui chriſtiani.*

(s) Conc. Carth. I. c. III. (tom. II. p. 1823.) Occaſiones amputandæ ſunt peccatorum & tollendæ omnes ſuſpiciones, quibus ſubtilitas diaboli, ſub prætextu ca-

conci-

concilio *Epaonensi* [t] canones eiusdem argumenti reperiuntur.

§. XIII.

De ἀγαπητῖαις & συνεισάκτοις, deque legibus ecclesiasticis contra illas factis.

Synodus magna *Nicaena* aliam legem ex iisdem rationibus, ad anteuertendum omnibus sinistris opinionibus, dedit, ita habentem [u]: *Vetuit omnino magna synodus, ne liceat episcopo, nec presbytero, nec diacono, nec vlli penitus eorum, qui sunt in clero, συνείσακτον ἔχειν, subintroductam habere mulierem, praeterquam vtique matrem, vel sororem, vel amitam, vel eas solas personas, quae omnem suspicionem effugiunt.* Illi, qui hinc concludunt, quod clericis interdictum fuerit, ne cum vxoribus, quas ante clericatum legitimo matrimonio foedereque habuissent, cohabitarent, a GOTHOFREDO [w] satis explosi sunt, vt qui verum significatum vocabuli *graeci συνείσακτος* ignorent, quod numquam coniugem, sed *extraneam* semper denotat, a consanguineis diuersam. Manifestum etiam est, hunc canonem non propter clericos maritos sed caelibes factum esse, vt suspicioni & malis rumoribus occurreretur, qui facile oriri possent ex familiari eorum conuersatione cum fe-

ritatis & dilectionis, incautas animas vel ignaras irretire consueuit. *Nullus ergo & nulla sanctimoniae deseruiens, propter blasphemiam ecclesiae, si vobis placet, in vna domo penitus commorari non debent.* Vniuersi dixerunt: Qui nolunt nubere & pudicitiae meliorem eligunt partem, vitare debent, non solum habitare simul, sed nec habere ad se aliquem accessum.

(t) Conc. Epaonens. c. XX. (tom. IV. conc. p. 1578.) Episcopo, presbytero, & diacono vel caeteris clericis, horis praeteritis, id est meridianis vel vespertinis, *ad feminas prohibemus accessum:* quae tamen, si caussa fuerit, cum presbyterorum aut clericorum testimonio videantur.

(u) Conc. Nic. c. III. (tom. II. p. 29.) Ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος, μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, ἐξεῖναι συνείσακτον γυναῖκα ἔχειν· πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα, ἢ ἀδελφὴν, ἢ θείαν, ἢ ἃ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγε.

[w) Gothofr. not. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XLIV. Neque, hae (coniuges) extraneae sunt, neque cum his commune quidquam habet superior prohibitio de extraneis mulieribus non adsciscendis: quod vt haec lex apertissime testatur, ita Paphnutii quoque historia collata cum dicto can. III. Nicaeno pariter edocet. Quare falluntur, qui ad coniuges a maritis ad sacerdotium promotis diuellendas auctoritatem canonis Nicaeni aduocant, qui non est nisi de EXTRANEIS, vt & epistolam Basilii ad Paregorium CXCVIII. quae pariter non est nisi περὶ συνεισάκτων. *conf. omnino p. 87. tot. apud Gothofredum.*

minis, quæ non essent ipsis sanguine siue propinqua cognatione iunctæ. Qua in re lex quædam *Honorii* & *Theodosii iunioris*, quæ canoni *Nicæno* accommodata est & adhuc in vtroque codice [x] deprehenditur, abunde satisfacere nobis potest. Hæc enim quum primum clericis interdixisset, habere cum extraneis mulieribus, sororum nomine adsumtis, consortium; & significasset, quasnam feminas in familiis suis alere possent, nimirum matres, filias & sorores germanas, quia naturale consanguinitatis fœdus omnem suspicionem amoturum sit: ne omissa coniugum exceptio illas etiam excludere videretur, hanc peculiarem de ipsis habet clausulam: *Illas etiam non relinqui castitatis hortatur adfectio, quæ ante sacerdotium maritorum legitimum meruere coniugium: Neque enim clericis incompetenter adiunctæ sunt, quæ dignos sacerdotio viros sua conuersatione fecerunt.* Igitur *συνείσακτοι* seu *extraneæ*, quibus hæc lex consortio cum clericis interdicit, non sunt legitimæ eorum coniuges, sed aliæ feminæ sororum nomine adsumtæ atque ita appellatæ ab illis, qui eas alebant, quemadmodum lex *Honorii* aliique vetusti scriptores [y] indicant. HIERONYMVS [z] & EPIPHANIVS [a] dicunt, quod etiam *aga-*

(x) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XLIV. It. cod. Iustin. lib. I. tit. III. leg. XIX. Eum qui probabilem sæculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiæ appellationis non decet. Quicumque igitur cuiuscumque gradus sacerdotio fulciuntur, vel clericatus honore censentur, *extranearum sibi mulierum interdicta consortia cognoscant;* hac eis tantum facultate concessa, vt matres, filias atque germanas, intra domorum suarum septa contineant. In his enim nihil sæui criminis existimari foedus naturale permittit. Illas etiam non relinqui, cætera.

(y) Conc. Ancyr. c. XIX. (tom. I. p. 1464.) *Τὰς μέντοι συνερχομένας παρθένους τισὶν, ὡς ἀδελφὰς, ἐκωλύσαμεν.* Virgines, quæ cum quibusdam tamquam cum fratribus congrediuntur, prohibuimus.

(z) Hieron. ep. XXII. ad Eustoch. p. 138. edit. Basil. MDLXV. (p. 90. B. edit. Francof. MDCLXXXIV.) Vnde in ecclesias *agapetarum* pestis introiit?

(a) Epiphan. hær. LXIII. Origen. n. II. *Κατηγοροῦσι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὰς Ἀγαπητὰς λεγομένας συνεισάκτους γυναῖκας κεκτημένων, ὡς ἤδη αὐτῶν τοῦτο ἐπιτελούντων κρυφῇ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων αἰδῶ· ἵνα μὲν τῇ πονηρίᾳ συνθάπτωνται, τῷ δὲ προσχήματι τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα τὸ ὄνομα σεμνύνωνται,* Catholicos illos clericos accusant, qui *dilectas*, quas vocant, & *extraneas* feminas adsciscunt: quos adferunt clanculum istud ipsum propter hominum pudorem committere; vt & cum nequitia illa sepeliantur; & specie tenus, ob aliorum verecundiam, castitatis nomine glorientur.

petarum

petarum, *ἀγαπητῶν*, hoc eſt, *dilectarum* nomine notæ fuerint. Vt adeo omnes iſtæ diuerſæ appellationes vnum tantum genus mulierum ſignificent, quæ vt plurimum extraneæ & *συνείσακτοι* fuerunt, quarum conuerſatio ſuſpecta erat adeoque legibus eccleſiæ toties interdicta. Plerumque virgines erant ad eccleſiam ſpectantes, quas qui alebant, tantummodo vt ſorores caſte eas amare præ ſe ferebant. Sed conuerſandi cum illis ratio ſæpenumero iſtiusmodi erat, vt in magnam omnium caſtorum ac honeſtorum hominum haud immerito incurreret offenſionem; cui rei niſi eccleſia ſeueriſſimas ſemper oppoſuiſſet leges, magnæ exprobrationi ſemetipſam obnoxiam reddidiſſet. Ex CYPRIANI [b] enim, HIERONYMI [c] ac aliorum querelis intelligimus, quarumdam agendi rationem fuiſſe prorſus intolerabilem. Nam non ſolum eamdem cum maſculis domum habitabant, ſed in eodem ſe tenebant cubiculo, ſæpe eodem etiam lecto dormitabant; nihilo ſecius integræ haberi volentes, aliosque inhumanos & ſuſpicioſos vocantes, ſi quid mali de ipſis cogitarent. Verum eccleſia nulla vanorum verborum habita ratione illas pro eo ac merebant, tractabat, tamquam quæ vitam agerent plenam offenſionis, & indecentem licentiam libertatemque adfectarent, veræ peſtes ac plagæ eccleſiæ exſiſtentes. CYPRIANVS [d] laudat

(b) Cyprian. ep. VI. al. XIV. (p. 15. edit. Pariſ. MDCLXVI.) Cum ſummo animi noſtri gemitu & dolore cognouimus, non deeſſe, qui Dei templa, & poſt confeſſionem ſanctificata & illuſtrata membra turpi & infami concubitu ſuo plus maculent, cubilia ſua cum feminis promiſcua iungentes. cætera.
Id. ep. LXII. al. IV. (p. 98. edit. citat.) Legimus litteras tuas, frater cariſſime, quas per Paconium fratrem noſtrum miſiſti; poſtulans & deſiderans, vt tibi reſcriberemus, quid nobis de iis virginibus videatur, quæ quum in ſtatu ſuo eſſe & continentiam firmiter tenere decreuerint, detectæ ſint poſtea in eodem lecto pariter manſiſſe cum maſculis: Ex quibus vnum diaconum eſſe dicis; plane easdem quæ ſe cum viris dormiſſe confeſſæ ſint, adſeuerare ſe integras eſſe. cætera.

(c) Hieron. ep. XXII. ad Euſtach. pag. cit. Vnde in eccleſias agapetarum peſtis introiit? Vnde ſine nuptiis aliud nomen vxorum? Immo vnde nouum concubinarum genus? Plus inferam: Vnde meretrices vniuiræ? Quæ eadem domo, vno cubiculo, ſæpe vno tenentur & lectulo; & ſuſpicioſos nos vocant, ſi aliquid exiſtimamus.

(d) Cyprian. ep. LXII. (p. 99. edit. cit.) *Conſulte & cum vigore feciſti*, frater cariſſime, *abſtinendo diaconum, qui cum virgine ſæpe manſit, ſed & cæteros qui cum virginibus dormire conſueuerunt.* Quod ſi pœnitentiam huius illiciti concubitus ſui egerint, & a ſe inuicem receſſerint, inſpiciantur interim virgines ab obſtetricibus diligenter, & ſi virgines inuentæ fuerint, accepta communicatione ad eccleſiam admittentur, hac tamen interminatione, vt ſi ad eosdem

Pomponium, quod diaconum in isthoc crimine deprehensum ab officio amouisset. Et patres concilii *Antiocheni* [e] inter alias rationes, cur *Paulum Samosatensem* episcopatu suo exuerint, & hanc adlegabant, quod *συνεισάκτυς γυναῖκας subintroductas* habuerit mulieres. In subsequutis sæculis, præter iam memorata concilia *Nicænum* & *Ancyranum*, multos alios canones hoc intuitu factos inuenimus, vt in concilio secundo *Arelatensi* [f], primo, tertio & quarto *Carthaginensibus* [g], in concilio *Illiberritano* [h] ac *Ilerdensi* [i] multisque aliis, qui clericis sub pœna adimendæ dignitatis interdicunt, ne vllam mulierem extraneam, & quæ non sit de ipsorum propinqua cognatione, foueant. Qui canones vniuersi eo spectabant, vt clericos non tantum ad agendum vitam innocentem coram Deo, sed etiam ad præstandum se omni culpa & suspicione vacuos coram hominibus obliga-

masculos postmodum reuersæ fuerint, aut si cum eisdem in vna domo & sub eodem tecto simul habitauerint, grauiore censura eiiciantur, nec in ecclesiam postmodum facile recipiantur. cætera.

(e) Epistol. synod. ap. Euseb. lib. VII. c. XXX. Τὰς δὲ συνεισάκτυς αὐτῦ γυναῖκας, ὡς Ἀντιοχεῖς ὀνομάζουσι, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, κ. τ. λ. Quid heic referre attinet *subintroductas*, vt Antiocheni vocant, *mulieres*, tam ipsius quam presbyterorum eius ac diaconorum? cætera.

(f) Conc. Arelat. II. c. III. (tom. IV. p. 1011.) Si quis clericus a gradu diaconatus in solatio suo mulierem, præter auiam, matrem, filiam, neptem, vel conuersam secum vxorem, habere præsumserit, a communione alienus habeatur. Par quoque & mulierem, si se separare noluerit, pœna percellat.

(g) Conc. Carth. I. c. III. vid. supra sub not. (s) pag. 336. c. IV. Iuxta viduos & viduas eadem lex maneat & sententia.
Conc. Carth. III. c. XVII. (tom. II. p. 1170.) Cum omnibus omnino clericis extraneæ feminæ non cohabitent, sed solæ matres, auiæ, materteræ, amitæ, sorores, & filiæ fratrum aut sororum, & quæcumque ex familiis, domestica necessitate, etiam antequam ordinarentur, iam cum eis habitabant. cætera.
Conc. Carth. IV. c. XLVI. (ibid. p. 1204.) Clericus cum extraneis mulieribus non habitet.

(h) Conc. Illiberrit. c. XXVII. (tom. I. p. 973.) Episcopus vel quilibet alius clericus, aut sororem, aut filiam virginem dicatam Deo, tantum secum habeat; *extraneam nequaquam habere placuit.*

(i) Conc. Ilerdens. c. XV. (tom. IV. p. 1613.) Familiaritatem *extranearum mulierum*, licet ex toto sancti patres antiquis monitionibus præceperint, ecclesiasticis euitandam, id nunc tamen nobis visum est, vt qui talis probabitur, si post primam & secundam commonitionem se emendare neglexerit, donec in vitio perseuerat, officii sui dignitate priuetur.

rent:

rent: quia iſtiusmodi gerentibus munera cumprimis neceſſum erat, non tantum bonam conſcientiam ſed bonam etiam famam, & illam quidem ſua, hanc autem aliorum cauſſa, cuſtodire. Hinc AVGVSTINVS [k] „In omnibus ſane ſpiritualibus deliciis, in„quit, quibus fruuntur innuptæ, ſancta earum conuerſatio cauta „etiam debet eſſe, ne forte, quum mala vita non ſit per laſci„viam, mala ſit fama per negligentiam. Nec audiendi ſunt, ſiue „viri ſancti ſiue feminæ, quando reprehenſa in aliquo negligen„tia ſua, per quam fit, vt in malam veniant ſuſpicionem, vnde „vitam ſuam longe abeſſe ſciunt, dicunt, ſibi coram Deo ſuffi„cere conſcientiam, exiſtimationem hominum non impruden„ter ſolum, verum etiam crudeliter contemnentes: quum occi„dunt animas aliorum, ſiue blaſphemantium viam Dei, quibus „ſecundum ſuam ſuſpicionem quaſi turpis quæ caſta eſt diſpli„cet vita ſanctorum: ſiue etiam cum excuſatione imitantium; „non quod vident, ſed quod putant. Proinde quisquis a cri„minibus flagitiorum, atque facinorum vitam ſuam cuſtodit, ſi„bi benefacit: quisquis autem etiam famam, & in alios miſe„ricors eſt. Nobis enim neceſſaria eſt vita noſtra, aliis fama no„ſtra: & vtique etiam quod aliis miniſtramus miſericorditer ad ſa„lutem, ad noſtram quoque redundat vtilitatem.

§. XIV.

Maleuolæ & ineuitabiles ſuſpiciones contemnendæ.

Fieri autem poteſt, vt licet quis omnem cautionem adhibeat & prudentiam, quæ quidem ab ingenio humano poſſit exſpectari, nihilo tamen magis maleuolas inuidorum hominum ſuſpiciones euitet. Neque enim ipſe celebrandus dominus noſter, cuius innocentia & vitæ integritas prorſus diuina erat, in conuerſatione hominum eas omni ex parte potuit effugere. In tali caſu eccleſia non aliam niſi patientiæ & ſolatii regulam, quam diſcipulis ſuis ſeruator noſter dedit, præſcribere poterat: *Beati eritis, quum vos conuiciis adſecerint, & perſequuti fuerint & mentientes dixerint quiduis mali [l] aduerſus vos propter me. Gaudete & exſultate: quoniam merces veſtra multa eſt in cælis: ita enim perſequuti fuerunt prophetas, qui fuerunt ante vos.* „ Quoniam, *inquit* AVGVSTI-

(k) Auguſt. de bono viduit, c. XXII, (tom. IV. p. 1031, edit. Baſil. MDLXIX.)

(l) Matth. V, 11.

„NVS [m], quantalibet humana cautela ſuſpiciones maleuolentiſſimas non poteſt omni ex parte vitare, vbi pro exiſtimatione noſtra, quidquid recte poſſumus, fecerimus, ſi aliqui de nobis vel male fingendo, vel male credendo famam noſtram decolorare conantur, adſit conſcientiæ ſolatium planeque etiam gaudium, quod merces noſtra magna eſt in cælis: etiam quum dicunt homines mala multa de nobis, pie tamen iuſteque viuentibus. Illa enim merces tamquam ſtipendium eſt militantium per arma iuſtitiæ, non ſolum dextra verum etiam ſiniſtra, per gloriam ſcilicet & ignominiam, per infamiam & bonam famam.„ Hactenus de legibus eccleſiæ, quæ ad vitam & conuerſationem veterum clericorum attinent.

LIBRI SEXTI
CAPVT TERTIVM
DE LEGIBVS, QVAE MAGIS SPECIATIM AD OFFICIORVM ET FVNCTIONIS CLERICORVM EXERCITIVM SPECTANT.

§. I.

Clericos in ſtudiis ac litteris adſidue verſari oportebat.

DE iis legibus diſſerere nunc adgredimur, quæ propius ad clericorum functionem huiusque diuerſa officia ſpectant. Quorum in enarratione, quia multa horum officiorum poſtmodum fuſius conſideranda erunt, vbi de liturgia & cultu eccleſiaſtico ſumus expoſituri, de illis officiis præcipue heic dicemus, quæ ab illis requiſita fuerunt, vt generaliore eorum exercitio ad ſpecialiora functionis ſuæ officia magis idonei efficerentur. Huiusmodi quid primo loco erat, quod ad ſtudia litterarum adſidue tractanda obligarentur. Quum enim, GREGORIO NAZIANZENO [a] obſeruante, ad leuiſſimas artes addiſcendas diuturno tempore & plurimis laboribus ac ſudoribus, interdum etiam longis peregrinationibus, opus ſit: magnæ ſtultitiæ foret exiſtimare, ſapientiam, quæ humanarum ac diuinarum rerum ſcientiam

(m) Auguſtin. ibid. p. 1033.

(a) Naz. orat. I. de fuga (tom. I. p. 22.) Ὀρχήσεως μὲν καὶ αὐλήσεως ἐστι διδασκαλία καὶ μάθησις, καὶ χρόνου πρὸς τοῦτο δεῖ, καὶ ἱδρώτων συχνῶν καὶ πόνων, καὶ μισθοὺς καταβαλεῖν ἐστιν, ὅτε, καὶ προσαγωγῶν δεηθῆναι, καὶ ἀποδημῆσαι μακρότερα, καὶ τ' ἄλ-

& bona

& bona omnia complexu ſuo tenet, rem vſque adeo leuem & protritam eſſe, vt ad hoc, vt quisquam ſapiens ſit, voluntas ſola requiratur. Multos quidem ſuæ ætate ita ſenſiſſe, queritur, „Tam male [b] adficimur, inquiens, vt quam plurimi ex nobis (ne „omnes dicam) prius fere quam primam comam abiecerimus, „puerilique more balbutire deſierimus, priusquam in diuina atria „introierimus, priusquam ſacrorum librorum vel nomina ipſa „nouerimus, priusqam noui veterisque teſtamenti characterem „& auctores cognitos habuerimus, (nondum enim dico, prius„quam cœnum & animæ labes, quas peccatum nobis impreſſit, „eluerimus) ſi duo aut tria pia verba edidicerimus eaque non ex „lectione ſed auditione ſola hauſta, aut *Dauidi* paullum operæ „dederimus, aut pallium ſcite contraxerimus, aut zona tenus „philoſophati fuerimus, pietatis ſpeciem quamdam nobis illinen„tes: o præfecturam! o elatum animum! ſacer etiam ab in„cunabilis *Samuel*: ſtatim ſapientes & magiſtri ſumus & in di„vinis rebus ſublimes & ſcribarum ac legis peritorum primi, ac „cæleſtes nos ipſos deſignamus & vocari ab hominibus Rabbi „expetimus; nec vſquam littera; ſed omnia ſpirituali modo in„telligantur, oportet, ac meræ nugæ ſomnia ſunt, atque niſi ma„gnis laudibus efferamur, indignatione adficimur.„ Hoc ipſum e neglectione ſtudiorum ac laborum exſiſtere, queritur, in quibus tamen animi eorum, qui ſacri muneris officia in ſe recepe-

λα τὰ μὲν ποιῆσαι πάντα, τὰ δὲ παθεῖν οἷς ἐμπειρία συλλέγεται· τὴν δὲ σοφίαν,
6 ἣ πᾶσιν ἐπιστατεῖ, καὶ πάντα ἐν ἑαυτῇ τὰ καλὰ συλλαβοῦσα ἔχει - - - οὕτω κοῦφόν τι καὶ πεπατημένον πρᾶγμα ὑποληψόμεθα, ὥστε θελῆσαι δεῖ μόνον καὶ εἶναι σοφούς; πολλῆς τοῦτο τῆς ἀμαθίας.

(*b*) Ibid. p. 21 Οὕτω κακῶς διακείμεθα, ὥστε οἱ πλείους ἡμῶν, ἵνα μὴ λέγω πάντες, πρὶν ἀποθέσθαι σχεδὸν τὴν πρώτην τρίχα, καὶ τὰ παιδικὰ ψελλίζεσθαι, πρὶν παρελθεῖν εἰς τὰς θείας αὐλάς; πρὶν τῶν ἱερῶν βίβλων γνῶναι καὶ τὰ ὀνόματα, πρὶν καινῆς καὶ παλαιᾶς χαρακτῆρα γνωρίσαι, καὶ τοὺς προστάτας· οὔπω γὰρ λέγω, πρὶν ἢ τὸν βόρβορον ἀποπλύνασθαι, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς αἴσχη, ὅσα ἡ κακία ἡμῖν προσεμάξατο) ἂν δύο ἢ τρία ῥήματα τῶν εὐσεβῶν ἐξασκήσωμεν, καὶ ταῦτα ἐξ ἀκοῆς, οὐκ ἐντεύξεως, ἢ τῷ Δαβὶδ βραχέα καθομιλήσωμεν, ἢ τὸ τριβώνιον εὖ περιστειλώμεθα, ἢ μέχρι τῆς ζώνης φιλοσοφήσωμεν, εὐσεβείας τι πλάσμα κατ᾽ ὄψιν ἡμῖν αὐτοῖς περιχρώσαντες· βαβαὶ τῆς προεδρίας καὶ τοῦ φρονήματος! ἱερὸς καὶ ἐκ σπαργάνων ὁ Σαμουήλ· εὐθὺ ἐσμὲν σοφοὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ ὑψηλοὶ τὰ θεῖα, καὶ γραμματέων τὰ πρῶτα καὶ νομικῶν, καὶ χειροτονοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς οὐρανίους, καὶ καλεῖσθαι Ῥαββὶ ζητοῦμεν, καὶ οὐδαμοῦ τὸ γράμμα, καὶ πάντα δεῖ νοηθῆναι πνευματικῶς, καὶ λῆρος πλατὺς τὰ ὀνείρατα, καὶ ἀγανακτοίημεν ἄν, εἰ μὴ σφόδρα ἐπαινοίμεθα.

runt,

runt, perpetuo occupati esse debeant. CHRYSOSTOMVS hanc rem paullo vlterius persequitur & necessitatem continui laboris ac studiorum in clerico ex demandato ei opere & negotio demonstrat, cuius vna quæque pars magnam sedulitatem ac animi applicationem requirat. Primum ad adhibendum commodas variis animarum [c] morbis curationes aptum esse debere dicit, quod officium plus experientiæ ac laboris postulet, quam curatio morborum, quibus corpora mortalium obnoxia sunt: & hoc ipsum per solam sermonis euangelici doctrinam fieri adeoque hanc in qualibet morbi parte applicari oportere. Deinde ad omnium aduersariorum [d], iudæorum, gentilium & hæreticorum ora obturanda debere esse idoneum, qui diuersis artibus diuersisque armis vtantur, quibus veritati insultent; quorum nisi omnes fallacias ac artificia satis perspecta & cognita habeat, noueritque, quo pacto ipse se recte defendat, periculum esse, ne non tantum eorum quemlibet ecclesiam diripere ac deuastare patiatur, sed ipse etiam in errorem alium incidat, dum alium oppugnet. Nihil enim vulgatius esse, quam vt indocti & inexercitati disputatores de vna extremitate in alteram prolabantur; id quod in controuersiis, quæ ecclesiæ cum *Marcionitis* ac *Valentinianis* ab vna parte, & ab altera cum *Iudæis* circa legem *Mosis* intercesserunt; nec non in disputationibus de Trinitate inter *Arianos* & *Sabellianos* obseruari posse, monet. Nisi quis igitur verbo Dei bene peritus ac exercitatus sit, veramque artem ac regulas disputandi calleat, quod sine perpetua industria ac labore exspectari nequeat, fieri non posse, concludit, vt fundamentum suum & veritatem pro eo ac deceat, contra tot subtiles & astutos aduersarios tueatur. Hinc *Pauli* monitum quod *Timotheo* 1. ep. IV, 13. 15. dedit, inculcat [e]: *Intentus esto lectioni, exhortationi, doctrinæ. Hæc meditare, in his esto: vt tuus profectus manifestus sit inter omnes.* Denique ostendit [f], quam difficile sit & laboriosum negotium concionibus & disputationibus ad populum habendis semper intentum esse, quum admodum seueri iudices lucubrationum concionatoris euaserint, nec permittere ei

(c) Chrysost. de sacerdot. lib. IV. c. III. tot.
(d) Ibid. lib. IV. c. IV. tot.
(e) Ibid. lib. IV. c. VIII.
(f) Ibid. lib. V. c. I. tot.

velint,

velint, vt vel partem aliquam eorum, quæ ab aliis elaborata fuerint, ſuis ipſius concionibus intertexat, vel propriis inuentis iterum vtatur. Heic ſuſceptam operis prouinciam ſæpius eſſe multo difficiliorem, quod aures ſuas vulgus adſueſecerit, non vt ad vtilitatem, ſed ad voluptatem potius audiant, quemadmodum facere ſoleant ii, qui vel de tragœdis vel de citharœdis iudicaturi ſedeant. Heic ergo concionatoris ſtudium ac laborem excitari debere, ipſique eo opus eſſe animo, qui longe exiguitatem hanc ſuperet, vt multitudinis voluptatem illam immoderatam infructuoſamque compeſcat, poſſitque illorum auditione ad id, quod vtilius futurum ſit, transferre, hac ratione, vt populum ſe ſequentem ac ſibi obſecundantem habeat, non autem vt ipſe a populi deſideriis agatur. Et quanto maiore dicendi vi præditus ſit, tanto pertinaciore ſtudio [g] atque exercitatione vim huiusmodi excolere eum oportere, vt vbique dicta illius omnia exiſtimationis ipſius magnitudini reſpondeant, ne ſcommatis ac criminationibus populi ipſe ſe exponat. Hiſce & ſimilibus argumentis ſanctus ille pater vtitur, oſtenſurus, quantum eorum, qui ſacro quodam funguntur munere interſit, ſtudiis ac laboribus ſemetipſos tradere, vt hac ratione ad ſatis faciendum diuerſis functionis ſuæ officiis, quibus ſe ſubducere non poſſunt, tanto magis idonei fiant.

§. II.

Nulla excuſatio, tamquam iuſta apologia, in contrarium admiſſa.

Nonnullos quidem ipſius *Pauli* apoſtoli teſtimonium in ignorantiæ ſuæ defenſionem adlegare ſibique ipſis in doctrinæ inopia placere, dicit CHRYSOSTOMVS, quod nec apoſtolus inſcitiam ſuam diſſimulet, ſed ſermone rudem ſe eſſe, aperte profiteatur. Sed his ſanctus pater apprime rectiſſime reſpondet, non poſſe eos apoſtolicæ mentis altitudinem exacte rimari neque verborum ſenſum capere, adeoque teſtimonium illud ad excuſandam ſocordiam atque oſcitantiam [h] in neceſſariis cognitionis, quam vita clericalis requirat, partibus fruſtra ab ipſis vrgeri. Si ſumma peregrinæ ac profanæ eloquentiæ vis a clericis rigide requirere-

(g) Chryſoſt. de ſacerdot. lib. V. c. V. tot.

(h) Ibid. lib. IV. c. VI. & VII. tot.

tur; Si *Isocratis* tersum læuorem, *Demosthenis* amplam sublimitatem, *Thucydidis* venerandam maiestatem, *Platonis* excellentem dignitatem in concionibus suis semper exprimere iuberentur; tum quidem *Pauli* testimonium adducere non abs re futurum: iam vero omnibus illis prætermissis orationis paupertatem sic permitti eis posse, vt rerum verborumque compositio nuda ac simplex sit: modo ne quis in cognitione atque adeo in dogmatibus fidei ac religionis diligenter excutiendis rudem sed peritum ac exercitatum se præstet; qualem *Paulus* se præstiterit, cuius magna fuerit apud omnes qua disputantis, qua concionantis admiratio; & omnino iniustum esse, rudem ipsi ac incomtam orationem tribuere, qui sua dicendi facultate victoriam de *iudæis* pariter & *græcis* reportarit, eaque effecerit, vt multi gentilium ipsum *Mercurium* esse suspicarentur. Ex eiusmodi datis facultatis dicendi ac persuadendi documentis liquido constare, *Paulum* non mediocrem his in studiis operam collocasse; adeoque eius testimonium in ignorantiæ ac socordiæ patrocinium pessime adferri, cuius exemplum tanto eis sit opprobrio. Rursus alios esse, idem CHRYSOSTOMVS dicit, qui omne ministri ecclesiæ officium ad bonam vitam referant; aliam inde cognitionis ac doctrinæ inopiæ, nec non artis concionandi disputandique ignorantiæ excusationem petentes. Sed ad hoc respondet, [i] vtrumque in sacerdote requiri; ipsumque non tantum facere sed etiam docere præcepta Christi, & tum factis tum verbis eos quos erudiat, ad beatam vitam conducere oportere: vtramque officii sui partem coniungendam esse & alteram alterius subsidio indigere ad consummatam ædificationem. Alioquin in controuersiis de religionis capitibus vitæ honestatem doctrina vacuam nihil vtilitatis habituram, pluribus docet. „ Quum, „de dogmatibus, inquit, [ii] exortum fuerit certamen depu„gnentque omnes ab iisdem scripturis, quamnam heic vitæ „exemplum facultatem præstare, quamnam vim exhibere „poterit? Quidnam vero vtilitatis sudores permulti adlaturi sunt,

(i) Chrysost. de sacerdot. lib IV. c VIII. tot.

(ii) Ibid. lib. IV c. IX. Ὅταν δὲ ὑπὲρ δογμάτων ἀγὼν κινῆται, καὶ πάντες ἀπὸ τῶν αὐτῶν μάχωνται γραφῶν, ποίαν ἰσχὺν ὁ βίος ἐνταῦθα ἐπιδεῖξαι δυνήσεται; τί τῶν πολλῶν ὄφελος ἱδρώτων, ὅταν μετὰ τοὺς μόχθους ἐκείνους, ἀπὸ τῆς πολλῆς τις ἀπειρίας εἰς αἵρεσιν ἐκπεσὼν ἀποσχισθῇ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας; ὅπερ οἶδα πολλοὺς

quum

„quum vel poſt labores illos exhauſtos a craſſa quadam inſcitia „in hæreſin quis delapſus, ab eccleſiæ corpore abſciſſus auulſusque fuerit? quod quidem ſcio multis vſu veniſſe. Quod tandem illi tum fuerit tolerantiæ commodum? certe nullum. Sicut „neque fidei integræ neque incolumis vſus fuerit vllus, ſi perdite, alioqui ac corrupte vixeris. Quibus de cauſſis eum oportet, qui docendorum aliorum munus ſortitus eſt, inprimis huiusmodi certaminum peritiam habere. Nam tametſi tutus ipſe „perſtat, nihilque prorſus ab aduerſariis læditur, tamen ſimpliciorum hominum multitudo illi ſubiecta, vbi animaduerterit, „ducem victum eſſe, ac nihil facere, quo ſe contra aduerſarios „tueatur, iam non victi infirmitatem; ſed dogmatis potius imbecillitatem vitiumque cauſſantur. Atque ita demum ob vnius hominis imperitiam multus populus in extremam perniciem præceps rapitur, qui quamquam haud ſe penitus cum fidei aduerſariis coniungunt, tamen in iis ambigere coguntur, de „quibus confidere ipſi poterant, & ad quos ſeſe cum fide inconcuſſa contulerant, iam non illis cum eadem conſtantia attenti „eſſe poſſunt; verum tantus æſtus, tanta tempeſtas illorum animas infeſtat ſuperato præceptore, vt malum ipſum in „naufragium tandem erumpat.„ HIERONYMVS itidem hanc excuſationem grauiter reprehendit, quando clerico ſuo [k] ſcribit, „nec ruſticum & tamen ſimplicem fratrem ideo debere ſe ſanctum putare, ſi nihil nouerit; nec peritum & eloquentem in „lingua æſtimare ſanctitatem. Quamuis enim multo melius ſit, „e duobus imperfectis ruſticitatem ſanctam habere, quam elo-

παθόντας ἐγώ· ποῖον αὐτῷ κέρδος τῆς καρτερίας; οὐδέν· ὥσπερ οὐδὲ ὑγιοῦς πίστεως, τῆς πολιτείας διεφθαρμένης· Διὰ δὴ ταῦτα μάλιστα πάντων ἔμπειρον εἶναι δεῖ τῶν τοιούτων ἀγώνων, τὸν διδάσκειν τοὺς ἄλλους λαχόντα· εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἕστηκεν ἐν ἀσφαλείᾳ μηδὲν ὑπὸ τῶν ἀντιλεγόντων βλαπτόμενος, ἀλλὰ τὸ τῶν ἀφελεστέρων πλῆθος, τὸ τεταγμένον ὑπ' ἐκείνῳ, ὅτ' ἂν ἴδῃ τὸν ἡγούμενον ἡττηθέντα, καὶ οὐδὲν ἔχοντα πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας εἰπεῖν, οὐ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐκείνου τῆς ἥττης, ἀλλὰ τὴν τοῦ δόγματος αἰτιῶνται σαθρότητα· καὶ διὰ τὴν τοῦ ἑνὸς ἀπειρίαν, ὁ πολὺς λαὸς εἰς ἔσχατον ὄλεθρον καταφέρεται· κἂν γὰρ μὴ πάντη γίνωνται τῶν ἐναντίων· ἀλλ' ὅμως, ὑπὲρ ὧν θαῤῥεῖν εἶχον, ἀμφιβάλλειν ἀναγκάζονται· καὶ οἷς μετὰ πίστεως προσῄεσαν ἀκλινῶς, οὐκ ἔτι μετὰ τῆς αὐτῆς δύνανται προσέχειν στεῤῥότητος· ἀλλὰ τοσαύτη ζάλη τῶν ἐκείνων εἰσοικίζεται ψυχαῖς ἀπὸ τῆς ἥττης τοῦ διδασκάλου· ὡς καὶ εἰς ναυάγιον τελευτῆσαι τὸ κακόν.

(k) Hieron. epiſt. II. ad Nepotian.

quen-

„quentiam peccatricem; in consummato tamen sacerdote v-
„trumque requiri, nec minus scientia quam sanctitate opus esse, vt
„ad explendas diuersas functionis suæ partes idoneus reddatur.„
Hunc in modum sancti illi doctores clericorum ignorantiæ ibant obuiam, ipsosque aptis argumentis eo adducere adlaborabant, vt ad studia doctrinæ sese conferrent, quippe qua via sola eam rerum peritiam comparare sibi possent, quæ ad multa grauia functionis suæ officia obeunda sufficeret.

§. III.

Præcipuum eorum studium in sacrarum litterarum & probatorum scriptorum ac canonum ecclesiæ tractatione versari debebat.

Non autem quoduis studiorum genus promiscue, sed sacræ scripturæ tractationem in primis commendabant; quippe quæ eruditionis, ad ipsorum functionem maxime requisitæ & ab ipsis quauis occasione adhibendæ, esset scaturigo. Nam, CHRYSOSTOMO obseruante, in spirituali animarum curatione verbum Dei omnium rerum, quæ in curatione corporum adhiberi solent, vicem supplet. „Hoc [l] instrumentum est, inquit, hoc cibus,
„hoc aëris temperamentum optimum, hoc medicamenti instar,
„hoc ignis loco, hoc ferri vice: ac si vel vrere, vel secare o-
„pus, hoc ipso vti necesse: atque hoc si nihil profuerit, reliqua
„omnia euanida pereant oportet. Hoc & iacentem animam
„suscitamus & tumescentem compescimus: hoc & superua-
„canea amputamus & quæ desunt supplemus, cæteraque o-
„omnia conficimus, quæ ad animi conferunt incolumitatem.
„Ac sane vt vitam quam optime constituas, alterius hominis
„vita te ad idem exemplum æmulationemque parem pertrahe-
„re possit. At quum humanus animus decretorum minime ve-
„rorum sententiarumque a fide abhorrentium morbis laboraue-
„rit, heic demum euangelici sermonis vsus magnopere necessa-

(l) Chrysost. de sacerdot. lib. IV c. III. Τοῦτο τὸ ὄργανον, τοῦτο τροφὴ, τοῦτο ἀέρων κρᾶσις ἀρίστη· τοῦτο ἀντὶ φαρμάκου, τοῦτο ἀντὶ πυρὸς, τοῦτο ἀντὶ σιδήρου· κἂν καῦσαι δέῃ καὶ τεμεῖν, τοῦτο χρήσασθαι ἀνάγκη· κἂν τοῦτο μηδὲν ἰσχύσῃ, πάντα οἴχεται τὰ λοιπά· τούτῳ καὶ κειμένην ἐγείρομεν, καὶ φλεγμαίνουσαν καταστέλλομεν τὴν ψυχὴν, καὶ τὰ περιττὰ περικόπτομεν, καὶ τὰ λείποντα πληροῦμεν, καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα ἐργαζόμεθα, ὅσα εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ὑγείαν ἡμῖν συντελεῖ· πρὸς μὲν γὰρ βίου κατάστασιν ἀρίστην, βίος ἕτερος εἰς τὸν ἴσον ἂν ἐναγάγοι ζῆλον· ὅτ᾽ ἂν δὲ περὶ δόγματα νοσῇ

rius,

„rius, non solum, vt qui tibi domestici sunt, robores atque con„firmes: verum etiam vt cum externis bellum geras, ac manus „conseras.„ cætera. *Quapropter*, infert tandem [*ll*], *ingens adhibere studium oportet, vt Christi sermo in nobis largiter inhabitet.* Hoc studium ipsis necessarium erat, vt speciatim ad verbi diuini prædicationem digne peragendam idonei fierent; siquidem HIERONYMO iudice [*m*], optima sermonis cuiusdam commendatio est, si scripturarum lectione sit conditus. Præterea extemporalis scripturæ explicatio, quæ ipsis sæpius, quum pars quædam legeretur, facienda erat, hominem requirebat in omnibus eius partibus versatissimum phrasiumque, sensus, doctrinarum ac mysteriorum diuinorum eruditissimum, vt ferente quauis occasione expeditam & facile currentem nec non audientium ædificationi accommodatam orationem de illis habere posset. Et in hunc ipsum finem canones quidam [*n*] præcipiunt, vt ne plures horæ vacantes, præsertim prandio & cœnæ constitutæ sine sacrarum litterarum lectione transigerentur; partim ad excludendum otiosas & minus necessarias fabulas, partim ad subministrandum ipsis materiam ac argumentum, de quo inter se colloquentes alii alios ædificare possent. HIERONYMVS *Nepotianum* amicum suum hoc nomine laudat, quod per omne conuiuium [*o*] de sacris scripturis aliquid proponere, & conuictores vtilibus sermonibus inde institutis oblectare consueuerit. Post scripturas tempus

---

ἡ ψυχὴ τὰ νόθα, πολλῆ τῦ λόγυ ἐνταῦθα ἡ χρεία, ὐ πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἀσφάλειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὺς ἔξωθεν πολέμυς.

(*ll*) Ibid c. IV. Διὸ πολλὴν χρὴ ποιεῖσθαι τὴν σπυδὴν, ὥστε τὸν λόγον τῦ χριςῦ ἐν ἡμῖν ἐνοικεῖν πλυσίως.

(*m*) Hieron. ep. II. ad Nepotian. (p. 10. C. edit. Franc. MDCLXXXIV.) Sermo presbyteri scripturarum lectione conditus sit. Nolo te declamatorem esse, & rabulam garrulumque sine ratione, sed mysteriorum peritum & sacramentorum Dei tui eruditissimum.

(*n*) Conc. Tolet. III. c. VII. (tom. V. concil. 1011.) Pro reuerentia Dei sacerdotum, id vniuersa sancta constituit synodus; vt quia solent crebro mensis otiosæ fabulæ interponi, in omni sacerdotali conuiuio lectio scripturarum diuinarum misceatur. Per hoc enim & animæ ædificantur ad bonum, & fabulæ non necessariæ prohibentur.

(*o*) Hieron. epitaph. Nepot. ep. III. ad Heliodor. (p. 16. C. edit. cit.) *Sermo eius per omne conuiuium de scripturis aliquid proponere*, libenter audire, respondere verecunde, recta suscipere, praua non acriter confutare, disputantem contra se magis docere, quam vincere.

ſuum optimis auctoribus eccleſiaſticis eum impendiſſe, eorumque adſidua lectione & meditatione diuturna in pectoris ſui bibliothecam tantum theſaurum congeſſiſſe narrat, vt commoda quauis occaſione eorum verba recitare potuerit, *Illud*, inquiens, *Tertulliani, iſtud Cypriani, hoc Lactantii, illud Hilarii eſt. Sic Minucius Felix; ita Victorinus, in hunc modum eſt loquutus Arnobius.* Inter ſcriptores vero eccleſiaſticos canones eccleſiæ maximi ſemper vſus eſſe credebantur; quippe qui non tantum diſciplinæ, doctrinæ & gubernationis eccleſiaſticæ, ſed etiam regularum vitæ ac morum quoddam continerent compendium. Quam ob cauſſam vt leges quædam in vniuscuiusque ordinatione canones recitari iubent; ita aliæ præcipiunt [p], vt clerici poſtea eos vna cum ſcripturis ſacris partem ſtudiorum ſuorum eſſe ne prætermittant. Canones enim eo tempore inſtar inſtitutionum paſtoralium erant, hanc præ aliis priuatis inſtitutionibus habentes prærogatiuam, vt eſſent vox publica & rubricæ eccleſiæ, adeoque ob hanc ipſam rationem tanto ſtudioſius legendi. In poſterioribus ſæculis tempore CAROLI MAGNI leges quasdam offendimus, quibus clerici vna cum canonibus eccleſiæ GREGORII librum de *cura paſtorali* legere [q] iubentur.

§. IV.

Quatenus librorum gentilium & hæreticorum lectio permiſſa fuerit.

Alios libros ac ſcripta cautius legebant & rarius. Quidam canones [r] gentilium librorum lectionem epiſcopis interdicebant; nec hæreticorum librorum eis permittebant vſum, niſi neceſſitas id exigeret, hoc eſt, ſi vel eos confutari vel alios con-

(p) Conc. Tolet. IV. c. XXV. (tom. V. p. 1713.) *Sciant ſacerdotes ſcripturas ſanctas & canones meditentur*, vt omne opus eorum in prædicatione & doctrina conſiſtat, atque ædificent cunctos tam fidei ſcientia quam operum diſciplina.

(q) Conc. Turon. III. c. III. (tom. VII. p. 1261.) Nulli epiſcopo liceat canones, aut *librum paſtoralem a beato Gregorio papa editum*, ſi fieri poteſt, ignorare, in quibus ſe debet vnuſquiſque, quaſi in quodam ſpeculo, adſidue conſiderare. Conc. Cabillon. II. c. I. (ibid. p. 1272.) Illas ſcripturas notiſſimas habeant, quæ canonicæ appellantur & earum ſenſum per patrum tractatus inquirant. Canones quoque intelligant & *librum beati Gregorii papæ de cura paſtorali*: & ſecundum formam ibidem conſtitutam & viuant & prædicent.

(r) Conc. Carth. IV. c. XVI. (tom. II. conc. p. 1101.) Vt epiſcopus gentilium libros non legat; hæreticorum autem pro neceſſitate & tempore.

tra

tra eorum virus præmoneri oporteret. Gentilis eruditionis prohibitio, etſi multo ſtrictius fieri debuiſſe videtur, ſimiliter cum quodam diſcrimine intelligenda eſt. Poterant enim homines in gentilium librorum lectione diuerſum præſtitutum ſibi habere ſcopum. Alii delectationis tantum cauſſa eos legere, & neglectis ſcripturis aliiſque vtilioribus ſtudiis huic delectationi totos ſe tradere poterant: & iſti omnes ſummopere damnandi erant. De hiſce HIERONYMVS [s] loquitur, *Sacerdotes Dei*, inquiens, *omiſſis euangeliis & prophetis, videmus comædias legere, amatoria bucolicorum verſuum verba canere, Virgilium tenere; & id quod in pueris neceſſitatis eſt; crimen in ſe facere voluptatis.* Aliis ſimplex & inaffectatus ſcripturæ ſacræ ſtilus non arridebat, hinc cum oratoribus ethnicis conuerſabantur, vt linguam ſuam politiori & atticæ dialecto adſuefacerent; Et hi quoque eccleſiæ cenſuræ obnoxii erant. Notatu digna ſunt, quæ de *Triphyllio* quodam epiſcopo *Cyprio*, (qui de iſtiusmodi delicatorum hominum numero erat, quibus ſtilus ſcripturæ ſacræ non ita elegans, quemadmodum eſſe oporteret, videbatur) narrat SOZOMENVS [t], quod quum in concione quadam, quam *Spyridone* aliiſque nonnullis epiſcopis *Cypriis* præſentibus habuerit ad populum, neceſſe habuerit in medium adducere dictum illud ſeruatoris: ἆρον σου τὸ κράββατον καὶ περιπάτει, *Tolle grabbatum tuum & ambula*, mutato nomine pro κράββατον dixerit σκίμποδα, ratus hanc vocem iſta multo eſſe elegantiorem. *Spyridonem* vero ſancta indignatione commotum his eum verbis adloquutum eſſe dicit: *Num tu præſtantior es eo, qui* κράββατον *dixit, vt te pudeat eius verbis vti?* Quo dicto hominem propter eloquentiam inſolentius ſeſe efferentem ad modeſtiam erudiendo admonuiſſe, ne eloquentiam humanam ſacris ſcripturis anteferret. Aliud hominum genus libentius auctores gentiles quam ſcripturas verſabant, quia iſtos malo ſuo artem ſophiſticam, ad

(s) Hieron. ep. CXLI ad Damaſum de filio prodigo tom. III. p. 129. edit. Baſil. MDLXV. (p. 87. C. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

(t) Sozom. lib. I. c. XI. συνάξεως ἐπιτελουμένης, ἐπιτραπεὶς Τριφύλλιος διδάξαι τὸ πλῆθος, ἐπεὶ τὸ ῥητὸν ἐκεῖνο παράγειν εἰς μέσον ἐδέησε, τὸ ἆρόν σου τὸν κράββατον καὶ περιπάτει, σκίμποδα ἀντὶ τοῦ κραββάτου μεταβαλὼν τὸ ὄνομα εἶπε· καὶ ὁ Σπυρίδων ἀγανακτήσας, οὐ σύγε, ἔφη, ἀμείνων τοῦ κράββατον εἰρηκότος, ὅτι ταῖς αὐτοῦ λέξεσιν ἐπαισχύνῃ κεχρῆσθαι· καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἀπεπήδησε τοῦ ἱερατικοῦ θρόνου τοῦ δήμου ὁρῶντος· ταύτῃ γε μετριάζειν παιδεύων τὸν τοῖς λόγοις ἀβρυνόμενον.

impro-

imponendum imperitioribus, discendi proposito accommodatiores esse, existimabant. Quemadmodum scriptor anonymus apud EVSEBIVM [u], qui contra hæreticos *Theodotianos* scripsit, de istius sectæ antesignanis obseruauit, quod relictis sacris Dei scripturis generatim tempus suum *Euclidi*, *Aristoteli*, *Theophrasto*, & *Galeno* impenderint, infidelium artibus ac disciplinis ad stabiliendam hæresis suæ opinionem & corrumpendam christianæ fidei simplicitatem abutentes. In his casibus vniuersis gentilium auctorum lectio, ob tam indignas rationes institui solita, omnino illicita erat, quia semper cum manifesto totius scripturæ sacræ neglectu & contemtu fiebat, adeoque ex hoc fundamento canonibus ecclesiæ iustissime fuit prohibita. Erant autem tum ab altera parte casus quidam, in quibus gentilium auctorum lectio, non obstante ecclesiæ prohibitione, omnino permittebatur. Nam interdum eos legi oportebat, vt eorum errores ante oculos exponerentur atque confutarentur, vt alios ne inficerent. Ita HIERONYMVS [w] obseruat, quod *Daniel* doctrinam *Chaldæorum* & *Moyses* omnem sapientiam *Aegyptiorum* discentes non peccauerint, quoad eam didicerint, non vt sequerentur, sed vt

(u) Euseb. lib V. c. XXVIII. Καταλιπόντες τὰς ἁγίας τοῦ Θεοῦ γραφὰς, γεωμετρίαν ἐπιτηδεύουσιν· ὡς ἂν ἐκ τῆς γῆς ὄντες καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλοῦντες καὶ τὸν ἄνωθεν ἐρχόμενον ἀγνοοῦντες, Εὐκλείδης γοῦν παρά τισιν αὐτῶν φιλοπόνως γεωμετρεῖται· Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Θεόφραστος θαυμάζονται· Γαληνὸς γὰρ ἴσως ὑπό τινων καὶ προσκυνεῖται· οἱ δὲ ταῖς τῶν ἀπίστων τέχναις εἰς τὴν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν γνώμην ἀποχρώμενοι, καὶ τῇ τῶν ἀθέων πανουργίᾳ τὴν ἁπλῆν τῶν θείων γραφῶν πίστιν καπηλεύοντες· ὅτι μὴ δὲ ἐγγὺς πίστεως ὑπάρχουσι, τί δεῖ καὶ λέγειν; Relictis atque abiectis sacris Dei scripturis, geometriæ student; quippe qui terrestres sint & loquantur terrena, & illum, qui de cælo aduenit, ignorent. Euclidis igitur geometria apud nonnullos eorum studiose excolitur. Aristoteles vero & Theophrastus summa admiratione suscipiuntur; Galenus autem a quibusdam etiam adoratur. Proinde istos, qui *infidelium artibus ac disciplinis ad stabiliendam hæresis suæ opinionem abutuntur*, & subtili impiorum hominum versutia simplicissimam diuinarum scripturarum adulterant fidem, remotissimos esse a fide, quid attinet dicere?

(w) Hieron. com. in Daniel. c. I. Qui de mensa regis & de vino potus eius non vult comedere, ne polluatur; vtique si sciret, ipsam sapientiam atque doctrinam Babyloniorum esse peccatum, numquam acquiesceret discere, quod non licebat. *Discunt autem, non vt sequantur sed vt iudicent atque conuincant.* Quomodo si quis aduersus mathematicos velit scribere, imperitus μαθήματος, risui pateat, & aduersum philosophos disputans, si ignoret dogmata philosophorum. Discunt ergo ea mente doctrinam Chaldæorum, qua & Moyses omnem sapientiam Aegyptiorum didicerat.

iudica-

iudicarent atque conuincerent. Idem de se adfirmat AMBROSIVS [x], *Legimus aliqua*, inquiens, *ne legantur; legimus, ne ignoremus; legimus non vt teneamus, sed vt repudiemus.* Hæc vna erat ratio, cur scriptores ethnici nonnumquam a viris eruditis legi possent, vt nimirum nota ad eos apponeretur censoria. Alia ratio erat, quod eorum multi caussæ religionis vtiles essent & opportuni, siue ad confirmandam diuinarum scripturarum ac doctrinæ christianæ veritatem, siue ad detegendos ac confutandos ipsorum gentilium errores atque vanitates. Ita HIERONYMVS [y], historicos tum *græcos* tum *latinos*, DIODORVM SICVLVM, POLYBIVM, TROGVM POMPEIVM & LIVIVM tam in explananda quam confirmanda vaticiniorum *Danielis* veritate magnam vtilitatem habere, obseruat. Idem de ORPHEI, SIBYLLARVM, HERMETIS aliorumque gentilium philosophorum libris AVGVSTINVS [z] dicit, quod quum de patre Deo & de filio Dei multa vera dixissent, hoc intuitu ad conuellendam paganorum vanitatem non parum conferant. Quam ob caussam non AVGVSTINVS tantum & HIERONYMVS, sed plerique veteres scriptores ecclesiastici, in gentilium eruditione multum versati erant, quemadmodum quilibet nouerit, qui de ipsis nouerit quidpiam. HIERONYMVS in breui quadam epistola [zz] plerosque *græcos*, & *latinos* scriptores, qui ante ipsum vixerunt, memorat, deque illis generatim dicit: *Intantum philosophorum doctrinis atque sententiis suos referciunt libros, vt nescias, quid in illis primum admi-*

(x) Ambros. Procem. in Luc. euangel.

(y) Hieron. Prol. in Dan. Ad intelligendas extremas partes Danielis, multiplex græcorum historia necessaria est: Suctorii videlicet, Callinici, Diodori, Hieronymi, Polybii, Posidonii, Claudii Theonis, & Andronici, cognomento Alipii, quos & Porphyrius esse sequutum se dicit: Iosephi quoque & eorum, quos ponit Iosephus, præcipueque nostri Liuii, & Pompeii Trogi atque Iustini, qui omnem extremæ visionis narrant historiam: & post Alexandrum vsque ad Cæsarem Augustum Syriæ & Aegypti, id est Seleuci & Antiochi & Ptolemæorum bella describunt. Et si quando cogimur litterarum secularium recordari, & aliqua ex his dicere, quæ olim omisimus: non nostræ est voluntatis, sed (vt ita dicam) necessitatis, vt probemus ea, qui a sanctis prophetis ante secula multa prædicta sunt, tam græcorum quam latinorum & aliarum gentium litteris contineri.

(z) August. contr. Faust. lib. XIII. c. XV. (tom. VI. p. 288. edit. Basil. MDLXIX) Sibyllæ & Orpheus, & nescio quis Hermes, & si qui alii vates, vel theologi, vel sapientes, vel philosophi gentium de filio Dei aut de patre Deo vera prædixisse seu dixisse perhibentur; valet quidem aliquid ad paganorum vanitatem reuincendam.

(zz) Hieron. ep. LXXX. ad Magnum.

rari debeas, eruditionem saeculi, an scientiam scripturarum. Et huc quidem res omnis redibat: Clerici primo loco debebant scripturis sacris exquisitius studere, post has canonibus & probatis scriptoribus ecclesiasticis, prout quisque vel animi dotibus valeret, vel occasionem haberet atque opportunitatem; non enim eodem omnes modulo metiri licebat. Praeterea vt ad humaniores litteras discendas non obligati erant, ita ab illis non prohibebantur; sed si qua in re theologiae christianae famulari posse crederentur, nec quod illi debebatur, sibi vsurparent, non modo earum studium permissum erat, sed etiam maiorem in modum commendabatur. Et certe fatendum est, quod licet saecularis eruditionis abusus magnum saepe detrimentum verae religioni attulerit, tamen illius recte applicatum studium primis ecclesiae saeculis ei multum profuerit.

§. V.

De ipsorum pietate ac deuotione in publicis ad Deum accessionibus.

De priuatis eorum studiis statim progredimur ipsos in magis publicis occupationibus tamquam populi oratores ad Deum & Dei legatos ad populum spectaturi. Quorum officiorum ac dignitatis intuitu eos commodo sensu mediatores Deum inter & homines dici consueuisse, alio iam loco [a] demonstrauimus. In quouis suo ad Deum aditu, tamquam populi oratores, ad id pro se quisque acriter intendebant animum, vt omnia precum suarum atque gratiarum actionis sacrificia ita sancte atque decenter offerrent, quemadmodum actionis istius natura requirebat; hoc est, cum omni ea grauitate, animi submissione, reuerentia, mentis applicatione & deuotionis ardore ac intentione, quae & tantae MAIESTATI, ad quam adibant, consentanea & ad excitandas in populo congruas animi adfectiones idonea esset. Hic verus sensus maximopere controuersi istius in secunda IVSTINI MARTYRIS apologia loci est, vbi cultum ecclesiasticum & rationem celebrandi eucharistiam describens, *Antistes,* inquit[b], ὅση δύναμις αὐτῷ, *quantum pro virili sua potest, preces & gra-*

(a) Lib. II. c. XIX. §. XVI. vol. I. pag. 288 289.

(b) Iustin. apol. II. p. 98. Ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῷ, ἀναπέμπει.

tiarum

tiarum actiones fundit. Nonnulli hunc locum perperam interpretantur, *δύναμιν*, seu *facultatem* sacerdotis eucharistiam administrantis eo accipientes, quasi illa nihil amplius quam ipsius inventionem, enuntiationem vel simile quid significet. Quam interpretationem ideo fingunt, vt argumentum inde captent contra publicarum liturgiarum antiquitatem; licet heic rem prorsus diuersam denotet, nimirum spiritualem illum vigorem, seu douotionis ardorem ac intentionem, qua sacerdos sacrificia ecclesiæ Deo offerebat; quæ istiusmodi erant animi adfectiones, quæ ad preces & laudes nostras Deo acceptas faciendas necessariæ sunt, quippe qui ex tota anima nostra & totis viribus nostris eas sibi offerri iubet; quod non minus præscriptis formulis, quam quauis alia ratione fieri potest. Atque ita GREGORIVS NAZIANZENVS & ipse IVSTINVS MARTYR hac phrasi *ὅση δύναμις*, vtuntur, vbi de receptis laudandi & colendi Deum formulis verba faciunt, qua de re postea loco suo pluribus. CHRYSOSTOMVS [c] idem officium sacerdotibus Dei nomine *σπουδῆς* & *εὐλαβείας* summopere commendat. „Eum, inquit, qui pro ciuitate tota, quid dico ciuitate? immo vero pro vniuerso terrarum orbe legatus intercedit, deprecatorque est apud Deum, „vt hominum omnium peccatis propitius fiat, qualem quæso „esse oportet? --- Quum autem ille & spiritum sanctum inuocauerit, & *τὴν φρικωδεστάτην θυσίαν* sacrificium illud horrore „ac reuerentia plenissimum perfecerit, communi omnium domino manibus pertractato: quæro ex te: quoto illum in ordine collocabimus? quantam autem ab eo integritatem exigemus? quantam religionem? considera enim, quales manus „hæc administrantes esse oporteat: qualem linguam, quæ verba illa effundat, qua denique re non puriorem sanctioremue „esse conueniat animam, quæ tantum illum tamque dignum

(c) Chrysost. de sacerd lib. VI. c. IV. Τὸν ὑπὲρ ὅλης τῆς πόλεως· καὶ τί λέγω πόλεως; πάσης μὲν οὖν τῆς οἰκουμένης πρεσβεύοντα, καὶ δεόμενον ταῖς ἁπάντων ἁμαρτίαις ἵλεων γενέσθαι τὸν Θεὸν --- ὁποῖόν τινα εἶναι χρή; -- ὅτ' ἂν δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καλῇ, καὶ τὴν φρικωδεστάτην ἐπιτελῇ θυσίαν, καὶ τοῦ κοινοῦ πάντων συνεχῶς ἐφάπτηται δεσπότου, ποῦ τάξομεν αὐτόν, εἰπέ μοι; πόσην δὲ αὐτὸν ἀπαιτήσομεν καθαρότητα, καὶ πόσην εὐλάβειαν; ἐννόησον γάρ, ὁποίας τὰς ταῦτα διακονουμένας χεῖρας εἶναι χρή, ὁποίαν τὴν γλῶτταν, ἣν ἐκεῖνα προχέουσαν τὰ ῥήματα· τίνος δὲ οὐ καθαρωτέραν καὶ ἁγιωτέραν, τὴν τοσοῦτο πνεῦμα ὑποδεξαμένην ψυχήν; τότε καὶ ἄγγελο-

 spiri-

„ſpiritum receperit? Per id tempus & angeli ſacerdoti adſident, „& cæleſtium poteſtatum vniuerſus ordo clamores excitat, & „locus altari vicinus in illius honorem, qui offertur, angelorum „choris plenus eſt.„ Ita ſanctus ille pater argumentatur, eo animi ardore inflammatus & zelo, qui rei apprime conuenit & ad ſuſcitandam noſtram deuotionem, ignemque ſanctum in mentibus noſtris, quando ſupplicationes eccleſiæ in terra ſanctæ maieſtati in cælis offerimus, incendendum accommodatus eſt.

§. VI.

Pœna eorum, qui cotidianum eccleſiæ miniſterium negligebant.

Et hic deuotionis ardor perpetuo foueri debebat atque conſeruari. Quem in finem eccleſia cotidiana habebat ſua ſacrificia, ſi quo modo ea haberi poterant; & hiſce quemlibet clericum citra vllam immunitatis ſpem intereſſe oportebat; idque ſub pœna abrogandi ad tempus & in perpetuum etiam muneris, ſiue eius tum eſſet officii, ſacris ſolemniter operari, ſiue non eſſet. Sic enim concilium *Toletanum* primum pro eccleſiis *Hiſpanicis* decreuit: *Presbyter, vel diaconus, vel ſubdiaconus, vel quilibet eccleſiæ deputatus clericus, ſi intra ciuitatem fuerit, vel in loco, in quo eccleſia eſt, aut caſtello, aut vico, aut villa, & ad eccleſiam ad ſacrificium quotidianum non acceſſerit* [d], *clericus non habeatur.* Concilium *Agathenſe peregrinam* iſti *communionem* [e] tribui iubet, quæ ad minimum temporariam muneris abdicationem indicat. Et lex IVSTINIANI [f] extra clerum eos conſtitui iubet, propter of-

---

παρεστήκασι τοῦ ἱερέως, καὶ οὐρανίων δυνάμεων ἅπαν τάγμα βοᾷ· καὶ ὁ περὶ τὸ θυσιαστήριον πληροῦται τόπος εἰς τὴν τιμὴν τοῦ κειμένου.

(d) Conc. Tolet. I c. V. (tom. II. p. 1224.)

(e) Conc. Agath. c. II. (tom. IV p. 1383.) Contumaces clerici, prout dignitatis ordo permiſerit, ab epiſcopis corrigantur: & ſi qui prioris gradus elati ſuperbia communionem fortaſſe contemſerint, aut eccleſiam frequentare, vel officium ſuum implere neglexerint, *peregrina eis communio tribuatur*: ita vt, quum eos pœnitentia correxerit, reſcripti in matricula gradum ſuum dignitatemque recipiant.

(f) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. de epiſc. leg. XLII. §. X. Τοὺς μὴ εὑρισκομένους ἀμέμπτως ταῖς λειτουργίαις προσκαρτεροῦντας ἔξω τοῦ κλήρου καθίστασθαι (κελεύομεν). Eos qui inuenti non fuerint inculpate in liturgiis perſeuerantes extra clerum conſtitui (iubemus).

fendi-

fendiculum, quod negligendo & contemnendo diuinas liturgias laicis ponant. Tantopere antiqui legislatores ecclesiastici elaborarunt, vt omnem huiusmodi indecentiam omnesque abusus præciderent, clericosque optima pietatis exempla plebi exhiberent.

§. VII.

Regulæ de concionibus ad ædificationem habendis.

Post eorum officium, quo ad Deum tamquam oratores populi adire tenebantur, proxime eos considerari oportet tamquam legatos Dei, nomine ipsius ad populum accedentes, quod publica verbi diuini adnuntiatione priuataque applicatione faciebant. Qua in re vtraque vigilum super gregem Dei & fidorum rei ipsius familiaris administratorum officium peragere summopere adlaborabant. In habendis concionibus id solum spectabant, vt ædificarent populum; quem in finem GREGORIVS NAZIANZENVS, CHRYSOSTOMVS & HIERONYMVS, magni illi huiuscemodi regularum magistri, hæc pauca præcepta tradunt. *Prima* concionatorem de seligenda vtili quadam materia debere esse sollicitum. GREGORIVS NAZIANZENVS [g] hanc regulam eiusque applicationem in specialioribus quibusdam doctrinæ capitibus ostendit, „Mihi quidem, inquiens, rei minime vulgaris paruique „spiritus esse videtur, verbi perinde ac tritici mensuram tem„pestiue cuique dare, & dogmatum nostrorum veritatem cum „iudicio dispensare. Hoc est, ea omnia, quæ sacra philosophia „de mundis, vel de mundo disseruit, de materia, de mente, & „intelligentibus naturis, tam melioribus quam deterioribus, de „prouidentia omnia constringente atque gubernante, tum quæ „modo rationi consentaneo euenire videntur, tum quæ modo „terrenæ atque humanæ rationi repugnante accidere videntur: „Quæ de prima nostra constitutione & postrema refictione: de „typis, & veritate, ac testamentis: de Christi aduentu tam pri-

(g) Nazian. orat. 1. de fug. p. 15. Ἐμοὶ δ' οὖν πρᾶγμα φαίνεται, οὐ τῶν φαυλοτάτων, ἀλλ' ὀλίγου τοῦ πνεύματος, διδόναι κατὰ καιρὸν ἑκάστῳ τοῦ λόγου τὸ σιτομέτριον, καὶ οἰκονομεῖν ἐν κρίσει τὴν ἀλήθειαν τῶν ἡμετέρων δογμάτων, ὅσα περὶ κόσμων ἢ κόσμου πεφιλοσόφηται, περὶ ὕλης, περὶ ψυχῆς, περὶ νοῦ καὶ τῶν νοερῶν φύσεων, βελτιόνων τε καὶ χειρόνων, περὶ τῆς τὰ πάντα συνδεούσης τε καὶ διεξαγούσης προνοίας, ὅσα τε κατὰ λόγον ἀπαντᾶν δοκεῖ, καὶ ὅσα παρὰ λόγον τὸν κάτω καὶ τὸν ἀνθρώπινον· ἔτι τε ὅσα περὶ τῆς πρώτης ἡμῶν συστάσεως καὶ τῆς τελευταίας ἀναπλάσεως, τύπων τε καὶ ἀληθείας καὶ διαθηκῶν, καὶ Χριστοῦ παρουσίας πρώτης τε καὶ δευτέρας, σαρκώσεώς τε

„mo quam secundo, de incarnatione & cruciatibus & reuersi„one, de resurrectione, de fine, de iudicio, ac retributione, „tam tristiore quam splendidiore. Et quod caput est, quæ„cunque de principe ac beata Trinitate credenda sunt.„ Istiusmodi argumenta ad hominum in fide & vitæ sanctimonia ædificationem, pietatisque ac virtutum exercitationem valent. Sed tum *secundo* apta methodo tractari debebant; non artificioso & sublimi dicendi genere, sed verbis ad vulgi captum accommodatis. Id quod in ATHANASIO [*b*] summopere laudat GREGORIVS NAZIANZENVS, quando de ipso loquens ait: *Si cum humilioribus ipse res esset, ad eorum captum se demittebat, si cum sublimiori mente præditis, altius assurgebat.* HIERONYMVS etiam hac de re obseruat [*i*], quod concionatoris oratio simplex & perspicua esse & vim concitatricem habere, atque in auditoribus gemitus potius & lacrimas de peccatis suscitare debeat, quam applausum. „Docente „te in ecclesia, inquit, non clamor populi, sed gemitus suscite„tur. Lacrimæ auditorum laudes tuæ sint. Sermo presbyteri „scripturarum lectione conditus sit. Nolo te declamatorem „esse & rabulam garrulumque sine ratione, sed mysteriorum „peritum & sacramentorum Dei tui eruditissimum. Verba vol„vere & celeritate dicendi apud imperitum vulgus admiratio„nem sui facere, indoctorum hominum est. Attrita frons in„terpretatur sæpe quod nescit, & quum aliis persuaserit, sibi „quoque vsurpat scientiam.„ Et paullo post: „Nihil tam faci„le, quam vilem plebeculam & indoctam concionem linguæ „volubilitate decipere, quum quidquid non intelligit, plus mi„ratur.„ Hinc CHRYSOSTOMVS integrum fere librum eo impendit, vt christianum oratorem aduersus hanc aberrationem præmuniat; vt ne plausum & auram captet popularem, sed generoso animo [*k*] eam superet, ac potius auditores suos ædificare

καὶ παθημάτων καὶ ἀναλύσεως, ὅσα τε περὶ ἀναστάσεως, περὶ τέλους, περὶ κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως σκυθρωποτέρας τε καὶ ἐνδοξοτέρας· τὸ κεφάλαιον, ὅσα περὶ τῆς ἀρχικῆς καὶ βασιλικῆς καὶ μακαρίας τριάδος ὑποληπτέον.

(*b*) Nazianz. orat. XXI. de laud. Athan. (tom. I. p. 396.) Πεζὸς τοῖς ταπεινοτέροις, ὑψηλότερος τοῖς μετεωροτέροις.

(*i*) Hieron. ep. II. ad Nepot. p. 10.

(*k*) Chrysost. de sacerd. lib. V. c. I. γενναίας δεῖ κἀνταῦθα ψυχῆς, καὶ πολὺ ἡμετέρας ὑπερβαινούσης σμικρότητος· ἵνα τὴν ἄτακτον καὶ ἀνωφελῆ τοῦ πλήθους ἡδονὴν κολάζῃ,

quam

quam delectare eisque placere studeat. Quem in finem necesse esse, concludit, vt tum applausum tum censuram hominum & res ceteras omnes adspernetur, quibus induci possit, vt non ad vtilitatem sed ad voluptatem potius multitudinis verba faciat. In summa [l], omnes orationes suas hoc consilio meditari eum oportere dicit, vt Deo gratæ atque acceptæ sint: si tum laudetur ab hominibus, laudes accipere posse; sin laudes ab auditoribus illi negentur, non debere eas ambire vel negatis indolere: abundans enim illi futurum laborum solatium, idque omnium certe maximum, si ipse sibi conscius esse potuerit, ad hanc se rationem doctrinam eloquentiamque suam composuisse atque adaptasse, vt Deo illa grata acceptaque fiat. *Tertio*, alia regula in hanc rem data hæc erat, concionatorem doctrinam suam atque spiritualia medicamenta ad grauissimas & maxime vrgentes auditorum suorum necessitates applicare debere, quod officium vigilis maxime proprium esset, acuto oculo obseruare, vnde maximum metuendum periculum; quanam ex parte homines infirmissimi sint & minime omnium tuti; atque tum eorum morbis ac infirmitati vtilia remedia adhibere: CHRYSOSTOMVS de hac officii sacerdotis parte loquens dicit, *νηφάλιον καὶ διορατικὸν* [m], sobrium modestumque eum esse oportere,

καὶ πρὸς τὸ ὠφελιμώτερον μετάγειν δύναται τὴν ἀκρόασιν· ὡς αὐτῷ τὸν λαὸν ἕπεσθαι καὶ εἴκειν, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν τῶν ἐκείνων ἄγεσθαι ἐπιθυμιῶν. Τοῦτο καὶ οὐδαμῶς ἔστιν ἐπιτυχεῖν, ἀλλ' ἢ διὰ τούτοιν τοῖν δυοῖν, τῆς τε τῶν ἐπαίνων ὑπεροψίας, καὶ τῆς ἐν τῷ λέγειν δυνάμεως. Hic generoso opus est animo, eoque qui longe hanc nostram exiguitatem superet, vt multitudinis voluptatem illam immoderatam infructuosamque compescat, possitque illorum auditionem ad id, quod vtilius futurum sit, transferre; hac ratione, vt populum se sequentem ac sibi obsecundantem habeat, non etiam vt ipse a populi desideriis agatur. Id quod præstare nemo potest, nisi idem simul popularem auram aspernetur, simul dicendi vim obtineat.

(l) Chrysost. ibid. c. VII. Ἐργαζέσθω τοὺς λόγους, ὡς ἂν ἀρέσειε τῷ Θεῷ (οὗτος γὰρ αὐτῷ κανὼν καὶ ὅρος ἔστω μόνος τῆς ἀρίστης δημιουργίας ἐκείνων· μὴ κρότος, μηδὲ εὐφημίαι) εἰ μὲν ἐπαινεῖται καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, μὴ διωθείσθω τὰ ἐγκώμια· μὴ παρεχόντων δὲ αὐτὰ τῶν ἀκροατῶν, μὴ ζητείτω, μηδὲ ἀλγείτω· ἱκανὴ γὰρ αὐτῷ παραμυθία τῶν πόνων, καὶ πάντων μείζων, ὅτ' ἂν ἑαυτῷ συνειδέναι δύνηται, πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ Θεοῦ συνθεὶς, καὶ ῥυθμίζων τὴν διδασκαλίαν.

(m) Chrysost. ibid. lib. III. c. XII. Νηφάλιον εἶναι δεῖ τὸν ἱερέα, καὶ διορατικὸν, καὶ μυρίους πανταχόθεν κεκτῆσθαι τοὺς ὀφθαλμούς· ὡς οὐχ ἑαυτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ πλήθει ζῶντα τοσούτῳ κ.τ.λ.

Ibid. lib. IV. c. II. & III.

cum-

eumdemque perſpicacem atque innumeros quoquouerſus oculos circumferre: quippe qui non ſibi vni tantum; ſed & tanto viuat populo. In cubiculum aliquod incluſum vitam agere, id quidem monachi eſſe; vigilis autem, inter omnium ordinum homines obambulare; corporis Chriſti, id eſt, eccleſiæ curam gerere,& tum ſanitatis tum pulchritudinis eius habere rationem; ſollicite præcauendo, ne qua macula vel ruga vel alia inquinatio gratiam & pulchritudinem eius deformet. Hoc certe ſpirituales medicos obligare, vt medicamenta ſua, hoc eſt doctrinas ſuas, ita applicent, quemadmodum ægrotorum morbi requirant; vt ſerio & frequenter eos adoriantur errores & vitia, a quibus maxime metuendum ſit contagionis periculum. Atque hæc ratio eſt, cur in homiliis veterum adeo frequentes inueniamus ſermones aduerſus iſtiusmodi hæreſes, quas nunc mundus prorſus ignorat; cuiusmodi ſunt *Marcionitarum* & *Manichæorum*, aliorumque plurium, contra quas iam in concionibus declamitare velle, abſurdum foret. Tum autem id fieri oportebat, quia præcipuæ iſtius ætatis hæreſes erant, hominesque earum veneno ſummopere periclitabantur. Et porro obſeruandum eſt, quod hæreſes præ reliquis omnibus formidabiles, ac dominantes factiones, qualis erat *Ariana*, ſæculari licet armatæ poteſtate, concionatores catholicos nec vi nec blanditiis ad ſilentium redigere potuerint, vt ex eiusmodi humili & abiecta indulgentia lupis oues deuorare permitterent. In tali caſu nullæ cauſſæ humanæ impedire eos poterant, quo minus, ſi periculum animaduerterent, de eo ſuos admonerent. Non alia ratione vigilum & diſpenſatorum myſteriorum Dei officio ſatis ſe facere poſſe exiſtimabant, quum illud requiratur in diſpenſatoribus, vt quis fidus inueniatur.

§. VIII.

De eorum fidelitate, diligentia ac prudentia in priuatis hominum congreſſibus ac colloquiis.

At vero fidelitatem ſuam non tantum in publicis declarabant ſermonibus, ſed in priuatis etiam congreſſibus, colloquiis & applicationibus ſuis ad homines, qui vel hæreſibus aut ſchiſmatibus ab eccleſiæ corpore ipſi ſe auulſerant, vel peccatis ſuis morboſa corporis membra ſe reddiderant, dum ei adhuc adhærere videbantur. Quanta fidelitate, manſuetudine ac diligentia

ligentia in prioris generis homines vsi sint, ex bonis effectibus, quos accommodatum ad eos lucrandos studium saepe habuit, condiscere possumus. THEODORETVS [n] loco quodam de se ipse narrat, quod in dioecesi sua supra mille animas *Marcionis* haeresi liberauerit, multasque alias ex *Arii* & *Eunomii* partibus Christo lucratus sit. Et alibi [o] *Marcionitarum* numerum ad decem millia auget, quos indefessa industria in dioecesi, quae quadraginta passuum millia longa atque lata octingentos complectebatur coetus, ex erroribus suis ad ecclesiam catholicam reduxerit. Quid mirum, quod AVGVSTINVS etiam in *Africa* contra *Donatistas* eamdem rationem, priuatim ad ipsos datis epistolis & sermonis ac consilii cum eisdem facta communicatione, inierit, quemadmodum lector e POSSIDIO [p] videre potest, qui vitam eius scripsit, & laborum hoc consilio ab eo susceptorum magnarumque hoc modo ecclesiae adlatarum vtilitatum crebro meminit. *Manichaeos*

(n) Theod. ep. CXIII. ad Leon. p. 986. D. Τῆς θείας μοι χάριτος συνεργησάσης πλείους μὲν ἢ χιλίας ψυχὰς ἠλευθέρωσα τῆς Μαρκίωνος νόσου, πολλοὺς δὲ ἄλλους ἐκ τῆς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου συμμορίας προσήγαγον τῷ δεσπότῃ Χριστῷ.

(o) Theod. ep. CXLV. p. 1026. C. Ἐγὼ θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι, ὅτι οἷς πρώην τοῖς τοῦ Μαρκίωνος τὴν λύμην δεξαμένοις προσέφερον ἀποδείξεις, καὶ πλείους ἢ μυρίους διὰ τῆς θείας χάριτος πείσας προσήγαγον τῷ παναγίῳ βαπτίσματι, ταύτας νῦν τοῖς νομισθεῖσιν ὁμοπίστοις ἡ ἐπισκήψασα νόσος προσφέρειν καταναγκάζει. Mihi flere libet ac lugere, quod quae dudum aduersus Marcionis tabe corruptos argumenta protuli conuictosque Dei beneficio *plures decem millibus* ad sanctissimum baptisma perduxi, ea nunc in eos, qui fidei nostrae creduntur, exorta haeresis proferre cogit.

(p) Possid. vit. Augustin. c. IX. Epistolas priuatas ad quoscumque eiusdem erroris episcopos & eminentes scilicet laicos dedit, ratione reddita admonens atque exhortans, vt vel ab illa se prauitate corrigerent, vel certe ad disputationes venirent. Cap. XIII. Qua diligentia & sancto studio multum creuit sancta ecclesia, & his omnibus pro pace ecclesiae gestis, Augustino Dominus & heic palmam dedit, & apud se iustitiae coronam reseruauit: ac magis magisque iuuante Christo de die in diem augebatur & multiplicabatur pacis vnitas & ecclesiae Dei confraternitas. Cap. XVIII. Erat ille memorabilis vir Augustinus praecipuum dominici corporis membrum, circa vniuersalis ecclesiae vtilitatem sollicitus semper ac peruigil. Et illi diuinitus donatum est, vt de suorum laborum fructu, etiam in hac vita gaudere prouenisset, prius quidem in Hipponensi ecclesia & regione, cui maxime praesidebat vnitate ac pace perfecta, deinde in aliis Africae partibus, siue per se ipsum, siue per alios, & quos ipse dederat sacerdotes pullulasse, & multiplicatam fuisse domini ecclesiam peruidens, illosque Manichaeos, Donatistas, Pelagianistas, & Paganos ex magna parte defecisse, & ecclesiae Dei sociatos esse congaudens.

enim, *Donatiſtas*, *Pelagianiſtas* & *Paganos* ex magna parte ad eccleſiæ catholicæ communionem reductos etiam in hac vita vidit. Neque autem cum minori ſtudio ſeſe ad homines intra eccleſiam priuatim applicabant, prout neceſſitas id requirebat. Atque heic multa arte & prudentia æque ac fidelitate & diligentia opus erat, vt ſuſcepta conſilia feliciter ſuccederent. Nam mortales, obſeruante NAZIANZENO [q], adeo varii ſunt ac incerti, vt ſumma arte ac experientia ad recte moderandum eos opus ſit. „Eorum ſinguli, inquit, cupiditatibus nonnumquam & „adfectibus magis inter ſe differunt, quam corporum figuris & „lineamentis, aut ſi mauis elementorum, & ex quibus conſta„mus, mixtionibus & temperamentis: ac proinde nec facile re„gi gubernarique poſſunt. Quin potius, quemadmodum non „eadem medicamenta, nec eadem alimenta corporibus quibus„vis adhibentur, ſed alia aliis, habita videlicet vel ſanitatis eo„rum vel aduerſæ valetudinis ratione: eodem quoque modo „animæ diuerſa ratione ac diſciplina curantur. Ii porro curati„onis teſtes ſunt, qui morbis huiusmodi vexantur. Alios ſer„mo ducit: alii exemplo componuntur. Aliis calcaribus opus „eſt, aliis freno. Nam qui ſegnes ſunt atque ad bonum ægre „impelluntur, hi verborum ſtimulis excitandi ſunt: qui vero „ſpiritu, quam par ſit, feruentiores ſunt, atque effrenato quo„dam animorum impetu feruntur, velut equulei generoſi pro„cul a meta currentes, hos vtique orationis freno coërcere ac „cohibere præſtiterit. Aliis laudatio vtilitati fuit, aliis repre„henſio, vtraque videlicet tempeſtiue adhibita: aut contra de„trimento, non tempeſtiue & cum ratione adhibita. Alios co„hortatio ad officium dirigit, alios obiurgatio: atque hæc rur-

(q) Gregor. Nazianz. orat. I. de fuga p. 13. fin. ſeqq. Τέτων ἕκαςοι πλεῖον ἀλλήλων εἰσιν, ὅτε ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ταῖς ὁρμαῖς, ἢ κατὰ τὰς τῶν σωμάτων ἰδίας διαφέροντες· οἱ δὲ βέλτι, τὰς τῶν ςοιχείων μίξεις καὶ κράσεις, ἐξ ὧν συνεςήκαμεν, ὀ ῥᾴςην ἔχουσι τὴν οἰκονομίαν· ἀλλ' ὥσπερ τοῖς σώμασιν ὀ τὴν αὐτὴν φαρμακείαν τε καὶ τροφὴν προσφέρονται, ἄλλοι δὲ ἄλλην ἢ ὑγιαίνοντες ἢ κάμνοντες· ὅτω καὶ τὰς ψυχὰς διαφόρῳ λόγῳ καὶ ἀγωγῇ θεραπεύονται· μάρτυρες δὲ τῆς θεραπείας, ὧν καὶ τὰ πάθει· τὰς μὲν ἄγει λόγος, οἱ δὲ ῥυθμίζονται παραδείγματι· οἱ μὲν δέονται κέντρου, οἱ δὲ χαλινοῦ· οἱ μὲν γὰρ εἰσι νωθεῖς, καὶ δυσκίνητοι πρὸς τὸ καλὸν, ὡς τῇ πληγῇ τῦ λόγυ διεγερτέοι· οἱ δὲ θερμότεροι τῦ μετρίυ τῷ πνεύματι, καὶ δυσκάθεκτοι ταῖς ὁρμαῖς, καθάπερ πῶλοι γενναῖοι πόῤῥω τῆς νύσσης θέοντες, ὃς βελτίυς ἂν ποιήσειεν, ἀγχῶν καὶ ἀνασπῶν ὁ λόγος· τὰς μὲν ἔπαινος ὤνησεν, τὰς δὲ ψόγος, ἀμφότερα μετὰ τῦ

ſus

„ſus alios, ſi palam arguantur; alios, ſi remotis arbitris admo„neantur. Sunt enim, qui priuatas admonitiones contemnant, „publica autem reprehenſione ad officium reuocentur: Sunt „rurſus, qui liberius reprehenſi, pudorem omnem abſtergant, „contraque occulta obiurgatione meliores reddantur: iisque „quos vicem ſuam dolere perſpiciunt, hoc muneris viciſſim re„pendant, vt eorum admonitionibus pareant. Quidam etiam „ad minima vſque ac leuiſſima obſeruandi ſunt; nimirum qui „eo quod peccata ſua obſcura & incognita eſſe putant (quan„doquidem id moliuntur tamquam ſapientiores) animis inflan„tur; in quibusdam rurſum ad non nulla conniuere ſatius fue„rit (ita vt videntes non videamus & audientes non audiamus, „quemadmodum dici ſolet) ne alioqui eos nimis crebris ob„iurgationibus tamquam fluctibus obruentes, ad deſperatio„nem incitemus, ac diſſoluto tandem pudore, quod perſuaſionis „pharmacum eſt, ad quoduis facinus audaciores reddamus. „Quin etiam cum nonnullis ita agendum eſt, vt non iraſcen„tes iraſcamur, non contemnentes contemnamus, non deſpe„rantes deſperemus: quatenus videlicet eorum cura id requirit. „Alii rurſus lenitate & humilitate curandi ſunt, atque alacri a„nimo vna cum illis meliorem ſpem induendo. Alios vincere, „ab aliis vinci plerumque vtilius fuerit: atque aliorum opes & „potentiam, aliorum inopiam & calamitatem vel laudare vel „deprecari. Neque enim quemadmodum in virtute ac vitio „res ſe habet, vt illa quidem ſemper pulcherrima & omnibus „vtiliſſima ſit, hoc autem turpiſſimum & pernicioſiſſimum ſit;

καιροῦ· ἢ τοὐναντίον, ἔβλαψεν ἔξω τοῦ καιροῦ, καὶ τοῦ λόγου· τοὺς μὲν παράκλησις κατορθοῖ, τοὺς δὲ ἐπιτίμησις, καὶ αὕτη τοὺς μὲν ἐν τῷ κοινῷ διελεγχομένους, τοὺς δὲ κρύβδην νουθετουμένους· φιλοῦσι γὰρ οἱ μὲν καταφρονεῖν τῶν ἰδίᾳ νουθετημάτων, πλήθους καταγνώσει σωφρονιζόμενοι· οἱ δὲ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐλέγχων ἀναισχυντεῖν, τῷ τῆς ἐπιτιμήσεως μυστηρίῳ παιδαγωγούμενοι, καὶ ἀντιδιδόντες τῆς συμπαθείας, τὴν εὐπείθειαν· τῶν μὲν πάντα τηρεῖν ἐπιμελῶς ἀναγκαῖον μέχρι καὶ τῶν μικροτάτων, ὅσοι τὸ οἴεσθαι λανθάνειν, ἐπειδὰν τοῦτο τεχνάζωσιν, ὡς σοφωτέρους ἐφύσησεν· τῶν δὲ ἔστιν ἃ καὶ παρορᾷν ἄμεινον, ὥστε ὁρῶντας μὴ ὁρᾷν, καὶ ἀκούοντας μὴ ἀκούειν, κατὰ τὴν παροιμίαν· ἵνα μὴ πρὸς ἀπόνοιαν αὐτοὺς ἐρεθίζωμεν, τῷ φιλοπόνῳ τῶν ἐλέγχων καταβαπτίζοντες, καὶ τέλος, πρὸς πάντα ποιήσωμεν τολμηρούς, τὸ τῆς πειθοῦς φάρμακον τὴν αἰδῶ διαλύσαντες· καὶ μέν τοι καὶ ὀργιστέον ποτὲ οὐκ ὀργιζομένους, καὶ ὑπεροπτέον οὐχ ὑπερορῶντας, καὶ ἀπογνωστέον οὐκ ἀπογινώσκοντας, ὅσων τοῦτο ἡ φύσις ἐπιζητεῖ, καὶ ἄλλους ἐπιεικείᾳ θεραπευτέον καὶ ταπεινότητι, καὶ τῷ συμπροθυμεῖσθαι δὴ περὶ τὰς χρηστοτέρας ἐλπίδας· καὶ τοὺς μὲν νικᾷν, τῶν δὲ ἡττᾶσθαι πολλάκις λυσιτελέστερον, καὶ

eodem

„eodem modo medicinæ quoque nostræ ratio ea est, vt vnum „idemque medicamentum iisdem semper vel saluberrimum sit „vel periculosissimum: verbi gratia, acerbitas aut clementia, „aut vnumquodque aliorum, quæ modo a nobis enumerata „sunt. Verum aliis hoc medicinæ genus bonum atque vtile fuerit: aliis autem rursum contrarium medendi genus: prout, „opinor, vel res vel occasio tulerit, vel ægrotantium denique „mores admiserint. Quæ quidem omnia sermone distinguere, „atque ita exacte perspicere, vt tota medendi ratio in summam „colligatur, impossibile est, quantacumque cura & diligentia „ingeniique sagacitate quisquam polleat: in rebus tamen ipsis „& experimentis curatrici rationi & medico perspicua fiunt.— „Talis morborum nostrorum cura est, tantusque bono pastori „labor incumbit, qui gregis animas scite cogniturus est perspectasque habiturus, eisque iuxta pastoralis artis leges præiturus, „duntaxat rectæ & iustæ; ac vero pastore nostro dignæ.„

Quæ hactenus auctor noster quasi regulas & doctrinam tradendo paullo fusius hac de re loquutus est, ea alibi breuius *constringit* in exemplo magni illius ATHANASII, quem tamquam viuam imaginem huius mirificæ prudentiæ ac dexteritatis in agendo cum hominibus pro temperamentorum diuersitate imitandum proponit, narrans, quod in eadem [r] semper studia incubuerit, varia autem vsus sit methodo, „alios laudibus euehens, a„lios parce leuiterque feriens: aliorum socordiam excitans, alio-

τῶν μὲν εὐπορίαν καὶ δυναστείαν, τῶν δὲ πενίαν ἢ δυσπραγίαν ἢ ἐπαινεῖν ἢ ἀπεύχεσθαι· ὁ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ἔχει καὶ τῆς κακίας, τὴν μὲν καλλίστην εἶναι καὶ ὠφελιμωτάτην ἀεὶ καὶ πᾶσι, τὴν δὲ χειρίστην τε καὶ βλαβερωτάτην· οὕτω καὶ τῆς φαρμακείας τῆς ἡμετέρας ἕν τι καὶ τὸ αὐτὸ ὑγιεινότατον, ἢ ἐπισφαλέστατον ἀεὶ καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀποδέδεικται· οἷον τὸ αὐστηρὸν ἢ τὸ πρᾶον, ἢ τῶν ἄλλων, ὧν ἀπηριθμησάμεθα ἕκαστον· ἀλλὰ τοῖς μὲν τοῦτο καλὸν καὶ χρήσιμον, τοῖς δὲ τὸ ἐναντίον πάλιν, ὅπως ἂν οἶμαι, συμπίπτωσιν οἵ, τε καιροὶ καὶ τὰ πράγματα, καὶ ὁ τῶν θεραπευομένων ἐπιδέχηται τρόπος· ἃ πάντα μὲν διελέσθαι λόγῳ καὶ συνιδεῖν ἐπὶ τὸ ἀκριβέστατον, ὥστε καὶ κεφαλαίῳ τὴν θεραπείαν περιλαβεῖν, ἀμήχανον, κἂν ἐπὶ πλεῖστον ἐξίκηταί τις ἐπιμελείας τε καὶ συνέσεως· ἐπὶ δὲ τῆς πείρας αὐτῆς καὶ τῶν πραγμάτων, τῷ θεραπευτῇ λόγῳ, καὶ αὐτόθι καταφαίνεται ·· οὕτω μὲν δὴ τὰ τῶν παθῶν ἔχει τῶν ἡμετέρων, καὶ τοσοῦτον ἐνταῦθα τὸ ἔργον τῷ ἀγαθῷ ποιμένι, τῷ γνωστῶς γνωσομένῳ ψυχὰς ποιμνίου, καὶ ἀφηγησομένῳ κατὰ λόγον ποιμαντικῆς, τῆς γε ὀρθῆς καὶ δικαίας, καὶ τῷ ἀληθινῷ ποιμένι ἡμῶν ἀξίας.

(r) Naz. orat. XXI. de laud. Athan. p 396. C. Τοὺς μὲν ἐπαινῶν, τοὺς δὲ πλήττων μετρίως· καὶ τῷ μὲν τὸ νωθρὸν διεγείρων, τῷ δὲ τὸ θερμὸν καθείργων· καὶ τῶν μὲν ὅπως

rum

„rum feruorem reprimens: aliis, ne laberentur, prouidens, a„lii vt lapsi erigerentur, rationem iniens: moribus simplex, gu„bernandi arte multiplex, verbis sapiens, animo sapientior: si „cum humilioribus ipsi res fuerit, ad eorum captum se demit„tens, si cum sublimiori mente præditis, altius adsurgens, ho„spitum præses, supplex, malorum depulsor, vnus vniuersa ea „vere complexus, quæ sigillatim diis suis gentiles tribuant.„ Addit, & connubialem & virginum patronum & pacificum & reconciliatorem & eorum, qui ex hac vita ad alteram properant, deductorem fuisse. Hæc vero omnia non ad indulgendam peccandi licentiam, sed potius ad hanc aptis ac honestis artibus reprimendam ac destruendam spectabant. Non eo valebant, vt clerici humilem & seruilem adulandi atque aliorum ingenio obsequendi artem edocerentur; vt tempori seruire, hominibus placere, potentibus ac diuitibus in ipsorum erroribus ac vitiis adsentari possent; sed tantum vt instituerentur, quam diuersis peccato sese opponendi methodis vti, & quomodo prudentiam zelo coniungentes auctoritati suæ summam venerationem & maximum ad promouenda vera religionis commoda pondus conciliare deberent. CHRYSOSTOMVS [s] episcopi describens virtutes huius prudentiæ etiam meminit. „Non solum, inquit, „purum mundumque sacerdotem esse oportet, vt qui „tali ministerio dignus habitus sit; sed etiam in primis pruden„tem, atque adeo multarum rerum experientia instructum or„natumque, in tantum, vt sæcularia mundanaque omnia nihilo „minus noscat, quam norunt ii, qui in media hominum turba „versantur; rursus rerum omnium securior viuat, quam mona„chi ii, qui montes ipsos habitandos occuparunt. Nam quum

μὴ πλείοσιν προμηθούμενος, τοὺς δὲ ὅπως διορθωθῶσιν πλάττων, μηχανώμενος ἁπλοῦς τὸν τρόπον, πολυειδὴς τὴν κυβέρνησιν, σοφὸς τὸν λόγον, σοφώτερος τὴν διάνοιαν, πεζὸς τοῖς ταπεινοτέροις, ὑψηλότερος τοῖς μετεωροτέροις, φιλόξενος, ἱκέσιος, ἀποτρόπαιος· πάντα ὡς ἀληθῶς, ὅσα μεμερισμένως τοῖς ἑαυτῶν θεοῖς, Ἑλλήνων παῖδες ἐπιφημίζουσι· προσθήσω δὲ καὶ ζύγιον, καὶ παρθένιον, καὶ εἰρηναῖον, καὶ διαλλακτήριον, καὶ πομπαῖον τοῖς ἐντεῦθεν ἐπειγομένοις.

(s) Chrysost. de sacerd. lib. VI. c. IV. (p. 84 D. edit. Francof.) Οὐ μόνον καθαρὸν οὕτως ὡς τηλικαύτης ἠξιωμένον διακονίας, ἀλλὰ καὶ λίαν συνετὸν, καὶ πολλῶν ἔμπειρον εἶναι δεῖ καὶ πάντα μὲν εἰδέναι τὰ βιωτικὰ, τῶν ἐν μέσῳ στρεφομένων οὐχ ἧττον· πάντων δὲ ἀπηλλάχθαι μᾶλλον τῶν τὰ ὄρη κατειληφότων μοναχῶν· ἐπειδὴ γὰρ ἀνδράσιν αὐτὸν ὁμιλεῖν ἀνάγκη, καὶ γυναῖκας ἔχουσι καὶ παῖδας τρέφουσι καὶ θεράποντας κεκτημέ-

„illum necesse sit eorum hominum consuetudine ac congressio-„ne vti, qui & vxores habent, & liberos alunt, & seruos pos-„sident: quique & diuites admodum sunt, & publice negotian-„tur, & potentia pollent, certe varium esse conuenit. Vari-„um autem dico, non subdolum, non adulatorem, non dissi-„mulatorem; sed magna tum libertate tum fiducia plenum, ac „qui ex re sese submittere, atque obsecundare sciat, quoties „negotiorum vsus postulat, quique idem benignus sit & auste-„rus. Neque enim vnum duntaxat in modum subditis omnibus „vti debet, quando neque medicis conuenire videmus, vt eos „omnes, qui morbo laborant, vno eodemque modo tractent, „neque gubernatori, vt vnam tantum artem calleat, qua ad-„uersus ventos depugnet.„ Vera itaque mediocritas & deco-rum, cui episcopus in conuersatione sua ac collocutionibus cum hominibus studere debet, ipso iudice in hoc consistit, vt inter nimiam asperitatem & animi abiectionem medium teneat. „Grauem illum [t], inquit, sed minime fastuosum & terrificum; „sed humanum & visenda maiestate principem; sed *omnibus* „tamen appellandis comem eumdemque integrum, officiosum, „humilem; sed minime seruilem, acrem quoque ac vehemen-„tem esse conuenit; sed tamen & mansuetum, vt nullo ipse neg-„otio contra illa omnia depugnet; tum vero eum, qui idone-„us visus fuerit, vt magna cum auctoritate ac libertate, quam-„quam omnibus reclamantibus, in medium promouere possit: „rursus eum, qui alius compertus fuerit, cum eadem illa aucto-„ritate ac libertate, vt etiamsi omnes conspirent, non admitte-„re; denique vt nihil in cuiusquam vel gratiam vel odium face-

τοις, καὶ πλοῦτον περιβεβλημένοις πολὺν, καὶ δημόσια πράττουσι καὶ ἐν δυναστείαις οὖσι· ποικίλον αὐτὸν εἶναι δεῖ· ποικίλον δὲ λέγω οὐχ ὕπουλον, οὐ κόλακα, οὐχ ὑποκριτὴν· ἀλλὰ πολλῆς μὲν ἐλευθερίας καὶ παῤῥησίας ἀνάμεστον, εἰδότα δὲ καὶ συγκαταβαίνειν χρησίμως, ὅτ' ἂν ἡ τῶν πραγμάτων ὑπόθεσις τοῦτο ἀπαιτῇ· καὶ χρηστὸν εἶναι ὁμοῦ καὶ αὐστηρόν· οὐ γάρ ἐστιν ἑνὶ τρόπῳ χρῆσθαι τοῖς ἀρχομένοις ἅπασιν· ἐπειδὴ μηδὲ ἰατρῶν παισὶν, ἑνὶ νόμῳ τοῖς κάμνουσι προσφέρεσθαι, καλόν· μηδὲ κυβερνήτῃ, μίαν ὁδὸν εἰδέναι τῆς πρὸς τὰ πνεύματα μάχης.

(t) Chrysost. de sacerd. lib III. c. XVI. (tom. IV. p. 46. C. edit. Francof.) Καὶ γὰρ καὶ σεμνὸν καὶ ἄτυφον, καὶ φοβερὸν, καὶ προσηνῆ, καὶ ἀρχικὸν, καὶ κοινωνικὸν, καὶ ἀδέκαστον, καὶ θεραπευτικὸν, καὶ ταπεινὸν, καὶ ἀδούλωτον, καὶ σφοδρὸν, καὶ ἥμερον εἶναι δεῖ· ἵνα πρὸς ἅπαντα ταῦτα εὐκόλως μάχεσθαι δύνηται· καὶ τὸν ἐπιτήδειον μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας, κἂν ἅπαντες ἀντιπίπτωσι, παράγειν· καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον μετὰ τῆς

re

„re conatus ecclesiasticæ vnius ædificationis decus commodum„que tantum spectet.„ Sub hoc caput prudentiæ, qua ad malitiosos homines sese applicantes cum eisque colloquentes vti debebant, mandatum illud a *Paulo* apostolo datum & in diuersis antiquis canonibus repetitum licebit referre, quod videlicet episcopum *μὴ πληκτὴν, non percussorem* esse oporteat, quod vicesimus septimus ex sic dictis *canonibus apostolicis* pleniore interpretatione in hunc modum explicat: *Episcopum* [tt] *vel presbyterum vel diaconum, qui verberat fideles, qui peccant, vel infideles, qui iniuriam fecerunt & per hæc vult perterrefacere, deponi iubemus. Dominus enim nos nequaquam hoc docuit: contra autem ipse verberatus non repercussit: maledictis appetitus, maledicta non retulit: patiens non minatus est.* Idem illud *Iustinianus* [u] *nouella* quadam sua vetat, quia alienum esse oporteat a sacerdotibus, manibus suis aliquem percutere. Vocabulum *πλήσσειν* significat etiam lingua percutere, hoc est criminosis, acerbis ac contumeliosis dictis proscindere, quemadmodum CHRYSOSTOMVS, HIERONYMVS aliique interpretantur. Quo sensu etiam prohibitum fuit, tamquam a grauitate & prudentia christianorum sacerdotum non minus alienum.

§. IX.

De prudentia & probitate in componendis minus necessariis controuersiis in ecclesia.

CHRYSOSTOMVS de diuersis aliis prudentiæ partibus fusius agit, quibus recensendis heic immorari necesse non est, quia illæ vel iam memoratæ sunt, vel postmodum alio loco considerabuntur; cuiusmodi est prudentia [w] in oppugnandis hæresibus;

αὐτῆς ἐξουσίας, κἂν ἅπαντες συμπνέωσι, μὴ προσίεσθαι, ἀλλ᾽ εἰς ἓν μόνον ὁρᾶν τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκοδομήν· καὶ μηδὲν πρὸς ἀπέχθειαν ἢ χάριν ποιεῖν.

(tt) Can. apostol. c. XXVII. (c. XXVI. tom. 1 conc. p. 29) Ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον τύπτοντα πιστοὺς ἁμαρτάνοντας, ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας, καὶ διὰ τοιούτων φοβεῖν θέλοντα, καθαιρεῖσθαι προστάττομεν· οὐδαμοῦ γὰρ ὁ κύριος τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξε· τοὐναντίον δὲ αὐτὸς τυπτόμενος, οὐκ ἀντέτυπτε· λοιδορούμενος, οὐκ ἀντελοιδόρει· πάσχων, οὐκ ἠπείλει.

(u) Iustin. nouel. CXXIII. c. XI. Ἀλλ᾽ οὐδὲ οἰκείαις χερσὶν ἔξεστιν ἐπισκόπῳ τινὰ πλήττειν· τοῦτο γὰρ ἀλλότριον ἐστιν ἱερέων. Sed neque propriis manibus liceat episcopo aliquem percutere, hoc enim extraneum sacerdoti est.

(w) Chrysost. de sacerdot. lib. IV. c. IV. not.

bus; prudentia [x] in moderandis virginibus & viduis, & administrandis reditibus ecclesiæ; prudentia [y] in audiendis & decidendi caussis sæcularibus; & prudentia [z] in exercenda disciplina & infligendis pœnis ecclesiasticis, de quo postremo momento sub alio capite dicendum erit. Hoc igitur loco vnum tantum exemplum prudentiæ ipsorum in diminuendis minus necessariis disputationibus, quæ inter catholicos & eiusdem sententiæ homines in ecclesia oriebantur, subiungam. Quæ quidem potius multarum nobilium virtutum, prudentiæ, candoris, ingenuitatis, modestiæ, studii pacis & caritatis erat concursio, quæ velut clarissimarum stellarum coniunctio maximum semper splendorem edebat. Hoc est, quod in *Athanasio* præcipue admiratur GREGORIVS NAZIANZENVS, quod & summis laudibus effert atque cæteris virtutibus omnibus anteponit, nec vlla re maiorem ecclesiæ Dei vtilitatem attulisse eum, putat. Accidit tempore ATHANASII, vt catholici meris verbis inter se altercarentur, feruida orta disputatione, quibus nominibus tres diuinitatis personas appellari conueniret; aliis τρία πρόσωπα ad *Arianismum*; aliis τρεῖς ὑποστάσεις ad *Sabbellismum* deuitandum, eas vocandas esse contendentibus. Omnes quidem verum idemque sentiebant, quum autem alii aliorum loquendi formulam non intelligerent, sese mutuo *Arianismi* & *Sabellismi* incusabant. Pars altera in feruore disputationis per tres hypostases non nisi tres substantias seu essentias sensu *Ariano* intelligere poterat; non enim inter hypostasin & essentiam distinguebat, adeoque parti aduersæ imputabat hæresin. Altera pars verebatur, ne per τρία πρόσωπα nihil nisi tres personæ nominales sensu *Sabellii* (qui ipse has voces sensu æquiuoco ad decipiendum mentes simpliciores adhibuerat) significarentur, & propterea in aduersarios suos inuehebantur, tamquam *Sabellismum* promouere cupientes. „Atque ita leuis illa & ieiuna de vocum sono altercatio, inquit „NAZIANZENVS [a], diuersæ fidei speciem præbuit. Hic deinde & „*Sabellismus* ob tres personas excogitatus est & *Arianismus* ob

(x) Chrysost. de sacerdot. lib. III. c. XVI. (p. 46. fin. seq. edit. Francof.)

(y) Ibid. lib. III. c. XVIII.

(z) Ibid. lib. III. c. XVIII.

(a) Gregor. Nazinaz. orat. XXI. de laud. Athan. tom. I. p. 396. Πίστεως ἔδοξε διαφορὰ ἡ περὶ τὸν ἦχον μικρολογία. Εἶτα Σαβελλισμὸς ἐνταῦθα ἐπενοήθη τοῖς τρισὶ προσώ-

tres

„tres hypostases, quorum vtrumque pertinax contendendi studi-„um effinxerat. Quid postea? Quum exigua res aliqua coti-„die accederet, quæ molestiam adferret, (molesta autem vt vi-„deretur, contentio faciebat) eo tandem res adducta est, vt pe-„riculum esset, ne orbis terrarum fines vna cum syllabis abrum-„perentur. Quæ quum *Athanasius*, beatus ille vir & vere ho-„mo Dei magnusque animarum dispensator, oculis auribusque „vsurparet, tam absurdam & a ratione alienam verbi sectionem „dissimulandam ac negligendam sibi non putauit: verum medi-„cinam morbo quamprimum adhibet. Quonam autem modo „id facit? Vtraque parte leniter ac benigne accita, verborum-„que sententia diligenter & accurate perpensa, postea quum „concordes reperit, nec, quantum ad doctrinam, vllo modo in-„ter se dissidentes, ita negotium transegit, vt nominum vsum „concedens rebus eos constringeret.„ *Hoc*, pergit auctor no-ster, *diuturnis eius laboribus & sermonibus longe vtilius est*: *Hoc multis vigiliis & chameuniis præstantius. Hoc peruulgatis atque omni fama celebratis ipsius exiliis & fugis nihilo inferius existimandum est.* Vnde hoc narrare incipiens [aa] lectoribus suis dicit, se illud non

---

ποις, καὶ Ἀρειανισμὸς ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσι τὰ τῆς φιλονεικίας ἀναπλάσματα· Εἶτα τί; προστιθεμένου μικροῦ τινὸς ἀεὶ τοῦ λυποῦντος, ὃ λυπηρὸν ἡ φιλονεικία ποιεῖ, κινδυνεύει συναποῤῥαγῆναι ταῖς συλλαβαῖς τὰ πέρατα. Ταῦτα οὖν ὁρῶν καὶ ἀκούων ὁ μακάριος οὗτος, καὶ ὡς ἀληθῶς ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ καὶ μέγας τῶν ψυχῶν οἰκονόμος οὐκ ᾠήθη δεῖν περιιδεῖν τὴν ἄτοπον οὕτω καὶ ἄλογον τοῦ λόγου κατατομήν, τὸ δὲ παρ' ἑαυτοῦ φάρμακον, ἐπάγει τῷ ἀῤῥωστήματι. πῶς οὖν τοῦτο ποιεῖ; προσκαλεσάμενος ἀμφότερα τὰ μέρη οὑτωσὶ πράως καὶ φιλανθρώπως, καὶ τὸν νοῦν τῶν λεγομένων ἀκριβῶς ἐξετάσας, ἐπειδὴ συμφρονοῦντας εὗρε καὶ οὐδὲν διεστῶτας κατὰ τὸν λόγον, τὰ ὀνόματα συγχωρήσας, συνδεῖ τοῖς πράγμασι· Τοῦτο τῶν μακρῶν πόνων καὶ λόγων λυσιτελέστερον --- τοῦτο τῶν πολλῶν ἀγρυπνιῶν καὶ χαμευνιῶν σεμνότερον --- τοῦτο τῶν ἀοιδίμων ἐξοριῶν καὶ φυγῶν τοῦ ἀνδρὸς ἐπάξιον.

(aa) Naz. ibid. p. 395. ὃ δέ μοι μάλιστα τοῦ ἀνδρὸς θαυμάζειν ἔπεισι, καὶ ζημία τὸ σιωπᾶν διὰ τὸν καιρὸν μάλιστα, πολλὰς ποιοῦντα τὰς διαστάσεις. τοῦτο ἔτι προσθήσω τοῖς εἰρημένοις· γένοιτο γὰρ ἄν τι παίδευμα καὶ τοῖς νῦν ἡ πρᾶξις, εἰ πρὸς ἐκεῖνον βλέποιμεν· ὡς γὰρ ὕδατος ἑνὸς τέμνεται, οὐ τοῦτο μόνον ὅσον ἡ χεὶρ ἀφῆκεν ἀρυομένη, ἀλλὰ καὶ ὅσον τῇ χειρὶ περιεσχίσθη τῶν δακτύλων ἐκρέον, οὕτω καὶ ἡμῶν οὐχ ὅσον ἀσεβὲς, σχίζεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσον εὐσεβέστερον, οὐ περὶ δογμάτων μόνον μικρῶν, καὶ παροράσθαι ἀξίων· οὔπω γὰρ ἂν ἦν τοῦτο δεινόν, ἀλλ' ἤδη καὶ περὶ ῥημάτων εἰς τὴν αὐτὴν φερόντων διάνοιαν. Quod vero mihi in ipso maxime mirari subit, quodque non citra damnum silentio præteriri potest, hac præsertim tempestate, qua multæ contentiores dissidiaque gignuntur, hoc adhuc superioribus adiiciam. Nam his quoque, qui nunc vivunt, hæc actio doctrinæ esse queat, si ipsum nobis imitandum proponamus,

citra damnum silentio præterire posse, ea præsertim tempestate, qua multæ contentiones dissidiaque gignantur. Nam illis quoque, qui nunc viuant, hanc actionem doctrinæ esse posse, si ipsum sibi imitandum velint proponere: siquidem homines procliues sint ad dissidendum non tantum ab impiæ doctrinæ cultoribus, verum etiam ab illis, qui pietatis laude in primis excellant, idque non in paruis duntaxat & contemnendis dogmatibus (minus enim hoc graue fore) verum etiam in verbis, quæ ad eumdem omnino sensum tendant. Hæc admonitio omnibus temporibus vtilis est; quæ si stricte semper fuisset obseruata, multis absurdis controuersiis & contentionibus de verbis in ecclesia christiana anteuertisset.

§. X.

De eorum zelo & animi magnitudine in defendenda veritate.

Iam vero ab altera parte obseruandum est, quod quemadmodum ingenuitate ac prudentia in componendis minus necessariis & leuioribus disputationibus de verbis excelluerunt; ita in grauioribus & caput aliquod religionis attingentibus caussis non minorem zelum ac animi magnitudinem in veritate contra aduersarios defendenda ostenderint. Nulla hostium suorum fallacia, nec subtilitas, nec potestas, nec malitia ad cedendum adigere eos poterat, si periculum aliquod subesse crederent, ne fides subuerteretur. *Tametsi alioqui*, inquit NAZIANZENVS, [b] *pacati ac moderati sint antistites, hac tamen in re lenes & faciles esse non sustinent, quum per silentium & quietem Dei caussa proditur: verum hic admodum bellaces sunt atque in confligendo acres & feroces.* Non intelligit, quod arma militiæ ipsorum sint carnalia, quod piis fraudibus vtantur, vel proditionem struant cieantque rebellionem,

Quemadmodum enim ab vna eademque aqua non tantum ea pars disiungitur, quam manus inter hauriendum reliquit, verum id etiam, quod manu comprehensum, per digitos effluit: eodem modo a nobis non impiæ solum doctrinæ cultores, verum etiam qui pietatis laude in primis excellunt, præciduntur, idque non in prauis duntaxat & contemnendis dogmatis (minus enim hoc graue esset,), verum etiam in verbis, quæ ad eumdem omnino sensum tendebant.

(b) Naz. orat. XXI. de laud. Athanas. p. 388. D. *Οἱ κἂν τἆλλα ὦσιν εἰρηνικοί τε καὶ μέτριοι, τοῦτό γε οὐ φέρουσιν ἐπιεικεῖς εἶναι, Θεὸν προδιδόσθαι διὰ τῆς ἡσυχίας· ἀλλὰ καὶ λίαν εἰσὶν ἐνταῦθα πολεμικοί τε καὶ δύσμαχοι.*

nem, vel arma ad religionem tuendam ſumant; ſed quod animo forti & imperterrito propugnationem ac defenſionem veritatis ſuſcipiant, in eaque ſuſcepta firmi perſtent, nihil curantes, quod ab aduerſariis homines contentioſi, impacati, immoderati, factioſi, turbulenti, incendiarii, & id genus nominibus aliis appellentur, nec minus contemnentes, quæcumque pro fide ſemel ſanctis tradita dimicantibus ſibi ſufferenda ſint. Plena ſunt huiusmodi exemplorum hiſtoriæ eccleſiaſticæ monumenta; ſuffecerit autem huius virtutis exercitium vno tantum exemplo illuſtrare, quod GREGORIVS NAZIANZENVS [c] in vita *Baſilii* nobis exhibet, vbi memorabile colloquium inter *Modeſtum* præfectum *Arianum* ſub *Valente* imperatore & hunc virum ſanctum refert. *Modeſtus* omnes adhibebat machinas, vt in partem *Arianorum* eum pelliceret, ſed in vanum ſe laborare videns minas iactabat & opponebat formidines. „Quid? inquit, Poteſtatem hanc „non pertimeſcis? Cur vero pertimeſcerem, inquit *Baſilius*? Quid „fiet? quid patiar? Quid patieris, intulit ille? Vnum e tam „multis, quæ meæ ſunt poteſtatis. Quænam hæc, ſubiunxit „*Baſilius*? fac enim intelligamus. Bonorum, inquit ille, proſcriptionem, exilium, cruciatus, mortem. Tum *Baſilius*: Si „quid aliud habes, id nobis minitare. Horum enim, quæ adhuc commemoraſti, nihil nos attingit. Quonam modo, inquit „ille? Quoniam, inquit *Baſilius*, bonorum proſcriptioni obnoxius non eſt, qui nihil habet: niſi forte laceris & detritis hiſce „pannis indiges ac paucis libellis, in quibus omnes mihi facultates & copiæ ſunt. Exilium autem haud cognoſco, qui nullo loco circumſcriptus ſum, ac neque terram hanc, quam nunc „incolo, meam habeo, & eam omnem, in quam proiectus fuero, pro mea duco: immo vt rectius loquar, vniuerſam terram Dei eſſe, ſcio, cuius aduena ego ſum & peregrinus. Iam „tormenta quid accipere queunt, quum corpus deſit, niſi forte

(c) Naz orat XX de laud Baſil p. 349 C. *Τί δαὶ, οὐ φοβῇ τὴν ἐξουσίαν φησί; μὴ τί γένηται, μηδὲ τί πάθω, μὴ τί τῶν πολλῶν ἓν, ἃ τῆς ἐμῆς δυναστείας ἐστί· τίνα ταῦτα; γνωριζέσθω γὰρ ἡμῖν, δήμευσιν, ἐξορίαν, βασάνους, θάνατον, εἴ τι ἄλλο, φησὶν, ἀπείλει· τούτων γὰρ οὐδὲν ἡμῶν ἅπτεται καὶ τὸν εἰπεῖν· πῶς γὰρ τίνα τρόπον, ὅτι τοι, ἔφη, δημεύσει μὲν οὐχ ἁλωτὸς ὁ μηδὲν ἔχων, πλὴν εἰ τούτων χρῄζεις τῶν τρυχίνων μου ῥακίων καὶ βιβλίων ὀλίγων, ἐν οἷς ὁ πᾶς ἐμοὶ βίος· ἐξορίαν δὲ οὐ γινώσκω, ὁ μηδενὶ τόπῳ περιγραπτὸς, καὶ μηδὲ ταύτην ἔχων ἐμὴν, ἣν οἰκῶ νῦν, καὶ πᾶσαν ἐμὴν, εἰς ἣν*

„primam plagam dixeris: huius enim solius penes te arbitrium „& potestas est. Mors porro beneficii mihi loco erit: citius „enim me ad Deum transmittet, cui viuo & munere meo fun„gor, maximaque ex parte mortem obii, & ad quem iam pri„dem propero. Quo sermone obstupefactus præfectus, ne„mo, inquit me (nomenque suum adiunxit) ad hunc vsque di„em ita est adloquutus, nec pari verborum libertate. Neque „enim, ait *Basilius*, fortasse in episcopum incidisti. Alioqui hoc „prorsus modo disseruisset, pro huiusmodi rebus in certamen „veniens. Nam cæteris quidem in rebus, o præfecte, mansue„ti & placidi sumus atque omnium abiectissimi, quemadmodum „hoc nobis lege præscriptum est, ac non dicam aduersus tan„tum imperatorem, sed ne aduersus plebeium quidem quem„quam & infimi ordinis hominem supercilium attollimus. Ve„rum vbi Deus nobis periclitatur ac proponitur, tum demum „alia omnia pro nihilo putantes ipsum solum intuemur. Ignis „autem, & gladius, & bestiæ & vngulæ, carnem lacerantes, vo„luptati nobis ac deliciis potius sunt, quam terrori. *Proinde* „contumeliis nos adfice, comminare, fac quidquid collibuerit, „potestate tua fruere: audiat etiam hæc imperator: nequa„quam profecto nos vinces, nec efficies, vt impiæ doctrinæ ad„sentiamur: ne si his quidem atrociora miniteris. Hæc post„quam præfectus dixit, atque audiit, ipsiusque contentionem a„nimi eam esse cognouit, vt nulla vis eum perterrefacere ac „superare posset, ipsum quidem foras misit atque ablegauit,

ἂν ῥίψῃ· μᾶλλον δὲ Θεοῦ πᾶσαν, οὗ πάροικος ἐγὼ καὶ παρεπίδημος· αἱ βάσανοι δὲ, τί ἂν λάβοιεν, οὐκ ὄντος σώματος· πλὴν εἰ τὴν πρώτην λέγοις πληγήν· ταύτης γὰρ σὺ μόνος κύριος· ὁ δὲ θάνατος εὐεργέτης. καὶ γὰρ θᾶττον πέμψει με πρὸς Θεὸν, ᾧ ζῶ καὶ πολιτεύομαι, καὶ τὸ πλεῖστον τέθνηκα, καὶ πρὸς ὃν ἐπείγομαι πόῤῥωθεν· τούτοις καταπλαγέντα τὸν ὕπαρχον, οὐδεὶς φάναι μέχρι τοῦ νῦν οὕτως ἐμοὶ διείλεκται, καὶ μετὰ τοσαύτης τῆς παῤῥησίας, τὸ ἑαυτοῦ προσθεὶς ὄνομα· οὐδὲ γὰρ ἐπισκόπῳ. φησὶν, ἴσως ἐνέτυχες, ἢ πάντως ἂν οὕτω διελέχθη τὸν τρόπον, ὑπὲρ τοιούτων ἀγωνιζόμενος· τἆλλα μὲν γὰρ ἐπιεικεῖς ἡμεῖς, ὕπαρχε, καὶ παντὸς ἄλλου ταπεινότεροι, τοῦτο τῆς ἐντολῆς κελευούσης, καὶ μὴ ὅτι τοσούτῳ κράτει, ἀλλὰ μηδὲ τῶν τυχόντων ἐπὶ τὴν ὀφρὺν αἴροντες· οὗ δὲ Θεὸς τὸ κινδυνευόμενον, καὶ προκείμενον, τἆλλα περιφρονοῦντες, πρὸς ἑαυτὸν μόνον βλέπομεν· πῦρ δὲ καὶ ξίφος καὶ θῆρες, καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες ὄνυχες, τρυφὴ μᾶλλον ἡμῖν εἰσιν ἢ κατάπληξις. πρὸς ταῦτα ὕβριζε, ἀπείλει, ποίει πᾶν ὅ,τι ἂν ᾖ βουλομένῳ σοι, τῆς ἐξουσίας ἀπόλαυε· ἀκουέτω ταῦτα καὶ βασιλεὺς, ὡς ἡμᾶς γε οὐχ αἱρήσεις· οὐδὲ πείσεις συντίθεσθαι τῇ ἀσεβείᾳ, κἂν ἀπειλῇς

non

„non iam cum iisdem minis, sed cum quadam reuerentia & „submissione. Ipse autem, quam celerrime potuit, imperato„rem adiens, Imperator, inquit, ab huius ecclesiae antistite victi „sumus. Minis superior est, sermonibus firmior, verborum „blanditiis fortior." Neque vero apertae tantum violentiae ita fortiter resistebant, sed nec fraudulentioribus hostium veritatis tentationibus cedebant, qui saepius dolose eam adoriebantur; partim propugnatores ac defensores eius calumniando & tamquam homines abiectos & intolerabiles repraesentando; partim vero blandiendo fideique vnitatem cum orthodoxis simulando, & omnia consilia sua pacis tantum consilia esse & eo spectare dictitando, vt verbis, quae in scriptura non legantur, & nouis loquendi formulis repudiatis, omnes homines idem sentirent. Haec erant duo ista magna *Arianorum* artificia, quibus praecipui eorum duces & viri versutiores, *Eusebius Nicomediensis*, *Valens*, *Vrsacius* & alii veritatem destruere numquam non adlaborabant. Quamobrem *Athanasius* innumeras calumnias, obtrectationes & iniurias subire necessum habebat. Deferebatur ad *Constantinum*, vt qui imperatoriam vsurpans auctoritatem *Aegypto* tributum irrogasset; tamquam caedis reus, ob truncatam *Arsenio Meletianae* partis episcopo manum; tamquam reus perduellionis, quod cuidam *Philumeno* homini rebelli fauens pecuniam misisset; tamquam hostis reipublicae, quod commeatum frumenti, quotannis ex *Aegypto Constantinopolim* transuehi solitum, intercludere ausus esset. Quibus accusationibus imperator in tantum commouebatur, vt in exilium *Treuiros* ipsum amandaret. Sub proxime sequenti imperatore rursus repetitarum caedium incusabatur; & sacrilegii, quod frumentum a *Constantino* alendis viduis in *Aegypto* & *Libya* erogatum in alios vsus conuertisset; proditionis, quia a *Magnentii* tyranni stetisset partibus; & id genus crimina alia ex malitioso & diabolico adfectu ipsi imputabantur. BASILIVS similiter tum a professis hostibus tum a simulantibus amicitiam varie accusatus fuit; qui, vt hac in re fieri

χαλεπώτερα· ἐπειδὴ ταῦτα εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι τὸν ὕπαρχον, καὶ τὴν ἔνστασιν μαθεῖν τοῦ ἀνδρὸς, ὄντως ἀκατάπληκτον καὶ ἀήττητον, τὸν μὲν ἔξω πέμψαι καὶ μεταστήσασθαι, οὐκ ἔτι μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπειλῆς, ἀλλά τινος αἰδοῦς καὶ ὑποχωρήσεως· αὐτὸν δὲ τῷ βασιλεῖ προσελθόντα, ὡς εἶχε τάχους, ἡττήμεθα βασιλεῦ εἰπεῖν, τοῦ τῆσδε προβεβλημένου τῆς ἐκκλησίας.

ſolet, accuſationes ſibi manifeſto contrarias aduerſus eum attulerunt. Nonnulli ipſum Tritheiſmi accuſabant, quod doctrinam de tribus hypoſtaſibus contra *Sabellianos* defenderet; alii *Semiarianiſmi* ſiue heterodoxiæ in articulo de deitate ſpiritus ſancti, quia in eccleſia ſua nonnumquam doxologia vtebatur ab ea, quæ in aliis eccleſiis vſitata erat, diſcrepante. Alii rurſus *Arianiſmi* eum inſimulabant, quia *Euſtathium Sebaſtenum* poſt fidei catholicæ profeſſionem in communionem receperat; alii ipſum eum *Apollinari* hæretico amicitiam colere dictitabant, quod nonnumquam litteras occaſione ita ferente ad eum dederat. Eiusmodi calumniis duo iſti ſummi & optimi viri malitioſe onerabantur, eorumque exiſtimationi detrahebatur. Pro eadem quidem cauſſa ea omnia perpetiebantur ambo, hoc tamen cum diſcrimine, vt alter a manifeſtis hoſtibus extra eccleſiam, alter autem præcipue a clandeſtinis hoſtibus in eccleſia ea acciperet; quorum hic proinde cauſſam habuit dicendi: *Hæ plagæ ſunt, quibus percuſſus ſui in domo amantium me.* Et hæ quidem eiusmodi erant tentationes, quæ mentes infirmiores ac inconſtantes frangere & ad deſerendam religionem ſuam adigere poterant; ſed verus zelus tentationibus ſuperior eſt, & plagas, quæ & enſe & lingua infliguntur, pariter æqualiterque poteſt contemnere; ſuſtentatus ea, quam Chriſtus in euangelio ſuo dat, conſolatione: *Beati eritis, quum vos conuiciis adfecerint, & perſequuti fuerint, & mentientes dixerint quiduis mali aduerſus vos propter me. Gaudete & exſultate: quoniam merces veſtra multa eſt in cælis.* Iſtiusmodi exempla commonſtrant, ne ipſam quidem innocentiam homines a calumniis immunes ſemper præſtare poſſe, ſed nonnumquam caſu fieri earum occaſionem. Tunc autem id commodi habet, vt debito zelo coniuncta illius vel grauiſſime prementi oneri numquam ſuccumbat, ſed ſemper tandem de ea triumphet, vti ex iam propoſitis animo noſtro exemplis videmus.

Alterum artificium, quo *Arianos* ad deſtruendam fidem vſos eſſe, dixi, erat ſpecioſus ſtudii pacis ac concordiæ prætextus. Sagaciores & aſtutiores ex ipſis tempore *Conſtantini*, non eſſe ſibi cum doctrina catholica de Trinitate ipſa controuerſiam, dictitabant, ſed tantum ſe offendi nouis & a ſcripturæ vſu alienis verbis, quale ſit τὸ ὁμοούσιος, *conſubſtantialis*, & cætera, quæ ſynodus

dus *Nicana* ad hoc exprimendum adhibuerat. Hæc, aiebant, esse vocabula ad animorum disiunctionem spectantia, & omnium controuersiarum & dissensionum caussam: adeoque se illa tamquam magna offendicula de via remoueri velle, vt sic pax & vnitas ecclesiæ posset instaurari. *Athanasius* autem & alii sapientiores catholici facile intelligebant, quo hoc callidum eorum spectaret stratagema, persuasissimum habentes, non contra nuda vocabula sed ipsam fidem consilia ipsorum tendere, adeoque imperterrito semper animo & diuino zelo eis sese opponebant. Neque *Ariani* a catholicis hac in re quidquam vllo tempore obtinere poterant, donec tandem hi ipsi in concilio *Ariminensi* an. CCCLIX magna importunitate & multis clamoribus de pace & concordia fatigati vsum vocabuli *consubstantialis* relinquerent, nouumque sine eo conderent symbolum, in quo tamen ex ipsorum sententia eadem prorsus doctrina planis locutionibus, quantum fieri potuerat, expressa continebatur, modo quod vocabulum *consubstantialis* abesset. Sed heic fatendum est, episcopos catholicos de zelo suo remisisse, vti quidem statim post finitum concilium ipsimet agnouerunt. Vix enim *Arianis* hoc indultum erat, quum iactabundi in omnem terrarum orbem euulgarent, doctrinam *Nicanam* damnatam esse, & *Arianismum* generali aliquo concilio stabilitum, quamquam catholici episcopi, qui adfuerant, nihil minus, quum hoc facere, animo intenderant. Iam vero se errasse, sentiebant, dum versutorum hominum insidiis ita se irretiri passi essent. Iam videbant, oportuisse se locutionibus *Nicanis* non minus, quam doctrinæ inhærere, quum doctrina ipsa ab illis adeo dependeret. Iam de dolis conqueri incipiebant, & a fratribus suis petebant veniam, quod in tanti periculi ac momenti negotio non satis caute ac circumspecte essent versati. HIERONYMVS, qui rem omnem illic transactam ex actis synodi, inter alia monimenta sua adhuc memoria exstantibus, enarrat, sic ipsos introducit caussam suam dicentes. „Concurrebant [d] episcopi, inquit, qui *Ariminensibus* „dolis irretiti, sine conscientia hæretici ferebantur, contestan„tes corpus domini, & quidquid in ecclesia sanctum est, se ni„hil mali in sua fide suspicatos. Putauimus, aiebant, sensum

(d) Hieron. dialog. contr. Lucifer. tom. II. p. 143. (p. 99. A. edit. Francof.)

con-

dus *Nicaena* ad hoc exprimendum adhibuerat. Hæc, aiebant, esse vocabula ad animorum disiunctionem spectantia, & omnium controuersiarum & dissensionum caussam: adeoque se illa tamquam magna offendicula de via remoueri velle, vt sic pax & vnitas ecclesiæ posset instaurari. *Athanasius* autem & alii sapientiores catholici facile intelligebant, quo hoc callidum eorum spectaret stratagema, persuasissimum habentes, non contra nuda vocabula sed ipsam fidem consilia ipsorum tendere, adeoque imperterrito semper animo & diuino zelo eis sese opponebant. Neque *Ariani* a catholicis hac in re quidquam vllo tempore obtinere poterant, donec tandem hi ipsi in concilio *Ariminensi* an. CCCLIX magna importunitate & multis clamoribus de pace & concordia fatigati vsum vocabuli *consubstantialis* relinquerent, nouumque sine eo conderent symbolum, in quo tamen ex ipsorum sententia eadem prorsus doctrina planis locutionibus, quantum fieri potuerat, expressa continebatur, modo quod vocabulum *consubstantialis* abesset. Sed heic fatendum est, episcopos catholicos de zelo suo remisisse, vti quidem statim post finitum concilium ipsimet agnouerunt. Vix enim *Arianis* hoc indultum erat, quum iactabundi in omnem terrarum orbem evulgarent, doctrinam *Nicaenam* damnatam esse, & *Arianismum* generali aliquo concilio stabilitum, quamquam catholici episcopi, qui adfuerant, nihil minus, quum hoc facere, animo intenderant. Iam vero se errasse, sentiebant, dum versutorum hominum insidiis ita se irretiri passi essent. Iam videbant, oportuisse se locutionibus *Nicaenis* non minus, quam doctrinæ inhærere, quum doctrina ipsa ab illis adeo dependeret. Iam de dolis conqueri incipiebant, & a fratribus suis petebant veniam, quod in tanti periculi ac momenti negotio non satis caute ac circumspecte essent versati. HIERONYMVS, qui rem omnem illic transactam ex actis synodi, inter alia monimenta sua adhuc memoria exstantibus, enarrat, sic ipsos introducit caussam suam dicentes. „Concurrebant [d] episcopi, inquit, qui *Ariminensibus* „dolis irretiti, sine conscientia hæretici ferebantur, contestan„tes corpus domini, & quidquid in ecclesia sanctum est, se ni„hil mali in sua fide suspicatos. Putauimus, aiebant, sensum

(d) Hieron. dialog. contr. Lucifer. tom. II. p. 143. (p. 99. A. edit. Francof.)

con-

instaurandam plurimum valet: Sed nimiæ obsequentiæ est, præcipua fidei propugnacula fallacissimis aduersariis & insidiosissimis hominibus dedere, quorum artes & consilia, etsi varie & dissimulanter obtecta, semper ad subuertenda religionis fundamenta spectare intelliguntur. Quam ob caussam vt nemo apertius sinceriusque cum errantibus catholicis egit quam *Athanasius*, ita nec quispiam maiori zelo partis *Arianæ* artibus ac strategematis sese opposuit, quam ille ipse; strictissime semper synodi *Nicænæ* definitioni inhærens, nec vllum vmquam apicem vel syllabam isto symbolo eradi vel in eo mutari patiens.

§. XI.

De ipsorum obligatione ad tuendam ecclesiæ vnitatem: & de pœnis eorum, qui in hæresin vel schisma aliquod prolapsi fuerant.

Dum in hoc argumento versamur, non possum, quin commemorem, quantopere clerici ad ecclesiæ vnitatem tam ratione fidei quam disciplinæ tuendam obligati, & quæ pœnæ illis inflictæ fuerint, qui eam, vel semetipsos in hæresin aut schisma præcipitando vel alios ad istiusmodi aberrationem sollicitando, dissoluissent. Non necesse est hoc loco naturam vnitatis & communionis ecclesiasticæ pluribus exponere, sed dico tantum, quod fidei catholicæ puritatem custodire, & sub disciplina & gubernatione catholici cuiusdam episcopi, qui & ipse in communione catholicæ ecclesiæ viuebat, vitam agere, tunc duæ quasi notæ characteristicæ hominum in communione ecclesiæ exsistentium fuerint. Quare vt quoduis ecclesiæ membrum ad vnitatem ecclesiasticam in vtraque parte seruandam obligatum erat, ita tanto magis clerici, quos præcipuos eius custodes esse oportebat. Qui si in alterutra peccarent, hoc est, si vel in hæresin vel schisma inciderent, ex præscripto legum ecclesiæ ab officio suo remouendi erant; & quamuis resipiscerent & ad vnitatem ecclesiæ redirent, non tamen in pristinam stationem recipi, sed ad communionem tantum laicorum admitti eos licebat. Hæc ecclesiæ *Africanæ* regula tempore *Cypriani* fuit, quemadmodum ex epistola synodica [e] concilii

(e) Cyprian. epist. LXII. p. 197. (p. 111. edit. Paris. MDCLXVI.)

Carthaginensis, quæ nomen ipsius præfixum habet, manifestum est. *Stephano* enim pontifici scribentes inter alia, *Addimus plane*, inquiunt, *& adiungimus, frater carissime, consensu & auctoritate communi, vt etiam si qui presbyteri, aut diaconi, qui vel in ecclesia catholica prius ordinati fuerint & postmodum perfidi ac rebelles contra ecclesiam steterint, vel apud hereticos a pseudoëpiscopis & antichristis contra Christi dispositionem profana ordinatione promoti sint, & contra altare vnum atque diuinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offerre conati sint, eos quoque hac conditione suscipi cum reuertuntur, vt communicent laici; & satis habeant, quod admittuntur ad pacem, qui hostes pacis exstiterint, nec debere eos reuertentes ea apud nos ordinationis & honoris arma retinere, quibus contra nos rebellauerint.* Et hoc ideo se facere perhibent, vt discrimen statuant inter eos, qui ecclesiæ semper fideles manserint, & inter eos, qui eam deseruerint. *Satis est*, [f] inquiunt, *talibus reuertentibus veniam dari, non tamen debet in domo fidei perfidia promoueri. Nam quid bonis & innocentibus atque ab ecclesia non recedentibus reseruamus; si eos, qui a nobis recesserint & contra ecclesiam steterint, honoramus?* Verumtamen si insigne aliquod emolumentum ex istiusmodi hæretici vel schismatici reditu ad ecclesiam veniret, si exempli caussa non mediocrem delusæ plebis partem secum reduceret; vel si generatim ab ecclesia eligeretur, vel simile quid fieret, tum eam regulam eatenus migrabant, vt desertori ad pristinam dignitatem admisso in suo ipsius ordine rursus ministerium ecclesiæ obire liceret. Hanc ob caussam *Cornelius* episcopus *Romæ Maximum* presbyterum [g] de schismate *Nouatiano* red-

(*f*) Cypr. ibid.

(*g*) Cornel. epist. XLVI. al. XLIX. ad Cypr. p. 93. (p. 61. apud Cypr. it. tom. I. concil. p. 684.) Maximum presbyterum locum suum agnoscere iussimus: ceteros cum ingenti populi suffragio recepimus. Aliud exemplum Socrates lib. VII. c. III. exhibet. Ὁ Ἀγαπητὸς, inquiens, ὃν προεστάναι τῆς Μακεδονίου θρησκείας ἔφην, ἐπὶ ἀγαθὴν ἦλθεν ἐπίνοιαν· βουλευσάμενος γὰρ ἅμα τῷ αὐτοῦ κλήρῳ παντὶ, καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὑπ' αὐτοῦ λαὸν, πείθει τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν προσδέξασθαι καὶ τοῦτο κατασπεύσας, εὐθὺς ὡς εἶχε σὺν πλήθει πολλῷ, μᾶλλον δὲ σὺν παντὶ λαῷ, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ὥρμησεν· εὐχάς τε ἐπιτελέσας, καταλαμβάνει τὸν θρόνον ἐν ᾧ εἰώθει ὁ Θεοδόσιος προκαθέζεσθαι· ἑνώσας δὲ τὸν λαὸν καὶ τοῦ λοιποῦ τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν διδάσκων, τῶν ὑπὸ Συνάδα ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο. Agapetus, qui Macedonianæ sectæ præerat, vt dixi, prudens iniit consilium. Communicata enim re cum vniuerso clero & populo, qui sub ipso erat, ad concionem vocato persuasit, vt consubstantialis fidem amplecterentur. Quo confecto protinus cum ingenti multitudi-

eun-

euntem in pristinum dignitatis gradum restituit. Et posterioribus temporibus tum *Nouatianis* tum *Meletianis* speciatim hoc priuilegium a concilio *Niceno*, & *Donatistis* a patribus *Africanis* tempore *Augustini*, indultum fuit, quemadmodum supra [*b*] plus vice simplici obseruauimus. Sin autem in hæresi sua vel schismate animo obstinato persisterent, interdum anathematis fulmine percellebantur, vt in concilio *Carthaginensi* secundo. *Si quis forte presbyter*, inquit canon [*i*], *ab episcopo suo correctus vel excommunicatus, tumore, vel superbia inflatus, putauerit separatim Deo sacrificia offerenda, vel aliud erigendum altare contra ecclesiasticam fidem disciplinamque crediderit, non exeat impunitus, sed anathema sit.* Concilium *Antiochenum* [*k*] & sic dicti *canones apostolici* [*l*] diuersos eiusdem

ne, immo vero cum vniuerso populo, recta ad ecclesiam tendit. Cumque orationem celebrasset, cathedram, in qua Theodosius sedere consueuerat, occupauit. Adiuratoque populo fidem consubstantialis deinceps prædicans, ecclesiarum, quæ ad Synnadensem episcopatum pertinent, compos factus est.

(*b*) Lib. IV. c. VII. § VII. & VIII. pag. 196. seqq.

(*i*) Concil. Carth. II. c. VIII. (tom. II. concil. p. 1161.)

(*k*) Conc. Antioch. c. IV. (ibid. p. 564.) *Εἴ τις ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθαιρεθεὶς, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τολμήσειεν τι πρᾶξαι τῆς λειτουργίας, εἴ τε ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὴν προάγουσαν συνήθειαν, εἴτε ὁ διάκονος, μηκέτι ἐξὸν εἶναι αὐτῷ, μηδ' ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ ἐλπίδα ἀποκαταστάσεως, μήτε ἀπολογίας χώραν ἔχειν· ἀλλὰ δὲ τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ πάντας ἀποβάλλεσθαι τῆς ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα, εἰ, μαθόντες τὴν ἀπόφασιν τὴν κατὰ τῶν προειρημένων ἐξενεχθεῖσαν τολμήσειαν αὐτοῖς κοινωνεῖν.* Si quis episcopus a synodo depositus, vel presbyter, vel diaconus a proprio episcopo, sacrum celebrare ausus fuerit, siue episcopus secundum præcedentem consuetudinem, siue presbyter, siue diaconus, nullam amplius spem restitutionis in alia synodo, neque defensionis locum ei habere liceat. Sed & omnes, qui ei communicant, ex ecclesia eiiciantur, & maxime si, cum sententiam aduersus prædictos prolatam didicerint, eis communicare ausi fuerint. Ibid. can. V *Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καταφρονήσας τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἰδίου, ἀφώρισεν ἑαυτὸν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἰδίᾳ συνήγαγεν, καὶ θυσιαστήριον ἔστησεν, καὶ τοῦ ἐπισκόπου προσκαλεσαμένου ἀπειθοίη, καὶ μὴ βούλοιτο αὐτῷ πείθεσθαι μηδὲ ὑπακούειν καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον καλοῦντι· τοῦτον καθαιρεῖσθαι παντελῶς, καὶ μηκέτι θεραπείας τυγχάνειν, μηδὲ δύνασθαι λαμβάνειν τὴν ἑαυτοῦ τιμήν· εἰ δὲ παραμένοι θορυβῶν καὶ ἀναστατῶν τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας ὡς στασιώδη αὐτὸν ἐπιστρέφεσθαι.* Si quis presbyter vel diaconus proprio contemto episcopo, ab ecclesia se ipsum segregauerit, & priuatim congregationem effecerit & altare erexerit, & episcopo arcessente non obedierit, nec velit ei parere nec morem gerere primo & secundo vocanti, is omnino deponatur, & non amplius curationem adsequi, nec suum possit honorem capere. Sin autem perseuerat perturbare & ecclesiam euertere, is per externam potentiam vt seditiosus castigetur.

(*l*) Can. apost. c. XXXII. (al. XXXI.) *Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ἀπ' ἐπισκόπου*

argu-

argumenti canones habent. Immo vero vnitati ecclesiæ tantopere ſtudere debebant clerici, vt ne hæreticis vel ſchiſmaticis vel aliis ab ecclesia ſegregatis, cum ipſis vel in faciendis precibus vel aliis ſacris ecclesiæ officiis obeundis communicando, vel eorum ſocietatem frequentando, cum ipſis ieiunando, vel ſimile quid agendo in obſtinatione ſua ſe confirmandi darent occaſionem. Sed haſce res nolo hoc loco exponere verboſius, quia eas, vtpote ad diſciplinam ſpectantes, ſub alio capite denuo conſiderari oportebit.

Perſtrinximus ita præcipua quædam & generaliora officia, quæ magis ſpeciatim ad munus & functionem cleri attinent; & publicas regulas priuatis præceptionibus ac inſignioribus exemplis miſcendo ideam ac characterem priſcorum clericorum ita delineauimus, vt in animis multorum hæc legentium, ad quos propoſiti exemplaris attinet imitatio, piam æmulationem & ſtudium excitare quodam modo poſſe, confidamus. Qui ſi heic ea non ita plene & ad viuum in pulchritudine ſua expreſſa deprehenderint, vti quidem ipſi optant, ſua eos ſpes non fallet, ſi deſideriis ſuis facturi ſatis ad ipſos fontes, ex quibus hæc hauſimus, adire non fuerint grauati. Multa enim, quæ heic addi poterant, de induſtria omiſimus, veriti, vt, ſi hanc partem longius perſequeremur, cum huius operis ſcopo ac ratione conſiſteret: Quid, quod paullo breuius quam fuſius hac de re dicere debuiſſe mihi videor, vt ne curioſi lectoris animo rei ſatietate faſtidium mouerem, ſed ipſius acuerem appetitum.

LIBRI SEXTI
CAPVT QVARTVM
DE QVIBVSDAM ALIIS LEGIBVS ET REGVLIS, QVAE PRIORVM ISTARVM QVAEDAM QVASI SEPIMENTA ET PROPVGNACVLA FVERVNT.

γένηται ἀφωρισμένος, τοῦτον μὴ ἐξεῖναι παρ' ἑτέρου δέχεσθαι, ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ ἀφορίσαντος αὐτὸν, εἰ μὴ ἂν κατὰ συγκυρίαν τελευτήσῃ ὁ ἀφορίσας αὐτὸν ἐπίσκοπος. Si quis presbyter vel diaconus ab epiſcopo ſit ſegregatus, non liceat alii eum ſuſcipere, quam qui ipſum ſegregauit: niſi forte ſit mortuus epiſcopus, qui ipſum ſegregauit.

§. I.

§. I.

Nulli clerico stationem suam sine idoneis rationibus & venia deserere vel relinquere licebat.

QVando hactenus tam de illis legibus, quae ad vitam & conversationem primitiuorum clericorum spectant, quam de iis, quae partes & officia functionis ipsorum attingunt propius, loquuti sumus; de tertio genere legum dicere nunc instituimus, quae *iudaicis* sepimentis legis similes & leges ac regulae quaedam aduentitiae erant, ad priorum duarum defensionem ac communitionem factae. Hisce eas leges adnumerare licuerit, quae ad clericos in proprio suo negotio ac officio continendos spectabant, cuiusmodi erant, quae clericum quemcunque stationem suam sine idoneis rationibus atque antistitis sui venia deserere aut relinquere vetabant. In ecclesia *Africana*, vti ostensum est supra [a], ex quo tempore quis lector factus vel in inferiorem aliquem ecclesiae ordinem adscitus erat, Dei cultui dedicatus habebatur, ita quidem, vt postmodum pro arbitratu suo ad vitam saecularem reuerti ei non esset integrum. Tanto magis haec regula episcoporum, presbyterorum ac diaconorum intuitu obseruabatur. Hinc CYRILLVS ALEXANDRINVS, vti ab HARMENOPVLO citatur [aa], in canonum suorum quodam praeter ecclesiasticas leges esse, dicit, quod nonnulli sacerdotes recusationum libellos offerant: quippe si digni sint, ministerium sacrum obire: sin autem minus, non renuntiare sed velut damnatos excedere oportere. Concilium *Chalcedonense* [b] eos, qui in clero semel ordinati sunt, statuit, nec ad militarem expeditionem nec ad saecularem dignitatem posse venire. Qui autem hoc audeant, & non poenitentia ducti ad id reuertantur, quod propter Deum prius elegissent, ab ecclesia segregandos esse, di-

(a) Lib. III. c. I. § V. pag 9.

(aa) Harmenopul. epitom. can. ap. Leunclav. iur. graec. Rom. tom. I. p. II. Παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἐστι θεσμούς, τὸ λιβέλλους παραιτήσεων προσάγειν τινὰς τῶν ἱερέων· εἰ γὰρ ἄξιοι, λειτουργείτωσαν· εἰ δὲ μή, μὴ παραιτείσθωσαν, ἀλλ' ὡς κατεγνωσμένοι ἐξίτωσαν.

(b) Conc. Chalced. c. VII. (tom. IV. p. 759.) Τοὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ κατειλεγμένους, ἢ καὶ μονάζοντας, ὡρίσαμεν, μήτε ἐπὶ στρατείαν, μήτε ἐπὶ ἀξίαν κοσμικὴν ἔρχεσθαι· ἢ τοῦτο τολμῶντας, καὶ μὴ μεταμελομένους, ὥστε ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοῦτο, ὃ διὰ Θεὸν πρότερον εἵλοντο, ἀναθεματίζεσθαι.

 cit.

cit. Concilium *Turonicum* [c] similiter decernit, *vt si quis clericus relicto officii sui ordine laicam voluerit agere vitam, vel se militiae tradiderit, excommunicationis poena feriatur.* Lex etiam ciuilis admodum seuera contra illiusmodi desertores erat. Ex decreto quodam *Arcadii* & *Honorii* [d] curiae vindicari iubentur, ita vt reditus ad ecclesiam illis numquam pateat. Et lege quadam *Iustiniani* [e] omnia tam monachorum quam clericorum, monasterium vel ecclesiam relinquentium, bona ac possessiones isti ecclesiae vel monasterio adiudicantur, ad quod antea spectauerunt.

§. II.

In quibusdam tamen casibus muneris abdicatio permissa.

Haec autem regula, vt in ecclesiae beneficium facta erat, nimirum vt clericos ad manendum in officio suo obligaret, ita si res ecclesiae, vel alia quaepiam caussa idonea contrarium requireret, migrari poterat; cuiusmodi abdicationes munerum frequenter factas & nonnumquam a conciliis generalibus permissas esse, legimus. Vt enim istum casum taceamus, *quum quis* propter senium, morbum diuturniorem vel aliam quamdam infirmitatem ad officium obeundum minus esset idoneus, vbi episcopi alicui coadiutori functionem suam tradere consueuerunt; qua de re superiore quodam libro [ee] plenius diximus; duo alii casus exsistebant, ad rem praesentem propius accedentes. Primum quidem, si quis episcopus per obstinatos, infensos ac abalienatos populi animos facere, quod sui esset officii, se non posse, & onus sibi intolerabile fieri, sentiret, tunc si munere suo se abdicare cuperet, ista abdicatio accipiebatur. Ita GREGORIVS NAZIANZENVS episcopatui *Constantinopolitano* renuntiauit, vitamque sequutus est priuatam & quietam, quod populus contra ipsum tamquam peregrinum tumultuari & murmurare inciperet. Et hoc

(c) Concil. Turon, c. V. (ibid. p. 1051.)

(d) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXXIX. Si quis professum sacrae religionis sponte dereliquerit, continuo sibi eum curia vindicet: vt liber illi vltra ad ecclesiam recursus esse non possit.

(e) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. LV. Quod si illi monasteria aut ecclesias relinquant, atque mundani fiant; omne ipsorum ius ad monasterium aut ecclesiam pertinet.

(ee) Lib. II. c. XIII. §. IV. vol. I. p. 186. seq.

fecit

fecit consentiente atque approbante concilio generali *Constantinopolitano*, quemadmodum non solum historiæ ecclesiasticæ scriptores THEODORETVS [f] & SOCRATES [g] perhibent, sed ipse [h] etiam

(f) Theod. lib. V. c. VIII. *ὁ δὲ θεῖος παρεκάλει Γρηγόριος, περὶ συμφωνίας συνηθροισμένους τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν προτιμῆσαι τῆς ἑνὸς ἀνδρὸς ἀδικίας· ἐγώ τε γὰρ, ἔφη, τῶν πλειόνων φροντίδων ἀπαλλαγεὶς, τὴν ἐμοὶ φίλην ἀπολήψομαι ἡσυχίαν, καὶ ὑμεῖς τὴν τριπόθητον εἰρήνην μετὰ τὸν μακρὸν ἐκεῖνον καὶ χαλεπὸν ἀπολήψεσθε πόλεμον· τῶν γὰρ λίαν ἀτοπωτάτων, ἄρτι τῶν πολεμικῶν ἀπαλλαγέντας βελῶν, ἀλλήλους βάλλειν καὶ τὴν οἰκείαν ἀναλίσκειν ἰσχύν· ἐπίχαρτοι γὰρ οὕτω τοῖς δυσμενέσι ἐσόμεθα· ἄνδρα δὲ ἐπιζητήσαντες ἀξιέπαινον καὶ νοῦν ἔχοντα, τῶν φροντίδων τὸ πλῆθος καὶ δέξασθαι καὶ εὖ διαθεῖναι δυνάμενον, ἀρχιερέα προβάλλεσθε· ταύταις οἱ ἄριστοι ποιμένες ταῖς ὑποθήκαις πεισθέντες, Νεκτάριον εὐπατρίδην ἄνδρα, καὶ περιφανείᾳ γένους κοσμούμενον, καὶ ταῖς τῆς ἀρετῆς ἰδέαις λαμπρυνόμενον, ἐπίσκοπον τῆς μεγίστης ἐκείνης ἐχειροτόνησαν πόλεως.* Diuinus Gregorius eos hortabatur, vt, quoniam restituendæ concordiæ caussa congregati erant, mutuam inter ipsos pacem & consensionem vnius hominis iniuriæ anteponerent. Nam & ego, aiebat, multis curis liberatus iucundam mihi quietem recuperabo: & vos post diuturnum & grauissimum illud bellum, optatissimam vobis pacem recipietis. Absurdissimum enim fuerit, eos qui hostilia tela recens euaserint, sese mutuo telis configere & suas vires in cassum consumere. Hoc enim pacto aduersariis nostris maximam adferimus voluptatem. Quo circa virum laudabilem ac prudentem, qui tot curarum pondus sustinere ac probe ordinare possit, conquirite, eumque antistitem renuntiate. His monitionibus obsequuti præstantissimi pastores Nectarium virum nobilem omnique virtutis genere, non minus quam splendore generis illustrem, regiæ vrbis episcopum ordinarunt.

(g) Socrat. lib. V. c. VII. *Τότε ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ μετατεθεὶς ἔνδον τῆς πόλεως ἐν μικρῷ εὐκτηρίῳ τὰς συναγωγὰς ἐποιεῖτο· ᾧπερ ὕστερον οἱ βασιλεῖς, μέγιστον οἶκον εὐκτήριον προσσυνάψαντες, Ἀναστασίαν ὠνόμασαν· Γρηγόριος μὲν οὖν ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ εὐλαβείᾳ τοὺς καθ' ἑαυτὸν ὑπερβάλλων, γνοὺς διαγογγύζοντάς τινας, ὡς εἴη ὑπερόριος, ἀσμένως τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν δεξάμενος, τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαγωγὴν παρῃτήσατο.* Eodem tempore Gregorius ab vrbe Nazianzo translatus, intra vrbem regiam in exiguo oratorio conuentus agebat: cui postea imperatores cum maximam basilicam adiunxissent, Anastasiæ nomen ei indiderunt. At Gregorius vir disertissimus & omnium sui temporis religiosissimus, *cum quosdam ob id murmurare intelligeret, quod esset peregrinus;* imperatoris aduentum auide amplexus, *Constantinopoli morari vlterius recusauit.*

(h) Nazianz. orat. XXXII. passim, præcipue p. 527. a. *Δότε μοι τὴν χάριν ταύτην, μετὰ εὐχῶν ἡμᾶς ἀποπέμψατε — δότε μοι τὸ γράμμα τῆς ἀφέσεως, ὥσπερ τοῖς στρατιωτικοῖς κ. τ. λ.* Hoc mihi beneficium date, cum precibus dimittite. — Missionis libellum mihi date, quemadmodum imperator militibus solet, cetera.
In carm. de vita sua p. 26.

Ἡμῖν δὲ συγχωρήσατ' ἄθρονον βίον,
Τὸν ἀκλεῆ μὲν, ἀλλ' ὅμως ἀκίνδυνον·
Καθίσομ' ἐλθὼν οἱ κακῶν ἐρημία.

in

in multis ſcriptorum ſuorum locis de ſe teſtatur. In eumdem modum THEODORETVS [i] *Meletium* celebrem *Antiochiæ* epiſcopum, quum *Sebaſtiæ* in *Armeniæ* eſſet epiſcopus, cum refractariis ac contumacibus peruerſi gregis ſui ingeniis ita conflictatum eſſe, narrat, vt eis relictis alio migrauerit ibique in otio vitam egerit. Ita THEODORVS LECTOR [k] de *Martyrio*, epiſcopo *Antiocheno*, memoriæ prodidit, quod quum populum ac clerum ſuum turbis ac ſeditionibus delectari animaduertiſſet, *Petro Fullone* intruſo, epiſcopatui renuntiarit coram vniuerſa eccleſia his verbis vſus: *Clero contumaci & populo immorigero & eccleſiæ contaminatæ renuntio, ſeruata mihi ſacerdotii dignitate.* Alius caſus erat, ſi quis epiſcopus caritate ductus munere ſe abdicaret, vel ad renuntiandum ei promtum ſe exhiberet, ad inueteratum aliquod ſchiſma hoc

---

Κρεῖσσον γάρ, ἢ τοῖς πλησίον μεμιγμένον,
Μήτ' ἄλλον ἕλκειν πρὸς τὸ βέλτιον ἰσχύειν,
Μήτ' αὐτὸν ἄλλοις συμφέρεσθ', ὃ μὴ λόγος.
Δεῦρ' ὅστις οἶδε τὸν θρόνον, προσβαινέτω.
At mihi carentem vos throno concedite
Vitam, periclo liberam, etſi ingloriam.
Illic ſedebo, nulla vbi ſedes malis.
Hoc namque præſtat, cæteris quam vt miſcear,
Meamque nec eos flectere in ſententiam
Poſſim, nec illos rebus in prauis ſequi,
Huc, huc thronum qui nouit, accedat citus.

(i) Theod. lib. II. c. XXXI. κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν Μελέτιος ὁ θεσπέσιος πόλιν τινὰ τῆς Ἀρμενίας ἰθύνων, εἶτα τῶν ἀρχομένων τὸ δυσήνιον δυσχεράνας, ἡσυχίαν ἦγεν, ἑτέρωθι διατρίβων. Per idem tempus diuinus *Meletius* cuiusdam vrbis in Armenia epiſcopus, *cum gregis ſui contumaciam ferre non poſſet, alio migrauerat, ibique in otio degebat.*

(k) Theodor. Lect. lib. I. (p. 555. edit. Valeſ.) Πρὸς βασιλέα ἐλθὼν Μαρτύριος σὺν πολλῇ τιμῇ ἀπελύθη, σπουδῇ καὶ παραινέσει Γενναδίου· ἐλθὼν δὲ εἰς Ἀντιόχειαν, καὶ βλέπων Ἀντιοχεῖς ταραχαῖς καὶ στάσεσι χαίροντας, καὶ Ζήνωνα τούτοις συμπράττοντα, ἀπετάξατο τῇ ἐπισκοπῇ ἐπ' ἐκκλησίας εἰπών, κλήρῳ ἀνυποτάκτῳ καὶ λαῷ ἀπειθεῖ, καὶ ἐκκλησίᾳ ἐρρυπωμένῃ ἀποτάττομαι, φυλάττων ἐμαυτῷ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα. Martyrius quum ad imperatorem veniſſet, honorifice dimiſſus eſt, ſtudio atque hortatu Gennadii. Reuerſus autem Antiochiam, quum Antiochenſes turbis ac ſeditionibus delectari & Zenonem iis fauere animaduerteret, *epiſcopatui renuntiauit coram vniuerſa eccleſia*, his verbis vſus: *Clero contumaci*, cætera.

modo

modo sanandum. Sic CHRYSOSTOMVS [l] populo suo dicit, si quam de se habeant suspicionem, quasi non sit legitime creatus antistes, paratum se esse cedere regendi munus, cui voluerint, modo id faciat ad ecclesiæ vnitatem. Atque ita THEODORETVS [m] narrat, quod quum, orto inter *Flauianum* & *Euagrium* duos episcopos *Antiochiæ* dissidio, *Theodosius* imperator *Flauiano* misisset mandatum, vt *Romam* nauigaret caussæ suæ decisionem ibi auditurus, hic admirabili vsus fiducia responderit: „Si meam fidem, „o imperator, vt non rectam quidam insimulant, aut si vitam „indignam esse dicunt sacerdotio, ipsos accusatores meos iu„dices feram & quam tulerint sententiam, libenter excipiam. „Sin de cathedra & de primatu contendunt, non litigabo, nec „repugnabo iis, qui ista ambiunt: sed cedam vltro, & pontifi„catum dimittam. Da igitur, imperator, cui voles sedem *An„tiochenam*.„ Quam eius constantiam ac sapientiam admiratus imperator non amplius eum *Romam* proficisci, sed in patriam redire commissamque sibi ecclesiam regere iussit: nec postea vmquam *Romanæ* vrbis episcopis aurem præbere voluit, etiamsi sæpius ipsum ad eum expellendum commouere adlaborarent. Adhuc vnum eiusdem generis exemplum suppetit, quod præterire nequeo, quia tale abnegationis sui & contemtionis proprii commodi, pro bono & pace publica atque vnitate ecclesiastica, exemplum est, vt dignum sit, quod ad omnem posteritatem transmittatur summisque efferatur laudibus. Conditionem intelligo, quam *Aurelius* episcopus *Carthaginis* & *Augustinus* cum reliquis episcopis *Africanis* sub collationis *Carthaginensis* exordium *Donatistis* obtulerunt, vt schismatis tollendi caussa, vbicumque in eadem ciuitate ex catholicis quidam & aliquis *Donatistarum*

(*l*) Chrysostom. hom. XI. in Ephes. p. 1110. (p. 961. edit. Francof) εἰ μὲν οὖν περὶ ἡμῶν ταῦτα ὑποπτεύετε· ἕτοιμοι παραχωρῆσαι τῆς ἀρχῆς ὅτῳπερ ἂν βούλοισθε· μόνον ἐκκλησία ἔστω μία. Si hæc de nobis vos suspicamini, *parati sumus cedere regendi munus, cui voletis*; modo vna sit ecclesia.

(*m*) Theod. lib. V. c XXIII. Εἰ μὲν τῆς πίστεως, ὦ βασιλεῦ, τῆς ἐμῆς ὡς οὐκ ὀρθῆς κατηγοροῦσί τινες, ἢ τὸν βίον φασὶν ἱερωσύνης ἀνάξιον, καὶ αὐτοῖς χρήσομαι τοῖς κατηγόροις κριταῖς, καὶ τὴν παρ' ἐκείνων ἐκφερομένην ψῆφον δέξομαι· εἰ δὲ περὶ θρόνου καὶ προεδρίας ζυγομαχοῦσιν, οὔτε δικάσομαι, οὔτε τοῖς λαβεῖν βουλομένοις ἀντιμαχίσομαι· ἀλλ' ἐκστήσομαι καὶ τῆς προεδρίας ἀφέξομαι· τοιγάρτοι δὸς ᾧ βούλει τὸν Ἀντιοχέων θρόνον, ὦ βασιλεῦ.

esset episcopus, ambo [n] de medio secederent & nouum quemdam eligi paterentur. „Quid enim, inquiebant, dubitemus redemtori „nostro sacrificium istius humilitatis offerre? An vero ille de „cælis in membra humana descendit, vt membra eius essemus, „& nos, ne ipsa eius membra crudeli diuisione lanientur, de ca-„thedris descendere formidamus? propter nos nihil sufficienti-„us, quam christiani fideles & obedientes simus? hoc ergo semper „simus. Episcopi autem propter christianos populos ordinamur. „Quod ergo christianis populis ad christianam pacem prodest, „hoc de nostro episcopatu faciamus. Si serui vtiles sumus, cur „domini æternis lucris pro nostris temporalibus sublimitatibus „inuidemus? Episcopalis dignitas fructuosior nobis erit, si gre-„gem Christi magis deposita collegerit quam retenta disperse-„rit. Nam qua fronte in futuro sæculo promissum a Christo „sperabimus honorem, si christianam in hoc sæculo noster honos „impedit vnitatem?„ Ex quibus videmus, fuisse casus quosdam, in quibus ipsi etiam episcopali officio renuntiare & otio *ac quieti* se dare licitum fuerit: quando in his & reliquis casibus omnibus præcipua regula fuit, id agere, quod in rem ecclesiæ ac ædificationem omnium maxime conduceret, & priuatum commodum vtilitati publicæ deuouere.

§. III.

Et nonnumquam canonica quædam pensio in illis casibus indulta.

In istis casibus episcopo postea, quam officio suo renuntiarat, rebus ecclesiasticis sese immiscere non licebat: non poterat quempiam ordinare, vel aliud istiusmodi officium aliquod peragere, nisi forte ab alio quodam episcopo adiuuandi caussa euocatus vel ad negotium aliquod conficiendum delegatus: sed tamen nomen & honorem ac communionem episcopi retinebat, quemadmodum concilium generale *Ephesinum* [o] in caussa *Eustathii*,

(n) Collat. Carthag. die I. c. XVI. (tom. II. concil. p. 1352. E.)

(o) Conc. Ephes. act VII. in epist. ad synod. Pamphyliæ (tom. III. conc. p. 807. D.) Ἐδικαιώσαμεν καὶ ὡρίσαμεν δίχα πάσης ἀντιλογίας ἔχειν αὐτὸν τό τε τῆς ἐπισκοπῆς ὄνομα, καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν κοινωνίαν, οὕτω μέντοι, ὥστε μὴ χειροτονεῖν αὐτὸν, μήτε μὴν ἐκκλησίαις καταλαβόντα ἱερουργεῖν ἐξ ἰδίας αὐθεντίας· ἀλλ' ἢ ἄρα συμπαραλαμβανόμενον, εἴτουν ἐπιτρεπόμενον, εἰ τύχοι, παρὰ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου κατὰ διάθεσιν καὶ ἀγάπην τὴν ἐν Χριστῷ. Iustum rectumque esse statuimus, vt absque

episcopi

episcopi *Pergæ* & metropolitani *Pamphyliæ*, qui vtpote senectute confectus ad officium suum digne obeundum se minus idoneum sentiens episcopatu suo se abdicauerat, fieri iussit. Similiter si quis concilio quodam approbante officio suo renuntiaret, nonnumquam mediocrem partem ex episcopatus reditibus ad vitam tolerandam retinere ei permittebatur. Quemadmodum *Domno* episcopo *Antiochiæ* contigit, qui quum a *Dioscoro* in synodo secunda *Ephesina*, etsi iniuste, esset eiectus, episcopatu tamen quiete cedebat in gratiam *Maximi*. Quam ob caussam *Maximus* a concilio *Chalcedonensi* veniam petebat aliquam partem prouentuum ecclesiæ ipsi attribuendi, qua in re concilium *Chalcedonense* [p] libenter ei commodabat. Atque *hinc*, vt ingenue loquitur RICHERIVS [q], *ius pensionum canonicarum potest confirmari: quæ iis tantum tribui consueverant, qui magnam vitæ partem in ministerio consumserant, & propter ætatem sese exonerabant episcopatu.* Nam pensionem sibi reseruare ex episcopatu, cui quis alium obtinendi caussa renuntiat, res erat prioribus sæculis prorsus ignorata.

§. IV.

Nulli clerico ex diœcesi alia in aliam sine proprii episcopi consensu ac litteris dimissoriis commigrare licebat.

Deinde alia regula, quæ ad clericos officiis suis arcte adstringendos spectabat, erat, vt nemo de propria sua ecclesia vel diœcesi in aliam sine consensu episcopi, cuius iurisdictioni suberat, commigraret. Vt enim initio nullus poterat ordinari ἀπολελυμένως, sed ad ecclesiam quamdam, quum primum ordinaretur,

omni contradictione & nomen retineat episcopi & honorem & communionem: ea tamen lege, vt neque ordinandi ipse auctoritatem habeat, neque in villa ecclesia ex propria sacrificet auctoritate; nisi id sibi vel adiuuandi caussa vel concessionis ratione, adfectu amoreque christiano a fratre & coepiscopo, si ita contigerit, liberaliter deferatur.

(p) Conc. Chalced. act. VII. al. act. X. (edit. Labb. tom. IV. p. 681.) Residentibus vniversis ante cancellos sancti altaris, Maximus reuerendissimus episcopus Antiochiæ dixit: Deprecor magnificentissimos & gloriosissimos iudices, & sanctam hanc & vniuersalem synodum, vt humanitatem exercere in Domnum, qui fuit Antiochiæ episcopus, dignemini & statuere ei certos sumtus de ecclesia, quæ sub me est. --- Vniuersa synodus vociferata est: Laudabiles merito sunt beneuolentiæ archiepiscopi. -- Omnes cogitatum eius laudamus. --- Magnificentissimi iudices dixerunt: Amplectente sancta synodo arbitrium Maximi viri religiosi episcopi Antiochiensium, quod de Domno probauit, & nos eidem consentimus, eius arbitrio derelinquentes, quæ sunt de Domni honorificentia.

(q) Richer. histor. concil. part. I. c. VIII. n. XXX. p. 218. (p. 214. edit. MDCLXXX.)

naretur, adſtringendus erat; ita nec quiſpiam per regulas & tunc vſitatam eccleſiæ diſciplinam ſtationem ſuam pro arbitratu ſuo mutare poterat, ſed epiſcopi venia vel litteris dimiſſoriis inſtructus eſſe debebat, quæ ipſi ex diœceſi alia in aliam domicilium transferendi libertatem concederent. Hoc enim vetuſtum ius erat, quod quilibet epiſcopus in eccleſiæ ſuæ clericos habebat, vt ſine ipſius conſenſu eorum nullus iuriſdictioni eius ſe poſſet ſubtrahere; ſed tum is ipſe, qui eum deſeruiſſet, tum epiſcopus, qui deſertorem recepiſſet, ob hanc rem pœnæ eccleſiaſticæ obnoxii fierent. *Si quis presbyter*, inquiunt *canones apoſtolici* [r], *vel diaconus, vel omnino ex clericorum catalogo, relicta ſua parochia in aliam abſceſſerit, & cum penitus tranſierit, præter epiſcopi ſui ſententiam in alia parochia maneat, eum non amplius celebrare iubemus, maxime ſi eum adhortanti epiſcopo, vt rediret, non paruerit, in contumacia & inſolentia perſeuerans: is tamen vt laicus communicet. Sin autem epiſcopus, apud quem morantur, nihili faciens aduerſus eos decretam a munere ceſſationem, eos vt clericos receperit, ſegregetur vt immodeſtiæ & inſolentiæ magiſter.* Eadem regula frequenter repetitur in antiquis conciliis, vt in *Antiocheno* [s],

(r) Can apoſt. c. XV. & XVI. (XIV. XV. tom. I. conc. Labb. p. 28.) Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, ἀπολείψας τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἑτέραν ἀπέλθῃ, καὶ παντελῶς μεταστὰς διατρίβῃ ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τοῦτον κελεύομεν μηκέτι λειτουργεῖν, μάλιστα εἰ προσκαλουμένου αὐτὸν τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ ἐπανελθεῖν οὐχ ὑπήκουσεν, ἐπιμένων τῇ ἀταξίᾳ· ὡς λαϊκὸς μέντοι ἐκεῖσε κοινωνείτω. Εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος, παρ' ᾧ τυγχάνουσι, παρ' οὐδὲν λογισάμενος τὴν κατ' αὐτῶν ὁρισθεῖσαν ἀργίαν, δέξεται αὐτοὺς ὡς κληρικούς, ἀφοριζέσθω ὡς διδάσκαλος ἀταξίας.

Concil. Chalced. c. XX. (tom. IV. p. 766.) Εἴ τις ἐπίσκοπος μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον ἄλλῳ ἐπισκόπῳ προσήκοντα δέξηται κληρικόν, ἔδοξεν ἀκοινώνητον εἶναι τὸν δεχθέντα καὶ τὸν δεξάμενον, ἕως ἂν ὁ μεταστὰς κληρικὸς εἰς τὴν ἰδίαν ἐπανέλθῃ ἐκκλησίαν. Si quis epiſcopus poſt hoc decretum clericum, qui ad alium epiſcopum pertinet, ſuſceperit, placuit eſſe excommunicatos eumque qui ſuſceptus eſt, & eum qui ſuſcepit, donec clericus qui migrauit, in ſuam eccleſiam redeat.

(s) Conc. Antioch. c. III. (tom. II. conc. p. 561.) Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τῶν τοῦ ἱερατείου τις καταλιπὼν τὴν τοῦ ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἑτέραν ἀπέλθῃ· ἔπειτα παντελῶς μεταστὰς, διατρίβειν ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ πειρᾶται ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ, μηκέτι λειτουργεῖν, εἰ μάλιστα καλοῦντι τῷ ἐπισκόπῳ τῷ ἰδίῳ, καὶ ἐπανελθεῖν εἰς παροικίαν τὴν ἑαυτοῦ παρακαλοῦντι μὴ ὑπακούοι· εἰ δὲ καὶ ἐπιμένοι τῇ ἀταξίᾳ, παντελῶς αὐτὸν καθαιρεῖσθαι τῆς λειτουργίας, ὡς μηκέτι χώραν ἔχειν ἀποκαταστάσεως· εἰ δὲ καθαιρεθέντα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν δέχοιτο ἕτερος ἐπίσκοπος, κἀκεῖνον ἐπιτιμίας τυγχάνειν ὑπὸ κοινῆς συνόδου, ὡς παραλύοντα τοὺς θεσμοὺς τοὺς ἐκκλησιαστικούς. Si quis presbyter, vel diaconus, vel quis omnino ex ſacerdotali ordine relicta ſua paro-

primo

Primo & secundo *Arelatensi* [t], primo & quarto *Carthaginensi* [u], primo *Toletano* [w], *Turonico* [x], *Taurinensi* [y] & in magno concilio *Niceno* [z], ad quorum canones lectorem remit-

chia in aliam abierit, deinde omnino commigrans, in alia parochia longo tempore versari conatur, ne amplius celebret, maxime si proprio vocanti episcopo, vt in suam parochiam redeat, exhortantique non pareat. Si autem in insolentia omnino perseuerat, is omnino a sacro ministerio deponatur. Si autem eum, qui propter hanc caussam depositus est, alius episcopus receperit, ille quoque a communi synodo puniatur, vt qui ritus ecclesiasticos dissoluat.

(t) Conc. Arelat. I. can. XXI. (tom. I. conc. p. 1429.) De presbyteris aut diaconibus, qui solent dimittere loca sua in quibus ordinati sunt, & ad alia loca se transferunt, placuit vt eis locis ministrent, quibus præfixi sunt. Quod si relictis locis suis ad alium se locum transferre voluerint, deponantur.
Concil. Arelat. II. can. XIII. (tom. IV. p. 1012.) Nullus cuiuscumque ordinis clericus, non diaconus, non presbyter, non episcopus quacumque occasione faciente, propriam relinquat ecclesiam, sed omnimodis aut excommunicetur aut redire cogatur.

(u) Conc. Carth. I. c. V. (tom. II. p. 1814. in append.) Non debere clericum alienum ab aliquo suscipi sine litteris episcopi sui neque apud se detinere.
Conc. Carth. IV. c. XXVI. (ibid. p. 1202.) Inferioris gradus sacerdotes, vt alii clerici, *concessione suorum episcoporum* possunt ad alias ecclesias transmigrare.

(w) Concil. Toler. I. c. XII. (tom. II. p. 1225.) Vt liberum vlli clerico non sit discedere de episcopo suo & alteri episcopo communicare.

(x) Conc. Turon. I. c. XI. (tom. IV. conc. p. 1052.) Si quis clericus, absque episcopi sui permissu, derelicta ecclesia sua, ad alium se transferre voluerit locum, alienus a communione habeatur.

(y) Conc. Taurin. c. VII. (tom. II. p. 1157.) Synodi sententia definitum est, vt clericum alterius secundum statuta canonum nemo suscipiat, neque suæ ecclesiæ, licet in alio gradu, audeat ordinare, neque abiectum recipiat in communionem.

(z) Conc. Nic. c. XVI. (ibid. p. 36.) Ὅσοι ῥιψοκινδύνως, μήτε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, μήτε τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα εἰδότες, ἀναχωρήσουσι τῆς ἐκκλησίας, πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι, ἢ ὅλως ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι, οὗτοι οὐδαμῶς δεκτοὶ ὀφείλουσιν εἶναι ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πᾶσαν αὐτοῖς ἀνάγκην ἐπάγεσθαι χρὴ, ἀναστρέφειν εἰς τὰς ἑαυτῶν παροικίας, ἢ ἐπιμένοντας, ἀκοινωνήτους εἶναι προσήκει, εἰ δὲ καὶ τολμήσειέ τις ὑφαρπάσαι τὸν τῷ ἑτέρῳ διαφέροντα, καὶ χειροτονῆσαι ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, μὴ συγκατατιθεμένου τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, οὗ ἀνεχώρησεν ὁ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενος· ἄκυρος ἔστω ἡ χειροτονία. Quicumque temere & inconsiderate, nec Dei timorem præ oculis habentes, nec ecclesiasticum canonem scientes presbyteri vel diaconi, vel quicumque omnino in canone recensentur, ab ecclesiis secesserint, ii in aliena ecclesia nullo modo recipi debent, sed omnino cogendi sunt in suas ipsorum parochias redire: vel si perseuerent, eos a communione separatos esse oportet. Sin autem etiam ausus fuerit quispiam eum, qui ad aliam pertinet, surripere, & in ecclesia, non consentiente proprio episcopo, a quo recessit, quæ in canone censetur, irrita sit ordinatio.

tere suffecerit. Nos tantum obseruamus, hunc fuisse antiquum *dimissoriarum*, siue vt tum quidem vocabantur, *ἀπολυτικῶν, εἰρηνικῶν, συστατικῶν* & *concessoriarum* litterarum vsum, quæ litteræ ab episcopo clericis dari solebant, quibus de sua ipsius diœcesi in aliam commigrandi eis impertiebat libertatem; quamquam nunc litteras dimissorias alio sensu accipiamus. Canones autem antiqui eas litteras vocabant dimissorias, quæ occasione memorata dabantur. Concilium *Carthaginense* eas tantum [a] *litteras episcopi* appellat, concilium autem *Trullanum* diserte eas nuncupat [b] *dimissorias*; quando omnes veteres canones confirmans dicit; *Nullus omnino clericus, in quocumque sit gradu, potestatem habeat ἐκτὸς τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐγγράφου ἀπολυτικῆς sine proprii episcopi scripta DIMISSORIA in aliene ecclesiæ catalogum referri*; quam ille dare poterat vel abnuere, prout e re ecclesiæ id fore credebat. Neque enim lex vlla erat, quæ ad dandum eas ipsum obligaret, quibuscumque artibus aliquis clericus ad obtinendam alio quouis modo abeundi veniam vteretur. AVGVSTINVS rem huius generis prorsus miram narrat, quæ in sua ipsius diœcesi acciderit. *Timotheus* quidam ecclesiæ ipsius subdiaconus stationem suam sub *Augustino* relinquere & ad *Seuerum* vicinum episcopum se conferre gestiens, de *Augustini* ecclesia se diutius esse nolle *Seuero* iurauerat: hinc *Seuerus* iurisiurandi reverentiam præ se ferens *Augustino* scribit, clericum ipsius se dimittere non posse, quod vereatur, ne caussa fiat periurii. Cui *Augustinus* [c] respondet, aditum aperiri ad dissoluendum ordinem ecclesiasticæ disciplinæ, si alterius ecclesiæ clericus cuicumque iurauerit, quod ab ipso non sit recessurus, eum secum esse permittat: ideo se facere adfirmans, ne auctor sit eius periurii. Hoc euidenter innuit, non fuisse tum legem aliquam, qua episcopus ad dandum clerico suo litteras dimissorias compelli potuerit; cuiusmodi enim vlla si fuisset, *Timotheus* non necessum habuisset iurisiurandi vti strategemate, sed *Augustinum* ad

(a) Conc. Carth. I. c. V. vid. antec. not. (c) pag. 389

(b) Conc. Trull. c. XVII. (tom. VI. p. 1152.) *ὁρίζομεν, ὥστε μηδένα τῶν ἁπάντων κληρικῶν κἂν ἐν οἱῳδήποτε τυγχάνῃ βαθμῷ ἄδειαν ἔχειν ἐκτὸς τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐγγράφου ἀπολυτικῆς ἐν ἑτέρᾳ καταλέγεσθαι ἐκκλησίᾳ.*

(c) Augustin. ep. CCXL. ad Seuerum.

eas

eas sibi impertiendas compellere potuisset. Verum ecclesia tum haud consultum esse existimabat, in cuiusuis ponere potestate, vt pro arbitratu suo de dioecesi alia in aliam commigrare posset, sed cuilibet episcopo hoc vnice diiudicandum relinquebat, vtpote qui rerum suae ipsius ecclesiae vnus omnium maxime gnarus esset & intelligeret, an e re illius foret, clericos in eius ministerium adoptatos dimittere.

§. V.

Leges contra clericos βακαντίβους siue ambulantes.

Leges non minus seuerae erant in omnes clericos vagos ac ambulantes, quos veteres quidam βακαντίβους [d], *vacantiuos*, per opprobrium dicunt. Hi otiosorum genus hominum erant, qui deserto ecclesiae suae ministerio in nulla alia sedem habere volebant, sed de loco alio in alium vagabantur, quo sua quemque opinio ac voluptas trahebat. Iam vero per leges ecclesiae nullus episcopus talibus in dioecesi sua rem diuinam faciendi, immo ne sacra quidem coena vtendi, libertatem indulgere poterat; quod, quum nec litteras dimissorias nec litteras commendatitias episcopi sui haberent, (quas peregrinantem quemque habere oportebat) vel desertionis vel malae officii administrationis nomine suspecti erant, & censuram ecclesiasticam effugere velle videbantur. Quare leges ipsos tum ad ecclesiasticam tum laicam communionem admitti vetabant. *Presbytero siue diacono*, inquit concilium *Agathense* [e], *sine episcopi sui epistolis ambulanti communionem nullus impendat.* Concilium *Epaonense* [f] decretum istud iisdem verbis repetit. Et concilium *Valentinum* [g] in *Hi-*

(d) Syn epist. LXVII. (p. 216 a. b. edit. Paris. MDCXII.) Περιεισί τινες βακαντίβοι παρ' ἡμῖν (ἀνάγκη γάρ με μικρὸν ὑποβαρβαρίσαι, ἵνα διὰ τῆς συνηθεστέρας τῇ πολιτείᾳ φωνῆς τὴν ὅλων κακίαν ἐμφαντικώτερον παραστήσαιμι) ὅτι καθέδραν μὲν ἀποδεδειγμένην ἔχειν οὐ βούλονται, εἴγε τὴν οὖσαν ἀπολελοίπασι, οὐ κατὰ συμφοράν, ἀλλ' αὐθαίρετοι μετανάσται γενόμενοι· καρποῦνται δὲ τὰς τιμάς, ἐκεῖ περινοστοῦντες, ὅπῃ κερδαλεώτερον. Vagantur quidem apud nos *vacantiui* (ferre enim ne paullulum barbare loquentem, vt vsitata in republica voce nonnullorum nequitiam expressius declarem) hi certam quidem nullam sedem habere volunt, qui quam habebant antea reliquerunt, non calamitate expulsi, sed sponte locum mutantes: honoribus porro fruuntur, eo vagantes, vbi maius compendium est.

(e) Conc. Agath. c. LII. (tom. IV. p. 1391.)

(f) Conc. Epaonens. can. VI. (ibid. p. 1577.)

(g) Conc. Valent. c. V. (ibid. p. 1615.)

spania

ſpania decretum habet in hanc ſententiam: *Placuit, vt vagus atque inſtabilis clericus, ſiue etam in diaconi miniſterio, vel presbyteri officio conſtitutus, ſi epiſcopi, a quo ordinatus eſt, præceptis non obedierit, vt in delegata ſibi eccleſia officium dependat adſiduum; quousque in vitio permanſerit, & communione & honore priuetur.* Tanta legum veteris eccleſiæ erat ſeueritas in adſtringendo inferiores clericos ad eccleſiæ iſtius, ad quam initio delegati erant, miniſterium, vt nulla ratione inde alio ſe conferre poſſent, niſi ad epiſcopi arbitrium, qui ipſos ſacro eccleſiæ miniſterio initiarat.

§. VI.

Leges contra epiſcoporum de ſede alia in aliam translationes quemadmodum limitari & intelligi debeant.

Neque vero epiſcopi hac in re tam abſoluta gaudebant poteſtate, quin ipſimet ſimili agendi modo adſtricti & eiusdem naturæ legibus ſubiecti eſſent. Quemadmodum enim nullus clericus ſine epiſcopi ſui venia de eccleſia ſua abire poterat: ita nec epiſcopo ſe ipſum ad aliam ſedem ſine concilii *cuiusdam* prouincialis conſenſu atque approbatione transferre licebat. Erant pauci quidam, qui epiſcopum primam ſedem ſuam relinquere & ad aliam ſe conferre, abſolute illicitum eſſe dictitabant; quia conſecrationem eius intuebantur vt quoddam cum eccleſia ſua coniugium, a qua ſe ſeparare non poſſet, quin ſpiritualis adulterii crimen incurreret. In quam ſententiam dictum *Pauli* detorquebant, *Oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virum*, ſenſu quodam myſtico & figurato illud accipientes, quemadmodum HIERONYMVS [*b*] obſeruat. Sed hæc priuata duntaxat vnius alteriuſue auctoris opinio erat, quæ numquam in eccleſia catholica inualuit; cuius leges contra epiſcoporum translationes haud vllis eiusmodi rationibus fundatæ erant, ſed eo tantum ſpectabant, vt hominum plura habendi cupiditati ac ambitioni anteverterent; vt ne illi de minoribus epiſcopatibus ad maiores tranſilirent ſine prouincialis ſynodi auctoritate, penes quam legitimum iſtarum rerum erat iudicium. Nonnulli quidem canones translationem abſolute & generatim improbare videntur, tamquam rem nullo vmquam tempore permittendam. *Ni-*

(*b*) Hieron. ep. LXXXIII. ad Oceanum tom. II. p. 321. (p. 215. G. edit. Francof.) Quidam coacte interpretantur vxores pro eccleſiis, viros pro epiſcopis debere accipi.

ca-

canum [*i*], *Sardicense* [*k*] & alia quædam concilia ſine vlla exceptione vel limitatione eam fieri prohibent. Alii autem canones ipſam eo reſtringunt, ſi quis epiſcopus ſiniſtris artibus, ſine vlla legitima prouincialis ſynodi auctoritate, ſe ipſum in aliam ſedem intrudat. Ita *canones* ſic dicti *apoſtolici* (*l*) hac in re diſtinguunt: *Epiſcopo non liceat ſua relicta parochia ad aliam tranſilire, etiamſi a pluribus cogatur: niſi ſit aliqua cauſſa rationi conſentanea, quæ eum cogat hoc facere, vtpote ad maius lucrum, cum poſſit ipſe iis, qui illic habitant, pietatis verbo conferre: idque non ex ſe ſed multorum epiſcoporum iudicio & maxima exhortatione.* Concilium *Carthaginenſe* quartum [*m*] eamdem diſtinctionem adhibet, ita decernens: *Vt epiſcopus de loco ignobili ad nobilem per ambitionem non tranſeat, nec quiſquam inferioris ordinis clericus. Sane ſi id vtilitas eccleſiæ fiendum popoſcerit, decreto pro eo clericorum & laicorum epiſcopis porrecto per ſententiam ſyn-*

(*i*) Conc. Nic. c. XV. (tom. II. conc, p 36.) *Διὰ τὸν πολὺν τάραχον καὶ τὰς στάσεις τὰς γινομένας, ἔδοξε παντάπασι περιαιρεθῆναι τὴν συνήθειαν τὴν παρὰ τὸν κανόνα εὑρεθεῖσαν ἔν τισι μέρεσιν· ὥστε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ μεταβαίνειν, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον· εἰ δέ τις μετὰ τὸν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου ὅρον, τοιούτῳ τινὶ ἐπιχειρήσειεν, ἢ ἐπιδοίη ἑαυτὸν πράγματι τοιούτῳ, ἀκυρωθήσεται ἐξ ἅπαντος τὸ κατασκεύασμα, καὶ ἀποκατασταθήσεται τῇ ἐκκλησίᾳ, ᾗ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος ἐχειροτονήθη.* Propter multum tumultum & ſeditiones quæ fiunt, omnino viſum eſt, vt conſuetudo, quæ præter canonem in non nullis partibus inuenitur, tollatur: vt a ciuitate in ciuitatem nec epiſcopus, nec diaconus tranſeat. Si quis autem poſt ſanctæ & magnæ ſynodi definitionem tale quippiam adgreſſus fuerit, vel ſe rei eiusmodi dederit, quod factum erit, omnino infirmabitur, & eccleſiæ reſtituetur, cui epiſcopus vel presbyter ordinatus fuerit.

(*k*) Conc, Sardic. c. I. (tom. II. conc. p 628.) *ἵνα μηδενὶ τῶν ἐπισκόπων ἐξῇ ἀπὸ πόλεως μικρᾶς εἰς ἑτέραν πόλιν μεθίστασθαι.* Ne cui epiſcopo liceat a parua ciuitate in aliam migrare. conf. c. II.
Conc, Antioch. c, XXI. (ibid. p. 571.) *Ἐπίσκοπον ἀπὸ παροικίας ἑτέρας εἰς ἑτέραν μὴ μεθίστασθαι, μήτε αὐθαιρέτως ἐπιρρίπτοντα ἑαυτόν, μήτε ἀπὸ λαῶν ἐκβιαζόμενον, μήτε ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκαζόμενον, κ. τ. λ.* Epiſcopus ab alia parochia in aliam ne tranſeat, nec ſe ſua ſponte ingerens, nec a populis vi adactus, nec ab epiſcopis coactus, cætera.
Concil. Carth. III. c. XXXVIII. (ibid. p. 1172.) *Non liceat fieri* rebaptizationes & reordinationes vel *translationes epiſcoporum.*

(*l*) Can. apoſt. c. XIV. (XIII.) *Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν ἑτέρᾳ ἐπιπηδᾶν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται· εἰ μή τις εὔλογος αἰτία ᾖ ἡ τοῦτο βιαζομένη αὐτὸν ποιεῖν, ὡς πλεῖόν τι κέρδος δυναμένου αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας συμβάλλεσθαι· καὶ τοῦτο δὲ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων καὶ παρακλήσει μεγίστῃ.*

(*m*) Conc, Carth. IV. c. XXVII. (tom. II. p. 1202.)

odi transferatur. SCHELSTRATVS [*n*] & alii quidam viri docti hos canones priorum esse emendationes existimant, quum alii fieri permittant, quod alii expressis verbis prohibuerint. Sed hoc non omnino probabile est; Rationi autem magis est consentaneum cogitare, quod licet in canonibus *Nicæno* & *Sardicensi* hæ exceptiones verbis expressæ non sint, tamen intelligi debeant: quia ipsum concilium *Nicænum Eustathium* episcopum *Berææ* ad sedem *Antiochenam* transtulit, vti PAGIVS [*o*] e SOZOMENO [*p*] aliisque historiæ ecclesiasticæ scriptoribus recte obseruat. Quo ipso patres isti suam ipsorum regulam primi violassent eique intulissent iniuriam, si in nullo vmquam casu episcopum de sede alia ad aliam transferri debere, statuissent. Concludere igitur nos oportet, eumdem hunc omnium canonum scopum fuisse, vt auaritiæ, ambitioni & eminendi studio in hominibus, ad magna quæuis contendentibus, occurrerent, qui illicitis viis, factionibus, vel meris populi studiis, non exspectantes synodi cuiusdam electionem ac consensum, ipsimet in alias sedes sese ingererent. Quæ *Arianæ* parti vsitata agendi ratio tempore *Constantini* ac *Constantii* erat, contra quam tot leges ferri oportebat. Si qua vero episcoporum synodus pro sua prudentia necessarium esse iudicaret, vt in rem ac emolumentum ecclesiæ episcopum quempiam de minore ad maiorem sedem transferret, nulla lex erat, quæ id fieri vetaret, sed sexcenta istiusmodi translationum exempla in anti-

(*n*) Schelstr. de concil. Antioch. c. XXI. p. 614.

(*o*) Pagi critic. in Baron. an. CCCXXIV. n. XXII. Paris. MDCLXXXIX. (n. XXVI. p. 403. edit. Antuerp. MDCCV.) Eustathius anno sequenti episcopus Antiochenus dictus, cum Theophanes de synodo Nicæna loquens dicat: *Vidua pontifice Antiochensium ecclesia synodus Eustathium confirmauit Berææ in Syria episcopum*, quod ante Theophanem Sozomenus lib. I. c. II. in litteras miserat.

(*p*) Sozom. lib. I. c. II. τῆς δὲ (ἐκκλησίας) Ἀντιοχέων τῶν πρὸς τῷ Ὀρόντῃ, μετὰ Ῥωμανὸν οὔπω τις ἐπετέτραπτο τῶν διωγμῶν, ὡς εἰκὸς, μὴ συγχωρησάντων γενέσθαι τὴν χειροτονίαν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ εἰς Νίκαιαν συνεληλυθότες, θαυμάσαντες τοῦ βίου καὶ τῶν λόγων Εὐστάθιον, ἄξιον ἐδοκίμασαν τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ἡγεῖσθαι· καὶ ἐπίσκοπον ὄντα τῆς γείτονος Βεῤῥοίας, εἰς Ἀντιόχειαν μετέστησαν. Antiochiæ ad Orontem fluuium sitæ nemo adhuc post Romanum constitutus fuerat episcopus, persecutionibus, vt verisimile est, ordinationem fieri prohibentibus. Sed non multo post *episcopi apud Nicæam congregati*, cum *Eustathium* ob vitæ simul ac doctrinæ meritum admiratione prosequerentur, dignum eum iudicarunt, qui apostolicæ cathedræ præsideret: ac proinde *quum episcopus esset vicinæ vrbis Berœæ, illum inde Antiochiam transtulerunt.*

quorum

quorum hiſtoricorum monumentis obuia ſunt, quemadmodum SOCRATES [q] multo poſt obſeruauit, qui ingentem exemplorum copiam in hanc rem congeſſit. Plura in COTELERIO [r] & BEVEREGIO [ſ], quisquis volet, videre poteſt. In re enim tam plana & manifeſta non neceſſe eſſe, arbitror, vt illis ſigillatim enarrandis immorer, ſed ad aliarum legum, quæ ad clerum attinent, conſiderationem progredior.

§. VII.

Leges adſiduam clericorum in loco domicilii ſui præſentiam requirentes.

Proxime huc ſpectantes leges ſunt, quæ ad conſtantem clericorum in parochiis ſuis commorationem attinent; quarum ſcopus idem erat, qui reliquarum omnium, nempe ipſos ad adſiduam officii ſui procurationem obligare. Et iſtæ leges tam ad epiſcopos quam ad omnem inferiorem clerum ſpectabant. Concilium *Sardicenſe* [t] diuerſos canones ad hanc materiam pertinentes habet. Septimus decernit, nullum epiſcoporum oportere εἰς στρατόπεδον, ad caſtra imperatoris accedere, præter eos, quos imperator ſuis litteris arceſſat. Proxime ſequens [tt] octauus

(q) Socrat. lib. VII. c. XXXVI. tot.

(r) Coteler. not. in can. apoſt. c. XIV. p. 438. n. 6. tot.

(ſ) Beuereg. not. in eumd. canon. p. 22. 23.

(t) Conc. Sardic. VII. (tom. II. conc. p. 633.) Μηδένα ἐπίσκοπον χρῆναι εἰς τὸ στρατόπεδον παραγίνεσθαι, παρεκτὸς τούτων, οὓς ἂν ὁ εὐλαβέστατος βασιλεὺς τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασι μετακαλοῖτο.

(tt) Can. VIII. (in edit. Labbei ex parte adhuc can. VII.) Ἐπειδὰν πολλάκις συμβαίνει τινὰς ἐλέου δεομένους καταφυγεῖν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα εἰς περιορισμὸν ἢ νῆσον καταδικασθέντας, ἢ αὖ πάλιν οἱᾳδηποτοῦν ἀποφάσει ἐκδεδομένους· τοῖς τοιούτοις μὴ ἀρνητέαν εἶναι τὴν βοήθειαν, ἀλλὰ χωρὶς μελλησμοῦ καὶ ἄνευ τῆς διστάσεως τοῖς τοιούτοις αἰτεῖσθαι συγχώρησιν· - - καὶ τοῦτο ἡ ἀγχίνοια ὑμῶν κρινάτω, ἵν' ἐπειδὰν ἔδοξε, διὰ τὸ μὴ πίπτειν ὑπὸ κατάγνωσίν τινα τῶν ἐπισκόπων ἀφικνούμενον εἰς τὸ στρατόπεδον, εἴ τινες αὐτῶν τοιαύτας ἔχοιεν δεήσεις, οἵας ἀνώτερον ἐπεμνήσθημεν, διὰ ἰδίου διακόνου ἀποστέλλοιεν· τοῦ γὰρ ὑπηρέτου τὸ πρόσωπον οὐκ ἐπίφθονον τυγχάνει, καὶ τὰ παρασχεθησόμενα θᾶττον διακομισθῆναι δυνήσεται. Quia ſæpe contingit, aliquos qui egent miſericordia, ad eccleſiam confugere, qui propter ſua peccata vel relegatione, vel in inſulam deportatione damnati, vel quauis alia ſententia addicti ſunt; iis non eſſe negandum auxilium, ſed ſine cunctatione & dubitatione iis veniam eſſe petendam. - - Hoc quoque veſtra ſolertia iudicet, vt quia viſum eſt, ne aliquis epiſcopus in condemnationem incidat ad caſtra veniens, ſi qui eorum eiusmodi, quorum ſuperius meminimus, habeant preces, per proprium diaconum mittant, miniſtri enim perſona non eſt inuidioſa, & quæ conceſſa fuerint, citius perferri poterunt.

ſtatuit, quod quum ſæpe ſoleat contingere, vt epiſcopus pauperibus, vel viduis, vel aliis quibusdam ad eccleſiam confugientibus, qui propter ſua peccata ad pœnam aliquam damnati ſint, & ſimilibus miſericordia egentibus, imperatoris gratiam implorare neceſſe habeat, diaconi vel hypodiaconi ipſius nomine ad caſtra ire debeant, ne epiſcopus neglecti muneris ſui eccleſiaſtici reus in aula habeatur. IVSTINIANVS [u] legem eiusdem cum his canonibus argumenti habet, vt nemo epiſcoporum vllius negotii cauſſa ſine mandato imperatoris in aula compareat: ſi vero quædam ſint lites forte eccleſiis, hoc per eos, qui ſub ipſo ſunt, clericos, aut apocriſarios, aut œconomos moueat & petitiones ad imperium dirigat, ne eccleſiæ per ipſius abſentiam detrimentum accipiant, nec expenſas minus neceſſarias facere cogantur. Alius concilii *Sardicenſis* canon [w] epiſcopo diutius, quam per tres hebdomades ab eccleſia ſua abeſſe, non permittit, niſi grauiorem aliquam neceſſitatem habeat. Et alius canon [x] epiſcopo, qui in alia diœceſi poſſeſſiones habens

(u) Iuſtin. nouell. VI. c. II. tot.

(w) Conc. Sardic. c. XI. Μέμνησθε καὶ ἐν τῷ προάγοντι χρόνῳ τοὺς πατέρας ἡμῶν κεκρικέναι, ἵνα εἴ τις λαϊκὸς ἐν πόλει διάγων, τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδόμασι μὴ συνέρχοιτο, ἀποκινοῖτο τῆς κοινωνίας· εἰ τοίνυν περὶ τῶν λαϊκῶν τοῦτο τεθέσπισται, οὐ χρὴ, οὐδὲ πρέπει, ἀλλ' οὐδὲ συμφέρει, ἐπίσκοπον, εἰ μηδεμίαν βαρυτέραν ἀνάγκην ἔχει, ἢ πρᾶγμα δυσχερὲς, ἐπὶ πλεῖστον ἀπολείπεσθαι τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας, καὶ λυπεῖν τὸν ἐμπεπιστευμένον αὐτῷ λαόν. Recordemini, patres noſtros in tempore præterito iudicauiſſe, vt ſi quis laicus in aliqua vrbe degens, *tribus diebus dominicis in tribus hebdomadibus* non conueniat, is communione moueatur. Si hoc ergo de laicis ſtatutum eſt, *non oportet*, nec conuenit, ſed neque vtile eſt, *epiſcopum*, ſi nullam habet grauiorem neceſſitatem vel negotium difficilius, *a ſua eccleſia diutius abeſſe*, & ſibi commiſſum populum contriſtare.

(x) Conc. Sardic. c. XII. Τινὲς τῶν ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς ἐπίσκοποι καθίστανται, δοκοῦσι κεκτῆσθαι σφόδρα ὀλίγα ὑπάρχοντα ἴδια· ἐν ἑτέροις δὲ τόποις κτήσεις μεγάλας, ἐξ ὧν καὶ ἐπικουρεῖν δυνατοί εἰσι τοῖς πένησιν· οὕτως ἂν αὐτοῖς συγχωρητέον εἶναι κρίνω, ἵνα εἰ μέλλοιεν εἰς τὰς ἑαυτῶν παραγίνεσθαι κτήσεις, καὶ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν ποιεῖσθαι, τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας, τοῦτ' ἔστι τρεῖς ἑβδομάδας ἐν τοῖς ἑαυτῶν κλήμασιν αὐτοὺς διάγειν, καὶ ἐν τῇ ἀγχιστευούσῃ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ πρεσβύτερος συνάγοι, ὑπὲρ τοῦ μὴ χωρὶς συνελεύσεως αὐτὸν δοκεῖν εἶναι, συνέρχεσθαι καὶ λειτουργεῖν, καὶ μὴ συνεχέστερον εἰς τὴν πόλιν, ἐν ᾗ ἐστιν ἐπίσκοπος, παραγίγνοιτο. Τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον καὶ τὰ οἰκεῖα αὐτοῦ πράγματα παρὰ τὴν αὐτοῦ ἀπουσίαν οὐδεμίαν ὑπομένει ζημίαν, καὶ τὸ τῆς ἀλαζονείας καὶ τοῦ τύφου ἐκκλίνειν δόξει

fructus

fructus suos colligendi caussa eo proficiscitur, idem tempus indulget, ita tamen, vt in ecclesia ruris, vbi possessiones suas habeat, singulis diebus dominicis officia diuina obeat. Et per duos canones alios [y] eiusdem concilii idem absentiæ tempus presbyteris ac diaconis circumscribitur, & vtrique ante memoratis regulis pariter ac episcopi adstringuntur. Concilium *Agathense* [z] pro ecclesiis *Galliarum* idem decretum habet, *Diaconus vel presbyter*, inquiens, *si per tres hebdomadas ab ecclesia sua defuerit, triennio a communione suspendatur.* In ecclesiis *Africanis* intuitu huius adsiduæ clericorum apud ecclesias suas commorationis episcopus secundum canonem quemdam concilii *Carthaginensis* quarti proxime ab ecclesia [a] habitare debebat. Et in concilio quinto [b] alia regula datur, oportere quemlibet episcopum apud cathedralem suam ecclesiam domum habere, nec ea *relicta principali cathedra*

ἔγκλημα. Quidam fratres & coëpiscopi in ciuitatibus, in quibus episcopi constituuntur, videntur valde pauca, quæ sibi sint propria, possidere; in aliis autem locis magnas possessiones, ex quibus etiam possint opem ferre pauperibus: iis igitur ita esse concedendum iudico, vt si in suas possessiones venturi sunt, & fructus suos collecturi, tribus diebus dominicis, id est, tribus septimanis in suis possessionibus degant; & in ecclesia, quæ prope est, in qua presbyter populum congregat, ne congregationis expers esse videatur, conueniat & officia diuina obeat; & ne frequentius in ciuitate, in qua est episcopus, adsit. Eo enim modo & res eius propter ipsius absentiam nihil detrimenti patientur, & arrogantiæ ac superbiæ crimen effugere videbitur.

(y) Conc. Sard. c. XVI. Ἀέτιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Οὐκ ἀγνοεῖτε ὁποία καὶ πηλίκη τυγχάνει ἡ τῶν Θεσσαλονικέων μητρόπολις. πολλάκις τοιγαροῦν εἰς αὐτὴν ἀπὸ ἑτέρων ἐπαρχιῶν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι παραγίνονται, καὶ οὐκ ἀρκούμενοι βραχέος διαγωγῇ χρόνου, ἐναπομένουσι, καὶ ἅπαντα τὸν χρόνον αὐτόθι ποιοῦντες διατελοῦσιν· ἢ μόλις μετὰ πλεῖστον χρόνον εἰς τὰς ἰδίας ἐπανιέναι ἐκκλησίας ἀναγκάζονται· περὶ τούτων οὖν ὁριστέον. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· οὗτοι οἱ ὅροι, οἱ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων ὡρισμένοι, φυλαττέσθωσαν καὶ ἐπὶ τούτων τῶν προσώπων. Aëtius episcopus dixit: Non ignoratis, qualis quantaque sit Thessalonicensium metropolis. Sæpe itaque ad eam ex prouinciis presbyteri & diaconi accedunt, & breuis temporis mora non contenti permanent & omne tempus illic agentes transigunt; vel vix tandem post plurimum tempus in suas ecclesias reuerti coguntur. De iis igitur definiendum est. Osius episcopus dixit: ea decreta, quæ de episcopis constituta sunt, seruentur etiam in eiusmodi personis.

Can. XVII. Quem auctor simul adlegat, nihil in rem præsentem habet.

(z) Conc. Agath. c. LXIV. (tom. IV. p. 1393.)

(a) Conc. Carth. IV. c. XIV. (tom. II. p. 1201.) Vt episcopus non longe ab ecclesia hospitiolum habeat.

(b) Conc. Carth. V. c. V. (ibid. p. 1216.)

ad aliquam ecclesiam in diœcesi constitutam se conferre; vel in re propria diutius, quam oporteat, constitutum, curam vel frequentationem propriæ cathedræ negligere. Ex his igitur elucet, quod ecclesia ciuitatis præcipuus domicilii episcopi locus esse debuerit. Et CASSASSVTIVS [c] in suis ad hunc canonem adnotationibus episcopos *Galliæ* pungit, *Huic canoni*, inquiens, *contraueniunt episcopi, qui magna parte anni rure versantur & deliciantur.* Sed vnum est, quod hac in re difficultatem quamdam parit, quando *Iustinianus* [d] definit, *vt nemo episcoporum foris a sua ecclesia PLVSQVAM PER ANNVM TOTVM abesse audeat, nisi hoc per imperialem fiat iussionem.* Ex quo consequitur, episcopum ab ecclesia sua per annum ordinarie & extraordinarie diutius abesse posse, sed ego mentem eius esse puto, quod abesse possit annum, quoad vixerit, non annum post annum; sic enim perpetua absentia euasura esset, quod concedere velle, legis intentio non est, quæ ipsos potius ad id, quod e diametro contrarium est, obligat, nisi imperator vrgente re quadam extraordinaria specialiorem illis libertatem indulgere consultum duceret.

§. VIII.

De plurium ecclesiarum vsurpatione & de legibus contra eam factis.

Alia regula iisdem quibus priores, rationibus fundata, erat, quæ plures simul ecclesias habere prohibebat, eaque episcopi æque ac inferiores clerici adstringebantur. De episcopis res manifesta est ex AMBROSIO, quod non fuerit licitum episcopo duas habere ecclesias. Loquens enim de his verbis apostoli: *Episcopum oportet esse vnius vxoris virum* dicit; *Si ad superficiem* [e] *tantum litteræ respiciamus, prohibet bigamum episcopum ordinari: Si vero ad altiorem sensum conscendimus, inhibet episcopum duas vsurpare ecclesias.* Hoc est, vbicumque duæ antea diœceses fuerunt, non iustum erat, vnum episcopum ambas vsurpare, nisi ecclesia pro sua sapientia ac rerum suarum statu eas coniungere satius iudicaret. Et certe notatu dignum est, quod licet multa exempla

(c) Cabassut. notit. conc. c. XLIV. (p. 194. edit. Venet. MDCCIII.)

(d) Iustin. nouell. VI. c. II. Κἀκεῖνο γε μὴν προσδιορίζομεν, ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἔξω τῆς καθ' ἑαυτὸν ἐκκλησίας, πλεῖον ἢ κατ' ἐνιαυτὸν ὅλον ἀποδημάνεσθαι, πλὴν εἰ μὴ τοῦτο κατὰ βασιλικὴν γένοιτο κέλευσιν.

(e) Ambros. de dignit. sacerd. c. IV.

trans-

translationum episcoporum de minoribus ad maiores sedes obvia sint; ne vnum tamen exemplum in antiqua historia, quantum ego quidem memini, occurrat, quod quispiam ex istis episcopis vtramque sedem iunctim retinuerit, immo quod ne inter ipsos quidem *Arianos*, quibus alioquin regularum obseruatio minime omnium curæ cordique erat, hoc factum sit. Quod ad inferiores attinet clericos, distinguendum nobis est inter ecclesias diœcesanas & parochiales, & inter officium & beneficium in ecclesiis parochialibus. Ecclesiæ necessitates a presbytero vel diacono requirere interdum poterant, vt in pluribus vna ecclesiis parochialibus officia diuina obiret, si qua esset ministrorum penuria, sed reditus istarum ecclesiarum ideo ad ipsum non spectabant, quia in commune ecclesiæ vrbanæ seu cathedralis ærarium pensitabantur, ex quo ipse menstruam vel annuam partem suam, quum totum diuideretur, habebat, quemadmodum antea obseruatum nobis est. Et hoc porro demonstrat, quod in primis istis sæculis non eiusmodi plurium beneficiorum vsurpatio, sed tantum plurium officiorum procuratio locum habere potuerit in eadem diœcesi, intra eiusmodi tractum ac regionem, vt quis in duabus parochialibus ecclesiis per se ipse ministrare & sacris operari posset. Quod autem ad diuersas diœceses attinet, quum ordinarie fieri non possit, vt quis munus parochi in duabus diœcesibus obeat, canones seuere prohibent, ne quis nomen suum in duarum ecclesiarum catalogo habeat, vel vtriusqe reditus participet. Concilium *Chalcedonense* [f] hac in re præcise decernit in hanc sententiam: *Non liceat clerico in duarum ciuitatum ecclesiis eodem tempore in catalogum referri, & in ea, in qua a principio ordinatus est, & in ea, in quam, tamquam maiorem, confugit, propter inanis gloriæ cupiditatem: eos autem qui hoc faciunt, propria ecclesiæ restitui, in qua ab initio ordinati sunt, vt illic solum ministrent: sed si iam quispiam ex alia in aliam ecclesiam translatus est, nihil prioris ecclesiæ vel eorum, quæ sub ea sunt, martyriorum, vel ptochotrophiorum, vel xenodochiorum rebus*

(f) Conc. Chalced. c. X. (tom. IV. p. 759.) Μὴ ἐξεῖναι κληρικὸν ἐν δύο πόλεων καταλέγεσθαι ἐκκλησίαις κατὰ τὸ αὐτὸ, ἐν ᾗ τε τὴν ἀρχὴν ἐχειροτονήθη, καὶ ἐν ᾗ προσέφυγεν, ὡς μείζονι δῆθεν, διὰ δόξης κενῆς ἐπιθυμίαν· τοὺς δέ γε τοῦτο ποιοῦντας ἀποκαθίστασθαι τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ ἐξ ἀρχῆς ἐχειροτονήθησαν, καὶ ἐκεῖ μόνον λειτουργεῖν· εἰ μέντοι ἤδη τις μετετέθη ἐξ ἄλλης εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν, μηδὲν τοῖς τῆς προτέρας ἐκκλησίας ἤτοι τῶν ὑπ' αὐτὴν μαρτυρίων, ἢ πτωχείων, ἢ ξενοδοχείων, ἐπικοινωνεῖν πράγμασι·

com-

communicare. Eos autem qui ausi fuerint post magnæ huius & vniuersalis synodi definitionem, aliquod eorum, quæ sunt prohibita, facere, statuit sancta synodus proprio gradu excidere. Et ne quis sub vllo alio nomine hanc legem migrare auderet, eadem regula pro monasteriis etiam statuebatur, nullum abbatem duobus monasteriis eodem tempore præesse oportere. Quod cautum fuit a concilio *Agathensi* [g] & *Epaonensi*, & confirmatum legibus imperialibus *Iustiniani* [h], qui eas codici suo inseruit. Iam istarum legum omnium scopus erat, vt clericos ad iuge officii sui exercitium obligarent in ista ecclesia, in qua ordinati primum erant: de qua si quando abirent, siue hoc cum siue sine venia fieret, non amplius in ea ecclesia, ad quam primo spectauerant, partem habere permittebantur. Et hæc regula per aliquot sæcula post concilium *Chalcedonense* viguit, in concilio *Nicano* secundo [i] aliisque recentioribus conciliis renouata.

τοὺς δέ γε τολμῶντας μετὰ τὸν ὅρον τῆς μεγάλης καὶ οἰκουμενικῆς ταύτης συνόδου πράττειν τι τῶν νῦν ἀπηγορευμένων, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, ἐκπίπτειν τοῦ οἰκείου βαθμοῦ.

(g) Conc. Agath. c. LVII. (ibid. p. 1392.) Vnum abbatem duobus monasteriis interdicimus præsidere. vid. eamdem legem in conc. Epaonensi c. IX. (ibid. p. 1577.)

(h) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XL. Non sit vero abbas duorum monasteriorum.

(i) Conc. Nicæn. II. c. XV. (tom. VII. p. 609.) Κληρικὸς ἀπὸ τοῦ παρόντος μὴ κατατασσέσθω ἐν δυσὶν ἐκκλησίαις· ἐμπορίας γὰρ καὶ αἰσχροκερδείας ἴδιον τοῦτο, καὶ ἀλλότριον ἐκκλησιαστικῆς συνηθείας· ἠκούσαμεν γὰρ ἐκ αὐτῆς τῆς κυριακῆς φωνῆς· ὅτι οὐ δύναταί τις δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ τοῦ ἑνὸς ἀνθέξεται καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει, ἕκαστος οὖν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν, ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ ὀφείλει μένειν, καὶ προσεδρεύειν ἐν μιᾷ ἐκκλησίᾳ· τὰ γὰρ δι' αἰσχροκέρδειαν γινόμενα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἀλλότρια τοῦ Θεοῦ καθεστήκασι· πρὸς δὲ τὴν τοῦ βίου τούτου χρείαν ἐπιτηδεύματά εἰσι διάφορα· ἐξ αὐτῶν εἴ τις βούλοιτο, τὰ χρειώδη τοῦ σώματος πορίζεσθω· ἔφη γὰρ ὁ ἀπόστολος· ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται· καὶ ταῦτα μὲν ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει· ἐν δὲ τοῖς ἔξω χωρίοις, διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀνθρώπων, παρασυγχωρείσθω. *Clericus ab instanti tempore non connumeretur in duabus ecclesiis.* Negotiationis enim est hoc & turpis commodi proprium, & ab ecclesiastica consuetudine penitus alienum. Audiuimus enim ex ipsa dominica voce: *Quia nemo potest duobus dominis seruire. aut enim vnum odio habebit & alterum diliget; aut vnum sustinebit, & alterum contemnet.* Vnusquisque ergo secundum apostolicam vocem, in quo vocatus est, in hoc debet manere, & *in vna locari ecclesia.* Quæ enim per turpe lucrum in ecclesiasticis rebus efficiuntur, aliena consistunt a Deo. Ad vitæ vero

§. IX.

§. IX.

Leges, quæ clericos sæcularia negotia ac officia in se recipere, prohibent.

Eodem consilio, vt clerici ad suum quisque officium constanter adligarentur, leges ferebantur, quibus a sæcularibus negotiis, quæ ipsos a proprio negotio ac officio nimium abstrahere poterant, prohiberentur. Inter sic dictos *canones apostolicos* tres in hanc rem reperiuntur. Quorum vnus [*k*] *Episcopus*, inquit, *vel presbyter, vel diaconus sæculares curas non suscipiat: alioquin deponatur.* Alius [*l*] ait: *Diximus, non oportere episcopum vel presbyterum se ipsum ad publicas administrationes demittere, sed in ecclesiasticis negotiis versari. Vel ergo ita non facere persuadeatur, vel deponatur.* Vltimus [*m*] dicit: *Episcopus vel presbyter, vel diaconus exercitui vacans & vtraque obtinere volens, Romanum scilicet magistratum & sacerdotalem administrationem, deponatur. Quæ sunt enim Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo.* BALSAMON & ZONARAS hoc canone militaria tantum officia prohiberi existimant, quia vocabulum *στρατεία* adhibetur: sed ex GOTHOFREDO aliisque supra ostendimus, vocabulum *στρατείας* & *militiæ* apud *Romanos* latiori significatu accipi, vt omnis generis sæcularia officia, tam ciuilia quam militaria denotet: adeoque melius hunc canonem interpretantur [*n*], qui cle-

huius necessitatem studia sunt diuersa: ex his vero qui voluerit, acquirat corpori opportuna. Ait enim apostolus: *Ad ea, quæ mihi opus erat & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ.* Et hæc quidem in hac a Deo conseruanda vrbe. Cæterum in villis quæ foris sunt, propter inopiam hominum indulgeatur.

(*k*) Can. apost. c. VII. (can. VI. edit. Labb.) Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος κοσμικὰς φροντίδας μὴ ἀναλαμβανέτω· εἰ δὲ μή, καθαιρείσθω.

(*l*) Ibid. c. LXXXI. (LXXX.) Εἴπομεν, ὅτι οὐ χρὴ ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον καθιέναι ἑαυτὸν εἰς δημοσίας διοικήσεις, ἀλλὰ προσευκαιρεῖν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρείαις· ἢ πειθέσθω οὖν τοῦτο μὴ ποιεῖν, ἢ καθαιρείσθω· οὐδεὶς γὰρ δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, κατὰ τὴν κυριακὴν παρακέλευσιν.

(*m*) Ibid. c. LXXXIII. (LXXXII.) Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος στρατείᾳ σχολάζων, καὶ βουλόμενος ἀμφότερα κατέχειν, Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν, καὶ ἱερατικὴν διοίκησιν, καθαιρείσθω· τὰ γὰρ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, Θεῷ.

(*n*) Beuereg. not. in can. apost. c. LXXXIII. p. 39. Nobis ciuilem quamlibet administrationem, magistratum, aut dignitatem heic indigitare videtur; propterea quod per Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν proximis verbis explicatur, & τῇ ἱερατικῇ διοικήσει opponitur: vnde & in epitome tam Logothetæ quam Aristeni, pro στρατείᾳ σχολάζων, nihil substituitur præter ἄρχων, vis enim canonis in ea his solis verbis exhibetur, ἱερεὺς ἄρχων ἀνίερος.

ricos sæculari administrationi tam ciuili quam militari vna cum ecclesiastica quadam functione tamquam rebus, quæ simul consistere nequeant, vacare prohiberi statuunt. EVSEBIVS [o] ex epistola concilii *Antiocheni*, quod *Paulo Samosatensi* episcopatum abrogauit, docet, inter alia ei obiecta crimina hoc etiam fuisse, quod *sæculares gesserit dignitates*, *& ducenarius vocari quam episcopus maluerit*. *Ducenarii* inter *Romanos* erant ciuiles quidam ministri, ita dicti, quod ducenta sestertia annui salarii nomine accipiebant a principe, vt e DIONE obseruat [p] VALESIVS. Et hoc aperte indicat, istorum canonum intentionem fuisse, vt clericos non minus a ciuilibus quam militaribus officiis prohiberent. Tantum in extraordinariis quibusdam casibus, vbi ad summæ necessitatis vel caritatis attinebat negotium, vnum vel duo exempla inuenimus, quod episcopus aliquis ecclesiasticum & ciuile officium sine vlla censura iunctim administrauerit. Quemadmodum de celebri *Iacobo Nisibensi* obseruat THEODORETVS [q], quod fuerit episcopus & rector ac dux *Nisibis*, seu *Antiochiæ Mygdoniæ*, vrbis in confinio imperii *Persarum* ac *Romanorum* sitæ. THEODORETVS eum repræsentat tamquam virum, possidentem magnam in patria sua famam ac existimationem ob patrata ab se miracula, quibus vrbem a *Persis* obsessam aliquoties subleuauerit. Et credibile est, imperatores *Constantinum* ac *Constantium* huius rei intuitu ipsum, tamquam hominem ad tractanda ciuitatis gubernacula apprime idoneum, elegisse, quod locus esset magno periculo obnoxius, & *Persarum* incursionibus nimium quantum expositus. Istiusmodi autem exempla in antiqua historia rarissime inueniuntur.

§. X.

Leges, quæ clericos tutores vel curatores fieri vetant.

Nonnullis temporibus ac locis leges ecclesiæ hac in re tam

(o) Euseb. lib. VII. c. XXX. p. 229. B. *κοσμικὰ ἀξιώματα ὑποδυόμενος, καὶ δουκηνάριος μᾶλλον ἢ ἐπίσκοπος θέλων καλεῖσθαι.*

(p) Vales. in loc. De procuratoribus *ducenariis* vide, quæ scripsit Salmasius in notis ad historiam Augustam. Sic dicebantur procuratores, qui ducenta sestertia annui salarii nomine accipiebant a principe, vt clare docet Dio in lib LIII. p. 506.

(q) Theodor. lib. II. c. XXX. *Νίσιβις, ἣν Ἀντιόχειαν Μυγδονίας τινὲς ὀνομάζουσιν, ἐν μεθορίῳ κεῖται τῆς Περσῶν καὶ Ῥωμαίων ἡγεμονίας· ταύτης ἐπίσκοπος ἦν καὶ πολιοῦχος καὶ στρατηγὸς Ἰάκωβος.*

rigidæ

rigidæ erant, vt episcopum vel presbyterum cuiusdam testamenti executionem suscipere vel tutorem constitui, haud sinerent, quod hoc ipso ab aliis negotiis nimium eos auocatum iri, credebatur. Notabilis quidam casus, qui huc referri potest, in CYPRIANO occurrit. In concilio quodam *Africano* statutum esse dicit [r], *ne quis de clericis & Dei ministris tutorem vel curatorem testamento suo constituat, quando singuli diuino sacerdotio honorati & in clerico ministerio constituti, non nisi altari & sacrificiis deseruire & precibus atque orationibus vacare debeant.* Hinc quum quidam *Geminius Victor* de sæculo excedens *Geminium Faustinum*, presbyterum ecclesiæ *Furnitanorum*, tutorem testamento suo, contra illius concilii decretum, nominasset, CYPRIANVS clero & plebi *Furnitanorum* scribens mandabat, vt sententiam concilii contra *Victorem* exsequerentur, quæ erat, *ne pro dormitione eius fieret oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius in ecclesia* (pro more in ecclesia his temporibus vsitato) *frequentaretur.* Hæc quædam erat excommunicatio post mortem, quum istiusmodi hominum oblationes repudiarentur, nec ipsi apud altare Dei inter alios offerentes nominarentur, nec communibus precibus ac laudibus, quæ Deo tum pro omnibus fidelibus in domino defunctis fieri solebant, honorarentur. Hæc pœna erat eorum, qui hanc regulam ætate *Cypriani* violarant. Sequentibus temporibus canon iste renouatus fuit, cum aliquo tamen discrimine. Etsi enim episcopis per leges ecclesiasticas & ciuiles absolute & vniuersaliter hoc officium suscipere [s] interdictum erat; presbyteris tamen, diaconis & omnibus inferioribus clericis tutores ac curatores eorum esse licebat, qui iure ac lege cognationis [t] hoc caritatis officium ab eis deposcere poterant. Sed prohibitio adhuc aduersus ipsos firma stabat, si hoc officium pro

(r) Cyprian. ep. LXVI. al. I. ad cler. Furnitan. p. 3. (p. 109. edit. Par. MDCLXVI.)

(s) Conc. Carth. IV. c. XVIII. (tom. II. p. 1201.) Vt episcopus tuitionem testamentorum non suscipiat.

(t) Iustin. nouell. CXXIII. c. V. Τοὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους καὶ μοναχοὺς ἐκ μηδενὸς νόμου ἐπιτρόπους ἢ κουράτωρας οἱουδήποτε προσώπου γίνεσθαι συγχωροῦμεν· τοὺς δὲ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ ὑποδιακόνους τῷ δικαίῳ νόμῳ τῆς συγγενείας εἰς ἐπιτροπὴν ἢ κουρατωρείαν καλουμένους, τὴν τοιαύτην λειτουργίαν ὑποδέχεσθαι συγχωροῦμεν. Deo amabiles episcopos & monachos, ex nulla lege tutores, aut curatores cuiuscumque personæ fieri permittimus; presbyteros autem, & diaconos & subdiaconos iure & lege cognationis tutelam aut curam suscipere hereditatis permittimus. Confer sis conc. Chalced. c. III. (tom. IV. conc. p. 755.) vid. sub not. seq. (a) p. 405

vllo alio, qui non de ipsorum esset propinquis, suscipere vellent, vti e quadam IVSTINIANI *nouella*, ad hanc rem in ecclesia constituendam facta, apparet.

§. XI.

Leges, quæ ipsos a fideiussione pro aliis & defensione caussarum coram tribunali, suo ipsorum vel ecclesiarum suarum nomine suscipienda, desistere iubent.

Aliis legibus prohibebantur, ne procuratores coram tribunali in vlla ciuili lite vel suo ipsorum vel ecclesiæ nomine agerent. Neque sponsores in istiusmodi caussis pro alio quopiam esse, vel vadimonium promittere poterant, quod eiusmodi occupationes detrimentum ecclesiæ adferre credebantur, dum ministros a constanti diuini officii procuratione auocarent, quemadmodum ex modo memorata IVSTINIANI *nouella* [u] & quibusdam antiquis canonibus [w] apparet, qui clericum in vlla eiusmodi caussa sponsorem fieri, sub pœna abrogandi officii vetant.

§. XII.

Leges, quibus seculares negotiationes exercere & mercaturam facere prohibentur.

Quemadmodum igitur omnibus istis officiis & negotiationibus interdictum clericis erat, eo quod tempus consumerent & diuinis ministeriis essent impedimento: ita aliæ quædam occupationes vetitæ erant non ob hanc solum rationem, sed etiam quod generatim auaritiæ & sordidi lucri maculis

(u) Iustin. nouell. CXXIII. c. VI. Ἀλλ' οὐδὲ -- ἢ ἐντολέα δίκης, ἢ ἐγγυητὴν ὑπὲρ τούτων τῶν αἰτιῶν ἐπίσκοπον, ἢ οἰκονόμον, ἢ ἄλλον κληρικὸν οἱουδήποτε βαθμοῦ, ἢ μοναχὸν ἰδίῳ ὀνόματι ἢ τῆς ἐκκλησίας ἢ τοῦ μοναστηρίου ὑπεισιέναι συγχωροῦμεν· ἵνα μὴ διὰ ταύτης τῆς προφάσεως καὶ τοῖς ἁγίοις οἴκοις ζημία γίνηται, καὶ αἱ θεῖαι ὑπηρεσίαι ἐμποδίζωνται. Sed neque procuratorem litis, aut fideiussorem pro talibus caussis episcopum, aut œconomum, aut alium clericum cuiuslibet gradus, aut monachum proprio nomine, aut ecclesiæ aut monasterii finimus, vt ne per hanc occasionem & sanctis domibus damnum fiat, & sacra ministeria impediantur.

(w) Can. apost. c. XX. (XIX.) Κληρικὸς ἐγγύας διδοὺς, καθαιρείσθω, Clericus fide iubens deponatur.

Constit. apost. lib. II. c. VI. Ἔστω δὲ ὁ ἐπίσκοπος -- μὴ ἐγγυώμενός τινα, ἢ συνηγορῶν δίκαις χρηματικαῖς. Episcopus -- ne pro aliis spondeat, nec caussas nummarias defendat.

nota-

notatæ esse crederentur. Ita in concilio *Carthaginensi* primo [x] clerici procuratores vel ratiocinatores laicorum fieri prohibentur. Concilium tertium [y] tum illud facere, tum etiam domos vel prædia conducere & generatim quoduis negotium turpe & inhonestum exercere, eos vetat. Concilium secundum *Arelatense* [z] similiter alienæ rei conductione & turpis lucri caussa negotiatione ipsis interdicit, deiectionem de gradu & segregationem ab ecclesia respuentibus hoc interdictum minitans. Concilium generale *Chalcedonense* [a] canonem habet in eamdem sententiam, *Definit sancta synodus*, inquit, *neminem deinceps, nec episcopum, nec clericum, nec monachum, vel possessiones conducere, vel sæcularibus possessionum administrationibus se ipsum ingerere: nisi vtique ex lege ad inexcusabilem impuberum* (si videlicet, vt dictum est ante, eorum esset cognatus) *tutelam vocetur, vel ciuitatis episcopus eum rerum ecclesiasticarum curam gerere permittat, vel orphanorum, vel viduarum, quibus prouideri non potest & personarum, quæ ecclesiastico auxilio maxime indigent.* Et heic quidem rationem, ob quam hunc canonem fecerint istius concilii patres, ita reddunt, vt peruenisse ad synodum dicant, *quod eorum, qui in clerum cooptati sint, quidam propter turpe lucrum alienas possessiones conducant, & sæcularia neg-*

(x) Conc. Carth. I, c. VI. (tom. II, conc. in append. p. 1814.) Qui seruiunt Deo & adnexi sunt clero, non accedant ad actus & administrationem vel procurationem domorum. Ibid. can. XI. Ipsis (laicis) non liceat clericos nostros eligere apothecarios, vel ratiocinatores.

(y) Conc. Carth. III. c. XV. (ibid. p. 1169.) Placuit, vt episcopi & presbyteri & diaconi non sint conductores, neque procuratores, neque vllo turpi vel inhonesto negotio victum quærant.

(z) Conc. Arelat. I. al. II. c. XIV. (tom. IV. p. 1013.) Si quis clericus pecuniam dederit ad vsuram, aut conductor alienæ rei voluerit esse, aut turpis lucri gratia aliquod genus negotiationis exercuerit, depositus a communione alienus fiat.

(a) Conc. Chalced. c. III. (tom. IV. p. 755.) Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, ὅτι τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατειλεγμένων τινὲς δι' οἰκείαν αἰσχροκέρδειαν ἀλλοτρίων κτημάτων γίνονται μισθωταὶ καὶ πράγματα κοσμικὰ ἐργολαβοῦσι, τῆς μὲν τοῦ Θεοῦ λειτουργίας καταῤῥᾳθυμοῦντες, τοὺς δὲ τῶν κοσμικῶν ὑποτρέχοντες οἴκους, καὶ οὐσιῶν χειρισμοὺς ἀναδεχόμενοι διὰ φιλαργυρίαν, ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος, μηδένα τοῦ λοιποῦ, μὴ ἐπίσκοπον, μὴ κληρικὸν, μὴ μονάζοντα, ἢ μισθοῦσθαι κτήματα, ἢ πράγματα, ἢ ἐπεισάγειν ἑαυτὸν κοσμικαῖς διοικήσεσιν πλὴν εἰ μή πȣ τις ἐκ νόμων καλοῖτο εἰς ἀφηλίκων ἀπαραίτητον ἐπιτροπὴν, ἢ ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτρέψοι φροντίζειν πραγμάτων, ἢ ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἀπρονοήτων, καὶ τῶν προσώπων τῶν μάλιστα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεομένων βοηθεί-

otia exerceant, diuinum ministerium negligentes, saecularium vero domos subeuntes & eorum facultatum tractationem accuratiorem propter auaritiam suscipientes; quae vetus querimonia erat, iam a CYPRIANO [b] facta, quando quosdam aeui sui antistites vehementius insectatus dixerat, episcopos plurimos, quos & hortamento esse oporteat caeteris & exemplo, diuina procuratione contemta, procuratores rerum saecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quaestuosae nundinas aucupari; eoque ipso diuinam vindictam prouocare & in maximam ecclesiae offensionem incurrere. Vt adeo, quum hae fuerint rationes, ob quas istas leges fieri oportuit, nos ipsarum legum naturam ex earum intentione & scopo metiri debeamus; qui fuit, tam manifestos abusus ac auaritiam, nec non diuinorum ministeriorum neglectum emendare, id quod vel tamquam caussa vel tamquam effectus, clericos saepius induxit, vt saecularibus negotiis, ipsi sese implicarent.

§. XIII.

Quasnam limitationes & exceptiones istae leges admiserint.

In quibusdam vero casibus istiusmodi eorum occupationes vitio caruisse, aequum est, credamus. Certis enim temporibus & locis, vbi prouentus ecclesiae admodum exigui erant, nec ad praebendum omnibus clericis honestum alimentum sufficiebant, nonnulli ex illis, speciatim ex inferioribus ordinibus, praeter ministerium ecclesiae saeculari cuidam negotio vacare necessum habebant. Alii, qui sibi satis temporis superesse videbant, christiana ducti caritate negotiabantur, vt quidquid lucrarentur, in pauperum adleuationem aliosque pios vsus conferrent; & alii, qui ante auspicatos ordines ecclesiasticos vitae asceticae & philosophicae adsueti erant, vbi honestum aliquod opificium suis ipsorum exercuerant manibus, eadem ratione, etsi non eadem adsiduitate & diligentia, iam presbyteri ac episcopi ecclesiae creati operam manuariam in humilitatis suae exercitium, vel ad aliud quoddam vitae christianae officium explendum, continuabant. In hisce igitur casibus omnibus vitia, de quibus, tamquam rationibus interdicti, in ante memoratis legibus querela facta est, locum nullum habebant. Neque enim

(b) Cypr. de lapsis p. 123. (p. 170. edit. Par. MDCLXVI.)

istorum

istorum hominum negotiationes auaritiæ effectus erant, nec cum diuini ministerii neglectione fiebant, adeoque prohibitio & legum censura ad illas haud attinebat. Nam *primo* leges ecclesiasticæ & ciuiles clericis inferioribus honestam aliquam artem, necessitate ita vrgente, tractare permittebant, vt sibi ipsi liberale alimentum procurarent, quum reditus ecclesiæ suppeditare eis illud non possent.

In concilio *Carthaginensi* quarto [c] tres canones continuata serie sese excipientes, occurrunt, quibus clerici victum & vestitum honesto quodam artificio vel agricultura, sine officii sui in ecclesia detrimento, sibi parare, & ii qui ad operandum validi sint, artem quamdam & litteras simul discere iubentur. Et sane tantum abest, vt leges imperii id impedierint, vt potius tales clericos ad exercendam honestam aliquam artem excitarint, a chrysargyro, siue tributo lustrali, ab omnibus negotiatoribus exigi solito, vt alibi [cc] fusius demonstrauimus, specialem eis indulgendo immunitatem. *Secundo* licitum ipsis quoque erat, horas subseciuas cuidam opificio vel arti impendere, si ad bonum quemdam caritatis finem id spectaret. Exempli caussa, vt ne ecclesiæ oneri exsisterent, vel vt quid superflui haberent, quo aliorum indigentiam subleuare possent: vel etiam vt eis exemplum præberent, quo ad adsiduitatem & diligentiam in suo quisque vitæ genere excitarentur; quem dignissimum scopum *Paulus* apostolus sibi præfixerat, quum propriis manibus operans tabernacula conficeret; cuius ad exemplum multos præclaros veteris ecclesiæ episcopos haud puduit vacuum tempus suum honesto cuidam labori impendere, vt eumdem caritatis finem, quem apostolus adeo frequenter inculcat, obtinerent. Ita SOZOMENVS [d] de *Zenone* episcopo *Maiumæ* in *Palæstina* memoriæ prodi-

(c) Conc. Carth. IV. c. LI. (tom. II. conc. p. 1204) Clericus, quantumlibet verbo Dei eruditus, *artificio victum quærat.* Can. LII. Clericus victum & vestimentum sibi *artificiolo* vel agricultura, absque officii sui detrimento, paret. C. LIII. Omnes clerici, qui ad operandum validiores sunt, & *artificiolum* & litteras discant.

(cc) Lib. V. c. III. §. VI. pag. 240-244.

(d) Sozom. lib. VII. c. XXVIII. Φασὶν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμεῖς τεθεάμεθα, ἐπισκοποῦντα τὴν ἐν τῷ Μαϊουμᾷ ἐκκλησίαν, ἤδη γηραλέον καὶ ἀμφὶ τὰ ἑκατὸν ἔτη ὄντα, μηδεπώποτε ἑωθινῶν ἢ ἑσπερινῶν ὕμνων, ἢ ἄλλης λειτουργίας τοῦ Θεοῦ κατόπιν γενόμενον, εἰ μή γε νόσῳ αὐτὸν ἐπέσχεν· ἐν φιλοσοφίᾳ δὲ μοναχικῇ τὸν βίον ἄγων, λινῆν ἐσθῆ-

dit,

dit, ipsum iam senem ac centum circiter annos natum, numquam a matutinis aut vespertinis hymnis aut a reliquo officio diuino abfuisse, & nihilo secius certum tempus lineas vestes texendi artificio dedisse, eoque & sibi ipsi necessaria comparasse & aliis subministrasse, tametsi ecclesiam diuitem & opulentam habuisset. EPIPHANIVS contra *Messalianos* hæreticos (qui magni desidiæ patroni erant) generalius obseruat, non tantum omnes vitam monasticam sequentes, sed plerosque etiam e sacerdotum Dei numero [e] ad sanctissimi sui secundum Deum in Christo pa-

τα ὕφαινεν ἐπὶ μονήρους ἱστοῦ, ἐντεῦθεν τὰ πρὸς ἐπιτήδεια ἔχει, καὶ ἄλλοις ἐχορήγει· καὶ οὐ διέλιπεν ἄχρι τελευτῆς τὸ αὐτὸ δρῶν ἔργον, καίπερ ἀρχαιότατος τῶν ἀνὰ τὸ ἔθνος ἱερέων πρεσβεύων, καὶ λαῷ καὶ χρήμασι μεγίστης ἐκκλησίας προεστώς. Aiunt certe, immo nos quoque ipsi vidimus, eum (Zenonem) cum Maiumæ ecclesiam gubernaret, iam senem & centum circiter annos natum, numquam a matutinis aut vespertinis hymnis aut a reliquo officio diuino abfuisse, nisi morbus ipsum detineret. Porro quum in monastica philosophia vitam traduceret, *lineam vestem texebat* super vnica tela. Hoc artificio & sibi ipsi necessaria comparabat & aliis subministrabat. Nec cessauit vsque ad exitum vitæ id opus exercere, tametsi reliquos omnes prouinciæ illius episkopos antiquitate superaret, & ecclesiam tum populi multitudine tum diuitiis præcellentem regeret.

(e) Epiph. hæres. LXXX. Massal. n. VI. Καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν τοῦ Θεοῦ ἱερέων, καὶ αὐτοὶ μετὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ λόγου μιμούμενοι τὸν ἅγιον μετὰ τὸν Θεὸν ἐν Χριστῷ πατέρα, φημὶ δὲ Παῦλον τὸν ἅγιον ἀπόστολον, καὶ αὐτοὶ, κατὰ τὸ δυνατὸν, εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἱ πλείους ταῖς ἰδίαις χερσὶν ἐργαζόμενοι, οἵαν δ' ἀναλόγως συμπρέπουσαν τῷ ἀξιώματι, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φροντίδος ἐνδελεχείᾳ εὕροιεν τέχνην, ὅπως μετὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ κηρύγματος ἡ συνείδησις χαίρῃ, καὶ διὰ χειρῶν ἰδίων καρποφοροῦσα, καὶ ἑαυτῇ ἐπαρκουμένη, τοῖς τε ἀδελφοῖς, καὶ ἐνδεομένοις τὴν μετὰ χεῖρας οἰκονομίαν· ἀπαρχῶν δὲ φημὶ, καὶ προσφορῶν, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν διὰ χειρῶν εἰργασμένων δι' ὑπερβολὴν διαθέσεως πρὸς Θεὸν, καὶ τοῖς πέλας ἐκουσίως μεταδιδοῦσα· καὶ τοί γε μὴ ἀναγκαζομένων αὐτῶν, μήτε κατακρινομένων, ἀλλὰ δικαιοσύνης πόνους, καὶ ἐργασίαν ἐκκλησιαστικὴν ἐχόντων, καὶ κατὰ δικαιοσύνην σιτουμένων, δι' ὑπερβολὴν δὲ προαιρέσεως τοῦτο αὐτῶν ποιούντων. Illi tametsi e sacerdotum numero sint, ad sanctissimi sui secundum Deum in Christo patris imitationem (Paulum apostolum intelligo) non omnes quidem sed plerique tamen ad susceptam diuini verbi prædicationem externam manuum operam adiungunt; quamcumque demum artem adepti sint, quæ nec a dignitate sua nec ab ecclesiæ cura, quam perpetuam gerunt, abhorreat; vt ipsorum conscientia, præter illum diuini verbi laborem, propriarum manuum fructum ferens, ac cum sibi ipsi, tum fratribus & egentibus operis sui quæstum impertiens, voluptate perfundatur: hoc est tam primitias & oblationes, quam quod manuum suarum opera lucelli quæsierit, cum proximis suis vltro pro ardenti in Deum amore, communicet. Atqui nulla ad id agendum necessitate coacti damnatique sunt. Sed quum iustissimos alios la-

tris,

tris, *Pauli* apostoli, imitationem ad susceptam diuini verbi prædicationem externam manuum operam adiungere, quæ nec a dignitate ipsorum, nec ab ecclesiæ cura, quam perpetuam gerant, abhorreat: eaque ratione cum sibimetipsis vitæ subsidia parare, tum aliis egentibus operis sui quæstum impertire. *Constitutionum apostolicarum* [*f*] auctor apostolos introducit adolescentiores in ecclesia cohortantes, vt ad ipsorum exemplum in omnibus vsibus ac necessitatibus nauiter ministrent, & operibus suis cum omni honestate vacent, atque ita tum sibi ipsis tum egentibus necessaria prouideant. Quo ipso licet apostolorum praxis non exacte repræsentetur, (non enim vllum alium apostolum manibus suis operatum esse legimus, præter *Paulum*, dum prædicaret euangelium;) condocemur tamen, quid auctor hac de re senserit; quod non simpliciter illicitum clerico iudicarit, sæculari cuidam negotio vacare, si liberalitatis exercendæ, non turpis lucri acquirendi caussa, id fieret. Et obseruari meretur, quod leges imperii clericis, qui aliorum inopiam subleuandi ergo negotiabantur, eamdem immunitatem a tributo lustrali indulserint, quam istis, qui necessitate adacti ad se ipsos alendos mercaturam faciebant; quod vtrumque alio loco demonstrauimus. *Tertio*, quædam celebratissimorum episcoporum exempla suppetunt, qui ex animi submissione & philosophicæ ac laboriosæ vitæ amore horas ab ecclesiasticis officiis vacuas honesto quodam negotio, cui priscis temporibus adsueti fuerant,

bores & ecclesiasticas occupationes habeant, & pro eo atque æquum est, ali iñdidem debeant, abundantia quadam virtutis & prolixæ voluntatis id sibi oneris imponunt.

(*f*) Constit. apost. lib II. c. LXIII. Οἱ δὲ *νεώτεροι τῆς ἐκκλησίας, ἐν πάσαις ταῖς χρείαις ἀόκνως λειτουργεῖν σπουδάζετε· μετὰ πάσης σεμνότητος τοῖς ἔργοις ὑμῶν σχολάζετε, ὅπως ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ ὑμῶν ἦτε ἐπαρκοῦντες καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς πενομένοις, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν· καὶ γὰρ ἡμεῖς σχολάζοντες τῷ λόγῳ τοῦ εὐαγγελίου, ὅμως καὶ τῶν ἐπεργιῶν οὐκ ἀμελοῦμεν· οἱ μὲν γάρ εἰσιν ἐξ ἡμῶν ἁλιεῖς· οἱ δὲ σκηνοποιοί· οἱ δὲ γῆς ἐργάται, πρὸς τὸ μηδέποτε ἡμᾶς ἀργοὺς εἶναι.* Vos vero in ecclesia adolescentiores studete, vt in omnibus, quæ opus erunt, nauiter ministretis, & opera vestra cum omni honestate exercete, vt per vniuersum vitæ tempus tum vobis tum egentibus necessaria suppetant, ne necesse sit vobis graues esse ecclesiæ: Etenim & nos verbo euangelii incumbimus, tamen exercere illa quasi adminicula operis huius non negligimus: alii enim ex nobis sunt piscatores, alii tabernaculorum opifices, alii agricolæ, ne vmquam otiosi simus.

transmiserunt. Ita RVFFINVS [g], SOCRATES [h] & SOZOMENVS [i] de *Spyridone*, episcopo *Trymithuntis* in *Cypro*, qui e præcipuis episcopis in concilio *Niceno* congregatis & dono prophetiæ ac miraculorum illustris fuit, narrant, quod quum antea pastor ouium fuisset, in isthoc vitæ genere ex singulari animi modestia omnem ætatem suam transegerit. Verum ipsius actiones & totius vitæ tenor, ipsum hoc non ex auaritiæ instinctu fecisse, demonstrarunt. Nam SOZOMENVS speciatim obseruat, hunc ei morem fuisse, vt ex fructibus, qui ipsi prouenirent, alios pauperibus distribuerit, alios poscentibus mutuo dederit sine vsuris. In dando autem vel recipiendo numquam ipsum per se dedisse aut recepisse, sed cella tantum accedentibus demonstrata iussisse, vt quantum opus haberent, sumerent, ac rursus vt reponerent, quantum se sumsisse, nossent. *Quarto* obseruamus, quod leges istæ, quæ superiorum ordinum clericis, sæculari quodam negotio occupatis, maxime omnium contrariæ fuerunt, in casibus necessitatis eis priuilegium indulserint, quod tantumdem fuit; hoc est, quod alios pro se negotiantes adhibere potuerint, quoad ipsi per se negotiationibus operam non darent. Ita enim concilium *Illiberritanum* [k] reddit: *Episcopi, presbyteri & diaconi, de locis suis negotiandi caussa non discedant, nec circumeuntes prouincias quæstuosas nundinas sectentur. Sane ad victum sibi conquirendum, aut filium, aut libertum, aut mercenarium, aut amicum, aut quemlibet mittant: & si voluerint negotiari, intra prouinciam negotientur.* Vt adeo omnes istæ leges magna sapientia ac prudentia rectissime temperatæ fuerint; vt, quemadmodum ab vna parte cultus Dei & necessitates ministrorum ac seruorum eius simul supplerentur: ita ab altera parte nullum auaritiæ in clericis pabulum subministraretur, nec eorum quispiam in pro-

(g) Ruffin. lib. I. c. V. Hic pastor ouium etiam in episcopatu positus permansit.

(h) Socrat. lib. I. c. XII. *διὰ δὲ ἀτυφίαν πολλὴν, ἐχόμενος τῆς ἐπισκοπῆς ἐποίμαινε καὶ τὰ πρόβατα.* Ob singularem animi modestiam etiam in episcopatu oues pascere non destitit.

(i) Sozom. lib. I. c. XI. *Ἔθος ἦν τούτῳ τῷ Σπυρίδωνι τῶν γινομένων αὐτῷ καρπῶν τοὺς μὲν πτωχοῖς διανέμειν, τοὺς δὲ προῖκα δανείζειν τοῖς ἐθέλουσιν· οὔτε δὲ διδοὺς, οὔτε ἀπολαμβάνων, δι' ἑαυτοῦ παρεῖχεν ἢ ἀπεδέχετο· μόνον δὲ τὸ ταμεῖον ἐπιδεικνὺς, ἐπέτρεπε τοῖς προσιοῦσιν, ὅσον δέονται κομίζεσθαι, καὶ πάλιν ἀποδιδόναι ὅσον ἔλαβον κομιζόμενοι.*

(k) Concil. Eliber. c. XIX. al. XIIX. (tom. I. conc. p. 972.)

prii

prii officii neglectu confirmaretur, si eis passim in orbe vagari, occupationibus se impedire & animum in alia omnia abducere permitteretur, id quod ab illis, qui sacræ functioni consecrati erant, alienum esse oportebat. In hos solos vniuersæ istæ HIERONYMI [l] aliorumque veterum [ll] acres inuectiuæ directæ sunt, quas lector iisdem limitationibus eademque casuum distinctione interpretari debet, quemadmodum leges publicas interpretati sumus: quum vtrarumque scopus fuerit, solum reprehendere vitia diuitum, qui sine vlla idonea caussa vel necessitate vrgente curis vitæ sæcularis contra regulas ac officii sui indolem sese implicabant.

§. XIV.

Leges ad externam eorum conuersationem respicientes.

Aliæ quædam leges latæ erant, ad externam eorum respicientes conuersationem, vt ipsos tum ab offendiculo in ipsorum dignitate tum a periculo in conuersatione tutos præstarent. Istiusmodi leges erant, contra commercium ac conuersationem cum *iudæis* & philosophis gentilibus factæ. Concilium *Illiberitanum* [m] eos, qui cum *iudæis* cibum sumserint, a communione abstineri iubet. Concilium *Agathense* [n] canonem habet eiusdem argumenti, quo *iudæorum* conuiuiis interesse eosue ad conuiuia inuitare prohibentur. Et *canones* sic dicti *apostolici* [o] non

(l) Hieron. epist. II. ad Nepot. (p. 9. D. edit. Francof.) *Negotiatorem clericum*, & ex inope diuitem, ex ignobili gloriosum, quasi quamdam pestem *fuge*.

(ll) Sulpic. Seuer. hist. lib. I. p. 30. edic. Amstel. MDCLVI. 8. (lib. I. c XXIII. p. 81. edit. Lipf. MDCCIII.) Tanta hoc tempore animas eorum habendi cupido veluti tabes incessit: inhiant possessionibus, prædia excolunt, auro incubant, emunt venduntque, quæstui per omnia student. At si qui melioris propositi videntur, neque possidentes neque negotiantes, quod est multo turpius, sedentes munera exspectant, atque omne vitæ decus mercede corruptum habent, dum quasi venalem præferunt sanctitatem.

(m) Conc. Illib. c. L. (tom. I. p. 976.) Si quis clericus vel fidelis cum iudæis cibum sumserit, placuit eum a communione abstinere, vt debeat emendari.

(n) Conc. Agath. c. XL. (tom. IV. conc. p. 1390.) Omnes clerici, siue laici, iudæorum conuiuia euitent: nec eos ad conuiuium quisquam excipiat.

(o) Can. apost. c. LXX. *Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν νηστεύοι μετὰ τῶν ἰουδαίων, ἢ συνεορτάζοι μετ' αὐτῶν, ἢ δέχοιτο παρ' αὐτῶν τὰ τῆς ἑορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα, ἤ τι τοιοῦτον, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.* Si quis episcopus, vel presbyter vel diaconus, vel omnino ex clericorum catalogo, ieiunat cum iudæis, vel cum ipsis festos dies agit, vel ab ipsis xenia accipit; vt, verbi gratia, azyma, vel quid tale, deponatur. Si vero sit laicus, segregetur.

 tan-

tantum cum *iudaeis* ieiunare vel cum ipsis festos dies agere, sed etiam τῆς ἑορτῆς ξένια, munera seu dona, quae diebus festis alii aliis mittere solebant, ab eis accipere interdicunt. Et leges contra consuetudinem cum philosophis ethnicis eiusdem prorsus generis erant. Nam SOZOMENVS [p] *Theodotum* episcopum *Laodiceae* in *Syria* duos *Apollinares*, patrem & filium, ecclesia eiecisse dicit, ideo, quod, quum *Epiphanius* sophista nobilis hymnum in laudem *Bacchi* recitaret, ei recitationi interfuissent; id quod eorum dignitati non conueniebat, quando alter presbyter, diaconus alter ecclesiae christianae erat. Similiter dignitatis eorum intuitu factum est, vt alii canones in caupona comedere vel bibere eis interdixerint, nisi in itinere constituti vel alia quadam vrgente necessitate id facere necessum haberent. Nam inter sic dictos *canones apostolicos* [q] & statuta conciliorum *Laodiceni* [r] & *Carthaginensis* [s] diuersae regulae in hanc sententiam reperiuntur; quarum seueritatem non est quod magnopere mireris,

(p) Sozom. lib. VI. c. XXV. Ἐπὶ Θεοδότου τὴν Λαοδικέων ἐκκλησίαν ἰθύνοντος, κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ διαπρέπων Ἐπιφάνιος, ὁ σοφιστής, ὕμνον εἰς τὸν Διόνυσον παρῄει· διδασκάλῳ δὲ αὐτῷ χρώμενος Ἀπολλινάριος, ἔτι γὰρ νέος ἦν, παρεγίνετο τῇ ἀκροάσει σὺν τῷ πατρί· ὁμώνυμος δὲ ἦν αὐτῷ, γραμματικὸς οὐκ ἄσημος· -- μαθὼν ταῦτα Θεόδοτος ὁ ἐπίσκοπος, χαλεπῶς ἤνεγκε· — Ἀπολλιναρίω ἄμφω τὴν ἁμαρτίαν δημοσίᾳ ἐλέγξας, τῆς ἐκκλησίας ἀφώρισεν· ἤστην γὰρ κληρικώ, ὁ μὲν πατὴρ, πρεσβύτερος· ὁ δὲ παῖς, ἀναγνώστης ἐπὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν. Quo tempore Theodotus Laodicenam regebat ecclesiam, quum Epiphanius sophista hymnum in laudem Bacchi recitaret, Apollinaris, qui eo praeceptore vtebatur, erat enim adhuc adolescens, ei recitationi interfuit vna cum patre, eiusdem cum ipso nominis, qui grammaticus erat non obscurus. -- Id quum resciuisset Theodotus episcopus, grauiter commotus est — vtrumque autem Apollinarem publice conuictum ecclesia eiecit. Erant enim clerici: pater quidem presbyter, filius vero lector sacrarum scripturarum.

(q) Can. apost. c. LIII. Εἴ τις κληρικὸς ἐν καπηλείῳ φωραθείη ἐσθίων, ἀφοριζέσθω, παρὲξ τοῦ ἐν πανδοχείῳ ἐν ὁδῷ δι᾽ ἀνάγκην καταλύσαντος. Si quis clericus in caupona comedens deprehensus fuerit, segregetur, praeterquam si in publico diuersorio in via propter necessitatem diuerterit.

(r) Conc. Laodic. c. XXIV. (tom. I. conc. p. 1501.) Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἀπὸ πρεσβυτέρων ἕως διακόνων, καὶ ἑξῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἕως ὑπηρετῶν, ἢ ἀναγνωστῶν, ἢ ψαλτῶν, ἢ ἐπορκιστῶν, ἢ θυρωρῶν, ἢ τοῦ τάγματος τῶν ἀσκητῶν, εἰς καπηλεῖον εἰσιέναι. Quod non oportet sacratos, a presbyteris vsque ad diaconos, & deinceps quemlibet ecclesiastici ordinis vsque ad ministros, vel lectores, vel cantores, vel exorcistas, vel ostiarios, vel exercitatorum ordinis, in cauponam ingredi.

(s) Conc. Carth. III. c. XXVII. (tom. II. conc. p. 1171.) Vt clerici, edendi vel bibendi caussa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi.

quia

quia *Iulianus* eamdem circumſpectionem ab ethnicis ſuis flaminibus requiſiuit, vt ne vmquam publicis ſpectaculis intereſſent, vel tabernas ingrederentur, contumacibus atque immorigeris ſacerdotii abdicationem minitatus, quemadmodum ex ipſius epiſtola ad *Arſacium* pontificem *Galatiæ*, SOZOMENO [t] memorata, aliisque fragmentis ſcriptorum eius videre eſt.

§. XV.

Leges de eorum habitu præcipientes.

Ad huiusmodi leges referre illas antiquas regulas poſſumus, quæ de veterum clericorum veſtitu ac habitu agunt, quia in re ab ipſis obſeruanda erat mediocritas, vt ne in obtrectationem ac reprehenſionem aliorum ab alterutra parte incurrerent, quod vel nimis eleganti ac inuidioſo, vel neglecto nimis ac ſordido, veſtitu vterentur: quandoquidem eorum cultus generatim is eſſe debebat, qui ipſorum grauitatem animi ſine vlla ſuperſtitioſa moroſitate, & modeſtiam ac humilitatem ſine adfectatione, poſſet exprimere. Itaque hac in re ipſorum regulæ conſuetudinibus ac opinionibus eo tempore receptis accommodabantur, quæ communiter rationem ac modum decoro ac indecoro in iſtiusmodi rebus conſtituere ſolebant. Ita, exempli cauſſa, quum coma longa & caluitium, raſura capitis vel barbæ arceſſitum, tum generatim pro vitio indecentiæ in contrariis extremitatibus haberetur, clerici ad decentem mediocritatem inter has extremitates obſeruandam obligati erant. Hic ſenſus eſt dubii ac controuerſi illius canonis in concilio *Carthaginenſi*, ſecundum veram eius lectionem: *Clericus nec comam nutriat* [u], *nec barbam radat.* Contraria conſuetudo quum in ho-

(t) Sozom. lib. V. c. XVI. ἔπειτα παραίνεσον ἱερέα, μήτε θεάτρῳ παραβάλλειν, μήτε ἐν καπηλείῳ πίνειν, ἢ τέχνης τινὸς καὶ ἐργασίας αἰσχρᾶς καὶ ἐπονειδίστου προΐστασθαι· καὶ τοὺς μὲν πειθομένους τίμα· τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἐξώθει. Deinde ſingulos flamines hortare, *vt nec ad theatrum accedant, nec in tabernis bibant*, nec artem vllam aut opificium turpe ac probroſum exerceant. Et eos quidem, qui obtemperauerint, honore adfice: contumaces vero atque immorigeros expelle. Vid. Iulian. fragment. epiſt. p. 547. edit. Pariſ. MDCXXX. 4to.

(u) Conc. Carth. IV. c. XLIV. In editione Labbei deeſt τὸ *radat*, & ad calcem hæc notata leguntur: *Alias barbam tondeat: ita in lib. Gemblacenſi. Alias barbam radat, additur in libro Gandenſi S. Bauonis, titulo: Statuta eccleſiæ antiqua. Pleraque autem exemplaria non habent, radat, vel tondeat, vt ſit ſenſus, clerico nec comam nec barbam nutriendam.* Crabbus.

dierna ecclesia *Romana* vigeat, BELLARMINVS [w] & alii istius partis scriptores, qui omnes cærimonias suas apostolicas esse in illisque magnum aliquod mysterium contineri, dictitant, vocabulum *radat* in isto vetusto canone omitti volunt, vt eum hodiernæ consuetudini consentaneum reddant. Sed eruditus SAVARO [x] alteram lectionem genuinam esse, tum e *Vaticano* tum aliis exemplaribus manuscriptis demonstrat. Quid, quod ipse SPONDANVS [y] hoc fatetur, & inde occasionem corrigendi BARONIVM arripit, quod statuerit, tempore SIDONII APOLLINARIS morem fuisse episcopis *Galliæ* tondere barbam: quum tamen ex quadam SIDONII epistola [z] de contrario liquidissime constet, quod tunc coma breui & barba prolixa vti consueuerint, quemadmodum *Maximum Palatinum*, amicum suum, qui e laico clericus factus erat, depingit. *Habitus*, inquit, *viro, gradus, pudor, color, sermo reli-*

(w) Bellarm. de monach. lib. II. c. XL. Concilium Carthaginense IV. can. XLIIII. prohibet clericos alere comam aut barbam.

(x) Sauaro not. in Sidonium lib. IV. epist. XXIV. pag. 306. Sicut clerici comam tondebant, ita barbam promittebant. Concil. Carthag. IV. c. XLIV. *Clericus neque comam nutriat, neque barbam radat.* Sic MSCtum Vaticanæ bibliothecæ, S. Pictoris, Gandensis, meas, & Isidori liber Parisiis impressus recte, quod *radat* erasum est ex decreto Burcardi lib. II. c. CLXXIV. Iuonis parte VI. c. CCLXV. & ex c. V. Extra, de vita & honest. clericorum a quodam malegeniato & feriato homine, qui vna litura maximas altercationes excitauit, barbamque sacerdotibus erasit malo exemplo. Nam siue illud ex concilio Carthaginensi sumtum sit, in illo legitur; *neque barbam radat*: si ex decretis Aniceti papæ, in illis nulla barbæ mentio est XXIII. distinct. can. clericis. Vsuard. XV. Kal Maii pontific. c. XII. Innocent. III. ep. II. ad Tardisinum, & Marianus Scotus in chronico, qui omnes auctores inter sanctiones Aniceti barbæ rasionem non numerant. Martinus quidem Polonus in chronico & Petrus de Natalibus lib. IV. c. LVII. constitutionem, qua coma & barba simul clericis prohibetur, Aniceto tribuunt, sed quo auctore nescio, scio quidem & liquido scio, ex traditione apostolorum esse barbam alere. S. Clemens constitut. apostolic. lib. I. c. III. Clemens Alex. Pædag. lib. III. c. III. D. Cyprianus l. III. ad Quirinum LXXXV. & Epiphanius l. III. tom. II. hæres. LXXX. præterquam quod apostolorum icones omnem dubitationem abstergunt. vid. Leuit. XIX.

(y) Spond. epit. Baron. an. LVIII. n. LVIII. Sacerdotes Galliarum Sidonius (ep. XIII. lib. IV.) docet corona decoros & barba rasos fuisse: Seruare autem in his locorum consuetudinem, vt secundum cuiusque prouinciæ mores vel barbati vel attonsi incederent, velut lege quadam fuisse præscriptum, ex eo saltem facile potest perspici, quod quum sæpissime occidentales cum orientalibus ad concilia conuenissent, nulla vnquam exorta huius rei gratia controuersia reperitur, cætera.

(z) Sidon. lib. IV. ep. XXIV.

giosus,

giosus, tum coma breuis, barba prolixa. Consuetudo eo tempore hoc decens ac congruum videtur reddidisse; & ex hac ratione veteres non numquam admodum seueri erant in istos clericos, qui hac in re peccauissent, tamquam vitio indecentiæ obnoxios, dum regulas & consuetudines ecclesiæ migrassent, quæ obseruari debebant, etiamsi res alioquin sua natura nec boni nec mali rationem proprie haberet.

§. XVI.

Tonsura veterum ab ea, quæ in Romanensi *ecclesia nunc est, omnino diuersa fuit.*

Romanenses generatim maxime reprehendendi sunt in narrationibus suis de antiqua clericorum *tonsura*, quam eo modo describunt, vt hodiernæ consuetudini, qua capitis verticem ex ritu quodam mystico radunt, conueniat. Quum tamen tantum absit, vt veteres hoc tamquam decorum requisierint, vt potius damnarint atque fieri prohibuerint. Id quod ex proposita *Donatistis* quæstione *Optati* liquet, quando eos interrogat, vbi ipsis mandatum sit [a] radere capita sacerdotum? quemadmodum illi clericis catholicis fecerant, vt ad agendam publicam in ecclesia pœnitentiam eos adducerent. Quo in casu, vt recte obseruat ALBASPINAEVS [b], capita in signum mœroris & pœnitentiæ radi & cinere adspergi solebant. At sacerdotes Dei hunc in modum tractandi non erant. Quod indicat, veteribus nihil horum, tamquam cærimoniam, ad ordinationem vel vitam clericorum spectantem, notum fuisse; quod adhuc multo euidentius patet ex iis, quæ HIERONYMVS in ista verba *Ezechielis* XLIV, 20. *caput suum non radent, neque comam nutrient, sed tondentes attondebunt capita sua*, commentatur. *Perspicue*, [c] inquit, *demonstratur, nec rasis capitibus, sicut sacerdotes cultoresque Isidis atque Serapis, nos esse debere, nec rursum comam demittere, quod proprie luxuriosum est barbarorum*

(a) Optat. contr. Parmen. lib. II. p. 58 edit. Paris. M DC XXXI. (p. 54. edit. Paris. MDCLXXIX.) Docete, vbi vobis mandatum est radere capita sacerdotum, cum e contrario sint tot exempla proposita, fieri non debere, -- qui parare debebas aures ad audiendum, parasti nouaculam ad delinquendum.

(b) Albaspin. in loc. p. 141. (ad calcem) Pœnitentium capita radebantur, & cinere adspergebantur, itaque quum sacerdotibus pœnitentiam imponerent Donatistæ, eis capita radebant

(c) Hieron. lib. XIII. in Ezech. c. XLIV. p. 668. edit. Basil. MDLXV. (tom. V. p. 464. edit. Francof.)

que

que & militantium, sed vt honestus habitus sacerdotum facie demonstretur; nec caluitium nouacula esse faciendum, nec ita ad pressum tondendum caput, vt rasorum similes esse videamur, sed in tantum capillos demittendos, vt operta sit cutis. Fieri non potest, vt vllus sanæ mentis homo sibi persuadeat, christianos sacerdotes tempore HIERONYMI rasum habuisse capitis verticem, quum tam expressis verbis eos non habuisse, & non nisi sacerdotes *Isidis* & *Serapis* ita incessisse, dicat. Moris autem eis erat capita sua tondere, & capillos mediocriter resecare; non propter aliquod huius rei mysterium, sed decentiæ ac grauitatis caussa; vt nec luxuriosorum hominum mores adfectarent, qui longis capillis superbiebant; nec contemtui ac criminationi propter caluitii indecentiam ipsi se obnoxios redderent; sed venerabilem quamdam modestiam vultu habituque suo exprimerent, quæ ratio est, quam antiquæ tonsuræ HIERONYMVS adsignat.

§. XVII.

De corona clericali, & cur clerici vocati fuerint coronati.

Hinc porro concludere possumus, veteres clericos non appellatos fuisse *coronatos* a vertice capitis in coronæ formam raso, vt quidam volunt, siquidem nihil huiusmodi inter eos fuisse, manifestum est: sed potius nomen ipsis datum videtur, vti quidem GOTHOFREDVM [d] & SAVARONEM [e] coniectura ducit, a veteris

(d) Gothofr. com. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXXVIII. Cur *coronatorum* appellatione clerici designentur, procliue dictu. Nempe ob ξύρημα γυροειδὲς; *corona* scilicet iam hoc tempore insigne clericorum, & exinde clericalis reuerentiæ per *Africam* saltem, mox alibi nomen fuit; sic quidem vt quemadmodum purpuram, quæ principis παράσημον insigne erat, interdum pro principe & principali reuerentia sumebant, ita & *coronam* pro clero & reuerentia clericali acciperent.

(e) Sauaro not. in Sidon. lib. VI. ep. III. ad verba: *Auctoritas coronæ tuæ.* Id est dignitas episcopatus tui. D. Hieronymus Augustino ep. LXXXI. tot. *Precor coronam tuam.* Ennodius Marcellino episcopo: *Quia fiduciæ meæ coronam vestram non ambigo responsuram.* Idem Aureliano: *Sed dormiunt apud coronam tuam propinquitatis priuilegia, priusquam pater esse meruisti.* Idem Symmacho papæ: *Dum sedem apostolicam coronæ vestræ cura moderetur.* Corona episcopalis Valentiniano Aug. nouella de episcopali ordinatione l. VII *de minimis videlicet rebus coronam tuam maximisque consulerem*, vbi plura: Interim obseruabis, papas exinde dictos, id est, *coronatos*, si quibusdam fides habeatur, Remigius Antissiodorensis de celebratione missæ, *Papa autem secundum quosdam dicitur admirabilis vel coronatus* cæt. & tonsura clerica & episcopalis corona, Balsamo in synodi VI. in Trullo c. XXI. παπαλήθρα dicitur; corona clericalis in pragmatico Constantini ad Syluest. papam. ton-

tonſuræ forma; quæ in figuram circularem facta erat, crinibus paullum de vertice capitis reſectis, & in orbem ſeu circulum inferius cincinatis. Hoc in quibusdam conciliis [*f*] *circuli corona* dicitur, & catholici eam adhibere iubentur, vt ab hæreticis ſeſe diſtinguant, qui longam comam aluiſſe, atque adeo contraria conſuetudine delectati eſſe videntur. Sed vero non prorſus perſuaſus ſum, hanc nominis *coronatorum* eſſe rationem. Datum eſſe poteſt clericis generatim ex reuerentia quadam in ipſorum officium ac dignitatem, quæ magni ſemper honoris fuit atque exiſtimationis. Nam *corona* ſenſu quodam figurato honorem ac dignitatem ſignificat, nec minus probabile eſt, hoc vocabulum in hoc caſu ita nonnumquam fuiſſe adhibitum, quemadmodum obſeruatum nobis eſt ſupra [*ff*], vbi de formula ſalutandi epiſcopos *per coronam* verba fecimus.

§. XVIII.

An clerici veſtitu ſuo ab laicis diſtincti fuerint.

Quod ad genus & rationem veſtimentorum attinet, de aliquot ſæculis minus certum & exploratum habetur, heic vllam aliam diſtinctionem inter ipſos & laicos interceſſiſſe, niſi quod illis magis vti debuerint, quæ modeſta eſſent & animi grauitati ac officio ipſorum accommodata, ad nullum certum cultum vel veſtium formam adſtricti. Nonnulla concilia clericos veſtitum adhibere iubent, ſuo vitæ generi conuenientem; ſed nullam formam exprimunt, nec aliter eum deſcribunt, quam quod ad luxuriam vel adfectatam elegantiam non accedere, ſed potius inter ornatum & ſordes medium tenere debeat. Hoc HIERONYMVS *Nepotianum* [*g*] monebat, *Veſtes pullas*, inquiens, *æque devita vt candidas. Ornatus & ſordes pari modo fugiendæ ſunt; quia alterum delicias alterum gloriam redolet.* Sed tamen in diuerſis locis diuerſæ conſuetudines, quantum ad colorem veſtimentorum ipſorum attinet, videntur obtinuiſſe. Nam *Conſtantinopoli* tem-

(*f*) Conc. Tolet. IV. c. XLI. (tom. V. conc. p. 1716.) Omnes clerici, vel lectores, ſicut Leuitæ & ſacerdotes detonſo ſuperius toto capite inferius ſolam *circuli coronam* relinquant: non ſicut huc vſque in Galliæ partibus facere lectores videntur, qui prolixis vt laici, comis, in ſolo capitis apice modicum circulum tondent. Ritus enim iſte in Hiſpania huc vſque hæreticorum fuit, cætera.

(*ff*) Lib. II. c. IX. §. V. vol. I. p. 139.

(*g*) Hieron. ep. II. ad Nepotian. (pag. 10. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

pore *Chryſoſtomi* & *Arſacii* clerici catholici plerumque pullis & *Nouatiani* albis veſtibus induti incedebant. Quod liquet ex diſputatione inter *Siſinnium* epiſcopum *Nouatianorum* & quemdam de clericis *Arſacii*, de qua loquitur SOCRATES [*b*]. Narrat enim, *Siſinnium*, quum quodam die *Arſacium* honoris cauſſa inuiſiſſet, a quodam *Arſacii* familiari interrogatum, cur veſtem epiſcopo minime conuenientem geſtaret, & vbinam ſcriptum eſſet, ſacerdotem alba veſte indui debere, reſpondiſſe: *Tu prior mihi dicas velim, quo in loco ſcriptum ſit, epiſcopum atra veſte vti debere.* Ex quibus facile ad colligendum eſt, quod eo tempore clericis *Conſtantinopoli* vſitatum fuerit atras geſtare veſtes, & hoc forte ideo, vt a *Nouatianis* ſeſe diſtinguerent, qui candidarum veſtium vſum adfectaſſe videntur. Sed nondum hanc materiam in vllo concilio ita ſpeciatim definitam ac præſcriptam deprehendimus. Nam concilium *Carthaginenſe* quartum [*i*] præcipit quidem, vt clerici habitu vtantur, qui vitæ ſuæ rationi reſpondeat, ſed nihil porro ſpecialius ea de re monet, quam quod nec veſtibus nec calceamentis decorem quærere debeant. Et concilium *Agathenſe* [*k*] prorſus eadem inculcat. BARONIVS [*l*] quidem lectori ſuo perſuadere ſatagit, epiſcopos ætate *Cypriani* eodem veſtimenti genere vſos, quo nunc vtantur eccleſiæ *Romanæ* cardinales,

(*b*) Socrat. lib VI. c. XXII. Ἄλλοτε δὲ Ἀρσάκιον τὸν ἐπίσκοπον κατὰ τιμὴν ὁρῶν (Σισίννιος) ἠρωτήθη ὑπό τινος τῶν περὶ Ἀρσάκιον, διὰ τί ἀνοίκειον ἐπισκόπῳ ἐσθῆτα φορέοι, καὶ ποῦ γέγραπται λευκὰ τὸν ἱερωμένον ἀμφιέννυσθαι· ὁ δὲ, σὺ πρότερον, ἔφη, εἰπὲ, ποῦ γέγραπται μέλαιναν ἐσθῆτα φορεῖν τὸν ἐπίσκοπον.

(*i*) Conc. Carth. IV. c. XLV. (tom. II. conc. p. 1204.) Clericus profeſſionem ſuam & in habitu Dei & in inceſſu probet: & nec veſtibus nec calceamentis decorem quærat.

(*k*) Conc. Agath. c. XX. (tom. IV. conc. p. 1386.) Veſtimenta vel calceamenta etiam eis, niſi quæ religionem deceant, vti vel habere non liceat.

(*l*) Baron. ann. CCLXI. n. XLIV. Cum acta Cypriani paſſionis habeant, ipſum lacernum birrum complicuiſſe, & ad genua poſuiſſe, illud fuiſſe perbreue, ac parui negotii operam egiſſe demonſtrant: nam non ſic de tunica eum feciſſe, ſed diaconis dediſſe tradunt. Ex his itaque iam exploratum haberi videtur, epiſcoporum fuiſſe antiquum habitum, vt poſt veſtem ſuperinduerent lineam & deſuper eam ſolutam tunicam, ac denique humeros tantum tegens & brachia lacernum birrum: quo genere indumenti hodie videmus vti ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales atque epiſcopos illos, qui ex regularibus ad eam dignitatem prouecti ſunt: Romanum vero pontificem birro abſque tunica ſuper lineam, ſed ſerico atque ruſo, interdum vero albo pro temporis ratione.

les, atque epiſcopi illi, qui ex monaſterio ad thronum epiſcopalem euecti ſint; quaſi *Cyprianus* monachus fuiſſet vel eccleſiæ *Romanæ* cardinalis. Sed, docto operum CYPRIANI editore [m] obſeruante, *nihil eſt, de quo partium ſtudio addicti ſibi non poſſunt perſuadere & etiam ſperare, vt aliis perſuadeant.* An enim credibile eſt, epiſcopos ac presbyteros veſte ſua ſpectabiles in publicum prodiiſſe, eo tempore, quo crudeles chriſtiani nominis perſecutores de perquirendis ac inueſtigandis ipſis atque ad mortem rapiendis maxime fuerunt ſolliciti? Num hoc clerici *Romanæ* eccleſiæ faciunt, quando in regionibus agunt, vbi ſibi metuunt, ne detegantur & capiantur? Sed quid de ſcriptore paſſionis *Cypriani* dicemus, qui *Cypriani* [n] *lacernæ* ſiue *birri*, & deinde ipſius *tunicæ*, ſiue *dalmaticæ*, & tandem *lineæ*, in qua paſſus ſit, mentionem facit? De quibus BARONIVS *lineam* epiſcopi indumentum, *italice Rochetto* dictum, & *dalmaticam* ſiue *tunicam* eam veſtem, quam nunc *ſolutam tunicam* vocant, & *lacernam* ſiue *birrum* rufam ac ſericam veſtem, humeros tantum tegentem & brachia, interpretatur. Ad quæ omnia dici certe poteſt, eſſe hæc omnia antiqua nomina rebus nouis indita. Nam præterquam quod abſurdum eſt cogitare, *Cyprianum* ſacra ſeu pontificali ſua tunica, (quam extra eccleſiam geſtari non licebat) indutum ad martyrium iuiſſe, euidenter conſtat, fuiſſe hæc tantum nomina communium veſtium, quibus tum multi chriſtiani ſine diſcrimine vſi ſunt.

§. XIX.

Specialior de birro *&* pallio *narratio.*

De *birro* exploratum eſt, non fuiſſe peculiarem epiſcoporum nec dum clericorum habitum. Epiſcopis peculiarem haud fuiſſe, ex iis apparet, quæ de eo dicit AVGVSTINVS, quod videlicet communis veſtis fuerit, quam vniuerſi eius clerici æque ac ipſe geſtarint; *Offeratur* [o] *mihi*, inquit, *birrum pretioſum: forte*

(m) Fell. not. in vit. Cyprian. p. 13. edit. Oxon. MDCLXXXII. (p. 15. edit. Amſtelodam. MDCC.)

(n) Paſſio Cyprian. p. 13. (p. 14. 15.) Cyprianus in agrum Sexti productus eſt, & ipſe ſe *lacerna birri* exſpoliauit, & genu in terra flexit, & in orationem ſe domino proſtrauit. Et cum ſe *dalmatica* (al. tunica) exſpoliaſſet, & diaconibus tradidiſſet, in *linea* ſtetit & cœpit ſpiculatorem ſuſtinere.

(o) Auguſtin. ſerm. L. de diuerſis tom. X. p. 523. edit. Pariſ. MDCXXXVII. (tom. X. ſerm. LIII. ad fratres in eremo p. 1405. edit. Baſil. MDLXIX.)

decet episcopum, quamuis non deceat Augustinum, id est hominem pauperem & de pauperibus natum: Modo dicturi sunt homines, quia inueni pretiosas vestes, quas non potuissem haber evel in domo patris mei, vel in illa saeculari professione mea. Non decet. Talem debeo habere, qualem possim, si non habuerit, fratri meo dare. Qualem potest habere presbyter, qualem potest habere decenter diaconus & subdiaconus, talem volo accipere. Si quis meliorem dederit, vendo, quod & facere soleo: vt quando non potest vestis esse communis, pretium vestis sit commune. Hæc euidentissime docent, *birrum* non fuisse peculiarem & proprium episcoporum habitum sed communem omnium *Augustini* clericorum vestem. Quod autem non nisi communis tunica fuerit, generatim a christianis in *Africa* aliisque locis gestata, ex quodam canone concilii *Gangrensis*, contra *Eustathium* hæreticum eiusque adseclas, qui communi habitu repudiato [*p*] nouas & insolitas vestes adsumserant, facto apparet. Hic communis habitus erat *birrus* siue βῆρος, quemadmodum dicitur in canone aduersus ipsos statuto & his verbis expresso: *Si quis vir* [*q*] *propter eam, quæ existimatur, exercitationem amiculo vtitur, & tamquam habens ex eo iustitiam, eos condemnet, qui cum pietate birros ferunt, & aliis communibus & solitis vestibus vtuntur, sit anathema.* Itaque *birrus* tum communis & ordinaria vestis erat, quam christiani in *Paphlagonia* & istis regionibus promiscue gestabant; & quamuis ascetæ περιβολαίῳ, hoc est, *pallio philosophico* vterentur, clerici tamen istius regionis communi *birro* seu tunica vtebantur. SOZOMENVS [*r*] enim eamdem historiam commemorans loco

(*p*) Conc. Gangr. in præfat. (tom. II. conc. p. 413. D.) ξένοις ἀμφιάσμασιν ἐπὶ καταφρονήσει τῆς κοινότητος τῶν ἀμφιασμάτων συνάγοντες.

(*q*) Conc. Gangr. c. XII. (ibid. p. 419.) Εἴ τις ἀνδρῶν διὰ νομιζομένην ἄσκησιν περιβολαίῳ χρῆται, καὶ ὡς ἂν ἐκ τούτου τὴν δικαιοσύνην ἔχων, καταψηφίσαιτο τῶν μετ' εὐλαβείας τοὺς βήρους φερόντων, καὶ τῇ ἄλλῃ κοινῇ καὶ ἐν συνηθείᾳ οὔσῃ ἐσθῆτι κεχρημένων, ἀνάθεμα ἔστω.

(*r*) Sozom. lib. III. c. XIV. p. 521. χιτῶνας μὲν συνήθεις καὶ στολὰς μὴ ἀνεχομένους ἀμφιέννυσθαι. *tunicas* quidem ac vestitum vulgo ab omnibus vsurpatum indui detestabant.

Ibid. Ἐντεῦθεν δὲ λόγος, Εὐστάθιον ἐπιδεικνύμενον ὡς οὐκ αὐθαδείας ἕνεκα, ἀλλὰ τῆς κατὰ Θεὸν ἀσκήσεως εἵνεκα ταῦτα καὶ ἐπιτηδεύει, ἀμεῖψαι τὴν στολήν, καὶ παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι τὰς προόδους ποιήσασθαι. Ex eo tempore aiunt Eustathium, vt ostenderet, se non arrogantiæ caussa sed diuinæ disciplinæ studio ista

βῆρος

βηρ©- adhibet χιτών, quod vocabulum pro *latinorum* tunica notius est; Et addit quoque, *Eustathium* ex eo tempore, quo in synodo condemnatus fuisset, mutata veste, eodem, quo cæteros sacerdotes sæculares, cultu deinceps in publicum processisse. Vnde liquidissime euincitur, clericos in istis regionibus habitu suo a cæteris christianis se non distinxisse, quamuis ascetæ generatim id fecerint. In ecclesiis *gallicanis* aliquot annis post clericos eodem sæculari habitu cum christianis reliquis vtentes deprehendimus; & quum nonnulli eum mutare & asceticum ac philosophicum introducere auderent, CAELESTINVS, episcopus *Romanus*, datis ad illos litteris obiurgatoriis, ex ipsis quærebat: [s] *Vnde hic habitus in ecclesiis gallicanis, vt tot annorum, tantorumque pontificum in alterum habitum consuetudo vertatur? discernendi a plebe vel cæteris sumus doctrina, non veste; conuersatione non habitu; mentis puritate non cultu.* Obseruandum tamen est, in quibusdam locis ascetis, si ecclesiæ ministerio essent cooptati, veterem suum habitum philosophicum sine vlla censura retinere permissum fuisse. Ita de *Nepotiano* amico suo obseruat HIERONYMVS [t], quod philosophicum habitum suum, pallium, retinuerit iam consecratus presbyter, eoque ad diem vsque obitus sui vsus fuerit. Idem de *Heracla* [u] presbytero *Alexandriæ* adfirmat, ipsum iam presbyterum sub habitu philosophi perseuerasse; quod etiam ab *Eusebio* ex *Origene* notatum legitur, qui *Heraclam* philosophiæ sub *Ammonio* operam nauantem, vulgari veste deposita, philosophicum adsumsisse habitum [w], eoque postea etiam indutum inter presbyteros *Alexandrinæ* ecclesiæ sedisse, dicit. Ad quem locum recte obseruat VALESIVS [x], nullum etiam tum peculiarem fuisse vestitum clericorum, quandoquidem *Heraclas* phi-

introduxisse & exercuisse: mutata veste, eodem quo cæteros sacerdotes cultu deinceps in publicum processisse.

(s) Cælestin. ep. II. ad episc. Gall. c. I. (tom. II. concil. p. 1619.)

(t) Hieron. epitaph. Nepotian. (p. .6. H. edit. Francof. MDCLXXXIV.) Proiicere *pallium*, manus extendere, vid re quod alii non videbant. — Intelligere illum non emori, sed emigrare, & mutare amicos, non relinquere.

(u) Hieron. de scriptor. c. LIV. Heraclam presbyterum, *qui sub habitu philosophi perseuerabat*, cætera.

(w) Orig. ap. Euseb. lib. VI. c. XIX. Πρότερον κοινῇ ἐσθῆτι χρώμενος ἀποδυσάμενος καὶ φιλόσοφον ἀναλαβὼν σχῆμα μέχρι τοῦ δεῦρο τηρεῖ.

(x) Valef. not. in loc.

laribus tunicis amicti essent: quum tamen veteres *Romani colobia*, siue vestes breues sine longis manicis, gestare solerent; vti SERVIVS [b] & post eum HIERONYMVS [c] ex hoc TVLLII loco obseruant. Vt adeo quum episcopus vel presbyter aliquis *colobium* gestasse dicitur (vbi nomen difficile explanatur,) non nisi vsitatam *Romanam* vestem gestasse intelligendus sit. Id quod e lege quadam *Theodosii magni* manifestum est, quæ de habitu, senatoribus intra vrbem *Constantinopolin* permisso, agit, ipsisque chlamydis siue militaris vestis vsu interdicit, *colobiorum* autem & [d] *penularum* vsum, quod essent ciuilis habitus & vestimenta pacis, indulget. *Dalmatica*, siue vt alias vocatur, χειρίδοτος, seu *tunica manicata*, rarius a *Romanis* adhibebatur. LAMPRIDIVS [e] enim tamquam rem singularem in vita *Commodi* imperatoris notat, quod *dalmaticus* in publicum processerit, quod in *Heliogabalo* [f] pariter reprehendit, vti *Tullius* ante in *Catalina* fecerat. Atque hoc idoneum argumentum est ad probandum, quod huius æui clerici *dalmatica* publice haud vsi fuerint, quandoquidem haud communis *Romanorum* vestis fuit. Et certe viri cuiusdam docti [g] coniectura bo-

rum etiam genere ipso atque vita, quod proprium est Catalinæ, de eius delectu, immo vero de complexu eius ac sinu: quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis, *manicatis & talaribus tunicis*, velis amictos non togis.

(b) Seruius in Virgil. lib. IX. Aeneid. v. 616. Et *tunicæ manicas*, & habent redimicula mitræ: vbi sic commentatur: Tunicas vestræ habent manicas, quod etiam Cicero vituperat, dicens, *manicatis & talaribus tunicis*. Nam colobiis vtebantur antiqui.

(c) Hieron. quæst. hebr. in Genes. XXXVII, 32. tom. III. p. 222. edit. Basil. MDCLXV. (p. 145. F. edit. Francof. MDCLXXXIV.) Pro varia tunica, Aquila interpretatus est tunicam ἀστραγάλειον: id est tunicam talarem. Symmachus, *tunicam manicatam*: siue quod ad talos vsque descenderet & manibus artificis mira esset varietate distincta: siue quod haberet manicas, *antiqui* enim magis *colobiis* vtebantur.

(d) Cod. Theod. lib. XIV. tit. X. de habitu, quo vti oportet intra vrbem leg. I. Nullus senatorum habitum sibi vindicet militarem, sed chlamydis terrore deposito, quieta *colobiorum* ac *penularum* induat vestimenta.

(e) Lamprid. vit. Commod. p. 139. *Dalmaticus* in publico processit.

(f) Id. vit. Heliogab. p. 317. *Dalmaticus* in publico post cœnam sæpe visus est.

(g) Fell. not. in vit. Cypr. p. 13. (p. 15. edit. Amstelod.) Obesæ prorsus est naris, qui in his, quæ sequuntur, librariorum interpolationes, sæculis & ingeniis suis dignas, non deprehenderit. Illi quidem cum tunicam dignitati episcopali non satis respondere crediderant, officiosissimi homines, *dalmaticam subministrabant*.

no fun'damento nititur, existimantis, in vita *Cypriani*, vbi vetusta exempla habent *tunicam tulit*, recentiores quosdam librarios vocabulum *tunicam* in *dalmaticam* mutasse, vtpote linguæ ac consuetudini sui temporis, vbi dalmatica sacris ecclesiæ vestimentis adnumerata fuit, magis consentaneum, licet illud in nullo antiquo auctore hoc sensu adhibitum deprehendamus. *Caracalla*, quam nunc non nulli tunicam sacerdotalem vocant, origine vestis erat *gallicana*, quam *Antonius Bassianus*, *Lugduni Galliæ* natus, primus inter populum *Romanum* introduxit, inde *Caracallæ* nomen adeptus, quemadmodum AVRELIVS VICTOR [*h*] tradit. Vestis prolixa erat ad talos vsque demissa, qua populus *Romanus*, teste VICTORE, indutus esse debebat, quum ad salutandum imperatorem introiret. An vero isthoc tempore etiam clericalis vestitus fuerit, de eo quidem dubitari potest, quandoquidem nullus antiquus scriptor de eo vt tali loquitur. Quod si autem fuit, non peculiaris tamen clericorum habitus fuit, quia SPARTIANVS [*i*], qui *Constantini* ætate vixit, *caracallas* a communi plebe *Romana* tum gestatas, & ab earum auctore *caracallas Antonianas* dictas fuisse, perhibet. Ἡμιφόριον, *hemiphorium*, quod cum *colobio* coniungit EPIPHANIVS, vel aliud eiusdem vestimenti nomen, vel ei simile fuit: significat enim *curtam tunicam*, vt PETAVIVS [*k*]

(*h*) Vict. epit. vit. Caracallæ. Cum e Gallia vestem plurimam deuexisset, *talaresque caracallas* fecisset, coëgissetque plebem ad se salutandum indutam talibus introire, de nomine huius vestis, *Caracalla* cognominatus est.

(*i*) Spartian. vit. Caracall. p. 251. Ipse *Caracallæ* nomen accepit a vestimento, quod populo dederat, demisso vsque ad talos, quod ante non fuerat; vnde hodieque *Antonianæ dicuntur caracallæ* huiusmodi in vsu maxime Romanæ plebis frequentatæ.

(*k*) Petau. not. in Epiphan. hær. LXIX n. III. Ἡμιφόριον idem est quod Hesychio ac Suidæ ἡμιφάριον, hoc est ἥμισυ ἱματίου. Palladius in historia Lausiaca, quem citat Meursius: πάντα αὐτῆς (de Melania iuniore) τὰ σηρικὰ ἡμιφόρια καλύμματα τοῖς θυσιαστηρίοις ἀφιέρωσε. Vtraque voce dimidiata vestis exprimitur. Colobium *curtam tunicam* interpretari possis. Proprie quidem quæ manicis careat, ac decurtata sit. De qua non nihil ad Themistium diximus. Sed non minus apte sic appellari videtur, quod non vltra pectus atque humeros pateret, quasi dimidiatum esset pallium. Siquidem κολοβιῶνα latum clauum nominari censet Acro; cui respondere dicit indumentum illud ex purpura, quod a ceruice ad pectus extentum gestabant principes. Ergo propterea κολόβιον & ἡμιφόριον vocatum est, quia iustæ vestis more nequaquam extendebatur. Aliud est ὠμοφόριον episcoporum, de quo Germanus Constantinopolitanus.

Suicer, thes. eccles. tom. I. p. 1334. Ἡμιφόριον significat *dimidiatam vestem*: nam

& alii

& alii critici id interpretantur; ἥμισυ ἱματίας, siue *dimidium pallium*, quod ante datæ *colobii* descriptioni respondet. Quod ad *lineam* attinet, cuius in vita *Cypriani* fit mentio, & quam BARONIVS antiquum episcoporum habitum fuisse dicit, nihil nisi vulgaris vestis e linis confecta videtur fuisse, licet ignoremus, quo alio nomine nuncupari debeat. BARONIVS [*l*] de linea interula, siue indusio non intelligi debere lepide statuit, adeoque lineum indumentum, *italice* dictum *rochetto*, fuisse concludit; quod eiusmodi argumentum est, quod lectori risum excitat, sed animum eius ad adsensum præbendum non magnopere vrget; attamen tam bonum est quam vllum aliud, quod adfert, episcopos ætate *Cypriani* vestitu ab aliis distincto in publicum processisse, probaturus. Clericos peculiaribus vestibus, quum sacris operarentur, vsos fuisse, saltem sæculo quarto ineunte, non negamus, sed suo loco probabimus & demonstrabimus: sed vllam eiusmodi distinctionem extra sacra in reliquis ipsorum vestimentis eo tempore obseruatam fuisse, id quidem ex hactenus dictis non liquet, sed contrarium

φορημα græcis recentioribus, vt ex Vlachi thesauro constat, *vestem* notat: Epiphanius contra Aetiomanitas seu hæresi LXIX. Ἡμιφόριον γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀεὶ καὶ κολοβίωνα ἐνδεδυσκόμενος γλυκὺς ἦν τῇ προσηγορίᾳ, *Hic enim semper erat indutus hemiphorio & colobio & affabilis erat.* Palladius hist. Laus. in Melania iuniore p. 148: Πάντα αὐτῆς τὰ σηρικὰ ἡμιφόρια καλύμματα τοῖς θυσιαστηρίοις ἐδωρήσατο. *Omnia sua serica hemiphoria, amicula altaribus dedit.* Hesychius & Suidas scribunt ἡμιφάριον, & interpretantur, ἥμισυ ἱματίου, *dimidium vestis, dimidiata vestis.* Cl. Meursius hanc quoque lectionem probat, quia φᾶρος vestem significet. Hesychius φάρη, ἱμάτια. *Vestimenta.* Item, φᾶρος, ἱμάτιον, περιβόλαιον. *Vestis, amiculum.* Ita etiam Suidas, & Etymolog. M.

(*l*) Baron. ann. CCLXI. n. XL. Ex iis adeo certis antiquitatis ecclesiasticæ monumentis, qualis esse soleret episcoporum habitus, probe possumus intelligere. Sed illud primum de *tunica linea*, qua, ceteris vestibus exspoliatus, ictum gladii excepturus remansit indutus, exacte considerandum. Ex iis enim, quæ ex dictis actis sunt superius notata, *neminem certe puto adeo obtusum ingenio, vt* cum ipsa dicant, Cyprianum exutum birro atque tunica remansisse in linea, *existimet de linea interula intelligendum*, quæ super nudum indui consueuit: non enim decebat sacerdotalem decorem, Cyprianum ad interulam vsque denudari, cum præsertim ad hoc non cogeret magistratus, nec carnificina functio postularet, quid enim opus erat ad capitis obtruncationem, ad subuculam vsque exui, quum præsertim nullum ea de re extet exemplum? Sic igitur *nihil aliud est, quod dici possit, nisi lineam illam Cypriani commune illud omnibus episcopis lineum indumentum fuisse, quod ephod alii dicunt, italice vero* rochetto.

no fundamento nititur, exiſtimantis, in vita *Cypriani*, vbi vetuſta exempla habent *tunicam tulit*, recentiores quosdam librarios vocabulum *tunicam* in *dalmaticam* mutaſſe, vtpote linguæ ac conſuetudini ſui temporis, vbi dalmatica ſacris eccleſiæ veſtimentis adnumerata fuit, magis conſentaneum, licet illud in nullo antiquo auctore hoc ſenſu adhibitum deprehendamus. *Caracalla*, quam nunc non nulli tunicam ſacerdotalem vocant, origine veſtis erat *gallicana*, quam *Antonius Basſianus*, *Lugduni Galliæ* natus, primus inter populum *Romanum* introduxit, inde *Caracallæ* nomen adeptus, quemadmodum AVRELIVS VICTOR [*b*] tradit. Veſtis prolixa erat ad talos vſque demiſſa, qua populus *Romanus*, teſte VICTORE, indutus eſſe debebat, quum ad ſalutandum imperatorem introiret. An vero iſthoc tempore etiam clericalis veſtitus fuerit, de eo quidem dubitari poteſt, quandoquidem nullus antiquus ſcriptor de eo vt tali loquitur. Quod ſi autem fuit, non peculiaris tamen clericorum habitus fuit, quia SPARTIANVS [*i*], qui *Conſtantini* ætate vixit, *caracallas* a communi plebe *Romana* tum geſtatas, & ab earum auctore *caracallas Antonianas* dictas fuiſſe, perhibet. Ἡμιφόριον, *hemiphorium*, quod cum *colobio* coniungit EPIPHANIVS, vel aliud eiusdem veſtimenti nomen, vel ei ſimile fuit: ſignificat enim *curtam tunicam*, VT PETAVIVS [*k*]

(*b*) Vict. epit. vit. Caracallæ. Cum e Gallia veſtem plurimam deuexiſſet, *talaresque caracallas* feciſſet, coëgiſſetque plebem ad ſe ſalutandum indutam talibus introire, de nomine huius veſtis, *Caracalla* cognominatus eſt.

(*i*) Spartian. vit. Caracall. p. 251. Ipſe *Caracallæ* nomen accepit a veſtimento, quod populo dederat, demiſſo vſque ad talos, quod ante non fuerat; vnde hodieque *Antonianæ dicuntur caracallæ* huiusmodi in vſu maxime Romanæ plebis frequentatæ.

(*k*) Petau. not. in Epiphan. hær. LXIX n. III. Ἡμιφόριον idem eſt quod Heſychio ac Suidæ ἡμιφάριον, hoc eſt ἥμισυ ἱματίυ. Palladius in hiſtoria Lauſiaca, quem citat Meurſius: πάντα αὐτῆς (de Melania iuniore) τὰ σηρικὰ ἡμιφόρια καλύμματα τοῖς θυσιαστηρίοις ἐδωρήσατο. Vtraque voce dimidiata veſtis exprimitur. Colobium *curtam tunicam* interpretari poſſis. Proprie quidem quæ manicis careat, ac decurtata ſit. De qua non nihil ad Themiſtium diximus. Sed non minus apte ſic appellari videtur, quod non vltra pectus atque humeros pateret, quaſi dimidiatum eſſet pallium. Siquidem κολοβιῶνα latum clauum nominari cenſet Acro; cui reſpondere dicit indumentum illud ex purpura, quod a ceruice ad pectus extentum geſtabant principes. Ergo propterea κολόβιον & ἡμιφόριον vocatum eſt, quia iuſtæ veſtis more nequaquam extendebatur. Aliud eſt ὠμοφόριον epiſcoporum, de quo Germanus Conſtantinopolitanus.

Suicer, theſ. eccleſ. tom. I. p. 1334. Ἡμιφόριον ſignificat *dimidiatam veſtem*: nam

& alii

& alii critici id interpretantur; ἥμισυ ἱματίας, siue *dimidium pallium*, quod ante datæ *colobii* descriptioni respondet. Quod ad *lineam* attinet, cuius in vita *Cypriani* fit mentio, & quam BARONIVS antiquum episcoporum habitum fuisse dicit, nihil nisi vulgaris vestis e linis confecta videtur fuisse, licet ignoremus, quo alio nomine nuncupari debeat. BARONIVS [l] de linea interula, siue indusio non intelligi debere lepide statuit, adeoque lineum indumentum, *italice* dictum *rocbetto*, fuisse concludit; quod eiusmodi argumentum est, quod lectori risum excitat, sed animum eius ad adsensum præbendum non magnopere vrget; attamen tam bonum est quam vllum aliud, quod adfert, episcopos ætate *Cypriani* vestitu ab aliis distincto in publicum processisse, probaturus. Clericos peculiaribus vestibus, quum sacris operarentur, vsos fuisse, saltem sæculo quarto ineunte, non negamus, sed suo loco probabimus & demonstrabimus: sed vllam eiusmodi distinctionem extra sacra in reliquis ipsorum vestimentis eo tempore obseruatam fuisse, id quidem ex hactenus dictis non liquet, sed contrarium

φόριμα græcis recentioribus, vt ex Vlachi thesauro constat, *vestem* notat: Epiphanius contra Atiomanitas seu hæresi LXIX. Ἡμιφόριον γὰρ ὁ τοιῦτος ἀεὶ καὶ κολόβιον ἐνδιδυσκόμεν@- γλυκὺς ἦν τῇ προσηγορίᾳ, *Hic enim semper erat indutus hemiphorio & colobio & affabilis erat.* Palladius hist. Laus. in Melania iuniore p. 148 Πάντα αὐτῆς τὰ σηρικὰ ἡμιφόρια καλύμματα τοῖς θυσιαστηρίοις ἐδωρήσατο. *Omnia sua serica hemiphoria, amicula altaribus dedit.* Hesychius & Suidas scribunt ἡμιφάριον, & interpretantur, ἥμισυ ἱματίου, *dimidium vestis, dimidiata vestis.* Cl. Meursius hanc quoque lectionem probat, quia φάρ@- vestem significet. Hesychius φάρη, ἱμάτια. *Vestimenta.* Item, φάρ@-, ἱμάτιον, περιβόλαιον. *Vestis, amiculum.* Ita etiam Suidas, & Etymolog. M.

(*l*) Baron. ann. CCLXI. n. XL. Ex iis adeo certis antiquitatis ecclesiasticæ monumentis, qualis esse soleret episcoporum habitus, probe possumus intelligere. Sed illud primum de *tunica linea*, qua, ceteris vestibus exspoliatus, ictum gladii excepturus remansit indutus, exacte considerandum. Ex iis enim, quæ ex dictis actis sunt superius notata, *neminem certe puto adeo obtusum ingenio, vt* cum ipsa dicant, Cyprianum exutum birro atque tunica remansisse in linea, *existimet de linea interula intelligendum*, quæ super nudum indui consueuit: non enim decebat sacerdotalem decorem, Cyprianum ad interulam vsque denudari, cum præsertim ad hoc non cogeret magistratus, nec carnificina functio postularet, quid enim opus erat ad capitis obtruncationem, ad subuculam vsque exui, quum præsertim nullum ea de re exstet exemplum? Sic igitur *nihil aliud est, quod dici possit, nisi lineam illam Cypriani commune illud omnibus episcopis lineum indumentum fuisse, quod ephod alii dicunt, italice vero* rochetto.

potius euincitur. Lectorem hæc moneri necesse fuit, quod nonnulli ea imprudenter confundunt, & argumenta pro vel contra hoc vel illud adlegant, quæ tamen diuersam admodum admittunt considerationem.

LIBRI SEXTI

CAPVT QVINTVM

OBSERVATIONES QVAEDAM AD HACTENVS DICTA. CONCLVSIO CVM ADLOCVTIONE AD CLERVM PRAESENTIS ECCLESIAE.

§. I.

Obseruatio prima: *Non omnes leges & regulas veteris ecclesiæ a præsenti ecclesia eiusque clericis obseruari, necesse est.*

QVando hactenus præcipuas veterum leges & regulas, quæ ad electionem, qualitates, officia & generaliora munia primitiuorum clericorum spectant, considerauimus, eaque omnia vno quasi obtutu conspicienda exhibuimus, specialiorum officiorum consideratione ad locum cuiusque proprium reseruata: hanc huius nostræ dissertationis partem, subiunctis paucis quibusdam, iisque necessariis & ad praxin cleri præsentis ecclesiæ spectantibus, monitis finiemus. Atque heic *primum* ante omnia obseruandum fuerit, non omnes veteris ecclesiæ leges ac regulas hodiernos clericos obligare, nisi quatenus res in se necessarias complectantur, vel inter regulas ac canones, a præsenti ecclesia receptos ac auctoritate munitos, adoptatæ sint. Non nullæ enim leges ex specialioribus rationibus, statui ac conditioni ecclesiæ istorum temporum peculiaribus ac propriis, latæ fuerunt. Et sane non absurdum tantum sed etiam impossibile foret, homines ad istarum omnium legum obsequium ac obseruantiam redigere, rationibus earum cessantibus ecclesiæque circumstantiis tantopere mutatis. Aliæ leges ab ecclesiis particularibus pro se ipsis solis factæ fuerunt, quæ alias ecclesias numquam obligare potuerunt, nisi ab ipsis libere receptæ, vel eis auctoritate generalis cuiusdam concilii, in quo ipsæmet repræsentatæ & consensum suum tacite testatæ fuerant, impositæ. Multo minus nunc absolute & simpliciter ecclesias tanto sæculorum

lorum interuallo disiunctas, obligare possunt; quandoquidem vnaquæque ecclesia leges de rebus mutabilis naturæ sibi ipsi ferendi potestatem habet, nullis alius cuiusdam ecclesiæ legibus adstricta. Neque consequenter vlla istiusmodi ecclesiæ membra istarum regularum obseruatione tenentur, nisi renouatæ & valore instructæ fuerint ab ea ecclesia, cuius membra sunt. Et hoc ecclesiæ catholicæ sensui ac praxi conuenit; quod heic obseruari necesse est, ne quis de huius nostræ dissertationis scopo perperam iudicet, ac si eo spectet, vt, quamcumque regulam heic memorauimus, ea necessaria fiat & vim obligandi accipiat; vel vt præsentem ecclesiam reprehendat, quod non in omnibus rebus modo vetustæ praxi conueniente agat: Id quod fieri nequit, nisi omnes casus & circumstantias in omnibus sæculis easdem efficiamus.

§. II.

Obseruatio secunda: *Quædam veteris ecclesiæ regulæ præstantissimum vsum habituræ essent, si iusta & legitima auctoritate reuiuiscerent.*

Deinde autem, hoc non obstante, sine cuiuspiam offensione libertatem obseruandi mihi me posse sumere, existimo, quod nonnullæ veteris ecclesiæ regulæ præstantissimum vsum habituræ essent, si iusta ac legitima auctoritate in præsenti ecclesia reuiuiscerent. Quid, quæso, si legem haberemus, *Iustinianeæ* isti in lege ciuili consentaneam, qua quilibet patronus, vel quicumque clericum aliquem eligerent & præsentarent, iureiurando adseuerare tenerentur, quod neque propter aliquam donationem, nec promissionem, aut amicitiam, aut aliam quamlibet caussam, sed scientes eum rectæ & catholicæ fidei & honestæ esse vitæ & litteras nosse, eum elegissent? Nonne foret hoc egregium aliquod præsentium legum contra pactiones *Simoniacas* additamentum? Quid, si antiquorum chorepiscoporum ordo in amplioribus diœcesibus restitueretur? Si coadiutores episcopis infirmitate laborantibus vel senectute confectis darentur? Nonne hi magni vsus forent, vti ad multas res alias ita præcipue ad exercendam disciplinam, & ad facilius ac constantius peragendum excellentissimum confirmationis officium? Prudens lector hanc obseruationem de multis aliis exemplis facere ipse poterit, quæ heic a me suppeditari necesse non est, sed potius

us prætermittuntur, quod tantum historici antiquæ ecclesiæ partes ago; aliis, quorum id est officii, relinquens, vt pro hodierna ecclesia leges sanciant, si quid heic suggestum fuerit, quod pro sua sapientia ac prudentia materiam legum, in maius beneficium & incrementum ipsius, facere se posse, existiment.

§. III.

Obseruatio tertia: *Ad quasdam antiquæ ecclesiæ leges sese conformare possent clerici, licet non sint præsentis ecclesiæ leges.*

Porro obseruari potest, obtinuisse quasdam leges in antiqua ecclesia, ad quas, licet non sint statutæ leges præsentis ecclesiæ, clerici tamen innocentissime se conformare possent; & forsan honori & incremento ipsorum foret, si sponte sua ad eas se conformarent, quandoquidem nulla lex habetur, quæ illud vetet. Exemplum in vno istiusmodi casu dabimus. Erat lex quædam veteris ecclesiæ, vti supra ostendimus [a], qua clerici omnes controuersias ciuiles, quas alii cum aliis habebant, *inter se* mutuo dirimere, nec ad sæcularem aliquem iudicem adire, iubebantur, nisi ipsis lis esset cum homine quopiam laico. Iam vero licet nulla talis lex in hodierna ecclesia reperiatur, neque tamen vlla est, quæ impediat, quo minus clerici episcopos suos arbitros eligant, & sponte sua omnes caussas suas ad ipsos, vel alios quosdam iudices referant, de quibus inter ipsos conuenisset; quam finiendi controuersias rationem christianos homines decentissimam esse, fatendum est. Vnde etiam, vt ostendimus, in ecclesia primitiua ab laicis frequentissime adhibita fuit, quippe qui episcopos suos, sponte facto compromisso, arbitros eligebant, ad inhærendum eorum sententiæ semetipsos obligantes. Quod igitur in laicis adeo commendabile fuit, in clericis multo honestius eorumque grauitati ac dignitati conuenientius sit, necesse est; vt ne alia emolumenta memorem, quæ ex hac controuersias dirimendi via potius, quam ex vlla alia, possent exsistere. Ex hoc vnico exemplo facile erit ad iudicandum, quatenus iustum honestumque fuerit clericis, veterum clericorum praxin in aliis similibus casibus imitari.

(a) Lib. V, c. I. §. IV, pag. 107.

§. IV.

§. IV.

Obseruatio quarta: *De magnorum exemplorum vi ac efficacitate, & de legibus perpetuae obligationis.*

Vltima obseruatio, quam in præsentem dissertationem nostram faciendam duximus, ad istas ecclesiæ veteris leges attinet, quas necessarias esse & perpetuo obligare, fatendum est. Cuiusmodi sunt pleræque, quas secundo ac tertio huius libri capite recensuimus, de vita & officiis clericorum præcipientes. Quibus omnium ecclesiarum clerici perpetuo tenentur, quum istarum legum materia absolutæ & sempiternæ sit obligationis, nec vllum vmquam ab earum obsequio immunem esse sinat. Veterum igitur praxis in conformando sese ad istiusmodi leges continua admonitio, ipsorumque exemplum acris clericorum omnium ætatum imitatio futura est. Nihil est, quod animos nostros plerumque magis moueat atque adficiat, quam magna & nobilia aliorum exempla. Hæc simul iucunde instituunt & ad explendas officii nostri partes potenter nos excitant. Hæc fieri posse ostendunt, vt istæ regulæ obseruentur, quippe quas a mortalibus, iisdem quibus nos adfectionibus obnoxiis, iam obseruatas exhibent. Hæc animi nostri magnitudinem sancta quadam contagione inflammare & nos ad nobiles actiones, æmulationem nostram prouocando, suscitare possunt. Hæc inopinantes nos in laudabilium operum exercitium, nostras a propositis nobis exemplis aberrationes exprobrando atque reprehendendo, deducunt. Hæc modestiam nostram adficiunt & in zelum conuertunt. Hæc diuersas nostras necessariasque adfectiones commouent, nosque ad agendum opus nostrum, has innatas nobis æmulationis scintillas & insita sollertiæ incitamenta excitando, instigant. Quare, quum alii editis in lucem publicam de officio & cura pastorali perspicuis regulis & institutionibus ecclesiæ non inutilem operam præstiterunt, ego veterum exempla ipsorum regulis addidi, quo eo melius nos excitarem, vt ipsorum vestigiis insistamus, quæ aptissimorum ad instituendum commouendumque exemplorum beneficio signata nobis sunt atque expressa. Quis, quæso, eximiam illam defensionem ac responsionem, qua aduersus præfectum *Arianum* vsus est BASILIVS [b], legere potest, quin veritatis simili occasione defendendæ stu-

(b) Vid. lib. VI. c. III. §. X. pag. 371.

dio quodammodo incendatur? Quam audens & magnanimus, non obstantibus ipsis maleuolorum & improborum calumniis, ad decertandum pro fide reddetur is, qui legerit [c], quam absurdis contumeliis conuiciisque onerati fuerint ATHANASIVS & BASILIVS, maxima illa ecclesiæ lumina & mortalium optimi, ideo quod in caussa religionis contra hæresin *Arianam* dimicarint. Contra ea quam pacificus, quam candidus, quam ingenuus & prudens efficietur in componendis minus necessariis controuersiis, quæ inter catholicos in ecclesia ortæ fuerint, qui magnum illud candoris & studii pacis exemplum semper ob oculos sibi propositum habuerit, quod NAZIANZENVS [d] in persona describit ATHANASII, qui pro sua prudentia duas partes e catholicis inter se contendentes conciliauit, qui propter paucas syllabas & altercationem de meris verbis ecclesiam propemodum discidissent? Vt vnum tantummodo adhuc addam: Quis est, qui quum magnum illud caritatis ac abnegationis sui exemplum in patribus *Africanis* tempore collationis *Carthaginensis* [e] legerit, & considerauerit, quam forti & promto animo priuatam vtilitatem suam propter bonum, pacem & vnitatem ecclesiæ neglexerint, non eodem nobilissimo spiritu & flagranti amore Christi aliquantum adfletur? quod ipsum ei animum addet ad quiduis ecclesiæ bono libentissime vel faciendum vel sufferendum, priuatumque suum commodum publicæ vtilitati deuouendum; quandoquidem cum sanctis istis patribus, se propter ecclesiam, non ecclesiam propter se, factum esse, persuasissimum habet? Quemadmodum hoc maximam salutis consecutionem ecclesiæ adfert, si has similesque virtutes ac dona gratiæ clericorum suorum mentibus impressit: ita inter alia adminicula, quæ ad finem istum obtinendum adhiberi possunt, nullum forsan huic effectui accommodatius est, quam si istæ virtutes per validam quamdam eiusmodi illustrium exemplorum incitationem commendentur. Et qui tales virtutis imagines publico conspectui exhibet, ei ad minimum ista defensione vtendi venia indulgeri poterit, qua vsus est olim SVLPICIVS SEVERVS [f],

(c) Lib. VI. c III. § X. p 373.
(d) Vid. c. III. §. IX. pag. 368.
(e) Vid. cap. IV. §. 11. pag. 356.
(f) Seuer. vit. S. Martin. in prologo.

quod

quod vitam *Martini* scripsisset: *Etsi ipsi non viximus, vt aliis exemplo esse possimus: dedimus tamen operam, ne illi laterent, qui essent imitandi.*

§. V.

Specialiores quædam regulæ obseruandæ commendantur. Primum *quidem eæ, quæ ad antiquam homines in ministerium ecclesiæ educandi methodum spectant.*

Verum enim vero dum in commendandis veterum exemplis ita sedulus sum, committendum mihi non est, vt quasdam ex præstantissimis ipsorum regulis inculcare negligam. Cuiusmodi sunt ipsorum leges de educandis adolescentibus in vsum ministerii ecclesiastici sub magistro disciplinæ, cuius negotium erat, mores & vitam eorum formare, & ipsos eiusmodi studiis & exercitationibus adsuefacere, quibus ad superiora officia ac ministeria in ecclesia præparari & apprime idonei reddi possent. Quæ iuuentutem educandi methodus quum iam, erectis academiis ac ludis litterariis, mutata sit, ad quos hæc cura deuoluta est, illi in eam cogitationem omnino debent incumbere, vt idem finis nihilo secius obtineatur, hoc est, vt omnes iuuenes, ad sacrum quoddam munus adspirantes, tam in studiis suis quam moribus recte erudiantur, vt ad arduum opus suum & varias futuri muneris partes idonei fiant. Et tanto maiorem hac in re curam ab illis adhiberi necesse est, quia episcopi hoc æuo specialem istam morum ac vitæ istiusmodi hominum notitiam habere non possunt, quam olim habuerunt, quum in ipsorum oculis educarentur, eorumque inspectioni subessent. Iam vero, quod ad hanc studiorum ac vitæ ipsorum partem attinet, primum a cura & deinde a testimonio eorum dependere debent, quibus educatio ipsorum commissa est. At enim vero recentior quidam præstantissimus auctor [g], qui in fontes corrupti hodiernorum christianorum status inquirit, vbi de officio pastorali deque ordinariis homines ad illud educandi viis loquitur, duplicem de modo educationis in multis *Europæ* aca-

(g) Ostervald's *causes of the corruption of christians*, part. 2. chap. 3. p. 353. edit. Anglic. p. 127. Edit. gallic. a la Haye MDCCXXI. vbi verba ita habent: A l'egard des moeurs la jeunesse y vit dans le déréglement; elle y est abandonnée à sa propre conduite; les soins des Maîtres & des Professeurs ne s'entendent pas jusqu' à regler les moeurs de leurs disciples. Ce désordre va si loin, que dans

demiis

demiis vsitato, habet querimoniam. Primum quidem ad mores quod attinet, queritur, quod iuuenes illic viuant iusto liberius & suis ipsorum consiliis & arbitrio relicti effrænatos & dissolutos se profiteantur atque ostentent. Quid, quod non tantum ibi licenter viuant, sed priuilegia etiam habeant, quæ ipsis ius indulgeant omnis generis petulantiam & belluina facinora cum publica hominum offensione impune perpetrandi, ipsosque magistratus iurisdictioni eximant. Iam vero istæ vniuersitates, ad quas hæc spectat accusatio (cuiusmodi Dei beneficio nostræ *Anglicanæ* non sunt) maximam caussam habent considerandi, quousque a prisco illo exemplari aberrauerint, & quantum inter antiquam illam educandi rationem sub inspectione episcopi & gubernatione magistri disciplinæ in vnaquaque ecclesia, & inter istarum academiarum methodum intersit, in quibus, si vir ille doctus vera narrat, „cura magistrorum ac professorum ad for„mandos discipulorum suorum mores non extenditur. „ Altera ipsius querimonia ad studia, quæ in academiis continuantur, attinet, in quibus duo desiderat. „Theologia, inquit, *heic tra„ctatur* & sacra scriptura explanatur methodo quadam schola„stica & mere speculatiua. Loci communes leguntur repleti „terminis scholasticis & quæstionibus minus necessariis. Doce„tur iuuentus præcipue de quauis materia disputare & vniuer„sam religionem reuocare in controuersias. Hæc methodus iu„venes corrumpit, illisque intricatas falsasque dat de theologia „ideas. „ Alterum, quod desiderat, magis essentiale esse existimat: „Non datur opera in academiis, vt iuuenes, qui ecclesiæ

plusieurs Universités de l'Europe, les Ecoliers & les Etudians font une ouverte profession de libertinage. Non seulement ils y vivent dans la licence, mais ils ont des privilèges, qui leur donne le droit de commettre impunement toutes sortes d'insolences, de brutalitez & de scandales & qui les exemptent de la jurisdiction de Magistrat. Pag. 128 La theologie y est traitée, & l'Ecriture sainte y est expliquée d'une maniere scholastique, & toute speculative. On y lit des lieux communs, remplis des termes d'Ecôle, & de questions peu nécessaires. On y apprend proprement à disputer sur tout, & à reduire toute la Religion en controverses. Cette methode perd les jeunes gens; elle leur donna des idées embarassées & même fausses, de la theologie. P. 130. L'autre defaut est plus essentiel. On n'a pas soin dans les Académies, d'apprendre aux jeunes gens, qui se consacrent aus service de l'Eglise, diverses choses dont la connoissance leur seroit tout-à-fait nécessaire. L'Etude de l'Histoire & de l'Antiquité Ecclésiastique y est negligée. ... On n'enseigne pas morale dans les Ecôles de Theologie, si

mini-

„ministerio se consecrant, diuersas res doceantur, quarum co-„gnitio maxime necessaria eis esset. Historiæ & antiquitatis ec-„clesiasticæ studium ibi negligitur. Theologia moralis in scho-„lis theologorum non nisi ieiuna & scholastica ratione doce-„tur; & in multis academiis omnino nihil de ea traditur. Ra-„ro de disciplina ibi quidquam dici, audias. Pauca vel nulla „monita de ratione gerendi curam pastoralem & gubernandi „ecclesiam suggeruntur. Ita vt plurimi eorum, quibus hoc of-„ficium demandatur, illud auspicentur, nescientes, in quo illud „consistat: neque vllam aliam huius rei ideam habeant, quam „quod sit eiusmodi prouincia, quæ ipsos ad habendas conciones „& textus sacros explanandos obliget.„ Persuadere mihi non possum, ad omnes vniuersitates hanc accusationem æqualiter pertinere, neque inquiram, quatenus ea ad earum vllam spectet, sed solum dicam, quod vitia, de quibus heic fit querimonia, in methodis educandi iuuentutem, in ecclesia primitiua adhibitis, rarius deprehensa fuerint; vbi, sicut ostendimus, præcipua hominum ministerio ecclesiæ destinatorum studia, & ante & post eorum ordinationem, eiusmodi erant, quæ ad eos in necessariis functionis suæ officiis ac partibus erudiendos directe spectabant. Magna diligentia id agebatur, vt homines ad sollicitum & practicum scripturarum studium obligarentur, & vt sibi ipsis historiam, leges ac disciplinam ecclesiæ notas redderent, quarum cognitione atque exercitatione periti fierent omnium artium curandi animas hominesque pios ac sanctos efficiendi, id quod spiritualium medicorum negotium est, & tota muneris pastoralis ratio. Qua igitur in re eorum regulæ atque exempla omnibus ecclesiis imitanda aptissime proponi possunt.

ce n'est d'une maniere superficielle & scholastique; & en plusieurs Academies, on ne l'enseigne point du tout. On y parle rarement de la discipline. On n'y donne que peu ou point d'instructions sur la maniere d'exercer la charge de pasteur & de gouverner l'Eglise. Tellement que le plus grand nombre de ceux qui sont admis à cette charge, y entrent sans savoir en quoi elle consiste, & n'en ont point d'autre idée, que comme d'une profession, qui oblige à prêcher & à expliquer des textes.

§. VI.

Secundo: *Ipsorum regulæ de examinandis candidatorum ministerii qualitatibus.*

Aliæ quædam regulæ, diligenti meditatione ac consideratione dignæ, istæ sunt, quæ de examine candidatorum ministerii instituendo præcipiunt. In hisce enim eiusmodi methodus præscripta & talis cautio adhibita erat, vt fieri vix posset, vt quis a necessariis dotibus bonisque moribus haud instructus ad functionem aliquam ecclesiasticam admitteretur, nisi episcopus aliquis & vniuersa ecclesia concordem quasi operam ad hominem indignum eligendum conferrent, qui casus rarissime exsistebat. Singularis vtilitatis res erat in ecclesia primitiua, quod per leges ipsius ordinarie nullos ministerio initiari liceret, nisi in ea ecclesia, in qua noti erant; ita vt in eorum mores & viuendi rationem accuratissime inquiri, nec vllus flagitiosus ordinari posset, si vel episcopo vel ecclesiæ eum reiicere esset animus. Iam vero licet hæc regula in præsenti ecclesiæ statu obseruari haud possit, præcipuæ tamen eius intentioni alia quadam ratione fieri satis absolute oportet, alioquin ecclesia detrimentum accipiat, & ab ecclesiæ antiquæ puritate, omnium sacratissimas dignitates hominibus male moratis ac indignis conferendo, immensum aberret, necesse est. Vnica ratio, qua per præsentes ecclesiæ circumstantias cautioni, primis temporibus adhibitæ, respondere licet, ea est, vt episcopus de cognita candidatorum probitate ac integritate vitæ istiusmodi testimoniis, quibus tuto fidere possit, certior reddatur. Heic igitur vnusquisque, me nullo monente, facile videt, quod ad præsentem ecclesiam puritati & excellentiæ veteris ecclesiæ restituendam summa cautione hac in re opus sit, vt ne testimonia in tam arduo negotio promiscue omnibus, nec vlli, nisi de rebus, de quibus ea fiunt, perspectum & exploratum habeatur, dentur. Alias aliorum hominum peccata participamus & a Dei gloria ipsiusque ecclesiæ bono promouendo longe absumus, quum a studio & cura, in priscis exemplis nobis commonstrata, tantum deflectamus.

Altera examinis candidatorum pars, quæ ad ipsorum eruditionem ac naturæ dotes spectabat, non minori studio ac diligentia instituebatur. Præcipua inquisitio erat, num in sensu ac cogni-

cognitione sacrarum scripturarum bene essent versati; Num religionis fundamenta, necessarias euangelii doctrinas, & regulas morum in lege Dei nobis traditas, probe & recte intelligerent; Num historiam, leges ac disciplinam ecclesiæ cognitam haberent & perspectam; Et num non minus ad gubernandum apti quam ad populum sibi commissum docendum idonei essent. Hæ maximi momenti res erant, quia earum pleræque cotidiani vsus erant in ministerio ac curæ pastoralis exercitio, adeoque in istiusmodi examinibus maximopere vrgeri debebant. Hæ erant istæ dotes, quæ cum ardenti lucentique piæ vitæ lucerna sociatæ, ecclesiam primitiuam eiusque clericos ad summam istam amplitudinem ac gloriam euexerunt, quam in ipsis nos omnes admirari, profitemur; cuius ipsa mentio sufficiens ac idonea eorum, ad quos hæc materia spectat, prouocatio esse potest ad studium suum pro salute ac gloria præsentis ecclesiæ declarandum, ita quidem, vt istas vias insistant, quas antiqua ecclesia tanto cum successu iniit, & sine quibus finis ministerii in nulla ecclesia plene obtineri potest, quoad homines necessariis qualitatibus destituti ordinantur.

§. VII.

Tertio: *Ipsorum regulæ de priuatis clericorum congressibus ac colloquiis cum aliis, deque priuatæ disciplinæ exercitio.*

Non immorabor iam inculcandis aliis quibusdam regulis, de specialioribus studendi, concionandi aliisque similibus officiis, sed veniam tantum petam prisca exempla in duobus adhuc momentis commendandi. Alterum ad pastores priuatos attinet, alterum ecclesiæ gubernatoribus submisse offertur. Quod ad priuatos pastores attinet, officium est priuati congressus ac colloquii cum aliis suæ fidei commissis, iuxta ac disciplinæ priuatæ in eosdem exercitium. Viri quidam celeberrimi, qui de officiis muneris pastoralis nouissime scripserunt, hanc in præcipuis & maxime necessariis eius functionibus ponunt, quæ in priuatorum hominum inspectione, familiarum visitatione, exhortationibus, admonitionibus, reprehensionibus, institutionibus, reconciliationibus & in omnibus aliis hisce curis consi-

ſtit, quas paſtor eorum cauſſa, ſuper quos conſtitutus eſt, ſuſcipere debet. Nam, vt apprime recte obſeruant[b], *neque exhortationes generales, nec publica diſciplina omnibus eccleſiæ neceſſitatibus reſpondent. Dantur certa flagitia, quæ nec poſſunt nec debent publice reprehendi & quibus tamen mederi debent. In tali caſu priuatæ admonitiones adhibendæ ſunt. Salus animarum hoc poſcit & cura paſtoralis eſt, omnem errantem quærere, nec committere, vt malus pereat non admonitus.* Iam vero quum hoc ſit opus arduum & difficile, & non tantum multam diligentiam ac animi applicationem, ſed magnam etiam artem ac prudentiam cum æquali cura, manſuetudine, modeſtia ac ingenii dexteritate, ad illud recte perficiendum requirat: ſæpe vel prorſus negligitur vel male admodum peragitur; quandoquidem nonnulli ſibi perſuadent, ſatis eſſe, ſi peccatores de ſuggeſtu admoneantur; & alii promiſcue eos admonent, quod autem magis ad irritandum quam reuocandum eos ſpectat. Quibus duobus malis vt remedia adhibeantur, vtile erit, ad excellentem illum GREGORII NAZIANZENI ſermonem animum intendere, quem huius libri capite tertio adduximus[i], in quo magnam illam animarum ac ingeniorum, quæ mortalibus ineſt, varietatem, omniumque rerum ac occaſionum, quas idoneus animarum paſtor, apta cuiuis morbo remedia applicaturus, ponderare debet, difficultatem conſiderauit. Atque heic non nulla etiam præclariſſima monita ac præcepta, ab CHRYSOSTOMO aliisque hanc in rem data lector inueniet, vna cum exemplis, quæ ad neceſſarium hoc officium peragendum excitare ipſum poſſunt.

(b) Oſterwalds *cauſes of the corruption of chriſtians* p. 318. Edit. gallic. cit. p. 109. 110. Ni les exhortations générales, ni diſcipline publique ne peuvent pourvoir à tous le beſoins de l' Egliſe. Il y à de certains deſordres, que les paſteurs ne peuvent ni ne doivent reprimer ouvertement, & aux quels ils doivent pourtant apporter du reméde. Dans ces cas là, il en faut venir à des avertiſſements particuliers. L' interêt du ſalut des ames le demande, & il eſt de la ſollicitude paſtorale d' aller chercher la brebis qui s' égare & de ne laiſſer pas perir le mechant, faute d' avertiſſement.
Vide ſis etiam *Biſchop* Burnet's *Paſtoral Care*, c. 8. p. 96.

(i) Vid. lib. VI. c. III. §. VIII. pag. 362.

§. VIII.

§. VIII.

Quarto: *Ipforum regulæ de publicæ difciplinæ exercitio in delinquentes clericos, qui de facinore quodam indignitatis ac offenfionis pleno effent conuicti.*

Alterum, quod fuperioribus noftris antiftitibus, hoc eft, publicæ difciplinæ cuftodibus & priuatorum paftorum infpectoribus, confiderandum fubmiffe offerre volo, eft difciplinæ exercitium in primitiua ecclefia. Per quam rem non intelligo generalem illam difciplinam, in omnes nocentes in ecclefia exerceri folitam; fed fpecialem illam difciplinam inter clericos vfitatam, vi cuius quilibet clericus de morum turpitudine, vel aliquo crimine publicam offenfionem habente conuictus, munere exuendus aliisque pœnis ecclefiafticis adficiendus erat; de quibus tam criminibus quam pœnis in tribus antecedentibus huius libri capitibus figillatim expofuimus. Hoc generalis omnium confeffio eft, veteris ecclefiæ gloriam fuiffe ipfius difciplinam; & generalis omnium de præfentis ecclefiæ calamitate querimonia eft, ex non renouata nec reftituta vetere difciplina corruptos ac deprauatos mores redundare. Si quid igitur veri in omnibus hifce obferuationibus reperitur, id omnibus illis, qui ad gubernacula fedent ecclefiæ, validiffimo argumento effe oportet, vt fummo ftudio eo contendant, vt difciplina, vbi vacillat, ad minimum inter clericos reftituta conftabiliatur; vt ne publica delicta in iis tolerentur, quorum vita ac morum ratio aliis lux & dux effe debebat. Sicut nihil eft, quod liberum huius difciplinæ exercitium heic impediat, ita non nifi æquum & iuftum eft, vt eius exemplum in ipfis ftatuatur; tum ob multas alias cauffas, tum maxime ob hanc, vt laici ne exiftiment, fe vlli difciplinæ fubeffe, quam ipfi clerici non prius cum maiori cenfuræ ecclefiafticæ feueritate inter fe exercuiffent. Et fi vllæ vel regulæ vel exempla ad hoc excitare poffunt, certe primitiuæ ecclefiæ regulæ ac exempla maxime omnium prouocant. Regulæ ac difciplina eius in fe excellentiffimæ erant & exactiffimæ, & maximam partem exacte ab iis obferuabantur, quibus earum executio demandata erat.

§. IX.

Iuliani *consilium de reformandis sacerdotibus gentilibus ad primitiuorum clericorum regulas argumentum est, ad studium nostrum hoc tempore excitandum aptissimum.*

Factis hisce in *primitiui cleri* leges & consuetudines obseruationibus, *præsentis aui clerum* longiore oratione compellare minus necesse fuerit. Vnum igitur adhuc obseruabo, quod *Iuliani* imperatoris consilium priscorum clericorum leges inter sacerdotes gentiles ad eos reformandos introducendi, vti tum planum excellentiæ ipsarum testimonium fuit, ita idoneum argumentum sit, ad præsentis cleri zelum prouocandum, vt eo promtius ac gloriosius ipsos imitentur. Iam ex parte testimonium ac consilium IVLIANI ex eius epistola ad *Arsacium* sacerdotem *Galatiæ* recitauimus: heic autem amplius quoddam testimonium ex aliquo epistolæ ipsius fragmento subiungemus, quæ inter opera eius typis expressa reperitur, vbi de gentilibus loquens sacerdotibus dicit, „[k] Rationi valde consentaneum esse, vt „sacerdotes honorentur tamquam deorum ministri & famuli, „qui quæ ad deos pertineant, mortalibus ministrent, & ad il„lorum in eos deriuanda beneficia momenti plurimum adfe„rant. Quamdiu [l] igitur sacerdotes nominentur aliqui, cul„tu & honore adficiendos esse; sin autem sint nequam, sacer„dotio multandos, & vbi indigni habiti fuerint, abiiciendos. Vi„tam [m] suam tamquam eorum, quæ in vulgus eloqui oporteat, „exemplar ostentare debere. Huius initium a pietate erga de„os capiendum esse. Sic enim eos diis ipsis ministrare conue„nire, quasi præsentibus eosque contuentibus, quum ab eis mi-

(k) Iul. fragment. epist. p. 542. edit. Paris. MDCXXXI. 4to. (pag. 296. B. edit. Lipf. MDCXCVI. fol.) Εὔλογον καὶ τοὺς ἱερέας τιμᾶν ὡς λειτουργοὺς θεῶν καὶ ὑπηρέτας, καὶ διακονοῦντας ἡμῖν τὰ πρὸς τοὺς θεούς· συνεπισχύοντας τῇ ἐκ θεῶν εἰς ἡμᾶς τῶν ἀγαθῶν δόσει.

(l) Ibid. p 543. (pag 297. A. edit. cit.) Ἕως ἂν ἱερεύς τις ὀνομάζηται, τιμᾶν αὐτὸν χρὴ καὶ θεραπεύειν· εἰ δὲ εἴη πονηρός, ἀφαιρεθέντα τὴν ἱερωσύνην, ὡς ἀνάξιον ἀποφανέντα, περιορᾶν.

(m) Ibid. p. 547 (p. 299. B.) Ὧν πρὸς τὰ πλήθη χρὴ λέγειν, δεῖγμα τῶν ἑαυτῶν ἐκφέροντας βίον· ἀρκτέον δὲ ἡμῖν τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβείας· οὕτω γὰρ ἡμᾶς πρέπει τοῖς θεοῖς λειτουργεῖν, ὡς παρεστηκόσιν αὐτοῖς, καὶ ὁρῶσιν μὲν ἡμᾶς οὐχ ὁρωμένοις ὑφ' ἡμῶν.

nime

„nime ipsi videantur. Nihil [*n*] turpe vel dicere ipsos vel au-
„dire, ac præterea non ab impuris tantum factis ac flagitiis, sed
„ab omni etiam istiusmodi verborum & acroamatum genere
„sibi temperare debere. Procul ab ipsis oportere facessere
„illiberales iocos & petulans omne colloquium. Non legen-
„dos ab iis libros eo tendentes, vt ARCHILOCHVM vel HIPPO-
„NACTEM, vel alium quemlibet eius generis scriptorem; deuitan-
„dum ipsis ex antiquiore comœdia, quidquid eo stilo conscri-
„ptum sit. Satius esse, & dignitati sacerdotum consentaneum,
„ei studere philosophiæ, quæ disciplinæ suæ deos præ se ferat
„auctores ac duces: qualis sit PYTHAGORAE, PLATONIS & ARISTOTE-
„LIS secta; tum eorum, quæ CHRYSIPPVM ac ZENONEM magistros
„sequantur. Non aut omnibus, aut omnium dogmatibus au-
„scultandum esse, sed illis & illorum decretis duntaxat, quæ
„pietatem animis ingenerare possint. Non [*o*] omnem lectio-
„nem sacerdotes decere, nec ex ipsis philosophis EPICVRVM ac
„PYRRHONEM legendos, sed prorsus ab eis reiiciendos; & pro
„hisce deorum [*p*] ediscendos hymnos & ex iis potissimum eos,
„qui in sacris canantur: horum enim plerosque ipsosmet deos
„multis precibus exoratos tradidisse: paucos ab hominibus pro-
„fectos esse, quos illi diuini spiritus adflatu, ad honorem deo-
„rum ex integro ac inaccesso malis animo profuderint. In
„his occupanda esse studia, & cum priuatim tum publice diis

(*n*) Ibid. (pag. 300. C) Ἀισχρὸν μήτε λέγοντας, μήτε ἀκούοντας· ἀγνεύειν δὲ χρὴ τοὺς ἱερέας οὐκ ἔργων μόνον ἀκαθάρτων οὐδὲ ἀσελγῶν πράξεων, ἀλλὰ καὶ ῥημάτων καὶ ἀκροαμάτων τοιούτων· ἐξελατέα τοίνυν ἐστὶ ἡμῖν πάντα τὰ ἐπαχθῆ σκώμματα· πᾶσα δὲ ἀσελγὴς ὁμιλία· καὶ ὅπως ἐνδόσιν ἔχῃς ὃ βούλομαι φράζειν· ἱερωμένος τις μήτε Ἀρχίλοχον ἀναγινωσκέτω· μήτε Ἱππώνακτα· μήτε ἄλλον τινὰ τῶν τοιαῦτα γραφόντων· ἀποκλινέτω καὶ τῆς παλαιᾶς κωμῳδίας, ὅσα τῆς τοιαύτης ἰδέας· ἄμεινον μὲν γὰρ, καὶ πάντως πρέποι δ᾽ ἂν ἡμῖν, ἡ φιλοσοφία μόνη· καὶ τούτων, ἡ θεοὺς ἡγεμόνας προστησαμένη τῆς ἑαυτῶν παιδείας ὥσπερ Πυθαγόρας, καὶ Πλάτων, καὶ Ἀριστοτέλης, οἵτε ἀμφὶ Χρύσιππον καὶ Ζήνωνα. Προσεκτέον μὲν γὰρ οὔτε πᾶσιν, οὔτε τοῖς πάντων δόγμασιν, ἀλλὰ ἐκείνοις μόνον καὶ ἐκείνων, ὅσα εὐσεβείας ἐστὶ ποιητικά.

(*o*) Ibid. (pag. 301 C.) Οὐδὲ ἀνάγνωσμα πᾶν ἱερωμένῳ πρέπει - - Μήτε Ἐπικούρειος εἰσίτω λόγος, μήτε Πυῤῥώνειος.

(*p*) Ibid. p. 551. (p 301 D 302. A.) Ἐκμανθάνειν χρὴ τοὺς ὕμνους θεῶν· εἰσὶ δὲ οὗτοι πολλοὶ μὲν καὶ καλοὶ πεποιημένοι παλαιοῖς καὶ νέοις· οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἐκείνους πειρατέον ἐπίστασθαι, τοὺς ἐν τοῖς ἱεροῖς ᾀδομένους· οἱ πλεῖστοι γὰρ ὑφ᾽ αὐτῶν τῶν θεῶν ἱκετευθέντων ἐδόθησαν καὶ παρὰ ἀνθρώπων ὑπὸ πνεύματος ἐνθέου, καὶ ψυχῆς ἀβάτου τοῖς κα-

sæpe

„ſæpe ſupplicandum, maxime quidem ter de die; ſin minus, „ſaltem diluculo, ac ſub veſperam. Quamdiu publicæ ſa„crorum adminiſtrationi [q] in templis vacent, cui rei *Ro„mæ* triginta dies præſtituti ſint, per omnes illos dies in „templis eos oportere reſidere ac philoſophari: neque „interim domum petere, vel forum: ac ne magiſtratum qui„dem, niſi in templis, videre: tum vero cultus diuini ſedulo „curam capeſſere & inſpiciendis atque ordinandis omnibus in„tendere. Expletis porro legitimis diebus, vbi ad humanæ vi„tæ negotia ſe transdiderint, non licere ipſis promiſcue omni„um, ſed amicorum tantum & optimorum, domos frequenta„re; Non in forum prodire, niſi raro, nec magiſtratus conue„nire niſi indigentibus pro virili parte præſidium adferendi „cauſſa. Decere ſacerdotes, vt, quamdiu intra templi ſepta „operentur, ornatiſſimam veſtem habeant; extra templum „communi neque ſumtuoſa nimis vtantur. Saltem ab exquiſi„tiore in foro veſte, tum faſtu arrogantiaque prorſus abſtinen„dum. Ad obſcœna [r] theatrorum ſpectacula nullum omni„no ſacerdotem accedere oportere, neque in ædes ſuas intro-

κοινοῖς ἐπὶ τῇ τῶν θεῶν τιμῇ συγκείμενοι. Ταῦτά γε ἄξιον ἐπιτηδεύειν· καὶ εὔχεσθαι πολλάκις τοῖς θεοῖς ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, μάλιστα μὲν τρὶς τῆς ἡμέρας· εἰ δὲ μή, πάντως ὄρθρου τε καὶ δείλης.

(q) Ibid. 553. (p. 302. D. 303. A. B. C.) Οἶμαι δὲ χρῆναι τὸν ἱερέα πάντων ἁγνεύοντα νύκτωρ καὶ ἡμέρας· εἶτα ἄλλην ἐπ' αὐτῇ νύκτα καθηράμενον, οἷς διαγορεύουσιν οἱ θεσμοὶ καθαρμοῖς, οὕτως εἴσω φοιτῶντα τοῦ ἱεροῦ μένειν, ὅσας ἂν ἡμέρας ὁ νόμος κελεύῃ· τριάκοντα μὲν γὰρ παρ' ἡμῖν εἰσιν ἐν Ῥώμῃ· παρ' ἄλλοις δὲ ἄλλως. Εὔλογον οὖν οἶμαι, μένειν ἁπάσας ταύτας τὰς ἡμέρας ἐν τοῖς ἱεροῖς φιλοσοφοῦντα· καὶ μήτε εἰς οἰκίαν βαδίζειν, μήτε εἰς ἀγοράν, μηδὲ ἄρχοντα πλὴν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐφορᾷν· ἐπιμελεῖσθαι δὲ τῆς περὶ τὸ θεῖον θεραπείας αὐτόν, ἐφορῶντα πάντα καὶ διατάττοντα· πληρώσαντα δὲ τὰς ἡμέρας, εἶτα ἑτέρῳ παραχωροῦντα τῆς λειτουργίας. Ἐπὶ δὲ τὸν ἀνθρώπινον τρεπόμενον βίον ἐξεῖναι καὶ βαδίζειν εἰς οἰκίαν φίλου, καὶ εἰς ἑστίασιν ἀπαντᾷν παρακληθέντα, μὴ πάντων ἀλλὰ τῶν βελτίστων· ἐν τούτῳ δὲ καὶ εἰς ἀγορὰν παρελθεῖν οὐκ ἄτοπον ὀλιγάκις· ἡγεμόνα τε προσειπεῖν, καὶ ἔθνους ἄρχοντα· καὶ τοῖς εὐλόγως δεομένοις ὅσα ἐνδέχεται βοηθῆσαι. Πρέποι δὲ οἶμαι τοῖς ἱερεῦσιν ἔνδον μέν, ὅτε λειτουργοῦσιν, ἐσθῆτι χρῆσθαι μεγαλοπρεπεστάτῃ· τῶν ἱερῶν δὲ ἔξω, τῇ συνήθει, δίχα πολυτελείας· - - ἀφεκτέον ἡμῖν ἐσθῆτος πολυτελεστέρας ἐν ἀγορᾷ, καὶ κόμπου· καὶ πάσης ἁπλῶς ἀλαζονείας.

(r) Ibid. p. 555. (p. 304. B C.) Τοῖς ἀσελγέσι τούτοις θεάτροις τῶν ἱερέων μηδεὶς μηδαμοῦ παραβαλλέτω· μήτε εἰς τὴν οἰκίαν εἰσαγέτω τὴν ἑαυτοῦ - - Μηδεὶς ποιείτω φίλον θυμελικόν· μηδὲ ἁρματηλάτην· μηδὲ ὀρχηστήν, μηδὲ μῖμος, αὐτῶν τῇ θύρᾳ προσίτω.

ducere,

„ducere, neque cum histrione vllo vel auriga amicitia coniun-„ctum esse; neque saltatori vel mimo ad fores suos accessum „præbere.„ Posthæc significat, ex quibus hominibus sacerdotes eligi velit. Dicit„ placere [s], eos ex omnibus constitui, „qui in ciuitatibus optimi sint, & in primis quidem Dei, dein-„de vero hominum amantissimos quosque, siue pauperes sint, „siue diuites. Nec enim vllum, quod ad eam rem attineat, „inter obscuros & illustres debere esse discrimen. Nam qui „propter animi mansuetudinem lateat, nequaquam propter ob-„scuritatem & ignobilitatem arcendum esse. Igitur etsi pauper „sit aliquis, aut plebeius, si duobus his præditus sit ornamen-„tis, religione erga deum & in homines benignitate, sacerdo-„tem nihilominus eligendum. Religionis autem in deum ar-„gumentum esse, si propinquos omnes ad pietatem erga deos „capessendam alliciat; humanitatis vero, si vel ex modico li-„benter pauperibus impertiat prolixeque communicet, ac „quamplurimos sua complecti liberalitate studeat. Et ad hanc „partem maiore quadam attentione opus esse, vnde remedii „aliquid adferatur, quia nefandi *Galilæi*„ (per hos christianos intelligit) „animaduerso, pauperes sacerdotibus neglectui esse, „in id humanitatis genus incubuerint & factionem suam hac of-„ficii specie corroborarint. Nam velut qui pueros placenta „aliqua decipiant, quam cum bis terue illis dederint, & ad se „sequendos hac arte pellexerint, demum ab ædibus procul abs-„tractos & in nauem impositos distrahant, vt quod breuem

(s) Ibid. (p. 304, lin. vlt. p. 305. tot.) Ἐγώ φημι τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι βελτίους καὶ μάλιστα μὲν φιλοθεωτάτους, ἔπειτα φιλανθρωποτάτους· ἐάν τε πένητες ὦσιν, ἐάν τε πλούσιοι· διάκρισις ἔστω πρὸς τοῦτο μηδὲ τις ἦν ἀφανοῦς καὶ ἐπιφανοῦς. Ὁ γὰρ διὰ πρᾳότητα λεληθὼς, οὐ διὰ τὴν τοῦ ἀξιώματος ἀφάνειαν, δίκαιός ἐστι κωλύεσθαι· κἂν πένης οὖν ᾖ τις, κἂν δημότης, ἔχων ἐν ἑαυτῷ δύο ταῦτα, τό τε φιλόθεον, καὶ τὸ φιλάνθρωπον, ἱερεὺς ἀποδεικνύσθω. Δεῖγμα δὲ τοῦ φιλοθέου μὲν, εἰ τοὺς οἰκείους ἅπαντας εἰς τὴν περὶ τοὺς θεοὺς εὐσέβειαν εἰσαγάγοι· τοῦ φιλανθρώπου δὲ, εἰ καὶ ἐξ ὀλίγων εὐκόλως κοινωνεῖ τοῖς δεομένοις, καὶ μεταδίδωσι προθύμως, εὖ ποιεῖν ἐπιχειρῶν ὅσους ἂν οἷός τε ἦν· προσεκτέον γὰρ μάλιστα τῷ μέρει τούτῳ καὶ τὴν ἰατρείαν ὅθεν ποιητέον· Ἐπειδὴ γὰρ οἶμαι συνέβη, τοὺς πένητας ἀμελεῖσθαι παρορωμένους ὑπὸ τῶν ἱερέων, οἱ δυσσεβεῖς Γαλιλαῖοι κατανοήσαντες, ἐπέθεντο ταύτῃ τῇ φιλανθρωπίᾳ· καὶ τὸ χείριστον τῶν ἔργων, διὰ τοῦ δοκοῦντος τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἐκράτυναν· ὥσπερ οἱ τὰ παιδία διὰ τοῦ πλακοῦντος ἐξαπατῶντες τῷ καὶ δὶς καὶ τρὶς προΐεσθαι, πείθουσιν ἀκολουθεῖν ἑαυτοῖς· εἶθ' ὅταν ἀποστήσωσι πόῤῥω τῶν οἰκιῶν, ἐμβάλλοντες εἰς ναῦν ἀπέδοντο· καὶ

„illis iucunditatem attulisset, id acerbum in omni vita sentiatur: „sic istos ab ea, quam vocent, agape & conuiuio, mensarum„que ministerio incipientes, fideles gentiles ad deorum contem„tum impietatemque perducere.„

Ex hac IVLIANI oratione euidenter constare puto, quod ipse obseruauerit, quantum leges & mores ad incrementum existimationis atque auctoritatis christianorum clericorum & christianæ religionis per hosce contulerint: & quod idcirco similes regulas ac disciplinam inter idolorum flamines introducere, multasque alias gentilium consuetudinum mutationes facere instituerit: inuisis christianæ religionis ritibus ac consuetudinibus æmulatus, quemadmodum GREGORIO NAZIANZENO [t] & SOZOMENO [u] hoc obseruatur, qui emendationes, quas intende-

---

γένοιτο εἰς ἅπαντα τὸν ἑξῆς βίον πικρὸν τὸ δόξαν πρὸς ὀλίγον γλυκύ· τὸν αὐτὸν καὶ αὐτοὶ τρόπον ἀρξάμενοι διὰ τῆς λεγομένης παρ' αὐτοῖς ἀγάπης καὶ ὑποδοχῆς καὶ διακονίας τραπεζῶν· ἔστι γὰρ ὥσπερ τὸ ἔργον, οὕτω δὲ καὶ ὄνομα παρ' αὐτοῖς πολύ· πιστοὺς ἐνήγαγον εἰς τὴν ἀθεότητα.

(t) Nazian. inuect. I. in Iulian. (p. 101. D. edit. Paris. MDCXXX.) Διδασκαλεῖα μὲν ἱδρύσασθαι κατὰ πᾶσαν πόλιν ἕτοιμος ἦν, βήματά τε καὶ προεδρίας καὶ ὑφεδρίας, ἑλληνικῶν τε δογμάτων ἀναγνώσεις καὶ ἀναπτύξεις, ὅσαι τε ἤθη ῥυθμίζουσι, καὶ ὅσαι τῆς ἐπικρύψεως· εὐχῶν τε τύπον ἐν μέρει, καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων κατὰ μέτρον ἐπιτιμήσεως· προτελείων δὲ καὶ τελειώσεως, καὶ ὅσα τῆς ἡμετέρας σαφῶς ἐστὶν εὐταξίας· ἔτι δὲ καταγώγια πήξασθαι καὶ ξενῶνας ἁγνευτήριά τε καὶ παρθενῶνας, καὶ φροντιστήρια, καὶ τὴν εἰς τοὺς δεομένους φιλανθρωπίαν, τήν τε ἄλλην ὁπόσον, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐπιστολιμαίοις συνθήμασιν, οἷς ἡμεῖς ἐξ ἔθνους εἰς ἔθνος τοὺς χρῄζοντας παραπέμπομεν· ἃ δὴ καὶ μάλιστα τῶν ἡμετέρων εἶχε θαυμάσας. Scholas quidem in omnibus ciuitatibus, & sacraria, subselliaque, partim altiora, partim humiliora extruere parabat, profanorum etiam dogmatum lectiones & explicationes instituere, tam quæ mores componerent, quam quæ in abstrusiorum rerum tractatione versarentur: tum precationum alternatim canendarum formam, ac supplicii in eos qui peccarent, pro delicti modo constituendi: initiationum item & perfectionis, atque omnia, quæ nostræ haud dubie disciplinæ sunt: diuersoria etiam & hospitales domos ædificare, monasteria item & virginum cœnobia instituebat, simulque humanitatem & benignitatem erga pauperes adiungere, cum in aliis rebus tum in commendatitiis epistolis sitam, quibus eos, qui inopia premuntur, ex gente ad gentem transmittimus: quæ videlicet ille in nostris rebus præsertim admiratus fuerat.

(u) Sozom. lib V. c. XVI. ὑπολαβὼν δὲ τὸν χριστιανισμὸν τὴν σύστασιν ἔχειν ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν αὐτὸν μετιόντων, διενοεῖτο πανταχῇ τοὺς ἑλληνικοὺς ναοὺς, τῇ παρασκευῇ καὶ τῇ τάξει τῆς χριστιανῶν θρησκείας διακοσμεῖν· βήμασί τε, καὶ προεδρίαις, καὶ ἑλληνικῶν δογμάτων καὶ παραινέσεων διδασκάλοις τε καὶ ἀναγνώσταις ὁμοῦ τε ῥητῶν καὶ ἡμερῶν τεταγμέναις εὐχαῖς; φροντιστηρίοις τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν φιλο-

rit,

rit, per singulas partes commemorant. Cuius rei nuda narratio, ni fallor, concitata nostri prouocatio est, vt saltem tantum studii adhibeamus, quantum adhibuit *Iulianus*, ad proponendum nobis tales primitiuorum clericorum excellentias, quas imitatione nostra exprimere valeamus. Hoc argumentum est, quo in re simili vsus est apostolus: *Ego ad aemulationem prouocabo vos per gentem, quae non est gens: per gentem intelligentiae expertem ad iram vos prouocabo*, Rom. X, 19. Non possum, quin dicam, tristissimam considerationis materiam homini futuram, si olim gentilis cuiusdam apostatae zelum in iudicio contra se consurgere seque condemnare, deprehenderit.

§. X.

Conclusio cum adlocutione ad clerum praesentis ecclesiae.

Nos omnes incensum gloriae ac salutis praesentis ecclesiae studium (vt quidem ipsa officii nostri ratio id postulat) profitemur. Iam vero si vere tali studio ardemus, quod prae nobis ferimus, certe in omnibus actionibus nostris istud demonstrare nos oportet; obseruando has necessarias regulas & agendi mo-

σοφεῖν ἐγνωκότων, καὶ καταγωγίοις ξένων καὶ πτωχῶν, καὶ τῇ ἄλλῃ τῇ περὶ τοὺς δεομένους φιλανθρωπίᾳ, τὸ ἑλληνικὸν δόγμα σεμνύνειν ἑκουσίων τε καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων κατὰ τὴν τῶν χριστιανῶν παράδοσιν ἐκ μεταμελείας σύμμετρον τάξαι σωφρονισμόν· οὐχ ἥκιστα δὲ ζηλῶσαι λέγεται τὰ συνθήματα τῶν ἐπισκοπικῶν γραμμάτων, οἷς ἔθος ἀμοιβαδὸν τοὺς ξένους ὅποι δήποτε ἰόντας, καὶ παρ' οἷς ἀφίκωνται, πάντως κατάγεσθαι καὶ θεραπείας ἀξιοῦσθαι, οἷά γε γνωρίμους καὶ φιλτάτους, διὰ τὴν τοῦ συμβόλου μαρτυρίαν· ταῦτα διανοούμενος ἐσπούδαζε ἑλληνιστὰς προσεθίζειν τοῖς τῶν χριστιανῶν ἐπιτηδεύμασι. Cum existimaret (Iulianus), christianorum religionem ex vita & moribus eorum, qui illam sectantur, maxime commendari, gentilium templa apparatu atque ordine christianis vsitato ornare constituit: gradibus praeterea ac primi consessus praerogatiua, gentilium item dogmatum & exhortationum doctoribus atque lectoribus; certorum quoque dierum atque horarum statutis precationibus; Monasteriis praeterea virorum ac mulierum philosophari cupientium; Xenochiis denique & Ptochotrophiis, & omni reliqua erga egenos humanitate religionem gentilium illustrare. Ad haec peccatis quae vel sponte, vel ab inuitis committuntur, iuxta morem christianorum congruum poenitentiae emendationem adhibere decreuerat. Sed praecipue notas ac tesseras episcopalium litterarum admiratus esse dicitur, quibus solent peregrinos sibi inuicem commendare; vt vndelibet venientes, ad quoscumque accesserint, tamquam noti & amici excipiantur hospitio, & benigne curentur ob testimonium eiusmodi notae. Haec quum animo cogitaret, operam dabat, vt gentiles christianorum institutis adsuefaceret.

 dos,

dos, qui ecclesiam primitiuam ad tantam gloriam euexerunt. Hoc intuitu vitam caute accurateque agere, aliisque sobrietatis, humilitatis, mansuetudinis, caritatis, abnegationis sui & contemtus mundi, omniumque istarum communium virtutum, quæ ab omnibus christianis ad ornandam vitæ suæ conditionem requiruntur, exemplum præire, tum vero etiam hisce peculiares virtutes ac ornamenta functionis nostræ, industriam, prudentiam, fidelitatem & pietatem in toto ministerii nostri curriculo subiungere debemus; imitantes has veterum excellentias, quas supra delineauimus; adstringentes nosmet ipsos propriis officii nostri negotiis, nec intermiscentes nos vel distinentes aliis curis; applicantes animum & tempus nostrum vtilibus studiis, eaque ad genuinum finem, ecclesiæ videlicet ædificationem, dirigentes; peragentes omnia diuina officia adsidue & constanter modoque rationali ac decenti, vti rei natura postulat; facientes ad Deum preces nostras animo venerabundo, ardenti ac deuoto; & in sermonibus nostris ad populum semper loquentes vt oracula Dei, cum eloquentia scripturarum sacrarum, tamquam omnium maxime persuasoria; in doctrina nostra ostendentes puritatem, grauitatem, sinceritatem, sanum sermonem, qui damnari nequeat; in reprehensionibus & publicæ ac priuatæ disciplinæ exercitio magna vtentes sapientia ac prudentia ad discernendum diuersam hominum indolem & tempus, & vt singula opportune applicentur, caritatem ac miserationem iusta seueritate miscentes; & lapsos fratres spiritu mansuetudinis erigere adlaborantes; declarantes lenitatem ac patientiam illis, qui in errore versantur, & idonea iis argumenta apte proponentes, vt ipsos ex errore reducamus; deuitantes omnia amara & contumeliosa verba, nec in vllum vmquam hominem ignominiosam accusationem suscipientes; tractantes eos, qui nostri sunt ordinis, siue superiores, siue inferiores nobis fuerint, vel æquales, cum omni reuerentia atque honore eis debito: siquidem nihil maiorem offensionem inter clericos præbet, quam si alius alium indigne tractet atque contemnat; studentes heic æque ac in casibus cæteris omnibus seruare vnitatem spiritus & vinculum pacis; præbentes nosmet ipsos candidos & ingenuos in moderandis controuersiis inter bonos catholicos, & ma-

& magnanimos ac prudentes in oppugnandis manifestorum veritatis hostium consiliis; vt summatim dicam, in has res omni cogitatione dies noctesque incumbentes, consilia nostra eo conferentes, & sincera animi intentione de ecclesiæ salute ac ædificatione laborantes; negligentes etiam proprium nostrum honorem, & vtilitatem propriam contemnentes, si id ob bonum publicum fieri necesse sit. Istiusmodi actiones zelum nostrum proclamabunt in eumque omnium conuertent oculos. Istiusmodi ornamenta cum probitate & vitæ integritate coniuncta existimationem nostram priscorum istorum sanctorum existimationi æqualem reddent: & aut felicem laboribus nostris successum dabunt, aut certe conatus nostros consolatione coronabunt nosque tranquillabunt, quod in conspectu Dei bonam seruauimus conscientiam. Optima consilia omnino fallere & sanctissimi ac studiosissimi conatus exspectationem frustrari possunt. Ita ipsi domino ac magistro nostro vsu venit, adeoque nullus ex ipsius familia miretur, oportet, si & hoc ipsi in rebus suis accidat. Licet enim ipse loqueretur, vt nullus vmquam homo loquutus erat, licet tot ac tanta inter *Iudæos* factitaret miracula, nihilo secius tamen in ipsum haud credebant. Hæc in nostram consolationem videntur scripta, vt ne animum penitus despondeamus, etiamsi labores nostri successu destituantur, quandoquidem ipse dominus noster primus hanc frustrationem participare voluit. Erit id nobis solatio, vt cum propheta [w] hac in re vere dicere possimus: *Etsi frustra laborauimus, & in vanum vires nostras consumsimus: iudicium tamen nostrum apud Iehouam est, & opus nostrum penes Deum nostrum: Et licet Israel non congregetur, gloriosi tamen sumus in oculis Iehouæ, & Deus noster est robur nostrum.*

(w) Iesa. XLIX, 4. 5.

MONENDA.

Ad lib. III. c. III. §. I. not. (a) pag. 16. Inueni tandem in editione Veneta MDCCIII. 8uo p. 176. quæ huc pertinent: Apud veteres græcos, inquit CABASSVTIVS, non inuenio acolythorum distinctam mentionem, tametsi vox illa sit plane græca, non apud Dionysium in *hierarch. eccles.* non apud Ignatium *epist. ad Antiochenos*, qui recenset ordines presbyterorum, diaconorum, hypodiaconorum, lectorum, cantorum, ianitorum, laborantium, & exorcistarum, *nihil commemorans de acolythis*, vt neque concilium Antiochenum, quod quidem can. X. a chorepiscopis ordinari posse monet, lectores, exorcistas, & hypodiaconos, a solis vero episcopis, diaconos & presbyteros. *Nihil* vero *de acolythis loquitur.*

Ad lib. III. c. VII. §. II. not. (l) p. 30. In modo citata Cabassutii editione p. 139. 140. hæc leguntur: Canon Laodic. XV. declarat, non aliis licere intra ecclesiam canere, quam canonicis cantoribus, qui ambonem conscendunt & de membranis legunt - - Quam sunt ergo veteris ecclesiæ disciplinæ dissentanei Caluinistarum profani conuentus, in quibus laici omnes viri & feminæ promiscue cantant.

Ad lib. II. c. XIV. §. III. not. (i) vol. I. p. 192. confer Cabassut. notit. conc. p. 22. cit. edit. vbi ita habet: Hic Antiochenus canon (X.) duo circa chorepiscopos edocet. Primo, illos non in ciuitatibus, sed in vicis & minoribus oppidis constitui. Secundo posse contingere, vt *episcopali quoque ordinatione præfulgeant chorepiscopi.* cætera.

Ad lib. II. c. XIX. §. XVII. not. (u) vol. I. p. 291. ex Cabassut. p. 187. edit. cit. hæc referenda: Quinimo neque pluribus sæculis apud latinos ipsos sub illis felicissimis sanctorum veterum

patrum

patrum sæculis, vt patet vel ex can. V. Carthaginensis IV. vniuersalis concilii, in quo cum ducentis & vltra episcopis consedit Augustinus, adserente pro certissima ecclesiæ norma & indubitata praxi, vbi traduntur ordinis instrumenta, ibi nullam esse manus impositionem, & ita sacerdotibus & diaconis, dum ordinantur, imponi quidem manus, sed nihil eis tradi aut porrigi: at subdiaconis calicem cum patena tradi sed nullatenus imponi manus. Noster quidem Morinus contendit in suis ad sacras ordinationes exercitationibus, nullam fuisse in sacerdotum & diaconorum ordinationibus traditionem instrumentorum annis plusquam octingentis apud latinos. Cæterum vir eruditionis consummatæ non advertit, ordinem Romanum libellum ab Alcuino Caroli magni præceptore alicubi adlegatum, ac per consequens altioris antiquitatis, referre in secunda parte, non solum manus ab episcopis illis imponi, qui sacerdotio initiantur, & manus iniungi; sed etiam calicem cum vino aqua permixto & patenam cum pane tradi: simulque istis ea enuntiari: Accipe potestatem offerre sacrificium Deo, missamque celebrare, tam pro viuis, quam pro defunctis.

